

I.

LEVELEK ÉS IRATOK.

1.

Kolozsvár, 1556 október 22.

Somlyai Báthory István beszéde Izabella királyné és fia előtt.

Üdvözli abból az alkalomból, hogy ötévi távollét után szerencsésen visszaérkezett Lengyelországból és evel megmenti az országot utolsó romlásától, amióta idegen uralom alatt nyögött. Teljes hűségét ajánlja iránta és fia iránt. A királyné válasza.

M. Nemz. Múz. könyvtár. Quart. Lat. 62 kézirat 4-ik köt. 213. l. Brassai Miller Jakab Ferdinánd másolata, e feljegyzés kíséretében: Ex vetusto manuscripto Cracoviae excerptus.

Sermo Stephani Bathori de Somlyó die 22. Octobris 1556 Claudio-poli ad Isabellam Reginam e Polonia revocatam, cum responsione Reginae.

Boldognak kiáltjuk e mai napot, mellybe szerencsünk vagyon Felségedet a' felséges Herczeg fiával hatodik esztendőnek folyása után ismét friss egésségben közöttünk meg-tisztelni.¹ Melly kedves és örvendetes légyen Felségednek vissza-jövele az országunkba, elegendőképpen meg-bizonyítja e jelen lévő Rendeknek számos gyülekezete. A' terhes nyomoruságok és sok veszedelmek által valánk megbüntetve, hogy Felségednek csendes uralkodását megvetettünk és magunkat az idegen kormány alá adtunk. Azolta Erdély Ország hadizének nagyobb részit a szüntelen való hadakozás méltán el-emésztett, mert a' frigyét, mellyet Felségeddel valaha meg-kötöttünk, nem tartottunk és idegen oltalmazókat tápláltunk.² Máris közel voltunk az utolsó romláshoz. De az Egek rajtunk szánakodván, Felséged által már most végét szakasztották. Azért bocsánatát reméljük és kérjük, legyen Felséged az hiv népének ennekutánna kegyes pártfogója. Hogy az Ur Isten Felségedet

¹ A Ferdinánddal kötött szerződése után, 1551 nyarán távozott bátyjához, Lengyelországba.

² A királyné lengyelországi ötévi tartózkodása részleteit megírtam életrajzában s még (1899-ben) bővebben „Erdély fejedelmi interregnuma” című akadémiai tanulmányomban.

mindenütt késéri és minden cselekedetében a jó szándékát szerencséteti, bizonyosága a' ravasz György Barátnak szomorú kimenetele.³ Az Isten Felségedet megmentette a' döghalálnak, melly azolta sok embereket és derék férfiakat el-ragadott, veszedelmes környülállásaitól, és valamint Lothot Szodomából, ugy Felségedet is más országban küldött pihenésre, nyugodalmára és boldogságára. Irgalmazzon Felséged, adjon hitelt fájdalomainknak és igaz szívből származott szavainknak. A' cselekedeteink és viseletünk bizonyítani fogja, hogy tellyes akaratunk Felségednek hiven szolgálni és mindenekben kívánsága, avagy parancsolatja szerint engedelmelkedni. A' mi szegény hazánk már dosztig tapasztalta és meg érzette, hogy az idegen kormányzás mindenkor káros és veszedelmes. Ennekutánna egyedül Felségednek és Felséges Hertzeg fiának személyében kívánjuk a mi Kegyelmes Aszszonyunkat, törvényes királyinkat, Fejedelmünket és Oltalmazónkat holtig tisztelni és imádni.

Responsio Reginae.

Nemes Vitézeim és hiv Jobágyaim. Vessetek-ki szivetekből minden félelmet és hitetlenséget. A' nyomoruságotok már régen minket szánakodásra fel-gerjesztett. Mink az hibáitokot el-engedjük, sőt emlékezni sem akarjuk többi kinek-kinek cselekedetiről, jól tudván, hogy az Istennek akaratja volt ezen viszontagsággal minket meg-látogatni és országunkból ki-űzni, hogy az emberi állhatatlanságot jobban megesmernénk, ahhoz magunkat alkalmaztatnánk, és az alattunk valókat ennekutánna nagyobb illendőséggel kormányoznánk. De egyszersmint példa lehet a' személyünk mindeniknek, hogy az Egek az Özvegyeket és Árvákat soha el nem hagyják. Az Isten Anya is kéntelenített a' fiával szaladni és vándorolni, még az ellenségei magokat el-emésztenének. Mind ezeknek vége lévén, jó kedvvel induljatok szerelmes hiveim; mink tiktetek követni fogjuk és örömmel az országlásnak kormányát ismét kezünkbe venni.

Báthory István fenti üdvözlő beszédének közel egykorú német kivonata, a királyné válaszával együtt.

Alsz nun Isabella der Legaten Werbung den 8 Augusti zu Lemberg vernommen, hat Sie sich bald den 23 September zur Reyse bereit mit einem schoenen Volck, und ist von den Vornehmsten Polnischen Herren begleitet worden, als von Ligenza, Tarlo, Procopio, Sisinovskio vnd andern mehr; von Vngern folgten der Königin nach, welche sie auch in ihrem Elend nicht

³ Célzás arra, hogy megölték (1551 december 17-én) alvinci kastélyában.

hatten verlassen; als Csiaki vnd Nisofski, Wie auch die übrige Landes-Herren vernommen, dasz sie an die Gräntzen gelanget, sind sie ihr alle auffz zierligste entgegen gezogen, und sie mit grossem Frolocken empfangen. Des vorgedachten Bathori Vhr-Enckeln, Graff von Somlio Bathori Istvan, ein feiner Jüngling, weil er alle andere Landes-Herren an Macht, Reichthumb, vnd hohem Geschlächht übertraf, redette die Königin, so zu Clausenburg den 22 October vmb 2 Vhr anlangte, fast mit diesen Worten an: Ein sehlige vnd glückliche Stund wüntschen wir alle Ihrer Königlichen Durchlaucht, in welcher wir D. K. D. mit dero Hochgebohrnen H(errn) Sohn abermal hiehero sehen frisch vnd gesund zuruck gebracht, nach dem sie das Elend 6 Jahr gebawet! Wie lieb vnd angenehm aber D. K. D. Wiederkunft diesem Lande sey, zeiget an diese vnzaehlige Menge der Menschen, welche D. K. D. zu Ehren, vnd vns zu gutt hieher ausz frembden Ländern sind verordnet worden. Ach wie mit vielen Plagen und Vnglück sind wir vmbgeben gewesen, von der Zeit an, dasz wir D. K. D. sanffttes Regiment verstossen, vnd frembde Herren angenommen haben. Den grösten Theil, vnd fast die Blume des Reichs Siebenbuergen hat der Krieg verzehret, nach dem wir den Bund mit D. K. D. gebrochen vnd frembde Beschuetzer gespeiset haben. Vnd waere auch nichts ueberblieben, wenn Gott sich dermahleins vnser erbarmend, demselben Vbeln nicht durch dich gesteuert hätte, vnd vnser Jammers ein Ende damit gemacht. Darumb nun vergebe disz Schuld D. K. D. ihrem Volck, vnd nehme sich vnserer Sachen am besten an, Denn das Gott mit D. K. D. sey, vnd alle dero Sachen vnd Fürhaben beglücke, bezeuget der elende Ausgang des Mönchens, wegen der bösen Anschläge, so er zu D. K. D. vnd dero H. Sohnes, ja gantzen Landes Vntergang zubereitet hat. D. K. D. ist auch können verständiget werden, wie vill tausendt Menschen, vill fürtrefflige Leuthe die schädliche Pest vnter deszen auffgefressen habe, dafür denn Gott Ihre Königliche Durchlaucht hat wollen behütten, vnd gleichsam wie den frommen Loth ausz Sodoma, in ein frembdes Land wollen verschicken: Also ist Ihrer K. D. Elend ein Ruhe-Statt, ihre Wallfahrt eine Wolfahrt gewesen. Derowegen erbarme sich Ihre Königliche D. Vnserer, vnd lasse selbige bewegen vnser vill geschmäckte Schmerzen; vnser Trew vnd Glauben wird Ihr hinführo nicht mangeln, noch vnserer Wille zu gehorsamen, alles soll vnd wird nach dero Wuntsch vnd begehren gehen. Es hat nun mehr, als gnug disz arme Vatterland erfahren, wie gefährlich vnd schädlich es sey einem frembden Herren den Regiment-Stab zu übergeben, darumb

soll Ihre K. D. hinfführo allein mit dero H. H. Sohn vnserere Königin, und Schutz-Herre seyn.

Als Bathori fast auff diese Weisz geredet, hat Isabella ihn etwa im Angesicht entfärbet angesehen, vnd kürtzlig also geantwortet: Ihr streitbahre Helden, mein Geschläch vnd fromme Vnterthanen, leget ab alle Furcht vnd Zagen von ewren Hertzen, denn ewre viele Plagen haben vns längst zum Mitleyden beweget. Wie vill vnserm Weiblichen Gemüth zustehet, haben wir euch alle Fähler vergeben, und derer vergessen, eingedenck deszen, dasz disz vnser Elend zweiffels ohne nicht ohne Gottes Fürsehung und Willen vns wiederfahren, dasz wir von vnserm Vatterland müsten weichen, villeicht damit wir vns hinfführo besser auff die vnbeständige Dinge der Menschen lernen richten vnd hinfführo vnserere Vnterthanen gnädiger regieren solten. Auch dasz Gott an vns bekant mache, dasz er arme Widwen vnd Weysen niemahls verlasse, also hat auch die Mutter Gottes müssen fliehen, vnd mit ihrem Sohne weichen, bisz seine Feind erwürgeten. Darumb ziehet freudig fort ihr meine liebe Vnterthanen, wir folgen schon ewrer Trewheit, das angebotene Scepter des Reichs in vnserere Hände zu fassen.

Als sie das gesagt, weineten sie alle für Freuden. Die Polnische Herren empfiengen freundlich den Siebenbürgischen Adel, und zogen also fort.

(Miles: Siebenbürgischer Würg-Engel 62—64 1.)

Megjegyzés. Ez a két egymást kiegészítő írat minden valószínűség szerint az 1556-i eseményekkel közel egykorú Szamosközy István latin műve elveszett (vagy lappangó) részéből származik. Ezt abból következtetem, hogy Miles Mátyás német krónikájában tudvalevőleg Szamosközy feljegyzéseit használta fel, amelyekhez ő — mint a szászok szebeni követe — könnyen hozzájutott a gyulafehérvári országgyűlések alkalmával. A beszéd mindenesetre latin nyelven hangzott el s maradt reánk, míg fenti magyar példánya nyilván Miller arkaizáló fordítása, erre mutat a benne előforduló néhány nyelvtani hiba is, miután Miller nem ismerte nyelvünket kifogástalanul. A királyné kolozsvári bevonulása részleteit és jelentőségét, életrajzában ismertettem bővebben.¹ De megemlékezik róla maga Bethlen Farkas is (aki elsőül használta Szamosközy művét kéziratban) megjegyezvén, hogy Báthory István díszes kísérettel indult a királyné fogadására, amint hírért vette, hogy 1556 szeptember 23-án Ilyvóból kiindult s Munkácson át Erdély felé közeledik.²

¹ Veress: Izabella királyné 421—4. l.

² Bethlen históriája I. kötete 594—5. lapján e szavakkal: Stephanum Bathorem cum numerosissimo comitatu in ipso Poloniae et Hungariae regni contermino obviam habet, ab illoque (Regina) oratione contestandi boni affectus referta salutatur.

2.

Szilágysomlyó, 1557 február 18.

Somlyói Báthory István és atyjafia végzése Nagy István és társa ügyében.

Miután az elkövetett emberölés dolgában Perecsenyi Báthory Imrével békességet nem szerezhettek a távollévő Báthory Kristóf nélkül, megjöveteléig fenntartják a korábbi (tizenegy nap előtti) ítélet végzését; ez a fogott bírák előtt köttetett, pénzbírság kimondása mellett.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Báró Wesselényi család levéltára. Másfél lapnyi eredeti, de csupán aláírása sajátkezű. Báthory István kis gyűrűpecsétjével megerősítve. Regesztája Szabó T. Attila műve. 6. sz. a.

Mÿ Somlaÿ Bathorÿ Iftwan es Perechenÿ Bathorÿ Imreh adÿwk ezt Mÿndeneknek Thwttara, hog ez el mwltw Purificacio Bodog azzon Nap vthan walo wafarnapon, az Mÿnemw Therwenÿwnk lewt It Somlÿon fogot Bÿrak elwt Mÿ kewzewttwnk, ez Nag Iftwan es Marthon Gergh dolga felol, kÿ wolt ez elwt az Bathorÿ Imreh zolgaÿwal Thwdnÿa Illÿk, ember ewldewkles weres, wagdalas, Mÿnd eg felol Mÿnd Mas felol, Ezekben Mÿ Bathorÿ Iftwan az Mÿ zolgaÿnk althal Peres Gaspar es Zeremÿ Gergh althal akarwan Bekefeget Imreh wramal zerzenÿ, Mÿert hog az Bekefeg Bathorÿ Chrifthoff wramnelkwl Jeles dolgokbol, Nem lehethe, vegezthonk Illÿen zerzelt, hog az Chrifthoff wram Meg Jewtheÿg Mÿnd eg fel kewzt, Mÿnd Mas fel kewzt, az Therwenÿ az ew folÿalaban Meg allÿon az ew Regÿ Ereÿeben, Es Mÿkoron Chrifthoff wram Meg Jew Thehat, az Napthol fogwan ezthen Meg az Napÿg ha Imreh wramal Meg egenefethethnek Jo, ha hol Nem, Imeg ezthen Meg az Malsÿk Napon Imreh wram Mÿnd zolgaÿwal az Mÿnt az elwt az Therwenÿ hoztha wolt, hÿthekel rÿa allhalsanak es Therwenÿek helÿen Maragÿon azon ketzaz forÿnt kewthel alat kÿre az fogot Bÿrak elwt Magokat kewttek wolt. Ennek Bÿzonalagara attuk Mÿ ez Mÿ lewelewnket pechethonkel Meg erewÿÿthwen ez lewel kwlt Zenth Balÿnt Nap vthan chÿethertheken, Ezer ewtazaz ewthwen heet egtendewben:

Báthory István



3.

Szentmihályköve, 1561 július 12.

II. János király Báthory István váradi kapitány, bihari főispán részére.

Értesülvén, hogy a bihari nemesek a török adót vonakodva fizetik, rendeli, hogy azt minden módon rajtuk behajtsa s az adószedőnek beszolgáltassa.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Közepén likacsos. Regesztája Beke: Az Erdélyi káptalan levéltára 1106. sz. a.

Joanne6 Secundu6 Dei gratia Electu6 Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Magnifice fidelib6 nobi6 sincere dilecte. Salutem et [g]ratiam. Intelligimu6 nonnullo6 ex nobilibu6 potioribu6 illiu6 comitatu6 Byhori[en]si6 contributionem presentem in tribu[to] potenti6simi Imperatori6 Turcarum oblatam de b[oni]6 ipforum tarde et Nimi6 egre administraturo6. Cum autem eximere quemquam ab h[a]c contributione, etiam domini Regnic[lae] noluerint, Mandamu6 vobi6 firmiter, ut statim absque mora de Boni6 quorumlibet citra respectum personarum contributionem administrare reculantium omnibu6 viib6 exigere, et ad manu6 exactori6 administrare debeatib6; in hac enim taxa Neminj indulgere possumus. Secu6 non faciatis. Datum sub rupe Sancti Michaeli6 12 die mensi6 Julii Anno domini 1561

Joannes Electus Rex ff^t

4.

Gyulafehérvár, 1562 január 13.

Csáky Mihály kancellár Báthory István váradi kapitánynak.

Válasz. János Zsigmond hadi intézkedései. A várak megerősítése drabantokkal. Híveinek névsora, amelyből törtendő Némethi Ferenc, aki három jeles erősséggel (Nagybánya, Szatmár és Tasnád) ő Felsője mellől elállott, Ferdinánd király szolgája lett és mindenfelé hódoltat és pusztít. János (Zsigmond) reménye a török segítség, amely Szolnokig készül jönni támogatására. A moldvai Despot vajda serege, félve a törököktől, oszladozni kezd. Valami 41 lovagját a beszerceiek elfogták s most ő Felsője pénzt adatott nekik. A Porta népe Braila körül gyülekezik.

Gr. Hédervár-levéltár. Hédervár. Kéziratok 27. kötetében. Kiadta b. Radvánszky Béla, a Történelmi Tár 1880. évf. 687—9 l. Regesztája, január 23-i kelettel Szamosközy István történeti maradványai IV. köt. 371. l.

Magnifice domine amice observandissime; salutem et servitutis commendationem. A minemü rendbeli dolgokról kegyelmed ő fellégének irt s izent, ő fellége után nekem is, a fejedelemnek menél kifebb zolgájának, zeretettel megértettem. Ó fellége egynehány nappal ez előtt kegyelmed kezéhez pénzt küldött; az *intézkedések is megtörténtek az ország védelmére*: Bornemisza Benedeknek két hópénz ment Somlyóra, Diódot ma megfzálltuk, Szálfefelbe Báthory Kristófot, Ujvárba Radák Lászlót meg Patóchy Gáspárt rendeltük, Terek János meg Bánfy Iltván itt vagyon, Báthori András uram is nagy emberléggel forgolódik ő fellége mellett, Körösbányát Dévához foglaltuk, a temesvári pafa Szabó Pétertől azt üzente, hogy Bala Zentmiklosra indul a káltély meglegítésére, Bornemifza Farkast holnap inditjuk kegyelmedhez s az elégedetlenekhez; mindez azért, hogy Némethy Ferencz tőlünk átpártolt a némethez, Bánya, Zattmár és Thafnád vára teljes felízerelésével; Despot szolgálai közül Peterdy Ferencz és Dorofzlay András idejött, Zekel Antal beteg. Törökországi hírek; etc. Datum Albae Juliae 13. Januarii anno domini 1562.

Vestrae Dominationis

Frater et servitor

Michael Chyaki

Cancell. ppa

[*Külcíme:*] Magnifico domino Stephano Bathory de Somlyo, capitaneo et praefecto arcis Varadiensis, amico observandissimo.

A levél szélén, Szamosközöy kezével: Balassi Menyhárt volt ez áruöl. Utána más írással a levélíróra célozva: Magad ezután szintén az német császárhoz állottál, mikor Báthori Istvánt fejedelemnek választották.

5.

Nagypárad, 1562 január 21.

Báthory István kapitány Kerecheny László kapitánynak.

Meggyőződése lévén, hogy a császári hadak becsapásából nagy kára lesz Erdélynek, mert az elhódított földeket végre is a török foglalja el, sógora: Kerecheny László tanácsára bátyjával abban állapodott meg, hogy urukat (János király fiát) rávegyék a Ferdinánddal való békekötésre. Mint a magyarországi alsó részek kapitányát, arra kéri tehát, szorgalmazza ezt a fontos ügyet, amíg nem késő. Hírek Balassa Menyhárt algyógyi vára megszállásáról, Despot, moldvai vajdáról s a törökről.

Hofkammerarchiv. Wien. Sieb. Akten Fasc. I. Fol. 953—4. Mindvégig sajátkezű. Kis kerek gyűrűpecsétje nyomával.

Nagflago6 wram e6 en Nekem bÿzot zerelme6 atÿamfia' kewzenethemnek e6 magam aÿanlala vtan zolgalathomat yrom k:

Mÿnden akÿ Jgazan e6 kereztyenewl akar ez mostanÿ alapatwnkhoz zolnÿ, meg Jtelhetÿ azt magaban hogÿ nagÿ romlab, e6 vtollo wezedelem fog ez zegenÿ fewldre kewetkeznÿ, melyeth ha mÿ Jo mod lehetne benne az mÿ magwnk meg marada-laerth Jgekezneik el tawoztathnÿ, Az penÿg lem egÿ felewl, lem ma6 felewl hadal vighez nem megen, hanem ez feÿedelmek kezÿt walo egeneflegel, merth ha ez hadak meg nem zewnnek bÿzonÿ wram lem Nemethe lem Magÿare hanem tewrewke lezen rewÿd Nap ez feld, Melÿnek Jollehet mÿ zenwegewk elewzer az Terheth, de bÿzonÿ egez kereztyenleg rewÿd Jdowbe meg elmerÿ karath ez kÿ6 fewldnek el wezelebowl:

Azert en The keg: elewt wgÿan wgÿ gÿwnom az mÿnt zÿnte az dolognak mÿ wolta wagyon: Ez en Nekem eleÿtewl fogwa az en batÿaÿmal egetembe ÿgen teccet hogÿ az feÿedelmek Jo egeneflegre zalla[na]nak, de az egeb emberek Sentenciaÿa meg nÿomta az mÿ ertelmewnketh moÿt Jmar azokÿ6 lathwan ez Thewrek segetlegbel mÿ kewetkezhetyk, vgÿ tec-cÿk hogÿ Job lelekel zolnak az dologhoz, De mÿrthogÿ Ilÿen Nagÿ dolognak nem hertelen leÿk mogÿath mÿnth Indechÿak az kegelmed leweleÿth melyeket Nekem e6 batÿamnak² Jrth wala k: ez felewl, meg mwtattwk az Tanacÿnak. Teccet azert hogÿ the k: tewl megÿ6 beweben Ercÿenek arrwl hogÿ ha welÿ keg: mehetÿ weghez wagÿ Nem, ha az feÿedelmeth rea wÿhetÿwk hogÿ azt Indecÿa, kirewl Im bornemÿza farka6 bÿweben Irt³ the k: kerem keg: hogÿ the k: tegen olÿ modal valagt, wagÿ Ira6 altal wagÿ Izeneth altal, hogÿ ne hÿdegegÿk meg az tanacÿoknak akaratÿok Eben, talam az hatalma6 Ilten keferewlwen ez Zegenÿ Nemzethnek romlalath meg lagÿtÿa az feÿedelmek zÿwet, kÿ ha nem lezen femÿ Jot meg maradafra valot en ebe nem latok.

¹ Itt az atÿamfia szó szoros rokoni fogalomként értendõ, miután címzett sógora volt Báthory Istvánnak, húga, Báthory Ilona lévén felesége Kerechenÿ Lászlónak.

² Kristófot érti, aki késõbb utódja lett a váradi kapitányi hivatalban.

³ Érdekes, szép magyar levelét munkánk II. részében közöljük. Báthory Istvánnak két bátyja volt: Kristóf, az õ erdélyi fejedelemségében való utódja, meg Gábor; ez lengyel királysága idejében húnyt el.

Magyaros varam is in Narkim byzod Zivomac vijankin
k-rozom thimint in magam ajunkafu van
Zolgaladgermas yom k:

Mijnden aki Zagan is kuzszi, emel akor is
mestany alapszerkesz Zolnij, mag k-ki is
magaban bogj nagy vombab, is rotszo vafudelen
fog is Zolnij phelder kuzskolnij, imlye is ki
ny is mod lobum kum. az ny magant mag
maradafarsol Zokozment is tuncostathij,

As pengi sem egyfelvel, sem mas k-linal baidol
sighozim magin, hanem is fujdolmit kisi
walo egyffogel, muth ba is baidol mag van
Zomant byzodij varam sem Nimekto sem Magjan
hannem kuzovok- lufu vevajo Nap is felle
Malyont felle-bis ny Zomogant is vefu is
t- baidol, de byzodij egy is kuzszi, egy vevajo
Zolombi mag yfomij karath is kisi fulemit
is ny-fulemit.

As is in thi kg. vevajo vevajo magj gyonom az magis
Zom- az delegnat ny vevajo vevajo

Es in Narkim vevajo fegva is in batijomjal
yevombi ygin vevajo bogj az fujdolmit fu
ygunffogel fultmat, de az vevajo vevajo
Sunkinija mag nyonta az ny vevajo vevajo
vost fult az kisi lathrom is vevajo vevajo
ny kuzskolbij, egy kuzskol bogj fu k-linal
Zolmat az delegboj, de ny kuzskol Zom Nyogy
delegnat nem kuzskol lity magint is kuzskol
kuzskol matjakis Narkim is batijomjal fult
vata k: is fulemit, mag vevajo vevajo vevajo

Evant as is bogj thi k: magis vevajo vevajo
avonl bogj ba vevajo kg: matij vevajo vevajo
Nem ba az fujdolmit, vevajo vevajo bogj az
Zolnij, kuzskol fu vevajo fu vevajo vevajo
fu thi k: kuzskol kg: bogj thi k: lity oki vevajo
vata is, vevajo fuab alinal vevajo vevajo vevajo
bogj in vevajo vevajo mag az vevajo vevajo vevajo
vata, vevajo az vevajo vevajo kuzskol vevajo

Zingeni Numbabwot eromtafashing laggya az
fejndulomik kijarit, kijanem lifen finij foz meg
maradafra vutok m ude nem latok.

Hjot k. isz fobabom bogj im felf: ajagos az kalaffj
narvas meg falat, azo maga kolofuciarra foz nyind
az orzagbasanal igy ximbr

D. spot mullal az magjarok kj fozott k, vuvya im
maga az fozlos, az foz magj kivaraz valafos
soza nyafar, Restiam passas borjater il az
ungarora fozott vutok hada lifen vutok.

az foz k. vutok vuvyevok fozolafosh kj fozim bogj
az kj k: kijot az vutok magj lifen vutok az fozim
vutokja, az foz fozim vutok vuvyevok k

Boromijza fozok vuvyevok k bogj vutok k: az
fuzot bogj kj: igy vuvyevok k vutok vutok
vutok kj: vutok vutok vutok vutok vutok magj
vutok: fozim vutok magj vutok k: vutok
Januarial: kuz vutok vutok 21 januar 1882

fuzot
Stephane Kuffly
fuzot

Hýrt k: ezt Jrhathom hogý ew fell: dýodot⁴ az Balaffý warat meg zalatta, ew maga kolofwarra Jew mýnd az orzag hadawal egetembe

Dezpot mellol az magýarok ký Jewttek, varýa ew Maga az zazolot, de Jgen nagý kewetet valagtot hoza cýazar, Pertham pallat hocýatta el az Tengeren Jnneth walo hada lezen vele.⁵

Ez Jde ký walo Tewrewk Jndwlastýs hýzem hogý Erthý k: kýnek az wege mý legen cýak az Jsten Twgýa, de Joth Iemýth nem remenek.

Bornemýza farkab wram ker hogý enýb Jrnek k: az felew hogý keg: egý lowat kewldene neký the keg: elmeth mýnden zolgalatra Jgerý magat Jrthe: Jsten tarcýa meg the k: mýnden Jawaýwal: Dat(um) varadini 21 Januar(ii) 1562.

Fr(ater) et S(erui)tor

Stephanu6 Bathorj

ppa

[*Külcíme:*] Magnifico domino Ladislao kerecýeni de kanýa-felde, parcium Inferior(is) Capitaneo et Comiti Comitatum Zarand et Bekes, etc. Domi(no) et f(rat)ri obseruan(dissim)o.

6.

Wien, 1563 július eleje.

Báthory István váradi kapitány, követ Miksa római királynak.

Előterjesztése a II. János király és Ferdinánd császár-király közt tárgyalandó egyezkedés pontjaira nézve.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva a Történelmi Lapok 1875. évf. 805. l.

Propositio oratoris filii quondam Regis Ioannis. Pro tractatu concordiae ad Sacratissimam Romanorum etc. Regiam Maiestatem etc.

Cum SER^{mus} Princeps, Dominus meus clementissimus titulum E(lecti) Regis Hungariae Sacratissimae Romanorum Cefareae M^{ti} infensum, intollerabilemque existere cognoscat, quamvis digne causae atque difficultates eum in hoc deterrebant, ne tamen pax futura per hoc interturbetur, imo ut Sacra^{ma} eius Imperatoria Maiestas reipsa deprehendat, suam erga se, clarissimamque domum

⁴ Értendő Gyógy, a mai Algyógy, Hunyadmegye északi részében. Ezt azért kellett most megszállani, mert Balassa átpártolt a császáriakhoz.

⁵ A tanult, magasmíveltségű görög Heraclides Despot vajdát, aki sokat tartózkodott nálunk, Felsőmagyarországon, magyar hadak kísérték be Moldovába. Onnan jöttek hát most vissza, miután 1561 november 18-án sikerült a vajdai széket elfoglalnia. Ez események részletei legbővebben megtalálhatók *Ihallóczy* Lajos, Zay Ferenc kapitányról írt életrajzában.

Aufriacam obloquentiam, simul et obfervantiam, integram perseverare: En Itatuit in gratiam Sacra^{mae} Cefareae M^{tis} titulo illi regio cedere, si modo Sacra^{ma} eius Cefarea Maiestas dicti SER^{mi} Principis, Domini mei clementiffimi filialem obloquentiam complecti, honestoque ac digno respectu eum habere dignabitur, nam licet titulo regio cedat, autoritatem tamen et potestatem eandem in ditione sua retinere, et per Sacra^{mam} Romanorum Cefream M^{tem} sibi concedi postulat.

Petit item, ut per Sacra^{mae} eius Cefareae M^{tia} clementia sibi concedatur, ut eo titulo Electi Regis, vel saltem durante vita ipsius Imperatoris Thurcarum uti possit, ne in suspicionem incidat, unde tandem ruina maxima ditioni suae emergere queat.

Porro SER^{mus} Princeps, Dominus meus clementiffimus optime recordatur, quod Sacra^{ma} Romanorum Cefarea Maiestas fere ante annos 12, Amoris et Benevolentiae suae Cefareae erga ipsum certa indicia, patrociniumque et defensionem, clementer offerre dignata fuerat, eumque per clariffimos viros Castaldum Nadasdinum, Bathorem et alios in filium adoptaverat, seseque tutorem et patrem clementiffimum delignaverit,¹ imo in spem firmioris tutelae SER^{mam} eius filiam sancte obtulerat, hunc igitur Sacra^{mae} eius M^{tis} favorem, conciliatumque affectum, nunc quoque ardentius interpellare contendit, rogatque non subducat paternum Suae M^{tis} affectum, nec dedignetur Sacra^{ma} eius Cefarea Maiestas se vicissim ipsi SER^{mo} Principi, Domino meo clementiffimo parentis loco addicere, tutoremque optatum declarare; cuius singulari patrocinio se totum submittit. Dignetur itaque Sacra^{ma} eius Cefarea Maiestas huius sui favoris per dominos olim Suae Cefareae M^{tis} commissarios oblatis clementer meminisse, nec gravetur SER^{mam} suam filiam in sponsam et stabile connubium Domino meo clementiffimo iungere, ut vel exinde et Sacra^{mae} eius Cefareae M^{tis} paternus affectus erga eum, simul et praefati domini mei clementiffimi filialis obloquentia erga eius S. Cefream M^{tem} totamque domum Austriacam magis ac magis eluceat, validioribus fundamentis inniti et consistere queat.

Megjegyzés. Báthory Istvánt II. János király Brassóban 1563 április 27-én kelt és Miksa császár-királynak szóló megbízólevelével indí-

¹ Ez az 1551 nyarán kötött szerződés alapján történt, amikor az idézett három ember: a spanyol Castaldo János Baptista tábornok, Nádasdy Tamás nádor és Ecsedi Báthory András Erdélyben rávették Izabella királynét arra, hogy kezéből kiadja a szentkoronát s őt — miként az erdélyiek mondogatták — kibeszélték az országból.

totta útnak,¹ de nyár lett bele, amíg, megvárva a tordai országgyűlés lezajlását, útra kelhetett és Bécsbe jutott, ahol ezt az első jelentését július elején beadhatta az udvari kancellárián.

7.

Wien, 1563 július 9.

Az Udvari Tanács Báthory István követnek.

Válasz a II. János nevében Miksa királyhoz beterjesztett egyezkedési pontokra és feltételekre.

Egy. kvrtár. Budapest. Litt. orig. no. 93 gondos egykorú másolatban. Fogalmazványa a bécsi Staatsarchiv Hungarica csomójában. Kiadva erről a Történeti Lapok 1875. évf. 806—7. 1.

Cum Sacra^{ma} Caesarea Maiestas Dominus noster clementissimus a Sacra Romanorum et Bohemiae etc. Regia M^{te} domino eque nostro clementissimo proximis diebus certior facta fuisset de postulatis, atque conditionibus pacis Regiæ Suę M^{ti} per Mag^{cum} Stephanum Bathory de Somlyó, Capitaneum Arcis Waradiensis ac Confiliarium et Oratorem Ill^{mi} Principis domini Joannis Sigismundi ducis, filii olim Ser^{mi} Regis Joannis exhibitis, Maiestas Sua Caesarea re diligenter discussa et examinata tandem in hunc qui lequitur modum benigne sese resolvit.

Primum Caesarea sua Maiestas benigne acceptavit literas Induciales per ipsum Ill^{mmum} Ducem Joannem Sigismundum transmissas. Deinde Maiestas sua Caesarea benigno ac grato animo accepit, quod Idem Ill^{mus} Dux Joannes Sigismundus, tandem decreverit cedere titulo illo Electi Regis Hungariae, quem hactenus sibi usurpavit, cum sine celsione eius tituli M^{ti} suę Caesareae nullae pacis conditiones gratę et acceptabiles future fuissent. Cupit autem Maiestas sua Caesarea, quod ipse Ill^{mus} Dux iam statim non exspectata morte Imperatoris Turcharum, eo titulo sese profus abdicet, quandoquidem non habet hic locum causa illa suspitionis apud Turcharum Imperatorem incurrendo, quam dictus Orator allegavit; praeterea nequaquam futurum esset ex dignitate suę Caesareae Maiestatis, si Ill^{mus} Dux Joannes Sigismundus ex permissione suę Caesareae M^{tis} uteretur eo titulo, quem Maiestas sua hactenus neque audire, neque concedere voluisset. Ad hec foret res malj exempli, et facile deinceps quoque novis tumultibus ansam et materiam subministrare posset. Ad hec nequaquam convenit, quin imo absurdissimum videretur, si Sacra^{mo} Caesarea M^{ti} tanquam legitimo et coronato Hungariae rege adhuc Dei beniguitate in vivis existente, et indicto iam publico Regnicolarum con-

¹ Kiadva a Történeti Lapok 1875. évf. 791—2. 1.

ventu pro coronatione prelibatę Romanorum Regię M^{is} ipse etiam Ill^{mus} Dux Joannes Sigismundus titulo Regio uteretur, quasi in eodem regno, eodemque tempore tres reges simul existerent. Itaque sua Caesarea Maiestas plane confidit Ill^{mm} Ducem Joannem Sigismundum, si ex animo et syncere cupit firmam pacem colere cum Sacra^{ma} Caesarea ac Romanorum Regia Maiestatibus, postposita ea, quam allegavit antenominatus eius Orator suspitionis causa, hoc titulo sine ulteriore dilatione, etiam vivente Ser^{mo} Imperatore Turcharum, a quo propterea Maiestas sua Caesarea nihil ei extimescendum censet periculj, plane celsurum; ita namque Maiestatum suarum Caesareae ac Regię gratiam et benevolentiam firmissimam sibi conciliabit, quam sibi nullo unquam tempore vel loco defutura experietur.

Quod autem dictus dominus Orator ulterius significat, quod Ill^{mus} Dux Joannes Sigismundus, etiam si cedat titulo regio, nihilominus tamen eandem auctoritatem et potestatem in ditione sua retinere et per Sacra^{mam} Cesaream M^{tem} sibi concedj postulet, id Sacra^{ma} Cesareae Maiestas clarius explicari desiderat, nimirum, quid ipse ditionis suae esse intelligat, et quid sibi concedi cupiat; operae pretium enim est Sacra^{mam} Cesaream M^{tem} de mente et animo ipsius Ill^{mi} Ducis certam ac exactam notitiam tenere, priusquam ad ultteriores tractatus progrediatur. Et persuasum habet Maiestas sua Cesareae sepe dictum Ill^{mm} Ducem contentum iis, quae virtute tractatum praeteritorum Maiestas sua Caesarea iam antea pacifice ej se dimissurum obtulit, reliqua, quae tenet contra tractatus redditurum, neque hoc loco quicquam postulaturum, quod vel rationi et aequitati, vel paternis atque antiquis tractatibus repugnet.

Porro Sacra^{ma} Cesareae Maiestas benigne recordatur eorum, quae superioribus annis medio et opera Spectabilium et Magnificorum quondam Joannis Baptistae Castaldi et Andreę de Bathor, ac Thomae de Nadasd cum sepefato Ill^{mo} Duce Joanne Sigismundo acta sunt, quando nimirum Maiestas sua Caesarea illum in patrocinium et defensionem, quin etiam in filium clementer susceperat, ac insuper filiam quoque in matrimonium illi obtulerat et benigne quidem annuit Maiestas sua Caesarea illum nunc quoque in protectionem et patrocinium suum suscipere, filiique loco habere, si aequis et honestis conditionibus firmae pacis locum dederit. Sed, quod ad petitum coniugium unius ex Ser^{mis} filiabus M^{is} suę Cesareae attinet, Maiestas sua Cesareae eundem Ill^{mm} Ducem non vult celare, quod Ser^{mae} filię M^{is} suę Cesareae, posteaquam ipse Dux a tractatibus illis, in quibus ei matrimonium unius oblatum

fuerat discessit, seque tamdiu pro hoste et aduersario M^{ti}s suę Caesareae gessit, aliis interim Principibus partim nupserint, partim vero promissae fuerint; quae vero sunt reliquę, firmiter et certo proposito decreverint innuptae manere; caeteroquin Maiestas sua Caesarea propensa foret illum ad aliud honestum ac dignum matrimonium promovere. Postremo, quoniam a Deo optimo maximo potissimum expectanda est succelsuum prosperitas et felicitas gubernii, quando in conservanda pietate et religione debita ac fidelis adhibetur diligentia, Maiestas sua Caesarea ipsum Ill^{mum} Ducem magnopere cohortandum censet, ut pietatis curam habere ac in ditione sua Ecclesias Dei et religionem Catholicam pro viribus defendere et conservare velit.

Atque hæc sunt, quę Sacra^{ma} Caesarea Maiestas praefato Consiliario et Oratori Ill^{mi} Ducis Joannis Sigismundi super postulatis Sacrę Romanorum Regię M^{ti} exhibitis responderi voluit. Decretum per Caesaream Maiestatem, nona die mensis Julii. Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo tertio.

8.

Gyulafehérvár, 1563 július 11.

II. János király bécsi követének, Báthory Istvánnak.

Válasz. A Bécsből hazatért Kendy Sándortól is megértette üzenetét. Kéri sürgesse ügye mielőbbi keresztülvitelét az ottlévő fejedelmek, jó barátok és Kromer Márton püspök, lengyel követ által. Ez azért is kívánatos, mivel utána útnak indíthatja követségét a portára. Miksa pozsonyi koronáztatására semmi szín alatt ne menjen le, nehogy ezen Erdély szomszédai megbotránkozzanak. Jelen levelét is Kendyvel küldi, de indítsa sietve vissza. Ha jó orgonistát és tanult muzsikusokat talál, fogadja fel őket; kívált, ha művészetük mellett hangszerkészítéshez is értenek.

Egyetemi kvtár. Budapest. Lit. orig. no. 94. Szamosközy gyűjt.

Ioannes Secundus Electus Rex etc.

Magnifice fidelis nobis syncere dilecte. Salutem et gratiam. Egregius Alexander Kendy, Aulae nostrae familiaris reddidit nobis litteras vestras, ex quibus animadvertimus causam nostram paulatim et nimis cunctanter procedere, Serenissimosque Principes moram in re seria, quasi ultro accerfere. Neque enim rem ipsam fidei vestrae commissam, immo neque tot damnorum, iniuriarum et tam enormium sub induciis actorum legitimam cognitionem per commissarios remittendos maturius finire statuerunt, sicuti inter nos conventum erat. Unde nos parum letae spei colligere possumus

futura prosperari, sed admonemur magis, ut rebus nostris solertius invigilemus, ne medio mari inter tot procellas, fractis antennis navis nostra impingat et incaute obruatur. Mandamus igitur vobis, urgebitis diligenter Sacratissimam Caesaream Maiestatem, una etiam Ser^{num} Regem Romanorum, Ac per Regem ipsum, ac reliquos Duces, Marchiones, praestantes viros, Amicos nostros, ac Republicae Christianae amantes, denique per Doctorem Martinum Cromerum, oratorem Ser^{mi} Regis Poloniae, Avunculi nostri observand^{issimi},¹ ne quoquomodo res tractanda amplius differatur, ne spe frustra aliti, incommodemus publico statui et ditioni nostrae. Nos enim candide agimus, nostram obsequentiam filialem Sacratissimis Principibus offerimus cum summa, ut scitis, nominis nostri et dignitatis iactura. Iam ergo non graventur Sacra^{ma} Caesarea et Regia Romanorum Maiestates mature, nos quoque vicissim de consimili favore et propensa paterna et fraterna benevolentia, deque firmo erga nos animo re ipsa certiores reddere pro instructione nostra vobis data.

Statuimus enim solennes oratores nostros ad Excellam Portam Potentissimi Imperatoris expedire, qui commodius et solidius a nobis dimittentur, rerum nostrarum statu explorato et bene perpenso. Dabitur igitur operam operosam et rogabitur nomine nostro utramque Sacra^{mam} Maiestatem, ne dilatio finiendae causae interponatur, sed sicuti nos pro bono publico et observantia nostra erga Maiestates Sacratissimas succincte, clare et cum ingenti reverentia agimus, ita vicissim dignentur faventer, tempestive, brevibus et perspicue agere, ac rei ceptae summam manum imponere; idque celerius. Pendere enim causam hoc tempore non solum difficile est, sed etiam periculosum habetur.

Dum verò, ut scribitis, metuatis, ob id potissimum tractatus differri, quod ad diem XX Augusti vos coronationi interesse meditentur, et praesentiam vestram solennitati includi vetuit, id nullo modo e re nostra aut auctu publico contingere posset. Proinde volumus illa celebritate vos modis omnibus abesse.² Etenim nullo modo patiemur nos et Regnum nostrum de industria in apertum periculum praecipitari. Nam facile iudicatis, quid sensuri sint vicini nostri de vestra illic praesentia; nec nos, re infecta, in nominis et existimationis nostrae probrum intempestive id unquam concessuri sumus.

¹ Zsigmond Ágost király, 1548 óta.

² Miksa és neje koronáztatása Pozsonyban valamivel később, 1563 szeptember 8-án és 9-én ment végbe fényes külsőségek közt.

Itaque urgete, agite rem sedulo per omnium statuum viros, per Amicos quoque vestros, per Kerecheny, Battyany³ et alios, ut otius negotium conficiatur. Et hunc Alexandrum Kendy quamprimum ad nos remittere et statum certum rerum nostrarum nobis aperte significare debeatis. Nec secus facite.

Colloquium cum Doctore Cromero, oratore Ser^{mi} Avunculi nostri et scrutamini, ubi sit orator Regis Poloniae Serenissimi, qui adesse debebat, quidue causae acciderit, cur non compareat, an aegrotet in itinere vel forte mansit in Polonia, et nobis per litteras denunciabitis.⁴

Doctorem Gasparem,⁵ ut hanc edocti estis non cessabitis interpellare. Neque enim Alexander Kendi ob absentiam illius convenire et Poloniae cum eo agere potuit.

Organistae, si Musicos probe peritus habetur, de quo per excellentes Musicos studiose edoceamini, poteritis Ducentos florenos nomine nostro polliceri. Si enim et artem callet, et instrumenta conficit, ut scribitis, et moribus placidis et ingenuis ornatus est, clementer eum complectemur et fovemus. Valet. DAT^e in Civitate nostra Alba Julia die XI Iulii. Anno Domini 1563.

Joannes Electus Rex ff^t

[Külcíme:] Magnifico Stephano Bathory de Somlyó Comiti comitatus Býhoriensis, Capitaneo et prefecto arcis nostrae Waradiensi, oratori nostro ad Sacratissimam Cesaream Maiestatem Romanorum etc. Fideli Nobis sincere dilecto.

³ Ez a család ekkori feje: Batthyány Ferenc királyi tanácsos.

⁴ Idáig közölve Pray: Epistolae procerum III. köt. 169—173. l.

⁵ Ez a szegedi származású tanult híres Körösi (Fraxinus) Gáspár orvos.

9.

Wien, 1563 július 11.

Báthory István követ Ferdinánd császár-királynak.

A császár és János Zsigmond közt létesítendő egyezés dolgában Báthory István által benyújtott második beadvány elsősorban arra „választott király” címe megtartását kívánja; avval az engedménnyel, hogy ha másként nem lehet, azt a címet legalább a szultánnal szemben s a vele való levelezésben használhassa. A Tiszántúli részek megtartása ama jószágok visszaadásával együtt értendő, melyeket Balassa Menyhárt elfoglalt, a felsorolt négy vár és három vármegye birtoklásával egyetemben. Hogy ő Felsége János Zsigmondot fiául fogadja, azt hálával fogadja, de ragaszkodik a kilátásba helyezett házassághoz, visszautasítván azt az állítást, hogy ő Felsége iránt ellenséges érzületet tanúsított. A katoli-

kus vallás támogatásáról nincs ugyan szó utasításában, de Báthory István készséggel tesz tanúságot arról, hogy ura kiváló, kegyes híve a katolikus hitnek.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 87. Iródeák kezével írt sajátkezű aláírású eredeti.

Articuli pro tractatu Concordiae Sacrae Romanorum, Bohemiae-que Regiae etc per me Stephanum Bathory oratorem secundo porrecti.

In primis Sacratissima Romanorum Caesarea Maiestas scribitur postulare, quo SER^{mus} Princeps, dominus meus clementissimus primo quoque tempore, non exspectata morte Imperatoris Turcharum, titulo Electi Regis Hungariae sese prorsus abdicet, quandoquidem ex ea suspicione nil plane periculi a Ser^{mo} Turcharum Imperatore ei extimescendum fore censeat, gratiam autem et benevolentiam suam Caesaream, simul et Sacrae Regiaeque M^{tis} V^{rae} firmissimam, SER^{mus} Principem, dominum meum clementissimum ita sibi benigne conciliaturum fore benignissime offert, ut nullo unquam tempore vel loco defuturam experiatur. Deus optimus maximus, in cuius manu corda regum et principum tenentur, inde glorificandus est, non minus etiam exorandus, ut hanc sanctam Sacrae Caesareae M^{tis} Suae intentionem pro sui nominis gloria confirmare et stabilire dignetur, ut pax perennius firmaque coniunctio, et benevolentia regnet, non solum inter S. Maiestates Vestras, verum etiam inter S. Maiestatum Vestrarum Ser^{mos} filios heredesque et posteritates, qua quidem hac immensa Sua Caesarea gratia atque benevolentia ipsum SER^{mus} Principem, dominum meum clementissimum ad extremum usque vitae suae finem semper obsequentissimum filium sibi ipsi devinciet. Enimvero nulla sane ambitione ductus dominus meus clementissimus eo titulo Regio durante vita Imperatoris Turcharum uti postulabat, neque hac ipsa postulatione novis tumultibus animum aliquam prebere voluit, quippe qui se totum patrocinio Sacrae suae Caesareae M^{tis} addicere decrevit, sed ruinam afflictissimae Hungariae reipublicae, quae inde sequi posset evitare voluit. Quodsi tamen altae prudentiae Sacrae Caesareae M^{tis} ita placuit, ut durante vita Imperatoris Turcharum eo titulo uti non possit, concedatur per Sacrae eius Caesareae M^{tis} clementiam, ut saltem ad Portam dicti Imperatoris Turcharum eo titulo uti possit. Alias autem dignetur Sacra sua Caesarea Maiestas pro sua prudentia atque eius favore erga dominum meum clementissimum habito, dignum, honestumque titulum sibi concedere, in quo conspicua sit paterna illa et olim, atque etiamnum oblata Sacrae eius Caesareae M^{tis} erga eum benevolentia, quodsi honestiore titulo eum ornare

gravabitur, concedat Sua Sacra^{ma} Caesarea Maiestas faventer hunc sequentem titulum:

Ioannes SER^{mi} Ioannis Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc filius, Dei gratia Princeps Hungariae, et Transilvaniae etc.

Ubi vero Sacra^{ma} Caesarea Maiestas clarius explicari desiderat, quam ditionem, quamue authoritatem SER^{mus} Princeps, dominus meus clementissimus sibi retinera, propriumque esse velit, antequam opera Melchioris Balassa certa pars terrę ultra fluvium Tibisci sitę occupata est, tota pene illa terra per dominum meum clementissimum possidebatur, nunc quoque itaque dominus meus clementissimus petit per clementiam Sacra^{mae} Caesareę M^{tis} sibi concedi totam terram ultra fluvium Tiscliae sitam, unacum arcibus iis, quae modo quoque sub potestate eius, fideliumque suorum sunt, utputa Munkachy, Huzth, Thokaj, Zerenchy cum integris comitatibus Beregh, Vgochya, Maromaros, iure hereditario in posteros et liberos suos possidendas, authoritatem autem in illis eam sibi per clementiam Sacra^{mae} eius Caesareę M^{tis} dari petit, ut pleno iure, authoritate, potestateque donandorum, conferendorumque bonorum et possessionum quarumlibet, iudicandarum item causarum et executioni demandandarum, ac aliarum quoque functionum omnium plenariam potestatis amplitudinem atque libertatem principis aut Regis habeat.

Quod autem Sacra^{ma} Caesarea Maiestas praefatum Ser^{num} Principem meum clementissimum nunc quoque, sicut antea in Sue Sacra^{mae} Caesareę M^{tis} gratiam atque patrocinium se benigne suscipiturum, eundemque loco filii habiturum (si modo equis, honestisque conditionibus firmę pacis locum dare velit) faventer offerat, pium hunc Sacra^{mae} eius Caesareae M^{tis} affectum Ser^{mus} Princeps, dominus meus clementissimus suo diligentissimo quo possit obsequio apud Sacra^{mam} eius Caesaream M^{tem} simul et Maiestatem quoque V^{ram} Regiam ad vitam suam Emeriturus est, verumtamen significat Sacra^{ma} sua Caesarea Maiestas ipsum SER^{num} Principem, dominum meum clementissimum a tractatibus illis, in quibus ei matrimonium illud oblatum fuerat discessisse, seque tam diu pro hoste et adversario Sue Sacra^{mae} Caesareae M^{tis} gessisse. Non arbitror ipse Principem et dominum meum clementissimum tale quicquam vicii contra eius Sacra^{mam} Caesaream M^{tem} commississe, pro quo primum sue Sacra^{mae} Caesareae M^{tis} affectum ab eo subducere atque oblatum olim connubium rescindere Sua Sacra^{ma} Caesarea Maiestas velit quippe, qui suam innocentem vitam sub Imperio Sacrae quondam Reginalis Maiestatis, genitricis sue observandissime duxerit post

cuius decelsum, iuxta dictę suę morientis genitricis piam adhortationem per certos suos commilsarios atque oratores gratiam, patrociniumque affectum Sacr^{mae} suę Cesareae M^{tis} expetiverit, filialemque suum obsequium ab eo tempore in hunc usque diem semper Sacr^{mae} eius Cesareae M^{ti} summo animi sui ardore declarare voluerit, optatum itaque etiam num suę Sacra^{mae} Cesareae M^{tis} inde exspectamus responsum, ut haec concordia inter Sacr^{mas} Maiestates V^{ras} atque et ipsum dominum meum clementissimum (divina ita annuente providentia) perenni amore solidius firmari possit.

Quanta vero attinet ad piam exhortationem Sacr^{mae} Cesareae Maiestatis, qua SER^{num} Principem, dominum meum clementissimum piissime hortatur, ut pietatis curam habere, ac in ditione sua Ecclesias dei et religionem Catholicam in ditione sua defendere atque conservare velit, quamvis nil instructionis de religione a domino meo clementissimo habeam, verum cum haec Sacr^{mae} Cesareae M^{tis} cohortatio sit piissima, rectissimaque et dignissima, et cum sciam SER^{num} Principem, dominum meum clementissimum Verę Catholicę fidei optimum esse professorem, certus sum eundem dominum meum clementissimum cum aliis quoque suę Cesareae M^{tis} iussis, tum vero iis ultro et libenter parere.

Hęc sunt, quę ego pro postulatis SER^{mi} Principis, domini mei clementissimi Sacrę Romanorum Bohemięque Regię M^{ti} in scriptis exhibui, 11 die mensis Julii Anno domini Millefimo Quingentesimo Sexagesimo tertio.

Sacrę Maiestatis V^{rae}

humilis Servitor

Steph: Bath: ppa

Megjegyzés: Iratunknak kétségkívül az a része a legfontosabb, ahol — vége felé — Báthory arról biztosítja a császárt, hogy János Zsigmond igaz híve a katolikus hitnek. Bizonyos, hogy miként anyja, Izabella királyné haláláig, úgy most is híve volt annak a hitnek, amelyben született és felnevelkedett. Ettől, gondolom, csak két év múlva tért el; még a nevezetes 1566 március 15-i tordai országgyűlés előtt, amelyen a katolikus hittől nyíltan szembehelyezkedett. Erre látszik mutatni az is, hogy 1565-ben átvette a gyulafehérvári székesegyház ezüst templomi kegyzsereit, melyekre az újhitűek istentiszteletében szükség nem volt.¹

¹ A kegyzserek átvételéről adott nyugtája így van a levéltár lajstromába bevezetve: Quietantia regis Ioannis II-i super rebus ecclesiae Albensis, maxime argenteis ac requisitoribus ipsi administratis. Anno 1565. (Beke: A gyulafehérvári kápt. lev. czimjegyzéke 61. l.)

10.

Wien, 1563 július 13.

Báthory István követ II. János királynak.

Ferdinánd császár megjövén a Németbirodalomból, Báthory már másnap (július 2-án) felkereste Kromer Márton lengyel követet, hogy a tárgyalások újrafelvétele dolgában vele megegyezhessen; de csupán annyit ért el nála, hogy királyához intézett levelét átvette és továbbította. Amit utána az udvari emberekkel tárgyalt a János Zsigmond feltételei dolgában, azt pontonként leírja bőven. Tárgyalásai során Báthory előadta, hogy azok a tiszántúli területek, várak és vármegyék, melyek átengedését kívánja, Balassa Menyhárt árulásáig mind János Zsigmond fejedelméi voltak; viszont Kassát nászajándékkul kellene megkapnia, ha májd a tervezett házasság létre jön közte meg a választott osztrák hercegnő közt. Ami Ferdinánd kikötését illeti, hogy János Zsigmond a katolikus vallás védelmét ígérje a szerződésben, arra Báthory azt felelte, hogy az nem fog nehezére esnie, mivel őt jó katolikusnak ismeri. Jelentése végén utasítást kér, milyen állásfoglalása legyen a király közeledő koronáztatásával szemben? Végül a császár férjhez adott leányairól tájékoztatja urát, megjegyezvén, hogy még hajadon is van köztük; várja tehát válaszát mihez tartása végett.

Egy kvrtár. Budapest. Lit. orig. no 95. Eredeti, de idegen írású, még aláírása is. Magyar utóírata sajátkezű. Szamosközy gyűjt. Sok helyütt likacsos.

Post fidelium fervit[iorum meorum in g]ratiam Ser^{mae} [M^{tis} V^{rae}] debitam atque h[umillimam subiec]tionem.

Ut res ipsa nunc quo[modocumque] vertatur, Ser^{ma} [Maiestas V^{ra}] cognoscet, S. Rom[anorum Imperator i]ntravit Wiennam p[rima] mensis Julii hora p[rima post v]esperum.

Die 2 mensis Julii conveni Reverendum dominum Martinum Cro[merum] oratorem SER^{mi} Regis Poloniae continuis iam elapfis 5 [mensis] in Aula Caesaris residentem, qui de oratore aut commissario Regis Poloniae, quem ratione praefentis tractatus huc mittere habuisset nil aliud scit, tantummodo, quod pro mandato fui Regis, pro illi oratoris adventu terminum a Caesarea M^{te} petiisset, prefixissetque Caesarea Maiestas pro termino primum diem Maii, praetereunte vero eo termino, binis vicibus ad Ser^{num} Regem Poloniae scripsisset, nil tamen rex sibi respondisset, neque solus ipse aliquid a suo rege in mandatis haberet; die tandem 3 Julii mensis tam ille Cromerus orator, quam etiam ipse literas nostras praevia ratione ad Ser^{num} Poloniae Regem dedimus.

Postquam S. Romanorum Regem pro tractatu concordiae sollicitissem, retulissetque me certis, arduisque et rationabilibus de

caufis, tempore conv[entus] fuae coronationis interefse minime polse, tandem die 10 mensis Julii refponfum Caefareae M^{tis} per fuos confiliarios tractatum, in fcriptis mi rep[etitum] eft, cuius tranfumptum praelentibus oclufum S. M^{ti} V^{rae} mihi, moxque ad omnes articulos modo fubfcripto per ordinem refcripsi.

Quia fub finem prioris Articuli offerat Suam Caefream, nec minus et Romanorum Regiae M^{tis} benevolentia, ita fibi nunc Ser^{mam} M^{tem} V^{ram} conciliarem, ut nullo unquam tempore vel loco defuturam a[n]teci]piatur, egi gratias exinde maximas, nimirum, quod --- inde glorificandus, non minus etiam exora[n]dus] --- Maieftatum Suarum intentionem ra[tione] --- ftabilire dignetur --- benevolentia regne[tur] --- inter Ser^{mos} filios; [quod] vero attinet --- [art]i-culi regii in eodem primo articulo confcriptum, in qu[am ---] fine ulteriore dilatione Ser^{mam} M^{tem} --- V^{ram} cedere velit --- nulla alia caufa ductus S. M. V. iftud poftulaverit --- [af]flictiffimae Hungariae reipublicae, quae ex ea fulpicione lequi pol[fit --- ft]juduit, verum fi Prudentiae Suae Caefariae M^{ti} ita videretur, ut [im]meicendum fore cenfeat, concedat, ut faltem vita durante Imper[at]oris] eo titulo uti polsit. Alias autem pro fua prudentia dignetur dignum honeftumque titulum S. M. V. concedere in quo confpicua fit paterna illa, et tam olim, quam etiam modo oblit[e] eius Caefariae M^{tis} erga S. M^{tem} V^{ram} benevolentia, quod fi honeftior[i] titulo S. M^{tem} V^{ram} ornare gravabitur, concedat eum illum titulum, qui fecundo loco in inftitutione mihi data confcriptus eft.

Ad fecundum Articulum, in quo clarius explicari defiderat, quam ditionem, quamve authoritatem S. Maieftas V^{ra} fibi retineri, concedique poftulet, refcripsi, quod ante proditionem Melchioris Balafsa totam fere terram ultra fluvium Tibifci Ser^{ma} Maieftas V^{ra} polsederit, totam igitur illam terram ultra Tibifcum fitam, unacum arcibus Huztth, Munkachÿ, Thokaÿ, Zerenchÿ, integrisque comitatibus Beregh, Wgochÿa, Maromaros, quae etiamnum prae manibus S. M^{tis} V^{rae} fuorumque fidelium funt, iure hereditario in pofteros et liberos S. M^{tis} V^{rae} derivandos per Caefream M^{tem} dari, concedique et confirmari poftulavi. Cafloviam ratus fum nunc praetermittere, quod fi de connubio gratiorem refponfum habere, deo ita volente, polsemus, tunc temporis in dotem eam petere commodius foret. De authoritate fcripsi, quod S. M. V. in his ditionibus eam authoritatem per Caefariae M^{tis} clementia [ei] concedi poftulat, ut pleno iure, authoritate, poteftateque --- conferendorumque honorum et polseffionum quorumlibet --- et executioni demandandarum --- omnium [p]lenariam poteftatem atque libertatem [ei conce]dit.

Ad tertium Articulum --- rescripsi,¹ primoque gratias a[go,] quod Cesarea Maiestas qu[oque ut] antea, ita nunc quoque S. M^{tem} in Suae Cesareae M^{tis} g[rati]am et tiro[cinium] benigne suscipere eandemque loco filii [habere] --- [d]ignata sit. Ubi tamen neg[otium] SER^{mam} eius fili[am] --- causis in matrimonium minime posse ingerere, praefertim --- [quod] scribat S. M. V. a tract[atu] illis, in quibus ei M^{tem} --- [il]lud fuerat oblatum discessisseque tamdiu pro hoste et adversario Suae M^{tis} Cesareae gessisse scripsi, quod meo tenui iudicio nequaquam possum arbitrari S. M^{tem} V. quid tale vicii contra ipsam Cesarem M^{tem} commisisse, pro quo hunc primum suum affectum, hocque oblatum connubium digne subducere, rescindereque queat, quippe M. V. S. semper innocentem vitam duxerit, moxque post decelsum Ser^{mae} quondam Reginalis M^{tis} genitricis suae desideratissimae² --- [ob]viam Morientis eius Maiestatis adhortationem per certos [suos com]milsarios et oratores paternum eius Cesareae M^{tis} affectum --- [de]creverit, filialemque suum obsequium semper declarare volu[erit] --- [qu]orum itaque Suae Cesareae M^{tis} ea in re responsum mihi dare [noluerit] ut haec concordia solidius inter Maiestates utrarumque [M.] Vestrarum perenni Amore firmari possit.

Ad postremum, quantum attinet articulum, ubi S. M^{tem} V^{ram} pie hortatur, ut pietatis curam habere ac in ditione sua Ecclesias dei et religionem Catholicam pro viribus defender[e] atque conservare velit, respondi, nil quid instructionis de re per S. M^{tem} V^{ram} datam esse, cum tamen haec adhortati[o] Suae Cesareae M^{tis} cum sit pia, christiano digna, et cum scia[m] S. M^{tem} V^{ram} christianae Catholicae fidei optimum esse professorem,³ scio hisce piis exhortationibus Suae Cesareae M^{tis} quemadmodum etiam aliis eius M^{tis} iussis ultro e[t] libenter S. M^{tem} V^{ram} parere, hys et aliis pluri[mis] sententiae verbis pro resolutione articulorum Cesareae M^{tis} scripsimus.

Postquam responsum Cesar[ae] M^{tis} datum mihi est, expectavi aliquot diebus, quoniam S. Ro[manorum Imperatoriae Maies]tas nunciavit mihi per Thomam literatum,⁴ ut indicar[e] voluit mihi horam, qua erga eam accedere deberem, quae tam[en iam expi]ravit, quandoquidem gravissimis Imperialibus neg[otii]s igi[tur]

¹ Sajnos, egyik sincs meg.

² Izabella királyné meghalt Gyulafehérvárt, 1559 szeptember 15-én.

³ Amit János Zsigmond katolikus hitűségéről Báthory itt ír, megismétlése két nap előtti hivatalos nyilatkozatának.

⁴ Fejérvári Tamás diák, székesfehérvári (Erdélybe jutott) ifjú.

nunc elset occupata, si quid ta[men] tale acciderit, me [S. R.] M^{ti} V^{rae} perscripturus sum.

Quemadmodum prioribus meis literis supplicavi, ita nunc quoque supplico humillime, dignetur M. V. me expensis providere, expensae namque mihi datae non sufficiunt, cum singulis mensibus hic quingenti floreni facile possun[t] exponi.

Supplico item dignetur S. Maiestas V^{ra} ad me responsum eiusdem, tam ad priores, quam ad praelentes meas literas rescribere, praefertim, si tractatus differatur, in futurum conventu Coronationis, quid mihi agendum sit.

S. M^{tem} V^{ram} ut deus omnipotens semper foel[icissime] diutissi[me] conservare dignetur affecto, meque in eius g[ratiam] humill[ime] semper commendo. Wienę Austrię 13 die m[en]s[is] Julij Anno domini 1563.

Ser^{mae} eiusdem M^{tis} V^{rae}
fidelis seruitor

Stephanus Bathorj
de Somlyo, Commiss:

Kegelmes wram, egý býz[odalmas barat]omtwl býzonýal wgy Erthem hogý az Fer[dinandus cý]azar kjssebýk leányat francýaý kjralna[k adta,] az Maximilanwfeth Fýlep kjralý fja[nak iger-te]k. Azert meeg az Cýazarnak, thewb [leanyi is] wadnak: az Bawarýai hercegnel az --- leányá vagyon, es amin[t] Mongýak egý leányat, az cýazar leányathol waloth: ha azert ezek felewł walamý Emlekez[et] lehe[t] iryon tanwlsagot Felleged mýhez Tarchyam magamat:

Thowaba az Menere wegere mehettem, oth az Erdelyek kewzeth Egý Zenth gothardtý Marto[n] wagyon de hwl lakýk en wegere nem [me]hetek: Felleged kerestelse meg merth a[3 min-d]jen practikanak feýe oth ben: az meg [bir]ia az tewb tarlaýtýs Newezný

Idem seruitor M. V^{re} ppa

[Külcíme:] Serenissimo Principi et domino, domino Joannj Secundo, dei gratia Electo Regi Hungariae, Dalmatie, Croatiae etc. Domino meo semper clementissimo.

[Kancelláriai kézzel:] Allatae die XXVI Mensis Julij Albam.

11.

Wien, 1563 július 18.

Ferdinánd császár-király Báthory István követnek.

Végleges válasz a János Zsigmond fejedelem nevében tett előterjesztésre s mivel azokat méltányosoknak tekinti, reméli, hogy Báthory őket kielégítőknék fogja találni.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Hiv. más. Kiadva a Történeti Lapok 1875. évf. 853—8. l. Előbb: Bethlen Erd. históriája II. köt. 33—36. l.

Az általa ura (domini Ioanni Sigismundi ducis, filii olim serenissimi Regis Ioannis) tett egyezségi feltételekre egyenként feelve: nem járulhat hozzá, hogy ő választott királyi címét (titulus Electi Regis Hungariae) használhassa, sőt kéri, hogy azt még a szultánhoz (ad portam Imperatoris Turcharum) intézett leveleiben se használja; használhatja azonban Erdély fejedelme (Princeps Transsylvaniae) címét, mellőzvéen a Magyarországra való hivatkozást: silentio preterita omni Hungariae mentione. Nem járulhat hozzá ahhoz sem, hogy a Tiszántúlt is (terram ultra Tibiscum sitam) uralja, Huszt, Tokaj és Szerencs várával, valamint Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékkel, hanem inti, tartsa magát mindenben az 1551-i szerződés megállapodásaihoz; annyival inkább, mivel ő Felsőge nem akarja elszakítani Erdélyt Magyarországtól, melynek az mindenkor része volt. Ami pedig házassági igényét illeti, leányai már mind férjhez mentek vagy elígérkeztek; de készséggel választhat feleséget unokahúgai közül.

Et haec visa sunt Sacr^{mae} Caesareae M^{ti} ad responsum et articulos per praefatum Oratorem Ill^{mi} Ducis propositos replicanda; quae cum sint per se aequitati et rationi consentanea et ex singulari benignitate atque clementia Caesareae M^{tis} profecta non videtur dubitandum, quin Orator nomine dicti Ill^{mi} principis et domini sui iisdem obsequenter sit acquieturus.

12.

Wien, 1563 július 20.

Báthory István követ Ferdinánd császár-királynak.

Tegnap kézhez vett válaszára felevén, csodálkozik annak tartalmán és felhívja figyelmét arra a fontos körülményre, hogy az ellenségektől körülött Erdély megtartása mily rendkívüli áldozatokkal jár; ha pedig ura a kezében lévő magyarországi várakat és jószágokat átengedné, az Magyarország romlását idézné elő. A címkérdés megoldható úgy, hogy belőle a „választott“ szó kihagyassék. A többi pontokra nézve könnyebben jöhet létre egyezés.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva a Történeti Lapok 1875. évf. 870—872. l. Az üdvözlő sorok és aláírás sajátkezű.

Sacra Regia Maiestas, Contenta quidem Articulorum resolutionalium Sacr^{mae} Caesareae Maiestatis, quorum copiam Sacra Maiestas V^{ra} hesterno die vice fecunda clementer mihi transmit-

tere dignata est, accepi. Et quamvis SER^{mus} Princeps, dominus meus clementissimus deliberatam mentem suam Sacra^{mis} Caesareae, ac Regiae Maiestatibus Vestris sincere aperuerit, filialemque eius obsequentiam in gratiam Sacra^{mae} Caesareae M^{tis} adeo candide dedicaverit, quod votis Sacra^{mae} Caesareae M^{tis} etiam cum summa suae dignitatis iactura per omnia parere decreverit, veruntamen fiducia dicti ipsius domini mei clementissimi in sua Sacra^{ma} M^{te} Caesarea locata, longe maior, quam Sacra^{mae} eius Caesareae M^{tis} in illum pietas esse deprehenditur, cum pro tanta eius Mansuetudine, atque obsequio non solum, quod connubium olim per gratiam Suae Sacra^{mae} M^{tis} sibi oblatum denegatur, verum etiam tantum abest, ut pro sua postulatione aliquid ditionis sibi concederetur, Imo ut totum Imperium suum, in regno Hungariae habitum, unacum iis etiam bonis, quae arte et opera Melchioris Balassa alienata sunt, Sacra^{ma} Sua Caesarea Maiestas omnino sibi adempta esse velit.

Confiderare dignetur Sacra^{ma} Caesarea Maiestas, Provincia illa Transylvaniæ, in faucibus vicinorum hostium, undique posita, quam magna vi sumptuum teneri possit; nimirum, quid Imperator Turcarum pro tributo, ac Balsis quoque et aliis, quid item militibus stipendiariis, necessitate illius loci requirente, continue intertenere debendum, ac deinde Aulicis, et quid tandem in suis usus ufum, quotannis, domino meo clementissimo pendendum sit, ita quod provinciuncula illa Transylvaniæ in preferendo onere tantae solutionis, sine extraneorum adminiculo prorsus insufficiens esset.

Ad haec vero, quod ad resignationem suae ditionis, quae modo prae manibus suis in Hungaria habetur attinet, dignetur item Sua Sacra^{ma} Caesarea Maiestas benigne et diligenter perpendere, ea quippe resignatio, sine Maxima huius afflictissimi Hungariae regni ruina, qui fieri posset; visa enim ea resignationis voluntate, quid vicini nostri, quorum oculi horis continuis in nos, actusque nostros sunt intenti, arbitrarentur, quidue orta inde suspicione, etiam de reliquis ditionibus agerent, quae excusatio fortasse nonnullis frivola esse iudicatur, iis tamen, qui in medio periculorum, inter spem et metum sunt locati, dignissima esse non ambigitur.

Sacratissima itaque Caesarea Maiestas, quae Dei optimi maximi benignitate est omnium Christianorum Principum caput, plurimorumque regnorum atque provinciarum Imperator, Rex et princeps dignissimus, locupletissimusque, dignetur speciali fiduciae dicti domini mei clementissimi in ea locata, benigne correspondere, eique, quem iam in suum filium clementer suscipere

dignata est, Beatius dare, quam id, quod habet, ab eo auferre, nec gravetur Sacra^{mae} Sua Caesarea Maiestas totam illam terram, in articulis proximiorum aperte denotatam domino meo clementissimo benigne conferre, ut filius obsequentissimus ex benignitate, largaque manu pietissimi parentis habeat, quod petit, quo fit, ut nec regnum scindatur, neque iniuria aliqua (quod Deus prohibeat) Suae Sacra^{mae} M^{ti} Caesareae aut Suae M^{tis} Serenissimis liberis inde inferatur, quinimo regnum ipsum, unacum totis viribus sui obsequentissimi filii, domini mei clementissimi in Suae Caesareae M^{tis} gratiam atque et Serenissimorum suorum liberorum perpetuam quietem, laudemque sempiternam complectitur, et casu aliquando ita ferente, vix Sua Sacra^{mae} Caesarea Maiestas ingenti suarum pecuniarum summa id efficere possit, quod per obsequium eiusdem domini mei clementissimi poterit.

Et quantum ad titulum suum attinet, nil tacite dominus meus clementissimus sibi vendicare vult, cum omnia per Sacra^{mae} eius Caesareae M^{tis} clementiam honeste sibi impetratum esse velit. Si itaque per clementiam et dignitatem Sacra^{mae} Suae Caesareae M^{tis} fieri possit, dignetur clementer admittere, ut hoc subscripto titulo uti possit: Joannes Ser^{mi} Joannis Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc filius, Dei gratia Princeps Partium Regni Hungariae et Transylvaniae etc.

Ys transactis, fortasse alii articuli conditionum facilius transigi possunt. Wienae, 20 die mensis Julij anno domini 1563.

Sacrę Maiestatis Vestre

Humilis servitor

Steph.: Bath: ppa

13.

[Wien,] 1563 augusztus 7.

Az Udvari Tanács Báthory István követnek.

Válaszát olvasva, ő Felsége mindenben továbbra is előbbi nézéséhez ragaszkodik és reméli, hogy avval ura, János Zsigmond fejedelem meg lesz elégedve.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Tévesen 1564-i csomagban.

Pro oratore filii Regis quondam Joannis.

Sacra^{mae} Caesareae M^{ti} ... demonstratum est, quid responsi dederit orator Ill^{mi} Principis Domini Joannis Sigismundi Ducis etc Dominus Stephanus Bathory ad scriptum illud, quod ei novissime fuerat exhibitum, eoque uti par fuit pro rei magnitudine in maturam deliberationem deducto, Maiestas Sua Caesarea benigne decrevit persistere in priore sua resolutione et declaratione de relin-

quenda ipsi Ill^{mo} Duci pacifica possessione Transsylvaniae iis conditionibus, quae in proximo etiam M^{tis} Suae Caesareae scripto nominatim expressae continentur.

Ami az Erdélyen kívüli birtokokat illeti, ő Felsége feleslegesenek tartja repetere causas illas urgentissimas, *melyek miatt azokat nem engedheti át s így* de concedenda vel conferenda ei tota illa terra ultra fluvium Tibiscum sita annuere nullo modo potest; etc.

De titulo, quo posthac Ill^{mus} Dominus Dux Joannes Sigismundus utatur, *szintén nem tárgyalhat*. Porro in reliquis omnibus Maiestas Sua Caesarea clementer insistit a se ultimo loco dictis, sibi que persuasum habet Ill^{mm} Ducem Joannem Sigismundum huiusmodi ulteriori benignae ac paternae M^{tis} Suae Caesareae resolutioni et declarationi demum obsequenter acquieturum esse. Decretum per Sacram Caesaream M^{tem} die septima Augusti 1563.

14.

Gyulafehérvár, 1563 augusztus 7.

II. János király bécsi követének, Báthory Istvánnak.

A tárgyalásokban előállott nehézségek láttára, küldi Blandrata György orvost segítségül s ha vele sem érhetne el semmit, siesen azonnal vissza.

A Hevenesi-gyűjt. egykori TT köf. 279. l. Gr. Kemény József Apparatus Epistolaris II. köt. 32. l. Pray: Epistolae procerum III. köt. 174. l.

Magnifice etc. Cum videamus ingentes difficultates, quibus negotia nostra apud Caesaream M^{tem} Sacram^{am} impendiuntur, et urgeant caulae graves, ne vos, re infecta solennitati coronationis interesse debeatis, nihil eo hunc Generosum Georgium Blandratam, Phycicum nostrum¹ tamquam privatum hominem, vobis tamen modis omnibus familiarem, ut vobiscum de rebus nostris omnibus, iuxta Instructionem sibi datam conferre et colloqui possit. Et, si forte nihil erit magni momenti, quod vos ibi retineat, redire ad nos debeatis. Nilimus per ipsum Doctorem Blandratam vobis ducentos florenos, ut commodius et honeste redire possitis. Bene valete. Data in civitate nostra Alba Julia, die 7. Augusti, anno Domini 1563.

Joannes Electus Rex ff^t

Megjegyzés. János Zsigmond fejedelem nem lehetett megelégedve Ferdinánd végzésével, mert az semmit kívánságai közül nem teljesített. Ezért Miksa megkoronáztatása után, amelyen ő szándékosan nem képviseltette magát, Báthory támogatására felküldte Blandratát, gon-

¹ Ez az olasz orvos már Izabella királyné első erdélyi tartózkodása óta (1544 óta) mellette volt.

dolván, hogy kettesben tán többre mennek a bécsi udvar makacs embereinél. Ebben azonban csalódott, mert midőn Pozsonyban való fogadtatása után Miksa az olasz orvosnak (1563 szeptember 22-én) választ adott, ez azon akadt meg, hogy mivel megbízója semmiben sem tér el attól, amit előbb Báthory Istvánnal üzent, ő sem változhat előbbi elhatározásán. (Ugyanott, fogalmazvány.)

15.

[Wien, 1563 szeptember 9.]

Báthory István követ Ferdinánd császár-királynak.

Urától kapott újabb utasítását bevárva, felel megkésve az írásbeli végzésre: elsősorban a házasság dolgában, melyet már korábbi szerződések is biztosítottak. Így már a János királlyal (még V. Károly császár közbenjárásával) kötött egyezség is születendő fia számára. Ezt a megállapodást ismételte meg az 1551-i szerződés és ebben az ügyben jött most fel az udvarba tárgyalni maga Báthory is — ura követeként — a lengyel király ajánlása folytán. Am, ha ő Felségének ebben a dologban még valamely kételye lenne, bizza azt egy 4—5 német hercegből álló bizottság döntésére, hogy a türelmetlenül várt fontos kérdésben urának mielőbb döntése legyen.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 68/4. Iródeákja kezével írt sajátkezű aláírási eredeti.

Sacra Romanorum, atque Bohemiae etc Regia Maiestas.

Quod ad resolutiones articulorum Sacratissimae Caesariae Matris in scriptis mihi sub eius sigillo Caesariae datorum, nil tamdiu respondisse potuerim, mihi ignoscendum precor pro rei ipsius, namque Magnitudine ut dignum erat, SER^{mo} Principi meo clementissimo indicavi, nunc itaque aliis firmæ pacis conditionibus aliquandiu in suspensio habitis, quantum ad affinitatis scopum attinet iussu Principis mei clementissimi sic ut sequitur proponere habeo.

Cum enim matrimonium hoc iam inde a primis tractatibus confirmatum, cunctorum aliorum negotiorum, imo etiam conservationis regni solidum fundamentum habeatur, propensique animi et sanctae coniunctionis Sacra^{mae} Caesariae Matris atque et Serenissimorum suorum liberorum erga SER^{num} Principem, dominum meum clementissimum, eiusque vicissim perennis obsequentię infallibile signum sit, ea sancta affinitate negata toto fere iam orbi christianae divulgata, quid boni amplius Princeps meus clementissimus sperare, aut quibus deinceps pacis conditionibus apud eius Sacra^{mam} Caesariam Matrem tractare possit, non facile videt, cuius quidem affinitatis respectu ductus, dignitatis et exultationis suę iacturam non vulgarem facere minime dubitavit.

Sacratissima itaque Caesarea Maiestas, clementer in memoriam revocare dignetur, quomodo vivente quondam Ser^{mo} pie memoriae Ioanne Rege etc in anno 1540* interponente se Sacra^{mo} Principe felicitis reminiscentię quondam domino Carolo V. divina providentia Romanorum Imperatore semper Augusto etc etiam vigore articulorum inter eius Caesaream M^{tem} ab una, ac praefatum Ser^{num} quondam Ser^{num} Ioannem Regem etc ab altera partibus, sub chirographa, sigilloque authentico Sue M^{tis} Caesareae initorum et emanatorum Ser^{mam} eius filiam ipsi SER^{mo} Principi meo clementissimo, tum adhuc nascituro, in stabile connubium iungendam fore faventer et sancte obtulerat.

Deinde rursus in anno domini 1551 per Spectabiles ac Magnificos Joannem Baptistam Castaldum, Andreamque de Bathor et Thomam de Nadaſd, viros graves et eximios, Commisarios et Confiliarios suos, Sacra^{ma} Caesarea Maiestas sponte et publice in magna regnicolarum frequentia manu stipulata eandem Ser^{mam} suam filiam Principi et domino meo clementissimo solenniter desponsaverit, ita quod nec divino, nec humano iure absque consensu partium ab hoc sancto contractu licitum sit recedere.

Non minus etiam orator Sacra^{mae} eius Caesareae M^{tis} tum in aula Ser^{mi} Polonorum Regis, avunculi Principis et domini mei clementissimi observandissimi agens, palam asseruit, promissam SER^{mam} filiam eius Caesaream M^{tem} domino meo clementissimo non denegaturam, ubi de titulo, aliisque pacificationis articulis pro eius voto decernere cogitaret, qui quidem Ser^{mus} Princeps meus ad interpellationem praefati Ser^{mi} Regis, avunculi sui observandissimi hac spe et fiducia fretus me, indignum oratorem suum huc erga Sacra^{mas} Maiestates V^{ras} velut pro posteriore huius affinitatis conclusione mittere dignatus est.

Item per oratores quoque sepefati Principis, domini mei clementissimi fere ante triennium non modica exinde spes data fuit, et quamvis causa huius matrimonii interim, dum de titulo, reliquisque difficultatibus decerneretur, in suspenso habita sit, sub spe tamen futura fuit stabilita.

Sacratissima igitur Caesarea Maiestas iis omnibus benigne et diligenter consideratis, pacem divinitus septam, nolit convullis fundamentis inturbari pati, quin potius SER^{mam} eius filiam iam promissam Principi meo clementissimo reddere non gravetur.

Quod si Sacra^{ma} Caesarea Maiestas in consummando hoc affinitatis contractu aliquam difficultatem praetendere, aut dominum

* Miután János Zsigmond 1540 július 7-én született Buda várában, Mátyás király palotájában, nem állhat meg a tolhíbaból írt 1531.

meum clementissimum aliquo in hac causa vicio condemnare uoluerit, dignetur causa aequitatis fauenter ex Principibus Germanię quatuor aut quinque, aut quotquot Sue Caesareae M^{ti} pro eius arbitrio visum fuerit deligere, causamque huius contractus discussione illorum clementer submittere, qui velut iustissimi huius causę arbitri diiudicent, num is contractus digne rescindi potuit, aut poterit, quorum iudicio dominus meus clementissimus est paratus in omnem eventum cedere.

Cum autem SER^{mus} Princeps, dominus meus clementissimus animo anxio exspectans cupit, causam hanc ad calcem deduci, Sacra Romanorum Regia Maiestas pro sua vere Regia, sibi que innata erga dominum meum clementissimum benevolentia, dignetur Sacra^{mam} Caesaream M^{tem} diligenter monere, hortari que et rogare, ut Sua Caesarea Maiestas citissimum absolutissimumque iam tandem responsum mihi dare dignetur, ne idem dominus meus clementissimus cum summo sui fastidio diutius in hoc dependeat.

Sacr: Maiestatis V^{re}

humilis seruitor:

Steph: Bath:

Com: ppa

16.

Szilágyosmlyó, 1563 szeptember 23.

Bozzási Lukács Báthory István bihari főispánnak, Bécsbe.

Báthory Kristóf megjötte és panasza Zay Ferenc felsőmagyarországi kapitányhoz két krasznamegyei nemes ellen, akik a jószáguk utáni dézmát nem fizették meg. Ezt ürügyül használóan fel hatalmaskodására, Balassa Menyhárt hadaival rátört Szatmárról a megyére és többek asztagban álló gabonáját a mezőről elhordatta. Hasonló sors érte a bordézmát is, mivel Balassa az egész Kraszna megye dézmáját magának kívánja. Egyébként címzett házanépe jól van és unokaöccsei igen szorgalmasan tanulnak.

Orsz. ltár. Budapest. Gyulafehérvári Iymbus I. 4. csomójában. Nehezen olvasható, vízfoltos, szakadozott eredeti.

Magnifice domine, domine mihi graciosissime. Post serviciorum meorum commendationem. Ennek Eleotthe nem akartam nag[y]lagodat] E3zel bantanom e6 terhelnem, merth hÿzem hogh The Nag: Ennekwly6 Elÿgh gongya wagyon A3 Ew felllegek keozth walo dolgokra, de Immar ketelenlegh aggya mywelnem hogh Nag: E3zel Bancchÿam. Ez El mwltth Ideokben Chryltoff wram Ew Nag: Iith Somljon woltaban, A3 Chrazna warmegyeben Paxÿ Job e6 feredÿ protestaltanak wala, mywel hogh wk A3 Ew

jozagok dezmaÿath lem Ada, nem akarnak megh adny Ew ffellegenek, Ezth Erthwen Chrÿstoff wram ew Nag: Zaÿ fferench wrammak Ira ffeleole kinek az walazzanak massath Im oda kwlttem Nag[yfagod]nak.¹ Paxÿ Jobÿ6 hoza Cassaÿ Capÿtan leweleth, Annakÿ6 Im oda kwlttem az massath, wrammakÿ6 Irtam kÿralÿ wdwaraba Mÿnd ezekrwl mÿ walazth Ennekeom wram Irth annak azt e6 Nag[yfagod]nak kwldeottem.

Mÿnd ezekwel nem gondolwan Jwtnak balassa zolgaÿ Kaza Matthÿa6 lowaggal gÿaloggal Zathmarawl haddal wÿttek El Az Ew ffellege dezmaÿath hÿdwegrwl tellÿefogel Zowanrwl megh azon keppen. Az Paxÿ rezth, feredÿ rezth E6 Az Banffÿ estwan rezeth, Az teobbÿth otth hatta Nagffalwrwl kÿth En az Ew ffellege zolgaÿawal e6 Goro Pallaÿ be rakattam wala Igen zepen aztagban azt e6 mÿnd El hortak E6 Az nagffalwÿ Castelÿ Eleÿben raktak Iprwl esmeth hadadÿakkal E6 balassa zolgaÿ naghffalwÿak Iÿel lopwa El wÿttÿk E6 aze6 otth az Castelÿ Eleoth wagÿon.

[E]ne6 Inneth reÿa gÿwlekeztem wala Waradda e6 kwlttem el az wraÿmÿrth de nem twdom mÿ gondolattÿokba gorlafaggal Zathmar ffele kÿ zeokenek Nagffalwrwl Iÿel e6 el menenek.

Massfeleol waÿath megh azonkeppen El hordak Hadad[ra] kÿth En dezmalattam wala be. Panÿtoth megh azon wk dezmal-tak E6 otth raktak be kÿ mostÿ6 otth wag[yon.]

Mostan Immar Az ber dezma dolgabol Paxÿ Job kwlde wala hozzam hogh zembe lenne welem, Zembe lewenk wele e6 zolwan Paxÿ Jobbal Az bor dezmakrwl de Ew Azth monda hogh Ew nekÿ tanwlaga wagÿon az Commiffariuloktwl hogh nem chÿak Az Ew rezeketh takarnak be, ha nem Az Egez Banffÿ reezth. Az kÿ jozagok Az berekÿo melletth wolna Mostan esmeth balassahoz menth mÿ walazzal Jw azth nem twdom, e6 nem Erteom.

Ezte6 Ada Erteonem Paxÿ Job hogh Balassanak E3 wolna akarathÿa hogh wagh Arendawl, wagh dezmawl mÿnd Az Egez Chrazna war megÿeth Akarna kewannÿ, merth Ew azth monta hogh Tafnadhoz tartozo.

Thowabba wÿ ffoglalafokÿ6 estenek Paxÿ Jobtwl ffoglalta Kendÿ Jano6 jozagath Keoreoffÿ Janofeth, az teob Banffÿ rezheÿy6 azth mongÿa hogh hozza nÿwl, Ezeketh az feredÿ hazahoz ffoglalta,

Bathorÿ Georgh mÿnd megh Atta balassanak az Ew jozaga dezmaÿanak Arendaÿath, E6 az hadadhoz tartozo jozagnakÿs

¹ Nem maradtak reánk.

az Jakchÿ jozagnak E6 mynd be takarÿtotta Ew Illien moddal az dezmalab dolgaban.

Iten akarattÿabol Az Nag: haza jozaga dolga Bekelfeggel wagÿon. Az ottben walo dolgokath hÿzem hog Nag: twttara adta Chrÿltoff wram Ew Nag[ÿlaga.]

Az Nag: atthÿaffÿayÿ Egeflegben wannak Igen tanwlnak,² Iften tarchÿa megh The Nag: Jo Egeflegben E6 Az wr Iften hozza Nag: Nagh bekefleggel kÿ Ide keozÿnkbe. Datum Ex Somlyo feria quinta ante feltum Sanctj Michaelis Archangel[ÿ] Anno dominj 1563.

Az Baratok ffeoldetÿ6 mynd Naghffalwÿ Castelhog zantatta Paxÿ Job.

S[ervitor]

Luca6 de Bozza6

[Kÿlcime:] Magnificio domino, domino Stephano Bathorÿ de Somlyo Comiti Comitatus Bÿhorÿen[li6] praefecto Ac Capitaneo Arcis Varadien[li6] etc. Domino mihi semper graciousissimo.

Megjegyzés: A fenti szép magyar levélnek két kiváló jelentősége van. Az egyik, hogy újabb okleveles adattal járul Balassa Menyhárt hatalmaskodása és rablólovag természetééhez. A másik pedig, hogy Báthory István atyjafiai tanulásáról emlékeznek. Ezek nagy tekintélyű testvére, Somlyai Báthory András hoptester négy árván maradt kiskorú fiai, kiknek gondnoka és gyámja (curator et tutor) Báthory Kristóf, a család seniora lett. Miután pedig ő — állásánál fogva — sokat volt távol, nevelésüket az ősi somlyai várkastélyban tanítókra bízta.³

17.

Gyulafehérvár, 1563 október 9.

II. János király bécsi követe, Báthory István részére.

Rendeli, hagyja ott Bécsset és térjen sürgősen vissza, hogy másokat is meghallgatva, újabb végzést hozhasson a császár-király iratára.

Egy. kvttár. Budapest. Lit. orig. no 97. Nagy állampecsétjével megerősítve. Szamosközy gyűjt. Pray: Epistolae procerum III. köt. 175—6. l.

A császár válaszát véve, videmus eam resolutionem maximas res et magnas difficultates complecti, five regni confervationem, live noftrae personae statum et dignitatem meditemur. Mivel választételünk a tanácsurainkkal való több hónapi tárgyalást igé-

² A fiúk, születésök rendjében ezek voltak: István, Gábor, Boldizsár és András.

³ Erről, valamint szüleik sorsáról munkánk II. részében bővebben írunk, anyjuk, született Mailáth Margit asszony — Ifjú Jánosné becses magyar irata kapcsán.

nyel, intünk, fejezd ki köszönetünket a császárnak irántunk tanusított jóindulatáért s egyúttal kérd mielőbbi hazaindulásodat, ut hic vobiscum uberius colloquentes, quae ad res utiliter conficiendas confultiora censebuntur, maturius decernamus. Datae ex civitate nostra Alba Iulia Die VIII mensis Octobris. Anno Domini 1563.

Joannes Electus Rex ff^t

18.

Pozsony, 1563 október 26.

Báthory István tanácsúr Kromer Márton lengyel követnek.

Miután rövidesen visszatér Erdélybe, kéri, jöjjön át hozzá, hogy a tárgyalásokról tájékoztathassa.

Moszkvai levéltár. Supala Ferenc másolata. Regesztája Óváry: Oklevélmásolatok II. füz. 748. sz.

Has literas Ser^{mi} regis Poloniae praesentibus annexas, ex mandato Ser^{mi} principis et domini mei clementissimi remissi dominationi vestrae Reverendae Imperatorię Maiestati Romanorum reddendas.

Quod attinet ad tractatum ... iam iam rediturus sum ad dominum meum clementissimum; vellem igitur, si r. d. v. interim adveniret, ut intelligeret summam rei; nam literis mandare non fatis tutum fore existimo. Feliciter valeat d. v. R. Datum Posonij, 26. Octobris 1563.

19.

Bruck, 1563 október 26.

Kromer Márton lengyel követ Báthory István tanácsúrnak.

Utasítás hiányában, visszaküldi a kapott levelet s mivel hozzá nem mehet át, kéri, közölje mondanivalóját küldönce útján.

Moszkvai levéltár. Supala más. Reg. Óváry. id. műve II. füz. 749. sz.

Scripsit mihi Ser^{mus} rex meus¹ de hisce literis suis ad Caesaream Maiestatem, exemplumque earum misit, et haec verba adiunxit: Procurabit istuc negotium dominatio tua ad eum modum, quem ex literis Serenitatis ipsius sive literis, sive internuntiis cognoscet, nostrumque se in eo negotio agere existimabit. De reddendis autem a me literis nihil mihi Maiestas eius mandavit. Quod si ita voluisset, proculdubio ad me eas misisset. Itaque remitto eas Magnificentiae vestrae. Accurrerem istuc sine mora, si scirem, quo in statu sit negotium, nam dignitatis et personae eius, quam gero, rationem habendam mihi esse iudico, maiorem quam

¹ Zsigmond Ágost (Izabella királynénk bátyja) 1548 óta.

adhuc habita est in hoc negotio. Sed hospitium quoque istic mihi post discessum meum ademptum est, et equos huc atque illuc dimisi rebus ita postulantibus, cras demum redituros. Magnificentia vero vestra mihi scribit se iam iam esse redituram ad dominum suum. Proinde quid agam nescio. Magnificentia vestra vel per famulum meum, qui nunc istic est certius aliquid mihi significet, quae bene valeat. Brucko, 26. Octobris 1563.

20.

Pozsony, 1563 október 27.

Báthory István tanácsúr Kromer Márton lengyel követnek.

Mivel a tárgyalások folytatását felfüggesztették, János király rendeletére hazautazik. A Ferdinándhoz intézett levelet, melynek tartalmát nem ismeri, visszaküldi, miután azt oly utasítással kapta, hogy Kromerhez juttassa.

Moszkvai levéltár. Supala más. Reg. Óváry id. műve II. füz. 750. sz.

Summa totius rei haec est: quod dominus meus Ser^{mus} Electus Rex cum videat resolutionem Imperatorię M^{tis} ingentes complectere difficultates, five ad statum suum, five ad conservationem regni spectet, ita ut longiore opus est deliberatione, quae non tantum per solitos consiliarios, sed et primores regni sui, quin et fratres consanguineos et amicos suos benevolos fieri debebit; quod ut commodius fiat, rebus hic in suspenso dimissis, me ad se revocat. Hodie igitur post horam prandij, si fieri poterit, vel ad summum cras mane sum hinc moturus.

Quod attinet ad literas Ser^{mi} regis Poloniae, ego cum manifeste in mandatis habeam Dominationi Vestre Reverendę illas reddere, aliud facere non possum, praefertim cum ne verbum quidem intelligam, quid intus contineant. Remisi igitur illas per servitorem Dominationi Vestre, vel si casu illum habere nequivero, per magistrum postarum. In reliquis amicitiam meam d. v. r. commendo et rogo utatur ea d. v. r. inveniet profecto me tibi non defuturum. Valeat feliciter d. v. r. Posonij, 27. Octobris, anno domini 1563.

21.

Szilágyosmlyó, 1564 április 2.

Báthory István váradi kapitány Mindszenty János Középszolnok-megyei alispánnak.

Válasz. Helyesli, hogy amit társával együtt a kassai (királyi) kapitánnyal közölni akart, tényleg értésére adja és inti, hogy magukat mindenben a pozsonyi (országgyűlési) végzéshez s a (tö-

rökkel kötött) *frigyhez tartásák, nehogy másként maguknak s a földnek kára essék.*

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 88 fol. 68--69. Mindvégig saját-kezü ovális gyűrűpecsét nyomával.

Egregie Domine et Amice honorande. Post salute[m] et nostri Commendationem. Az .k. Lewelett Erthe[m], azért ahwl .k. azt Iria hogh Callay capitan¹ wramnak ez dolgoth, mellÿet az enÿ keg[yel]mes wra[m]² akarattÿabol tarfoddal egbe Irtha[m,] twdttara kel[l] adnod, merth felthed feiedet jozagodat, Enÿ nekem abban semmi ellene[m] Nÿnych, bator the .k. capita[n] wramnak twdttara adgya. Merth ez annelkewl sem Leheth, tÿtkon sem zewklegh hogh titkon legÿen ez. Thowabba mentÿÿ te kegh[elmed] magath hog semmikeppen nem merne az enÿ keg[yel]mes wram Adaiath be zolgaltatnÿ. Jolleheth twdom azt hogÿ igen zewksegh .k[egyelmednek] onnat felnÿ, merth az magarwl el feletkezet zolga megh haborita k[egyelme]tek keozt az enÿ keg[yel]mes wra[m] birodalmath. De sokkal Inkab kel azt megh tekentenÿ kegyel-meteknek feienkent, hog ha akarnatoki6 az enÿ keg[yel]me6 wra[m] kezeth mÿgh ez feoldeon laktok el ne[m] tawoztatt-hattÿatok. Melyre hwttely6 keotelesek wadthok. Az frigneck con-dicÿoy6 wgian ezen moddal wadnak eo fels[ege] keozt el wegezwe. Seot ez mostani Polony gÿwlelbeni6 wegezthek errewl kÿt k[egyelme]tek jol Erth. Ezeketh azerth akara[m] keg[yelmednek] Enny sok zowal Irnom, hog ehez k[egyelme]tek tarfoddal egbe wgh Lalsatok hog ha el halgattÿatok, elewzeor thÿ magatoknak eo az egeiz feoldnek nagh Nyomorwlagoth hozthok. Hogh azerth thÿ k[egyelme]tekes az fewld karanelkewl maradgion enÿ az enÿ tartozalom zerinth megie Inthe[m] keg[yel]metek], hog tarÿÿatok az frigneck eo az Polony articulunak wegezebehez magatokath,³ eo ne Ereyethek az feleth, merth bizony nagh karba eo nyomorwlagra Jwt ez fewld, kegyelmetekÿ6. Valere optam[us].
Ex Somlyo iplo die Pasce 1564

Stephanus Bathory De
Somlyo. Capitaneu6
et Come6

¹ A kiralyi Kassa czidoben a felsomagyarorszagi kapitany kormány-zasa alatt állott.

² Ferdinánd magyar király, 1540 július 22-e óta.

³ A hivatkozott pozsonyi országgyűlés 1563 november 13-án jóváhagyott végzése megjelentek a Magyar Országgyűlési Emlékek IV. köt. 576—612. lap-ján, de hogy közülök melyek tartoztak az e levélben tárgyalt eseményekhez, megállapítani nem lehet a levél burkolt s előttünk teljesen ismeretlen vonatkozásai miatt.

[Külcíme:] Egregio Domino Joanni Mindzenthý vicecomiti Comitatus Zolnok Mediocris. Amico nobis honorando.

Megjegyzés. Ez harmadik — eddig ismert — magyar nyelvű levele Báthory Istvánnak. Irálya sajátosságainak méltatása nyelvészek feladata, de annyit érdekesnek tartunk megemlíteni, hogy a „kegyelmed“ megszólítás és esetei rövidítését következetesen két pont közé helyezi, így: k. s ezenkívül én helyett mindig ezt írja: Eny vagy eny.

22.

[Szatmár.] 1564 szeptember 4.

Báthory István kapitány Zay Ferenc kapitánynak.

Válasz. Értesíti, hogy ámbár — mint keresztény — irtózik a felesleges vérontástól, ha ura, a császár mégis reánk törne hadával, kész elibe állani s avval megküzdeni.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Zay Ferenc levelében foglaltan.

Nudius tertius küldött emberétől megértettem *Kegyelmed* üzenetét arra nézve, hogy az urammal, János király fiával kötött fegyverszünet (inducia) a történetek után az év végéig van-e érvényben vagy nem s arra ma küldött embereimmel ezt a választ adom: Intellexi ea, quae mihi Dominus Capitaneus nuntiavit; dicas eo meo nomine, non opus esse eum de his sciscitari, iam vides me hic esse, si vester Princeps habet vires aliquas et est animus Capitanei, ut Domini mei ditionem ingrediatur, ego libenter videbo, quod si autem Capitaneus in ditione sui Principis redire voluerit, ego quoque Christianus sum, non sitio Christianum sanguinem, vel si venerit contra me, vel hic in propinquo in mea vicinitate residere et condescendere voluerit, libenter cum eo pugnabo, quoniam iam habeo pignora, quibus me redimere valeam; sed si non cessaverit Capitaneus me et ditionem Domini mei istos comitatus vicinos infestare, etsi suus Dominus satis magnus Princeps sit, brevi tamen talia visuri erunt, quod solus quoque Princeps non abstinebit, quin caput moveat.

Megjegyzés. A fentiekhez Zay ezt a gúnyos kifakadást csatolta: Talibus minis et derisionibus, usus, iactando se, pluraque est locutus.

23.

Gyulafehérvár, 1564 december 13.

II. János király Báthory István váradi kapitánynak.

Válasz. Értesíti hadi jelentőségű védelmi intézkedéseiről. Így magához rendelte Baranyay Jánost, Warkócs Tamást, Radák Lászlót és Rasz Mihályt, hogy vele együtt védjék a határt. Aztán meghagyta Szatmár városának, hogy a város árkat megerősítsék. Kerecheny László dolgával is foglalkozni fog.

Kolozsvári Református kollégium könyvtára. Kiadta Szilágyi Sándor az Új Magyar Múzeum 1858. évf. I. köt. 373—4. l. Idézve Szirmay: Szathmár vármegye I része 157. l.

Magnifice fidelis, Nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam. Quid nobis binis literis Vestris scripseritis, intelleximus, clementer complectimur curam, et vigilantiam Vestram, cui deinceps quoque studeatis, et Nos de omnibus rebus certiores reddatis. Commisimus Ioanni Baronyay, ut ad vos veniat, et in Zathmar una vobiscum esse debeat. Magnifico item Thomae Warkuch, ut et ipse se se apparet, et cum necessitas postulaverit, ad requisitionem Vestram praesto sit una Vobiscum. Dedimus mandatum etiam ad Ladislaum Radak et Michaellem Rasz, ut vigilent et una Vobiscum fideliter agant, atque inserviant; praeterea ad Comitatum Zathmar super muniendo vallo Zathmariensi literas nostras dedimus. Bombardarium quoque missuri sumus. Magistrum Lustrae in Hungariam miseramus, qui nondum ad Nos rediit, ubi redierit, iterum emittemus, et tam equitum, quam peditum solutionis curam habebimus. Vidimus et literas Kerecheny et exemplum literarum Consiliariorum Regis Romanorum, sed postquam res in hoc statu vertatur, quem Vos quoque nostis, poterant Domini Consilarii tempestivius aliquantulo ista suis decantare, nec permittere causam in tantas exasperationes temere incidere. Vos enim ipsi scitis, quantopere conciliatione nostro etiam incommodo studuerimus. Nunc tardiuscule et infrugifere consilarii illi statuta sua in Articulis affundere iudicantur, etsi enim tranquillitati publicae et regno conservando semper officiose incubuerimus, et pro dulci patria et regno nostro conservando nihil non tentaverimus, tamen imprimis dolenter ferimus fucum Nobis fieri, ac dolo malo Nobiscum agi sub sanctis induciarum velaminibus, et tamen non diffidimus innocentiae nostrae vindicem futurum Deum Optimum Maximum per Christum filium Liberatorem Nostrum, et tuiturum causam regni nostri contra eos omnes, qui in miserabilibus supra se versantur. Bene valete. Datae Albae Iuliae, 13. die Decembris Anno Domini 1564.

Megjegyzés. Szatmár városa a hozzátartozó falvakkal régi birtoka volt Báthory Istvánnak és családjának. De midőn Balassa Menyhárt II. János királyhoz csatlakozott, 1560-ban a várat hűsége jutalmául neki ajándékozta; ő azonban hamarosan elpártolt tőle és Ferdinánd királynak ajánlta fel. E miatt két év múlva János király ostrom alá fogta a várost s bár felgyújtotta, bevenni nem bírta, utána, 1564 őszén — szüretkor — a szatmáriak nem tűrhetvén tovább Balassa Menyhárt erőszakoskodásait, titokban megüzenték Báthory István váradi fő-

kapitánynak, hogy jöjjön segítségükre, mivel úgy Balassa, mint a várkapitány, Messery András távol van s itt a jó alkalom a vár könnyű elfoglalására. Báthory hallgatott a hívásra és váradi gyalogjait szekerekre rakván, alkonyatkor Szatmár alatt teremt s mikor a nagy porfelhőben a város csordái megjelentek s azokért a kaput kinyitották, berohant velük s a vár 400 főnyi német és magyar őrségét lekaszaolva, a várat e remek hadicsellel elfoglalta.¹ Igéretét megtartva, Báthory a mintegy 10.000 forintnyi arany-ezüst marháat hadizsákmányként kiosztotta katonái közt, Balassa feleségét, fiát meg leányát pedig foglyul ejtette.² Ez 1564 szeptember 3-án ment végbe s nemcsak meglepte Miksát, de annyira felbőszítette, hogy most már hallani sem akart arról, hogy (korábbi írásos ígérete ellenére) Johanna lányát az erdélyi fejedelemnek adja feleségül.³ Így aztán az új év elején a császári hadak Schwendi Lázár és Ecsedi Báthory András alatt elfoglalták Nagybányát, majd 1565 február 26-án megrohanták Szatmár várát.⁴ Ezt Báthory István nem tarthatván, előbb felgyújtotta a várost, majd katonáival idejében Váradra vonult vissza. A németek erre Erdődöt is elfoglalták könnyűszerrel, miután azt ura — Báthory György — feladta,⁵ hűségesküt is tevén Schwendi megbízottja kezébe.⁶

Szatmár várának Báthory István által való elfoglalását leghívebben Zay Ferenc felsőmagyarországi kapitány írta meg a király számára azon frissiben, a vár elfoglalását követő napon, 1564 szeptember 4-én. Ez persze teljesen eltér a fenti regényes leírástól, melynek lényege, hogy a várat meglepetésszerűen sikerült a magyaroknak elfoglalniok. Ezt kellett elhallgatnia. De hogy a császáriak reménytelen küzdelmét gyengítse, Báthory seregének számát Zay — minden alap nélkül — háromezernél nagyobbra tette, a vár elfoglalását pedig a polgárok árulásának tulajdonítja.⁷ Egyik sem felel meg a valóságnak. Viszont bizonyos, hogy a várat nem sikerült volna oly könnyen elfoglalni, ha tulajdonosa meg kapitánya helyén van és férfiasan védi vala, nem úgy, mint a Báthory István által meglepett német őrsége tette.

¹ Szirmay id. műve fenti helyén és Szamosközy I. köt. 15. l.

² Bagossy: Szatmár-Németi története 186. l.

³ Bibl: Korrespondenz Maximilians 55. l.

⁴ Rónai: Magyar hadi krónika II. része 81. l.

⁵ Szamosközy id. műve I. köt. 17. l.

⁶ Bibl id. műve 159. l.

⁷ Zay rendkívül érdekes jelentését munkánk második részében teljes egészében közöljük.

24.

Erked vára, 1565 március 2.

János vál. király Báthory István követének, Szatmárra.

Válasz. Miért nem fogadhatja el Miksa császár-kiráty ajánlatát, hogy csupán az Erdély fejedelme címet használhassa és magát királynak ne írja, holott azt atyjától örökölte és alattoalói is királyul választották? Nem engedheti át tiszántúli birtokait sem. Császári címét azonban elismeri, de adó-

fizető alattoalója semmi szín alatt nem lészen. Különben is, ha létrejön az egyezés, tudni szeretné, mit kaphat a császártól, ahol meghúzódjék, ha a török miatt mostani helyén nem maradhatna meg? Ha királyi címe használatát a császár nem engedélyezi, utasítja Báthoryt, hogy a n n a k t á r g y a l á s á t kapcsolja ki és haddalassa el ameddig arról nagybátyja (Zsigmond Ágost lengyel király) véleményét megkapja.

Pray: Epistolae procerum III. köt. 166—169. l.

Magnifice fidelis nobis sincere dilecte, salutem et gratiam. Intelligimus litteras vestras,¹ et quod Maiestas Caesarea ante omnia postulat, ut sola Transsilvania cum titulo Ducis aut Principis vel Palatini contenti simus, neque Regium titulum usurpemus. Quod nullo modo nos facere possumus his de causis: Primum, quia nos haec, quae prae manibus habemus et possidemus, Turca nobis una cum titulo dedit, eoque nos uti vult, ut ex suis litteris ad nos datis apparet. Praeterea, quia titulus iste in nos a parente nostro haereditarie devolutus est, quasi patrimonium nostrum, sed et subditi nostri, qui nos in regem suum elegerunt et agnoscunt, nos hoc titulo uti volunt, quin et nos ipsi nostra dignitate, autoritate et iurisdictione nos privare nolumus, sed eadem ista autoritate iurisdictioneque regnum nostrum possidere volumus, qua alii reges Hungariae possederunt. Neque etiam, si Dei benignitate liberis donati fuerimus, hoc titulo illos privari volumus; si etiam nos huic titulo cederemus, qua autoritate, dignitate, quali denique iurisdictione in collatione et donatione bonorum, item iuris administratione regnaremus? Si vero id fuerit, ut titulo cederemus, ostendat modum Caesarea Maiestas, quo nostra autoritas et dignitas, quantum attinet ad donationem iurisdictionemque, ac iuris administrationem, et reliqua computetur sine titulo regio; dicat etiam, qua autoritate, dignitate et quali iurisdictione nos esse vellet, et quomodo absque titulo nostro haereditario nostris imperare et ius administrare possemus? De quibus responsum Suae M^{is} nobis illico prescribite.

Praeterea vult Sua Maiestas, ut extra Transsilvaniam omnibus cedamus, quod non faciemus; ea enim, quae prae manibus habemus, alteri dare non possumus, quin potius, quemadmodum vobis informationem dedimus, his quoque, quae habemus, Maiestas Sua Caesarea plura addat. Vult etiam, ut superioritatem agnoscamus. In quantum est Imperator, libenter agnoscimus tributarii vero nullo modo esse volumus. Denique, ut deficientibus

¹ Sajnos, ismeretlen, nem maradt ráánk.

nostris successoribus vel liberi masculis non --- non renuimus, ut regnum in suos liberos devolvatur, sed suae huic voluntati acquiescimus. Quod si vero nobis filiae aliquae nascerentur, significet nobis, quorum illae deveniant, et unde illis dos numeretur? Dedimus etiam informationem [vobis] ut ea resciat, quae Maiestas Sua Caesarea dare voluerit, si tractatus hic optatum finem sortitus fuerit et nos propter Turcam hic subsistere et manere non poterimus, quo nos conferamus? Nunc, quae mandamus vobis, de iis diligenter tractetis. Huius articuli non obliviscamini.

Itaque, si Caesarea Maiestas usum tituli Regii vobis concesserit, bene, utque id efficiatis, quantum in vobis est, hortamur elementer; si vero noluerit, inveniatis modum et quaerite occasiones, quibus interim prorogetur tractatus hic de titulo, dum Ser^{mm} regem Poloniae, avunculum nostrum ea de re consulamus mentemque et voluntatem Suae M^{is} intelligamus. Perscripsimus enim Suae Mⁱ haec, et cetera, ut consulitis, quod et Domino Archiepiscopo significare potestis, nos Ser^{mm} avunculum nostrum consulere. Interim hic articulus de titulo protrahatur nacta occasione rerum aliarum et propositionum, de quibus a nobis informationem habetis. Et urgete Caesaream Maiestatem, ut significet, quid nobis concedere, quos limites ditionis nostrae, quam denique iurisdictionem velit. Quamprimum autem a Ser^{mo} avunculo nostro mentem et consilium Suae M^{is} de titulo et aliis accipiemus, statim vobis quoque perscribemus. Quid vero a Caesarea M^{te} interim ad propositiones vestras responsum sit, per postam perscribite. Datum in arce nostra Erked, die 2. Martii anno Domini 1565.

Joannes Electus Rex^{ft}

Megjegyzés. E végtelen fontos levél eredetije nincs meg és csupán Pray kiadásában maradt reánk Datum in arce nostra Eched, die 2. Martii anno Domini 1563 hibás keltezéssel. Erre a hibára már *Szilágyi Sándor* rámutatott, mondván: azért van hiba a keletben, mert 1563 márciusban nem volt még Báthory Bécsben, János Zsigmond Ecseden, hisz e vár abban az időben nem is volt János Zsigmond kezén s ő nem volt kiinn a részeken ez időtt, hanem igen is Fehérvárott.¹ Ez helyes, csak azt nem vette észre, hogy a levél keltének éve csakis 1565 lehet, mikor János Zsigmond Báthoryt Szatmárra küldte a korábbi — 1563-ban Bécsben — félbenmaradt tárgyalások újrafelvétele végett. Miután pedig azok az 1565 március 13-án létrejött egyezséglevéllel véget értek, még hónap és nap-keltezését is elfogadhatónak s a levelet egyben az Udvarhelymege székelyszereszturi járásában fekvő Erkedben írotnak tartjuk, ahol még ekkoriban (a XVI. század közepén) is elég erős vár volt; helyét a nagyközsége uraló magaslaton ma is a Burg név őrzi és

¹ Az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 161. l.

jelzi.² A levél keltéről tehát ezek szerint az a felfogásunk, hogy Erked szót olvasta másolója Echednek, amely soha Erdélyhez nem tartozott, lévén az Ecsedi Báthoryaké.

25.

Szatmár, 1565 március 13.

A János Zsigmond fejedelem követe, Báthory István és Miksa király követei közt létrejött egyezséglevél.

Az egyezség lényege, hogy János Zsigmond megtartja Erdélyt, de Magyarországon bírt részeit átadja a magyar királynak, Várad és Biharmegye kivételével. Lemond választott királyi címéről és megelégszik Erdély fejedelme címével, halála esetén pedig Erdély Miksát vagy utódait illeti.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva Gooss: Österreichische Staatsverträge 178—181. I.

Articuli et conditiones de induciis sive pace inter commissarios Imperatoris Maximiliani et Joannis Sigismundi ducis Transsylvaniae.

Actum datumque in oppido Zathmar ex castris Sacra^{mac} Caesareae M^{tis} ibidem positis, die decima tertia mensis Martii anno domini millesimo quingentesimo sexagesimo quinto.

Andreas de Bathor Lazarus de Suendj mpr Stephanus Bathorý de Somlyo ppa Stanislaus Niezowski ppa.

Megjegyzés. A nevezetes fegyverszüneti szerződés létrejött ama kényszerhelyzet folytán, amelybe János Zsigmond (két esztendei sikertelen kísérletezés után) ez év február eleje óta esett, mikor Schwendi Lázár és Ecsedi Báthory András seregei egymásután jutottak Tokaj, Szerencs, Szatmár, Erdőd, Nagybánya, Csejte, Szamosköz és Kővár birtokába, a nélkül, hogy ő maga a kilátásba helyezett török sereget — a porta állandó ígéretése dacára — megkapta volna. Az elkerülhetetlen tárgyalásokat, nyilván saját okos javaslatára, Báthory István kezdte meg március 7-én nyert írásos megbízás értelmében, miután azok útját már január végén Csáky Mihály kancellár és Palatics Lukács kezdték egyengetni. A szerződés közjogi szempontból fontos kijelentése szerint *Erdély a magyar korona* tagja és fejedelme fogadalmi hűségesküvel tartozik a magyar királynak; etc.

Ezt a titkos egyezséglevelet méltatta Szilágyi Sándor, az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 244—5. I. Lukinich Imre, id. műve 117. I.

A fenti tárgyalásokban való részvételre János Zsigmond 1565 március 7-i megbízó levelével indult útnak Kolozsvárról Báthory

² Ezt az értékes tájékoztató csekély adatot a Pallas Nagy Lexikona 6. köt. 358. lapjáról idézzük, mivel — sajátosképen — ennek a községnek semmi irodalma nincsen, sőt Orbán Balázs nagy székelyföldi műve Udvarhelymegyei részében még neve sem fordul elő a 126 falut feltüntető jegyzékben.

István. Ezt maga is aláírta, a másnap (március 8-án) kelt instructiojával együtt, amely a fejedelemtől harmadik személyben szól. (Hungarica, hiv. más.)

26.

Gyalu vára, 1565 március 24.

II. János király Báthory István követnek.

Meghatalmazza, hogy II. Miksa császárral és királlyal a közte és Miksa nővére, Joanna hercegnő közt tervezett házasság dolgában teljhatalmú szerződést köthessen.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Báthory aláírásával hitelesített másolat. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 456–7. l.

Joannes Secundus Dei gratia Electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis, Quod nos ad plenum confisi de fide, integritate, rerum gerendarum sufficienti peritia et dexteritate fidelis nostri Mag^{ci} Stephani Bathorÿ de Somlyó Capitanei, Consiliarii et Oratoris nostri, Eidem igitur plenum ius, facultatem et mandatum agendi, tractandi et concludendi cum Sacratissimo Principe, Domino Maximiliano, Divina favente clementia Romanorum Imperatore Electo, Semper Augusto, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc Rege, Archiduce Austriae, Duce Burgundiae, Marchione Moraviae, Comite Tyrolis etc Domino, maiore et affine nostro observandissimo super contrahendo nomine nostro Matrimonio cum Ser^{ma} Principe domina Joanna, filia Sac^{mae} olim Cesareae Maiestatis Domini Ferdinandi felicis recordationis, sorore ipsius domini Maximiliani Caesaris, et simul super Dote et dotalitiis, aliisque ad principum matrimonia tractanda, ineunda et concludenda, pro consuetudine necessariis non aliter, quam si nos ipsi personaliter presentes essemus, Dandum et concedendum duximus, quemadmodum Damus et concedimus per presentes: Promittentes et affecurantes ipsam Sac^{mam} Maiestatem Cesaream et Regiam, in verbo nostro et dignitate Regia, Quod quicquid nominatus Stephanus Bathorÿ cum ipsa Sac^{ma} Caesarea et Regia Maiestate Romanorum in causa dicti matrimoni, Dotis et Dotalitiorum Egerit, tractaverit, concluderit, in totum, in omnibus punctis, clausulis et articulis ratum atque firmum sumus habituri, et inviolabiliter observabimus, quemadmodum Affecuramus et promittimus harum nostrarum Sigillo nostro et chyrographa munitarum vigore et testimonia literarum. Datae in Arce nostra Gyálw, die vigesima quarta Mensis Martii Anno domini, Millesimo, Quingentesimo, Sexagesimo quinto.

Joannes Electus Rex

27.

Gyalu vára, 1565 március 24.

II. János király Báthory István követnek.

Utasítás arra nézve, mit és miként tárgyaljon II. Miksa királylyal a köztük létrehozandó egyezség, valamint a neki évek óta feleségül ígért Joanna megnyerése érdekében.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Báthory aláírásával hitelesített írás. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 473—4. l.

Instructio sacrae Electae Maiestatis Regiae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Magnifico Stephano Bathory de Solyo Capitano, Consiliario et Oratori ad Sac^{mam} M^{tem} Caesaream et Regiam Romanorum, Dominum Maximilianum in arce Gialw die vigesimo quarto mensis Martii data, Anno Domini 1565.

Postquam feditiosorum et tumultuoso ingenio praeditorum quorundam opera et studiis fortuna nostra apud Sac^{mam} Caesaream et Regiam M^{tem} eo deducta est, ut illius Maiestatem adversum nos exasperarint, nobis infensam reddiderint ac bellicam expeditionem movere malevolis persuasionibus egerint, pluris fieri volentes multiplicem iniuriam indigne nobis per eos illatam, quam nostram perennem observantiam erga Caesaream M^{tem} et clarissimam Domum Austriacam, simulque Caesareae et Regiae M^{tis} benevolentiam et oblatum saepenumero candorem erga nos; Id quod vehementer nobis doluit, nam nos nunquam vel digitum extremum contra illius M^{tem} Caesaream et Regiam movisse agnoscimus, nec movere intendimus, immo obsequentiam officiose testari statuimus, sed factiosos et in perniciem publicam natos nonnullos ac aerarium Principum exhaurientes, cavernis et antris suis tanquam novos cacos privare conati sumus, ne videlicet libere praedarentur et promiscuam multitudinem licenter expilare possent, Nos tamen memores benignae naturae Caesareae M^{tis} ac identidem oblatae benevolentiae suae erga nos, in conspectu etiam habentes, quod Ser^{ma} Dominam Joannam sororem suam ante annos complures designatam et promissam, nobis elocare declaraverit, qua in re summam Caesareae et Regiae M^{tis} et sinceram erga nos benevolentiam atque propensionem animadvertimus: Et ob id M^{ti} eius Caesareae in cunctis postulatis obsequenter respondimus, ita tamen, ne quoquomodo ea in re frustraremur; Ultro igitur et eo animo requirere voluimus M^{tem} illius Caesaream et Regiam, et causam, personamque nostram fidei et benevolentiae nobis toties oblatae sincere committimus, Nil dubitantes M^{tem} illius Caesaream ea facturam, quae ad bonum publicum, quietem,

conservationemque afflicti Regni Hungariae pertinere iudicabuntur.

Primum itaque reverenter et candide postulamus, ut Caesarea Maiestas nihil per nos contra se aut suos factum existimet, sed contra quietis et tranquillitatis publicae turbatores, factiosos, seditiosos homines, qui contra aequum et iustum plebem promiscuam expilabant, iniurias et damna inferebant, bono publico adversabantur, nec M^{ti} eius Caesareae, nec nobis, sed suis usibus et marsupiis, distendendis inservientes, in iniuriam summi Dei M^{tis} Caesareae et Regiae ac nostrae, simul vero oppressionem miserae et ter, quaterque afflictae plebis communis. Interim speciose confictis literis et nuntiatis sua facinora apud Caesaream M^{tem} tegentes, nos et nostros officiales totis nervis suggillare, laxareque architectati sunt.

Deinde vero Maiestas Caesarea et Regia nos e nativo candore nostro iudicans, deque nobis optime persuasa, dignetur primum firmam pacis, affinitatisque futurae gratia, totam terram cis Tibiscum nobis clementer remittere et concedere iure successorio, vel si id nullo modo concedetur, saltem vita durante impetretur: ne Turca intercludat Dominium nostrum ab Ditione et Imperio Caesareae et Regiae Maiestatis, deinde, quod si Caesarea Maiestas bello indesinente terram eam a Turca defendere statuet, indubie multo plus sumptuum absumere cogetur, quam ea terrae portio subministrare poterit.

Quod si forte cis Tibiscana nullo modo impetrari poterit, tantae etiam obsequentiae nostrae causa nimirum, qui personam quoque nostram titulo et ornamentis spoliare in favorem Caesareae et Regiae M^{tis} non dubitaverimus, concedatur pro arcibus Hwzt, Mwnkach, item comitatibus Bereg, Vgocha, Maramaros, civitas Naghbania seu Rivulus Dominarum, item Zolnok et Crazna comitatus. Reddantur arces quoque, quas bellica expeditio Caesareae M^{tis} nunc interceptit, illis ipsis, quorum aut iure haereditario erant, aut nostra donatione possidebant.

Si ne hoc quidem concedetur quoquomodo, nec dilationem ullam Caesarea Maiestas admittere dignabitur in Dotem quoque acceptabuntur.

Item bona Episcopatus Albensis, item Decimae et redditus universi in Hungaria in quibuslibet comitatibus libere possideantur, quemadmodum Tasnad, Zilah etc.

Item, ut Donationes bonorum in Hungaria per nos factae, quae ad fiscum devoluta esse deprehenduntur, per defectum seminis, vel per Ecclesiarum desolationem conserventur.

Reliqui articuli inserti sunt priori instructioni, qui inibi consulendi sunt, et pro merito causae studiosae tractandi.

Joannes Electus Rex ff^t

Megjegyzés. A fejedelem fenti utasításával Báthory István 1565 április 2-án érkezett Szatmárra, az előzetes, bevezető tárgyalások megkezdésére. Késedelmét avval menté, „quod nimirum princeps suus multa habuerit agere cum Turcis, ut eos deviare et sedare posset“ s e végezt emberét is indította a szultánhoz. (Báthory András és Schwendi Lázár aznapi jelentéséből; ugyanott.)

28.

Gyulafehérvár, 1565 április 21.

II. János király Báthory István követnek.

Meghagyja neki, hogy a császári udvarban való tárgyalásai folyamán újabban küldött utasítása szerint járjon el, korábbi utasítását senkinek ne mutassa meg, ha pedig Miksa király kívánatait nem teljesítené, azonnal térjen vissza vagy az ügy állásáról postán tegyen sürgős jelentést.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 457—8. l. Báthory aláírásával hitelesített másolat. A három pontba foglalt utasítás eznapról Bethlen id. m. II. köt. 52—57. l.

Joannes Secundus Dei gratia Electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Mag^{ce} fidelis nobis syncere dilecte, salutem et gratiam. Dicit non potest in quibus difficultatibus atque anxietatibus ob coeptas pacificationis rationes negotia nostra et Regni versentur. Statuit enim potentissimus Imperator Turcarum id totum, quod proxime Sac^{mus} Caesar Maximilianus a nobis bello avulsit recuperari, et in id validam expeditionem bellicam Romaniae cum vesirio Excelsae portae et caeteris Beglerbegis movit, seque in persona sua, si res ita ferat moturum denuntiat, Ac nobis strictissime mandavit, ut personaliter bello interesse debeamus. Regnum enim suum esse armis partum, nec ullo modo Caesari Maximiliano vel cuiquam alteri concedere velle. Itaque necessario e re nata consilium capere compellimur, ne Scillam evitare volentes in Charibdim praeter spem incidamus, nos ipsos simul perdamus et Regnum. Proinde misimus vobis aliam instructionem sub sigillo nostro et chirographo novam, pro cuius continentia causam nostram per omnia puncta apud Sac^{mus} Caesarem Maximilianum per vos transigendam statuimus. Mandamus itaque vobis firmiter, ut priorem instructionem nostram per hunc hominem nostrum, praesentium ostensorem vel statim remittatis, vel nemini ostendatis, sed nobis fideliter suo tempore reducere debeatis.

Universa autem et singula puncta praesentis instructionis nostrae novae perpendentes diligenter agatis, ut terram et Ditionem nostram super occupatam statim remittere Sacratissimus Caesar Maximilianus dignetur, sicuti per nuntium suum Imperator quoque Turcharum postulat. Alioqui notam atque indignationem potentissimi Imperatoris et apertum periculum una cum Regno minime evitabimus, id quod palam cernimus. Si vero postulatis nostris clementer respondere S. Caesar Maximilianus dedignabitur, et in eo animum suum obfirmaverit, protinus aut ipsi ad nos redeatis, aut nobis in posta mentem illius Maiestatis, statumque causae significare debeatis. Secus nullo modo feceritis. Et bene valete. Datum in civitate nostra Alba Julia die XXI. mensis Aprilis, Anno Domini 1565.

Joannes Electus Rex

Megjegyzés. János király e második megbízólevele már nem érte utól Báthory Istvánt, csak valahol Bécs előtt, mivel április 14-én, d. u. öt órakerült kocsin Szepesváraljára; ott meghálván, másnap hajnalban folytatta útját a császárváros felé,¹ ahová 25-én érkezett meg.²

29.

Gyulafehérvár, 1565 április 21.

II. János király Báthory István követnek.

Újabb utasítás arra nézve, miként tárgyaljon a császári udvarban s miket ajánljon nevében megvalósításra Miksa császárkirálynak.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 485—7. l. Báthory aláírásával hitelesített másolat. Kivonatos példánya Bethlen históriája II. köt. 52—56. l.

Instructio Sacrae Maiestatis Electae Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Magnifico Stephano Bathory de Somlyo Consiliario et Oratori suo ad Sacram Caesarem M^{tem} Romanorum die XXI. mensis Aprilis 1565 Albae Juliae data.

Cum res coepta totius Regni Hungariae ruinam vel conservationem secum trahere indicetur, Caesarea Maiestas Romanorum dignetur devincire et obligare se super silentio et firma taciturnitate initorum, coeptorumque tractatum, quod videlicet nullo

¹ Bornemisza Gergely csanádi püspök értesítése, melyben külön kiemeli, hogy Báthory „cum sex curribus Kochij vocatis“ ért oda; ugyanott, a 473. l. Hibás tehát az az újabban felmerült adalék, hogy Báthory április 2-án — Montag nach Lactare — érkezett fel Bécsbe. (Bibl: Korrespondenz Maximilians 209. l.)

² Maga írta első bécsi jelentésében.

respectu aut affectuum varietate qualicunque cuiuspiam extra consilium suum fidelissimum, secretissimumque rem significabit.

Sacra Maiestas Electa D. N. C. pro articulis et conditionibus per Commissarios suos Mag^{cos} Stephanum Bathori et Stanislaum Nysowskj Consiliarios et Oratores suos initis et deliberatis concordiae atque pacificationi connivere, subscribereque certo statuit. Verum, quia Caesarea Maiestas Romanorum benevolentiam suam erga Sacram Electam Maiestatem prae se fert, ac conservationi afflicti Regni Hungariae per Dominos Commissarios suos Spectabiles Magnificos Andream Bathori et Lazarum a Schwendi clementer et sincere consulere velle declarat, id quod et antea saepenumero per literas et internuntios contestari dignata est: Postulat Sacra Electa Maiestas ac per Oratorem et Commissarium suum Mag^{cum} Stephanum Bathori ante omnia potissimum petit:

Primum, quod, quia Potentissimus Imperator Turcharum intelligens per Germanorum expeditionem bellicam et Caesaris Maximiliani copias ruinam et avulsionem Ditionis e manibus Sacrae M^{is} Electae intempestive et temere factam extitisse, vehementer permotus est, statimque expedit Nuntium suum ad S. Maximilianum Caesarem atque aperte postulavit totum id, quod bellica expeditio Germanorum violenter a Ditione Sacrae Electae M^{is} avulsit, abripuitque eidem Sacrae M^{ti} remitti, reddique, simul etiam protinus expedit validum exercitum non tantum Beglerbegos Budensem et Themeswariensem, sed etiam praecipuum Vezirium Excelsae portae cum omnibus copiis et exercitibus Romaniae cis mare habitis, edicens Sacrae Electae M^{ti} et firmissime mandans per Mechmet Chyaussium et literas, quod si erepta pars terrae in integrum Sacrae M^{ti} Electae per Caesarem Maximilianum non restitueretur, armis quoque et vi atque viribus potentissimi exercitus sui Sacra Electa Maiestas personaliter recuperaret et e manibus Germanorum excipere deberet. Regnum etenim Hungariae framea coruscante et invincibili acquisitum, suum esset, neque pateretur quoquomodo illud a sese abalienari vel in parte, vel in toto. Quin illud quoque Chyaussius Mechmet nomine potentissimi Imperatoris minitendo addidit, nimirum, quod si mandatum eius Sacra Maiestas Electa negligeret vel quoquomodo postponeret, Imperatoria Maiestas nullo modo obaudire constitisset, sed huius praesentis iam motae expeditionis bellicae valida manu in M^{tem} Electam animadverteret atque eam severe puniret: Itaque proponet Dominus Bathorÿ Orator et instabit diligentia summa apud Caesarem Maximilianum Sacri^{mum} consideret pro pietate sua Christiana extremum Regni periculum

et afflictæ gentis Hungariæ miserias ac incomparabiles aerumnas imminentes, ne post tot annorum vel potius sæculorum duros labores in Reipublicæ Christianæ usum militariter et sancte insumptos, et una post tot mortes acerbas constanter atque intrepide degustatas, in misera mancipia indigne et præter spem redigantur; Digneturque Sac^{mus} Caesar Maximilianus remittere totam illam Ditionem Sacræ M^{is} Electæ bello interceptam et abstractam ab Imperio Maiestatis eius Sacræ.

Id si Sac^{mus} Caesar Maximilianus non concesserit, postulandum est instantissime, dignetur statim expedire et citra cunctationem movere re ipsa expeditionem bellicam æqualem bellicæ expeditioni Turcharum, ne videlicet sub hac inita concordia pereat Regnum Hungariæ, et de Sacra M^{te} Electa, personaque illius simul de suis quoque et ad se pertinentibus omnibus actum esse censeatur.

Vel si id, quod pernecessarium iudicatur, Sac^{mus} Caesar Maximilianus nullo modo præstare poterit, vel forte noluerit, Dignetur vel statim ostendere et designare locum pro conditione personæ et dignitate Principis, ubi cum decore honeste vitam agitare una cum fidelibus sibi adhaerentibus, familiaribusque suis possit, quo mox citra cunctationem persona Principis una cum rebus suis commigrare queat. Ita tamen, ut servitores et fideles Sacræ Electæ M^{is} subditi cum Regnicolis possint in omnem eventum fortunam in Transylvania extremam quoque experiri. Res enim moram nullo modo patitur. Nam expeditio Turcica in procinctu est et Beglerbegi utrique moverunt. Et si forte personam Principis hic imparatam invenerint, cogere poterunt Maiestatem illius violenter ad ea, quæ ultro nullo modo faceret, neque facere conveniret.

Reliqua committuntur prudentiæ, fidei atque diligentiæ Domini Oratoris iuxta huius instructionis articulos. Datum anno, die, loco prænotatis.

Joannes Electus Rex

30.

Wien, 1565 április 30.

Báthory István követ II. János királynak.

Első kihallgatása Miksa császár-királynál. Báthory szónoki beszédének szövege. Miksa válasza, kivonatossan. Második kihallgatásának lefolyása. Báthory nem lévén a király kijelentésével megelégedve, új beadvánnyal próbálkozott meggyőzni az udvart az erdélyi kívánságok jogosultságáról; azzal az engedménnyel,

hogy — tekintélyi szempontból is — adják meg a tiszántúli területeket és várakat János Zsigmond haláláig, választott királyi címe használatával mellett s ennek ellenében hűségi esküt tesz Miksának a rendekkel együtt. Báthory harmadik kihallgatásán (levélírása napján) Miksa azt a kijelentést tette, hogy szívesebben öhajítja a békét a háborúnál; ám ha a török háborút üzen, bízik az Isten, az igazság s a jóbarátok segítségével.

Egy. kvrtár. Budapest. Lit. orig. no 98. Eredeti. Gyűrűpecsét nyomával. Szamosközy gyűjt.

Ser^{mc} Princeps et Domine, Domine semper clementissime.

Fidelium servitorum meorum in gratiam Ser^{mae} M^{tis} V^{rae} humillimum commendationem.

Cum iam in itinere essem mandavit mihi Maiestas V^{ra} per literas, ut cunctando, lenteque progredi deberem, et feci quidem, nam ex Somlyó me movens 25 die Viennam attigi. Veni igitur Viennam feria 4 post festum Pasce proxima,¹ eoque die et sequenti nil est actum, feria tamen sexta² Caesarea Maiestas ad horam 8 cum me accersiri fecit, nil de iis, quae ad rem et concordiae tractatum attinebant aut locutus sum, sed haec, quae sequuntur verbis recitavi:

Compertum habet SER^{mus} Princeps Dominus meus clementissimus Sacratissimam Caesaream et Regiam Maiestatem Vestram infensam sibi esse redivit, ex eo, quod autumnus proxime elapso, armis per eum quidquid attentatum sit, quod sane vehementer eidem doluit, quandoquidem favoris et benevolentiae S. C. M. V^{rae} in eum oblatae, memor semper existens, nil unquam studiosae aut ex praeconcepta in eam iniuria mali quippiam vel excogitaverit quidem.

Veruntamen non defuerunt quidam discordiarum potius, quam pacis amatores, qui ab initio firmatarum induciarum ipsum Ser^{num} Principem Dominum meum clementissimum multiplicibus iniuriis, violentiisque et caedibus tum militum, tum colonorum suorum affecerunt et irritarunt, interim speciose confictis literis et nuntiatis sua apud S. C. M. V. facinora tegentes, novissime vero cum iam iussu M^{tis} V^{rae} Domini Commissarii ratione revidendarum differentiarum contra inducias tentatarum ad Zewlews venturi, iter agerent quamplurimorum iter et quaestum agentium colonorum subditorum scilicet Domini mei clementissimi sales, res et boves Melchior Balassa adimi fecit, ita quod plusquam 4000

¹ Vagyis 1565 április 25-én.

² Tehát április 27-én.

florenorum dampna illis intulisse dicitur.³ Deinde praesentibus iam in Zewlews⁴ D[omini] Commissarii idem Balassa segetes per Praefectum arcis Hwzt proprio eius semine seminatatas et iam per eandem demessas ex possessione Halmi violenter auferrificit, atque paulo post in eadem illa possessione, quae vix duobus aut ad summum tribus miliaribus a Zewlews distat, castellum erexit, quo ut demoliretur nostri vehementius apud Dominos Commissarios M^{tis} V^{rae} institerunt, et protestati sunt; nil tamen profuit illorum iusta admonitio, neque petitio. Immo etiam Domini Commissarii M^{tis} V^{rae} grande in hoc vitium commiserunt, quod nil pleni mandati, neque etiam aliquid instructionis a defuncta pie memoriae Caesareae M^{te} aliud sese habere dicebant, sed totum mandatum, totam denique eorum instructionem a Domino Zaÿ⁵ pendere, et si quid illis proponebatur res ea in crastinum differebatur, dieque tum crastino non prius ad tribunalia ingrediebantur, antequam cum Zaÿ et Balassa diutius consultabantur, et sicut per illos edocebantur, ita in iudicio loquebantur; inde factum est, ut cum ii, qui in causam attracti essent, munus iudicis obirent, et sic cum nec veritas causae elici, nec recta per illos sententia pronuntiaripoterat, praetermissis et neglectis rebus dispersi sunt, quibus inde solutis, Zaÿ et Balassa, mox coacto exercitu ad Bathor oppidum transeuntes, ibidem castellum extruxerunt, inde ad villam Miske vocatam, ubi domum et curiam E[gregii] condam Francisci Nemeti nullis praesidiarum firmatam demoliti sunt, castellum quoque tertium in Zewlews edificandum esse statuerunt, cuius etiam ligna magna in parte iam illuc convecta fuerant, gloriabanturque, quod pauca illa militum manu cum quibus erant Ser^{mm} Principem meum clementissimum e regno Hungariae excludere velint; iis et aliis similibus quamplurimis iniuriis insolentisque illorum Ser^{mus} Princeps meus clementissimus incitatus et provocatus, pene invitus contra illos progredi, illosque cavernis et antris suis privare voluit. Ne quid igitur Sacra^{ma} Caesarea M. V^{ra} in sui contumeliam per Ser^{mm} Principem meum clementissimum velut benevolentiae suae Caesareae immemor mihi factum esse existimet, neque pristinam suam benevolentiam, singularemque affectum ultro et toties eidem per S. C. M. V. oblatum ab eo subducat, ut autem Sacra^{ma} Caesarea M. V^{ra} simul etiam et

³ Oldalt (Bethlen Elek) kezével: Causae belli inter Maximilianum et Joannem 2-dum anno 1565.

⁴ Nagyszöllös, Ugoosa megye székhelye.

⁵ Az 1564 július 25-én elhunyt Ferdinánd király.

⁶ Csömöri Zay Ferenc felsőmagyarországi kapitány.

totus orbis christianus palam cognoscant, nil fucate, prout nonnulli interpretantur, sed candide, publici quoque boni studio ipsum Ser^{num} Principem meum clementissimum aut hactenus cum M^{te} V^{ra} egisse, aut nunc agere velle, ultro nunc et obsequenter Sac^{mam} Caesaream M^{tem} V^{ram} per me nunc requirendam esse voluit, seque totum et causam suam cum aliquot conditionum articulis alias declarandis fidei et benevolentiae suae syncere committit, deprecans, ut enim Sac^{ma} M. V^{ra} in suum Caesareum patrociniū benigne suscipere, deque postulatis suis clementer respondere et pene iam collapsentis Hungariae regni eam curam habere dignetur, ita, quod vigilantī prudentia singularique eius patrociniū res Hungariae reipublicae iam satis afflictā iam tandem deo Optimo Maximoque annuente respirare et conquiescere possint.

Ad haec Caesarea Maiestas iis, quantum recordor verbis, statim respondit: Ego, quantum in me fuit, vivente etiam Imperatoria Maiestate defuncta, Domino Vestro certe ex animo favi, et negotia sua promovi, quod etiam ex meis resolutionibus ad Augustum Regem Poloniae datis intelligere possit, sed certe pro meis affectibus, singularique benevolentia mihi non respondit, cum se interim pro manifesto hoste gessit. Deus scit, quod ego bellum hoc invitatus suscepi, cum nullum finem belli sui viderem, pro defendenda mea dignitate et dominio facere coactus sum; tamen ego semper pluris feci publicum bonum, quam privatam ultionem, postquam Dominus Vester tractare cepit, statim nostri Capitanei secundum datam illis instructionem a bello et iniuriis abstinerunt, et nunc quaeque possibilia erunt libenter ego facio; agat saltem mecum syncere, non sicut antea cum enim orator Polonus apud me ageret, licet diversi mihi scribebant, ego tamen nil tale putabam, et sub illa vana spe deceptus sum.

De erectione castellorum dixit iterum: Credatis mihi, quod sine consensu meo facta sunt, et ego non dubito, quin Benedictus Balassa ista omnia fecerit, qui secus facere debebat, quod si Dominus Vester me per literas vel nuntium suum requisivisset, istaque mihi significasset, ego illa statim demoliri fecissem. Et cum dixisset Benedictus Balassa, ego subiunxi, dicens, non Benedictum, sed Melchiorem esse, Caesar vero respondit: Scio, inquit, illum vocari Melchiorem, sed ego propterea illum Benedictum appello, quod sit sanctus.[†]

Dixit praeterea, quod tempus est, ut Maiestas V^{ra} sapiat et invigilet diligenter, quoniam pro certo ipse intelligit, et putat etiam

[†] Oldalt Bethlen Elek kezével: Balassa sanctus, sicut Judas Iscariota.

M^{tem} V^{ram} intelligere Turchas in hoc intentos esse, ut Transylvaniam inundant, manibusque M^{tis} V^{rae} eripiant, et Beglerbegum imponant, quod sine maximo totius christianitatis periculo non fit. Multa etiam alia iis similia protulit.⁸

Deinde Sabbato tum sequenti⁹ a prandio ad horam secundam rursus me accersiri fecit, et cum antea postulationem M^{tis} V^{rae} petendas terra transtibiscanas partes sita iure successorio indicassem, respondit M^{tem} V^{ram} iam dudum, etiam vivente defuncta Caesarea M^{te} deliberatum habuisse responsum, et cum neque apud commissarios et capitaneos suos fuissent ista tractata, istud fieri minime posset, verum, si quid aliud in commissis haberem in scriptis eidem tradi vellet; haec igitur, quae sequuntur in scriptis illi exhibui:

Tametsi Ser^{mus} Princeps Dominus meus clementissimus prae oculis habens, et non sine maxima commiseratione animadvertens inter tot grassantium discordiarum conatus genus hungaricum sic in dies cedi, trucidarique et vexari, reliquias denique huius nobilissimi regni hisce intestinis seditionibus iam iam periclitari, sana ob id mente, animoque deliberato decreverit quidem honestae paci studere, ac Sac^{mae} Caesareae et Regiae M^{ti} obsequentiam suam officiose testari, seque totum et causam suam eius M^{ti} syncere committere; volueritque idem Ser^{mus} Princeps meus ante sesqui menses pro finali et ultima perennis concordiae conclusione suos commissarios huc erga praefatam eius Caesaream M^{tem} expedire, quia tamen Spectabiles Magnifici Andreas de Bathor commissarius et Lazarus Swendi supremus belli capitaneus eius M^{tis} bello interim cessare haud quaquam voluerunt, unde Ser^{mus} Princeps meus satis anxie quid ageret cogitabundus, maluit aliquam fortunae suae iacturam ultro suscipere, quam ingruens regni periculum (quod per Turchas possibile erat futurum) sustinere.¹⁰ Memor item eius Caesareae M^{tis} in eum conceptae et toties oblatae benevolentiae, atque etiam resolutionis eiusdem postremo ad Ser^{mom} Poloniae Augustum Regem datis postulatis igitur Sac^{mae} eius M^{tis} Caesareae per dictos suos commissarios propositis, Ser^{mus} Princeps meus clementissimus per suos commissarios obsequenter per omnia respondit, sperans M^{tem} Caesaream ea omnia, quae tum ad declarandum eius benevolentiam, tum vero ad bonum publicum,

⁸ Ugyancsak töle: Nota quibus cuniculis vult terrere Joannem 2-dum.

⁹ Vagyis április 28-án.

¹⁰ Oldalt Bethlen Elek kezével: Conditionis per Stephanum Bařori Maximiliano propositae.

qufetem et conservationem adfficti huius Hungariae regni pertinere iudicabuntur facturam.

Ut igitur haec Pax et Concordia perennis deprehensa Sacr^{mae} Caesareae M^{tis} benevolentia solidioribus fundamentis hereat et in omne aevum consistere queat, instat adhuc Ser^{mus} Princeps meus clementissimus et petit, ut salvis aliis articulis de regno Transylvaniae conscriptis, concedatur sibi terra illa ultratibiscanas partes, a parte Transylvaniae sita, si successorio iure (prout iam Sacr^{ma} Caesarea Maiestas viva voce istud fieri minime posse respondit) vel saltem durante vita ipsius Ser^{mi} Principis possidenda, ne Turcha (quod Deus avertat) vicina illa dominia intercludat, neve status Ser^{mi} Principis mei clementissimi visa futura arcium et comitatum citra ullius causae condignae resignationem apud Imperatorem Turcharum in suspicionem veniat, quam si Sacr^{ma} Caesarea Maiestas bello indesinenti contra Turchas defendere statueret, haud dubie longe plus sumptuum absumere cogeretur, quam ea terrae portiunculam subministrare queat; verum ea concessa Ser^{mus} Princeps meus clementissimus propensum erga se animum, simul et benevolentiam Sacr^{mae} Caesareae M^{tis} experietur perfectae, et per hoc Turcharum quoque suspicionem commodius evitare poterit, Sacr^{ma} vero Caesarea Maiestas arces Huzt et Munkach cum comitatibus et omnibus eis tibiscanis partibus pro se retinebit, atque ipsum Ser^{num} Principem meum clementissimum perpetuo sibi devinctissimum et obsequentissimum habebit.

Agnoscet hoc pacto Ser^{mus} Princeps Dominus meus clementissimus unacum suis regnicolis Sacr^{mam} Caesaream M^{tem} pro maiore et capite, tituloque suo Electi Regis Hungariae cedet, iurabuntque tam ipse, quam et regnicolae sui Transylvani, atque etiam locorum munitorum officiales, decedente e vita Ser^{mo} Principe sine liberis (quod deus avertat) masculis, in fidelitatem et obedientiam eius Caesareae M^{tis} permanebunt; ita tamen, quod Sacr^{ma} Maiestas quoque Caesarea fidei vinculo sese astringere non gravetur de ferendo necessitatis temporum auxilio, quo ingruentes hostes depellere et sua tempestive tueri queat; nam absque auxilio S. Caesareae M^{tis} Ser^{mus} Princeps meus clementissimus cum Transylvanis impotentes erunt tam potentissimo Turcharum Imperatori resistere.¹¹

Cum haec ita agerentur, nondumque ullum Caesareae M^{tis} accepissem responsum, interim Pewthi cum literis Sacrae M^{tis} V^{rae}

¹¹ Oldalt Bethlen Elek kezével: Nota conditiones vide hic inf. pag. 59; non huc pertinent illae conditiones, sed ad annum 1563 in 39. pagina.

III, 25 missus huc die dominico Quasimodo ad vesperum supervenit, ad quas manu mea ad M^{tem} V^{ram} rescripsi.

Deinde feria secunda, ultima scilicet die mensis Aprilis Imperatoria M[aiestas] peracto prandio ad horam 4 me iterum accersiri fecit; nil tamen aliud locuta est, sed tantummodo interrogavit, quae essent illae conditiones, quae secretius deberent tractari. Ego respondi, quod omnes fere illae conditiones pacis secretum poscerent tractatum, praesertim de titulo, subiectioneque et limitibus; obtulitque se, quod apud eum in secreto manebunt et quod communicaret eas privatis tantummodo consiliariis, deque actibus Balassa iterum plurimis verbis egit et percunctatus est.

De commissariis Regis Poloniae ego nil penitus audire possum.

Haec sunt, quae nunc M^{ti} V^{rae} indicari potuerunt. Ser^{mam} M^{tem} V^{ram} deus optimus maximus foelicissimam conservare dignetur; in cuius gratiam meam servitutem humillime commendo. Wienne ultima die mensis aprilis Anno Salutis 1565.

Eiusdem M. V^{rae} .S.

fidelis s[erui]tor

Stephanus Bathorÿ de Somlyo ppa

Cum enim hodie Caesareae M^{ti} dixissem Beglerbegum bello Hungariae venire velle, ita locutus est: Deus scit, quod ego libentius velim pacem, quam bellum; ego heri cursorem meum ad Imperatorem Turcharum misi, si ille mihi bellum indicit, primum est, quod auxilium a deo speremus; secundum auxilium nobis est iustitia et tertium est, quod non desunt Amici; fama est quod velit bellum san[ctum] ampliare.

[Külcíme:] SER^{mo} Principi Domino, Domino [Jo]anni Secundo Dei gratia [Elec]to Regi Hungariae, Dal[matia]e etc. Domino meo clementissimo.

Megjegyzés. A végig idegen kézzel, gondatlanul és következetlen helyesírással írt levél befejező üdvözlő sora és aláírása Báthory Istvántól való; a levél keltét azonban későbbi gyűjtő önkényesen kijavítá 1563-ra. Ez — egyebeken kívül — azért is helytelen, mivel a levél elején írója Miksát idézve, atyjáról mint néhairól emlékezik, ő pedig 1564 július 25-én elhunyt.

31.

[Wien, 1565 május 2.]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Mellőzoe Balassa Menyhárt sok rablását és pusztítását, csupán azokat sorolja fel, amelyeket 1564 karácsonyától innen elkövetett,

ügymint: 1) Balogh István kapitányt 150 gyalogossal kiküldé Szatmár várából nemes Kerepeczi Demeter házába, aki Munkácson tisztartó (provisor) volt s azt megrohanván kirabolták, a munkácsi segédc csapatokat szétoerték, két parasztját, akik azelőtt Balassáéi voltak, kínozták, löporral felvetették stb. 2) Zay Ferenc Balassával Máramaros ellen ment János Zsigmond fejedelem birtokára s a parasztok házát égették, őket megölték. 3) Midőn az új béketárgyalás végett Szöllösre mentek ő Felsége biztosai, Balassa még akkor is 4000 forintnál több értéket rabolt el Máramarosból. 4) A biztosok előbb Zayval és Balassával értekeztek s így most már nem ítélnének igazán. 5) A biztosok jelenlétében Szöllösön Balassa Huszton és Halmiban a vetést learattatta s magának hordatta. 6) Halmin ugyancsak kastélyt építtetett, melyet hogy leromboljanak kérték János Zsigmond követei, de nem hajtottak reájok. 7) A biztosok távozása után Zay és Balassa Báthoron is kastélyt emeltek. 8) Azután néhai Németh Ferenc miskei kuriájára mentek s azt szétrombolták; de ott Balassa nem volt személyesen jelen, mert beteg lett. 9) Utána Zay Balassával megint Báthory György birtokán keresztül ment, rabolt, pusztított és fenhéjázkodtak. 10) Hogy Husztot jobban körülvehessék, Szöllösön harmadik várat kezdtek építeni. 11) Midőn ez ügyben Báthory István János Zsigmond rendeletére szolgáját küldte hozzá, azt üzenve vissza, ha csak Báthory Váradot le nem rontja, ők sem rontanak le egy felépített váracstól. 12) Hogy Balassa a nemeseket is miként sanyargatja, ő Felsége jobban megértheti, ha utána jár.¹

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Báthory irodája írásával. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 487—8. l.

Hec sunt pro Memoriali ad Sacratissimam Caesaream et Regiam Maiestatem Annotata per Stephanum Bathory.

Omissis, Sacratissima Caesarea et Regia Maiestas, aliis quam plurimis violentiis, caedibusque et rapinis antea patratís, a die festo Natalis Domini Christi Iesu Anni 1563, haec patrata esse recordeor.

Primo in profesto Natalis Domini² Melchior Balassa Capitaneum peditum suorum, Stephanum Balogh cum 150 (ut mihi dictum est) peditibus delegit, atque ex Zathmar dimisit, iis iussu eiusdem adiuncti sunt Equites et pedites tum in castello Kowazo constituti, qui simul coniuncti ad domum Nobilitarem Demetrii

¹ Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy ezt a kivonatot Wenzel Gusztáv készítette és másolatából közöltük nagy munkásságának kegyeletes emlékezete okáért, ha nem is eléggé pontos és kimerítő.

² Tehát 1564 december 24-én.

Kerepeczi Provisoris Arcis Munkach in eadem possessione Kerepecz habitam, quae unico tantummodo miliario a Munkach distat, irruentes, res et bona, ac universa pecora illius depredati sunt, inde factum est, quod Milites Arcis Munkach adventum Zathmariensium Militum nescientes, impari illis numero venientes congressi, profligati sunt, nonnullique Spectabiles viri ex illis *postquam capti, vinctique fuissent, inaudita crudelitate trucidati* sunt, iidem vero Balassani villas aliquot in eodem itinere depredati sunt, rusticus etiam unus in possessione Farnas per illos tum interemptus est, et quidam alius rusticus a quo res absconditae dicti Provisoris per tormenta examinabantur, igne pulveris pixidum usque adeo cruciatus est, ut detrimentum illius salva reverentia coram Sacra^{ma} Cesarea Maiestate Vestra referre non possum.

Deinde D[ominus] Zaÿ et Balassa, cum nescio quid thesauri (ut tum dicebatur) in quodam claustro in regno Moldaviae habito perquirere nitebantur, cum toto exercitu Sacra^{mae} M^{tis} V^{rae} ad districtum Maromaros ditionem S. Principis mei venientes, miserae rusticitati dampna plurima intulerunt, qui et domos combussisse et homicidium illic patrasse dicuntur.

Cum vero Domini Commissarii Sacra^{mae} M^{tis} V^{rae} ex mandato Sacra^{mae} eiusdem M^{tis} pro cognoscendis causis violatarum induciarum ad Zewlews venturi iter agebant, tantum abest, quod ipse Balassa pro mandato M^{tis} V^{rae} iudicio sese accomodare voluisset, ut res, sales et boves miserorum colonorum, qui sales ex Maromaros eferre habebant, *illic omnes adimi fecit, unde quantum ex querimoniis illorum ad S. Principem meum delatis percepi, damna illis plusquam in valore 4000 florenorum intulit.*

Nec id mihi permittendum esse videtur, Sacra^{ma} Caesarea Maiestas, nam certe Domini quoque Commissarii M^{tis} V^{rae} videntur mihi vicium hic commisisse, quandoquidem postquam ad Zewlews venissent, coram Commissario S. Principis mei et aliis palam dicebant, nil pleni mandati, neque etiam aliquid instructionis a defuncta piae memoriae Sacra^{ma} Cesarea M^{te} aliud habere, sed totum mandatum, totam denique eorum instructionem a domino Zaÿ pendere, et ob hoc, si quid illis proponebatur, res ea in diem tum crastinum differrebat, et nec eo die pro tribunali consedebant, antequam cum ipsis D. Zaÿ et Balassa diutius consultabantur, et quemadmodum per illos edocebantur sic in iudicio loquebantur; inde factum est, ut cum ii qui causarum aut actores, aut in causam attracti essent, munus iudicis obibant, et sic nec veritas causarum cognosci, nec sententia recta pronuntiari poterat, et procuratores

verba tantummodo futilia et ignominiosa contra Principem meum effucebant.

In praesentia praeterea Dominorum Commissariorum in Zewlews idem Melchior Balassa segetes per praefatum Arcis Huzt proprio illius semine seminatas, et iam per illum tum demessas ex possessione Halmj, quae a Zewlews duobus aut tribus miliaribus distat, auferri fecit.

In eadem praeterea possessione Halmj Dominis Commissariis tum revisioni causarum incumbentibus, Balassa castellum aedificavit, quod ut demoliretur nostri apud Dominos Commissarios vehementius instabant et protestabantur, illorum tamen iusta admonitio, aut petitio nil profuit, et sic cognitio causarum de *violatis induciis per Dominos Commissarios praetermissa et prorsus neglecta est.*

Post solutionem Dominorum Commissariorum D. Zaÿ et Balassa coacto exercitu ad Bathor transeuntes, ibidem castellum extruxerunt.

Inde ad domum et curiam Nobilitarem E[gregii] quondam Francisci Nemeti Miske vocatam venientes, nullis praesidiariis illic inventis demoliti sunt; hic tamen Balassa propterea, quod egrotabatur per se non interfuit.

Inde iterum D. Zaÿ cum Balassa coniuncti per bona Mag^{ci} Georgii Bathorÿ transeuntes multa damna miseris colonis intulerunt, insultabantque contra S. Principem meum, et gloriabantur, quod ipsi pauca illa militum manu, qua erant, Principem meum e regno Hungariae eiicerent, collectisque undique militibus tam Hungaris, quam Germanis, ad bona Mag^{ci} Joannis Pereni, ubi plurima undique erant promontoria venientes, propriumque ipsorum commodum querentes, promontoriaque ea vindemiare et decimare volentes, in possessionem Ardo condescenderunt.

Ut autem facilius vina ad Arcem Huzt provenientia percipere, viasque Arcis eiusdem intercludere possent, castellum tertium in Zewlews aedificare cogitaverunt, colonos quoque illius pertinentiarum omnes ad vehendos trabes compulerunt, et iam magna in parte ligna et trabes in aedificationem illius castelli advecti fuerant.

Cum vero ipse interim mandatum Ser^{mi} Principis mei accepissem, Dominum Zaÿ per specialem meum servitorem requisivi, rogans, et adhortans, ut castellum erectum demolirentur, et a talibus factis supersederent, ne ex hoc plurima mala orirentur; respondit, quemadmodum ego Varadinum demoliri nollem, sic nec ipsi quoque castellum aedificatum demoliri vellent.

Bona quorumcunque nobilium, quae per ipsum Balassa tum diversis exactionibus, tum educillationibus vinorum vexata sint, commode vel ab alijs quoque Sacra^{ma} Maiestas V^{ra} intelligere poterit.

Megjegyzés. E lesújtó tényeket megörökítő jelentés beadásának idejét a botránykőre állított két vádlott: Zay és Balassa Szatmáron írt 1565 május 18-i levele állapítja meg, amelyben Báthory István vádjaira felelvén, tisztázni igyekeztek magukat azokkal szemben, kérve Miksa császár-királyt, ne adjon hitelt ellenségeik vádaskodásainak.¹ A Báthory által emlékezetből felsorolt hatalmaskodásokat azonban egyéb forrásokból is jól ismerjük s azokat egyáltalán nem tartjuk — Báthory beadványában — túlzottaknak.

A beadvány aljára kancelláriai kéz rájegyezte beadásának idejét: 2 Maii 1565. Ugyanakkor Báthory salvus conductust kért Barbély Márton kolozsvári és Nicolaus literatus ex Sclavonia részére, qui Transylvaniae annis aliquot servientes *most Velencébe készültek*: gratia emendorum quibusdam necessariorum.²

32.

Wien, 1565 május 6.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Válasz az erdélyi fejedelem nevében tett előterjesztés általános pontjaira, beleértve a Balassa Menyhárt és Zay Ferenc hatalmaskodásáról szóló panaszát is.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 499—502. l.

Sacra Romanorum Caesarea, ac Hungariae, Bohemiae, etc Regia Maiestas, dominus noster clementissimus benigne intellexit ea, quae Mag^{cus} dominus Stephanus Bathory de Somlyo, Ill^{mi} ducis Transsylvani ad Suam M^{tem} Orator his proxime elapsis diebus, nomine eiusdem domini Ducis, S. Suae M^{ti} coram verbis pariter, et scriptis proposuit.

Et primo quidem, quantum ad gravamina illa attinet, quae contra Mag^{cos} Melchiorum Balassa, Franciscum Zaÿ et alios nonnullos S. M^{tis} Caesariae fideles subditos, excusationis nomine proponit, et a quibus causam, et originem omnium illorum motuum atque turbarum processisse asserit, quibus autumnus superioris anni, in ditione S. M^{tis} Caesariae, contra induciarum pacta, ab ipso Ill^{mo} Duce tumultuatum exstitit, Sacra Maiestas Caesarea clementer respondet sibi ea, quae de dictis suis Capitaneis et subditis conquerendo recensita sunt, si ita quidem, prouti narratur sese habeant, nequaquam esse posse grata, quando ea omnia, praeter Suae M^{tis} scitum atque voluntatem, contraque serium et

¹ Közölve ugyanott, a Történeti Lapok idézett 1876. évf. 538—9. l.

² A bécsi áll. levéltár Hungarica 1565-i iratai közt.

expressum eiusdem mandatum facta forent, et perpetrata: utcunque tamen se res habeat, non deessent e contra S. quoque M^{ti} Suae multa, quibus clare et expresse demonstrari posset, plura et maiora, a Capitaneis et subditis dicti Ill^{mi} Ducis, sub induciis sepius commissa et perpetrata esse, quae ipsius M^{ti} iustam belli causam prebere potuissent, si Maiestas eius pluris aestimare, habereque voluisset, insolentes potius violentias et iniurias ulcisci, quam pactis semel induciis firmiter stare. Sed de his omnibus, quae postea suscepta iusta defensione, armis inter utramque partem sopita et complanata sunt, arbitratur Sua Maiestas frustraneum esse quicquam ulterius disceptare et tempus inaniter consumere; hoc unum saltem circa praedicta gravamina responsi loco significandum duxit, quod dato casu, quo omnia ea gravamina a Capitaneis et subditis Suae M^{tis} processissent, non tamen convenisset Ill^{mm} Ducem, neglectis et reiectis induciis, in apertum illico bellum prorumpere, seseque adiunctis sibi etiam Turcis capitalem, quantum potuit, hostem declarare, sed potius S. M^{tem} suam de omnibus, quae a Capitaneis et subditis eiusdem male et inique, cumque ipsius et suorum damno, atque iniuria patrata fuissent, requirere: quo facto S. Maiestas Sua omnimodam haud dubie curam adhibuisset, ut rescitis diligenter omnibus, indemnitati, paci et quieti utriusque partis, quo melius fieri potuisset, consultum fuisset: Insolentia vero Capitaneorum, et militum, subditorumque suorum, si quae comperta fuisset, pro futuro aliis exemplo nequaquam mansisset impunita.

Porro, ubi dictus Stephanus Bathory, nomine dicti Ill^{mi} Ducis Transsylvani proposuit atque petit, ut partes illae, quae ultra Tibiscum Transsylvaniam versus adiacent ipsi Ill^{mo} Duci a S. M^{te} Caesarea, si non successorio iure, at saltem vita illius durante concedantur tenendae, allegata ad hoc causa, ne si partes eadem, sine condigna, rationabilique causa, ut dicit, resignatae apud manus M^{tis} Suae maneat, contingat illas a Turcis periclitari, Suaeque M^{ti} sumptui potius esse, quam utilitati: Ad hunc articulum S. Caesarea Maiestas clementer respondet, sibi alienum accidisse, quod nunc diversa a se putantur ab iis, quae non ita diu inter ipsum Ill^{mm} Ducem et supremos belli Suae M^{tis} Commissarium et Capitaneos solenniter fuerunt promissa, pariter et conclusa; et propterea, quum in articulis conclusae iam semel pacis dilucide et clare satis habeatur expressum et specificatum, quid Ill^{mus} Dux sibi retinere, quid etiam Suae M^{ti} cedere debeat, ab ista conclusione, et facta utrinque solenni promissione, S. Maiestas Caesarea, sibi nequaquam discedendum esse statuit, sed

illi firmiter inhaeret. Nam, quod ad illud attinet, quod ita partes illas a Turcis periclitatum iri veretur, non sufficiens videtur Suae M^{ti} ista ab Ill^{mo} Duce adducta ratio. Arbitratur enim Sua Maiestas, atque pro certo habere videtur, partes illas de manibus Ill^{mi} Ducis longe citius perituras esse, quam si a M^{te} Sua teneantur.

Ad haec Maiestas Sua Caesarea persuadere sibi non potest Turcharum Imperatorem aegre laturum, quod Caesarea Maiestas inita cum Ill^{mo} Duce Transilvaniae concordia, cuius se hucusque cupidum esse ostendit illa loca trans Tibiscana penes se retineat, aut alia cis Tibiscum sita ad manus suas recipiat, quandoquidem de ditione dicti Turcharum Imperatoris nihil adimitur seu diminuitur, et in pace octennali, quae divo quondam domino genitori M^{tis} Suae Caesareae augustissimae memoriae cum dicto Turcharum Imperatore intercessit, atque etiam cum M^{te} Sua Caesarea accepta et renovata fuit, inter alias conditiones quaedam adscripta fuit, cuius virtute M^{ti} Suae Caesareae liberum relinquitur cum saepedicto Ill^{mo} Duce Joanne Sigismundo de locis extra proprias Transsilvaniae fines existentibus concordare, quae videlicet sibi restitui, et quae ipsi Ill^{mo} Duci pacifice relinquere velit; eamque conditionem Turcharum Imperator in suis quoque literis confirmatoriis ratam et gratam habuisse videtur.

Imperator enim Turcharum Transsilvaniam dicit esse suam et ipsi Ill^{mo} Duci, tanquam subdito et beneficiario tantum suo a se concessam, atque adeo illa quoque, quae hactenus extra Transsilvaniam idem Dux tenuit, nomine Transsilvaniae censet, ita ut si contingat, prouti futurum haud dubie credendum est, Turcam partes illas extra Transsilvaniam ab illo ad suas aliquando manus petere, id ei denegare non possit, quando ut aliter nolenti resistat, vires non habeat.

Decrevit itaque Maiestas Sua S[acr^{ma}] permanere penes ipsos articulos pacis, iam semel conclusos, atque hortatur ipsum Ill^{imum} Ducem, prouti etiam facturum sperat, ut nihil, quod a semel conclusis articulis discrepet, amplius a Sua Maiestate postulare velit.

Praeterea iudicat Maiestas Sua Caesarea, quod retinente Ill^{mo} Duce Transsilvaniae loca aut bona aliqua citra Tibiscum, ita ut maneat pristina ditionis et bonorum ad utramque partem spectantium confusio, nunquam poterit inter subditos praefectos et milites Caesareae M^{tis} et ipsius Ill^{mi} Ducis concordia vel tranquillitas conservari, sed quotidie novarum difficultatum et turbarum causae orientur, cuius rei, ut alia reticeantur, exemplum et documentum esse potest locus seu castellum Halmi, quod praeteritis turbis ac

bellicis motibus magnam occasionem et materiam praebuisse videtur, quas causas et incitamenta dissensionum posthac omnibus modis praecavere oportebit.

Cum igitur ex his et aliis legitimis causis Maiestas Sua Caesarea ac Regia ab iis conditionibus, quae semel conclusae initae et ex parte Ill^{mi} Ducis Joannis Sigismundi acceptatae sunt, ac rationi et aequitati omnino conveniunt, atque etiam ad tollendam et praecavendam in futurum dissensionum et turbarum causas spectant, discedere non possit, Maiestas Sua Caesarea benigne postulat, ut Ill^{mus} Dux easdem conditiones non solum literis suis confirmet et ratas, gratasque se habiturum promittat, sed etiam omni mora postposita debitae executioni demandet, restituendo et consignando arces Hwzth et Mwnkacz cum suis pertinentiis ad manus M^{is} Suae vel officialium suorum ad id per M^{tem} Suam deputandorum intra spatium unius mensis a die, qua Ill^{mus} Dux de hac M^{is} Suae Caesareae mente et voluntate edocebitur, ad quem hanc ob causam dominus Orator et Commissarius celerem nuntium per dispositos equos mittere poterit, qui etiam literas ipsius Ill^{mi} Ducis confirmatorias adferre queat, ac reliqua omnia, quae per eum praestari debent candide et realiter adimplendo, quemadmodum ratio et aequitas postulat, ita namque sibi et Transsilvaniae rectissime consulat, ac in posterum optata pace et quiete frui poterit. Viceversa Caesarea quoque Maiestas quamprimum cognoverit memoratas arces in manibus suis existere, literasque ipsius Ill^{mi} Ducis confirmatorias acceperit, easdem conditiones idoneis et necessariis literis confirmabit ac ratificabit, atque etiam in quantum M^{is} Suae Caesareae incumbet, pro sua parte candide et benigne servabit ac exequutioni demandabit, et in futurum praefatum Ill^{mus} Ducem omni loco et tempore gratia et benignitate sua Caesarea complectetur.

33.

Wien, 1565 május 8.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Válasz előterjesztése titkos feltételeire. Miksa császár-király nem térhet el a szatmári egyezés feltételeitől, amelyek egyedül képesek Magyarország nyugalma megvédésére. Javasolja tehát, hogy János herceg is nyugodjék azokba belé, mely esetben kész a szatmári egyezséget jóváhagyni s a benne őt illető feltételeket végrehajtani. Előbb azonban tudni akarja Báthorytól, miként fogja ura is az őt illető feltételeket keresztülvinni, miután elmaradhatatlan azokhoz a herceg s a várak kapitányainak hűség-

esküje, valamint az erdélyi rendek hozzájárulása. A császár jóváhagyása pedig csak akkor történhetik meg, ha János Zsigmond herceg őt királyául elismeri és írásban fogadja a feltételek végreajtását.

Egy. kvtár. Budapest. Lit. orig. no. 100 gondos másolatban. Fogalmazványa a bécsi Staatsarchiv Hungarica csomójában. Kiadva erről a Történeti Lapok 1876. évf. 502—3. l.

Responsum pro oratore Transylvano quoad secretiores condiciones.

Cum Sacra Caesarea Maiestas, Dominus noster clementissimus intellexisset, quantopere cupiat Ill^{mus} Princeps Dominus Joannes Sigismundus Dux Transylvanię quosdam ex potioribus conditionibus pacis inter Supremum Commissarium bellicum et Capitaneum Germanorum sub beneplacito et ratificatione Cęsareae Sęę M^{tis} ex una, ac Oratoris praefati Ill^{mi} Ducis pleno ad id mandato instructos ex altera parte tractatę et conclusę nondum divulgari, sed ad praesens quam fieri potest secretissimas teneri, propter periculum, quod Ill^{mus} Dux Transylvanię inde metuere videtur, visum est M^{ti} suę Cęsareae consultum fore de iis etiam separato hoc scripto mentem et resolutionem suam Mag^{co} domino Stephano Bathorý de Somlyó benigne declarare.

In primis igitur Maiestas sua Cęsarea iamdictum dominum Oratorem minime celandum putat, quod sicuti Maiestas sua Cęsarea pacis et tranquillitatis publicae maxime in afflictio isto Regno Hungariae firmandae gratia, quoad alias condiciones tractatui et conclusioni iam factae in oppido Zathmar sibi insistentium esse censuit, ita etiam in hac parte a pactis conventis recedere non potest, quae cum sint omni rationi et aequitati consentanea, atque ad tuendam istius Regni quietem maxime accomodata, quin etiam ex parte dicti Ill^{mi} Ducis per ipsum Dominum Stephanum Bathorý et collegam eius tanquam Oratores eiu6 expresse acceptata, non est, quod nunc in iis mutatio aliqua petatur, sed equum et iustum est ea6 non modo rata6 et firma6 esse ac literi6 ultrocitroque corroborari, verum etiam debitae exequutioni demandari. Qua in parte Maiesta6 Sua Cęsarea iib, quae Maiestati Suae incumbunt exequendis non est defutura, sed simulatque confirmationem atque ratificationem acceperit, ipsa quoque non gravabitur eadem vicissim sui6 literi6 corroborare. Ideoque hortatur et requirit Ill^{mm} Ducem, ut factae conclusioni, quae et ipsi, et toti Transilvaniae summo ului futura sit, acquiescat, experietur enim, si hanc pacem sancte et inviolate observaverit, sibi nec benevolentiam M^{tis} Suae Cęsareae, neque etiam auxilium

necessitate ingruente, nec denique quicquam eorum, ad quae Maiestas Sua Caesarea virtute istius pacis tenebitur defuturum esse.

Quoniam autem videtur executio quarundam conditionum illarum secretiorum non ita secreto fieri posse, quin res mox evulgetur, id quod putatur hoc rerum et temporum statu non cariturum periculo, ob causas ex parte Ill^{mi} Ducis allegatae Maiestatis Suae Caesareae clementer cupit intelligere a domino Oratore et Commissario Transilvano, quae ratio instituenda sit in executione eiusmodi conditionum, ut res secreto perficiatur, nec ante tempus in vulgus emanet, neque enim cernit Maiestas Sua Caesarea, quomodo diu occultari possint tales conditiones, ut puta iuramenti tam ab ipso Ill^{mo} Duce, quam officialibus et praefectibus Arcium et locorum in Transilvania atque etiam in comitatu Byhorienli existentium praestandi exactio, et confirmatio seu ratificatio praesentium tractatum quatenus concernunt successionem M^{tis} Suae Caesareae et successorum suorum Hungariae Regum, et alia, quae nondum videntur esse evulganda per Ordines regni Hungariae et Transilvaniae facienda, cum in conventu generali fieri debeant. Quod si videatur in praesens a reali earum executioni superfedendum, eamque in aliud tempus commodius differendum, nichilominus tamen necessarium erit, quod Ill^{mus} Dux Joannes Sigismundus idoneis et necessariis literis bona fide et in verbo veri et Christiani principis sese illa omnia et singula opportuno tempore, quando a M^{te} sua Caesarea requisitus fuerit, sincere ac realiter exequuturum, adeoque omnes et singulas conditiones, quas literis confirmatorias. Maiestatis sua de verbo ad verbum inferi postulat, sancte et inviolatae observaturum, ac M^{tem} suam Caesaream, Regiamque pro Rege capite et superiore suo recogniturum, ac honoraturum; nec ullo unquam tempore dictis conditionibus aut alicui earum quocunque colore seu praetextu quaesito directe vel indirecte contraventurum esse, quemadmodum etiam viceversa Maiestatis sua Caesarea, uti superius est demonstratum parata est eadem conditiones omnes ac singulas non solum per se ipsam idoneis et necessariis literis ratificare et confirmare, verum etiam, ut similiter ab Ordinibus ac Statibus Regni Hungariae opportuno tempore approbentur et ratificentur curare atque perficere, omniaque et singula benigne ac sincere praestare, quae M^{ti} suae Caesareae virtute eiusmodi tractatus exequenda incumbunt, expectatura super his ulteriorem seprenomini domini Oratoris informationem, qua accepta Maiestas sua Caesarea sese ulterius benigne resolvat.

34.

Wien, 1565 május 14.

Báthory István követ Miksa császár- királynak.

Az előterjesztésére kapott válasz birtokában inti, tekintse meg a fenyegető török veszélyt és teljesítse ura kívánságait, nehogy Magyarország sorsát is kockáztassa. Ha pedig nem teheti, adjon tanácsot, mittevő legyen s egyúttal küldjön hadsereget Erdély megvédésére is, de olyat, amely egyenlő legyen a törökével.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Az üdvözlét és az aláírás sajátkezű. Kiadva a Történelmi Lapok 1876. évf. 522—3. l.

Postquam Sac^{ma} Caesarea Maiestas pro tanta Mansuetudine, tanta denique obsequentia Ser^{mi} Principis, Domini mei clementissimi, quam benignitate eius Caesareae M^{tis} fretus suscepit, non solum, quod terram ultra fluvium Tÿbisci sitam, vita duntaxat illius durante tenendam eidem concedere gravata sit, imo nullam etiam aliam animi sui propensionem ac gratiam in eum declarare voluerit, sed tantummodo articulis et conditionibus illis apud Supremos belli Commissarios et Capitaneos transactis firmiter inherere statuerit, qui quidem articuli et conditiones illi Ser^{mo} Principi meo tum in persona, tum etiam suis fortunis satis difficiles essent, et nec ullo pacto illis per suos Commissarios subscripsisset, Nisi eius animus ex pia adhortatione Ser^{mi} Augusti Regis Poloniae etc Avunculi sui semper observandissimi, in benignitate atque benevolentia Sac^{mae} Caesareae M^{tis} conquievisset, et iis Maiora per eius gratiam ac benevolentiam se consecuturam fore sperasset, simul etiam nisi ruinam afflictissimi Hungariae regni (quae tum per Turchas forte sequi poterat) evitare studuisset, Attamen Ser^{mus} Princeps meus articulis et conditionibus illis in omnem eventum subscribere statuit, sed cum ratio illa, quae Nomine Ser^{mi} principis mei adducta fuerat, Nimirum, quod terram illam a Turcis periclitaturam fore vereatur, Sac^{mae} Caesareae M^{ti} prorsus aliena et insufficiens esse videtur, Nobis quidem, qui quasi in medio flammae locati sumus ea ratio Maxime digna esse iudicatur, orandus tamen est Dominus Deus, ne quid tale contingat, non enim dubitatur de mente et conatu Imperatoris Turcharum, S. Caesaream M^{tem} iamdudum certiore factam esse, cuius intentionem S. Caesareae eius M^{ti} ingenue significandam esse oportet, Nam proculdubio cum dictus Imperator Turcharum ditionem illam per bellicam expeditionem Sac^{mae} Caesareae M^{tis} e manibus Ser^{mi} principis mei ereptam esse percepisset, vehementer permotus, ipsi Ser^{mo} principi meo, tum per literas, tum

per chýawsium suum Mehemet dictum indicavit, quod proximis iamiam hisce diebus, non tantummodo Beglerbegos Budensem et Temeswariensem, sed praecipuum Vezirium suae portae cum validissimis copiis Romaniae, cis Mare habitis expediturum et pro recuperatione illius terrae missurum fore, Edicens Ser^{mo} principi meo et firmissime Mandans, ut bello personaliter interesse deberet, alioqui si Mandatum suum negligeret, se nequaquam obauditurum fore, sed huius praesentis expeditionis valida Manu in eum animadverteret, eumque severe puniret,

Ser^{mus} itaque Princeps meus Necessario et e re nata consilium Sacr^{mae} Caesareae M^{tis} in hoc capere cogitur, ne sub hac ipsa inita concordia unacum Transýlvanie regno, atque etiam reliqua Regni Hungariae parte simul periclitetur, quod brevi futurum esse poterit, nisi Divino auxilio, summaque prudentia et vigilantia cura Sacr^{mae} Caesareae M^{tis} mature huic Malo prospiciatur.

Dignetur igitur Sacr^{ma} Caesarea Maiestas pro suo Christiana pietate considerare, extremum regni periculum, et afflictae Hungaricae gentis calamitates, ne praeter spem in Misera Mancipia redigantur.

Quod si Postulatorum et tam submissarum Ser^{mi} principis mei petitionum, magnis et gravibus rationibus innixarum benigna et clemens ratio a Sacr^{ma} Caesarea Maiestate (quod absit) non haberetur, Dignetur citra ullam cunctationem Ser^{mo} principi meo consulere, quidnam illi faciendum sit, ac bellicam etiam expeditionem talem mittere, quae sit bellicae expeditioni Turcicae aequalis, qua illam propellere possit.

Verum adhuc Sacr^{ma} Caesarea Maiestas Nomine ipsius Ser^{mi} principis mei magna cum instantia petitur, dignetur pro sua in rebus agendis dexteritate imminentibus periculis Mature providere et de petitis Ser^{mi} principis mei ita clementer statuere, ne cum de minima terrae parte contenditur, totum regnum unacum Transýlvania in Maximum discrimen veniat.

S. Cesareę M[aiestatis]

humilis seruitor

Stephanus Bathorý

Comis: ppa

[Hátlapján, kancelláriai kézzel:] 14. Maii 1565. Stephanus Bathory replicat super responso Caesareae M^{tis} in negotio filii Regis Joannis.

35.

Wien, 1565 május 19.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Miksa császár megértvén az ura, János Zsigmond erdélyi fejedelem nevében tett előterjesztését, értesíti, hogy kívánságait nem teljesítheti. Ami pedig a neki adandó tanácsot illeti, azt kívánja, hogy a fejedelem teljesítse korábbi megegyezésük feltételeit.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 554—5. l.

Sacra Romanorum Imperatoria ac Hungariae et Bohemiae etc Regia Maiestas, Dominus noster clementissimus benigne intellexit ea, quae Magnificus Dominus Stephanus Bathorÿ de Somlyo Orator et Commissarius Ill^{mi} Principis Domini Johannis Sigismundi Ducis Transylvaniae etc super responso praelibatae Caesareae M^{tis} nuper ipsi exhibito replicavit, dolendo inprimis et quodammodo expostulando, quod Sacra Caesarea Maiestas non solum terram illam ultra Tibiscum sitam iamdicto Principi suo Transylvaniae Duci vita eius durante concedere gravata sit, verum etiam nullam aliam animi sui propensionem et gratiam erga ipsum Ill^{mum} Ducem declarare voluerit. Verum Caesarea sua Maiestas ex diverso arbitratur dictum Ill^{mum} Ducem non habere causam, propter quam sese responso Sacrae Caesariae M^{tis} gravatam esse merito conqueratur, quandoquidem Caesarea sua Maiestas per id, quod partes illas ultra Tibiscanas ipsi Ill^{mo} Transylvaniae Duci non concedendas duxerit, nihil plane committit, quod factis semel solennibus et firmis promissis repugnet, vel ab eis ullo pacto abhorreat, cum praefertim alioquin etiam praefatus Ill^{mus} Dux partes illas trans Tibiscum sitas nunquam integre possederit, ac vigore conclusorum articulorum illis merito et iure cedat.

Neque est, quod Ill^{mus} Dux Johannes Sigismundus propterea de propenso et benevolo Sacrae Caesariae M^{tis} erga se animo quicquam addubitet, quem ante hac totiens et tam multis modis expertus est, dum scilicet Caesarea sua Maiestas elapsis proxime praeteritis annis apud Divum quondam Dominum parentem suum felicissimae memoriae Imperatorem Ferdinandum negotia ipsius summo studio atque diligentia iugiter promovit, omnemque dedit operam ut res eius in optimum aliquem deducerentur statum, sicuti in eo ipso studio ac voluntate post mortem quoque Divi Domini et parentis sui constanter perseveravit; eamque, nisi ex imperato

haec turbæ incidissent, adhuc pluribus et evidentioribus argumentis fuisset comprobatura.

Quod autem Maiestas sua Caesarea petitioni Ill^{mi} ipsius Ducis annuere non queat, id ab ipso Ill^{mo} Duce non debet in deteriorem partem accipi, neque ita intelligi, quod M^{tis} suae Caesareae favor, benevolentia atque propensio erga illum aliqua in parte diminuta sit; sed, quod rationi, iustitiae et aequitati maxime conveniat iis, quae semel pacta et conventa, solenniterque promissa sunt firmiter inhaerere atque fatis facere.

Quocirca Maiestas sua Caesarea adhuc benevole et gratiose postulat, ut quemadmodum Maiestas sua Caesarea ipsum Ill^{mmum} Ducem hucusque prosequuta est, atque etiamnum prosequitur, ac deinceps quoque prosequi intendit, Caesarea ac Regia benevolentia et favore, sic ipse quoque Ill^{mus} Dux in his negotiis ad optatum finem perducendis cum M^{te} sua Caesarea candide et sinceriter agat, neque a pactis conventis, initaque semel conclusione diversum aut alienum quippiam a Caesarea sua M^{te} petat; quinpotius iuxta proximam M^{tis} suae benignam requisionem et responsionem conditiones ipsas pacis, sine longiore mora approbet atque confirmet, atque pro sua parte realiter et cum effectu praestet et exequatur; sicuti etiam Caesarea Maiestas ad id praestandum sese promptam, paratamque fore pollicetur.

Nam causa et ratio illa, quae pro parte ipsius Ill^{mi} Ducis per Oratorem ipsius adducitur, quod videlicet partibus illis transibiscanis, si in manibus M^{tis} Suae permaneant, maximum periculum a Turcis immineat, M^{ti} suae Caesareae etiamnum minime sufficiens esse videtur, tam propter causas illas, quas nuper Maiestas Caesarea in responso suo allegavit, quam alias plures idoneas ac firmas rationes, quas hoc loco commemorare nimis prolixum foret; et praecipue, quod per literas confirmatorias pacis cum Ser^{mo} Turcharum Imperatore initae hinc inde traditas M^{ti} suae Caesareae liberum sit cum ipso Ill^{mo} Duce de locis extra Transylvaniam litis transigere atque concordare.

Quod vero Orator saepedicti Ill^{mi} Ducis petit Domino suo consilium dari, quid sibi faciendum sit casu, quo Maiestas sua Caesarea petitionem eiusdem Ill^{mi} Ducis non admittendam censeret, id etiam Maiestas sua Caesarea dare non gravatur, videlicet ut ipse Ill^{mus} Dux conditionibus de pace initis inhaereat, eiusque candide et realiter per omnia satisfaciat; quum Principum fidem semel datam inviolatam esse oporteat, viceversa ipse Ill^{mus} Dux reipsa intellecturus est M^{tem} suam Caesaream muneri suo Caesareo ac Regio, et iis, quae se facturam recepit, nulla in parte

defuturam. De quo Dominus Orator dictum Ill^{um} Principem suum certiozem reddere poterit.¹

[Oldalt, Schell kancellár kezével:] Domini Consiliarii Ungari censeat hoc non scripto comprehendere, sed verbis duntaxat significari debere. Idque arbitror M^{ti} Suae placere, vel forte melius erit stantibus rebus, prout nunc, ut nec scripto, nec verbo eius rei apud perfidos hosce homines mentio fiat. Sed simpliciter detur consilium, ut pactis stet, quia principum fidem semel datam inviolatam esse oporteat. Et quia, si cum M^{te} Sua tanquam cum Christiano Imperatore ac Rege probe ac syncere corresponderit, id procudubio favente tam Deo, quam hominibus tum rebus ipsius propriis, tum universo huic inclyto regno, ne amplius tam misere distrahatur, salutare sit futurum.

Bonum erit ut Dominatio V^{ra} Caesaream M^{tem} quando scriptum ei offeret, duobus verbis de hoc commonefaciat.

36.

Wien, 1565 május 25.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Tekintettel a török veszélyre, kéri megértő végzését és biztosok kiküldését, hogy azokkal a függőben lévő kérdéseket nyugodtan megtárgyalhassák.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Kiadva a Történeli Lapok 1876. évi 566. l.

Cum enim Ser^{mus} Princeps meus videat Sacra: Caesaream M^{tem} adeo obfirmato esse animo, ut postulatis suis iterum atque iterum Suae Caesareae M^{ti} propositis haudquaquam responderit, neque etiam articulos coram Commissariis et Capitaneis suis firmatos, aliqua in parte mitigare voluerit, existimatur Negotium istud pacificationis ipsi Ser^{mo} Principi meo nimis formidolosum esse, utpote, cum Imperator Turcharum etiam illam terram, quae vi belli Caesareae Suae M^{is} e manibus illius Principis mei erepta est, armis se recuperaturum fore conetur, quemadmodum iam id eius Caesareae M^{ti} indicatum est, At vero Sacra: Caesarea Maiestas non modo, quod ex his Ser^{mo} Principi meo aliquid per eius gratiam remittere velit, imo etiam ex his, quae modo prae manibus suis habentur, Arces et Comitatus aliquot, quae non parvi sunt Momenti, illi adempta esse constituit, quo ita facto, verendum est magnopere, ne Ser^{mus} Princeps meus in summam Imperatoris Turcharum indignationem incurrat, et per hoc unacum Transsylvania de eo (quod deus omnipotens avertere dignetur) actum sit.

¹ Idáig meg van egykorú, gondos másolatban a budapesti Egyetemi könyvtár Lit. orig. 101. sz. a. is.

Enimvero, ut Sacra^{ma} Caesarea Maiestas certo sibi persuadeat ipsum Ser^{mm} Principem meum sincero pectore, totam huius pacificationis seriem ad certum finem deducere velle, idem Ser^{mus} Princeps meus postulat et petit, dignetur Maiestas Sua Caesarea citra ullam cunctationem ostendere et designare locum pro conditione dignitatis dicti Ser^{mi} Principis mei idoneum, in quem cum suis fidelibus servitoribus, rebusque commigrare, ac vitam ibidem hoc periculosissimo tempore agitare possit. Interim autem servitores sui fideles cum regnicolis simul, extremam in Transylvania fortunam experiri possint, Res enim nullo modo Moram patitur, Nam expeditio Turcica in procinctu esse dicitur et Beglerbeghii utriusque moverunt, et si forte personam Ser^{mi} Principis mei impartatam illic invenerint, cogere poterunt violenter Maiestatem illius ad ea, quae ultro nullomodo faceret, neque facere conveniret.

37.

[Wien, 1565 május vége.]

Báthory István követ II. János királynak.

Töredékes pótjelentés a Miksa császárral folytatott tárgyalásáról. A császár nagyon csodálkozik azon, amit János fejedelem írt s ami felőle hírlik, kívált, hogy veszedelem esetén országát el akarná hagyni. Annak híre is meglepte, hogy személy szerint készül a szultán elé menni. Ebből — ha szándéka igaz — nagy baj következhetik, holott ha a fejedelem valóban tart a török veszedelemtől, annál inkább kellene igyekeznie a Miksával való egyezés megkötésére. Ennek elmulasztásával pedig a császár minden erejét ellene fordíthatja.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Kiadva Szamosközy munkái IV. köt. 1—2. l.

[Praecedentia omissa sunt.¹] Végre ő magától az császár kezdé mondani: Miramur — inquit — omnes, si ea, quae ex parte Ill^{mi} ducis scribuntur vera esse comperientur, hoc enim multum detraheret exstimationi Ill^{mi} ducis, si semel atque iterum pacta per eum rescinderentur, nam certe, ut verum dicam securis ad radicem est apposita, nisi ista pax ex pactis secuta fuisset. Abból is (mondám) tudom, hogy itéletet tesznek, hogy Felséged országát veszedelem idején el akarná hadni. Az utolszori articulus, ki az hely kérésről vagyon, az lengyel követtel nem akarjuk vala meg mondani, az matrimonium még meg nem levén, sem az egyenesség véghez nem mehetvén, reméltelen dolog, hogy az ő békességes országát adná, holott még az Felségedtől elvettet sem adja.

¹ Ezt a kihagyást maga Szamosközy végezte, bár ne tette volna.

Azt mondja felséges uram az nimet császár, hogy ő neki bizonnal írják felséged felől, hogy az törökök közt Bethlen Gergely legyen az sebesiekkal² és lugasiakkal; és hogy felséged készül személy szerént, kit ő jöllehet még el nem hitt volna, mert az ő neki lehetetlennek látszik. De ha arra jut az dolog, meg látja az te urad, mi következik belőlle és micsoda hite leszen. De ha ezt bizonnal meg értem, tudodra adom, hogy énis minden haladék nélkül az én dolgajmban procedalni akarok. Én ezzel mentém felségedet, hogy csak azféle emberek költik az ilyen hirt, azkik elejítől fogván ellenségi voltak az közönséges jónak és felséged eddig való haladékot azért mivelte, hogy az töröktől féltene felséged magát és Erdélyt. De ő csak ilyen választ tón reá: Quod si dominus vester Turcas timeret, eo citius nobiscum illi conveniendum esset, cum alio se vertere, etiam si maxime vellet, non posset. Non desunt enim nobis vires, quibus Deo iuvante, adesse possimus et quidem rebus nostris brevi aderimus.

Rövid szóval ezt írhatom felségednek, hogy még most minden jóval igiri magát és úgy tetszik, hogy rész szerént mivelneis valamit; de ha felséged költséget tétet velle, és késik, tudtára legyen felségednek, hogy menten felséged ellen fordítja. Konstantinápolyból minden órán várja emberit; ha az megjö és meg érti, hogy az császárnak derék hada nincsen, semmit oztán az tábori végezésnél többet ne várjon felséged. Azért mentől hamarébb tegyen utolsó választ felséged, méltóságának és országának megmaradásával.

Eiusdem M^{tis} vestrae fidelis

Steph. Bathori de Somlyo

Megjegyzés: A másolat végén Bethlen Elek kezével: Ezekből az látzik ki, hogy kis János [királ] császárral másért Erdélt el [nem cserélné].³

38.

Wien, 1565 június 3.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Ertesülvén, hogy Erdélybe küldött futárja visszatért, felkéri, közölje sürgősen amit ura, János Zsigmond fejedelem függő ügyükben határozott.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Cum Sacrae Romanorum Imperatoriae ac Hungariae et Bohemiae etc Regiae M^{ti} Domino nostro clementissimo indicatum

² Karánsebes. ³ Talán ez lehetett az itt leszakadt helyen.

fuerit hodie cum quodam M^{tis} Suae Caesareae cursore rediisse servitorem Mag^{ci} Domini Stephani Bathory de Somlyo, Oratoris et Commissarii Ill^{mi} Principis Domini Joannis Sigismundi Ducis Transylvaniae, quem proximis diebus permittente M^{te} Sua Caesarea in Transylvaniam per dispositos equos expederat, pro intelligenda certa et ultima Principis sui resolutione in eo negotio, cuius causa huc ad M^{tem} Suam Caesaream ipse Dominus Orator missus fuit, Caesareae vero M^{tis} Suae intersit, absque mora intelligere, quid sibi a iamdicto Ill^{mo} Duce exspectandum sit, duxit proinde eundem Dominum Oratorem benigne requirendum esse, prout eum hoc scripto gratiose requirit, ut M^{tem} Suam Caesaream sine dilatione aliqua de Principis sui resolutione certiore reddat, quemadmodum Maiestas sua Caesarea sibi de eo plane pollicetur. Decretum per Caesaream M^{tem} die tertia Junii, Anno Domini Millesimo Quingentesimo sexagesimo quinto.

M. Singkhmoser mpr

39.

Wien, 1565 június 6.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Miután tegnap vacsora-tájban váratlanul letartóztatták, kéri szabaddonbocsátását, mert teljesen ártatlannak érzi magát.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Báthory íródiákja kezével; még aláírása is: A beadás napja kancelláriai kézzel: Orator Transilvanus. 6 Junii 1565. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 568—9. l.

Sacr^{ma} Caesarea, et Regia Maiestas, Domine clementissime.

Hesternae die tempore coenae iussu Sacr^{mae} M^{tis} V^{rae} per dominum Prozkowski sum hic in meo hospitio detentus, et quamvis intellecta Mente, et animo M^{tis} V^{rae} Manu stipulata eidem fidem dederim, me Mandatis et captivitati S. M^{tis} V^{rae} omnia obsequenter accomodaturum, at Nichilominus in strenuam Custodiam Militum peditum sum traditus, ita quod Nemini ex meis, ne dum agazonibus vel pueris meis facultas domo exeundi data est.

Cur enim, et quam ob rem Sacr^{me} Imperator et Rex iustissime, istiusmodi captivitatem ignominiosam ipse merear, certe nescio, cum me dei omnipotentis corda omnium scrutantis iudicio, imo etiam omnium proborum hominum circa partes nostras commemorantium, etiam M^{tis} V^{rae} fidelium testimonio submitto, quod in causa tractatus pacificationis nil unquam adversum Sacr^{mam} Caesaream et Regiam M^{tem} V^{ram} deliqui, suo sincero animo, totisque quibus potui viribus apud ipsum Ser^{mm} principem meum operam dili-

gentissimam dedi, ut coepta pax et concordia inter M^{tem} V^{ram} Caesaream atque et ipsum principem meum laudabilem iam tandem finem sortiri potuisset, proponendo eidem principi meo hoc sibi salubrius, honestiusque et pro conservatione afflicti regni Hungariae utilius fore, ita quod sperabam mihi exinde gratiam et clementiam perpetuam M^{tis} V^{rae} conciliare posse.

Quod si quid vicii in hoc commissum est, testem invoco deum altissimum innocentiae meae strenuum custodem, quod me sciente, aut volente, aut consentiente nil tale factum est, namque considerans rem cum Sac^{mae} Caesarea M^{te} V^{ra} capite omnium Christianorum Principum agi, non me a conspectu S. principis mei tam erga Commissarios et Capitaneos M^{tis} V^{rae} ad Zathmar, quam etiam postea huc erga M^{tem} V^{ram} pedem movisse volui, antequam literae plenis mandatis S. Principis mei sub strictissima eius obligatione in utrumque iter specialiter mihi data sunt, quae etiam modo uterque prae manibus meis sunt.

Verum enimvero pro meis tantis sollicitudinibus, curis, sudoribus et fatigiis, ut alias exteris difficultates mihi inde obortas omittam, indignationem Sac^{mae} M^{tis} V^{rae} magnam, simul et ignominiosam captivitatem commerui, in qua sola innocentia mea, et meus recti conscia me consolantur.

Sac^{mae} itaque Caesareae et Regiae M^{ti} V^{rae} per eius gratiam ac item per iura etiam aequitatis suae humillime supplico, dignetur me insontem ab hac ignominia captivitatis liberare, aut causam meae captivitatis clementer mihi indicare, qua scilicet de causa, ac in quem finem me detinere mandaverit. Dignetur etiam excusationem meae innocentiae apertius intelligere, ac causam meam, si quam pro tuenda mea innocentia necessarie proferre possum, iustitia ita suadente clementer admittere dignabitur.

Sac^{mae} Caesareae et Regiae M^{tis} V^{rae}

humile Mancipium
Stephanus Bathory
de Somlyo.

[Háttlapján:] Ad Sac^{man} Rom. Caesaream, ac Hungariae etc Regiam Maiestatem.

Megjegyzés. Báthory István váratlan elfogatása ma sem áll egészen tisztán előttünk. Az iratok világa szerint, az udvar azt vette zokon az erdélyi fejedelemtől, hogy mialatt követe útban volt, egy második utasítást küldött utána, amely eltérően eredeti első megbízó levelétől az Erdélyen túli részek minden földjét kívánta a Tiszáig. Ezt Miksa valósággal szemtelenségnek tekintette, Báthory eljárását pedig kétszínűnek, mire aztán Prozkowsky György útján lakásán el-

fogatta és csendes házi fogságra vetette.¹ Egy másik udvari feljegyzés szerint a fejedelem kétszínű eljárása mellett az okozott megbotránkozást, hogy Báthory István állítólag levelet indított Erdélybe Bécsből a fejedelemhez, arra tüzelvén, hogy hadaival törjön be Magyarországba. Levelét azonban elfogták² s az annyira felbőszíté Miksát, hogy Báthorynak fejét akarta vétetni.³

40.

Wien, 1565 június 21.

Báthory István követ II. Miksa császár-királynak.

Kívánságára beküldi ura, az erdélyi fejedelem levelét s reméli, hogy ártatlanságáról a császár meg fog győződni.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajtókezű. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 569. l.

Sacratissima Cesarea ac Regia Maiestas, domine, domine clementissime.

Ex responso Maiestatis V^{rae} Sacratissime, per dominum Oratorem Polonum mihi reddito, intelligo me, ex eo, quod Ser^{us} Princeps meus, pactis Zathmarini transactis non responderit, quoad ulteriorem Maiestatis V^{rae} Cesar[e]ę resolutionem esse Arestatum ac detentum. Cuius quidem Transactionis me presentem et Authorem fuisse non negauerim. Gratias tamen ago deo meo, cui nihil occultum esse potest, quod violacionis particeps non fuerim, neque sum, immo nihil unquam pretermiserim, quin omnibus vijs et rationibus, quantum in me fuit, tantum rem, viribus licet meis imparem, omni loco et tempore sincere, candide-

¹ Erről Miksa 1565 június 17-i levelében ily kíméletlen szavakkal emlékezett: Und haben wir nicht umbgeen künden, auf die obsteende so unverschampte und falsche mit uns geiebte handlung den vilbenannten weydischen abgesandten, den Bathori, in seiner herberg alhie verstriken und daselbstn wolverhärlich halten und verwachen zu lassen. (Bibl: Korrespondenz Maximilians 209—213. l.)

² Ezt a velencei követ 1565 június 9-i jelentése is megerősíti. (Turba: Dispacci III. köt. 294. l.)

³ Báthory elfogatásának ezt a meglepő feljegyzését Ungnad Dávid portai követnek köszönhetjük, aki — tizenkét évvel az események után (Konstantinápolyban 1577 április 13-án) emlékezetből a vezérbasa kérdésére azt felelte, hogy Báthory Istvánt ugyan személyesen nem ismeri, de tudja róla, hogy midőn Bécsben járt követségben: ihm unser Kayser den Kopff haben hinweg schlagen lassen; dann der Weywoda in Siebenbürgen hab Ihn nach Wien geschicht, wie er mit unserm Kayser begere gute Nachbarschaft zu halten. Indessen aber habe man ein Schreiben von ihm auffgehebet, darinnen er den Woywoden anreitze: Nun sey gute Gelegenheit; Nun soll Er mit seinem Volk in Ungarn Einbrechen, Worueber man ihn gefangen gesetzt, aber wieder loss gelassen. Nun gab er den Oesterreichischen Herren den Lohn oder Dank. (Gerlachs Tagebuch 332. l.)

que promovissem. Si quid tamen contrarium, et preter ex[s]peccationem euenit, id non meo, sed quorundam precipiti consilio et opera factum esse, Maiestas V^{ra} Sacratiss: existimet.

Vt autem Candor, et Sinceritas mea Maiestati V^{rae} Sacratiss: magis ac magis innotescat, simulque existimatio fidei et honoris mei salua permaneant, Exempla literarum Serenissimi Principis mei cum presentibus, prout Maiestas Vestra Sac^{ma} mandat, mitto Maiestati V^{rae} Sacratiss: nihil desperans quin Maiestas V^{ra} Sacrata lectis illis, aequus et clementissimus testis, idemque iudex integritatis m[e]ę sit futurus, quod si, vt spero, consecutus fuero: nihil reliquum erit, quod non aequo animo feram: Conscientia enim mea secura stat, meque bene sperare iubet.

Sacrat:me Maiestatis V^{re} Caesar[e]ę ac Regię

Humilis subditus
Stephanus Bathorÿ
de Somlyo ppi^a

41.

Wien, 1565 június 21.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

A császárhoz intézett két folyamodványára nevében értesíti, hogy letartóztatása azért történt, mert János Zsigmond fejedelem a szatmári egyezményt megszegte s a törökkel egyesülve birodalmába rontott. Kívánja egyúttal, közölje vele ura, a fejedelem kétrendbeli utasítása szövegét.

Egy. kvrtár. Budapest. Lit. orig. no. 102; Báthory István sajátkezű gondos másolatában, melyet nyilván hazaküldött a fejedelemnek fogságából. Fogalmazványa a bécsi Hungarica osztályban. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 570—1. l.

Sacra Caelarea ac Hungariae et Bohemiae etc. Regia Maiestas, Dominus noster clementissimus intellectis ys, que M^{ti} Sue Cael[areae] superioris proximis diebus a Magnifico Domino Stephano Bathorÿ de Somlyo Commisario Ill^{mi} Principis, Domini Joannis Sigismundi, Transylvanie Ducis de mente, voluntate ac postulatis ip[s]ius Ill^{mi} Ducis, Domini sui, tum in scriptis, tum etiam oretenus propolita, et postmodum in alia quoque scriptura arrestacionem ip[s]ius concernente humiliter adiecta et significata fuere, Dicto commisario gratiofae ostendendum duxit ipsum haud dubie meminisse eorum, que elapso mense Martio ex parte commissarioru[m] M^{tis} sue Caesar[e]ę cum ip[s]o et collega eius Stanislao Nifowlkÿ ad id pleno et sufficienti mandato instructis, de pace et concordia, candide ac bona fide sub approbacione et

ratificatione Caesareae suę M^{tis} acta, tractata, conclusa et a iam dicto Duce Joanne Sigismundo acceptata fuerunt, quemadmodu[m] etia[m] Maiestas sua Caesarea parata fuit non solu[m] ipsa quoqu[e] eiusmodi transactionem et conclusionem ratificare, atqu[e] confirmare, verum eciam ex animo ipsum Joannem Sigismundum Ducem omni fauore et benignitate complecti: Quam M^{tis} suae Caesareę voluntatem re ipsa et cumulate cum maximo suo commodo expertus fuisset, si eodem candore et integritate cum M^{te} sua Caesarea egisset; Sed quonia[m] ip[s]e D[omi]nus Stephanus Bathorÿ, omis[s]a causa principali, propter qua[m] secundu[m] ea, quae vt dictum est hinc inde Zathmarÿ transacta fuerant, huc venire debebat, omnino aliena à pactis conuentis ac solenni firmaqu[e] promissione roboratis et approbatis, statim à principio postqu[am] huc appulit, et nunc iteru[m] accepta scilicet ultima d[omi]ni sui relatione, non dubitauit proponere atqu[e] a M^{te} sua Caesarea requirere, nonobstante, quod Dux Joannes Sigismundus, in suis ad M^{tem} suam Caesaream credencialibus literis expresse scripserit, se eundem commissariu[m] suu[m] cum plena instructione, facultate et mandato expediuisse, non Immerito certe Maiestas sua Caesarea huiuscemodi mutationem vel potius inconstanciam molestissime tulit: Eaqu[e] propter cum Maiestas sua Caesarea ip[s]i Commissario Stephano Bathorÿ praeteritis diebus, cum hec Eadem nomine Domini sui peteret, quę nouissime petiit, acqui[m] ei iustum [respo]nsu[m] de[derit], non potest eciamnum Maiestas sua Caesarea ab eo [responso recedere]. Nam quod ad id attinet, quod idem Commissarius seu orator infert, se magnopere vereri, ne D[omi]nus suus si petitione[m] suam Caesarea M[aiest]as non admittat, vires suas velit nolit cum Thurcis viribus coniungat: Scire vult Caesarea Maiestas ip[s]u[m] D[omi]num Stephanu[m] Bathorÿ, quod ea quae per praefatum ip[s]ius Dominu[m] Joanne[m] Sigismundu[m] Ducem acta sunt, M^{tem} suam Caesaream minime lateant; quia clare constat omnibus quanta diligentia et instantia ipsemet Joannes Sigismundus Dux Turcaru[m] sollicitauerit, et in auxilium[m] vocauerit, eciam post tractatus et conclusionem pacis, iam vti dictum est vtrinque bona fide peractam, et acceptatam, ipsoqu[e] Stephano Bathorÿ hic existente, et persona[m] Commissariÿ vel oratoris ip[s]ius gerente. Et id quod ydem Stephanus Bathorÿ in scripto suo futuro[m] dicit, quod nimiru[m] sepefatus Dominus suus vires suas cum Turcaru[m] viribus coniungat, id iam reip[s]a factum est, Quandoquidem non solum pridem, videlicet sub iniciu[m] preteriti mensis Maÿ, Turcis

Themefien[sibus] Ducem itineris Gregoriu[m] Bethlen¹ cum nonnullis equitib[us] dedit, verum nuper ipsemet quo[que] sese cum copys suis, ac omni genere Instrumentorum bellicoru[m] coniunxit, et contra dicionem et copias M^{ts} suę Caef[areae] infeltis lignis progressus est.

Quę omnia cum ita se h[ab]eant, ipseque Joannes Sigismundus [Dux]² non dubitauerit, talia in contumeliam et perniciem Caef[areae] M^{ts} moliri, posthabitis et violatis hys quę Zathmarÿ tractata et conclusa, atqu[e] inde per Ipsum acceptata et ratificata fuerunt; M^{ts} suę Caef[areae] interest, hac de re, quę magna et ardua est, paulo alcius et diligentius deliberare, qua[m] deliberacionem ac resolucionem M^{ts} suae Caef[areae] debet ipse d[ominus] Stephanus Bathorÿ hic expectare, atqu[e] arrestacionem persone ac seruitoru[m] suor[um] propter supra scripta[m] rerum mutacionem factam, aequo animo ferre: Donec eni[m] Maiestas sua Caef[area] spem habuit firmande ac stabiliende pacis, de qua prout in precedentibus demonstratum est, iam fuer[at] ulque ad ratificacionem, et approbacionem Caef[areae] suę M^{ts} transac[tum] ipse quoque Stephanus Bathorÿ extra omnem arrestacionem ac custodiam liber fuit. Sed posteaqu[am] res in aliu[m] statu[m] est mutata, ac D[ominus] ipsius Joannes Sigismundus Dux pactis co[n]uentis non stetit, nec promissa seruauit, quinimo accitis in auxilium Turcis sese pro aperto M^{ts} suę Caef[areae] hoste gerit, Aequu[m] iuxta ac necessarium est, quod idem orator vel Commisarius eius, interea temporis, dum Maiestas sua Caef[area] de tota re deliberauerit: hic maneat, non tanqu[am] captiuus, sed cui ea, qua antea libere hic versatus est, hinc inde commeandi libertas, rebus nunc in aliu[m] statu[m] adductis, concedi non possit.

Porro cum idem Stephanus Bathorÿ asserat, duplices pleni mandati l[itte]ras à Domino suo accepisse, ac penes se habere, Maiestas sua Caef[area] elementer postulat, vt non grauetur M^{ti} suae Caef[areae] vtriusqu[e] mandati illius exemplum manu sua subscriptum humiliter communicare.

Id quod Maiestas sua Caef[area] eide[m] Commisario et Oratori ad Ambo ipsius scripta nouissime exhibita benigne duxit respondendum. Decretum per Sacram Caef[aream] M^{tem} Die vigesima prima Junÿ Anno 1565.

M. Singkmofer

¹ Késöbbi kézzel és tentával áthúzva, habár azért könnyen kiolvasható.

² Tollban maradt, mert fogalmazványában megvan.

42.

Wien, 1565 június 27.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Miksa császár- király megértoén válasza tartalmát, felszólítja, juttassa kezéhez az ura, János Zsigmond erdélyi fejedelem első utasítását eredetiben vagy sajátkezűen aláírt hű másolatban. Egyben megengedi, hogy szolgálái közül némelyeket hazabocsáthasson.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 595. l.

Ő Felsege megértette, quae magnificus dominus Stephanus Bathorÿ de Somlyo... de sua integritate nunc rursus scripto humiliter proposuit cum praesentatione scripturarum illarum, melyeket tőle kívánt. De mivel azok közt nincs meg első utasítása, kéreti, küldje meg neki azt is eredetiben avagy általa aláírt másolatban... Megengedi azt is, hogy szolgálái közül némelyeket hazabocsáthasson, modo illi servitores secum non auferant arma hic comparata, sed ea hic penes dominum suum relinquunt.

43.

Wien, 1565 június 30.

Báthory István követ Miksa császár- királynak.

Kívánságára megküldi urától kapott első utasítását eredetiben és kéri szabadonbocsáttatását.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 585. l.

Sacratissima Caesarea ac Regia Maiestas Domine, domine clementissime.

Licet Sereniss: princeps meus per literas suas mihi strictissime mandaverit, ne priorem Instructionem mihi datam ostenderem, id quod M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} ex literis principis mei nuper ad Maiestatem V^{ram} Sac: delatis satis constare arbitror, tamen, quia de fide et existimatione mea agitur, deesse mihi non possum, quin hac etiam occasione integritatem meam contester. Igitur Instructionem ipsam in specie, prout Maiestas V^{ra} Sac^{ma} mandat, misi M^{ti} V^{rae} S. Humillime autem supplico M^{ti} V^{rae} Sac: vt simulcum prioribus literis, hanc quoque mihi vicissim clementer remittere dignetur.

Ceterum vltra hanc Instructionem, penes literas suas pleni mandati a Serenissimo principe meo Authoritas mihi data fuerat: quod si nihil vnquam ex pactis Castrensibus Maiestas V^{ra} S. mitigare, aut remittere dignabitur: Nihilominus ratificationi illorum

Articulorum consentiam, et in quantum ad me pertinebit, etiam confirmem: quare huic suę Instructioni literas transactionis in castris factę, Serenissimus princeps meus coniunxerat, quas eciam nunc penes me habeo. Benignam resolutionem à Maiestate V^{ra} Sac[ra] exopto: vtque me ex hac detencione Maiestas V^{ra} Sacratissima, ex sua clementia eliberare dignetur, humillime supplico:

Maiestatis V^{re} Sacratiss: Cesare[ę] Regieque

Humilis subditus
Stephanus Bathory
de Somlyo ppa

44.

Wien, 1565 június 30.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Köszönettel vette ura, János Zsigmond fejedelem utasítását, de kéri, küldje meg a szatmári egyezmény szövegét is.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 585—6. l.

Ő Felsége perquam benigno et grato animo accepit originale instructionem Mag^{ci} Domini Stephani Bathory de Somlyó, de mivel azt írja, hogy ahhoz mellékelve volt etiam literas quasdam transactionis in castris Maiestatis suae in Zathmar positis factae, kéreti, küldje meg azt is originaliter; etc.

45.

Wien, 1565 július 3.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Felszólítására megküldvén a szatmári egyezmény szövegét, fejletegi azokat a feltételeket, melyek tárgyalására ura, János király fia részéről megbízott.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 586—7. l.

Sacratissima Cesarea ac Regia Maiestas domine, Domine clementissime.

Prout Maiestas V^{ra} Sac^{ma} mihi mandat: Literas Transactionis Castrensis M^{ti} V^{rae} Sacratiss: misi. Circa has autem condiciones que erant mihi tractanda: videtur ad rem pertinere, vt ea subiiciam.

Ac primo quod attinet ad Titulum: Postulabat Ser^s: princeps meus hunc sibi concedi: Joannes Sereniss: principis, domini Joannis olim Regis Hungariaę filius, Dux Transiluanie.

Secundo quod attinet ad illum articulum, Nimirum quod Maiestas V^{ra} Sac: libere retineat omnia loca ab exercitu M^{tis} V^{re} occupata: Postulabat Seren^s princeps meus reddi legitimis heredibus sua, Ita tamen quod sub ditione et imperio M^{tis} V^{re} Sac: cum reliquis membris illius terre, illa quoque maneant: Sèredi enim puer existens sub nomine tutoris sua amisit: Ego vero opera Melchioris Balasse mea amisi: Que quidem oppida cum fuerint Sereniss: olim Joannis Regis propria, per eumque patri nostro donata: Ac tandem per Sacratiss: olim Cesaream Regiamque M^{tem} dominum, dominum Ferdinandum, pie memorie Genitorem M^{tis} V^{re} Sac: nouiter donata et confirmata: Spes est mihi adhuc, vt Maiestas V^{ra} S. ex Innata sua clementia et bonitate justicie m[e]e locum dare dignabitur, presertim cum vltro munitionem loci deleui. antequam exercitus Tybiscum trai[i]ceret sponte cessi, volens hac etiam occasione causam belli que exinde tocies sequebatur è medio tollere:

Postulabat etiam Sereniss[imus] princeps meus, vt non cogeretur ad bellum cum Turcis ineundum, maxime vero, durante vita istius Imperatoris Turcarum, quem ingratitude vicio offendere nollet: Nisi si forte Maiestas V^{ra} Sac: bello in persona sua interesse voluerit, Tunc enim ipse quoque personaliter totis viribus suis Maiestatem V^{ram} sequi promittebat.

Vltimo ubi agitur, quod scilicet: vtriusque partis subditi, in alterutrius ditione constituti, siue Hungari in Transilvania, siue Transilvani in Hungaria bona sua et prouentus libere possideant illisque fruantur: Huic Articulo Sereniss[imus] princeps meus hac condicione consenserat, vt illi qui bona sua manifesta prodicione amiserunt, ab hoc articulo exempti habeantur et excludantur.

Eiusdem Sac:me Cesar[e]ae Regieque M^{tis} V^{re}

Humilis subditus
Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo ppia

[Háttlapján:] 3. Julii 1565. Orator Transiluanus.

[Hozzá mellékelve, cancelláriai kézzel:] Literae transactionis castrensis, de quibus mentionem facit Orator Transsiluanus non sunt aliae, quam duplicata earum, quas Dominus Lazarus de Schwendi ad M^{tem} Suam Cesaream transmisit subscriptae et sigillatae a Commissariis tam Caesareae Suae Maiestatis, quam eiusdem Transsylviani in oppido Zathmar.

46.

Wien, 1565 július 6.

Báthory István követ Fieringer János hadi titkárnak.

Miután ő Felsége megengedte, hogy szolgálát hazaküldhesse, szabadjárási engedélyt (salvusconductus) kér számukra.

Heeresarchiv. Wien. Hofkriegsrath Expedit 1565 July 45. Mindvégig sajátkezű.

Magnifice domine mihi plurimu(m) obſervan(de.) Postqu(am) Sacratifs(ima) M(aies)tas Cefarea clementer conceſſit vt ſeruitores meos domu(m) verſus mittere poſſim, opus eſet l(ite)ris falui conductus M^{ti}s Cefareę Sac: alioquin enim inter iſtos tumultus non exiſtimo tutum eſſe tam longum iter illis ag(g)redi: rogo ig(itu)r do(minationem) V(eſt)ram M(agnificam) efficiat vt l(ite)re paſſus conficiantur: —

S(ervi)tor

Stephanus Bathory ppia

Nomina ſeruitorum dilcedere debentiu(m) Joannes Baſthÿ: Thomas More: Albertus Barbely: Stephanus Danch: Caspar Lowaz: Paulus puer: Iſti curribus vehuntur. Vectores curru(m): Gregorius, Albertus et Anthonius: Criſtopherus Kerezthwry: Lucas Zondy: Benedictus Zalay: Iſti equitabunt:

Res autem ipſorum exigue ſunt et extra ipſorum arma hic pecuniis coempta, fere nullius ſunt momenti: videlicet veſtes ipſorum penule, et huiuſmodi parualia etc. Nihil autem auferent preter id quod illis per M^{tem} Sac: Cefaream fuerit conceſſum. Id quod in onerandis curribus facile animaduerti poterit:

Steph: Bath: ppia

Alatta: Guenſtiger Herr Fieringer, die Khaÿſerliche Mayeſtät unſer Allergenedigſter Herr haben unſ Beeden. Als denen ſo die Potschaft verwachten bevohlen. daſſ wir den jenigen ſo weg ziehen werden nichte Anders von wöhren, dann einem jeden ſeinen ſäbl paſſieren laſſen ſollen, des mir euch hiemit vermelden wellen, damit Ir den Paſſbrief zuſtellen wüſteſt.

Wilhelm von Pellenſtraſz
und Niclaſz Roth Beede Irer Mt. Diener

Elintézés: Subſignentur nomina ſervitoribus, qui remittentur in Tranſiluaniam, et addatur num quid ſecum accipient, et quid illud ſit, et num eques vel in curru ituri ſint, et lic fiet petitaę literaę paſſus.

Joan: Fieringer
Secretarius belli.

Háttalpján: Von Khay Mt Rath und Kriegs Secretari Herrn Hanfen Fieringer zuhenden.

Ex[pedita]e] Viennae .6. Julii A[nno] 65.

47.

Wien, 1565 július 11.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Miután a már átszolgáltatót iratokon kívül, más utasításának is kell lennie, felszólítja, hogy azt is küldje meg a császár részére.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 587. l.

Acceptit Sacra Caesarea Maiestas... literas transactionis... Zathmarii initae, *de mivel az a benyomása, quoniam Maiestati Suae Caesareae ex iis mandatis, quae in proxima scriptura Mag^{ca} Domini Stephani Bathory... enarrantur, facile est colligere, hogy még más utasítása is van azon kívül, amit a minap beküldött, kéreti, ut non gravetur illam etiam instructionem vel saltem copiam eius manu sua subscriptam, sin originalem non habet, Maiestati Suae Caesareae videndam exhibere; etc.*

48.

Wien, 1565 július 15.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Felszólítására átszolgáltatótja János király fiának azt az utasítását, melyet akkor kapott tőle, midőn a szatmári tárgyalásra indult s kijelenti, hogy ezen kívül más utasítása nincsen.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 587. l.

Sacratissima Maiestas Cesarea ac Regia Domine, domine clementissime.

Cum à Ser^{imo} principe nostro cum Stanislao Niesowchky ad supremos belli commissarios Sac[ratissimae] Maiestatis V^{re} pro condicionibus pacis missi fueramus, tunc primum erat nobis hec presens Instructio data: sed quia Domini Commissarii Maiestatis V^{re} Sac: nouas condiciones, que à nobis tunc proponebantur admittere, aut tractare nullomodo voluerunt: placuit Ser^{mo} principi meo illas condiciones rea[s]sumere, remque totam clementie Maiestatis V^{re} Sac: committere: Vnde factum est, vt hanc quoque suam Instructionem, licet in Castris apud Capitaneos M^{tis} V^{re} Sac: frustra iam semel tentatam: penes me esse voluerit: Maiestas autem V^{ra} Sacrat.^a clementer sibi persuadere dignetur, extra hanc Instructionem que cum presentibus M^{ti} V^{re} .S. exhibebitur, me

nullam aliam habuisse, neque habere: Clementissimum Responsum M^{tis} V^{re} Sacratiss[imae] expecto.

Eiusdem Sacratiss: Cesare[ę] ac Regię M^{tis} V^{re}

Humilis subditus
Stephanus Bathorÿ
de Somlyo pp^{ia}

[Hátlapjárni, kancelláriai kézzel:] 15. Julij. 1565.

Megjegyzés: János Zsigmond sokat firtatott második utasítását nem ismerjük. Az a sejtelmünk, hogy azt Báthorynak sikerült idejében el-
tüntetnie, mivel az „új utasítás“ szövegében, amely reánk maradt,
egyáltalán nincs szó az úgynevezett tiszántúli részek visszaadásáról.¹
E részek sürgetését a fejedelem Kendy Ferencre bízta, akit miatta szintén letartóztattak a bécsi udvarban.²

49.

Wien, 1565 július 25.

Az Udvari kancellária Báthory István követnek.

Miksa császár szemére hányja, hogy mint János Zsigmond fejedelem követe, tudva a szatmári egyezmény meghíúsítására s az ő kijátszására törekedett s ezért mindaddig fogva tartja, amíg a mostani zavaroknak vége nem lesz.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 588—9. l. Egykorú más. Szamosközy gyűjt. a bpesti Egy. kvár Lit. org. 103 sz. a.

Ó Felsége acceptis variis instructionibus et scripturis, quas a Mag^{co} domino Stephano Bathorÿ de Somlyo Oratore Ill^{mi} domini Joannis Sigismundi Ducis requisiverat, diligenter examinavit et discussit, tam scripturarum illarum contenta, quam ea, quae ipse Orator M^{ti} Suae Caesareae pluribus memorialibus humiliter proposuit. Apparet autem ex iis omnibus, quod ipse dominus Stephanus Bathorÿ quantumvis conetur demonstrare se mutationis istius, quam princeps et dominus suus praeter omnem rationem et aequitatem, violatis pactis conventis, fecit, nullam culpam sustinere, nec repraehensionem aliquam mereri, non ad confirmationem et ratificationem, sed potius ad destructionem conditionum et articulorum Zathmariensium, quas ipse dominus Bathorÿ et collega eius chirographis et sigillis suis firmaverunt, expeditus fuerit, Ó Felsége nem mellőzheti azt a körülményt, hogy ámbátor Báthory István a szatmári egyezés alapján küldetett ide, sed in itinere aliam et a priore discrepantem Instructionem acce-

¹ Keletnélküli kivonatos példánya Bethlen históriája II. köt. 64—67. l.

² Ugyanott, a 68—69. lapon.

pisse, cum etiam in illa Instructione, quae 24 Martii data fuit,¹ aliena prorsus a iamdictis conditionibus Zathmariensibus, quarum idem dominus Bathorÿ confirmationem in debita et competenti forma expeditam M^{ti} Suae Caesareae adferre et vicissim M^{tis} Suae ratificationem recipere debebat contineantur. *Ezt, ha Báthory István komolyan kívánta volna, miként állítá, a béke és köznyugalom érdekében előmozdítani, nem kellett volna elfogadnia, neque debebat huc venire, ut M^{tem} Suam Caesaream inanibus verbis, fictisque tractatibus distineret atque protraheret, atque sic domino suo tempus et commoditatem quaerere ad perficiendam ea, quae iam tum contra fidem conclusorum tractatum moliebatur, nunc vero in eum, quem omnes vident effectum deduxit.*

Ezeket Báthory István mind jól tudja s miután urát se igyekezett meggyőzni a szatmári béke megtartására, maga is beláthatja, qualisnam sit ea, quam iactat innocentia, et an non habuerit Maiestas Sua Caesarea atque etiamnum habeat iustissimas causas ipsum hic arrestandi, nec ne. In quo quidem arresto ipsi tandiu perseverandum erit, donec videatur finis praesentium turbarum, quas dominus ipsius Dux Joannes Sigismundus in maximum periculum et incommodum reliquiarum afflicti Regni Hungariae occurato plane animo concitavit: etc.

50.

Wien, 1565 július 28.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Artatlanságát bizonyítóán újabb felhozott tényekkel kéri engedje szabadon.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű. Kiadva a Történeti Lapok 1876. évf. 599. l.

Sacratissima Cesarea ac Regia Maiestas domine, domine mihi clementissime.

Ex clementi responso Maiestati V^{re} Sacr^{me} intelligo, me, quasi participem, et promotorem istius mutationis, quod scilicet Ser^s princeps meus, pactis conuentis non steterit, esse arrestatum. Qui si fuisset, certe legationem hanc nullo modo suscepissem, meque in hoc discrimen minime coniecissem: Neque etiam Ser^s princeps meus (quod ego sciam) tunc cum me dimitteret de violatione tractatum quicquam cogitabat: nisi sinistro quorundam consilio, post reditum Georgii Bebek, fuisset infectus, ad haecque extrema redactus.

¹ Báthory István által ellenjegyzett szövege megjelent ugyane folyóirat id. évf. 457—8. l. Kötetünk 22. sz. a.

Ego quidem: Sacr:^a Maiestas Cesarea ac Regia: in omnibus, que ad pacem firmandam pertinere videbantur, pro meo tenui ingenio integre processit: Id ipsumque omni loco et tempore, promoui, Munusque legationis subiui, non vt fraudi subseruirem: (quem subesse tunc ne cogitavi quidem) sed vt optatum finem diuturni laboris imponerem: hec autem vera esse, quia homines non adsunt, Testem inuoco deum optimum maximum: Latere etiam homines diu non poterit, tempore enim omnia palam fient: Quod si vero diuersum quid in me certo deprehendetur: perpetue ignominie simul et indignationi Maiestatis V^{re} Sac: omnibus diebus meis subiaceam.

Quod vero Maiestas V^{ra} Sac:^{ma} statuerit me tamdiu in hoc arresto detineri, donec videatur finis presentium turbarum: Equidem, clementissime Imperator, ferendum mihi est aequo animo, quicquid Maiestas V^{ra} Sac: de me statuerit: Arbitror tamen, quod si me Maiestas V^{ra} Sac: remiserit, vtilius et commodius statui presentis temporis, illic existens inseruire possum: dehortando principem meum ab incepto isto suo execrando, pacemque et tranqui[l]litate[m] modis omnibus promouendo: Quod si efficere non potuero, ego me domi continebo, neque me in tumultus bellicos vlla ratione immittam, immo ita me geram, vt omnis dubitatio de me cesset. Et Maiestas V^{ra} Sacratissima de sincero affectu meo cercior reddatur. Humillime autem supplico M^{ti} V^{re} Sacr^{me} tanquam domino et Imperatori clementissimo, dignetur causam hanc meam rea[l]sumere, clementiaque sua mitigare vt iam tandem ex graciosam permissio[n]e M^{tis} V^{rae} Sac[ratissime] domum me conferre, rebusque mihi ingruentibus tempestiue prouidere possim. Gratosam M^{tis} V^{re} Sacr^{me} expecto relationem.

Eiusdem Sacr^{me} Cesare Regieque M^{tis} V^{re}

Humilis subditus

Stephanus Bathory de
Somlyo pp^{ia}

[Hátlapján, kancelláriai kézzel:] 28. Julij 1565.

Megjegyzés. Az Udvari kancellária Báthory ezt a kérvényét is átküldte véleményadásra Miksa magyar tanácsosainak, akik (szándékosan halogatván elintézését) végre négy hónap múlva — 1565 november 15-én — azt tanácsolták a királynak, hogy még ne engedje szabadon foglyát, nehogy a világ azt mondja, hogy könnyen szabadult s mindenesetre várja meg, mi lesz az eredménye János király fia szultáni látogatásának, amire már az előkészületek megtörténtek. Mivel azonban örökösen itt tartani még sem lehet, azt ajánlják, hogy miután Báthory egyik kérvényében azt a nyilatkozatot tette, hogy kiszabadulván, soha a császár ellen működni nem fog, hanem otthon

ülve igyekszik majd urát is a helytelen dolgokról lebeszélni, jó lesz ezt figyelembe venni, mert egész Erdélyben, sőt még Magyarországon sincs oly tekintélyes két férfi, mint Báthory István meg testvére, János király fiának halála esetére pedig igen kívánatos, hogy ő Fel-ségének iránta jóindulatú emberei legyenek ott.¹ Ennek dacára még sem bocsátották Báthoryt ez évben szabadon s még több kérvényt kellett beadnia az udvarnak, amíg — a politikai viszonyok változtá-val — szabadonbocsátásának ideje eljött.

Báthory István ez ismételt könyörgő beadványaiból, sajnos, egyet sem ismerünk, sőt több mint félesztendeig hírünk sincs bécsi életéről. Fogsága egyáltalán nem volt valami tisztesnek mondható, mert midőn leendő sógora, Kerecheny László gyulai főkapitány 1566 elején meglátogatta, vele csupán felügyelet mellett beszélhetett. Ez a lealázó helyzet igen nyomasztóan hatott mindkettejükre, kivált, hogy Kerecheny még azt sem bírta elérni Miksánál, hogy esküvőjére Báthory lemelessen, még személyes felelőssége és kezessége mellett sem.² Mindössze annyit ért el, hogy meglátogathatta Báthoryt, de csak úgy, hogy beszélgetésükre egyik hadi titkár figyelt s még azt sem engedték meg, hogy Kerecheny feleségének ír hasson.³ Végre három hét múlva Miksa megengedte Báthorynak, hogy szolgálja vele lakhasson és hetenként egy-két ízben a szabadban sétálhasson, Kerecheny jótállása mellett.⁴

51.

[Wien, 1565 szeptember 21.]

Báthory István követ Prozkowsky György marsallnak.

Menettérti útlevelet kér két hazainduló szolgájának.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű.

Magnifice domine Plurimum observande: Rogo do[minationem] Vram M[agnificam] impetrat à Sac: M^{te} Imperatoria licenciam domum remittendi, duos ex feruitoribus meis: per quos necessitatibus meis, summè ingruentibus prouidere possim, Alioqui longiori hac detentione in breui deficio: Quod si per gratiam eius

¹ Ez a jellemző indokolás így szólt: Quum itaque in tota Transsylvania et etiam Hungaria pence filium ipsum regis Joannis vix alium sciamus, qui alicuius sit respectus et authoritatis, quam istum Stephanum de Bathor, et fratrem suum, agendum cum eo putaremus, ut quemadmodum se facturum obtulit, ita faciat, et rebus Maiestatis Vestrae Sacratissimae ubicumque potest, inserviat. Possunt autem multa evenire vivente et moriente filio ipso regis Joannis, ut necessarium et utile futurum putemus, si Maiestas Vra Sacra habeat illum rebus et negotiis suis bene affectum. (Ugyanott, a Történeti Lapok 1876. évf. 600—1. l.).

² Károly főherceg 1566 február 4-i és Miksa február 22-i levele alapján; Veress: Gyula város oklevéltára 597 és 602 sz. a.

³ Bibl: Korrespondenz Maximilians 594. l.

⁴ Ugyanott, a 421. lapon; Miksa Augsburgban kelt 1566 február 22-i levele szerint.

M^{tis} Cesar[e]e concedetur, literas salui conductus eo tenore conscribi curet do. V^{ra} M. vt dicti seruitores mei non solum Eundo, sed et redeundo securi esse possint.

Do. V^{re} M. S.

Stephanus Bathorÿ de
Somlyo ppia

[Külcíme:] Mag^{co} domino Georgio Prozkowskÿ Marschalco Curie M^{tis} Cesar[e]e Regiÿque domino obseruando.

52.

[Wien, 1565 november eleje.]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Két pontba foglalt véleménye a király honvédelmi javaslatáról, amelyet nem tart kielégítőnek, mivel gyenge hadierővel nem fog bírni ellenállni a töröknek. Nem sikerül az Erdélyben sem, ha azt sürgősen meg nem segíti. Ha pedig fejedelme életben marad, ajánlja, kössön vele mielőbb békét. Ez azért is kívánatos, mivel alig bírna az ottani viszonyok közt a főurak közt kettőt, a százszok közül sem többet megnevezni, akiket pártjára téríteni lehetne. Ő maga azonban testőreivel mindenben hűségesen és teljes erejével támogatja.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 90/4. Mindvégig sajátkezű.

Sacratissima Maiestas Caesarea Regiaqu[e] domine, domine clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacratiss[imae] humillimam commendacionem.

Duo sunt quae benignum, planequ[e] diuinu[m] Sac^{mac} M^{tis} vestre propositum impediunt. Ad primum quod attinet, Nempe si Turca fidem datam fallere voluerit, non satis apparet quibus rationibus succurri possit: Erit tamen inprimis prouidendum, vt muneribus amplioribus, animi eorum demulceantur, At si hoc non successerit, vim vi repellere necesse erit: Et quia Transilvania viribus Turcicis, nullo modo conferri, tutoqu[e] opponi possit, opus est vt M[aiestas] V^{ra} Sac^{ma} subliarijs militibus et pecunia prouidere dignetur: Sed et in hoc difficultas maxima est, nam preter id quod rebus eciam quantumuis prouisis, fortuna preest, hoc me mouet, quod M[aiestas] V^{ra} Sac^{ma} icto cum Turcis federe, vi aperta illos impetere, iustumqu[e] exercitum opponere vix poterit: Igitur res est periculis plena, desperacioniqu[e] proxima, Solius ergo Dei proteccioni, misericordiaequ[e] committenda.

Alterum est si quod Deus omnipotens auertat, Ser^{mum} principem meum Subitanea morte, ac priu[is]qu[am] certis rationibus

faccioforum malis mentibus moderandus obuiari possit: E viuis migrare contingat: huic tamen malo sola festinatione, summaqu[e] ac diligenti celeritate succurri potest, nisi fata viam preripiant.

At si deus Maximus vitam illi longiorem concesserit, vnum est precipuum presentaneumqu[e] remedium: Nimirum vt M[ai]e]stas V^{ra} Sac^{ma} cum Ser^{mo} principe meo, fedus pacemqu[e] quamprimu[m] faciat, eaqu[e] firmata, mox per idoneos homines, de ea qua erga afflictum, ac pene desperatum illud Regnum afficitur gracia, ac beneuolencia, Ser^{mmum} prin[cipem] edoceat: Ea enim sola tantum efficiet, vt quod firmisim[is] credo nullaqu[e] ratione addubito, pedibus manibusqu[e] in Sentenciam M^{tis} V^{re} Sac^{mae} ducitur: Nam preter illos quatuor, Hagmalÿ, Cÿakÿ, Nÿsockÿ et Bekes, quorum animu[m] nondum satis exploratum habeo, Reliqui status et ordines Regni, nullo fere excepto, iam dudum in ydem consenserunt: quod M[ai]e]stas V^{ra} Sac^{ma} nunc primu[m] prudenti suo iudicio animaduertit, benignequ[e] ac sponte annuit:

Quod si vero pacificacio inter M^{tem} V^{ram} Sac^{mam} ac principem Ser^{mmum} non successerit, ex multis quatuor tantummodo nominabo, qui a M^{te} V^{ra} Sac^{ma} requisiti, non magno negotio, in sentenciam adduci poterunt, et debent, quorum quidem autoritas, ad reliquor[um] mutuu[m] consensum satis, vt opinor faciet. At qui, ex nobilibus Volfgangum bornemÿza, et Gregorium Apafÿ, confiliarios, pacisqu[e] amantissimos: Ex Saxonibus vero Petrum Haller. ac Augustinu[m] Zewcÿ, ambos Cibirienfes, requirendos else iudico: In reliquis tandem ego cum fratribus meis, quicquid saluo honore facere licebit, sincero affectu, magno animo, summaqu[e] diligencia, omni loco et tempore, amore charissimae patriae ingr[at]iamque M^{tis} V^{re} Sac^{mae} totis viribus promouebo, ac M^{ti} V^{re} Sac^{mae} debitam fidelitatem prestare studebo:

Sacratifs: Imperatoriae Regiaequ[e] M^{tis} V^{re}

fidelis Subditus

Stephanus Bathorÿ

de Somlÿo: ppia

Megjegyzés. E javaslat keltét a magyar tanácsosok 1565 november 15-i véleményadásának ideje állapítja meg hozzávetőlegesen; azt Báthorynak valószínűleg erre a beadványára adták be egyenként írásban az udvarnak.

53.

Wien, 1566 június 23.

Báthory István követ Chasius Udalrik császári tanácsúrnak.

Hivatkozással az ő (otthoni) fogságában lévő Balassa Menyhártné és gyermekei szabadonbocsátása ügyében lefolyt tár-

gyalásokra, kérvényben jelentette ki a császárnak készségét kibocsátásuk érdekében, cserébe saját szabadonbocsátásáért. Kéri tehát közbenjárását a császárnál, hitére ígérvén, hogy ígéretét azonnal beaváltja, amint szabadon bocsátják fogságából.

Egy kvrtár. Budapest. Lit. orig. no 105. Mindvégig sajátkezű, gyűrfűpecsétje nyomával. Szamosközy gyűjt.

Magnifice domine plurimum obseruandissime: post seruitiorum meorum commendationem. Arbitror M[agnificam] do[minationem] V^{ram} recenti tenere memoria ea, qu[a]e per M[agnificam] do. V^{ram} in negotio Eliberationis vxoris et liberorum Melchioris Balassa Sacratiss[ima] Maiestas Cesarea, Elapsis temporibus transegerat: qu[a]e licet hactenus tum propter absentiam M^{tis} Imperatorie, tum fatali quodam meo successu suum effectum sortita non sit: tamen confido adhuc apud eius Maiestatem Sac[ratissimam] esse valituram: Quare plurimis captiuitatis m[er]e incommodis adactus, temperare mihi non potui quin ad Clementissimum Imperatorem super h[uius] su[p]plicem libellum darem: Rogo igitur do: V^{ram} M. tanquam dominum confidentissimum, velit in tanta necessitate ope sua mihi subuenire: apudque Imperatorem clementissimum intercedere, vt si non aliter, aut saltem secundum eam transactionem libertatem consequi possim: Ego enim prout debeo, sincera fide promitto vt ad diem per Maiestatem Sac: Cesaream prefigendam liberos eos sistam: Scripsi hac de re ad Magnificum Dominum de Harrach, vnde Spes est mihi fore vt intercessione do. vestrarum Mag: optatum consequar ab Imperatore clementissime responsum. Do: autem V^{re} M. per omnem occasionem laborem pro me suscepi reseruiturum me promitto:

Do: V^{re} Mag^{ce}: S[er]uitor

Stephanus Bathorÿ de
Somlyo ppia

[*Külcíme:*] Magnifico Domino Ioanni Vdalrico Chasio, Vicecancellario et Consiliario Sac: Ces: Regieque Maiestatis Dentur:

[*Alatta, kancelláriai kézzel:*] Die 23 Junii in profesto Joannis Baptistae 1566.

54.

[*Wien, 1566 június 23.*]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Miután immár egy évnél régibb idő óta fogoly, kéri, engedje szabadon, Balassa Menyhárt neje és gyermekei ellenében.

Egy. kvrtár. Budapest. Lit. orig. no. 106. Egykorú más.

Sacratissima Maiestas Cesarea. Domine, Domine Clementissime.

Quod dei optimi maximi benignitas, M^{tem} V^{ram} Sacra^{mam} salvum et incolamem, foelicibusque auspiciis reduxerit laudandus est deus, communibusque votis exorandis, ut optimos conatus M^{tis} V^{rae} Sacra^{mae} foelicissimis successibus fortunet, nominisque sui gloriam ab hostibus Christiani nominis forti dextra per M^{tem} V^{ram} Sacra^{mam} victricibus armis vindicet.

Caeterum, quod ad me attinet, Clementissime Imperator, benigne meminisse dignetur Maiestas V^{ra} Sacra^{ma} exisse iam annum, ex quo custodiae traditus ex mandato M^{tis} V^{rae} Sacra^{mae} non sine ingenti dispendio sanitatis (ut reliqua taceam) detineor. Igitur humillime supplico M^{ti} V^{rae} Sacra^{mae} tanquam domino et Imperatori Clementissimo, dignetur ex sua innata liberali clementia michi satis iam afflicto gratia sua Caesarea subvenire, meque libertati restituere. Prout in postrema sua resolutione, finitis turbis tunc concitatis, ac tandem per Mag^{cum} Dominum Doctorem Chasium, eliberatis uxore et liberis Melchioris Balassae benigne se concessurum, Maiestas V^{ra} Sacra^{ma} clementer obtulerat. Piam gratiosamque relationem M^{tis} V^{rae} Sacra^{mae} humillime postulo.

Eiusdem Sacra^{mae} M^{tis} V^{rae}

Humilis subditus

Stephanus Bathorÿ de Somlyó:

Megjegyzés. Fenti kérvényére Miksa császár- király nevében 1566 június 27-én az a decretum jutott Báthory István kezéhez: quod ipsum non ignorare res Hungaricas in tali nunc esse statu, ut ipsiusmet etiam iudicio rebus ita stantibus arrestationis vel custodiae suae petita relaxatio ad praesens haud admitti possit; quo circa moram diuturniorem patientiae superare poterit.

55.

[Wien, 1566 július 4.]

Báthory István követ Miksa császár- királynak.

Miután a mostani zavaros időben még nem bocsáthatja szabadon, kéri engedélyét, hogy akár hitre, akár felügyelet mellett sétálhasson egészsége érdekében; aztán Schwendi Lázár főkapitány ügyeljen jószágaira s végül két szolgáját küldhesse dolgaiban haza.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95. Mindvégig sajátkezűleg írt folyamodvány.

Sacratissima Maiestas Cesarea, Regiaqu[e] Domine, domine Clementissime:

Posteaqu[am] Maiestas Vestra Sacratissima, propter turbulenta[m] Itatu[m] presentis temporis diuturniori detencioni me subiecit: nullumqu[e] certum finem detencioni M[aiest]as V^{ra} Sacratiss[ima] mihi praescripfit: vereor ne longo tedio penitus contabescam: Humillime igitur sup[p]lico Maiestati V^{rae} Sacratissime, dignetur ex sua clem[en]tia benigne concedere facultatem exspaciandi, siue sub fide, siue sub custodia: vt aeris beneficio valetudinem fustentare possim: Preterea exigua bona, quae possideo, vicina sunt, et pene obuia Transilbianae ditioni Maiestatis Vestrae Sacratissime: quae licet hactenus pro sua singulari humanitate, Spectabilis et Mag[nificus] dominus Lazarus Swendi, ab omni iniuria defendit, mea enim forte contentus nulli unquam inde nocitum est: vereor nihilominus ne manus illis deinceps inyciant, nisi clementi patrocinio M^{tis} Vestrae Sacratissime fuerint defensa. Sup[p]lico igitur Maiestati Vestrae Sacratissime, dignetur in suam recipere protectionem, mandaque Domino Swendio vt quemadmodum hactenus, ita et deinceps tueatur et protegat: quod si me deus omnipotens, ab hoc infelici statu meo in libertatem meam aueruerit, fidelibus quibus possum seruitiorum meritis hanc Sacratiss[imae] M^{tis} V^{rae} gratiam referuire totis viribus contendam: Ad extremu[m] Sacratissima Maiestas V^{ra} clementer concedere dignetur, vt propter certas necessitates meas, duos ex seruitoribus domu[m] mittere liceat: Superest vt Maiestatem V^{ram} Sacratissima[m] Deus omnipotens felicissime diu conferuet: Piam benignamqu[e] Relationem Sacratissime Maiestatis V^{rae} expecto:

Eiusdem Sacratissime Maiestatis V[est]rae

Humilis subditus

Stephanus Bathory

de Somlyo:

[Hátlapján:] Ad Sacratissimam Celsaream Regiamque Maiestatem Romanorum Humillima supplicatio Stephani Bathory de Somlio.

[Alatta kancelláriai kézzel:] Herrn Singkhmoser 4. Julii 1566.

56.

[Wien,] 1566 július 6.

Singkhmoser Márk titkár Báthory István követnek.

Kérvényére Miksa császár-király megengedte, hogy egészsége érdekében kijárhasson sétálni. Birtokai gondozását szívesen ellátja Schwendi főkapitány által, de ehhez szükséges, hogy azok nevét vele közölje. Egyik szolgáját beküldheti levéllel Erdélybe, illetve Schwendi főkapitányig.

Egy. kvrtár. Budapest. Lit. orig. no. 107. Szamosközy gyűjt. Az állami nagypecséttel megerősítve.

Sacra Romanorum Imperatoria ac Hungariae et Bohemiae etc Regia Maiestas, Dominus noster clementissimus benigne intellexit humiles ac supplices preces Magnifici Domini Stephani Bathorÿ de Somlyó Oratoris Transsilvani.

Et quod primum attinet ad eam, quam sibi concedi optat facultatem, interdum pro tuenda valetudine expatiandi, et aëris beneficio fruendi, Maiestas Sua Caesarea eiusmodi humillimo desiderio ipsius locum dare, annuit, eo modo quem a M^{tis} Suae Caesareae Marescalco aulico percipiet.

Quod autem supplicat, ut Maiestas Sua Caesarea dignetur bona ipsius in protectionem suam recipere, et mandare Domino Lazaro de Schwendi, ut ea in posterum quoque tueatur et protegat, necesse erit, quod idem Dominus Orator nominatim et expresse dicat, ubi nam et qualia sint illa bona, qua informatione accepta, Maiestas Sua Caesarea amplius deliberabit, et postmodum ipsi Domino Oratori benignum responsum dabit.

Quoad duos servitores, quos cuperet idem Dominus Bathorÿ domum mittere, Maiestas Sua Caesarea gratiose concedit, quod possit unum saltem mittere usque ad praefatum Dominum Lazarum de Schwendi, cui Maiestas Sua Caesarea quid in hac parte fieri velit, benigne significabit. Decretum per M^{tem} Suam Caesaream die sexta mensis Iulii Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Sexto.

(L. S.)

M. Singkhmoser mpr

57.

[Wien, 1566 július 9.]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Válaszát köszönve, kívánságára felsorolja jószágait: Szilágy-somlyó ősi birtokát, Buly falut. Ezt távozása óta Rákóczi Józsa foglalta el, míg a többit Balassa Menyhárt rabolta el tőle hatalmasúl.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95. Mindvégig sk. folyamodvány.

Sacratissima Caesarea ac Regia Maiestas, Domine domine, mihi semper clementissime.

Pium ac benignum responsum Sacratissime Maiestatis Vestre pro supplicatione mea clementer concessum: Adnitar totis viribus, vt per primam occasionem fidelibus seruitiis meis apud Maiestatem vestram Sacratissimam emereri valeam.

Quod vero Maiestas Vestra Sacratissima, amplius cognoscere vult de bonis meis, protectioni Maiestatis Vestre Sacratissime

commendatis: Est in Hungaria circa limen Transilvaniae Comitatus Kraznenlis, in eodemqu[e] comitatu castellum Somlio, cum omnibus suis pertinentiis, dempto vnico pago (qui in Bihorienli comitatu numeratur) situm, hereditarioqu[e] iure huculqu[e] pacifice a me possessum: Preterea, cum non videtur presentis temporis esse, ea adnumerare, quę superioribus disturbis in Comitibus Zathmar et Zolnok per Melchiorem Balassa mihi auulsa distractaqu[e] sunt: vnica restabat villa, in Comitatu Zabolch Bulÿ vocata, quę tamen vt audio post meum huc aduentum, a nobili quodam Josia Ragioci¹ est occupata: Pro his igitur protegendis, quemadmodum ante, ita et nunc Maiestati V^{rac} Sacratissimę quam humillime supplico: Benignumque responsum Maiestatis Vestre Sacratissimę expecto

Eiusdem Sacratissimę Cęsar[e]ae Regiæqu[e] Maiestatis
Vestre
Humilis subditus

Stephanus Bathorÿ
de Somlio:

[Háttlapján:] Ad Sacratissimam Cęsaream Regiamque Maiestatem Romanorum: etc. Humilis supplicatio Stephani Bathorÿ de Somlyo:

[Alatta kancelláriai kézzel:] 9 Iulii 1566.

Megjegyzés. A bécsi udvar most sem törődött Báthory ez újabb könyörgő levelével, holott érdekében nagy ellenfele, maga Balassa Menyhárt is közbenjárt ekkoriban (július 19-én) azt ajánlván, hogy az erdélyi fogságban lévő feleségét és gyermekeit cseréljék ki Báthory ellenében.² Ez a kívánság azonban nem volt teljesíthető, mikor II. Szulejmán immár magyar földön járt hódító hadával.

58.

Nagyórád, 1566 szeptember 24.

Báthory Kristóf kapitány Báthory István követnek.

Híreket meg egy kevés költséget küld. Bécsi szolgáltnak is. hármójuknak 15 tallért. Kapcsolatban avval, hogy rokonuk: Kerecheny László főkapitány kénytelen volt Gyulát feladni, aggódik a török rohamos előhaladása miatt.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Gr. Kemény József gyűjt. Végig sajátkezű.

Magnifice domine et frater observande: Salutis et fervitiorum meorum Commendationem: Az the kegelmed io egefleget kewanom hallanom enis Istennek kegelmefflegebeol egefleghen wagiok:

¹ Hibás értesülés folytán írva, Georgii Rákóczy helyett.

² A velencei követ 1566 augusztus 26-i jelentésében; Turba: Dispacci III. köt. 338. l.

Egyéb hirtt Innen kegelmednek nem irhatok talam Kegelméd hallottais Eddigh az szegen Kerechenj wram foglagat: kj mint tewrtent az Inaftwl k: megh erthetj:¹ etc: Towaba Im walamj kewes kewlcheget kewltem kegelmednek k: megh bochiaffon hogj tewbet nem kewldhettem es hogj ez elwtis nem kewltem: Lwkach Chriftoph, Nagj Peter kerettek tewlom walamj kewes kewlcheget Im xv tallert kewltem harman nekik k: oztassa kewzikbe: kegelmedet kerem k: Irion mentewl hamarab lehet Mjnden allapatiarol Erchjyewk az k: allapatjyat es ha mj fzewkfege kegelmednek vagion arrulis Irion kegelmed: en Innen egiebet nem twdok kegelmednek mit irnom hanem mind ez wylagh fegywerben aal, walamire az wr Iften agia dolgwntat, felek wram raita hogj teljefegel be nyel az pogan: Immar Jenewtis megh wewttek:² Tokajtt hallom hogj Emlegethjk: kj ha kezekhez kel Nekewnk tewb weszedelem Annal nem kel, mert teljefegel el szakagt oztan az kereztjenektewl bennewnket kit az wr Iften el Tawoztalfon: Towaba Irtham Tahj Ferencznek, es Kerechenj Chriftophnak az szegen Kerechenj wram atiankia dolgairwl k: Iktassa megh nekik ez leweleket: Amint Ertjyewk Nandor feier warra vittek ew magat harom ozpora alafaya³ iar egj napra.: kegelmedet megis kerem Irion mentewl hamareb kegelmed az kegelmed allapatiarwl: etc: Kegelmédnek aianlom az en Szolgalatomat: Iften tarcia megh kegelmedet es hozza megh rewid idewn az en kewanlagom szent: Waradini 24 7-bris Anno domini 1566.

Servitor: C: h: f etc:

[*Külcíme:*] Magnifico domino Stephano Bathorj de Somlyo etc. domino et fratri semper observando:

Megjegyzés. A levél felső bal szegletébe a gyűjtő Kemény jó-hiszeműleg, de tévesen ezt jegyezte: Literae Stephani Báthori Capitanei Waradinensis, postea vero Regis Poloniae.

Miután a bécsi kormány a fogoly Báthory Istvánnak még levélváltását is megnehezítette, Báthory Kristóf aláírása valóságos kriptogramm, ovális alakban rajzolt kaligrafikus díszítmény, amelyben latinos nevének kezdőbetűjét csak az veheti ki biztossággal, aki nevét ismerte.

¹ Török fogságba jutott Gyula vár elestekor, 1566 szeptember 1-én.

² Borosjenő vára, mindjárt Gyula eleste után. ³ Azaz: ellátása.

59.

[*Wien, 1566 november 24.*]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Fogságát megunva, kéri, bocsássa szabadon, hiszen — bőven előadván követsége körülményeit — ártatlanul szenved.

*Különben is, még váradi kapitány korában igen sokat tett ő Fel-
sége érdekében: segítséget nyujtván hadiszerei szállításához, fog-
lyokat bocsátván szabadon, egy gyulai török felderítő kém el-
fogásával pedig híreket szerezvén a törökök szándékairól.*

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95. Mindvégig sajátkezű.

Sacratissima Maiestas Caesarea Regia[ue] Domine domine
Clementissime.

Ingens desperatio rerum mearu[m] ex imminente discessu M^{is}
V^{rae} Sacratissimę alte concepta, eo me adegit, vt denuo M^{ti} V^{rae}
Sac: humillime supplicarem, causamque meam altius repeterem:
ob oculos enim verlatur, quam misere mihi ex longo tedio capti-
uitatis intereundum sit, si forte Maiestas V^{estra} Sac: nondum
concessa libertate hinc discesserit.

Igitur, Imperator clementissime, Maiestas V^{estra} Sac: be-
nigne sibi persuadere dignetur, me hoc munus legationis non
temere, vt fraudi subseruirem, nec priuatis rationibus suscepisse,¹
rei enim magnitudo, ingeny[ue] mei tenuitas, siue vero prioris
legationis irrita recordatio, itineris longinquitas et incommoda,
grauioresq[ue] sumptus, facile retardassent, perterruissentq[ue],
nisi Maiestas V^{estra} Sac: viua, benignaq[ue] voce, dum me
Polony ad Principem meu[m] Ser: remittebat, ad hoc agendum,
perficiendumque accendisset, pertraxissetque: Ne autem cunctan-
cius, languidiusue id facerem: Sp: ac Mag: dominus Franciscus
Batyaný, Ladislausq[ue] Kerecyeni datis literis, Dominus vero
Lazarus Swendi, Andreasq[ue] Bathory liberali oracione in-
duxerunt: Addebant animu[m] amor patrię, ex mutua cede iam
iam in fata sua riture, publicaeq[ue] pacis et Tranquil[li]tatis,
deo hominibusq[ue] gratissimę: In quo quidem persuadendo tanta
contencione laboraui, adeoq[ue] multus fui, vt vel intimis ami-
coru[m] suspectus esse viderer, a Ser^{mo} principe vero non obscure
notatus, consilio excluderer: At vbi Exercitus M^{is} V^{rae} Sac:
Calsouiam peruenisse nunciabatur, animaduertebam principem
meum, iam penitere amiss[a]e optimae occasionis. Nactus igitur
idoneu[m] tempus, stabili perpetuoq[ue] consilio in hoc incubui,
ne ad extrema deueniret, magisque se gracie M^{is} V^{rae} Sac: concre-
deret: quam fallaci et ob id semper suspectę turcarum amicieę
temere confusus, bellum meditaretur: Arrisit igitur fortuna votis,
amplectentibus, maximeque ap[er]obantibus omnibus qui tum
aderant, consiliarýs, iploque potissimu[m] Ser^{mo} principe leto
vultu, ante omnes sententiam confirmante. Sed hýs tantis meis

¹ Ezt az igét úgy itt, mint később következetesen így írta hibásan:
suscepisse helyett.

laboribus, lyncero, nudoq[ue] corde sculceptis, inimicus homo, ne in maturam frugem peruenirent. Superleminauit zizania, siue vt me exterminare cuperet, siue vt malignitate Temporis, alienoq[ue] incommodo fortunam suam facilius augeri crescereque putaret. Ego nihilominus securus fati ad non dubiam spem optatissimae pacis, expectationisq[ue] m[e]e incrementum, alacriter negotium mihi demandatum sculcepi, At si mihi ipse conscius fuisset, vel sola impetracione l[ite]rarum salui conductus, hunc meum casum deuitare potuisset, sed quia eiusmodi vanitatem nunq[uam] in animu[m] induxi, neque, vt opinor, vel hÿ, qui me familiarius norunt, aliquid tale in me deprehenderunt, eam literaru[m] cautelam facile contempsi. Sed esto, Imperator clementissime, sciens volensque fictam legationem sculceperim (quod tamen nequaqu[uam] admisisse iam testatus sum) Maiestas V^{ra} Sac: pro sua alta prudencia facile perpendere poterit, quantum debeat feruus domino suo, Et quę sit libertas oratoria, quę sola audaces reddidit oratores nihil non audendi.

Neque pigebit me hoc tempore, propria facta referre, ea enim qua[n]tumuis tenuia sint, in gratiam tamen M^{tis} V^{rae} Sac: exhibita, fidelis gratiq[ue] animi specimen plane prę se ferunt. Nam cum Varadiensi Capitaneatu fungerer, dedi operam, ne fidelibus M^{tis} V^{re} Sac: grauis aut molestus essem. Propterea quociens necessitas postulabat, tutissimus fuit hÿs non solum transitus, sed et receptus in ea parte ditionis Principis mei: In vehendis vero Machinis bellicis, quo securiores euaderent, comitem me eis prebui, pontes refeci et victualia subministravi: huius vero rei oculati testes sunt D[omi]ni commissarij M^{tis} V^{rae} Sac: Sthamp et Kylman: Tandem cum inducię quorundam factiosorum opera, in apertu[m] bellum proditura viderent[ur,] Princepsq[ue] meus ad resistendum crebris suis literis sollicitaret, aliquot mihi legaciones, vt Ser^{mum} principem meu[m] ad pacis studiu[m] tolleranciamq[ue] pertraherem, prouidebam enim incicia belli esse extimescenda, Quod cum semel infano temerarioq[ue] ausu exarserit, vix a prudentibus moderari, in ordinemq[ue] redigi consuevit: Hoc autem sic se habere ex literis relatorÿs principis mei constare poterunt: Iam vero in eliberandis captiuis, qua vsus fuerim diligencia Maiestas V^{ra} Sac: inde cognoscere poterit, quod intra paucissimos dies Mathiam Zeniesÿ cum suis, ac omnes seruitores Melchioris Balassa, circiterque octoaginta milites Germanos, cum eoru[m] Capitaneis, curribus, pecuniaq[ue] prouisos liberauerim, remisserimque: Et quod maius est, precipuum exploratorem Turcam per meos comprehendi, Gÿwlamq[ue] pertrahi curauim, vt eo tanto

malo, quo nemo promptior, pluriumq[ue] linguaru[m] pericia felicior esse dicebat[ur] dicio M^{tis} V^{rae} Sac: liberaretur.

Omitto plura in medi[um] proferre, ne sepius iterata M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} tedium producant, Nam et superioribus supplicibus libellis meis, et aliorum fidelium Sac: M^{tis} V^{rae} relacionibus, certissimisq[ue] rationibus ea omnia M^{ti} vestre Sac: comperta esse credo.

Quare Maiestatem V^{ram} Sac: Amore Dei omnipotentis deprecor, Dignetur aequissime fu[p]plicacioni mee benignas aures prebere ac ex sua Imperiali clemencia miseriarum mearum finem exoptatum imponere, ne pro alienis excelsibus, candidus affectus, huiusq[ue] fortis fere primus misere concidat. Pium ac benignu[m] responsum Sacratissime Maiestatis V^{rae} humillime postulo.

Sacratissime Ma(iesta)tis V^{rae} Caesare[ę] Regieq[ue]

Humilis subditus

Stephanus Bathorÿ

de Somlyo ppia

[Hátlapján:] Ad Sacratissimam Imperatoriam Regiamque Maiestatem Humilis supplicacio Stephani Bathorÿ de Somlyo:

[Alatta, kancelláriai kézzel:] 24 Novembris 1566.

60.

[Wien, 1566 december 12.]

Báthory István követ báró Harrach Lénárt tanácsúrnak.

Értesült arról, hogy megfelelőbb szállást kap. De mivel korábbi két folyamodványára még választ nem kapott, kéri támogatását végszükségében a császárnál.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95. Mindvégig sajátkezű, kerek gyűrűpecsét nyomával.

Spectabilis ac Magnifice domine, domine plurimu[m] obs[er]uandissi]me. Post seruitiorum meorum oblacionem: Hac hora venit ad me Magister hospiciorum, qui mihi retulit, habere se in mandatis, vt mihi commodiore hospicio prouideret: Sed quoniam ad binas supplicaciones meas, à Sacra M^{te} Imperatoria responsum non acceperim, hocque op[p]ortunissimo tempore de libertate consequenda nihil pene dubitauerim, volui interim hic perseuerare donec absolutum eius Sacre Maiestatis Imp[er]atoriae] accepero responsum: ac tandem id quod rei necessitas ostenderit, volens nolens, debeo profequi: Rogo igitur Sp[ectabilem] ac Mag[nificam] do[minationem] V^{ram} tanquam dominum summè confidentissimum dignetur in Impetrando benigno responso Sacrat^{mae} eius M^{tis} operam suam singularem prestare, mihiqu[e] in extremis agenti

opitulari: Superest vt Sp: ac Mag: do: V^{ra} foelic[iter] valeat: mequ[e] pro suo seruitore agnoscat:

Sp^{lis} ac Mag^{cae} do. V^{rae} deditifsimus

Seruitor

Stephanus Bathorÿ

de Somlyo: ppa

[*Külcíme:*] Spectabili ac Magnifico Domino, domino Leonhardo ab Harrach libero Baroni, ac Sac: Caef: Regiaeque M^{tis} Confiliario et Magistro Curię supremo etc. Domino obseruandifsimo et confidentifsimo.

[*Alatta kancelláriai kézzel:*] 16 Decembris 1566.

Megjegyzés. Fenti kérvényére Miksa császár negyednapra (december 16-án) azt felelte, hogy mivel „propter gravissimas et arduas quasdam causas“ jelenleg még nem engedheti szabadon, további békés türelemre inti.

61.

Wien, 1566 december 21.

Báthory István követ II. Zsigmond Ágost lengyel királynak.

Közbenjárását kéri Miksa császár-királynál szabadonbocsátása érdekében, miután a nemzetközi jog ellenére ártatlanul immár másfél esztendeje fogva tartja.

Orsz. ltár. Budapest. Gyulafehérvári lybus I. fasc. 4. Mindvégig sajátkezű.

Sacra ac Ser^{ma} Maiestas Regia domine, domine Clementifsimae.¹

Post fidelium seruitiorum meorum in gratiam Ser: M^{tis} Vestre humil[l]imam Commendationem. Arbitror Ser: M^{tem} Vestram Intellexisse qualiter a Serenissimo Rege Hungariae, domino meo Clementissimo in negotio firmandę pacis ad Sac: Rom: Imperatoriam M^{tem} missus fuerim cumque illi tractatus pro voto Caesareae M^{tis} non cessissent. Licet nichil reprehensione dignum in me deprehendi, michique obici potuerit, preter Jus tamen gentium arctissime Captivati ex mandato Cesareo destinatus, sesquiannum iam non sine Ingenti dispendio Charissime sanitatis, vt reliqua taceam exegerim, et quoniam, propter mutuam offensionem Ser^{mus} princeps meus apud² Eius M^{tem} Cesaream intercedere non valet, sola mors miseriarum finis michj restat exspectanda, nisi Ser^{ma} Maiestas Vestra naturali benignitate, vereque Regia pietate motus, me humil[l]imum, suaque gratia

¹ A szavak közepére eső s betűt következetesen / betűvel írja, a szóvégiéket meg 6 jellel, míg kettős ss jelű szavakban gyakran mindkettőt // jellel.

² Irva így: aput.

prorsus indignum Clientem tutelae patrociniisque suo benigne ascribere dignata fuerit, liberandaque suscepit. Quapropter Ser^{mae} M^{ti} Vestre humil[is]ime sup[er]p[re]lico, dignetur ex sua innata liberali pietate, proque ea quae cum Ser^{mo} principe meo Ser^{me} M^{ti} Vestre intercedit necessitudine afflictis peneque desperatis rebus meis benignam maturamque opem ferre. Certus enim sum, Sac[ra]m] Cesaream M^{tem} pro sua in M^{tem} Vram Ser^{nam} coniunctione ac observantia ad primam Ser^{mae} M^{tis} Vestre petitionem ultro accessuram, meque libertate donaturam, Eam vero gratiam et clementiam Ser^{mae} M^{tis} Vestre, preter id quod deus optimus maximus habunde retribuet, fidelibus humil[is]imisque servitiis meis per omnem occasionem et vitam Emereri totis viribus Contendam. Restat, ut Ser^{ma} Maiestas Vestra diu felicissime valeat. Datę Viennę Austriae vigesima prima die decembris Anno domini 1566.

Eiusdem Ser^{mae} M^{tis} Vestre

Humilib[us] Seruitor

Stephanus Bathory
de Somlyo

[Külcíme:] Ad Ser^{num} Regem Polonię, per oratorem suum Franciscum Krasinský datę. Stat hoc in arbitrio do[m]inationis] V^{rae} si principi presentare voluerit.

Megjegyzés. Hazatérve, a lengyel követ a levelet valóban nem nyújtotta át királyának, hisz másként az nem maradt volna reánk a gyulafehérvári káptalani levéltárban. De azért a király többször közbenjárt a bécsi udvarnál Báthory István szabadonbocsátása érdekében, bár eredménytelenül. Ez ugyanis csak akkor következett be, midőn Miksa a szultán győzelmes előnyomulása és hódításai következtében már az erdélyiek lázadásától is tartott.

62.

[Wien, 1566 december 22.]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Egészségére való tekintetből engedélyt kér arra, hogy sétára kijárhasson. Hírét vevén, hogy otthoni négy faluját a szatmári katonák feldúlták, intézkedését kéri, tiltsa meg ez esetek megismétlődését. Engedélyt kér egyik szolgája hazaküldésére.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 93. Mindvégig sajátkezű.

Sacratissima Caesarea ac Regia Maiestas Domine, domine clementissime.

Ex clementi responso Sacratiss[imae] M^{tis} V^{rae} iam palam video, longius quam speraueram esse mihi in hac tediosa captiuitate

periclitandum, et quia nullum certum terminu[m] aut scopu[m] M[ai]e]stas V^{ra} Sac^{mae} mihi prescribere dignata est, admodu[m] vereor ne ex longo tedio captiuitatis, vite aut sanitatis lubeam discrimen: Quare M^{ti} Vestre Sac^{mae} quam humillime, amorequ[e] dei supplico, dignetur me fidei, aut fideiusionis cautele concredere, vt expaciacionis solacio, aureque beneficio collabentem sanitatem sustentare possim.

Meminisse etiam dignetur Sac^{mae} M[ai]e]stas V^{ra} quomo[do] nuper pro defendendis bonis meis M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} supplicauerim, ex hoc autem Seruitore qui proxime aduenit, intellexi Milites Zathmarienses excursionem fecisse, quatuorque villas meas, qui adhuc mihi restabant pociores, in preda[m] egisse, abductis omnibus rebus, et iumentis miserorum colonorum: Igitur M^{ti} V^{re} Sac^{mae} humillime supplico, dignetur pro sua benignitate, fidelibus Capitaneis suis serio mandare, vt ab eiusmodi miserorum colonoru[m] meoru[m] expilacione cessent, damnaque illata refundant: id quod Deus omnipotens Sac^{mae} M^{ti} V^{re} habunde retribuet:

Deniqu[e] eset mihi vnus seruitoru[m] pro certis necessitatibus domum versus ablegandus: Supplico igitur M^{ti} Vestre Sac^{mae} vt per gratiam M^{tis} V^{re} Sac^{mae} destinandi facultas detur, pium ac benignu[m] responsum Sacre M^{tis} V^{re} expecto.

Sacratils^e Imp: Regiaequ[e] M^{tis} Vestre

Humilis subditus

Stephanus Bathory
de Somlyo ppa

63.

Wien, 1566 december 30.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Miután értesült válaszából, hogy még nem bocsáthatja szabadon, ismételten kéri, engedjen neki sétálási alkalmat, meg hogy emberét küldhesse haza dolgoiba.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 426. Mindvégig sajátkezű, még külcme is; kerek gyűrűpecsét nyomával.

Sacratilissima Caesarea Regiaqu[e] Maiestas, Domine domine clementissime.

Posteaqu[am] e benigno responso Sacratissime M^{tis} Vestre intellexi, me hoc tempore libertatem consequi haud posse: humillime supplicaueram M^{ti} Vestre Sac. vt ex sua benignitate, expaciandi facultatem concedere, Proqu[e] defendendis bonis meis, fidelibus Capitaneis suis mandare dignaretur: Ac simul, vt, vnum ex meis, propter imminentes necessitates per gratiam M^{tis}

V^{rae} Sac: domu[m] verſus ablegare liceret: Quoniam vero M[ai]es]tas V^{ra} Sac: ſuper hys reſponſum ſuum, huculque diſtulit: Pium ac benignu[m] reſponſum Sac: M^{ti}s V^{rae} humillime poſtulo: Dominus Deus M^{tem} V^{ram} Sac: diu ſeruet incolumem: Date Viennę Austriae penultima die Decembris: Anno Domini 1566.

Sacraſiſſime Caefar(e)ae Regiaeque M^{ti}s Veſtrę

Humilis ſubditus

Stephanus Bathor

de Somlyo:

[Külcíme:] Sacraſiſſimo Principi: Domino, domino Maximiliano Dei gracia Romanorum Imperatori ſemper Augusto: Ac Germaniae, Hung[ariae] Bohemiae etc. Regiae Maiestati. Domino domino clementiſſimo: —

[Hátlapján, cancelláriai kézzel:] 6 Ianuarii 1567. Inſtat pro reſponſo.

64.

[Wien, 1567 május 8.]

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Korábbi kérvényeire hivatkozva kéri, vessen véget fogságának meglévén győződve, hogy tanácsosai is tanúságot tettek békés hajlamairól, amelyekkel kegyességét kiérdemelni reméli.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 94. Mindvégig sajátkezű.

Sacraſiſſima Caefarea Regiaque Maiestas Domine, domino clementiſſime.

Benigne meminisse dignetur Maiestas V^{ra} Sac^{ma} me licet sepius antea, plenius tamen exactiusque circa foelicem M^{ti}s V^{rae} Sac^{mae} diſceſſum humillimis precibus, cauſam meam dixiſſe ſupplicaſſeque, vt Maiestas V^{ra} Sac^{ma} pro ſua Imperiali clemencia miſeriarum mearum finem imponere dignaretur. Quo minus tamen M[ai]es]tas V^{ra} Sac^{ma} optatum reſponſum dare potuiſſet, grauifſimis rationibus diſtinebat[ur] retardabat[ur]qu[e], vnde, vt hoc quicquid id vltioris more futuru[m] eſſet, equo animo ferrem, M[ai]es]tas V^{ra} Sac^{ma} benigne reſponderat, mandaueratqu[e]: Cum igitur ad promerendam graciã M^{ti}s V^{rae} Sac^{mae} hoc tempore, occaſio ſele op[p]ortune offerat, M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} quam humillime amorequ[e] dei ſupplico, dignetur M[ai]es]tas V^{ra} Sac^{ma} mei benignam rationem habere, ac tam diuturnae areſtacionis m[e]ę iam tandem optatum finem imponere: Opinor enim, tum ex ſupplicibus l[ite]ris meis, tum eciam fideliu[m] ſubditorum fuoru[m] certiſſimis relacionibus, M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} hactenus manifeſte conſtare, me nullius mutacionis anſam

prebuisse, nequ[e] eiusmodi consilioru[m] participem fuisse: Quinpocius, quantum in me fuit, amore patriae ductus, totis viribus paci ac tranquillitati studui, interdumqu[e] fere ad sanguinem contendi: id quod non minus in gratiam M^{tis} V^{rae} Sac^{mae} qua[m] Ser^{mi} principis mei sincero affectu prestiti, hocqu[e] tam graue onus subiui: Pium ac benignum responsum Sac^{mae} M^{tis} V^{rae} humillime postulo:

Sacr^{imae} Imperatoriae Regiaequ[e] M^{tis} Vestre
Humilis subditus

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo:

65.

[Wien, 1567 június 4.]

Báthory István követ Trautson János tanácsúrnak.

Mivel egészségét félti, szűk undorító lakásában, kéri eszközölni ki neki a császárnál sétálási szabadságot, két évi fogságából pedig mielőbbi szabadulást, amit az idők is kívánnak.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 94. Minvégig sajátkezű.

Spectabilis ac Magnifice domine mihi semper obleruan[dif-
sime]. Post meoru[m] Seruiciorum commendacionem. Cum nuper Sac^{me} M^{ti} Imperatoriae supplicacio mea exhiberetur, magna cum fiducia ad do[minationem] V^{ram} Sp: ac Mag^{cam} confugeram, eamqu[e] rogaueram vt in impetrando benigno responso Sac^{mae} eius M^{tis} Imperatoriae partes suas interponere dignaretur, id quod Sp: ac Mag: do: V^{ram} pro sua singulari humanitate, naturali-
qu[e] pietate prestitisse compertum habeo: Quoniam vero hactenus nullum responsum habeo, Comiciorumqu[e] dies adesse dicat[ur]¹ Sol[licitate] admodum, satilqu[e] anxie necum reputo, quanto meo malo, sanitatisque discrimine in hac strictu ac faetida habitacio[n]e per hos Estiuos dies periclitandum sit: potissimum cum nulla mihi sit ex[ist]encia licencia: Igitur Sp: ac M. do: V^{ram} amore dei deprecor dignetur mihi in tanta necessitate subuenire, fatis iam afflictus sum, per hosqu[e] duos annos si quid admisi (quod tamen nondum scio) punitus sum, liceat ig[itu]r mihi infonti ab eo Imperatore gratiam promereri, qui vel noxÿs iusto clemenciosem se semper prestitit maxime cum et res ip[s]a. presentisqu[e] temporis op[ortunitas] hoc idem expostulent: Ad extremum quicquid do: V^{ra} Sp: ac Mag^{ca} in negocio meo apud

¹ Az 1567 június elsejére hirdetett pozsonyi országgyűlésről van szó.

eius M^{tem} Caesaream effecit aut efficere potuerit, ne grauet[ur]
ad me breuibus rescribere, ne diuturna ex[s]pectatio mala malis
accumulet: Quod Superest Sp: ac Mag: do: V^{ra} diu valeat
foelicissime, meque pro suo seruitore agnoscat:

Spe:^{lis} ac Magnific[a]e do: V^{re} deditissimus

Seruitor

Stephanus Bathory
de Somlyo ppia

66.

[Wien, 1567 június 10.]

Báthory István követ Trautson János tanácsúrnak.

*Értesülvén, hogy ő Felsége távozni készül, kéri közbenjárását
mielőbbi szabadonbocsátása érdekében.*

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajtálkezű.

Spectabilis ac Magnifice domine plurimum obseruandissime:
Post meorum seruiciorum oblacionem: Superiori scripto diligenter
Sp: ac Mag: do: V^{ram} requisieram, vt patrocínio suo lingulari,
afflictis rebus meis, apud Sacr. M^{tem} Caesaream, intercessione sua
subuenire, benignissimumque responsum eius Sac: M^{tis} impetrare
dignaretur. Cum igitur iam iam Maiestas Sua discessura esse
dicatur, Eciam atque eciam Sp: ac Mag: do: V^{ram} Rogo dignetur
me cerciorem facere quid denique efficere potuerit, ac que spes
esse potest libertatis consequendę: In reliquis Sp: ac Mag: do:
V^{ram} foelicissime valere cupio: meque Seruicia eidem candide
offero:

Sp^{lis} ac Mag: do: V^{re} deditiffimus

Seruitor

Stephanus Bathory
de Somlyo ppia

Megjegyzés. Báthory fenti folyamodványa bemutatattván a jel-
zett napon a császárnak, az azt feleltette neki, hogy kérését hama-
rosan kedvezően elintézi s így további rövid türelemre inti. (Fogal-
mazványa ugyanott.)

67.

Wien, 1567 június 29.

Báthory István követ Miksa császár- királynak.

*Hire jövéen, hogy ura — János Zsigmond fejedelem — súlyos
beteg, aggodalmát fejezi ki országa sorsa felett, ismerve annak
társadalmi viszonyait s az a hite, hogy az elpusztul ő Felsége tá-
mogatása híján s a török hatalmába jut. Miután Erdély kioáló
tagja Magyarországnak ő Felségére hárul segítségére sietni. Ezért*

hazafias érzésétől indítatva felszólítja annak megmentésére. E végre a maga gyenge erejét is felajánlja, kijelentvén, hogy a fejedelem halála esetére egyedül őt — Miksát — ismeri el Magyarország törvényes királyául, akinek hűségesküt tesz és őt tehetsége szerint fogja szolgálni.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 94. Mindvégig sajátkezűleg írva.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas Domine, domine clementissime. Post fidelium servitorum meorum in gratiam M^{tis} V^{rae} Sacratissime humillimam commendacionem. Nunc primum intellexi Ser^{num} principem meum graui morbo laborare, adeo, vt desperata salute Regnum Transilvaniae in diuersas factiones distrahatur, ab eis, qui tyranidi iam dudum inhiantes, pacemque publicam subuertentes, occasione olim exoptatae, vi, arteque presto esse conantur. Neque vero graue erit ysdem voti compotes fieri, quando omnes arces Regias, deprauatis consilijs, iure perpetuo, aut prefectura, faccio eorum obtinuerit, occupaueritque, vnde, Gubernacula regni, prout occulto, malignoque consilio inter se partiti sunt, Ser^{mo} principe e viuis sublato, inuadere, ab Imperatorequ[e] Turcarum pro se impetrare contendunt: Sed hys longe deterrimum est, quod audio Ser^{num} principem pro illis stare, in idque vnum maxime incumbere, ne vnquam Regno dicionique Sacra^{mae} M^{tis} V^{rae} coniungantur: Accedunt ad cumulum milites nouis rebus, partim suapte natura, partim vero penae formidine propensissimi, precioaque supellex Ser^{mi} principis: Igitur hoc vnum saltem restat, quod illorum factioni hactenus defuit, conatumqu[e] eorum[m] retardauit: Cum enim nequ[e] generis nobilitate, nequ[e] vlla reru[m] gestarum gloria commendentur, fauore Regnicolarum hactenus destituuntur. Nobilitas enim in dicendo, Saxones in administrando, potissimam partem obtinent: Qui cum recenti teneant memoria, quam dirum vulnus ex perpetuis bellis, illorum praestigijs, pace subuerfa sculcitatis, misere patriae inflictum sit, non obsecurequ[e] animaduertant, quid deniqu[e] moliantur, quoque tendant: Attoniti inter spem et metum ita herent, vt nisi M[aiestas] V^{ra} Sacra^{ma} citissime prouidere, nutantesqu[e] erigere dignata fuerit, quo se vertant non habeant, sed quos sors et fortuna intrudit, inclinatis animis vltro sculcipient: Conclamatis autem rebus (meo quidem iudicio) frustra tandem remedium adhibebitur, Nam si in contraria studia distracti fuerint, manifestum est presentaneam perniciem illi Regno exinde prouenire.

Quoniam vero Imperator clementissime, ad M^{tem} V^{ram} Sacra^{mam} pertinet, fluctuanti Transilvaniae, praecipuo membro Hungariae prouidere, Licet nihil dubito, quin M[aiestas] V^{ra} Sacra^{ma} in hoc

fedulo incumbat, tamen amor patriae me sol[l]icitum reddidit, adegitqu[e], vt M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} presentibus quam humillime supplicarem, eamque sol[l]icitarem, Ne miserabili iugo, perditorum, solisqu[e] turcicis fallacys deprauatoru[m] quorundam hominum, inclitu[m] illud regnu[m] opprimendum, adminisstrandumque paciatur: In hoc autem promouendo, meam tenuem operam, fidelequ[e] seruicium M^{ti} V^{rae} Sac^{ratissimae} intrudere non erubescam: Ser^{mo} enim principe, domino meo clementissimo e uiuis decedente, Solam M^{tem} V^{ram} Sac^{ram} pro legitimo Rege Hungariae agnosco, Eidemqu[e] M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} debitam fidelitatem prestare studebo, omnesqu[e] ingeny mei neruos in hoc vnum extendam, si quomodo gracie M^{tis} V^{rae} dignus videri, Existimacioniqu[e] meę satisfacere possim. Dignetur igitur M^{[aies]tas} V^{ra} Sac^{ma} mihi redeundi facultatem tempestiue, benigneque concedere, ne charissime, iam iamqu[e] in fata sua ruiturae patriae in tanta necessitate deesse videar, ostendendequ[e] fidelitatis, promptissimique animi mei erga M^{tem} V^{ram} Sac^{ram} Christianumqu[e] nomen, constabilitis factionibus turcicis, nullus tandem relinquatur locus. Pium ac benignu[m] responsum Sac^{mae} M^{tis} V^{rae} humillime postulo. Quam deus opt[imus] Max[imus] diu seruet sanum et incolumem. Datae Vienne Austriae penultima die Juny. Anno domi[ni] 1567

Sacratiss: Caesar[e]ae Regiaequ[e] M^{tis} Vestre
Humilis Subditus

Stephanus Bathory
de Somlyo: ppia

68.

Pozsony, 1567 július 4.

Báthory István követ Miksa császár-királynak.

Bejelentí (kivánságára) magyar- és erdélyországi jószágait s azokat védelmébe ajánlja. Szatmár várát még Báthory István atyja kapta volt János királytól s azt Ferdinánd király is jóváhagyta, de Balassa Menyhárt elfoglalva tartja.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 94. Mindvégig sajátkezű.

Sacratissima Caesarea Regiaqu[e] Maiestas Domine domine clementissime:

Post fidelium seruiciorum meoru[m] in gratiam M^{tis} Vestre Sac^{mae} humillimam commendacionem.

Bona mea auitica, à Melchiore Balassa occupata in comitatu Zathmarien[si] existunt, que generali vocabulo, pertinencie arcis desolatę Zynyrwarallya dicuntur: In comitatu autem Zabolcy

unicam dumtaxat villam, Bulÿ vocatam habebam, Ea tamen sub hoc meo presenti Arresto, Cuidam Georgio Rakochÿ à M^{te} V^{ra} Sac^{ma} donata else dicitur.

Reliqua autem, quę in Hungaria in limine fere Transilvaniae adhuc pacifice possideo, Curiae Somlÿo pertinenciae vocantur; cum autem illa dicioni M^{tis} V^{rae} Sac^{mae} propinquiora sunt, militum licentiae fati expolita sunt nam non ita pridem quatuor villas potiores omnibus rebus, et iumentis milites Zathmarien[ses] nulla ratione spoliarunt:

In Transilvania vero ex collacione Ser^{mi} principis mei, Medietas arcis Almas cum paribus pertinencijs: Ac Certis aliquot predÿs totalis possessio Arcis Vecÿ iure inscripcionis, a me fratreq[ue] meo Cristophoro Bathorÿ possidentur.

Quae omnia M^{tis} V^{rae} Sac^r: protectioni graciaeque humillime commendo: Magnaq[ue] Ipe confido, quod M[aiestas] V^{ra} Sac^r: data occasione benigne providere dignabit[ur].

Ad Zathmar quod attinet, nunc ultra non addam, nisi quod Maiestas V^{ra} Sac^r: benigne animo suo meminisse dignetur, Eam olim Ser: Regis Joannis, iure successione auoru[m] suorum extitisse: ab eodemq[ue] patri meo donatam fuisse. A Sac^{mo} autem Imperatore Ferdinando, faelicis memoriae parente M^{tis} V^{rae} Sac^r: denuo confirmatam, donatamq[ue] iam ante viginti tres annos fuisse: quae tandem per adhesionem Melchioris Balassa, tunc Capitanei Zathmarien[sis] à nobis auulla alienataque est.¹

Ad promerendam autem gratiam M^{tis} V^{rae} Sac^r: nunquam mihi voluntas deerit, dummodo dante domino vires sufficiant, data autem op[ortunitate], vitam, quę merito omnibus chara est, profundere non dubitabo. Quod superest, M^{tem} V^{ram} Sac^r: dominus deus diu seruet incolumem, omnesque conatus eius secundet in laudem et gloriam nominis sui, christianitatisq[ue] conseruacionem. Posonij 4 die Julij An[no] 1567.

Sacratissime Imperatoriae Regiaeq[ue] M^{tis} V^{rae}
fidelis subditus

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo ppia

Megjegyzés. Báthory István váratlanul és meglepetésszerűen 1567 július 2-án érkezett le Pozsonyba, ahol a magyarországi rendek éppen országgyűlésen voltak. Szabadonbocsátását a velencei követ az Er-

¹ Jellemző, hogy — okmányaitól távol — annyira pontosan emlékezett az 1544-ik évre, amikor atyját néhai Ferdinánd király Szatmár birtokában megerősíté, ő meg még csupán 11 éves gyerek volt.

délyből János Zsigmond betegeskedéséről érkezett nyugtalanító hírek hatásának tulajdonította, bár Miksa avval fedezte nagylelkűségét, hogy akkor, mikor fegyverszüneti tárgyalások folynak a törökkel, nem illik továbbra is fogva tartani Báthoryt, kinek kiszabadulása érdekében a lengyel király is többször érvényesítette szavát. Azt is számbavette Miksa, hogy az erdélyi fejedelem halála esetére senki sem bízhat annyira, mint a nagytekintélyű, katolikus Báthoryban, kivel a megkezdett egyezés dolgában is legkönnyebben egyezhetik meg.¹ Egyébként Báthory István szabadonbocsátása ügyében maga a török is közbelépett, sőt midőn az országgyűlés ideje alatt Miksa követséget indított Konstantinápolyba (Verancsics Antal egri püspök és Teuffenpach Kristóf kapitány személyében) a budai pasa nem akart nekik még enni sem adni, amíg Báthoryt szabadon nem engedik.²

Ilyen körülmények közt az Udvari kancellária még kérvénye beadásának napján — július 4-én — kiállította az ő, meg szolgái, lovai és szekerei részére szükséges *salvus conductus*,³ mellyel aztán Báthory István végre búcsút mondhatott Bécsnek, melyben ifjúsága legszebb harmadfél esztendejét kellett töltenie.

¹ Giovanni Michiel követ 1567 július 2-i pozsonyi érdekes jelentése így hangzik: *Hoggi è arrivato qui inaspettatamente da Vienna il Bathori, ambasciatore del Transilvano, liberato da Sua Maestà, la quale, benchè già più giorni fusse pregata di questo dal Re di Polonia, nondimeno mentre durava la guerra, scusandosene la Maestà Sua, non lo volse fare. Hora l'ha fatto da sè sotto colore in apparentia che, trattandosi la pace col Signor Turco con suspender l'arme da una parte et l'altra, egli di ragione merita d'esser liberato. Ma in esistenza lo ha liberato per occasione del moto et della divisione, che s'intende esser in Transilvania, et per esser anco maggiore, quando succedesse la morte di quel prencipe, inclinando una parte di tornar sotto'l dominio di Sua Maestà Cesarea, fra quali è questo Bathori, persona, che, sì come avanza tutti li altri di quella provintia di nobiltà, di giudicio et di esperientia, così è in molta stima et ha molto seguito tra quelli populi, da quali è amatissimo, catolico nella religione et atto, essendo là, a poter esser eletto lui, per il favore che haveria anco dal Re di Polonia. Di che l'Imperator si contenteria più presto che di alcuno delli altri nobili, quali per la maggior parte, massime li più grandi, sono inimici di Sua Maestà et di costui, contrarii di religione et perciò inclinano a sottomettersi alla protezione del Signor Turco. Et se quel prencipe non morisse, essendo megliorato, questo Bathori serà grandissimo instrumento di rinovar l'accordo, et la compositione tra esso prencipe et Sua Maestà, trattata inanzi da lui et si può dire conclusa, come ho scritto nelle presenti. (Turba: Dispacci III. köt. 408—9. l.)*

² Forgách Ferenc szerint: *Sed Budensis bassa negavit se liberum com meatum oratoribus daturum, priusquam Stephanus Batori Somliensis, orator Joannis iam per triennium in captivitate tentus, liber abire permetteretur. Uno ergo et eodem tempore Somliensis liber factus, quod honestius paulo ante fuerat, ad petitionem regis Poloniae dimisisse, quam per hostilem vim atque coactionem; atque oratores dimissi. (Historiája 376. l.)*

³ Fogalmazványa a Hungarica id. csomagjában.

69.

[Pozsony, 1567 július eleje.]

Báthory István követ társalgása Singkhmoser Márk titkárral.

A császár nevében hozzáküldött titkárnak előadja a mit az erdélyi ügyekről tud és tenni javasol az ország megmaradása érdekében.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95 fol. 130—135. Betoldásokkal teli fogalmazvány, a mi úgy keletkezett, hogy írását a titkár Báthorynak felolvastván, az mindenféle újabb kijelentésekkel bővítette előbbi nyilatkozatát.

Responsum Stephani Bathory de Somlyo ad ea, quae ipsi Sacra Caesarea Maiestas per Secretarium suum Marcum Singkhmoser clementer nuntiavit.

Praemissis verbis officiosis respondit, ut sequitur: Causam arrestationis nemini tribuit, quam Ser^{mo} principi suo, id quod illi iamdudum significavit per literas, tam ad ipsummet principem, quam ad alios datas, unde idem princeps facile potuerit intelligere, quo animo ipse hanc sui delusionem acceperit. Et hic multis verbis contestatus est Suam Sinceritatem et innocentiam, et quod hanc legationem non alio animo susceperit, quam quod speraverit Caesareae M^{ti} et patriae suae bonam et praeclaram operam navare.

Hinc digressus ad rem ipsam imprimis laudavit summam pietatem, prudentiam et sollicitudinem Caesareae Maiestatis, quod studeat in tempore providere, ne Regnum istud Transsilvaniae prorsus a Turcis subiugetur, quia ex eorum manibus non ita facile unquam eripietur, quantacunque etiam vis Christianorum illis sese opposuerit.

Magnum adferre hostibus robur, quod sciant non deesse in Regno homines factiosos, akik mindenre kaphatók, kívált, hogy a fejedelem — Dux Joannes Sigismundus — beteges ember, kinek halálát sokan lesik. Modum et rationem illorum conatibus obviam eundi, si molirentur aliquid in commodum Turcharum et in perniciem Transsilvaniae, quando Transsilvanum mori contigerit aliam se non videre, quam quod Caesarea Maiestas omnibus modis studeat nobilitatem et Saxones sibi conciliare et in suas partes protrahere, hogy aztán támogassák azt, akit promovendi ex Regnicolis ad Vaivodatum Transsilvaniae lehetne. Qui autem ad regendum hoc modo Transsilvaniam essent idonei, se in Transsilvania nullos cognoscere. Chaky hominem esse non profundum, ex sacerdote Consiliarium et ex Christiano Lutherum, hominemque esse non valde nobilem; Stanislaum Nieszowsky esse Polonum, nihilque possidere in Regno nisi, quod beneficio principis

obtinuit; Casparum Bekes esse Valachum et tenui patrimonio; praeter hos paucos esse nobiles alicuius auctoritatis in Transsilvania homines baronum familiis, penitus ferme extinctis; habere quidem plures nobiles nomen et titulum Consiliariorum, sed revera nihil esse, nisi numerum. Ad conciliandos vero Regnicolarum et maxime nobilium animos opus esse, ut Maiestas Sua Caesarea illis addet atque iniiciat fiduciam et spem, nec abs re fore, quod Maiestas Sua Caesarea tum praedictorum, tum aliorum quorumcunque Transsilvanorum factiosorum voluntate sibi devinceret. Inter eos praeter caeteris auctoritate Christophorus Hagymassy ita etiam esse humaniorem et mitiorem, ac M^{ti}s Caesareae subditum ratione cuiusdam castelli in Zala, eumque in Transsilvania nihil possidere, quod a principe suo non acceperit.

Hoc porro fundamento posito, quod moriente Transsilvaniae principe *a törökök nem fogják túrni, hogy oda akárki kerüljön, ő Felsége jobban jár, ha rajta lesz*, quod in provincia illa sit vir aliquis medius, *aki szolgálatot tehet neki a tekintetben is, hogy successu temporis posse facili momento Transsilvania reliquo corpori Hungariae annexi.*¹ Ad quam unionem promovendam pro commode patriae ipse² semper fuerit promptissimus ac studiosissimus, *amit róla ura jól tud; etc.*

Si placuisset aut commodum fuisset Sacrae Caesareae M^{ti} ante dimidium adhuc annorum domum dimittere, plurimum eius in patriam reditus Caesareae M^{ti} commoditatis attulisset, abhorrente enim Transsilvanica nobilitate a factiosis istis ipse eidem coniunctus potuisset omnibus, studiosque illorum Turcicorum sinistris consiliis obsistere. *De jó lesz, ha szabadonbocsátása ne tarde veniet, miután ura bizony beteges; ám ha őt még életben találja, felvilágosításaival sokat használhat nála az ügynek.*

Saxones in hoc negotio plurimum posse solos praestare, si velint, quia habeant civitates munitas et bene instructas, habeant etiam pecunias, ut faciant sumptus, si velint.

Interim autem, dum vixerit princeps Transsilvaniae, *ő Felsége semmitől se tartson, de nyugalmát csakis a vele kötendő szerződés-sel biztosíthatja*, maxime permutationem Zathmarii cum Hwzth. cuius proventus tanti non sint, ut arci Hwzth; etc.

Tertium istam viam promovendi aliquem ex regnicolis ad vaivodatum Transsilvaniae putat esse commodissimum, ut scilicet aliquis bonus vir teneat eam provinciam sub tributó Turcico, nec

¹ Ez nagyon jellemző új adat Báthory gondolkozásmódjáról.

² Értendő természetesen Báthory aktáira.

tantopere curaturos Turchas, etiamsi ille dependeat a Caesarea M^{te} dummodo Maiestas Sua Caesarea eam provinciam non aperta vi et manu sibi vendicet; etc.

Megjegyzés. Báthory István fenti nyilatkozatainak egyik legfontosabbika az, melyben kijelenti, hogy Bekes Gáspár oláh ember volt. Ez most pompásan sorakozik az erre vonatkozó ahhoz a többi egykorú adalékhoz, melyet régebben összeállítottam ennek bizonyítására. Csatlolom még hozzájuk Forgách Ferencét is, ahol ezt írja: Gaspar Beques ex Valachis oriundus.¹ Az ellen is évek óta küzdök, hogy Békésnek ne írják, vagy ép Békesnek, aminek semmi értelme nincsen sem nyelvtani, sem hangtani szempontból. Igazolja megállapításomat: 1) hogy Bekest kortársai közül az olasz pápai nunciusok Becchesnek, Gromo gyulafehérvári testőrkapitány meg tisztára oláhosan Beches Vallachonak, a lengyelek meg Bekiesznek, azaz Bekiesnek, sőt Biekiesznek írták következetesen, miként emlegetni hallották, a romános Bechieş kiejtés szerint; 2) hogy neki semmi köze Békéssel nem volt, amiért *Karácsonyi* János még nevét sem említi Békés monográfiájában, annyival kevésbé, hogy a Bekes Gáspár előnévül használt Kornyát község nincs és nem is volt soha Békésmegyében,² mivel az karánsebesi s maig is megvan; 3) végül, hogy a téli rövid kabát, a „bekecs” az ő nevét viseli, mert azt Bekes honosítván meg Lengyelországban, ott mainapig Biekieszówkának nevezik; ámbár etimológiailag török szó és nyilván a törököktől jött át hozzánk.

Megemlítiük végre, hogy Bekest Szántó István páter is oláhnak mondja, Rómában (1575 szeptember 13-án) írt levelében;³ amit még bécsi tartózkodásakor tudhatott meg róla.

70.

Körösszeg, 1568 április 5.

Báthory István tanácsúr Ismeretlennek, Bécsbe.

Válasz. Balogh Ferenc portai követ tudósítása a nyolc évi béke megkötéséről. Feltételei elég kedvezőek. János Zsigmond fejedelem további határkiigazításokat kíván a magyarországi részekben a töröktől. Báthory két javaslata a helyzet tisztázására, illetve a békés állapot biztosítására.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 95. Hivatalos másolat.

Spectabilis et Magnifice Domine, mihi semper observande.
Post salutis ac fervitiorum meorum commendationem. Ea, qua

¹ Forgách id. műve 460. l.

² Targyaltam e kérdést Fontes-köteteimben, továbbá a történetíró Báthory Istvánról írt értekezésem 29. lapján, meg egybeült.

³ Ekként: Quid dico contra fideles? Cum etiam contra impium Valachum, Gasparum Bekesium proditorem Transylvaniae, persecutorem ecclesiae catholicae et impugnatoem Sanctissimae Trinitatis, ultro ab imperatore Turcarum oblatas copias et paratum exercitum accipere noluerit? (Fontes Rerum Trans. tom. I. p. 39.)

literae Sp^{lis} ac Mag^{cae} D. V^{rae} reddebantur hora accepi literas Francisci Balogh, oratoris Ser^{mi} Principis mei, qui mihi certo certius significat pacem octo annorum transactam, firmatamque esse; satis tolerabiles, ut scribit, conditiones sunt propositae, nimirum, ut Banja, Erdewd, Chech relinquuntur Principi meo possidenda, reliqua vero in eodem statu, quo nunc existunt permanebunt. Nunc Ser^{mus} Princeps instat, et serio quidem, ut Imperator Turcarum certum aliquem limitem in Hungaria ipsi concedat, quod si spe sua frustrabitur, erit hoc praecipuum, quod eum ad firmandam pacem cum Sac^{ma} Caesarea M^{te} pertrahet. Si vero voti compos fuerit, optatumque responsum a Turca habuerit, ego video mentem eorum alio tendere. Dominus enim Bekes, levissimus omnium, vix una hora sibi constare solet, sed casu, qui se obtulerit, regitur, temporeque mutatur. Quod superest Sp^{lis} ac M. D. V. diu valeat foelicissime. Datum ex Kerezthzek, 5. Aprilis 1568.

Sp^{lis} ac Mag^{cae} Do: V^{rae}

deditissimus Seruitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo

Post scripta. Duplici via pax promoveri poterit. Primum opus est celeritate, ut eorum Legatio praeveniat. Tandem vero, ut Maiestas Caesarea ad ultimum sese resolvat, eiusque largitione nutans horum animus flectatur. Plurimum enim offenduntur in amissione Zathmarÿ ita, ut nili a Turca destituti fuerint, secus pacem fieri posse nemo arbitretur. Opus igitur esset meo quidem iudicio aut sublata causa, aut certis modis et rationibus mitigata, aut restituta, estuantem eius animum delinire, ne multorum malorum Christianae Reipublicae anam praebeat etc. Dominatio autem V^{ra} Sp^{lis} et Mag^{ca} hoc meum quaecumque consilium in bonam partem accipiat. Video enim suspiciosus me hac ratione obiectum iri, humanitas tamen singularis Sp^{li} ac Mag^{cae} Do. V^{rae} iam satis nota mihi animum, ut haec scriberem; addidit simul et sincerus affectus, mensque recti conscia me movit.

Idem seruitor mpria

Megjegyzés. A beadvánnyal érdemben a cancellária három hét múlva (1568 április 22-én) foglalkozott, véleményét az utóirat jobb sarkában alól ezekben foglalván össze: Quae de Transilvano et Bekes scribit nimium vera sunt. De titulo dominiis clamant qui cupiunt. Nostrum est defendere nostrum ius et urgere contenta articulorum pacis omnibus modis. Num cedendo priores et iniquiores non meliores istos facimus. Quod ex iustitia nos docet. De Sackmar quod attingit est suspectus, quia suum putat. Stet auctoritas Caesareae M^{tis} firma in tractatione pacis cum Transilvano. Est apud Turcas in vir constantia. Deliniandus est quidem propter bonum publicum desperatissimus

juvenis animus, fed suo modo. Non valet, prudentia, qui promissis non scit commode et caute uti. Promittamur omnia ut melior et fideor efficiamur. Si nihil proderit, nihil etiam obruit.

71.

Bánffyhunyadi, 1571 március 17.

Báthory István vajda Fejérdi István kolozsvári bírónak.

Felelősségre vonja a várost s kérdi, hogy merték azt cselekedni, hogy oda indított emberét ne engedjék be appal a borral és eleséggel, melyet vele küldött? Másik emberével vizsgálják meg a város valamennyi házát és rendeljenek neki megfelelő jó szállást.

Kolozsvár város levéltárából kiadva Jakab: Kolozsvár oklevéltára II. köt. 92. l. Mindvégig sajátkezű.

Prudens ac Circumspecte nobis dilecte. Commiseramus nos familiari nostro Michaely Erdely, ut nobis autem quattuor vasa vini optimi, aliaque victualia necessaria ordinaret, quibus nosmet tum coram Regia Maiestate, tum etiam coram ceteris Dominis et amicis nostris anteponeremus, que cum familiaris noster ordinasset, Et eo duci fecisset, vos nescitur unde moti, uina illa intromittere nequaquam voluistis, quod profecto non potuimus grato a vobis acciperè animo. Interrogareque volumus, qua ratione id facere et attentare ausi estis. Ceterum intelligimus in multis locis illic hospicia meliora occupata fore. Est igitur in medio uestri familiaris noster Paulus Balogdy cum quo reuidete omnia ac nobis quoque hospiciam aliquod commodum ordinate, nullisque curatis retinete. Et aliud nullo modo feceritis. Datum in Hwnyadh. Sabbatho proximo ante Dominicam Oculi. Anno Domini 1571.

Stephanus Bathori de Somlyo ppr
Comes et Wayuoda Transsiluanus

Megjegyzés. Ennek az önérzetes levélnek az a külön érdekessége, hogy azt írója (négy nappal János Zsigmond halála után) vajdaként írta alá, amint a halálesetről somlyói várkastélyában értesült és útra kerekedett Fejérvár felé, hogy a kedélyeket megnyugtassa s az ország békéjét biztosítsa. Erről persze a kolozsvári városbírónak nem lehetett előzetes tudomása, miután a fejedelem halálát a testamentumos urak óvatosságból titokban tartották.* Ezért — nyilván a város régi borárlási kiváltságára hivatkozva — kötelességéhez híven, még Báthory István tanácsúr borával sem tehetett kivételt, sőt nem tudván mi járatban van, szállást sem mert neki adnia. Így értelmezendő e levél sajátos dátuma, mivel kiadója megbízható, jó oklevélolvasó volt s nem tehető fel róla,

* Az elhunyt fejedelem végrendelete végrehajtására megválasztott „testamentumos” főurak ezek voltak: Bekes Gáspár, Csáky Mihály kancellár, Hagymássy Kristóf, Niezowski Szaniszló és Bornemisza Farkas.

hogy esetleg 1574-es keltét vette elnézésből 1571-esnek. Ez azért sem állhat meg, mert akkor Báthory István immár három éve tényleges, választott fejedelme volt az országnak, akivel semmiféle bíró nem szállhatott volna szemben, még ilyen elvi alapon sem, amilyen a borbevétel megtiltása lehetett. A nagy visszatetszést keltett ügyet Jakab kitűnően méltatta id. műve leíró részében,¹ bár nem íly magyarázat kíséretében, amelyet mi egyedül helyesnek véltünk. Egyébként meg lehet, hogy a tanácsurak maguk közt rég elvégezték, hogy a beteg fejedelem utódja a nagytekintélyű Báthory István legyen s ez volt talán határozott óhajta János Zsigmondnak is, ha erről egyéb biztos adatunk nem is maradt reánk. Ez lehet a magyarázata, hogy Báthory fenti rendeletében előlegezte magának a vajdai címet megválasztása előtt.

72.

Szilágysomlyó, 1571 április 29.

Báthory István tanácsúr Miksa császár-királynak.

Javaslat, miként hajtassa végre az országgyűlésen a fejedelemválasztást a fejedelem bekövetkezett halála folytán.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 450—1. l. Mindvégig sajtókezű.

A levél bevezetése szerint e dolgokról egyenes felszólítására tájékoztatja most, hogy két napja visszatért a portáról az erdélyi követ, akit oda „pro indicanda morte Serenissimi principis“ küldtek volt.¹ Ez azonban egy magyarul is tudó precipuo Cyawasio kíséretében érkezett vissza, így a rendek nem akarták választás nélkül elfogadni a porta jelöltjét;² etc. Datum ex Somlyo penultima die Mensis Aprilis Anno Domini 1571.

73.

Praha, 1571 május 10.

Miksa császár-király Báthory István tanácsúrnak.

Válasz. Kéri, hogy az erdélyi vajda választásának körülményeire vonatkozó előzetes utasításaihoz tartsa magát a tanácsosokkal. A választási feltételek titokban tartandók.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Maximilianus etc. Magnifice fidelis nobis dilecte. Ex literis tuis, quas penultima die proxime elapsi mensis Aprilis ex Somlyo ad nos dedisti,¹ clementer cognovimus ea, quae de reditu nuntii

¹ A II. kötet 220. lapján.

¹ Ez Vajda István volt.

² A portai küldött: Amhát csausz, a magyarul is tudó, brassai származású Benkner Márk.

¹ Szövege az Erd. org. Emlékek II. köt. 450—1. l. Kivonatossan közöltük.

Consiliariorum et adventu Chausii Turcici nobis scripsisti. Libenter etiam percepimus, quid tui sit consilii circa res nostras in futura congregatione regnicolarum tractandas. Imprimis itaque gratum nobis est, quod non intermiseris nos de his omnibus reddere certiores, deinde² quod ad ea, quae repetis, attinet, quum nuper eadem fere ad nos perscripseris, arbitraremur te iam hactenus cognovisse ex literis nostris, quibus ad tuas 2-da istius mensis Maii,³ quid nobis quoque visum fuerit, ac cuiusmodi informationem Consiliariis circa futuri Waywodae electionem denuo dederimus. Quae quidem cum ab ipso consilio tuo non discrepet, nil aliud testare videtur, quam ut vos consilarii et ceteri, qui estis praecipui, hoc omne, quod ad electionem pertinet, cum quadam dexteritate ita agatis et proponatis, ut res tota absque aliqua Turcarum suspicione apud regnicolas eum sortiatur finem et effectum, quo et nostrae satisfieri menti atque intentioni et publici illius quoque provinciae bono, eiusdemque ulteriori permansioni et quieti optime videatur consultum. Quod quidem ita futurum non diffidimus, si iis, quae vobis consiliariis nuper communi nomine instructionis loco tradidimus, vos accommodaveritis et servare processeritis. Electionis autem conditiones omnino, sicuti tu consulis, non aliis quam solis consiliariis, ceterisque, quibus videbitur praestabilis, erunt communicandae.⁴ Te vero clementer hortamur, ut quemadmodum cepisti, ita imposterum quoque res istic nostras tibi habeas commendatas, deque omnibus contingentibus nos crebro facias certiores, habiturus propterea gratiam et clementiam nostram tibi admodum propensam. Datum in arce nostra Regia Pragensi, 10. Maii 1571.

Címzése: Magnifico Stephano Bathory de Somlyó etc. Fideli nostro dilecto.

² *Folytatólag, áthúzza:* quum protinus in literis tuis, idem quod nunc consilium tuum nobis significaris, arbitramur te iam ex nostro responso, quod ad illas tuas secunda huius mensis fecimus, hactenus cognovisse,

³ Sajnos, nincs meg, ismeretlen.

⁴ *Áthúzza, folytatólag:* Quae quidem omnia, quae admodum vestrorum consiliariorum et inter hos tuae haud in postremis committimus fidei atque diligentiae.

74.

Gyulafehérvár, 1571 május 13.

Báthory István tanácsúr Rueber János felsőmagyarországi főkapitánynak, Kassára.

Válasz. Levelét ő Felségével együtt felnyitották a tanácsülésben és örömmel fogadták a király atyai gondosságát; remélve, hogy

a békés állapotot fenntarthatják. Intelmét köszöni, de visszautasítja rosszakarói kárpalását. Csasz érkezt a szultán üzenetével, hogy őt nevében megválasztottnak nyilvánítsa; ám az ország kormányzását csupán úgy fogadja el, ha a rendek kikiáltják s azt ő Felsége is jóváhagyja.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 97. Mindvégig sajátkezűleg írva.

Spectabilis ac Magnifice d[omi]ne Amice semper obleruan-
[difi]me. Salutem ac seruicioru[m] plurimam com[m]enda-
cionem.

Literas Sp: ac Mag: do: V^{rae} simul ac Sacr^{mae} Cef: M^{tis} vndecima huius Mensis accepi, eoqu[e] ip[s]o die alias I[ite]ras Sue Sac: M^{tis} ad Testamentarios ac Confiliarios datas in confilio aperuimus, ex quibus omnibus, cu[m] perspicua sit paterna eius M^{tis} de nobis cura, leciora mox omnia, pacacioraqu[e] apparuerunt, apparet enim non lucri aut commodi, sed permanentionis ac tranquil[l]itatis n[ost]r[a]e ac publice habita racione, perditis propemodu[m] rebus n[ost]ris consultum esse voluisse, vnde nihil despero quin pro voto eius M^{tis} ac quietem et tranquil[l]itatem huius prouincie omnia cedant ac componantur.

Ceterum quod Sp. ac M. do. V^{ra} me monet, ne priuatis affectibus publicam tranquil[l]itatem turbari paterer: Puto esse quosdam qui cum sua occultant facinora, multa falsim de me falso predicent, Atqui profecto, Ego me ita geram, ne vlla ex parte existimacioni mee defuisse videar, neue spes de me dudu[m] concepta frustretur id quod malo factis quam prolixiorib[us] verbis testatu[m] facere.

Sed ne hoc quidem S. ac M. do. V^{rae} celare volui, aduenit enim Cyawlius ab Imp[eratore] Turca[rum] missus, qui licet nondum sit auditus, certo tamen ab eodem per nunciu[m] intellexi, habere se in mandatis, vt nomine sui Imperatoris, me electum declararet: cuius quidem mandatis quamuis aperte contradicere non sit tutum: Tamen persuasum habeat S. ac M. do. V^{ra} quod si vel vniversor[um] statuum accederet acclamatio, Nunqu[am] tamen absque benigno Consensu Sacr^{mae} Cef[areae] Regiequ[e] M^{tis} guberniu[m] prouincie Iculcipiam Graciam enim eius Sac^{mae} M^{tis} mihi iamdudum cognitam ac oblatam illesam conferuare certo statui.

Ad extremu[m] quod ad Sac: Cef[aream] M^{tem} hac vice nihil scripserim sciat Sp. ac M. do. V^{ra} nihil esse hoc tempore nouu[m] aut scitu dignu[m] si quid tamen emerlerit, primo quo[que] tempore M^{tem} luam Sac^{mam} curabo reddere cerciorem.

Superest vt Sp: ac Mag: do. V^{ra} diu valeat incolumis. Dat[um]
Albe Julię 13 Menfis Maý 1571

Sp: ac M. do. V^{re} S[er]uitor

Stephanus Bathorý
de Somlyó: ppia

Ex l[ite]ris 22 Apr[ilis] datis Auunculi mei adhuc illi misam pecuniam non fui prestituta[m] accepi vnde penuria quasi iam afficitur: Rogo S. ac M. do. V^{ram} ne grauetur per l[ite]ras suas dominu[m] oratorem Cesareu[m] de pecunia reddita vel non reddita interrogare, mequ[e] certificare.

75.

Istanbul, 1571 május közepe.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 549—461. l.

Értesülvén leveléből fejedelmök (István király¹) haláláról tudatja, hogy mivel mindig minden hívséggel volt hozzá Erdélyországot az ő hatalmából neki adta s erről szóló parancsolatját Amhat csauz által neki küldte; etc. Keolt ez lewel ez may naphoz 45 Constantinapolban.

Megjegyzés. A szultán e fontos levelét a magyar eredetű renegát, Amhát csauz adta át a fejedelmválasztó országgyűlésen (1571 május 25-én) a rendeknek. De tekintettel a Miksa királlyal fennálló kényes viszonyra, azt nem mutatták be s magát a csauzt is jóformán csak indulásakor fogadta Báthory István kihallgatáson.

76.

Gyulafehérvár, 1571 május 25.

Báthory István vajda magyar eskülevele.

Helybenhagyja az elődje, II. János király végrendeletét s megtartja adományait is. A vallást nem háborítja meg sem Erdélyben, sem a magyarországi részekben. Mindenkinek igaz törvényt szolgál.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 459. l.

En Bathorý Istwan Erdely Vaýda es Zekeleknek Ispannya. Eskezem az Attya myndenható Istenre, Mennek es feoldnek teremteoyere, Es az mi Vrunk Jesus Christusra az ew zent fyara Es Zent Lelekre, Hogy en az en meg holt kegyelmes Vram Masodik Janos Magyarj Valasztott kyral zabad iozagarol es marhaiarol feyedelmi meltosaga es zabadsaga zerent teott testamentomat

¹ János király fiát a törökök következetesen így nevezték.

mýnden rezebe exequalnj hagýom es minden citkelebe helyen hagýom, es az Executorokat semmibe meg nem haboritom es ew Felsegenek az en meg holt feýedelmemnek minden donatioit, Inscriptioit, Saluo iure alieno helyen hagýom es meg tartom Es senkit sem zemelyebe sem jozagaba ew felsegehez valo zolgalattiaert meg nem bantom es meg bantanj semmi nemew zin alatt nem engedem, Sewt walamj zolgalattiaba teortent dolog, az le teteteott dolog lezen, Es ez orzagot es Magyarorzagbelj Varmegyeket kýket az mý meg holt Kegýelmes Vrunck birt, teorvenyeokbe Zabadsagokba es religioiokba meg nem haboritom, sewt mýnden rend belj embereknek, valakiknek en eleottem teorvenye zolgaltatik, mýnd Erdel orzagbelieknek mind Magyarorzagbelieknek sem kedwert, sem atiafiusagert, sem baratsagert, sem adomanýert, sem semminemew zyn alatt walo dologert nem kedwezek, hanem mýndenek zemeli valogatas nélkewl, igaz teorwent zolgaltatok. Isten engem ugý segichýen.

Megjegyzés. A rendek színe előtt letett magyar esküformában Báthory István már nyíltan királynak nevezte elhúnyt elődjét, amit a másik (Bécsbe küldött) latin eskülevelében óvatosan került.

77.

Gyulafehérovár, 1571 május 25.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Latin hitlevél, amelyben kötelezi magát, hogy neki és utódainak, mint törvényes magyar királyoknak, odaadó hűséges alattvalója legyen.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű, gyűrűpecsétjével megerősítve. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 458. l. Magyar fordításban Szalay: Adalékok 19—20. l. Kevésbé pontos kiadása Bethlen törtérelia II. köt. 234—5. l.

Ego Stephanus Bathory de Somlyo, Vaywoda Transsiluanus, et Comes Siculoru[m,] Juro per deum uiuum etc Quod Ser^{mo} et potentissimo Principi, et Domino, D[omi]no Maximiliano, Electo Rom[anorum] Imperatori Semper Augusto ac Hungarie, Bohemiae, Dalmacie, Croacie, Sclauonie etc Regi, Archiduci Austrie etc Domino meo semper clementi[simo] Eiuudemq[ue] heredibus, et fuccessoribus, legitimis sc[ili]zet Hungar[iae] Regibus, à modo imposterum, fidelis, obediens ac subditus, atq[ue] in hoc uatuo-datus mei officio, hostibus suę M[aiesta]tis hostis, amicis amicus ero. Arces et bona suę M[aiesta]tis, quę manib[us] meis fuerint tradita, pro sua M[aiesta]te, et eiuudem fuccessorib[us] legitimis

u[*fidelis*]zet Hungariae Regibus, fideliter conferuabo, et conferuari curabo, omnes status et ordines Regni Transsilvaniae in suis iuribus, et libertatibus tenebo, et tam contra internos, quam externos hostes, pro uiribus defendam. Omnibus coram me causantibus, rectum et uerum iudiciu[m] et iusticiam administram, prece, premio, odio, fauore, amore, et complacencia semotis, ac quandocunq[ue] per Eandem Caesarem et Regiam M[*ajesta*]tem, prefatum officium Vaiuodatus, vnacum Arcibus et bonis fidei meę conceditis à me repetetur, idem libenter¹ sine omni difficultate et subterfugio, Eidem sue M[*ajesta*]ti, vel cui eadem iusserit, restituum, et assignabo. Ita me Deus adiuuet. Acta sunt hec die vigesima quinta Mensis Maÿ: Albę Juliae Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Primo: —

(L. S.)

Idem Stephanus Bathorÿ
de Somlyo: Manu ppia.

78.

Gyulafehérvár, 1571 május 29.

Báthory István vajda Rueber János felsőmagyarországi főkapitánynak.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 463—4. l.

Tudatom, hogy az országgyűlés vajdává kiáltott ki: die

V. 25 namque Veneris proxime praeterita consensu et quasi uno omnium regnicolarum, atque etiam Imperatoris Turcharum edicto, nos in officium Vaivodatus huius Regni Transylvanici sumus electi, et pronunctiati; etc.

79.

Gyulafehérvár, 1571 május 30.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 464—471. l.

Jelentést tesz (kapott rendelete szerint) a megtartott fejérvári országgyűlés lefolyásáról és miután: iuramento adactus sim ad iustitiae et legum executionem, *kérem*, velit definitivam sententiam omnium actionum huius provinciae totius meo imperio subiectae mihi committere; etc.

¹ Miként hasonmásunk is mutatja, e helyre idők folyamán vízfolt esett, de mivel az elfedett szóban az n betű első lába tisztán látszik, a szó így olvasandó: libenter, míg Szamosközy (Bethlen) másolata libere szót mutat.

Ego Stephanus Bathory de Somlyo, Vajnyoda Transsil-
 uanus, et Comes Siculorum, Juro per deum uiuam ac
 Quod Serenissimo et potentissimo Principi, et domino, dno
 Maximiliano, Ele. Ro. Imperatori Semper Augusto
 ac Hungaric, Bohemic, Dalmacie, Croacie, Sclauonic et
 Regi, Archiduci Austric, et domino meo Semper clementi,
 Eiusdemq; hereditibus, et successoribus, legitimis scilicet Hungaric
 Regibus, a modo impofterum, fidelis, obediens ac Subditus
 atq; in hoc variodatus mei officio, hostibus sue Mtr, hostis
 amicis amicus ero. Arces et bona sue Mtr, que manib;
 meis fuerint tradita, pro sua Mtr, et eiusdem successoris
 legitimis uiribus Hungaria Regibus, fideliter conseruabo,
 et conseruari curabo, Omnes Status et ordines Regni
 Transsiluaniæ in suis iuribus, et libertatibus teneba. et
 tam contra internos, quam externos hostes, pro iuribus
 defendam. Omnibus coram me causantibus, rectum et
 uerum iudiciu, et iusticiam administabo. prece, premia
 odio, fauore, amore, et complacencia semotis, ac quando
 cumq; per Eandem Casarem et Regiam Mtr, prefatum
 officium Variodatus, Vn. cum Arcibus et bonis fidei
 mee, conceditis a me repetetur, idam liber sine omni
 difficultate et subterfugio, Eidem sue Mtr, vel cui eadem
 iusserit, restituum, et assignabo, Ita me deus adiuuet
 Acta sunt hec die Vigesima quinta Mensis Maij. Aul. Julio
 Anno Domini Millejimo Quingentesimo Septuagesimo
 Primo :-



Idem Stephanus Bathory
 de Somlyo: Manu Scrip.

80.

Gyulafehérvár, 1571 június 9.

Báthory István vajda Udvarhelyszék közönségének.

Hűségöket ismerve, udvarhelyszéki királybírakká nevezi ki Homoródszentpáli Kornis Farkast és Dersi Petky Mihályt.

Erd. Nemz. Muz. Kolozsvár. Gr. Lázár cs. levéltára. Kiadva a Székely oklevéltár III. köt. 334—5 l.

Értesíti, quod confisi de fide integritate, industria et rerum gerendarum sufficienti peritia Egregiorum Agilium Volphangi Kornis de Zentpal et Michaelis Petkÿ de Ders... eisdem... honorem Iudicatus Regii sedis Siculicalis Wdwarhelÿ plena cum auctoritate durante beneplacito adományozta és elrendeli, hogy nekik minden törvényes dologban engedelmeskedjenek.

81.

Gyulafehérvár, 1571 június 10.

Báthory István vajda Kornis Farkas és Petky Mihály udvarhelyszéki királybíráknak.

Rendeli, viseljének gondot a vetések őriztetésére, miután azokat főnépek, a lófők s a község barmaikkal etetik és károsítják.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Mike Sándor gyűjt. Kiadva a Székely oklevéltár III. köt. 337. l.

Egregÿ domini, fratres Nobis dilecti. Salutem et fauorem. Nagÿ bernald, Swkeoÿ, Mÿhal georg, vgÿan onnat, Lukachÿ Jacob farczadÿ, Erdeos Balas dallÿaÿ, Aggÿak ertenwnk hogÿ, Az mÿnemeo Vetes Buza, Zab kender es egijeb Maÿorsag, a mezeon vagyon, kÿnek gongÿa vÿeselesere hÿtesek voltak, Most e változasba, Mÿnd feo nep lo feo mÿnd keosseg, Barmawal etetne Nÿomottatna karossÿtana, Azert kerem Kegÿelmeteket, Mÿwel hogÿ ez Immar teöbbÿre kez Marha kegielmeteknek legÿen gongÿa a meg eorzetesere hogy el ne vezzen, Barom mÿya, Kegÿelmetek vgÿan ezenekkel eoreoztesse meg, es a be takarasaraÿs vÿseltessen gondot, de ez lewel e meg mondot zemelÿeknek vagÿ Rawastol vagÿ egÿebteol valo mentsegekre ne lehessen ez meg Irott dolog kÿweol. Datę Albe Julię die 10. Junÿ Anno dominj 1571.

Stephanus Bathorÿj

de Somlyo ppr

[*Külcíme:*] Egregÿs dominis Volfango Kornÿs et Michaeli Petkÿ Judicibus Regÿs Sedis Siculicalis Vduarhelÿ. Nobis dilectis.

82.

Gyulafehérvár, 1571 június 10.

Báthory István vajda Cseffey János és Kornis Mihály
kirendelt biztosoknak.

Részletes utasítás (mindenre kiterjedő 15 pontban) miként hajtsák végre Udvarhelyszék új összeírását, intvén egyben a főnépeket, ne kívánjanak a szegényektől méltatlan dolgot.

Gr. Teleki-ltár. Marosvásárhely. Székely oklevéltár III. köt. 335—7. l.

Elseo. Hogy minden ember, valakinek hatt forýnt ereo Marhaÿa vagyon, labas barma, hazbeli marhaÿatul elvalwa, egy forintba rotassek.

2. Valaki egez nÿlat el a falw keozeott, eottwen penzre fel adora rotassek, Ha penig fel nÿlat el marhatlan, segechÿe az fele az teobbit.

3. Az falws biro soholt meg ne rotassek.

4. Az feo emberek vaÿ lo feÿek zolgaÿ keozzeol az kÿk zegeodwe es fÿzetesertt zolgallÿak Vrokat, chÿak azok kerewllÿek el a rawast, De a kÿweol, waÿ zabadoswl wagj oltalomert, wagÿ egÿebert, nem fÿzetesertt zolgallÿak, azok meg rotassanak, kÿt az rawok hÿt zerent erchÿenek meg.

5. Az drabontok neweis, valakÿknek rawas bÿrható marhaÿok vagyon, a registromba be Jrassanak, es meg legÿen specificalwa hogÿ drabontok; De addig semmit ne exigallÿanak rajtok, mig mas tanwsagok nem lezen. Azoknak is, akiknek morhaiok annÿ ninchen hogÿ foryntra rottassanak, mind azaltal newek az Regestromba Irwa legÿenek.

6. Kÿzdÿ zekbe a Bereczkÿ vannak Prouentusat hÿt zerentt a Rawok meg ercheÿek, es az wrnak ew Nagÿsaganak Regestrom zerent be hozzak, hogÿ twggÿa mÿtt chÿelekedgÿek beleole.

7. Az zegenÿek, kÿk forÿntra nem rotatnak, morhaÿok zerent segechÿek a forintra rottakath.

8. Az rawok ew Nagÿsaga zawawal minden falwnak, a hol ew felsegenek maÿorsaga volt, ereossen meg haggiak, hogÿ azt azon zorgalmatossaggal kar nekewl be takarÿak, es az kiral bÿrak rea gondollÿanak.

9. Az chÿkÿ ravok az hamoron valo kez vasat zokot arra zerentt el aggÿak, es azt az banÿa zokott mÿe el kezdesere fordechÿak az elebbi fÿzetes zerent, Zewch Tamas keze altal, kÿre ew tarchÿon zamott, howa keel.

10. Az mÿnemeo feold foglalasok estek, kÿket a varhoz bÿrnek, lassak meg, ha a varhoz el lehetnek nala nekwl; egÿeb

teorwentelensegekethis, kýt vjobbban zerzettek volna keozteok, mýnt teorwen kýweol valo býrsagokat es egýebeket meg ertwen, ew Nagýsaganak twttara adgyák.

VII.13 11. Az kýnkeo banýat meg lassak, es az elebbi mod zerentt az mýwet el kezdýek; mely dologba ha walamý oly kesseg nyomorwsagatt latnak, engem informaljanak Vgyán ezen rawo az wý zamlalas zerentt mindyartt zeggýe az adott, hogý az vegezett zent Margýtt azon napiara be zolgaltathassak.

12. Az few nepeket Inchýek, hogý a zegený keosseg keozt walamý meltatlan dolgot es zokatlan zolgaltatást ne chýelekedgýenek, kýbeol panaz Jewýen.

13. Az kýknek Vrwnc Jozagott donalt, lassak aztis meg, menni feldeket foglalta el az donatarius, es mýnt tartýa az zegen nepet etc.

14. Az so aknat az elebbi kamara espan mý moddal atta kezhez, es mýchýoda Inventariomott hagýott ott, lassa meg a rawo.

15. Az mel falwkba kýralnak barmai voltanak, mýnt barom, jwh, dýzno, es akarmi newel walok, el ne tekozoltassek, se el ne ozlassek; ha eddig valamenný el ozlott volna bennek, azokatt az rawok meg lassak es eoze gyeuýcek az kýralbirakkal egyetembe, es az kiralbýrak hozza latassanak azon heleken, a hol ennek elotte voltak, mýg wrunk mas parancholattýat nem aggya nekýk; az ravok zamatt irwa hozzak ew Nagýsaganak.

Stephanus Bathorý
de Somlyo ppr

83.

Gyulafehérvár, 1571 június 10.

Báthory István vajda Somosdi Székely Balázs és társai részére.

Erd. Nemz. Muz. Kolozsvár. B. Orbán Balázs gyűjt. Kiadva a Székely oklevéltár III. köt. 338—9. l.

Meghagyja nekik, hogy a néhai fejedelem „in oppido Zekelwasarhel“ hozott ítéletlevele értelmében tartsanak tanúvallomást a Stephanus Wayda felperes és néhai Petrus literati Wary de waya gyermekei alperesek közt per tárgyát képező Weche Ezeke in sede Siculicali Maros fekvő erdő ügyében.

84.

Praha, 1571 június 10.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Orvond, hogy az erdélyi vajda-választás óhajtsa szerint rendben ment végbe. A kedvezőtlen hírek ellenére is megbízik

benne. Utasítja a királyi várak és birtokok átvételére és felhatalmazza azok jövedelme kezelésére. A kért huszonötezer forintnyi segílyt kiutalja számára. Adományozási jogának határa 25 jobbágytelek, de ha (fontos érdekből) valami száz jobbágytelken felüli akad, kérje külön engedelmét. Tekintve, hogy az Erdélyhez tartozó négy magyarországi vármegyét is bírja, kívánja, hogy a királyi helytartói címet is használja. A nyugtalankodó székekyeket csendesítse le, ha másként nem lehet, adja nekik vissza régi kiváltságait. Kendy Ferenc és Antal árvái a szülők hűtlensége miatt kegyelemben nem részesíthetők. Inti, hogy az elhunyt fejedelem tanácsosaival megértően működjék közre, mert becsületes jellemről tettek tanúságot. A királyi várak kapitányai a hűségsküt tegyék le.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Maximilianus etc. Spectabilis et Magnifice fidelis nobis dilecte. Ex literis tuis die tricesima proxime praeteriti mensis Maii ad Nos datis,¹ quas servitor tuus sexta huius attulit, clementer cognovimus, quid tandem actum et conclusum fuerit circa electionem Waywodae partium istarum regni nostri Hungariae Transsylvanarum, quam promptum item et obsequentem in perficienda benigna voluntate nostra te demonstraris: quo denique in statu nunc positae sint res istae tum nostrae, tum vero illius provinciae. Et primum quidem, quando consideramus, quam sine omni contentione, consensione gravioribus aliquibus motibus et turbis haec electio, Deo optimo maximo haud dubie providente fuerit peracta, est cur merito divinae bonitati immortales agamus gratias, provinciae autem illi ex animo gratulemur, quod tanti momenti incommoda, tam gravia pericula, quae in ista mutatione merito timeri poterant, feliciter evaserit. Deinde, ad te quod attinet, iam olim quidem clementer admodum et benevole erga te semper fuimus affecti, sicuti hoc post mortem condam principis tui aliquot etiam literis nostris tibi testati sumus, luculentam nobis tamen hac vice praebuisti causam, cur id imposterum magis atque intensius faciamus, quod unacum ceteris consiliariis et fidelibus istis nostris, quibus res ibi nostras commendaveramus, prudenter et consulte ita singula direxeris, ut votis nostris satisfactum esse plane fateamur, nihil vero tibi usque adeo cordi esse permiseris, quin obedienter nostrae te in omnibus accommodares

¹ Nincs meg, de tartalma nagyjában kivehető egyidejűleg Rueber János felsőmagyarországi főkapitányhoz írt — fentebb közölt — leveléből, amelyben hivatkozik is rá.

voluntati. Talia autem nunc nobis de te semper fuerimus polliciti; nunc data occasione etiam reipsa sumus experti. Et propterea pro his omnibus fatemur multam a nobis te promeritum esse gratiam et dabimus etiam operam, ut quod vel immenso nobis obsequendi, inserviendique studio, vel probata et impensa patriae, totique reipublicae christianae fidei et sincera, diligentique opera tua iuste tam hactenus promeruisti, quam vero imposterum promeriturus es, gratia et munificentia nostra imperiali atque Regia tibi liberaliter rependatur.

Et licet, sicuti ex postremis ad te literis nostris hactenus cognoscere potuisti, rumor de te quidam ad nos perlatus fuerat, permoveri tamen nunquam potuimus, ut sinistri quid de te crederemus, sicuti...² permoveri nos non patiemur, quin potius persuasum tibi habeas nos iuxta id, quod a nobis petisti, et quod alioquin etiam moris nostri est, nemini unquam ita aurem praestituros quin si te criminetur, utramque tibi reservaturi simus.

Porro ubi nobis humiliter supplicas partim de iis, quae ad exercendam isto in officio tuo auctoritatem, partim vero ad publicas et nunc instantes istius provinciae necessitates pertinent: imprimis quantum ad arces et bona Regia, nunc in manibus testamentariorum existentia attinet, clementer annuimus, ut ea per testamentarios ad tuas manus assignentur, tuque illa possideas et gubernes in hoc tuo officio, simul cum omnibus eorum pertinentiis et proventibus, hac tamen conditione, ut praefectos et castellanos talium arcium et fortalitorum, tam eos, qui nunc in illis sunt, quam vero quos mutare volueris, aut imposterum constitues, fidelitatis et obedientiae iuramento nobis et successoribus nostris, legitimis videlicet Hungariae Regibus et post nos tibi quoque semper astringas; quorum postea nomina quoque simul cum singulorum super dicto iuramento literis reversalibus nobis transmittas.^{2a} Mandamus autem testamentariis ipsis, ut arces et bona illa, fortalitiaque omnia tuis manibus assignent.

Proventus quoque et redditus universos tam Transylvaniae, quam etiam quatuor illorum in Hungaria comitatum tibi colligendos et percipiendos relinquimus, ut ex illis, singulis illius provinciae, officiique tui auctoritatibus, tam ordinariis, quam vero contingentibus, et illis praecipue, quas in regesto nobis misso declarasti, eo quo hactenus factum fuit modo provideas.

² Olvashatatlan 30 mm. széles szó.

^{2/a} Mégis egyetlen egy ilyen esküvelél sem maradt reánk a császári gyűjteményekben; egyet ismerünk csupán a gyulafehérvári lymbusból.

Quod autem humiliter nobis supplicas, ut in praesenti ista rerum difficultate viginti quinque millia florenorum usualis monetae hungaricae mutuo et sub spe futurae solutionis tibi numerare dignaremur, faciemus id minime gravatim, ut et nostra erga provinciam istam propensio constet, et tu quoque in isto administrationis tuae principio non deficias, modo nos primo quoque tempore edoceas, quando et ubi hanc summam tibi numerari et deponi velis, et quomodo ea tuto et clandestine ad te perferri queat. Nam ut nos illam in Transsylvaniam usque mittamus, non videtur consultum, propter evitandam Turcarum suspicionem.

Ad donationes honorum, quae in fiscum devolventur, quod attinet, licet inde ab antiquo Waýwodae illius provinciae ab Hungariae Regibus, auctoritatem conferendorum benemeritis honorum, non ultra vigintiquinque colonos habuerint, habito tamen respectu praesentium temporum tibi longe maiorem concedendam duximus. Et propterea clementer tibi annuimus, ut quaecumque bona et iura possessionaria, quae successu temporum tam in Transsylvania, quam in quatuor illis Hungariae comitatibus, ad nos et collationem nostram quocumque titulo devoluta fuerint, usque ad numerum centum colonorum, personis benemeritis nostra auctoritate donare et conferre valeas. Si quae vero numerum centenarium excederent, de iis nos certifies et nostram super illis deliberationem et informationem exspectes.

Inscriptionem vero honorum illorum Reginum, quae tibi per testamentarios assignabuntur, omnino evitandam esse censemus, vel si tanta ingrueret publica illius provinciae necessitas, ut evitari id nequeat, nos prius requiras, quo facto clementer ita deliberabimus, ut publicae necessitati per nos videatur consultum.

Et licet de veteri provinciae illius consuetudine, universae causarum appellationes in nostram vel Iudicis curiae nostrae praesentiam fieri et deduci deberent, propter eas tamen, quas tu quoque recensuisti causas, definitivam in omnibus actionibus et causis sententiam tibi clementer concedimus.

Ne autem in hoc quoque nostram tibi clementiam defuisse putes, clementer annuimus, ut ultra Waýwodae partium Regni nostri Hungariae Transsylvanarum et Comitum Siculorum titulum, dicaris etiam noster in certis Hungariae partibus Locumtenens, intelligendo scilicet quatuor tantum illos comitatus, qui ad Transsylvaniam nunc possidentur.

Atque praemissa haec omnia, cum a veteri tam Regum, quam Regni Hungariae consuetudine sint aliena et iura quoque ipsius

coronae longe aliam requirerent deliberationem, temporis tamen moderni rationem habentes, tibi quoque pro singulari nostra erga te propensione et clementia indulgere, atque haec singula praemisso modo tuae administrationi pariter et auctoritati gratiose ita committere volumus. Hoc tamen declarato, ut si quando ex immensa misericordis Dei bonitate contingat, quod sublato a cervicibus afflictissimi huius Regni nostri Hungariae iugo et tyrannide Turcica, tempora redeant pacatiora, Regnumque ipsum ad pristinum videatur reducendum ordinem atque statum, nostra haec deliberatio et concessio, neque iuribus coronae, neque nobis aut successoribus nostris legitimis Hungariae Regibus quocumque praeiudicare, derogareque intelligatur.

Ceterum, quod de clausula illa, quae super repetitione arcium formae iuramenti inserta est, planam a nobis petis resolutionem, non est, quod illa quicquam te moveat. Non ea enim de causa illam ita posuimus, ut suspiceris nos te hoc officio aliquando privaturum, praesertim cum de tua, quam polliceris et iam cognovimus fide, subiectione et obedientia securi, nihil minus, quam hoc cogitemus, sed quod, quum ea sit vetus et antiqua iuramenti Waywodarum forma^{2b} nihil in ea mutandum, vel omittendum putaverimus.

Denique ubi a nobis edoceri cupis, quid faciendum tibi sit de Siculis, propter restitutionem antiquae suae libertatis tumultuantibus, scripserunt ad nos hac de re consiliarii et testamentarii quoque, cum antea, tum vero postremis istis literis suis. Quum itaque nobis constet Siculos inde ab initio sat sine ordine, bonoque aliquo regimine deguisse, eamque ob causam etiam priorum Hungariae Regum temporibus non raro tumultuasse et rebellasse, non inconsultum, imo summe necessarium videretur, si pacatis quoque modo illis, res eorum in eo permanerent statu, in quo fuerunt ad mortem usque defuncti nuper principis. Quare omnibus modis des operam, si quo bono modo illos sedare, eisque persuadere possis, ut depositis tumultibus, nihil ab eo, qui hactenus inter illos servatus est ordine immutent. Quod quidem, si nullo pacto impetrare, efficereque posses, resque ad graviorem aliquem spectaret tumultum, cedendum putamus necessitati et veterem illis libertatem, nostro tamen nomine, permittendam. Ut tamen futuri tumultus et rebelliones illorum prohibeantur, et tu quoque firmiter eos

^{2b} E szerint tehát a császári kancelláriában meg volt még a középkori esküforma szövege, abból az időből, amikor Erdély tényleg kiegészítő része volt Magyarországnak s úgy látszik azt a szöveget kapta kézhez Báthory eskülevele megírásakor.

regere et in potestate habere queas, duo illa castella, ad coercendos eos in medio ipsorum erecta retinere studeas, neque, ut illis vel reddantur, vel destruantur permittas.³ Ad donationes autem, quod attinet, quas defunctus olim princeps Transsylvaniae nonnullis de bonis Siculicalibus fecit, licet testamentarii a nobis humiliter petant, ut donatarios per te iubeamus contra illos defendi, nosque cupiamus iuxta transactionem omnes principis illius donationes observari, clementer tibi committimus, ut quantum usque fuerit possibile, coneris efficere et donationes illae maneant et serventur in suo robore et vigore: si tamen hoc nullo modo fieri queat, res tota committatur Regnicolis, illorum iudicio et sententia inter partes dirimenda et componenda, idque eo magis, quod tu quoque Regnicolis iuraris ad observationem donationum, cum conditione salvo iure alieno; vel, si aliquid aliud habueris, quod et ad sedandos Siculos et ad satisfaciendum donatariis facere putaveris, id nobis quamprimum significes, aut si tempus vel rei status moram non admitteret, tu pro ea, qua es industria, statuas et decernas id, quod ad tranquillitatem partium pariter et provinciae illius magis facere videbitur.

De orphanis Francisci et Antonii Kendy multae et magnae nos inducunt rationes, ut causae illorum minus favendum, accedendumque putemus. Notum est omnibus, quod olim Franciscus primum contra Regem Joannem, deinde contra Divum sanctae memoriae parentem nostrum, postremo simul cum Antonio et aliis contra Reginam Isabellam summa cum perfidia tentarit, pariter et patrarit; facinus illorum dignum videtur punitione eis irrogata, ut posteris suis ob oculos exemplum, quo cognoscant Deum nullam sinere perfidiam in hac etiam vita inultam. Et propterea te clementer hortamur, ne horum precibus aures adhibeas, sed quod a tot iam annis tacitum fuit, et sepultum, ac omnibus istis bonis in iustam punitionem consentientibus in rem iudicatam transiit, tu quoque moveri, renovarique non admittas.

Et haec ad literas tuas. Ceterum quum reipsa cognoverimus consiliarios et testamentarios defuncti condam principis Transsylvaniae viros esse, quorum consilium et opera magnis quibusvis in rebus merito videatur acceptanda, erga nos autem vel hac prima

³ A hivatkozott két vár, melyet János Zsigmond a székelyek leveretése után megfékezésükre emeltetett, a székelyudvarhelyi megerősített barátkolostor volt, Székelytámadtnak, a másik pedig a háromszéki Várhegyen lévő, Székelybánjának nevezve, seregekkel betelepítve. (Kővári: Erdély tört. 3. köt. 174. l. Nyilván Bethlen históriája II. köt. 23. lapja nyomán, ahol először vannak e várak említve.)

vice in negotiis ipsorum curae et diligentiae commissis ita sese gesserint, ut eorum fidem, prudentiam et industriam non possimus merito non commendare et laudare, et de illis speremus, quod tales sese nobis imposterum quoque declaraturi sint, Te clementer monere atque etiam committere tibi volumus, ut dignum illorum habeas respectum, dignitatem et reputationem, quam tempore defuncti sui principis habuerunt, quantum usque fuerit possibile, illis censemus, in rebus autem provinciae istius publicis eorum utaris consiliis, quum illos eadem fidei sinceritatem quam nunc in illis experti sumus, confidamus nobis et consequenter istis tibi haud gravatim in posterum quoque semper praesto futuros.

Significarunt etiam nobis iidem consiliarii, quomodo nunc noviter circiter quinquaginta ex nobilitate et magnatis civium ac iudices quatuor civitatum iuramento nobis astrinxerint, solos autem Capitaneos peditum curiae in iurando facere difficultatem. Qua de re commisimus eis, ut omnibus adhuc laborent modis, quo illis persuadeant, ne soli ipsi ab hoc iuramento praestando sese retrahant. Unde tibi quoque clementer iniungimus, ut postquam illos imposterum tibi subesse et iussis tuis parere deceat, cum eis agas et efficias, ut ipsi quoque exemplo aliorum nobis iurare amplius non recusent.

Postremo, omnia istius provinciae publica pariter et privata tuae fidei, industriae atque diligentiae ita commendamus, ut totis viribus coneris, quo sedatis omnibus turbis et seditionibus, omnia sint pacata et tranquilla. Nobis vero de singulis, quae contigerint vel acta fuerint, quaeve nos merito scire debere, aut nostram requirere deliberationem, resolutionemque putaveris, frequenter scribere non omittas. Datum in arce nostra Regia Pragensi, 10. Junii 1571.

[*Külcíme:*] Spectabili et Magnifico Stephano Bathorÿ de Somlyo, Waywodae partium Regni Nostri Hungariae, Transsylvanarum et Siculorum Comiti, ac in certis eiusdem Hungariae partibus nostro Locumtenenti etc. Fideli nobis dilecto.

Megjegyzés. E nagy fontosságú levél érdekes fényt vet a császári udvar felfogására, amely semmiben sem változott néhai Ferdinánd király ideje óta. E szerint Erdélyt Magyarországhoz tartozó tartománynak tekintették, nyilván az 1551-i szerződés alapján, sőt továbbmenve, Báthorytól most azt is kívánták, hogy címei közt használja a *királyi helytartói* címet is, miután a magyarországi részek is gondviselése alatt vannak, vagyis átengedettek neki. Ezt a címet ő azonban soha nem fogadta el s a császáriak józanságára mutat, hogy használatát nem is erőszakolták többé; nem is lehetett volna, mivel arról Báthory István eskülevelében szó sem volt.

85.

Gyulafehéroár, 1571 június 28.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután érdemei jutalmául a cigányvajdaság jövedelmének felét Barbély György lovaskapitánynak adományozta, rendeli, hogy azt neki pontosan megfizessék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Egykorú más.

Stephanus Bathori de Somlio vaywoda Transsilvanus etc. Univerlió singulio dominis etc Salutem et favorem. Quia noó habita ratione fidelium fervitiorum Egregy Georgy Barbely capitanej equitum nostrorum campestrium a nekünk alkalmilag tett szolgálataiért integram dimidiam partem officy waywodatub cziganorum in Regno Transsilvaniae, quam Egregiub Franciscub Baladffy collatione Ser^{mi} principiú defuncti durante beneplacito possedit, limul cum solitió cenlibú ac univerlió reditibú, proventibú ac emolumentio legitimió neki adományoztuk és rendeljük, hogy azt neki megadjátok; etc. Datae Albae Juliae die vigesima octava Juny. Anno dominj 1571

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes

86.

Gyulafehérvár, 1571 június 30.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A portáról közeledő csausz ünnepélyes fogadtatására rendeli, küldje képviselőjét illő ajándékkal.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. A fejedelem nyolcszögletű gyűrűpecsétjével lezárva.

Prudentes Circumspecti Domini, nobis dilecti Salutem et fauorem. Accepimus literas ab Excella porta Potentissimi Imperatoris Thurcarum per nuntios nostros misas, in quibus scribitur, Insignem Chyawulium cum solenni legatione expeditum iam in itinere esse, qui nobis uexillum et ornamenta, omnibus item statibus et ordinibus Regni, preciosas uestes pro munere adferat. Duobus senatoribus Cibiniensibus duas, aliarum uerò Ciuitatum singulis Judicibus singulas. Hac igitur de re D(ominationes) Vestras admonendum duximus, ut sciant et ipsae tempestiuè de aliquo munere prospicere, quod pro suo dono dicto oratorj honeste et cum decore offerre possint. In quo non tam oratoris, quam ipsius Imperatoris Thurcarum habendus est respectus, ita autem d(ominationes) Vestrae ad hoc se praeparent, ut quam primum literas nostras uiderint, ad aduentum dictj oratoris nulla mora interposita huc se con-

ferre possint. Secus ne feceritis. Date Albę Juliae die vltima Mensis Juny Anno Dominj 1571.

Stephanus Bathory
de Somlyo: ppia



[Külcíme:] Prudentibus Circumspectio D. Judicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatis Biltricienlis. Nobis dilectis.

87.

Roma, 1571 július 2.

V. Pius pápa Báthory István erdélyi vajdának.

Üdvözli megválasztatása alkalmából, meg lévén győződve, hogy mindent elkövet a hit terjesztése érdekében.

Arch. Vat. Roma. Kiadtam a Documente I. köt. 300—2. l. Celes Márton atya másolata (gyűjteménye VIII. köt. 12. l.) 1571 augusztus 8-i hibás kelettel.

Magnas agimus gratias Omnipotenti Deo, qui his perturbatissimis Reipublicae Christianae temporibus eam istius provinciae populis mentem immisit, ut te, virum, quemadmodum accepimus, catholicae religionis studiorum et excellenti pietate praeditum, eiusdem provinciae rectorem ac perpetuum gubernatorem eligerent; etc.

Megjegyzés. Báthory Istvánt az erdélyi rendek 1571 május 25-i ülésükön választották és kiáltották ki fejedelmökké; az erről való híradás tehát elég hamar eljutott a Vatikánba.

88.

Wien, 1571 július 5.

Szántó (Arator) István jezsuita atya Báthory István fejedelemnek.

Üdvözli trónralépte alkalmából és kitartásra buzdítja a katolikus hit fejlesztése érdekében, miután Jézus Krisztus mellette lézzen fáradozásában.

Arch. S. I. Roma. Kiadóban Szittyay: Szántó István erdélyi naplójában.

Etsi mihi facie nondum sis notus, vir prudentissime, auditis tamen rebus tuis fortiter gestis, nullo modo me cohibere potui, quin ultro in tuas laudes prorumperem. *Hálát adok az Istennek, hogy annyi sok baj, háború, pestis és eretnekség után, ami hazánkat propter nostra peccata érte, reginae coeli, patronae Ungariae szent imája után te in ducem populi sui eligere dignatus est, te: in fide orthodoxae atque catholicae constantissimum. Ennek mindenki örül a szentegyházzal együtt s benne a Magyar- és Erdélyországban élő katolikusok, quae sub umbra et protectione tua kívánnak élni. Gratulor et ego, nagy tisztelőd és kérlek, ne csüggedj áldásos működésed alatt, mert: Tecum est in primis Christus Iesus, salvator*

noster; etc. Datum Viennae Austriae, e Collegio Societatis Iesu 3. nonas Julii 1571.

89.

Gyulafehérvár, 1571 július 6.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A fejevári vár munkálataiban asztalosokra lévén szüksége, küldjék le oda a megnevezett két mestert, szerszámostól.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Quoniam pro necessitate huius arcis Albenfis fabrorum lignariorum opera et laboribus indigemus, Committimus D(omi)nationibus Vestris firmiter, *hogy levelünket látván* Magistrum Simonem et Volphangum, qui pontem supra fluvium Zered extruxerunt, *késedelem nélkül ide küldjétek vna cum instrumentis necessariis, a megszokott módon.* Datum Albe Julij die 6. Mensis Julij Anno dominij 1571.

90.

Görgényszentimre, 1571 július 7.

Aknaý György udvarbíró Báthory István vajdának.

Eskülevele arról, hogy a reá bízott görgényi várat Miksa király és Báthory István vajda számára hűségesen haláláig megőrzi.

Orsz. Itár. Gyulafehérvári lymbus I. 5. csomó. Végig sajátkezű, kerek gyűrűpecsétje nyomával.

En Aknaý Gyeorgý Georgený wdwarbiro, elkewzeom az eleo iftenre, hogy ew fellegenek Maximilianus Chyazarnak es az ew maradekynak törwen zerent walaztott magyar orszagy kyrálnak, es az wtan Somliaý Bathory Istwannak Erdely waydanak hyw eó engedelmes vagyok es lezek ez hazat penygh fejem fenallalajgh minden ellenfygh ellen megh eoryzem es megh tartom es walamykor Somlyay Bathory Istwan awagy kyt iften el tawoztatson, ha neký hertelen halala teortennek az ew attyafia Somliaý Bathori Christoph az hazatt tewlem megh kewannia okwetetlen es halladek nelkwewl megh adom, Isten engem wgý segellyen¹ ez dologh penygh en nalam tytok lezen. kýnek býzonlagara atta[m] ez en pechites leweletem. Datę ex arce Georgýn die 7 mensis Julij. Anno domini 1571.

Megjegyzés. Feltűnő, hogy ez eskülevél titokfogadó utolsó mondata nincs benn az idézett formula szövegében; talán azért is, mivel

¹ Idáig szószcerint egyezik avval az esküformával, melyet (nyilván a fejedelem tudtával) szerkesztettek s a testamentomos urak 1571 július 3-án terjesztettek fel Miksa császár-királynak: (Kiadva az Erd. org. gyűl. Em-lékek II. köt. 480. l.)

Báthory István már most kijelölte bátyját utódjául, amiről pedig megválasztásakor nem volt szó. E miatt Miksa neheztelt is reá, de Báthory megnyugtatta és levelét e szavakkal fejezte be: *Possibile enim me tali tempore mori, quo Maiestas Vestra Sacratissima vel ob longiorem locorum distantiam, vel aliis de causis Regnum de repente ad manus suas recipiendi occasionem non haberet, in eum finem, qui rem hanc interea tueretur, visum est mihi hominem aliquem fidum vel ex alienigenis ordinare, si mihi frater defuisset; sed quia illius fidem et integritatem exploratam et perspectam habeo (cuius etiam fidei arx Varadiensis, inter omnes praecipua concredita est) illi id committere non dubitavi, nunc etiam tuto et confidenter M^{ti} V^{rae} Sacratissimae illum commendo.*¹

91.

Gyulafehérvár, 1571 július 21.

Báthory István vajda kereskedelmi nyiltparancsa.

Kolozsvár város levéltárából idézve Jakob: Kolozsvár város története II. köt. 210. l.

Rendeli, hogy Kolozsvár város polgáraitól és árusaitól Erdélyben és a kapcsolt részekben senki vámot szedni ne merészeljen.

92.

Gyulafehérvár, 1571 július 22.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Rendeli, adják át levele felmutatójának néhai Szentgyörgyi Péter diák hátramaradt ingóságait.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Quod de rebus Egregy quondam Petri literati de Zentgyeorg isthic Biltriciae apud quosdam habitis köszönettel értesültünk, azok átvételére küldjük hozzátok Egregium Danielelem literatum exactorem rationum és rendeljük, hogy neki az elhunyt érték-tárgyait lepecsételve hiány nélkül átadjátok; etc. Datę Albę Juliję 22 die Julý. Anno domini 1571.

93.

Gyulafehérvár, 1571 július 24.

Báthory István vajda Dés város tanácsának.

Dés város levéltárából veti regesztája a Történeti Lapok 1874. évf. 521. l. 180. sz. a.

Biztosítván a város régi kiváltságait, azok zavartalan élvezetében megerősíti.

¹ Bethlen históriája II. köt. 244. l.

94.

Gyulafehérvár, 1571 július 26.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután a szultán csausza nemsokára megérkezik, illő fogadására rendeli, hogy a bíró egyik esküdttel udvarába jöjjön.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudente6 Circumſpecti etc. Salutem etc. Ex certo homine nostro cognovimu6 praecipuum czauzium potentissimi Imperatoris Turcarum vexillum ab Imperatore nobis deferentem cum centum equitibus ad nos aduentare s habár útjában késik ad festum Beati Laurenty nálunk léssen és miután tisztességes fogadása és egyéb dolgok végett is praesentia vestra necessaria sit, hortamur vobis Et comittimus quoque, vt ad octauum diem mensis proximi Augusti Judicem cum vno jurato ciue huc Albam ad nos mittere debeatis. Datę Albae Juliae 26 Julij, Anno 1571

95.

Wien, 1571 július 30.

Trautson János tanácsúr Báthory István vajdának.

Válasz. Hűségéről meggyőződve, készséggel támogatja az udvarban minden előforduló ügyében.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Fogalmazvány.

Spectabilis et Mag^{ce} Domine amice observandissime. Salutem et perpetuum gratificandi studium. Pergratae mihi fuere Sp^{lis} et Mag^{cae} dominationis V^{rae} literae, quibus constantem suam erga Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem, Dominum nostrum charissimum fidem atque observantiam nec non praeclarum de conservandis afflicti regni Hungariae reliquiis studium luculenter testatur, petitque, ut promovendis apud M^{tem} Suam iis, quae praesenti rerum statui, patriaeque pro tempore salutaria sint futura meo auxilio favorabiliter adesse velim. Quae quidem Sp^{lis} et Mag^{cae} Dominationis V^{rae} tum erga patriam, tum erga M^{tem} Suam recta et sincera voluntas atque affectio mihi maximopere probatur, nec ullum me habet dubium, quin attritis Reipublicae Christianae rebus inde plurimum solatii atque praesidii sit accessurum, meamque operam, ubicunque res postulaverit, prompto semper animo, perquamlubentissime sum interpositurus: Idcirco Sp^{lis} et Mag^{ca} Dominatio V^{ra} de mea integritate omnia optima sibi pollicetur, planeque persuasum habeat, me nullo unquam loco aut tempore defuturum iis, quae ad tuendam instaurandamve Christianae Reipublicae salutem atque incolumitatem pertinere

videbuntur. Quod reliquum est Sp^{li} et Mag^{ci} Dominationi V^{rae} de felici rerum suarum successu et novo dignitatis ornamento plurimum gratulor, eidemque omnem prosperitatem exopto. Datum Viennae, die trigesimo mensis Julii. Anno Domini 1571.

96.

Gyulafehérvár, 1571 augusztus 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjék sürgősen hozzá a hídépítő német mestert.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Diebus quoque proxime tranfactio per alias literas nostras vobis serio iniunxeramus, ut Alemanum illum, qui super fluvio Zereth nuncupato pontem exaedificavit *ide küldjétek s miután még mindig nem jött meg, rendeljük, hogy késedelem nélkül hozzánk indítjátok szerszámostól;* etc. Datę Albae Juliae 5 die Augusti A. d. 1571

97.

[Medgyes, 1571 augusztus eleje.]

Schesaeus Keresztély evangélikus lelkész Báthory István vajdának.

Költői levél, mellyel Erdély történetéről írt verses művét a fejedelemnek hódoló tisztelettel ajánlta.

Schesaeus: Ruinae Pannonicae Libri Quatuor 2—5. levelén. Bibl. Comitiss Apponyi, no. 445.

Illustrissimo atque Inclyto heroi Stephano Bathoreo de Somlyo, Waywodae Transsylvano et Comiti Siculorum etc. Domino beneficentissimo Gratiam et aeternam felicitatem a Deo Optimo Maximo precatur.

Aesopus a Solone rogatus, quomodo Principes viros et Reges alloqui debeat, respondisse fertur: Dicenda esse ἢ ἥκουσα ἢ ἥδισα, hoc est, aut paucissima, aut gratissima. Illud vero, si a me decorum hic neglectum fuerit, dum instituti mei causas reddere cogor, veniam, Illustrissime Princeps, dabis, sat scio, si necessitate magis quam temeritate id fieri cognoveris. Cum enim historiae descriptio consistat in rebus et verbis; rerum autem ratio tam temporis ordinem, quam locorum descriptionem poscat, item hominum mores, vitas, consilia, causas, dicta, facta, casus et exitus. Verborum vero ratio orationis genus desideret, leve, fustum, ac pura illustrique brevitate maxime ornatum. Facturus operae pretium videor, si utriusque leges minime assequutus partim excu-

satione idonea me purgavero, partim errati veniam seria et amica deprecatione impetrare contendero; etc.¹

Maxime omnium, ut Serenissimi Regis Ungariae Ioannis secundi merita in Patriam nostram aliis etiam, ad quos vix obscura horum pervenit fama, conspectiora fierent, cum plerique aliter, quam par est, ipso iam vita functo de iisdem loquantur et sentiant: Pro modulo ingenii mei isthaec patefacienda duxi. Nam, ut caetera taceam, quae nulla unquam aetas abolebit hoc egregium virtutis eius facinus, quod potentissimo Turcorum Imperatori pro salute patriae et regni charum hoc suum caput obiecit, cuius fulmina toti Europae excidium et ruinam minabantur. Non minor laudatissimis illis heroibus, quos vetustas immortalitati consecravit, Patres patriae, et servatores eisdem esse dictitant. Huc facit, quod licet multas in Turcas largitiones pro salute patriae profundere cogebatur, aliosque beneficentia et obsequio in officio retinere, tamen nihilominus reditus ad pastores Ecclesiarum alendos antiquitus ordinatos, cuique suo loco et iure, liberaliter et perhumaniter attribui et non imminui cupiebat. Quid clementia ipsius conspectius, qui aliquoties proditores suos, de scelere convictos, et iam iam lictori iugulum praebituros ex Orci quasi faucibus recipiebat, venia eis benigne concessa: Castitas etiam in iuvenili et florida illa aetate, quae (ut Augustinus ait) est quidem flos vitae humanae, sed animae naufragium, adeo nota est, ut nihil turpe et obsceni ab eo unquam dictum factumve esse omnes affirmant, quibus propius cognita est vitae illius privatae integritas. Literarum atque artium, quibus ingenia ad humanitatem formari solent, in primis vero Musicae adeo studiosus et amator, ut cum artificibus de iisdem nonnunquam certare consueverit.² Haec demum vera sunt Principum oblectamenta et ornamenta, non Diadema aureum, non purpura aut gemmis ornata palla, quibus etiam barbari et bruta ornari possunt. Virtus clara aeternaque habetur.

His ergo atque aliis motus rationibus, rem non minus operosam, quam periculosam aggressus sum. In hoc tamen mihi probe

¹ Következik egy idézetekkel és bibliai hivatkozásokkal teli hosszú értekezés a világ állapotáról, Vergiliustól Iulius Caesaron át a törökök igája alatt nyögő magyar viszonyokig.

² János Zsigmond fejedelem érénye, szellemi képességei és zenekedvelésének e szép jellemzése egyedülálló és — tudtommal — elkerülte eddigi méltatói figyelmét. Viszont ez pompásan kiegészíti 1563-i adatunkat, amely szerint a fejedelem Bécsből orgonistát kért.

consciis, nihil me scribere voluisse, quod non fide dignorum hominum oculis experientiaque exploratum, cognitumque antea satis superque fuerit, paucis exceptis, de quibus hominum variant opiniones.

Tibi autem, Inclyte Princeps, hunc qualemcunque laborem nostrum dedicare volui, quod veluti iure electionis, imperium Serenissimi Regis Ungariae Ioannis Secundi omnium suffragiis et applausu adeptus es: ita non minus virtutum ipsius ornamenta teipsum exprimere atque imitari animadvertimus. Ac quod in gubernatore Ecclesiastico D(í)vus Chrysostomus requirit, ut nimirum tanto toto grege praestet eruditione et castis moribus, quantum Saul Rex Israëliitarum proceram corporis statura omnibus sui exeroitus populis antecellere maxime est visus, id in Tua Celsitudine merito suspicimus et deveneramur. Ut enim omnes tuos aulicos decora et venusta corporis proceritate et integro robore vincis: ita multo magis rerum gestarum gloria, et omnigenere virtutum, utpote pietate, prudentia, humilitate, castitate, clementia subditos tuos longe lateque superas. Quae res inprimis ad tantum fastigium et culmen dignitatis Celsitudinem Tuam promovit, ubi amplissimae sese offerunt occasiones et de Republica, et de Ecclesia filii Dei benemerendi, unde vera gloria et nomini tuo immortalitas, et animae aeternae salus conciliari possit; etc.

Caeterum huius argumenti eos domi, militiaeque gestas fusius, accuratiusque pertractaturus, ubi haec quasi praeludia Celsitudine Tua probari videro. Quod quidem Celsitudinem Tuam facturam non dubito, etsi et historiae dignitatem, quae (teste Cicerone) est testis temporum, lux veritatis, vitae memoria, magistra vitae et vetustatis nuncia, tecum reputaveris, et in magnis rebus amicam voluntatem facultati interdum praefereendam iudicaveris. Deus Optimus Maximus diu regno, patriaeque Celsitudinem Tuam incolumem, florentemque conservet et tueatur. AMEN.

Vestrae Celsitudini deditissimus

Christianus Schesaeus Mediensis

Megjegyzés. A medgyesi születésű szerző teológiai tanulmányait az 1556—58 közötti években Wittenbergben végezte, ahonnan hazatérve polgártársai a város lelkészévé választották. Kapcsolatait azonban — úgy látszik — megtartotta a nevezetes egyetemi várossal, mivel ezt a négy részből álló verses művét ott nyomatta ki, nyilván röviddel Báthory István megválasztása után, amelyre hivatkozik s az elődje haláláról való megemlékezésből is következtetni lehet. Egyebet sajnos, néhány más költői művén kívül még szász író-társai sem tudnak róla és 1595-ben történt halála emlékét is csupán egy sírfelirat tartotta fenn.

98.

Szatmár, 1571 augusztus 15.

Teuffenpach Kristóf kapitány Báthory István vajdának.

Ő Felségével való megegyezése folytán ajánlja, hogy leveleit Kövár, Dés és Nagybánya érintésével hozzá küldje Szatmárra s ő aztán Kassán át tovább juttatja a császári udvarba. Ha netán ennél jobb módot tudna, közölje vele.

Egy. kvtár. Budapest. Lit. orig. no 114. Szamosközy gyűjt. Reg. Szalay: Erdély és porta 23 l.

Spectabilis et Magnifice Domine, Domine mihi plurimum observande. Salutem et servitiorum meorum deditissimam commendationem. Spectabilem et Magnificam Dominationem Vestram officiose latere nolui, me quasdam literas a Sacra Caesarea Regiaque Maiestate, Domino meo Clementissimo accepisse, quibus certior factus sum eandem M^{tem} Caesaream de commodiori ac tutiori via et ratione transmittendarum ac perferendarum literarum utrarumque partium cum Sp. et M. Do. V^{ra} clementer convenisse, qua videlicet in posterum certis de causis, praecipue vero propter Turcarum vicinitatem eorundem suspicionem utenda sit. Cum autem isti dictae Sacrae Caesariae M^{tis} clementissimae voluntati omnino me accomodare velim ac debeam, necessarium iudicavi hac de re per literas cum Sp. et M. Do. V^{ra} agere, meque eiusdem consilio ac iudicio in isto negotio accomodare, de quo quidem pro mea opinione aliud suadere non possum, quam ut in posterum Sp. et M. Do. V^{ra} omnes illas literas, quas vel ad Imperatoriam Maiestatem, aut ad Sp. et Mag^{cum} Dominum Generalem Cassoviam eadem perferri voluerit, ad partes a Turcarum ditioni remotiores, utpote ad Koewar, exinde ad Desch, postea ad Rÿuulum dominarum, inde huc ad Zathmar tuto transmittat: quae, si ad Nagh Bania, et exinde ad me pervenerint, non opus erit, ut de certitudine earum Sp. et M. Do. V^{ra} dubitet. Si quae vero alia magis securiore via Sp. et M. Do. V^{ra} uti maluerit, in ea quoque ego facile acquiescam, et quod meum erit hac in re diligenter exequar, ut hoc modo et Sacrae Caesariae M^{ti} et Sp. M. Do. V^{rae} satisfiat. Cui me et paratissima mea servitia officiose commendo, eandemque felicissime valere opto. Datae ex arce Zathmariensi XV die mensis Augusti Anno Domini 1571 etc.

Deditissimus

Christophorus a Teuffenpach pra.

99.

Gyulafehérvár, 1571 augusztus 18.

Báthory István vajda a székely székek közönségének.

Rendelet a huszadot nemfizetők megbüntetésére.

Brassó város levéltárából kiadva a Székely oklevéltár V. köt. 91—92. l.

Brassó város tanácsának panaszára, rendeli, segédkezzenek neki annak a tiltott és nagy kárt okozó kereskedelemnek megakadályozására s a szabály ellen vétők megbüntetésére, akik „quaestum in regnis circumiacentibus, Moldaviae videlicet et Transalpinensis exercentes“ a brassói huszadfizetés megkerülésével folytatják mesterségöket.

Ellenjegyzte: Franciscus Forgach de Gimes.

100.

Gyulafehérvár, 1571 augusztus 20.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Értesülvén, hogy sokan a városokban és székükben járó utasok közül a várostól lovat, kocsit és élelmet követelnek, hogy e visszáélés megszűnjön, rendeli, hogy olyat csak azoknak adjanak, akik erre vonatkozó levelét felmutathatják.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 997. Megvan Beszterce-Naszód vm. levéltárában is, pátens-alakú, kettős íven kiállítva.

Nos Stephanus Bathory de Somlo wayuoda Transsylvanus et Siculorum Comes etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis, quod cum intelligamus ex instanti requisitione Prudentum et Circumspectorum Magistri civium, Iudicis regii. ceterorumque iuratorum civium Civitatis et Sedis Cibiniensis non deesse complures viros militares, servitores nostros, quin alios quoque, qui titulo et praetextu negotiorum nostrorum conficiendorum citra impetratas literas nostras salvi conductus et publice fidei, incolas dictae Sedis Cibiniensis ad dandos equos currus necessarios, ac alia victualia praestantes et administrantes cogere et compellere non venerentur, ac incolas nimis variis iniuriis, quin etiam verberibus ad ordinantes equos currus violenter compellerent, in gravem molestiam, iniuriam et damnum eorundem manifestum postulantes a nobis, ut nostra providentia et autoritate ab eiusmodi turbationibus et iniuriis defenderentur; nolentes itaque Nos ipsos subditos nostros huiusmodi indebitis molestiis et oneribus premi id eisdem Magistro civium Iudici Regio, ceterisque iuratis civibus dictae Civitatis et Sedis Cibiniensis faventer annuentes duximus et concedentes, ut a modo deinceps idem ciues

itinerantibus, quibus viam per ipsam Civitatem et Sedem Cibi-
niensem huic inde transeuntibus et inibi condescendentibus,
etiam viris militaribus sive servitores nostri existant, sive alio-
rum, nisi literas nostras superinde habuerint, currus, equos aut
victualia dare non debeant. Si qui vero literas nostras non ha-
bentes ad dandos currus, equos et victualia per vim adigerent
et res ipsorum insoluto praetio violenter adimerent, tales violentos
itinerantes sive servitores nostri existant, sive aliorum quorum-
piam iidem cives et incolae captivare possint et nobis scire dare
debeant. Imo annuimus et concedimus harum nostrarum vigore et
testimonio literarum mediantes. Datum Albae Juliae vigesima
die mensis Augusti. Anno domini Millesimo quingentesimo
Septuagesimo primo etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes.

101.

Gyulafehérvár, 1571 augusztus 24.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Véleményét kéri Huszt és Szatmár biztosítása érdekében.

Staatsarchiv. Wien. Aláírása sajátkezű. Kiadva az Erd. org. gyűj. Emlé-
kek II. köt. 481—5. l.

Jelentés a tanácsurakkal a függő kérdésekben folytatott
tanácskozás eredményéről, kérve, találjon módot Huszt és Szat-
már vára átadása dolgában s ne neheztesse, hogy az átvett
várak tisztartói bátyja, Báthory Kristóf hűségére is megesküd-
tek, ami a király érdekében történt, nehogy az ő (Báthory István)
váratlan halála esetére zavarok támadjanak; etc.

[Hátlapján:] Redditae 8.7-bris 1571.

102.

Gyulafehérvár, 1571 augusztus 27.

Báthory István vajda Rueber János felsőmagyarországi
főkapitánynak.

*Közli a konstantinápolyi követétől a török tengeri veresé-
géről érkezett híreket s amint bővebben értesül róla, sietni fog a
császárral is közölni.*

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. A fejedelem nyolcszögű gyűrűpecsétjével
lezárt sajátkezű aláírású eredeti.

Sp^{lis} Mag^{ce} domine Amice observandissime. Salutem et ser-
vitorum nostrorum commendationem. Hac ipsa hora appulit ad
nos Constantinopoli homo ab oratore nostro cum literis eiusdem

oratoris, per quem tributum annuum et munera consueta potentissimo Imperatori remisimus; hic refert mari copias navales Imperatorias fusas et profligatas esse. Sed cum ipsemet noster orator nihil novarum rerum ad nos scripserit, brevibus tantum ob egritudinem, qua correptus est usus, nihil certi de ea re inpraesentiarum S. Caesareae Regiëque M^{ti} scribere potuimus, ac ubi homines nostri, quos ad res novas diligentius explorandas amandatos habemus ad nos redierint, de omnibus quęcumque ab illis certiora habere poterimus et S. Caesaream M^{tem} et D. V^{ram} Sp. Mag^{cam} certiores faciemus. Et bene D. V. Sp. M. valere optamus. Datę Albę Julię 27 die Augusti, Anno 1571.

S. M. do. V^{ri} Amicę

Stephanus Bathorj
de Somlyo ppia

[Külcíme:] Sp^{li} M^{co} Domino Joanni Rueber de Pixendorff, Suae Cęs. Romanorum Regiëque M^{tis} Consiliario, ac partium Superiorum Regni Hungarię Capitaneo generali etc. Amico Nobis observandissimo.

103.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 7.

Báthory István vajda Brassó város tanácsának.

Megtiltja a vörös réz behozatalát büntetés mellett.

Városi levéltár. Brassó. Reg. Trauschenfels: Kronstädter Zustände 14. l.

Da im Lande kein Mangel an rohem Kupfer sei, verordnete er die Confiscation des etwa eingeführten Kupfers, wovon ein Drittel dem Anzeiger zukommen und zwei Drittel zum Bau der Festung Várad verwendet werden sollten.

104.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 9.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A küldött ezüstből három kupát rendel valamely kiválóbb aranyművesüknél.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Milimu6 ad vo6 Marca6 Argenti octodecim pro vali6 Argenti6, Cupi6 videlicet tribu6, vlitato vocabulo nominati6 ex eo conficiendis és rendeljük, hogy azokat aurifabri6 peritioribu6 illiu6 Ciuitati6 adva mielőbb költséğünkre elkészítsétek. Datę Albę Julię 9 die Septemb: Anno 1571.

105.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 14.

Báthory István vajda Nádasdy Ferenc vasmegyei főispánnak.

Az elhúnyt Ecsedi Báthory György árvái nevelését magára vette és őket Báthory Miklósrá bízta, címzett menyasszonyával együtt. Mivel esküvőjét, Nádasdy anyja hirtelen betegsége miatt nem lehet a kellő ünnepélyességgel megtartani, azt el kell halasztani, de a részletek megbeszélése végett kéri állapítsa meg mielőbbi találkozásuk helyét és idejét.

Orsz. ltár. Budapest. Nádasdy-levéltár. Levélíró nyolcszögű gyűrűpecsétjével lezárva.

Spectabilió Magnifice domine, amice et affinió observandissime. Salutem et servitorum nostrorum commendationem. Credimú famam mortió Sp^{lió} M^{ci} domini Georgý de Bathor³ affinió noltri desideratissimi hactenuó ad D. V^{ram} Sp. M^{cam} pervenisse. Cuiú orphanorum decenó cura, conservatio honesta, et tutela debita cum ex officio propinquitatió sanguinió Sp^{li} M^{co} domino comiti Nicolao de Bathor etc ac aeque nobiú quoque ex iure incumbat, placuit Dominam sororem noltram sponsam D. V^{rae} Sp. M^{cae} charissimam² usque ad consummationem solennitatió nuptiarum sub provisione dicti domini Nicolai de Bathor relinqui, que nunc ad eum ipsum dominum Nicolaum de Bathor deducta est, nostro ac ipsiú domini Nicolai de Bathor fualu et consilio, id quod celare D. V^{ram} Sp. M^{cam} noluiú.

Quoniam vero sponsalitia cepti coniugý ob infirmitatem insperatam generosę M^{cae} domine Matrió Sp. M^{cae} D. V^{rac}³ que utpote ad locum et diem ei rei destinatum venire non potuit, ad exitum nondum perducta habentur, et neque deinde prefato quondam domino Georgio de Bathor morte prevento ad Dewen venire licuit, prout animo suo proposuerat, ea nimirum ratione, ut D. V^{rae} Sp. M^{cae} in hac parte in non sulcipiendo longiori itinere confuleret, necesse existimamú ceptam coniugý istius transactionem primo quoque tempore debitió et necessaryó solennitatibus pro maiori firmitate cohonestari et corroborari debere, ei autem rei unum certum diem et locum a D. V^{ra} Sp. M^{ca} designari, ubi D(ominatio) quoque

¹ Ecsedi Báthory György több vármegye főispánja.

² Báthory Erzsébet, kinek anyja a somlyói ágból való Báthory Anna volt, Báthory Györgynek harmadik neje. Ezen az alapon nevezi Erzsébetet levélírónk nővérének.

³ Nádasdy Tamás özvegye, Kanizsay Orsolya, a vőlegény Nádasdy Ferenc anyja.

V^{ra} Sp. M^{ca} personaliter adesse, et cum Sp. M^{ca} domino Stephano de Bathor, fratre nostro observandissimo,⁴ qui et ipse ibidem aderit, de solennitatibus cepti matrimonij pro rei necessitate, ac decoro et eminentia ordinis eiusdem D. V^{rae} Sp. M^{cae} atque dominę sponę illius ac de alijs etiam rebus pro commodo et utilitate earum infolidum transigere velit: Proinde D. V^{ram} Sp. M^{cam} rogamus benevole, velit, reiecta omni prorsus in hac re difficultate et mora certum locum et diem aliquem ei rei transigendę idoneum designare, quo una cum dicto domino Stephano de Bathor ad plenum ita transigi possit, ut possimus Nos quoque ex parte nostra pro decoro solennitatum earum necessitatibus in tempore prospicere et re in tuto relicta, sollicitudinibus gravioribus peramplius vacare. D. V^{ram}: Sp. M^{cam} rectissime valere optamus. Datę Albe Julię decima quarta die Septembris. Anno Domini 1571.

Paratis. Amicus

Stephanus Bathory
de Somlyo: ppia

[Külcíme:] Spectabili Magnifico domino Francisco de Nadafd, Comiti perpetuo comitatus Caltriferrei etc. Amico et affini Nobis observandissimo.

Megjegyzés. Levelünk egyetlen írásos adaléka Báthory Erzsébet Nádasdy Ferencsel való eljegyzésének. Belőle tudjuk meg azt is, hogy amíg leendő anyósa betegségéből felépül, addig őt nagybátyja, Ecsedi Báthory Miklós házához küldte István fejedelem, aki az atyafiságot úgylátszik szigorúan tartotta családja ecsedi ágával. A 21 éves vőlegény és 15 éves menyasszony esküvője 1575 május 8-án ment végbe Erzsébet varannói jószágá kastélyában, Zemplénmegyében.⁵ Valójában fejletlen gyermekkorra miatt kellett arra még majdnem négy esztendeig várakozni s ebben nyilván azon az összejövetelel állapodtak meg, melyet levélírónk kigondolt és a fentiekben sürgetett.

⁴ Ecsedi Báthory István, ezért a „testvér“ kifejezés nem szószerint értendő.

⁵ A lakodalmi ünnepség leírása Rexa: Báthory Erzsébet 30—31. l.

106.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 17.

Báthory István a Szász univerzitásnak.

Hogy a feldolgozó ipar részére elegendő réz legyen az országban, megtiltja annak nyers állapotban való kivitelét. Akit tehát kiviteleben rajta csípnek, áruja elkobzandó s egy része a hatóságot illesse, kétharmad része pedig Várad megerősítésére fordítandó.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 998. Más példány a M. Nemz. Múz. törzsanyagában.

Nos Stephanus Bathorÿ wayuoda etc. Memoriae commendamus, quod cum videamus hanc provinciam Transsylvanensem inter alia omnis generis metalla, quibus dei beneficio mediocriter abundat, cupri quoque materiam tanta copia producere, ut omnibus necessitatibus ditionis nostrae abunde sufficere et maxima praeterea pars citra vellum eius rei in hac provincia defectum et penuriam ad exteras etiam regiones asportari possit, ideoque peregrino et advectitio cupro ditio nostra minime indigeat, proinde usibus publicis et communi fisco hac etiam in parte consultum volentes id publice edicientes carentes et prohibentes duximus, ut a modo deinceps nullus omnino mercatorum institutorum aut alterius etiam cuiuscumque status et conditionis hominum rudem cupri massam et materiam nondum in aliquod opus redactam et elaboratam aliunde in Transsylvaniam et partes Hungariae ditioni nostrae subiectas questas et tueri causa importare, vendere et distrahere ausit sub poena amissionis et confiscationis eiusmodi cupri, cuius tertiam partem accusanti et auferenti, duabus Nobis ad aedificium Waradiensem reservatis cedere volumus, quemadmodum edicimus, canemus et prohibemus praesentium per vigorem. Quo circa vobis universis et singulis magistris, dominis, egregiis nobilibus, Comitibus, vicecomitibus, capitaneis, praefectis, provisoribus, Castellanis et officialibus, item tricesimatoribus, teloniatorum ac Prudentibus, Circumspectis iudicibus et iuratis civibus quarumcumque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam aliis cuiuscumque status et conditionis hominibus ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus, eorumque vicesgerentibus modernis et futuris praesentium notitiam habituris autoritate nostra qua publice fungimur harum serie committimus firmiter, ut a modo deinceps ubicumque et apud quoscumque in tota Transsylvaniam et partibus Hungariae ditionis nostrae subiectis rudem massam seu materiam cupri nondum in aliquod opus redactam et elaboratam aliunde adnectam post promulgationem huius edicti nostri deprehenderit, id totum confiscare et auferre, cuius tertia parte vobis reservata, duas partes nobis ad aedificium Waradiensem reservare modis omnibus debeatis et teneamini. Secus nullo modo facite, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albae Juliae die decima septima mensis Septembris. Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo primo.

Ellenjegyzte: Franciscus Forgach de Gimes.

Megjegyzés. Egyidejűleg Beszterce városához intézett példányának regesztája (Koncz Józseftől) a Századok 1889. évf. 44. l.

107.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 17.

Báthory István vajda nyomdai nyíltparancsa.

Rendeli, hogy a nyomdászok semmi könyvet vagy iratot előleges hozzájárulása és engedélye nélkül ne nyomathassanak, az ily művek terjesztésére pedig a hatóságok szigorúan ügyeljenek.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. Kiadva Jakab: Dávid Ferencz emléke II. rész 14. l. Székely oklevéltár IV. köt. 18—19. l. Reg. Kemény: Notitia I. köt. 219. l. Három további példánya Beszterce-Naszód vm. levéltárában, Besztercén.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo etc. Memoriae commendamus... quod Nos cum ad Synodi oppidi Meggyes novissime congregatae intercessionem, tum vero considerantes Typographias bonis ac probatis authoribus, non autem cudentis libellis famosis et perniciosis dogmatibus servire debere, quorum lectio officit pietati et honestis moribus, ac toti Nationi apud exterarum nationes infamiam parit: Cum igitur tales libellos typographorum nimia licentia excussos passim in ditione nostra circumferri audiamus, tollendi huiusmodi abusus causa, statuendum et cavendum duximus, ut a modo deinceps in tota Transsylvania, ac partibus Hungariae ditioni nostrae adiectis, typographi nullum omnino scriptum, quantumvis minimum, cuiusvis authoris veteris aut recentioris, sine nostra annuentia et consensu, permissive, sub poena confiscationis et ablationis bonorum omnium imprimere et impressa circumferre, distrahere et divendere audeat aut possit, prout statuimus et cavemus praesentium per vigorem. *Rendeljük tehát mindeneknek, hogy bárhol találtok ezentúl engedélyünk nélkül nyomtatott vagy árusított könyveket vagy egyéb nyomtatványokat, statim praedicta universa bona confiscare et auferre, ac tertia parte vobis retenta, duas partes nobis administrare modis omnibus debeatis ac teneamini etc. Datum Albae Juliae, die decima septima mensis Septembris. Anno Domini Millesimo. Quingentesimo Septuagesimo Primo.*

Megjegyzés. A fejedelmet e tiltó rendelete kiadására s a cenzura bevezetésére a sok katolikus-ellenes könyv hirtelen elszaporodása vitte rá. Ezek sokszor nyomdász megjelölése nélkül jelentek meg s hozattak be Magyarországból is, erdélyi város neve alatt, Kolozsvárt, Váradon és Gyulafehérvárt nyomtatott művek gyanánt, ami majdnem lehetetlen volt, mert a teológiában is jártas, tudós fejedelmet e tekintetben nem lehetett megkerülni avagy félrevezetni. Az erdélyi nyomdászok ezidőben egyébként ezek voltak: Heltai Gáspár 1550-től kezdve Kolozsvárt, Hofgraf György ugyanott 1554—5 közt és Hoffhalter Ráfáel Gyula-

fehérvárt 1567—8 közt, miután előzőleg Váradon működött 1565-ben s onnan jött be Erdélybe, az újhitűek kívánságára.¹

E fontos rendelet első másolója, gróf Kemény József, hozzá az alábbi értékes megjegyzést csatolta: Notanda ex Benkő *Transilvania* tom. 2. pag. 327: Albae Iuliae Pastor Unitarius Ecclesiae Albensium Stephanus Csázmai anno 1568, postea Georgius Wagner Ludi Rector itidem Unitarius anno 1569 Typographiae Inspectores fuere. Anno vero 1572 dum Principi Stephano Báthori relatum fuisset: in hocce Typographico opera prodiisse, quibus Doctrina de SS. Trinitate pronunciaretur non aliena a Fabulis Poetarum, qui Cerberum Tricipitem finxerunt, esse Hydram multorum Caputum, et portentum Geriono ipso monstrosius, tum. Typographicum Unitariis ademptum, et Helveticae Confessioni addictis traditum est.

Notandum porro: In Synodo Generali, quae praesente Principe, eiusque Consiliariis, et quamplurimis magnatibus accidentibus Desini anno 1638, die 1. Iulii celebrabatur,² conclusum fuit: Ha az Unitaria Religión lévők közül az mostan eligazított recepta Unitaria Religionak Confessioja szerint könyvet írtais valaki, de azt ki nyomatni és ki bocsáttani az ország Fejedelmének hire nélkül semmiképpen ne merésszelye sub eadem poena notae infidelitatis.

108.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 18.

Báthory István vajda Brassó város tanácsának.

Megtöltja a réz kivételét, akinek pedig nyers réz kell, forduljon hozzá, pontosan megadva, mennyire van éven te szüksége.

Városi levéltár. Brassó. Reg. Trauschenfels: Kronstädter Zustände 15. I. Beszterce városához intézett példánya Beszterce-Naszód vm. levéltárában.

Értesíti, hogy wenn sie Kupfer brauchten, sollten einige ehrenhafte und verständige Mitbürger an ihn senden mit unbeschränkter Vollmacht darüber zu verhandeln und abzuschliessen, wieviel Kupfer sie jährlich, zu welchem Preis und wie von ihm kaufen und haben wollten, nachdem er alles vorrathige Kupfer für seine Rechnung übernommen habe: ad rationem nostram occupavimus; etc.

109.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 18.

Báthory István vajda Brassó város tanácsának.

Városi levéltár. Brassó. Reg. Trauschenfels: Kronstädter Zustände 14. I. *Elrendeli, hogy ha Marco Giliatti fűszerkereskedő áruai sollten nicht von den Kronstädtern abgekauft werden, zufällig in*

¹ Ezekről a nyomdászokról mainapig is számottevő Szabó Károly régi értekezése: A XVI. századi magyar nyomdászatról s különösen Heltai Gáspár kolozsvári nyomdájáról. (A *Vasárnapi Ujság* 1870. évf. 18—20. számaiban.)

² Bővebben az Erd. org. gyűl. Emlékek X. köt. 24. és 165—7. l.

Kronstadt anwesenden Fremden gestattet werde, von dem zu kaufen, was sie — die Kronstädter — davon übrig gelassen hatten; etc.

110.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 18.

Báthory István vajda Miksa császár- királynak.

Konstantinápolyi követe visszatérvén, közli a portáról hozott híreit. Ezek közt legfontosabb, hogy sürgetik az elhúnyt fejedelem (II. János király) kincstárának kiadását. Ezért tanácsát kéri, mitteendő legyen, ha az a sürgetés bekövetkezik. A hódoltság felé eső határigazítás dolgában követe semmit nem végezhetett, mivel Halul bég jegyzékéhez ragaszkodnak. A szultán tavaszra haddal készül Magyarországra. A törökök Balassa Jánost igyekeznek megnyerni ügyüknek. A székelyek közt lévő nyugtalanok lecsendesítése nagy gondja. E tekintetben várja sürgős tanácsát, mivel ez ügynek a közelebb összehívandó országgyűlésen kell eldőlnie.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 93 fol. 135. Üdvözlő sorai és aláírása sajtákezű.

Sacratissima Caelarea Regiaque Maiestas, Domine et princeps mihi clementissime, fidelis servitii mei in gratiam M^{ts} V. S. humillimam commendationem.

Orator noster Constantinopoli reversus heri ad nos appulit. Cuius legationis, qua functus est formulam, tunc cum expediremus M^{ti} V^{rae} rescripsimus. Dei beneficio rem ex sententia successisse refert, neque ullum manifestum signum apparere, unde nostram cum M^{te} V^{ra} coniunctionem Thureis huc usque innotuisse verendum sit. Imo omni nos nunc quidem apud illum suspicione vacare. Tributum cum solitis muneribus haud gravatim acceptum, et incolumitas defensionisque oblata, si dicto eorum audientes sumus.

Caeterum legata SER^{mi} principis defuncti accepta quidem sunt, verum Mehemmet Palsa summus purpuratorum de eius thesauro et divitiis, diu multumque sollicitate percontatus est, quas cum Orator pro instructione sibi data ac rei etiam veritate nonnihilo extenuasset, ac omnia benemeritis haeredibusque legata dixisset, ille tamen haud satis acquiescere visus est. Cui maxima ex parte intempestiva SER^{mi} Regis Poloniae apud eum exoptulatio occasionem dedit, qui misso ad eum legato, bona illa iure haereditario repetivit, ac ducentis aureorum millibus aestimavit.

Quam sane summam tota eius supellex omnibus computatis difficulter aequalset. Ex quo verendum, si id Turca pertinacius

urgeat, ac bona principis aut saltem eorum indicem sibi praesentari cupiat, ne Domini testamentarii in aliquod periculum incidant. Cum alioqui Caspar Bekes ob causam legationis, quam apud M^{tem} V^{ram} bina vice obivit, gravissimam suspicionem incurrerit. Si igitur accidat, ut aut thesaurum principis ad se deferri Turca iubeat, aut gravius quid in Dominos testamentarios statuatur, quid in hoc casu respondendum, faciendumue mihi sit, in tempore cupio edoceri, ne forte tunc non detur mihi spatium aut amplius deliberandi, aut M^{tem} V^{ram} consulendi.

Ad rationem limitum in confinibus huius ditionis quod attinet, id enim praecipuum fuit legationis caput. Laboratum in eo diligenter est, sed hactenus nihil obtineri potuit, praeter limites in Registro Halulbegi descriptos, quod tamen et ipsum, si bona fide nobis concederetur, plurimi pagi per eos occupati resignari deberent. Nihilominus, deinceps quoque non cessabimus per crebros internuntios tam precibus, quam muneribus amplius tentando consequi, ut limites Halulbegi nobis concedantur, aut saltem ne de cetero plura occupentur.

Porro eius quoque rei M^{tem} V^{ram} admonendum duxi, Turcam habito senatu in consilio agitalse, utrum S. Maiestas V^{ra} contra eum foederis violationi sufficientes causas praebuisset, cum aliis multis et illicitis excursionibus, tum in primis invasione castris Jeneo in medium allata, ac tandem conclusum, quod ex parte M^{tis} V^{rae} multis de causis foedus violatum esset. Proinde Imperatorem Thurcarum Adrianopoli hibernantem (quo iam pervenisse dicitur) futura hyeme arma expedire ac ineunte vere ditionem M^{tis} V^{rae} bello invasurum. Quod etsi fallum esse cupio, tamen arbitror me V^{rae} M^{ti} obsequium facturum, si quod intelligo, bona fide referam.

Praeterea certo referunt Oratores Magnificum Joannem Balalsa amplissimis verbis et promissis per Thurcas ad defectionem sollicitari, neque ignorat Maiestas V^{ra} quorsum homines saepe desperatio adigat, si forte animum ad defectionem induxerit. Verendum, ne ditioni M^{tis} V^{rae} supra quam dici par est, incommodet, quod ut praecaveatur, M^{tem} V^{ram} Sacram supplex oro, dignetur suam ipsi gratiam clementer conferre, in numerumque suorum vicissim ascribere.

Quod ad statum Siculorum attinet, nihil praetermissimus, quod ad sedandos eorum inquietos animos pertinere visum est et licet hactenus utcumque in officio eos continuerimus: tamen sicuti antea quoque M^{tem} V^{ram} certiores fecimus, ita nunc etiam directe eo tendunt, ut amisam populi libertatem, si non aliter etiam armis

recuperent. Quo multum solliciti tenemur, quid potissimum faciendum sit. Nam exhausto maximis sumptibus aerario, aliis etiam publicis et gravissimis rebus urgentibus, comitia diu differre nequimus, ubi Siculos eam occasionem minime praetermissuros, sed omnem moturos esse lapidem nihil dubium est, et cum antiqua eorum libertas certis rationibus admitti haud possit, videretur mihi salva gratia M^{is} V^{rae} lex aut octo potiores ex eis largitione esse corrupendos, qui cum auctoritate inter eos polleant, aliquot colonos singulis, ex iisdem Siculis conferendo esset aliqua spes opera illorum caeteros sedandi. Supplico igitur quam humiliter Mⁱ V. S. dignetur me quam celerrime, cum de aliis, tum inprimis de hoc negotio, quid potissimum mihi sequendum, agendumve sit, clementer informare. Facturus enim summa fide et obsequentia sum, quicquid a M^{te} V^{ra} iussus fuero. Quam felicissime valere exopto. Datum Albae Juliae, decima octava die mensis Septembris Anno Dominj. M.D.LXXI.

Eiusdem Sac: M^{is} V^{rae} Caesar[e]e
Fidelis Seruitor

Stephanus Bathorj
de Somlyo. ppia

[Hátlapján kancelláriai kézzel:] Redditę 29 7-bris 1571.

111.

Wien, 1571 szeptember 18.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Fogalmazvány. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 488—492. l.

Augusztus 24-i levelének egyes pontjaira kedvezően felel, intvén, „ut imposterum quoque de omnibus istis contingentibus“ értesítse.

112.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Hivatkozással megküldött cenzura-rendeletére meghagyja, hogy azt a mostani s zentúli vásárokon kihirdessék, gondjuk lévén a benne foglaltak megtartására.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudente6 Circumspecti Nobis dilecti. Salutem et fauorem. Quoniam No6 partim Synodi intercessione adductj, partim No6 ipli vidente6 praua Typographorum licentia perniciofa dignata et famos libello6 passim spargi et impune vulgari, priuilegio cauimu6 Ne deinceps vllum scriptum paruum aut magnum sine

noſtra Annuentia et conſenſu tÿpi6 excudatur, ſicut in forma Priuilegÿ, quod ad vob tranſmiſim6 clari6 continetur: Hortamur igitur et authoritate Noſtra vobi6 committim6 firmiter, vt priuilegium illud Statim viſi6 preſentibu6 et in futuri6 Nundini6 quoque in illa Ciuitate Bezthercze et diſtrictu publicare, diuulgare, ac in omnibu6 puncti6 tam vob ipſi obſeruare, quam per alio6 ſub poena in eodem contenta obſeruari facere Modi6 omnibu6 debeat6 et teneaminj. Secu6 nullomodo facite. Datum Alb6 Juli6 20 die Menſi6 Septemb(ri6) Anno Dominj 1571.

113.

Gyulafehérvár, 1571 szeptember 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Hirdessék ki vásárokon a rézkivitel dolgában kiadott tilalmi rendeletét.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum inter alia Metallorum genera Cuprum in hoc Regno tanta copia Inueniatur, *hogy teljesen fedezi a szükségletet*, ne à modo deinceps aliunde in hoc Regnum introducatur, Sicutj clari6 patet in privilegio, quod ad vob cum preſentibu6 Miſim6, *rendeljük, hogy ahhoz tartásatok magatokat s azt vásárokon és falukon mindenütt kihirdessétek*. Datum Alb6 Juli6 20 die Menſi6 Sepembri6. Anno Dominj 1571.

114.

Gyulafehérvár, 1571 október 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 647. l. Reg. Koncztól a Századok 1889. évf. 44. l.

Adjanak minél több gyalogost Barbély György támogatására, akit arrafelé indított adversus Stephanum Wayvodae filium, hogy lator embereit szétszórja s őt, si fieri potest, elfogja, nehogy az országban nyugtalanságot okozzon.

115.

Gyulafehérvár, 1571 október 5.

Báthory István vajda román egyházi közrendelete.

Euphymia kalugernek jogot ad arra, hogy Erdély román templomaiban az igaz hitet terjessze s az előírt szertartásokat, a patronusok jóváhagyásával szabadon végezhesse.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kopialbuch. Kiadta Iorga, az Analele 1905-i XXVII. Memorii köt. 30—31. l. Lenyomatva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 648. l.

Memoriae commendamus... quod nos dignum habentes respectum doctrinae, eruditionis, morum honestorum ac piaae conversationis honorabilis Euphthymiae calugeri, quibus ipse divinitus ornatus esse palam denunciatur, *valamint tanácsuraink s mások könyörgését*, ne igitur praedicatio evangelicae veritatis et morum dirigendorum, corrigendorum cura quoquomodo cessare iudicetur, eidem igitur Euphthymiae, tanquam personae idoneae, *megengedjük*, ut ipse in ecclesiis wallachalibus suam professionem et religionem tenentibus, accedente consensu patronorum, ubivis in ditione nostra cum plena auctoritate verbum Dei purum et sincerum docere, sacramenta Ecclesiae et ea, quae ad religionis professionem et ritum spectare videbuntur, ubique libere, pacifice et citra quodlibet impedimentum peragere et alios etiam ministros suam religionem et ceremoniae administrationem recipere et amplecti volentes *végezhesse, egyházi jövedelmet szedhessen* pro loci antiqua consuetudine in usus suos percipere possit et valeat, *őt pedig működésében senki az országban ne háborgassa, sem azokat*, kik suae professioni et religioni adhaererentur; etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gyimes.

116.

Wien, 1571 október 10.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Sürgeti az elhúnyt fejedelem vagyona összeírását. Támogassa Balassa Jánost. A lázadozó székelyek megfékezése iránti javaslatát helyesli.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Köszönettel vettem április 18-i leveledet, amelyre most felelek. Vettem a testamentumosok jelentését is, de intelek, hogy ha még tudnál valamiről, ami az elhúnyt fejedelem végrendeletében nem lenne, értesíts sorsáról. A törökök által követelt Balassa Jánost jó pártfogásodba venni, miután condemnatus idem a nobis non est s csak azért fogattuk el, hogy se expurgaret arról amivel nála vádolják; etc.

De Siculorum, pro libertate postulari tumultuantium animis sedandis placet nobis consilium tuum *s minden módon arra törekedj: ne ad arma devenire oporteat és a török ne avatkozzék dolgukba, non sine gravi provinciae istius periculo; etc.*

117.

Wien, 1571 október 11.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Regesztája az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 411 l.

Válaszolva (1571 szeptember 18-i) levelére utasítja, hogy szép szerével igyekezzék a székelyeket lecsendesíteni, nehogy a török beavatkozásra találjon alkalmat, egyben felhatalmazza adományozások tételére.

118.

Torda, 1571 október 18.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. levéltára lappangó eredetijéről Berger Albert által készített regesztája.

Tragt dem Bistritzer Rate auf alles Gold der Hermannstädter Kammer einzuliefiern.

119.

Torda, 1571 október 25.

Báthory István vajda Szőcs Gáspár besztercei bírónak.

Szerezzen neki sürgősen tíz párdubórt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Mandamu6 tibi vt vili6 praelentibu6 Itatim pelle6 panterina6 Bona6, circiter decem, vbicunqve Inueniri poterint acquiri facia6 s. azokat nekünk mielőbb megküld; quarum pretium ex futura contributione defalcabimu6. Datum in oppido Thordenfi, die 25 Octobri6, Anno domini 1571.

[Külcíme:] Prudenti Circumspecto Calpari Zewch, Judici Ciuitati6 Biftriciensi. Nobi6 dilecto.

120.

Torda, 1571 október 25.

Báthory István vajda Trautson János tanácsúrnak.

Néhai Bocskai György özvegye könyörgése, de meg a családjával való rokoni kapcsolata folytán kéri közbenjárását ő Felségénél az udvarban, hogy tekintettel az elhúnyt érdemeire, adassa meg neki és árvaínak a Kassa és Bodroghöz közt elterülő szécsi jószágát, melyet tőlük közben elvettek, de hűségük folytán megérdemelnek.

M. Nemz. Múz. Budapest. Törzsanyag. Egykorú más. Reg. Szirmai: Notitia hist. com. Zempl. 85. l.

Spectabilis Magnifice Domine amice nobis observandissime. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem. Dedimus literas nostras ad Sacra^{mam} Caesaream Regiamque M^{tem} etc Dominum nostrum Clementissimum in causa honorum Egregii olim Georgii Boczkai Szech vocatorum in finibus Cassoviae et Bodrogkoz habitorum, quo quidem bona Maiestas eius Sacra^{ma} ob servitium ipsius Georgii Boczkai Ser^{mi} principi Transylvaniae praestitum Egregiis Paulo Deregnyei, Georgio Rakoczi et Francisco Kalnassi per notam infidelitatis donasse dicitur, partim precibus assiduis et Catherinae viduae et orphanorum eius, partim coniunctione familiae, qui magna nobiscum illis est adducti petentes Maiestatem Sacra^{mam} humiliter, ut cum ipse Georgius Boczkai olim maximis in rebus Maiestati eius Sacra^{mae} fideliter semper inservierit,¹ et fidem integram tum Suae Maiestati eiusdem Sacra^{mae} servaverit, donec tandem facta regni Hungarici diversione et bonis etiam suis distractis captivitate deinde a Ser^{mo} principe mulctatus coactus sit in partes eiusdem Ser^{mi} principis concedere, dignaretur Maiestas eius Sacra^{ma} offensam omnem, quam ex servitio ipsius Georgii Boczkai sibi certe innitum a Ser^{mo} principe imposito concepit remittere, et bona iam dicta viduae ipsae et orphanis eius, quorum unus iam pridem in aula Maiestatis eius Sacra^{mae} inservit,² alius apud Episcopum Zagrabiensem³ stipendium fecit, clementer restituere ac reliqui quoque eiusdem viduae liberi ad servitia Maiestatis eius Sacra^{mae} propensiores fiant; proinde rogamus Dominationem V^{ram} Magnificam benevole, non gravetur vestram pro dicta vidua et eius orphanis intercessionem apud M^{tem} Sacra^{mam} suo quoque interventum iuvare et ex usu promovere, ut liceat viduae ipsi et orphanis eius bonis suis optat perfrui; persuasum autem habemus operam Dominationis V^{rae} Spectabili Magnificae in hac re proficuum futuram, qui tam erit nobis gratissima et ipsis miseris orphanis pernecessaria. Quod reliquum est, Dominationem V^{ram} Sp. Magnificam valere optamus. Datum in oppido Thorda, die vigesima quinta Octobris. Anno Domini 1571.

Sp. Magnificentiae Vestrae

Devotus Amicus

Stephanus Bathory de Somlyo

Megjegyzés. Báthory fenti közbenjárására a bodrogközi jószág visszaadatott Bocskay fiainak, a gálszécsi birtok azonban továbbra is a Kálnásy-család tulajdonában maradt.

¹ Bocskay György és neje, Sulyok Katalin Krisztina.

² Ez nyilván a gyermek 14 éves Bocskay István.

³ Zágrábi püspök ekkor Draskovich György volt.

121.

Torda, 1571 október 26.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Meghívó a Kolozsvárt, 1571 november 19-én megnyíló generális országgyűlésre.

Megjegyzés. Az 1571 december 1-én eloszlott országgyűlés végzései megjelentek az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 494—508. l.

122.

Torda, 1571 október 26.

Báthory István vajda Hirschel Lukács brassai bírónak.

Városi ltár. Brassó. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 649—650. l.

Moldvai híreit köszöni s további vigyázásra inti. Várhegy prefektusai elleni panaszára in negotio diminutionis vigesimae, quae ob telonei Bereczkiensis exactionem admitti solet, intézkedett. A Malvaticum ó-bort¹ megkapta, de küldjön majd az újból is, adójuk terhére.

123.

Szamosújvár, 1571 november 2.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Válasz. Küldjék ide dézsmaborát s amellelt szerezzenek neki tíz párducbőrt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Redditę fuit nobis literae vestrae, ex quibus cognouimus vina nostra decimalia vsque solum modo ad possessionem Kenthelke tranfuehi curauisse s miután arra nagy szükségünk van, rendeljük, hogy azt idáig küldjétek.

Pręterea commiferamus vobis vt pelles Pantherinas küldjétek nekünk, ha ott kaphatók s mivel még semmit se kaptunk, újból rendeljük, vt pelles Pantherinas numero decem,¹ si iltic reperiri possunt, in vsuó nostro comparare et ad nob quamprimum mittere debeatío. Datę ex Arce Wywar 2 die 9brío Anno dominj 1571.

Megjegyzés. A kívánt párducbőrök nagy értéket képviseltek, ha meggondoljuk, hogy darabjukat ezidőben Konstantinápolyban 8—14 talléron árulták.²

¹ Ez a mainap Malvasia néven ismeretes olaszországi édes aszúbor.

¹ E két szó a fejedelem kezeírásával besúrvva.

² A sztambuli magyar követ 1573-i jegyzékéből, Szalay: Erdély és a porta 116. l.

124.

[Kolozsvár,] 1571 november 15.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

A portáról visszatért követének kedvezőtlen hírei, a szultán fenyegető kijelentéseivel. Miután sokan vannak, akik hűségsküt Miksának nem tettek, helyzete igen nehéz; kívált, hogy Huszt váráról sem akar senki lemondani. Azt a porta sem tűrné s e súlyos helyzetben országát csupán a török gyanakvása megkerülésével bírja megoltalmazni. Ezért kéri, nyúgodjék bele Huszt visszaadásába, meg tiltsa le a Várad körüli török földre való becsapásokat, nehogy a következményekért őt, Báthoryt okolják. További veszedelmes hír, hogy a szultán tavaszra személyesen kíván Magyarországra jönni. Erre már mindenütt meghirdette a háborút; erdélyi követe látta is a felhalmozott élelmi és hadi készleteket. A székely nép (Csíkban) ismét fellázadt s mivel azt tárgyalásokkal lecsendesíteni nem bírta, a lóföket küldte reá, akik valami ötvenet megöltek s így újra megnyugodtak. Leverte a moldvai felkelést is, melyet egy vajdafi támasztott, elfogván őt magát is élve. Családi birtokai visszaadása nem tűr halasztást, de bízik kegyes és igazságos voltában.

Egy kvrtár. Budapest. Lit. orig. no. 115. Báthory István fogalmazványa, bár eleje hiányzik. Szamosközy gyűjt. Reg. Szalay id. műve 25—29. l.

Posteaquam intellexeram M. V. S. resolutionem, quiescente mihi statueram, et pro clementi consilio M^{tis} V^{rae} S. in opportunus tempus reicere eorum tractationem. Sed num reverso nostro nuntio a porta, ab eodem novas res, nova mandata accepimus. Siquidem Summus visir diu multumque conquestus de excursionibus, quae per ditionem administrationi meae subiectam subinde fierent, quesivit tandem an Varadinum adhuc edificaretur; quo affirmante, cur — inquit — edificant, si potentissimus Imperator contra Germanos ipsos tentaturus est: An vero contra vires tanti Imperatoris eam durare posse sperant? Renuncies, ait, haec domino tuo, caveat. ne excursionem per ditionem suam fiant, nisi velit indignationem Imperatoris subire, eamque terram amittere. Postea quesivit, an adhuc arcem Huszt sacerdos¹ et alii illi possiderent, quod cum negare non potuissent, quid — inquit — sacerdos et illi cum arce illa opus habent: quare Dominus tuus pro mandato Imperatoris arcem ad se non recepit, illo subitente subiunxit, dis — inquit — domino tuo, ut arcem et pecuniam defuncti regis, quam ipsi divisisse dicuntur illis extorqueat.

¹ Érti Csáky Mihályt, a volt papot.

Accedit his, quod etiam, quod nonnulli ex illis dominis nihil per silentium agunt, quia nihil de pernecie regni pensi habentes, ut contemptum mihi pariant, palam praedicant se se a M. V^{ra} S. dependere et ab alio nemine, Hustumque ab M. V^{ra} S. per donationem habere, ac cum conventu de Lelez penes literas M^{tis} V. publice et ad omnium hominum scitum sese statui curarunt, quae res cum toto constet regno quominus in aures perveniat Turcarum nullo modo, nullaque ratione vitari, celarique poterit, cum autem neque iuste rationes et excusationes apud eos valent, credendum non est, ut deinceps fucatis argumentis apud eos fidem faciamus; sed et regnicolae audita eorum statutione, non mediocriter turbati sunt manifestamque perneciem ex hoc regno immature occurruram fieri ominantur: me orant obtestantur, ut opportunis remediis tanto malo provideam: maior pars, quae nondum in fidem M. V^{rae} iuravit, aperte obviam ire praedicat. Alii vero apud M. V^{ram} S. intercedere putant. Atqui profecto Maiestas V^{ra} clementer sibi persuadere dignetur, si de una tamen illa arce res ageretur nunquam sane importuna sollicitatione M^{ti} V^{rae} tedium afferrem, sed cum res agitur publica, agitur regnum et salus patriae, affectibus eorum haec praeponenda existimavi. Et esto auctoritatem, favorem et clientelas habeant, magnasque habere tamen eos aut parvam, aut nihil omnes experti rerum dicent. Non tamen, nisi devitatione turcicae suspicionis regnum conservari posse credo. In hys ergo summis rebus ac pene nobis fatalibus, ne per ignaviam aut socordiam peccasse videar, M^{tem} V^{ram} iam ultimo per salutem huius nobilissimi regni obsecro et obtestor, dignetur pro sua prudentia ac auctoritate Cesarea omnem ansam periclitationis nostrae praecidere, Hustumque reddi, levata summa, jubere: Quod si non impetravero, relinquatur illud, quod ab omnibus hominibus in summis rebus factitari solitum est. Primum, ut cum omnia consilia M^{tis} V^{rae} Sacratissimae, tum vero istud bono publico cedat, deum optimum maximum uti facio, precer. Deinde, ut me ab omni suspicionem ac noxa syncerum atque immunem testificer, deinde vero protestatum a me, ut sit in omne tempus sancte de omnibus, et protestor more solenni et consueto, ne deinceps ulla in me resideat culpa.

Quod vero ad excursionses attinet, M^{ti} V^{rae} supplico, dignetur Dominis Capitaneis serio iniungere, ne per ea loca Varadino vicina et subiecta in turcas excursionses fieri permittant, nam alioqui periculum imminet Varadino et castellis sibi subiectis.

Praeterea refert idem orator meus se certo intellexisse Imperator Turcarum in Hungariam expeditionem suam personalem instituisse, et praeter famam vidit indicia quaedam non obscura, praeter id enim, quod Imperator Adrinopolim venit; dicit se vidisse granaria in diversis locis et ad litora etiam Danubii praeparari, ac frumentum et id genus alia accumulari; praeterea circiter bis mille camelis necessaria Imperator Adrinopolim portata esse, bellumque ubique divulgatum ac proclamatum esse. Quod cum ad M^{tem} V^{ram} plurimum interesse existimarem: pro mea in M^{tem} V^{ram} fidelitate ab observantia significandum putavi, facturus itidem de cetero, si quid certius intellexero.

De rebus defuncti principis iisdem modis, quibus Maiestas V^{ra} S. me informat, iamdudum respondi, utrum tamen contenti sint, an adhuc ulterius urgeant, nescio; si quid emergerit novi M^{ti} V^{rae} S. rescribere non omittam.

Porro Siculi suam impacientiam iam tandem aliqua ex parte prodiderant, plebs namque tumultuari ceperat, et iam ad octingentes congregati in castra, alii in procinctu erant; quos nos primum literis atque legationibus sanare volumus, quae ubi non profuerunt, metumque nobis anxissent plebem ab aliis primariis esse incitatum, convocavimus primarios quosdam eiusdem gentis, eosque incitavimus ad sedandos tumultus suorum populorum. Id vero eo consilio, ut de eorum mente ac propensione certo nobis constaret. Quibus cum non satis fidenter existimarem idoneos, submiseram milites, ut si forte illi officium demandatum negligerent, isti succederent. Sed praeter omnium fere opinionem factum est, ut idem primores Siculi non exspectato exercitu, submisso cum adversariis confligerent, eosque profligarent, occisis ex eisdem circiter quinquaginta, pluribusque captis; quod vero pauci ex eis perierint noctis obscuritas fecit, atque ita dei beneficio levi opera sunt in ordinem redacti. Dabo autem operam, potissimum quum Maiestas quoque V^{ra} super conciliandos animos primorum consilio meo benigne acquiescere dignata sit, ne diceretur tumultuantes occasionem habere; sed quoniam ea largitione paucos primores corrumpendos via, non per omnium videtur tuta, eo, quod exinde simultates inter eos crescere possibile est, nonnisi gravi ex causa impulsus ad largitiones accedere statui.²

² A székely nép újabb lázadása Csikban ősszel (Szent Mihály-napban) volt, de ügyes fogással Báthory István a lófőket támasztotta ellene s azok Szent Ferenc napjáig leverték a felkelőket. (Egykorú székely feljegyzés, a Történelmi-Tár 1880. évf. 642. l.)

Eodem etiam tempore insurrectionis Sicularum, quidam Moldavi principis filius, ut ipse dicit, manum vagorum hominum numerosum conflaverat in Moldaviam expeditionem moturus, cuius temeritate celeriter milites nostros obviam misimus, eumque vivum in potestatem nostram redeгимus, et concursum latronum plerisque captis dissipavimus.

Ad extremum, quod bona nostra paterna certis rationibus reddi V. S. M. non placet, verum de equivalentia gratiam suam propensam benigne offerre dignata est, licet in re certa incerta omnia cum sint, vita hominis brevis, dubia tempora et periculosa, expectatio diuturna quam sit nobis gravis, quilibet diiudicare poterit: Id vero adhuc multo gravius, quod a parentibus quesita nostro tempore, ac nostra perfidia alienata esse ad posteros nostros transmittantur. Restat tamen, ut plurimum spei in hys di[ebus] in M^{te} V^{ra} S. ponamus, nec desperemus de clementia ac liberalitate M^{tis} V^{rae} Sacratissimae. In cuius gratiam etc. XV. Novembris 1571.

125.

Wien, 1571 november 16.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 492—3. l.

Csodálkozik, hogy „nihil a multo iam tempore“ nem kapott tőle levelet, de egyúttal értesülvén egyebűn, hogy egyetemes (generális) országgyűlést hirdetett,¹ inti, hogy azon az ő királyi tekintélyét szem előtt tartsa, etc.

126.

Kolozsvár, 1571 november 30.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Hozzanak új ítéletet özvegy Nyirő Akosnének Eötvös Mihály-néval lefolytatott perében.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Pátens alakú, nagy íven kiállítva.

Exponitur Nobis in persona honestae Mulieris Chaterinę Circumspecti quondam Achacę Nyrew relictę, cohabitatricis vestre, quomodo superioribus diebus a közte ac honestam Mulierem Gedrud, primum venerabili quondam Christophori presbyteri

¹ Ez az országgyűlés Kolozsvárt 1571 november 19-ike és december elseje közt folyt le és magyar nyelvű végzései a fejedelem december 13-i megerősítésével váltak jogerősekké.

relictam, Nunc vero consortem Circumspecti Michaelis Eottweo6 similitur inhabitatricem vestram *perében rosszul járt s ezért rendeljük, hogy ügyében új ítéletet hozzatok*; etc. Datę in Ciuitate Colofwar feria sexta in festo beati Andreę Apostoli Anno domini 1571.

(L. S.)

Lecta

127.

Kolozsvár, 1571 december 6.

Báthory István vajda Beszterce város bírójának.

Az elmúlt országgyűlés végzése szerint elkészítendő áru-limitatio megszerkesztéséhez rendeli, jöjjön be hozzá egyik esküdtársával.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum publica deliberatione dominorum regnicolarum con-

XI. 19 ffitutum sit hilce proximi6 comitę6 ad festum Beatę Elizabet in hac ciuitate Colofwar celebrati6 vt limitatio vniverfarum operarum quorumlibet artificium manuariorum equissima, iuxta modum in

I. 6 comitę6 descriptum ad festum Epiphaniarum proxime venturum *elvégeztessék, rendeljük, hogy a megnevezett napra tu quoque cum vno iurato ciue ac Magistri6 quarumlibet cecharum illi6 ciuitati6... Cibinium venire debeat.* Datę Colofuary Sexta die decembri6. Anno Dominj 1571.

128.

Kolozsvár, 1571 december 6.

Báthory István vajda közrendelete arany-ezüst ügyben.

Megállapítja az ezüstmárka beváltási árát.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Pátens-alakban kettős lapon kiállítva.

Cum p̄fatu6 SER^{mus} princep6 defunctu6 atque etiam no6 finguli6 vestrum certi6 conditionibu6 fodinas Auri et Argenti vobi6 laboran(te) concefferimu6, vt videlicet Aurum omne pro consuetudine in Cementum administrare, Argenti vero singula6 Marca6, si Argento nobi6 opu6 esset, pro sex floreni6, Si vero eo non indigeremu6 r(ati)one singularum Marcaru(m) du66 flor(eni6) nobi6 administrare debereti6, neque quid ex Argento huiusmodi hactenu6 nobi6 per vo6 administratum sit; volente6 r(ati)one Inita ad certitudine(m) ei6 rei peruenire, et quod ad lucrum Camerae attinet in vsu6 Regni recuperare: Hortamur vo6 et nihilominu6 committimu6 firmissime, quatinu6 intra quadragesimum diem a data p̄sentium computan(do) ad no6 vbicunq; Deo duce constituti fuerimu6 r(ati)onem super lucro Camerae ex Argento peruenire

deben(ti) reddituri venire et personaliter coram nobis comparare debeatis. Colofwar sexto die Decembri6. Anno domini 1571.

Ellenjegyzte: Franciscus Forgach: de Gimes: pr:

129.

Kolozsvár, 1571 december 14.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 511—6. l.

Jelentés az eloszlott országgyűlés végzéseiről, felküldvén azok szövegét is.

Megjegyzés. Jellemző, hogy a kolozsvári országgyűlés eloszlása után Báthory István Besztercére ment. E télidőben való járásának okát nem ismerjük, de midőn oda december 8-án felérkezett, egy szász megjegyzés szerint akkori besztercei útja immár a harmadik volt, nyilván fejedelemségének kezdete óta számítva.¹

130.

Kolozsvár, 1571 december 14.

Báthory István vajda P. Maggio Lőrinc ausztriai provinciálisnak.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 3—4. l.

Ecclesias istius provinciae miris modis esse deformatas et nos magno animi dolore afficimur, et vobis perspectum scimus: quas reformare et ministros, praedicatoresque catholicos reducere summo opere desideramus. *Ezért felvirágoztatása és a hitélet fejlesztése érdekében kérem, küldje be Szántó István atyát két társával, etc.*

131.

Kolozsvár, 1571 december 14.

Báthory István fejedelem Szántó István páternek, Bécsbe.

Válasz. Köszöni meleg üdvözetét és kéri: jöjjön be hozzá, somlyói családi házába működni a katolikus hit érdekében.

Bibl. Univ. Kraków. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 1—2. l.

Ex literis tuis non mediocrem percepimus et delectationem, et consolationem; quorum alterum summae est benevolentiae, alterum pietatis. *Gyönyörűséggel olvastam megtisztelő leveledet, kívált, hogy csupán néből ismersz. Különösen tetszett annak második része, amelyből bátorítást meritünk a katolikus hit érde-*

¹ Egykorú naptári bejegyzés: 8. Decembris 1571 Stephanus Bathori tertio iam Bistritiam venit. (A szebeni Archiv 1848-i III. köt. 367. l.)

kében való működésünkhöz. De mivel kevesek vagyunk, kérünk jer be hozzánk működni, amihez kényelmes helyet biztosítunk számodra in domo et patrimonio nostro Semlyó; etc. Datae in Colosuar, 14. Decembris. Anno 1571.

Megjegyzés: Szántó hivatkozott levele még 1571 július 5-én kelt, de országos ügyekkel elfoglaltan a fejedelem csak most jutott elintézéséhez.

132.

Kolozsvár, 1571 december 17.

Báthory István vajda a kolozsvári városi iskolának.

Megerősíti az iskola dézmajövedelméről szóló 1562-i adománylevelet.

Jakab: Dávid Ferenc emléke II. része 15. l.

Memoriae commendamus... quod discretus vir Georgius Wlazuthy, Senior scholae huius civitatis Coloswar a maga és a tanulók nevében felmutatván eredetiben II. János vál. király super collatione totalis et integrae quartae decimalis Coloswariensis-ről szóló, évi 250 forint értékű dézmáját biztosító adománylevelét,¹ könyörgésére azt pro parte dictorum studiosorum Coloswariensium ac subsequendorum quorumlibet hitelesen átírjuk és megerősítettük. Datum in dicta civitate Coloswar, decimo septimo die mensis Decembris. Anno Millesimo Quingentesimo Septuagesimo primo.

Ellenjegyezte: Fr. Forgach Cancell.

133.

Kolozsvár, 1571 december 17.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjenek Váradra a várépítéshez szükséges két kőfaragó mestert.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum ad confumandum opus propugnaculorum Arcis Waradiensis Magistri lapidibus politioribus lapidum plurimum indigeatur, Mandamus vobis, *hogy várostokból* duos magistros lapidibus et non muratores statim sine ulla cunctatione et dilatione *küldjete* Váradra. Datum in civitate Coloswariensi die 17 Decembris Anno domini 1571.

¹ Kelte: Gyulafehérvár, 1562 szeptember 1. Szövege ugyanott, a 9—10. l.

134.

Wien, 1571 december 20.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Figyelmébe ajánlja sorai átadóját, a moszkvai Zabloczki Vladimirt és kéri támogassa dolgaiban.

Egy. kvtár. Budapest. Lit. orig. no 116. Szamosközy gyűjt.

Maximilianus Secundus Divina favente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus etc.

Spectabilis et Magnifice nobis dilecte. Cum iam praesentiam exhibitor, Magnificus syncere nobis dilectus Vlodimirius Zabloczki Moschus, qui aliquandiu in aula nostra commoratus est, in Transsylvaniam iter habeat: ab illo autem tempore, quo hic egit, ea virtute, iisque animi dotibus ipsum praeditum esse cognoverimus, ut et apud nos gratiam inierit singularem et aliorum quoque favore non indignum censeamus; Nos pro hac in illum clementiae affectione ad te proficiscentem sine nostra commendatione dimittere noluimus. Idcirco te benigne hortamur et requirimus, ut si qua in re praedictus Vlodimirius Zabloczki tuo forte favore, ope atque patrocinio uti velit, nostri intuitu talem te erga eundem praestes, necnon alias quacunque occasione ita illum commendatum habeas, ut has nostras literas haud parum valuisse re ipsa intelligat. In quo nobis rem summopere gratam facturus es, Caesarea Regiaque gratia nostra, qua tibi quoquo tempore benigne propensi sumus, clementer recognoscendam. Datum in Ciuitate nostra Vienna, die vigesima mensis Decembris. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Septuagesimo primo. Regnorum nostrorum Romani decimo, Hungarici nono, Bohemici vero vigesimotertio.

Maximilianus mpr

Ad mandatum Sacrae M^{tis} proprium

P. Obernburger mpr

[Külcíme:] Spectabili et Magnifico Stephano Bathorÿ de Somlio, Waiuodae partium Regni nostri Hungariae Transÿluanicarum et Sicularum Comiti, ac in certis eiusdem Regni Hungariae partibus nostro locumtenenti etc. Fideli nobis dilecto.

135.

Lekence, 1571 december 24.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Értesíti a lepantói tengeri csatáról s arról futárjaitól újabb híreket vár.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 97/1. Idegen kézzel írt sajátkező aláírású eredeti.

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, Domine et princeps clementissime. Perpetuorum fidelium servitiorum meorum in gratiam M^{tis} V. Sac^{mae} humillimam subiectionem.

In literis, quas proxime ad M^{tem} V^{ram} Sacra^{mam} dedi, inter alia recordor me scripsisse de Turcarum Imperatore, quod accepta clade maritima et interitu armadae suae percussus,¹ ex civitate Adrianopolitana celerrime se Constantinopolim receperit. Ita enim ex legatione vajuodae Transalpinensis² eram informatus, et mei officii ducebam in re tam ardua, M^{tem} V. Sac^{mam} de omnibus etiam minimis mihi cognitis in tempore facere certiore. Sed postea certiore iudicio cognovi eum Adrianopoli non recessisse, verum eo loci hybernantem quam maximas potest copias undique cogere. At quorum animum intendat, aut quam potissimum regionem invalurus sit nondum certo habeo compertum. Exploratores tamen fidos et diligentes circumquaque dimisi. Et currerium etiam indies *expecto, quem huiusce rei potissimum causa, iam pridem ad portam expediti.* Ubi redierint et quid certi retulerint. Sac^{mam} Caesarem M^{tem} V^{ram} de omnibus fideliter reddam certiore, quam diu felicissime valere cupio. Datum in possessione Lekence, 24 die mensis Decembris. Anno Domini 1571.

Eiusdem Sac^{mae} M^{tis} V^{rae} Cesar[e]ę
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorj
de Somlyo: ppia

[Hátlapján, kancelláriai kézzel:] 21 Januarii 1572.

136.

Beszterce, 1571 december 24.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Szabó István polgárunknak hat hónapi haladékot engedélyez adóssága visszafizetésére.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Pátens-alakú, kettős ívlepon kiállítva.

Memoriae commendamus per praesentem, quod Nob cum ad humillimam supplicationem prouidi Stephani Zabo inhabitatoris huius ciuitatis Bisatriciensis, Tum vero consideratione inopie et paupertatis eiusdem, *megengedtük, hogy azt az adósságát, amelylyel Balthafari Zabo tartozik csak hat hónap mulva fizethesse vissza.* Datum in ciuitate iam dicta Bisatriciensis 24 die Decembris. Anno Domini 1571.

¹ Ez az 1571 október 7-i híres lepantói tengeri csatára vonatkozik, amelyben Don Juan d'Austria a török hajóhadat teljesen leverte és 12.000 keresztény gályarabot szabadított ki. ² II. Sándor vajda, 1568—1577 közt.

137.

Beszterce, 1571 december 25.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce város huszadjövedelmét évi 70 aranyforintért bérbé adta a városnak s mivel azt aranyban nem bírták kiegyenlíteni, annak fejében átvett tőle 108 forintot és 50 denárt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Nos Stephanus Bathorj de Somlyo Vaiuoda Transsilvanensis et Siculorum Comes etc. Recognoscimus per praesentes, quod nos vigesimam Ciuitatis Bistriciensis futuro anno, qui initium habebit à prima die Mensis Januarj anni Domini Millesimj quingentesimj Septuagesimi Secundi iam affuturi, Prudentibus Circumspectibus Judici et Juratis ciuibus huius Ciuitatis Bistriciensis in et pro summa Septuaginta florenorum auri Hungarici, ueri et iusti ponderis, in arenda locauimus. Qui quidem ciues cum prescriptos florenos in auro reddere non possent, ad eorum instantem petitionem, pro illis florenis in auro, cum additione denariorum quinquaginta quinque florenos Centum octo et denarios quinquaginta recepimus. De quibus ipsos testimonio praesentium securos reddimus et quietos. Datę Bistricię die 25 Decembris. Anno Domini 1571.

Stephanus Bathory

de Somlyo ppia

(L. S.)

138.

Beszterce, 1571 december 29.

Báthory István vajda nyílt parancsa a hatóságoknak.

Két besztercevidéki szász község lelkészei panaszára rendeli, védelmezzék meg lakóit azok ellen, akik őket régi szabadságaikban bántalmazzák.

Haner G. J. másolatából kiadva Teutsch: Urkundenbuch 196—7. 1.

Ex gravibus querelis honorabilium universorum Plebanorum et Ministrorum sedium Bistriciensis, Kyralia et Regen vocatarum intelligimus, qualiter essent nonnulli, qui ipsos, consequenter et domos parochiales, scholas, cymiteria et asyla, officiis ecclesiasticis annexa in libertatibus, immunitate et jurisdictione eorum molestare et impedire, bonaque ipsorum violenter diripere non cessarent, in injuriam et oppressionem ipsorum valde magnam. *Miután* eosdem plebanos, quo commodius functioni ipsorum recipiendos duximus, *rendeljük, vigyázzatok reájuk, megvédőén őket simul cum familia et rebus régi szabadságukban;* etc. Datum in civitate Bistriciensis, die 29. mensis Decembris. Anno Domini 1571.

139.

Wien, 1571 december 30.

P. Maggio Lőrinc ausztriai provinciális Báthory István vajdának.

Válasz. Mindig szomorúan gondolt az Erdélyben egykor oly virágzó egyház pusztulására. Most azonban reméli, hogy címzett újra fel fogja virágoztatni. Köszöni a Jézus Társaságról nyilvánított jó véleményét. Az atyák elfoglaltsága miatt most még Szántó Istóánt sem küldheti be hozzá.

Arch. Soc. I. Roma. Germ. 121 p. 53—54. Conceptus.

† Stephano Bathory de Somlyo Transyluanie Vayuodae.

Ecclesias istius nobilissimae provinciae, importunissimorum hominum contumeliis et rerum novarum cupidorum insaniis mirum in modum deformatas esse, iam pridem audivi, et sane quam pro eo, ac debui, graviter, molesteque tuli, communemque eam calamitatem existimavi. Et si enim hominis peregrini, quid in aliena republica agatur, quibus legibus, quibus iudiciis, quo iure, qua fide administretur, non magnopere interesse videatur, propterea, quod ab ea extraneus pars eius nequaquam existit; quia tamen orthodoxae religionis negotium ad Judaeum simul et Graecum pertinere, nemo est, qui ignoret, non potui non vehementer de istius pulcherrimae provinciae calamitate esse sollicitus, et de perturbato illius statu non ex animo dolere. Nam quotiescunque mecum ipse consideravi, istud clarissimi regni domicilium quodam tempore, dum catholicae fidei constantia et integritate floreret, fortunatissimum fuisse, ac veluti munitissimam quandam christianae reipublicae adversus barbaricum furorem arcem extitisse, rebusque praeclare gestis optime de Christi ecclesia mereri semper contendisse; nunc demum doctrinis variis et peregrinis a luce veritatis miserrime abductum, argentum verè doctrinè in mendacii scoriem convertisse, et sanctarum virtutum vinum impietatis aqua miscuisse, ob eamque causam prostratum, afflictum et miserandum in modum ante omnium oculos et ora iacere; fieri non potuit, quin singulari quodam dolore vehementer commoverer. Quem meum dolorem illud deinceps non mediocriter augebat, quod malum hoc, ut cancerum, quotidie magis serpere; qui vero huic morbo medicinam facere, neminem se prodere, animadvertēbam. Quae duae res, quantum molestiè animo pietatis amanti afferre soleant, non est, cur multis verbis declarare studeam.

Caeterum posteaquam divina benignitas, cuius providentia in sua dispositione non fallitur, sic ordinavit, ut Ill^{ma} D. V^{ra} in eam dignitatis auctoritatem proveheretur, in qua, quemadmodum pro insigni pietate sua semper desideravit, nunc demum afflictè

christianę reipublicae operam suam reipsa praestare posset; continuo non ego solum, sed omnes praeterea boni quotquot eam, vel solius nominis fama norunt (norunt autem quamplurimi) plane recreati, atque etiam in magnam spem erecti sunt, brevi fore, ut in Transyluania quoque Catholica religio per adolescentulos nescio quos, ac homines novitios labefactata, sapientia et studio Ill^{mae} D. V. sustentetur, ac restituatur. Ad quam rem perficiendam, eam non solum adhortatur, sed vehementer etiam devincit praestans quaedam opinio, et expectatio non vulgaris de singulari illius in Deum religione et ecclesiam eius observantia apud exterarum quoque provincias excitata, quam ut rebus praeclare gerendis, quemadmodum optime incoepit, deinceps et fortiter tueri, et cumulate augere pergat, ab ea ipse quoque petere auderem, nisi intelligerem, nihil esse, cur homini summa autoritate, summaque prudentia et pietate id suadere contendam. Nec enim adduci possum, ut credam D. V. Ill^{mam} unquam commissuram, ut clarissimorum virorum, quorum similis esse debet exempla; aut doctissimorum, quos semper coluit, praecepta illam fugiant vel etiam mater ecclesia, in cuius gremio per lavacrum regenerationis renovata est, minus praesidii in eius autoritate nunc habeat, quam ante illam adeptam in eius bona voluntate habebat. Neque profecto est, cur magnopere vereatur, ne, dum illam pristino suo splendori restituere contendit, in hominum concitandae, perturbandaeque multitudinis cupidorum insanias incidat, se praesertim seipse, hoc est pietatem, sapientiam, industriam suam in consilium adhibuerit, et omnia ad honoris divinam restitutionem et incolunitatem exigenda esse censuerit. Quo fundamento iacto, si postea tanti muneris, in quo collocata est. autoritas, gravitas orationis. opera, consilium, studium. denique (quod caput est) continuum insignis pietatis suę exemplum accesserit. nihil est, mea sententia, tam arduum, quod ipsa fortitudine animi non sit expugnatura; nil tam difficile, quod sua industria consequi non possit. Permagni enim interest, in causae Dei procuratione Dei adiutores esse, quandoquidem illos ipse vicissim iuvat, et iuxta prophetae testimonium, cum ipsis est in tortula, eripit eos, atque glorificat. Cuius rei praeclara nobis exempla et multo ante in Mathathia, Machabaeo, innumerisque aliis, quorum egregia facta in scripturis divinis ad nostram doctrinam descripta ad imitandum nobis proponuntur; et nunc postremo in hac insigni victoria, quam nobis eius divina benignitas adversus immanes hostes concessit, aperte declaravit. Neque ego quicquam dubito, quin D. V. Ill^{ma} (quae illius est pietas in Deum, et in rebus agendis prudentia) haec omnia diligenter in mentem revocet, et,

quodnam christiani principis officium sit, non leviter consideret, merito ut ipse his omnibus commemorandis supersedere debeam. Nam quod de his rebus longiorem, quam opus erat, epistolam conscripserim, non tam id feci, ut D. V. Ill^{ma} officii sui commonerem, quam ut maximam animi mei voluptatem, qua proximę ipsius literae christianę religionis plenae me vehementer perfuderunt, declararem, quae cum verbis a me explicari nequeat, in scribendo mihi satisfacere non possum. Quamobrem huius meae orationis hæc summa est, ut et ecclesię Dei gratuler, et mihi quoque gaudeam, talem, ac tantum christianę religionis fautorem, ac propugnatorem nobis divina quadam sorte datum esse, cuius opera, sollicitudine et industria rem restitutam iri merito sperare licet; utque praeterea divine bonitati ingentes gratias agerem, quod D. V. Ill^{mae} eam mentem dederit, ut quae illius voluntati placita sunt, non modo velit, sed etiam reipsa perficere contendat; quod ipsum summae pietatis argumentum est.

De nostra porro Societate, quod sibi D. V. Ill^{ma} persuadet ac pollicetur, non vulgare illius erga nos benevolentiae indicium est; quae opinio de nobis concepta ne eam fallat, utinam tantum possemus, quantum eius causa cupimus: efficeremus enim profecto, ut non solum nostrorum missione opinio illa confirmaretur, sed etiam mittendi celeritate, eius petitionem maximę nobis curę fuisse, manifestum fieret. Et si autem tanta nunc operariorum penuria laboramus, et Pater Stephanus occupatione publica ita distinetur, ut hoc tempore aut ipse hinc abesse, aut alii mitti vix possint; nolui tamen praetermittere, quin ea de re in Urbem ad Maiores nostros, sine quorum autoritate tantam provinciam aggredi, aut amplecti mihi integrum non est, diligenter perscriberem, ut ex illis cognoscam, quam ratione huic D. V. Ill^{mae} petitioni satisfieri possit; et ipsa voluntatem certe propensam nobis non deesse intelligat. Interim Dominum Deum orabimus, negotium ut istud in beneplacito suo dirigere, et piam Ill^{mae} D. V. mentem suis Sanctissimis donis locupletare non gravetur. Quam opto rectissime valere, et nostri meminisse. Viennae .30. Xmbris 1571.

140.

Bátos, 1571 december 31.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Biztosítja, hogy a szomszédsági jogon való házoásárlás kedvezményében továbbra is szabados az evangélikus papság.

Haner G. J. másolatából kiadva Teutsch: Urkundenbuch 197—8. 1.

Quoniam honorabiles Pastores et Ministri ecclesiarum districtus Bistriciensis előadták, hogy régi szabadságaikban egyesek korlátozzák, signanter autem in emptione domorum, iure propinquitatis ipsos concernentium, quam tamen emptionem aut commutationem ipsis literae Serenissimi olim domini Ladislai Regis Hungariae etc piae memoriae, in vestro conservatorio repositae admittunt,¹ *könyörgésükre rendeljük, hogy ezentúl a polgárok e joga gyakorlásában senki zavarni ne merészeli.* Datum in possessione Batos, ultima die mensis Decembris. Anno domini 1571.

Megjegyzés. E rendeletét a fejedelem Besztercéről visszatérőben adta ki, ahol tiz napot töltött országlátó útjában. Ezt az alábbi százsz naptári feljegyzésből tudjuk: 21. Decembris 1571 Stephanus Bathori de Somlio Waiwoda Bistriciam venit, decem diebus ibidem moratur. (A szebeni Archiv 1848-i III. köt. 367. l.)

141.

Bátos, 1572 január 1.

Báthory István vajda Miksa császár-hercegnak.

A havasalföldi vajda követének jelentése a Porta hadi modulatáról, meg arról, hogy ura, Sándor vajda helyébe János vajdát akarja tenni. Bogdán moldvai vajda hadfelkelést rendelt s a lengyelekkel szövöttezett, de erről bővebben saját erdélyi követe visszatértekor fogja értesíteni. A portai erdélyi követ is híreket írt a török eseményekről, köztük arról, hogy az albánok 18.000 törököt vágtek le.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica Fasc. 98 fol. 1—2. Kiadva Hurmuzaki: Documente II/2 köt. 613—4. l. Kelte antedatált, mert Brassóba csupán január 26-án jutott le.

Quae res in Transalpina et Moldavia geruntur, necessarium duxi M^{ti} V^{rae} S. significare; quamvis enim et antea ob familiaritatem et amicitiam, quam cum Polonis Moldavus colere dicebatur, in suspicionem ac simul indignationem Imperatoris Turcarum incurrisse fama ferebatur: tamen hodie appulit legatus Vaywodae Transalpini, Thesaurarius et vir apud eum primarius, per quem in literis scribit se accepisse mandatum, ut quendam Ioan in locum eius substitueret, Vaywodamque Moldaviae constitueret,¹ quare se totis viribus omnibus ditionis suae contractis copiis in castra descendisse, illum vero ad Danubium pervenisse, et ei Zanchykbegos finitimos cum suis copiis coniungi. Me igitur rogavit, uti

¹ Ez II. Ulászló 1496 augusztus 7-i oklevele; Berger: Urkunden-Regesten, no. 386.

² III. János (Ioan Vodă cel Cumplit) akiről eddig úgy tudtuk, hogy 1572 február havában neveztek ki.

per suam absentiam tranquillam provinciam suam ab exulum conatu aut motu aliquo belli ex parte nostra tenerem. E contra Moldavum negotia sua impigre procurare, regnicolas ad arma convocasse, Polonorum et vicinorum populorum auxilia comparasse: Lascum² in societatem belli ascivisse perhibetur; sed de Moldavi apparatibus nihil explorati scribere valeo, cum nuntius meus iam a viginti diebus ad eum missus nondum redierit, qui mox ubi redierit, certiora ad M^{tem} V^{ram} Sac^{mam} perscribam. Sed meus iam a viginti diebus ad eum missus nondum redierit, qui omnia certiora referrent. Faxit autem Deus, ne ex hac scintilla levi, maior exardeat ignis; vereor tamen, ne si Transalpinus a Moldauo profligatur, viribusque Polonorum Moldauus adiuvetur, tanta vi illis Turca incumbat, ut occupata et in provinciam redacta Moldavia, periculum sit etiam de Transylvania atque Polonia; etc.

Plura non habui in praesentiarum, quae M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} scriberem, nisi uti id, quod vehementer opto ac sedulo quidem facio, me in gratiam atque clementiam suam, ut quam commendatissimum habere velit ac dignetur demisse precarer. V^{ram} Sac^{mam} M^{tem} Deus omnipotens felicissimam conservare dignetur. Datae in civitate Brasovia Calendis Ianuariis Anno Domini M.D.LXXII.

Eiusdem Sac. M^{tis} V^{rae} Cel: Regiëque
Fidelius servitor

Stephanus Bathory
de Somlyo: ppa

142.

Várhegyi tábor, 1572 január 5.

Báthory István vajda közrendelete vámügyben.

A város levéltárából vett reg. Bakk: Kézdivásárhely története 27. l.

Az idegeneket, névszerint Daczót és Kálnokyt eltiltja Kézdivásárhelyt a vámszedéstől.

143.

Marosvásárhely, 1572 január 7.

Báthory István vajda Marosvásárhely lakosai érdekében.

Marosvásárhely és Csikszereda lakóinak felmentése a közadók, kivéve a töröknek szánt adó alól.

Székely Nemz. Múz. Sepsiszentgyörgy. Kiadva Barabás; Székely oklevéltár 300—1. l.

² Laski Albert lengyel főúr.

Zekelwasarhel' és Zerda lakosait könyörgésük folytán néhai Izabella királyné és II. János király példájára felmentjük minden adózás alól: *excepta duntaxat taxa et contributione potentissimi imperatoris thurcarum, ad excelsam Portam spectante... hoc tamen adiecto, ut in subsidiis quoque ad praeparandum castrum Waradiense faciendis aequalem cum caeteris ferant conditionem; etc.* Datum in praescripto oppido Zekelwasarhel, die 7. mensis Ianuarii. Anno Domini 1572.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancellarius.

144.

Medgyes, 1572 január 10.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Visszatérvén első futárja a portáról, kötelességszerűen közli onnan hozott híreit, ha azok nem is valami túlságosan fontosak. Sok panasz van azonban a magyar részekről török földre történt becsapásokról s ezért, szüntesse meg azokat, nehogy e miatt majd Váradnak legyen valami baja a török bosszúja folytán. A szultán szárazföldi és tengeri készülődései.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 98. Kerek gyűrűpecsét nyomával.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas, Domine et princeps Clementissime. Fidelium fervitiorum meorum in gratiam M. V. S. Caesareae humillimam oblationem.

Nunc primum reversus est ad nos currerius noster ex porta Imperatoris Turcarum. Qualia autem attulerit nova, licet non usque adeo magni sint momenti, ut ea M^{tem} V^{ram} scire permagni referat, tamen ad fidem et functionem meam pertinere duxi de eis etiam qualibuscunque M. V. S^{mam} certiore facere. In primis autem per finitimos Arcium Turcicarum praefectos, quos Zangfjak beg vocant, delatae contra nos fuerant graves admodum querelae, quod nimirum nobilitas istarum quoque partium, finitima Turcis, confociata militibus V. S. M^{is} simul cum eis, in illorum fines excursions fecisse, depreheni fuissent. Qua nos cognita accusatione, proximis mensibus hominem nostrum Adrianopolim ad Imperatorem ablegavimus, a quo nunc currerius rediit, ut nos ex temporis circumstantia quantum fieri posset excusaret. Tunc enim potissimum excursions illae factae sunt, cum mortuo Ser^{mo} principe nostro, orto quasi interregno, ista provincia certo adhuc gubernatore carebat. Verum quantum ex literis nuntii nostri perspicimus, non tam excusatione nostra, quam praeterita clade, hactenus sese continuerunt. Veremurque haud dubie, si ex prae-

fenti difficultate quoquomodo eluctari poterit, ne primo quoque Arci Varadiensi et finitimis locis excidium faciat. Qui ne magis in dies irritetur M. V. S. Caesaream, prout antea, supplicem oro dignetur ex sua clementia excursions, quantum fieri potest, ab illis partibus prohibere.

Porro ipse Imperator omnes conatus et intentionem ad navium fabricam convertit. Mirum est quanta cura et sollicitudine cannabim, adipem et ligna pro navium materia comportent. Currerius noster plusquam decem millia plaustrorum huiuscemodi rebus onerata vidit in itinere, quae in duo loca maritima Varnam et Aelam, ad praeparandum deferuntur. Terra similiter validissimum exercitum parare dicitur, et ineunte vere contra Albanos et Dalmatas Venetis subiectos expedire. Mari autem non tam alios invadendi, quam sui potius defendendi causa navales struit copias.

Ipsa Imperator tertio ab hinc mense Constantinopolim rediturus dicitur, si quid interim non interveniat rei, quo mutare propositum cogatur. Utrumque enim bellum, terra pariter et mari per suos praefectos administrare constituit, ipse Constantinopoli eventum exspectans. Si quid etiam deinceps certius cognovero, ad M. V. S. Caesaream pro mea functione, diligenter et fideliter perscribam. Quam felicissime et diutissime valere cupio. Datum in civitate Meggeliensi, decima die mensis Januarii. Anno Domini M.D.LXXII.

Eiusdem Sac: M^{is} V^{rae} Cef: Regiequ[e]
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlyó: ppia

145.

Medgyes, 1572 január 12.

Báthory István vajda Járay Gergely tordai szolgabíró és társai részére.

Rendelet megszökött jobbágy kézrekerítése érdekében.

Teleki-levéltár Földvár osztálya. Budapest. Egykorú más.

Exponitur nobis in persona Egregii Francisci Zengyél de eadem Zengyél, qualiter diebus his proxime praeteritis cum videlicet in arce Georgen fuissemus, providus Paulus Thosony jobagio eiusdem exponentis megszökött. Azt most visszaszerezni óhajtván, rendeljük, hogy őt családjával és holmijával együtt sub onere ducentorum florenorum felkeressétek s neki visszaadjátok, ha pedig nem akadnátok reá, arról nekünk jelentést tegyetek. Datis

in civitate Meggyes duodecimá mensis Ianuarii. Anno domini Millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Lecta

146.

Medgyes, 1572 január 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A körükben élő lelkipásztor-háztulajdonosok polgári jogáról.

Haner G. J. másolatából kiadva Teutsch: Urkundenbuch 199—200. 1. Tévesen Besztercén keltezettnek mondva.

Exposuerunt nobis honorabiles Pastores et Ministri ecclesiarum districtus Bistriciensis, *hogy a városban lévő házaik után nem élvezhetik az őket is megillető jogokat. Ezért: supplicatione eorundem benigne exaudita et faventer admissa, rendeljük, hogy azokat a prédikátorokat, qui videlicet ratione domorum suarum in medio vestri habitarum una vobiscum aequalia onera sufferunt, instar aliarum domorum civilium communi iure uti et frui de caetero modis omnibus permittere debeatis et teneamini; etc.*

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancellarius.

147.

Segesvár, 1572 január 15.

Báthory István vajda kereskedelmi nyiltparancsa.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Kemény: Notitia I. p. 220.

Mandatum super acceptatione Cibiniensis et Kolosvariensis centenarii in tota provincia.

148.

Segesvár, 1572 január 15.

Báthory István vajda a Szász univerzitás tanácsának.

A szászvárosi várat gondozására bízza, mivel az egymással vetélkedő különböző felekezetek elhanyagolták s a beléje áthelyezendő iskola is hozzáférhetőbb lesz.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1012. Kiadva Amlacher: Urkundenbuch 154—6. 1. Lenyomatva Hurmuzaki: Documente II/5 köt. 705. 1.

Ex literis vestris accepimus fortalitium seu castellum in oppido nostro Szaszwaros extractum, per cives eiusdem oppidi ob animorum disparitatem, potissimum eorum, qui in causa religionis a vobis dissident, non tantum bene curari, sed omnia infeliciter administrari. Deinde, quod scholam publicam seu locum studiorum in castello ipso locando omnibus hominibus ex quacunque regione profectis causam eruditionis pertextibus liberimus pariter aditus, quorum plerique essent ex variis locis atque suspectis.

Kívánságtokra rendeljük tehát, hogy ezekre gondotok legyen: ne aliquod insperatum malum et periculum huic toto regno inde evenire possit, etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancellarius.

149.

Segesvár, 1572 január 15.

Báthory István vajda Szászváros városi tanácsának.

Rendeli, hogy a városi tanácsba ugyanannyi szászt válasszának, mint magyart.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1013. Amlacher: Urkundenbuch 155—6. 1.

Relatum est ad nos, quod in eodem oppido Zazwaras aequali numero Saxones cum Hungaris in ordinem iuratorum et senatorum minime deligeretis, in derogamen et damnum libertatis eorundem Saxonum manifestum. *Célunk lévén várostok lakóit régi jogaikban megtartani* et bonum commune eorundem constituere *intünk, hogy ezentúl:* totidem Saxones in ordinem duodecim iuratorum et quadraginta senatorum eligere, quot Hungari ipsi in medium vestri pro iuratis et senatoribus delecti fuerint; etc.

150.

Segesvár, 1572 január 15.

Báthory István vajda posztó kiviteli közrendelete.

Ámbár az elmúlt kolozsvári országgyűlés megtiltotta a szürkeposztó kivitelét, a posztógyárak könyörgésére megengedi annak külföldre szállítását és eladását.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1014.

Stephanus Bathori waiuoda etc. Universis et singulis Magnificis dominis Egregiis, Nobilibus Comitibus, etc. Salutem et favorem. Cum in conventu generali in civitate Coloswar ad festum beatae Elizabeth proxime praeteritum celebrato eductio panni grisii in exteris regiones prohibita sit,¹ tamen ex commissariis nostris ad praesentem limitationem diversarum operarum per nos Cibinium ex decreto eiusdem conventus generalis transmissis intelligamus grisium gilui coloris subnigrum in hoc regno Transsylvanae non esse adeo in usu, itaque ad supplicationem humillimam universorum opificum Transsylvanensium nobis factam, educationem grisii coloris gilvi² liberam, in exteris regiones

¹ Érdekes, hogy az 1571 november 19-én megnyílt országgyűlés végzéseiben erről külön nem intézkedett.

² Gilvus (írva: gilui) világos sárga, fakó szín.

ex hoc regno praesentibus concedimus. Hortamur igitur et nihilominus auctoritate nostra, qua fungimur serie committimus ut dum et quandocumque per Magistros artifices vel alios cuiuscumque status et conditionis homines praedictum grisium gilvi scilicet coloris ac subnigrum educitur, solutis de iure solvente libere educi permittere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in civitate Segeswar die decima quinta mensis Januarii. Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo secundo etc.

Ellenjegyzte: Franciscus Forgach Cancell.

151.

Segesvár, 1572 január 15.

Báthory István vajda közrendelete a nyersbőrök kivitele ügyében.

Az illető mesterek könyörgésére megtiltja a nyersbőrök és kender kivitelét.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1015.

Stephanus Bathori waiuoda etc. Universis et singulis Magnificis dominis Egregiis, Nobilibus Comitibus, etc. Salutem et favorem. Exposuerunt nobis Prudentes Circumspecti Magistri civium iudices, iurati et universi cives ac inhabitatores civitatum Transylvanensium, quod postquam nos pro deliberatione dominorum Regnicolarum in comitiis Coloswariensibus proxime ad festum beatae Elizabethae celebratis facta certos quosdam commissarios nostros ad civitatem Cibiniensem pro limitatione operarum magistrorum totius Regni Transylvaniae expeditissemus, dicti magistri opifices e singulis civitatibus eo transmissi, inter caetera supplicarunt humiliter pellium ferinantes, ac aliarum quarumlibet universarum cutium crudarum et imparatarum, simul et cannabi educationem ex hoc Regno Transylvaniae clementer prohibere dignaremur; quorum supplicatione exaudita et admissa, volentes publico Regni emolumento et operarum omnis generis copiae atque abundantiae consulere, quemadmodum vicissim ipsi quoque idem se facturam secundum limitationem constituendam receperunt, ex decreto dominorum consiliariorum, deque certa nostra scientia benevole ea admisimus. Hortamur itaque vos et nihilominus auctoritate nostra, qua fungimur serio committimus, quatenus acceptis praesentibus nullus omnino vestrum praedictas quaslibet cutes seu pelles crudas ac imparatas, similiter et cannabum sub amissione earum cutium et eiusmodi cannabi ex hoc Regno Transylvaniae in exterarum regiones educere seu educi facere

audeat. Si qui vero temeritate ducti praedictas pelles, cutes ac cannabum sine annuentia nostra ex hoc Regno educere attentaverint, eas auferendi iis per quos repertae fuerint ac duas partes nobis et fisco nostro administrandi, tertiam vero partem pro se ipsis reservandis damus plenam auctoritatem et facultatem. Secus igitur poena sub praemissa non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in civitate Segeswar die 15 mensis Januarii. A. d. 1572.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancell.

152.

Wien, 1572 január 20.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 517—521. l.

A lefolyt országgyűlés végzéseit olvasva „clementem de illis mentem atque voluntatem nostram sic accipe.“ Kéri, ezentúl is mindenről tudósítsa, de nehogy megakadjanak rajta Erdélyben, hogy annyi embere jár Bécsbe, ajánlja, hogy jelentéseit a szatmári kapitányhoz küldje, aki aztán azokat majd feltűnés nélkül hozzá juttatja.

153.

Roma, 1572 január 23.

V. Pius pápa Báthory István vajdának.

Arch. Vat. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 4—5. l. Némi eltérésekkel kiadva már Theiner: Annales Eccl. I. köt. 4—5. l. is.

Legimus particulam literarum tuarum, quam Nobis ostendit dilectus filius Magius Societatis Jesu Provincialis, *amelyben férfiakat kívánsz ad Christianam religionem docendam; ezért buzgalmatat dicsérve, további munkásságra buzdítunk;* etc. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XXIII. Januarii 1572.

154.

Brassó, 1572 január 29.

Báthory István vajda Daczó György és Kálnoky Bálint várhegyi kapitányoknak.

Ellenőrizték azokat, akik tiltott úton kendert meg más terményeket visznek ki külföldre.

Városi levéltár. Brassó. Reg. Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 650. l.

A rendelet oka, hogy: essent plurimi homines inter vos, qui canabum aliasque res prohibitas, imo et concessas per clancularia

et indirecta itinera ex hoc regno Transsylvaniae in exterarum regionum contra statuta publica citraque solutionem tricesimam et vigesimam educere non vererentur; etc.

Megjegyzés: Báthory István 1572 január 26-án vonult be Brassó városába 2000 főnyi kíséretével¹ és ült ott három hétnél tovább. Hogy a valóságos hadsereg és udvari embereinek ellátása mibe került, arról hű képet nyújt a brassai sáfárgazda alábbi feljegyzése:² Den 22. Februar war der Fürst Herr Báthori István in die Stadt mit seines Hofes Herren kommen, haben auf sie verthan, wie folgt: Liess erstlich 5 Gewürz Beutel machen 30 a. Sein alle verloren. Liessen unsere Stadtgräben fischen, haben verlohnet 6 fl 42 a. Auf die Fürsprecher, wie der Fürst kam, ist 2 Tage über aufgegangen von Brod, Semmel, Fleisch 6 fl 3 a. 2½ Kantmer³ Reis ist aufgegangen 12 fl 25 a. ¼ Kantmer Rosinchen 3 fl 12½ a. Für 2 Kantmer Feigen, 2 Kantmer Weinberl⁴ 16 fl. 100 grosse Karpfen 30 fl, 100 kleine Karpfen 7 fl, 100 kleinste Karpfen 5 fl, mehr sonderlich zahlt 2 fl. Gesalzne Fische 3 fl 16 a. Für 4 Centner 5/8 Hausenfisch 20 fl 44 a. Für Fuder Holz 1 fl 24 a. Für 1 neuen Bachen⁵ 2 fl. Dem Herrn Andreas für 8 Bachen zahlt 10 fl. Für 50 Windkerzen 4 fl. Für ¼ Centner Inselt⁶ den Hunden 1 fl 18 a. Branntwein und Schwefel den Hunden die Füsse zu schmieren 20 a.⁷ Zahlt dem Endres Weissbäck 27 fl 43 a. Dem Steffen Weissbäck 5 fl. Dem Gallus Weissbäck 4 fl 44 a. Dem Piter Weissbäck 12 fl 33 a. Für Semmelmehl, so aufgegangen war 3 fl 10 a. Hat Herr Endres und Herr Michael eingenommen 4819 Brot, zahlt ich dafür 96 fl 19 a. Für 38 Kübel Stadtmehl zu denarii 40 fl. 15 a. 10, gab davon auszubäcken 1 fl 45 a. Für 1017 Lemonien 5 fl 4½ a. 405 Achtel⁸ Essig 20 fl 12½ a. 120 Achtel Honig 21 fl 30 a. 7 Rump⁹ Zwiebel a 80 den. 5 fl 30 a. 6 Achtel Schmalz 24 a. Für Obst auf des Fürsten Tisch 3 fl 25 a. 91 Pfund Baumöl zu 20 den. 18 fl 10 a. Für Petersilie auf den ganzen Hof verthan 3 fl 25 a. 17 Schaffel gesalznen Kompest¹⁰ 2 fl 36 a. Für mancherlei Töpfe, Schechert,¹¹ Schäffer, Köpert,¹² Büden¹³ 3 fl 4 a. Den Zimmerleuten, so das Kochhaus machten 2 fl. Für Sand zur Herdstelle, 3 Ochsen gegen Tartlau¹⁴ zu treiben und Trinkgeld für die Ochsenwart 1 fl 30 a. Ihrer 6 Personen, so 9 Tag den Hafer ausmassen und gaben 1 fl 20 a. 16 Personen, so im Kochhaus und zu mir; item den Thorknechten Trinkgeld 2 fl 30 a. Ehe der Fürst hereinkam, kauft ich grüne Fische¹⁵ auf einen Vorrath 9 fl 44 a. Des Fürsten Schäffer hat aus etlichen Fisch-

¹ Egykorú naptári feljegyzés, a brassai Quellen 4. kötete 493 és 535. l.

² Közölve Eugen Trauschenfels: Kronstädter Zustände 22—25. l.

³ Konstantinápolyi font, a cantaro szóból származtatva.

⁴ Más neve: Rosinchen, fekete görög aszalt szőlő.

⁵ Azaz: Speckseite = oldalas szalonna.

⁶ Másként Unschlitt azaz faggyú.

⁷ Nevezetes, talán egyedülálló állatgyógyászati adalék.

⁸ A magyar ejtel. ⁹ Kőből. ¹⁰ Káposzta. ¹¹ Másként Kübel — köböl.

¹² Kanna. ¹³ Boding, a magyar bődön. ¹⁴ A közeli Prázmár.

¹⁵ Grüne Fische wurden in Frankfurt Karpfen, Hechte, Pricken, Grundeln und Barben genannt.

trögen die Fische genommen, zahlt ich dafür 9 fl 32 a. Den Schmieden für Kohlen, so des Fürsten Schmiede ihnen verthan hatten; item dass sie auch dem Fürsten was gearbeitet und er nicht zahlt 3 fl 16 a. Dem Hans Wagner zahlt, dass er ihm gearbeitet hat 31 a. Für 6 krystallene Gläser 2 fl. 20 Dilen¹⁶ zum Kochhaus 1 fl. Dem Hans Kertsch für Eisen 35 a. Für ein Toltok so ein armer Gesell dem Banffy György gemacht und nichts zahlt, geben 20 a. Ehe der Fürst hereinkam, kauft ich auf Vorrath 500 Hühner, 300 Repphühner 30 fl. 3 Rump Knoblauch 3 fl 30 a. 10 Rehe 4 fl. 6 Schmeer zu des Fürsten Wagen 2 fl 20 a. 5 Rump Nösner Pilsen¹⁷ 5 fl. 1 Rump Nüsse 44 a. 25 Eimer Milch 2 fl. 20 Hasen, 130 Gänse 14 fl. Grün Kraut, Kohl, Kompest, Kren und was sie wussten zu erdenken 2 fl 25 a. Für Insetl und Kerzen 9 fl. Hausen bloss zu kalten Schüsseln 50 a. 21 Eimer Bier zu den. 16 = 3 fl 18 a. 3 Fuder Holz 1 fl 25 a. $\frac{1}{2}$ Kantner Mandelkern 9 fl 47 a. 20 Hausen Roggen auf des Fürsten Zukunft 5 fl. 13 Steine Salz 1 fl 12 a. Was für Gewürz aufgegangen: 22 Safran zu 240 den. 52 fl 30 a. 30° Ingwer zu 70 den. 21 fl. 47° Pfeffer 23 fl 25 a. 11° Nägelcher¹⁸ zu 150 den. 16 fl 25 a. 6° Muskatblüthe zu 150 den. 9 fl. 4° Maischirz¹⁹ zu 125 den. 5 fl. 18 Hüte Zucker 11 fl 30 a. 1 Hut Zucker vom 71-er Jahr 4 fl. 115° Oel 5 fl 22½ a. Ueberzogener Anis und Koriander 41 a. Auf des Fürsten Tisch und der fürnehmsten Herren hab ich geben 2 alte Wein²⁰ zu 21 fl = 45 fl. Item bleschen²¹ Wein von 120 Eimer 81 fl. Item 6 gute neue Weine Siebenbürger 99 fl. Item 87 Achtel Malvasier²² zu 32 den. 27 fl 41 a. Für 50 Ochsen, 12 Säugling so mir Herr Endres Scherg verrechnet, item Schweinefleisch und des Fleischers Lohn, nach abgezogenem Inhalt und Leder Geld, Rest so ich zahlt 307 fl 25 a, wiewohl die Hunde das meiste Theil des Insetl fressen haben. Für 2 Lämmer und 1 Hammel 1 fl 5 a. Kauften wir 45 Rump Haber aus einen Vorrath 6 fl 27½ a. Haben auch den Bürgersleuten zahlt 995 Rump Haber, so Herr Steffen Kimmel aufgehoben hat und sein aufgangen zu den. 16 = 151 fl 30 a. Ehe der Fürst hereinkam, kauft ich eine halbe Scheuer²³ voll Heu 20 fl und im Farkasvágó einen Barren Heu gekauft von einem Fleischer 50 fl. Zahlt ich auch Heu, so Herr Greger und Herr Balthasar allhie hin und wieder gekauft hatten 135 fl und für Stroh zahlt ich 4 fl 37½ a.

Folgen die Geschenke: Dem Fürsten 1 Kopf²⁴ 82 fl 12 a. Item ein Kopf von Herr Michael Benkner 94 fl 25 a. und einen grossen Teppich 50 fl. Dem Herrn Kanzler²⁵ 1 weiss Becher von Herrn Simon Goldtschmidt 54 fl 37½ a. Dem Herrn Bánffy György 1 weiss Becher mit Deckel 30 fl und 1 grossen Teppich 20 fl. Dem Herrn Bánffy Pál 1 weiss Becher 30 fl und 1 Ross dazu 25 fl. Dem Gyulai Mihály 1 weiss Becher 30 fl. Dem Gyulai László 1 gross Teppich 20 fl. Dem Apafy Gergely 1 Becher 13 fl 25 a. Dem Hofmeister Margai Mihály 1 weiss Becher 13 fl 25 a. Dem Ifiu János 1 Becher 15 fl 25 a. Dem Racz²⁶ Mihály

¹⁶ Bretter azaz deszkák. ¹⁷ Pflaumen — szilva. ¹⁸ Gewürznelken, a magyar szekfőszeg. ¹⁹ Zimmet azaz fahéj. ²⁰ Értendő egész hordó bor. ²¹ Azaz oláh bor, havasalföldi. ²² A sziciliai édes bor. ²³ Scheune, magyarul szén. ²⁴ Magyarul kupa. ²⁵ Ez Forgách Ferenc volt. ²⁶ Hibásan írva vagy olvasva: Ratis.

1 weiss Teppich 4 fl 25 a. Dem Nyakazó Ferencz 1 weiss Teppich 4 fl 25 a. Dem directori caesarum²⁷ 1 gelben Teppich 3 fl 25 a. Dem Andoriás 1 Teppich 1 fl 25 a. Dem Nagy Péter Komornik 1 weiss Becher 13 fl 25 a. Dem Sebessy Péter mit seinen Gesellen, so Fleisch und Wein ausgaben 2 Paar Tschismen 1 fl 20 a. Dem Borbely György 1 weiss Teppich 4 fl 25 a. Dem Gabriel Deák in der Kanzlei 1 weiss Teppich 4 fl 25 a. Dem Pál Deák 1 gelben Teppich 3 fl 25 a. Des Fürsten Köchen zusammen 7 fl. Des Herrn Kanzler Köchen 1 fl 25 a. Des Fürsten a p r o d e n 7 fl. Des Fürsten 4 Kutschern 2 fl. Des Fürsten Wagenknechten 2 fl. Des Fürsten 8 l o v a z e n 4 fl. Dem A b r a k o z t o 1 weiss Teppich 4 fl 25 a. und seinen Gesellen 1 Zaum 1 fl 20 a. und seinen Knechten 2 Paar Tschismen 1 fl 10 a. Des Fürsten drei Thürwächtern 3 fl. Dem Kuchelmeister 1 Teppich 3 fl 25 a. Den 2 Schaffern 2 Stück Mohair 5 fl und 1 Thaler 1 fl. Den 2 z a l l a s o z t o k 2 Zäume 2 fl 40 a. Dem Kapitán Pál 1 Teppich 3 fl 25 a. Den Kuchelschaffern 2 fl. Den 5 Hauptleuten der Trabanten 5 Paar Tschismen, 5 gute Zäume 10 fl 25 a. Des Fürsten Standartenführer 1 gelben Teppich 3 fl 25 a. Den 5 t a l f o g o 5 Paar Tschismen 3 fl 25 a. Dem Stólnik²⁸ 1 Zaum 1 fl 20 a. Den Geschmeidwärtern 1 fl 25 a. Den Schlüsselherren 1 fl. Dem Calefactor 14 a. Dem grossen Paharnik²⁹ 1 Teppich 3 fl 25 a. Dem Vice Paharnik 2 fl. Des Herrn Kanzler Schreibern 3 seidene Gintücher 6 fl. Des Herrn Kanzler 2 Komornik 2 fl. Dem Herrn Richter, dass er zu Trinkgeld hin und her geben hat 3 fl. 3 Trompetern 3 fl.

Wir zahlten dem Tornai Tamás Dieners halben 8 fl. Auf Befehl meiner Herren zahlt ich dem Bader an seinem Schaden 2 fl. Herr Michael Kimmel hat gesalzene Fisch kauft, welche oben sein vergessen worden 2 fl. Item auch 154 Brot, vergessen 3 fl 4 a. Gab Trinkgeld unseren Menschen, so bei des Fürsten Rossen gewest 25 a. — Es beliefen sich demnach die Gesamtkosten der Bewirthung und Geschenke auf 2212 fl 99 d.

155.

Brassó, 1572 február 1.

Báthory István vajda Daczó György és Kálnoki Bálint várhegyi kapitánynak. mint Sepsi, Kézdi és Orbai szék királybíráinak.

Vigyázzanak, hogy a brassai árusokat Bereczken vámadásra ne kényszerítsék a tiszték.

Brassó város levéltárából kiadva a Székely oklevéltár V. köt. 92—3. l.

Brassó város elibe járult tanácsának tagjai könyörgésére, hogy mivel „ipsi inter certa immunitatum a divis quondam Hungariae regibus ipsis concessarum praerogativa, a vectigalis sive telonei in possessione Bereczkii exigi soliti pensione exempti et supportati essent,“ de ennek ellenére őket ott mindig fizetésre szorítják

²⁷ Ez Sombory László volt. ²⁸ Asztalnok.

²⁹ Pohárnok. De miért vannak ezek oláhosan bejegyezve?

a tiszték, rendeli, vigyázzanak, hogy a brassai árusoktól ott ezentúl senki vámot szedni ne merészeljen.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes.

156.

Gyulafehérvár, 1572 február 18.

Báthory István vajda Miksa császár- királynak.

Válasz. Küldi a csauz által a portáról hozott levelet, de az nemcsak meglepte, hanem tanáctalanná is tette arra nézve, mit kelljen reá felelnie, mivel holmi kifogásokat még maga a csauz sem fogad el. Ezért tanácsát kéri, mitevő legyen a keresztény ügy érdekében. Néhai testvére, Báthory András neje, Mailat Margit jogot formál Fogaras várához, miután Mailat Gáborral még nem volt osztozása. Mivel maga a levélíró az erdélyi ariánus tengerben is katolikus hitében kíván maradni, kéri, küldjön neki egy hitbuzgó, példás életű, felszentelt és püspökhelyettesi jogokat gyakorló papot az egyháziak ellátására, minthogy ily kérésére az esztergomi Mindszenti Andrástól választ nem kapott.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 98. Konv. 1572. I—II. fol. Gyűrűpecséttel.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc. Domine elementissime.

Post servitorum meorum addictissimorum humillimam in gratiam vestrae S. M^{ts} commendationem. Decreveram omnino non amplius vestrae S. M. molestiam dare, potissimum ob eam causam, quod iam antea quam copiose omnia et quam luculenter perscripseram: et quod ante decem, circiter, dies resolutam eius mentem ex litteris suis intellexeram. Sed repente supervenit Chäusius sive nuntius a porta, qui mandata attulit: quae eadem ne addubitari posset, vestrae S. M. mitto: ex quibus cogitare dignetur V^a S^a Maiestas quo in loco sint istae res nostrae et quid mihi respondendum sit. Nam excusationem secundum vestrae S. M. informationem diligenter, ut debui, per Mustafam Chäusium praesentibus et consulentibus iisdem dominis testamentariis¹ peregi. Sed ea argumenta, videlicet, de impignoratione et defectu pecuniarum, item, quod illi quoque sint regnicolae et fideles non admittunt: propterea, quod non per suspicionem iam; sed certo et secundum res actas omnia norunt, quod et Chäusius ipse expresse retulit.

¹ Értendők a II. János vál. király végrendelete végrehajtói

Hic ego non modo perturbatus, sed etiam ignarus sum, quid potissimum faciendum, quid consulendum, aut quid respondendum sit, nisi, quod mala omnia atque ominosa perspicio. Quod si enim Moldaviae principem solam ob Polonorum conversationem exercitu, ut regno et vita spoliaret persequitur, ac forte iam eiectus est, quid faciet cum intelliget illos dominos duriores esse, et multo magis, si me quoque connivere, et permittere, vel nolle, vel non posse plane comperiet? Vestram S. M. supplex oro, ut clementer deliberare et se resolvere dignetur, ita, ut sit ad nostram et Christianorum salutem, et ne vestrae S. M. maximas curas, sollicitudines et mala excitare possit. Quod ut Deus omnipotens per Iesum Christum filium suum avertere dignetur ex corde precor: idque Maiestas V. S. nobis quantocius per clemens responsum dignetur significare.

Dictus Chäusius ad dominos testamentarios quoque litteras habet, quarum etiam exemplum vestrae S. M. mitto.² Eos ad dominicam Reminiscere convocavi,³ et interea Chäusius responsum exspectabit: ad eam diem ut responsum nobis clementer remittere curet, oramus.

Caeterum nolo hoc vestram S. M.^{tem} latere: quod uxor domini Andreae Batory fratris mei desideratissimi, filia Stefani Mailat fuerit,⁴ ex qua ipse adhuc superstite proles reliquit: quae cum Domino Gabriele Mailat nullam habuit divisionem realem bonorum, licet ea aequo iure concernerent: nunc ipsa cum liberis arcem Fogaras iure mediante requirere vult. Propterea scio vestram S. M.^{tem} dominum Bekes,⁵ more suo, sinistre aut informavisse, aut informaturum. Sed vestra S. Maiestas certo sibi persuadere velit, nihil me praeter id, quod rectum et iustum est facturum, et id tantum velle, ut pro ratione officii mei, iustitia aequa lance omnibus administretur.

Porro cum hic magna sit in religione varietas, et illi iidem domini Arrianismum, qui etiam defunctum principem gubernabant, eum sequantur, ob id nondum emendatio aliqua fieri potuit. Ego tamen cum semper catholicam fidem amplexus sim, ab eadem desciscere nolo: verum inopia ecclesiasticorum virorum laboro, cum tamen ad aliquos et ad Andream Mindzenty in ecclesia Strigoniensi frustra scripsissem.⁶ Necesse ergo fuit me

² Hiányzik a levél mellől.

³ Azaz március 2-án.

⁴ Vagyis Mailat Margit.

⁵ Bekes Gáspár, aki ekkor Fogaras várát bírta.

⁶ Mindszenti András esztergomi kanonok 1567 óta, meghalt Nagyszombatban, 1577-ben (Kollányi: Esztergomi kanonokok 174. l.)

vestram S. M^{tem} requirere, ac humiliter supplico, uti, vestra S. Maiestas unum fide atque vita exemplari probatum, clementer quaerendum et inveniendum facere, qui iam habet potestatem suffraganei episcopi, aut si non habet, constituendum clementer velit, et ita ad nos quam primum mittere. Quod sane magnum, inter multa pietatis naufragia, beneficium est nobis futurum, et vestrae S. M^{ti} obsequentibus ac fidelibus servitiis promereri contendam. In cuius gratiam me summa ac debita obsequentia humiliter commendo. Maiestatem V. S^{ram} Deus omnipotens felicissimam conservare dignetur, omniumque votorum compotem facere, ad Christiani nominis salutem et Christi Dei gloriam. Datae Albauluae xvij Februarii. Anno Domini M. D. LXXII.

Eiusdem Sac. M^{tis} V^{re}

fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ

de Somlÿo ppa

Ex articulis in publica constitutione sancitis M^{ti} V^{rae} in specie transmissis, palam est nos nihil tale statuisset, sed ne cogitasset quidem; sed cum sint homines curiosi ac practici, qui temere in exteris regnis negotia non solum privata, sed et publica tractare, seditiones meditari... consueuerunt, ideo sancitum est, ne quis in negotio regni apud exterarum nationes practicas occultas de statu publico movent; hinc enim provinciae contigua sunt regni Moldavorum, Transalpinorum ac Turcarum et Polonorum, et non conveniat praeter me alteri statum regni procurari... quantum ad privatas causas pertinet, licitum est unicuique in omnia regna non solum literas dare, verum etiam ire, negotiaque sua libere exercere.⁷

[*Külcíme.*] latinul, mint rendesen.

⁷ Ezt az érdekes levlérészletet Szilágyi (az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 418. lapja 2. jegyzetében) ugyancsak Báthory fenti leveléből valóként idézi a bécsi államlevéltárból, de ott már nem akadtam rá.

157.

Gyulafehérvár, 1572 február 18.

Báthory István vajda Liszthy János győri püspöknek.

Értesült, mily rettenetes vádakkal illetik ellenségei, őt németnek tartván, amiért Miksa császárnak hűséget esküdött bécsi fogása alatt, most pedig töröknek, amiért megtiltá, hogy a császárnak szóló leveleket országába hozzák s másfelől eltúrte, hogy őt alattvalói fejedelemnek nevezék és ezért előadja, hogy mind en-

nek épp az ellenkezője igaz. Hogy a szultánnak ajándékot küldött, azt az ország javáért tette a felsorolt okokból. Ezekhez járul, hogy a sok költséget gyakran a magából pótolja s mindig az ország dolgát tartja szemé előtt. A rágalmak nem bántják, mert a porta iránt való udvariaskodásában is az ország megtartása a célja. A Miksa császár (és király) iránti magatartásában különben azokhoz az ő szavaihoz tartotta magát, melyeket elibe tárt Pozsonyban, mikor bécsi fogságából kibocsátá; intvén őt, hogy oltalma és neve alól ki ne szakadjon. Eppel azt akarja elérni, hogy őt a császár is cselekedetei szerint ítélje meg, nem a szerint, amiket róla terjesztenek. Ám a rágalmozók kárpálásán nem csodálkozik, mert tudja, hogy nemcsak emberek közt, hanem mennyei dolgokban is kíméletlenek, képesek lévén még Krisztust is megfosztani istenségétől. Ezeket pedig azért írta meg, hogy ha alkalmilag neve, szereplése szóba kerül az udvarban, ő felségét híven tájékoztathassa felőle.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn fasc. 425—427 fol. 66—69. Mindvégig sajátkezű, még külcime is. Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 522—527. 1. Javítottuk eredetijéről.

Reuerendifs[im]e domine Amice Nobis obseruan[dils]i me: Post salutis ac Seruicior[um] meor[um] plurimam commendacionem.

Jollehet ez elewthys twtam hogý az regý gonoz akarat nemely ýreg emberekben meg nem zewnth, kýk en felewlem zokafok zerenth hamýs magiarazatokath tennenek, de en myndazaltal az ew calumniaýokat¹ ýmar vgan semýe vetem uala, mert azt hýzem vala hogý olý bewlcý ýteletel zerethe Isten Cýazart ew fell[eget] az mý keg[ýelmes] wrwnkath: Es olý hýtele legen ew fell[ege]nek en bennem, hogý ne legen zewkleg en nekem az ew hamýs magiarazatyok ellen magamat feltenem awagy mentenem: De ým vezem ezembe az ew fell[egenek] vtollo lewelebewl, es egeb býzonýos ýelekbewlýs, hogý nýncý olý bewlcý es zenth hely, kýt az ýgalsagnak rwhaýaba ewltezteteth alnoklag által ne halson: Nem cýwda azerth ha az mý meg holt feýedelmwknek gyenge, es termezety zerenth valtozando es haýlando erkewlcýet el býrtak vala es vgan rabba tewtek vala, anýra hogý ahowa ewk akartak oda wontak, es akýhez mýnth akartak wgý kewzerewltek: En hozam az tewbý kewzt, hozzw ýdewt wenne ha meg akarnam ýrnom, menýzer es mely nehezen hamýs melterfegekel fel ýndetotak, vgý anýra hogy lletemetýs kereltek, meg sem nýwgottak volna ketlegnelkewl ha az kegelmes bewlcý

¹ Érdekes, hogy ezt a szót előbb k betűvel kezdte írni, amit aztán vastagon átjavított c betűre.

Jsten, kÿ wewen ez wÿlagbol meg nem oltalmaz wala tewlek. Fundamentomok az Calumniara akor egeb Semÿ nem volt, hanem hogÿ en Nemeth vagÿok, Cÿazarnak eskwtem foglagom ÿdeÿn: mÿnden leweleÿmeth confirmaltatam, es Patakoth nekem atha Cÿazar: Ez ha ÿgaz volt keg[yelmed] ÿtelÿre meg. Most esmet ertem hogÿ tewreknek mondnak, azt kwlemb kwlemb argumentomal bÿzonetÿak: Mert en meg tÿltota[m] volna hogÿ Cÿazarnak senki ne Irÿon, se Cyzar ew fell[ege] lewelet ÿde be ne hozak: Az portaraÿs az aÿandokoth nem kellett volna kewldenem, mert ez Imar vgan zokafsa lezen, es nem bÿrÿa ez orzag nagÿ kewlcÿeget: Awagÿ hogÿ nem ez orzag dolgaert, hanem en magamert, es valamj titkon walo praktikaert kwltem volna: Thowaba hogÿ en Nem akarnek Cÿazartwl fÿgenÿ, kÿ aban teccÿk meg hogÿ engem az orzagbeliek feÿedelemnek neweznek, es en el zenwedem sewt az mÿnt ewk welyk wgan affectalom. Ez azert az mÿnt ezembe wegem az regÿ gonozakaroymnak en felewlem walo cenfuraÿok: Az ew kedwek zerenth formalnak es valtoztatnak engem, mÿkor akarÿak Nemethe es mÿkor az teccÿk Tewrewke: De melÿ hamÿs let legen ez elewtÿs az ew Iteletek en felewlem, azt az ÿdew meg mwata, mostÿs meg esmertetÿk ÿoban ÿdewel: Mosth apellalok cÿak az orzag articulufÿra, melÿet ew fell[egenek] de verbo ad verbum fel kwltem: Aban emlekezet lÿncÿen hogÿ walakit atwl tÿltotak volna meg hogÿ ew fell[ege]nek lewelet ne Irhalsen, Anÿval ÿnkab az ezewnkbe sem jwttogÿ az ew fell[ege] lewelenek kezÿnkbe ÿaralath meg tÿltotwk volna: hanem az wagÿon oth ÿrwa es wegezwe hogÿ orzag dolgaba, senkÿ ne practikalion es ne Irogallon, ne tractalÿon ÿdegen orzagokban, mert mÿ kewrewlewnk tewrek orzag, olah orzag, es lengel orzagÿs vagÿon, kÿkel machinalhat ez orszagnak, es Nekemÿs wezedelmemre, mÿkepen nekÿek montakÿs ezt kewzewlek, hogÿ wagÿ wezne wagÿ nem ez orzag cÿak engem tehetnenek le, nem gondolnanak semÿt vele. Igÿ bewcÿwlyk nekÿek hazayokat es ez kewes cÿendelseget kÿbe Isten altal mostan volnank: Ez fele gonoz akaro emberekerth wegezet az orzag, es ez wÿgre: Mert ÿolleheth bÿzonÿ ÿgen nehez azÿs hogÿ ew fell[eget] ÿrafok es mesterlegewk altal, az menebe lehet en felewlem ketlegesetÿk es nehezetÿk Es az wegre oth wgan continuulth tartanak, de az ew fell[ege] meltofaga tekentetÿ ezt en welem el zenwetetÿ: senkÿt en ew fell[ege]nek valo iraltwl meg nem tÿltotam, bÿzonfaga az hogÿ egÿ keweteket sem interci-

pialtam, lem nem haborgatam maga ha akartam volna meg mÿwelhetem volna: Az Kendÿ Janos lewelet kenÿergefeket penÿg ennen embere[m] által kwltem fel ew fell[ege]nek. Mert nem az en nekem nehez hogÿ ÿrnak, hanem hogÿ gonozt mediatlnak.

Az portara az aÿandokot az orzagbelÿeknek tanacÿokbol kwltem ez okokert. Elewzer hogÿ ne latalsam halaadatlannak hogi Cÿazar ez orzag bÿrodalmat meg engette es zázloÿat kwlte. Mafodzor kenÿergettem, hogÿ ez bÿrodalomnak hatarÿt ne engegie hodoltatnÿ es rablanÿ, hanem awagÿ mwtafo[n] hatart, awagÿ cÿak az meg holt feÿedelem Ideÿbelÿ mod zereent engeÿÿe bÿratatnÿ: harmadzor Nagÿ sok panazok mentek wolt felewlenk az portara, hogÿ Egewt ÿarnanak az ide walok az Cÿazar wÿtezÿuel Cÿatara, kÿt meg lem tagadhatwnk. mert eginehaniat fogtak el Artandÿ es Zolÿomÿ zolgaÿba, kiket portara vittek: Towaba hogÿ en sok falwt foglalta[m] el es nem Engede[m] be mennÿek etc. Ezeknek dilualafaert kwltem kewetet, es mÿrthogÿ munera placant homines ut pluri[m]um autem Turcas. Nem kedwezhetek magamnak hogÿ hazamnak haznalhalsak, ÿgÿ kwlte[m] az aÿandokoth: De nem kel athwl felnÿ hogÿ ez imar zokalsa vetefék, mert ez fele aÿandok kewldes vgan zokas wolt az Nehaÿ feÿedelem ÿdeÿbenÿs: Valamÿkor valamÿt kerth az terek Cÿazartwl, wagÿ hadat, az ew fell[ege] bÿrodalma ellen, wagÿ hatar weget az vegbeliek ellen, Soha aÿandok nalkwl affele terekedes nem lehetet, az felet az balsat nagÿ Igeretel oneralta. Ezt ÿol twgÿa cÿakÿ mÿhalÿ, es az tewbÿs, mert ewk woltak tanacÿok akorÿ zep alapatwnkba.

De howa legek en ez embereknek Iteletÿ mÿat. Mÿndennel inkab nekem kellene az penznek meg tartafara gondolno[m] mert cÿak Isten twgÿa honat, smÿnt gewzem az sok zamtalan kewlcÿegeth: hÿzem ha mÿ meg maradna nekem maradna, En mÿndazaltal magamath meg foztom hogÿ ez orzag megmaradafara haznalhalsak ew nekÿk az lem tecÿk: Mÿt mondananak vallÿon ha nem kewldenek, es fewlwenfegem mÿath meg kedwetlenednek az porta, es nehez walazokat tenne awagÿ ÿdew elewth wezedelmet gondolna, akor helÿe volna nÿlwa zolafoknak, es meltan mondhatnak hogÿ az orzag ÿawat nem ÿol disponaltam: De mÿkepe[n] hogÿ ez elewt lem az ew elmeÿek zereent vÿfeltem magamat: azonkepen moft lem adhatom zÿnthe az ew cenfuraÿok ala magamath.

Ahol ew fell[ege] vrwnk nehez newen wewthe azt hogÿ az orzagbelÿek engem feÿedelem newel neweznek: Ezt ÿol twgÿa ew fell[ege] hogÿ cÿak kewes az akÿ az en ew fell[egehez] walo ketelezelemet es Subiectionath ercÿe. Azonkÿwl az promiscua multitudo, engemet vgân zabad feÿedelemnek vél es oblerual, hogÿ penÿg az legen az Terek kewetÿ es lewele altal vgan parancÿolÿa kÿknek nem illÿk ellene zollanom, mert ha en azth kÿ ÿelentenem hogÿ nem en magam newebe bÿrom es adminiftralom ez orzagoth, mÿ lehetne nekewnk hÿrtelenb vezelem: Im az Moldoway vaÿdara hadat bocÿatot, es mas vaÿdat kewldewt cÿak ezert hogÿ lengelekel nÿayalkodot es vdwaraban tartÿa ewket, valion mÿ lenne nekewnk ha az mÿ alapatunkat az terek valoba meg erthetne: Az Suspicio jollehet moÿtÿs bÿwen meg vagÿon, kÿt kezenheteunk vgan ezen ÿo akaro embereknek, mert meg fakadnak vala ha az en alapathom mÿbe legen kÿ nem publicalthatÿak vala: melÿbewl regen edÿg wezelem tertenheter volna, ha Isten az Tewreketh az Tengeren meg nem rontÿa wala,² Es enÿs az menebe leheteth ez dolgot nem difsimulaltam es fedeztem volna: Itelÿe azert keg[ÿelmed] ha ÿllÿkÿ ÿdew elewt ennellÿs nagÿwb fufpicioba wezelembem magwnkat eÿtenewnk. De vélem en hogÿ nem effele hÿaba wala newnek contencioÿaban, hanem az orzagnak meg tartafaban wagÿon az en tÿztem hÿwſegem es subiecciom ew fell[ege]hez. Ha en effele hÿw dÿcÿolegnek erewltem volna, es feÿedelmÿ neweth kewantam volna, kÿ kenzereteth volna engem hogÿ en az ew fell[e]ge hÿwſegere ketelezem magam: En melletem volt az Terek Cÿazar, en mellettem volt az orzag: Senkj nem vÿth engem, hanem zabad akarathom zerenth menthem, elewthem forgathwan az ew fell[ege] kegelmes zawayth, melÿeketh ew fell[ege] Polonba mÿkor az foglagbol haza bocÿatana,³ nekem mondoth vala: es zemem elewt wÿfelwen azokat melÿeketh ew fell[ege] az gewleſkor bekes⁴ Curflora altal Bukofnÿca altal lewelebe kegelmeſe[n] ÿrt vala, ÿnthwen arra hogÿ az ew fell[ege] oltalma es Neue alol kÿ ne zakagÿak: Ha azert en zabad akarathombol az ew fell[ege] meltoſagat meg bewcÿweltem es magamath ew fell[ege]nek ſubÿcialtam: kewannam hogÿ

² Vonatkozik az 1571-i Lepantoi vereségére.

³ Ez 1567 július elején volt, mikor Bécsből Pozsonyba alájövé, ott Miksánál jelentkezett, megköszönvén szabadonbocsáttatását.

⁴ Nyilván Bekes Gáspár titkos küldése a fejedelmválasztó gyűlés után; melyről ennél többet nem tudunk.

ew fell[ege]jys az en engedelmes hÿwlegemet, es ez nyomorú feldnek alapatyat es meg maradafath, meltokepen meg bewcÿwl-lene, es nem valakÿnek delacioÿabol hanem az dolognak mÿ wolta zerent, az en magam cÿelekedetÿbowl ÿtelne meg enge-meth, Melÿet en ez elewthÿs alkolmatos ÿdeben meg mwttatam ew fell[egenek.] Akor penÿg bÿweben meg mwttatom mÿkor az lsten az ew fell[ege] ereÿe által el wetÿ nyakwnkrwl az po-ganth, kÿben nagÿ remenlegem Vagÿon.

De nem kel lenkÿnek cÿwdalnÿ ezeknek erkewlcÿeketh, mert nem cÿak emberek kewzt, de menÿeÿ dolgokbanÿs Ilÿen acutufok ezek, es vgan ez az ew profelsioÿok: azkÿt akarnak priualnak, akÿt akarnak eregbetnek. Az Chriftus Jelust lsten-legetewl, az zenth lelket elsenciatul fogtotak meg: Az germe-keket kerez[t]legnekwlÿs ÿdwezÿtjk Es az embert mÿnden bÿwntewl meg zabadetÿak, vgÿ hogÿ lsten az kÿt predestinált ÿdwewzewl, az kÿt nem, karhozÿk, mert zabad az fazakas az saral⁵: Azert valamÿt az ember cÿelekezeÿk wagÿ joth wagÿ gonozt lstenewl wagÿon, lem zabadfaga lem ereÿe nÿncÿ em-bernek etc. De cÿwdalkozom ezen, mÿrth hath ÿlÿen zorgal-matofok curiosufok az mas ember dolgaba, hogÿ nem varÿak el, ha predestinatufok talam még ew reaÿokÿs kerewl az vralagh, wagÿ ha nem predestinatus aztÿs el vezÿtÿ az mÿ wagon: De legen eleg efele irasba Sewt talam feletebÿs wagÿon, de kenzere-tetem ew tewlewk, kÿk ha halgatnanak es en tewlem ewrefek volnanak, nekem nem volna termezethem senkÿ ÿletÿth ÿtel-nem, mert wganÿs kÿnek kÿnek eleg gond volna cÿak maga felewl valo zamadalaÿs: bar ne lenne az mas ember dolgaba zorgalmatos. Oka ez az en ÿrafomnak, mert nem teccek melto-nak lennÿ hogÿ ew fell[eget] effele ÿrafÿmal, sok gongÿaÿ kewzt meg haborecÿam: Elegnek etÿlem the keg[ÿyelmed]nek kÿ ew fell[égenek] vrwnknak few tanacÿa, es az mÿ dolgaÿnk twdoÿa wagÿ, ezeket ez wthal twthara adnom, hogÿ mÿkor the keg[ÿyelmed] effele dolgokat ert, lath, hall, twgÿa az dolgot az ew mÿwolta zerent ew fell[ege] Cÿazarnak eleÿbe adnÿ; mert altalanfogwa ezeknek wadlafok es idegen cÿelekedetek haznoth nem hoznak, sem engem ÿoba nem teznek, mert en zabad akarat-

⁵ Ezt a találó hasonlatát Báthory István a bibliából vette, melyet kitünően ismert. Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levele 9. részének 21. szakasza tudniillik így hangzik: Avagy nincsen-é a fazekasnak hatalma az agyagon, hogy ugyanazon gyuralékból némely edényt tisztességre, némelyt pedig becs-telenségre csináljon?

bol atam az Cýazar ew fellege] kegelmeisege ala zolgalatra magamath, es zabad akarath alatt akarom ez en tÿztemeth vÿfel-nem, nem azoknak censurayok alath, kÿk az en alapatom ellen mÿyndenkor olalkothak. Vegezethre ayanlom the keg[ÿyelmednek] az en barátlagos zolgalatomath. Kewlt feÿrwarath 18 febru-ar[ii] 1572.

Amicus paratils[imu]s
Stephanus Bathorÿ
de Somlyo: ppia

[Kÿlcíme:] Reuerendissimo Domino Joanni Listhio Episcopo Welprimien[si] ac Cancellar[i]o et Consiliario Supremo Sacr[ae] Cef[areae] Regiequ[e] M[aiesta]tis etc. Domino Amico ob-feruan[dissimo.]

[Alatta, kancelláriai kézzel:] Reditae Pofonii I. Marcii 1572. Vajwoda sua manu contra Bekes. Copia harum in latinum tranflata habet[ur] apud Obernburg[er.]

158.

Wien, 1572 február 24.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Híreit köszöni és kéri tudósítsa ezentúl is az eseményekről. A török területre való kalandozásokat megtiltja.

Egy kvtár. Budapest. Lit. orig. no 118. Eredeti, két német ellenjegyzővel s a nagy birodalmi pecséttel lezárva. Szamosközy gyűjt. Reg. Szalay: id. műve 32. l. Másik, aláírás nélküli, nagypecsétes példánya a bécsi Staatsarchiv Hungarica-osztályában.

Maximilianus secundus Imperator etc.

Spectabilis et Mag^{ce} fidelis nobis dilecte. Binas abs te haud longo intervallo accepimus literas, quarum alterae Decima die mensis Januarii, alterae vero Calendis Februarii datae fuerunt,¹ et quae iisdem nobis nunciare voluisti nova, intelleximus. Quemadmodum autem ea nobis pergrata exstiterunt ita benigne postulamus, ut de illis etiam, quae tam per homines tuos in hoc emissos, quam alias quoquo tempore ad te perferentur, nos, uti polliceris, quamprimum edocere non omittas, prouti te facturum esse tanto minus dubitamus, quod de iis omnibus nos quamcreberrime certiores fieri non nostra solum, sed et tua ipsius, maxime hoc praesenti rerum statu, plurimum interesse non ignoras.

¹ Az elsőt fentebb közöltük, a másik ismeretlen.

Quod vero ad excursions, de quibus priores tuae mentionem faciebant attinet, nos et antehac, et nunc denuo nostro officio non defuimus, sed ita providimus, ut plane confidamus de huiusmodi nostrorum excursionibus ulterius conquerendi nullam Turcis causam fore reliquam. Id quod memoratis binis tuis literis clementer rescribere voluimus. Quod autem superest Caesarea et Regia nostra gratia erga te benigne inclinati sumus. Datum in civitate nostra Vienna die vigesima quarta Februarii, Anno Domini M. D. LXXIJ. Regnorum nostrorum Romani Decimo, Hungarici nono, Bohemici vero Vigesimo quarto.

159.

Gyulafehérvár, 1572 február 26.

Báthory István vajda Radnabánya város tanácsának.

A levélben megnevezett három polgárunknak adósságuk visszafizetésére hat hónapi haladékat engedélyez.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Egykorú másolat.

Memoriae commendamus... quod nobis cum ad nonnullorum dominorum Nostrorum intercessionem Nobis pro parte prouidorum Michelis Drumar, Gabrielis Schmelczer et Valentini Acler in oppido Radnabanya commorantium factam, Tum vero clementem habentibus Respectum praesentibus aegritatis eorum, in quam ipsi ad praesens ob varia eorum Infortunia deuenisse manifeste perhibentur, *nekik adósságaik visszafizetésére hat hónapi haladékat engedélyeztünk és rendeljük, hogy őket in persona, rebus et bonis suis turbare, molestare seu quouisimo(do) damnificare minime debeatis, nec litis auri modo aliquali, etc.* Datum in ciuitate Alba Julia die 26 mensis February Anno domini 1572.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes pr

160.

Gyulafehéroár, 1572 február 26.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Véleményét kéri az érkezett portai hírekről.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Üdvözlő sorai és utóirata sajátkezű.

Hodierna die a Porta Imperatoris Turcarum homo noster rediens, literas ab Oratore nostro nobis attulit *s azt most tájékozásául felküldvén, kéri közölje vele róla való véleményét ad commune christianitatis bonum...* in quo salutem et requiem invenire

et habere queamus; etc. Datae Albae Juliae 26. Februarii. Anno Domini M. D. LXXIJ.

Eiusdem Sacr. M^{tis} V^{re}

fidelis Seruitor

Noua nulla que digna forent attulit.

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo ppia

161.

Gyulafehérvár, 1572 március 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Válasz. Kiadhatják Bruno könyvkereskedőnek elzárt könyveit, ha azok nem káros tartalmúak.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. Littera6 vestra6 ex parte Brunonib Bibliopola6 scripta6 Intelleximu6. Quare, si Illi librj, qui In ea testitudine confervantur sunt proprÿ et suspicione Nocua carente6 vt refertis, per presenteb litteras Nostras dicto Brunonj liberum aditum ad eob concedimu6. Datae Albae Juliae 5 die Martÿ. Anno dominj 1572.

162.

Wien, 1572 március 6.

Trautson János tanácsúr Báthory István vajdának.

Biztosítja teljes jóindulatáról és támogatásáról.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Sp^{lis} et Mag^{ce} Domine, amice charissime. Salutem et perpetuum gratificandi studium.

Nagy örömmel vette a császárhoz intézett jelentéséhez csatolt február 18-i levelét az erdélyi állapotokról¹ és ámbár arra hivatalos választ nyert, maga részéről is biztosítani kívánta, hogy mindig kellően tájékoztatja felőle ő Felségét s azért nincs miért hac de re anxius labore aut de M^{tis} Suae gratia quicunque ambigat, mivel teljes jóindulattal van iránta, sicuti ex M^{tis} Suae literis plenius cognoscet; etc. Datae Viennae, die 6. Martii Anno 1572.

Eiusdem Sp^{lis} et Mag^{cae} Dominationis V^{rae} deditissimus.

¹ Nincs meg, csupán a Miksához intézett, melyet fentebb közöltünk; de már a király itt jelzett válaszát nem ismerjük.

163.

Edirne, 1572 március eleje.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Őszinte támogatásáról biztosítja, miután ő Erdélyt neki úgy adta, miként János király bírta.

Szalay id. műve 33—35. l. Prot. Bathorianum.

Örvend, hogy az emberek békében élnek. De amit a budai és temesvári beglerbégerekre panaszol, meghagyta, hogy Erdélyországot neki teljes birodalmával adta, az mint János királ birta, miként azok a faluk Halul bég tefterébe vannak írva. Ha tehát ezentúl is bántanák, írja meg *terök nyelven vezetőg nevével* azokat az falukot és az földet, az melybe bántatná, azt is kitúl bántatnál, hogy azokat megnézve az regestumban, úgy megbintetöm erős bintetéssel, hogy mind az egész ország megcsudálja; etc. Datae Adrianopoli diebus novilunii mensis martii 1572.

Megjegyzés. Mellékelten Mehmed nagyvezér hasonló tartalmú levele. Mindkettőt Kendi Sándor hozta a portáról és mutatta be 1572 március 13-án.

164.

Gyulafehérvár, 1572 március 7.

Báthory István vajda Lassinczky Horvát István gyalui várispánnak.

A szőlőtermelők szabad mustbevitelének rendezése.

Kolozsvár város levéltára. Jakab: Kolozsvár oklevéltára II. köt. 95. l.

Kolozsvár város könyörgésére megengedi, hogy a város lakói szüretkor (diebus vindemiationis) szőlőik törkölyét, ha abból mustot sajtolni nem akarnak, tizedfizetés nélkül bevihessék a városba, de úgy, hogy a kádban négy ujjnyi mustnál több ne legyen, mert akit ellenkezően érnek, mustját és törkölyét elereszti. Meghagyja tehát, hogy emberei Kolozsvár polgárait törkölyük rendelt módon való bevitelében ne akadályozzák, sőt bocsássák őket szabadon.¹

Ellenjegyezte: Franciscus Forgách Cancellar mpr.

165.

Pozsony, 1572 március 9.

Liszthy János győri püspök Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány. Kiadta Károlyi Árpád a Történelmi Tár 1879. évf. 729—730. l. (Már nem találtam helyén.)

Válasz. Magyar levelét latinra fordítva megküldte Miksa királynak, aki teljesen bízik emberségében s nem hallgat azokra, akik netán ellene vádaskodnak. Ujsághíre innen az országgyűlésről semmi nincsen.

Spectabilis et magnifice domine mihi plurimum observande. etc. Az ki levelet kegyelmed irt én nekem 18. Februarii,¹ azt

¹ Jakab kivonata, Kolozsvár története leíró része II. köt. 209. l.

² Közöltük, bécsi eredetijével összevetve.

császár ő fölsége az mi kegyelmes urunk Bécsből ide aláküldte énnekem, kit megértettem. Miérthogy pedig gondolom, hogy kiváltképpen ez okáért irt volt kegyelmed bévebben énnekem azokról az dolgokról, hogy ü fölsége is értse, állítván én is szükségesnek lenni azokat ő fölségének megértenie, azt az kegyelmed levelét ígéről ígére megfordítván diákul, küldtem innét vissza ő fölségének, kit nem kételkedem hogy ő fölsége meg is olvasta.² De az mi a dolgokat illeti, nem mondhatok egyebet, hanem ha vannak, kik az kegyelmed hívséges és tekéletes jámbor szolgálatját calumniálják, nem jól cselekesznek, nem is dicsírhetem; de a féléknek ő felségénél kevés avagy inkább semmi hitele nincsen, mert bízik ő fölsége az kegyelmed tekéletes emberségébe... a miről ő fölsége utolsó levelébe irt volt kegyelmednek, arra nem egyebünnen indulattott, hanem az kegyelmed leveléből és az országtul szerzett articulusból, a mint kegyelmed ő maga is meggondolhatja. Nem szükség azért kegyelmednek azért megindulni vagy egyebeknek valakiknek azt tulajdonítani. Az egyéb dolgokról, ha miről irt kegyelmed ő fölségének, hiszem, hogy ő fölsége mindenről kegyelmesen felelt. Miérthogy mast ő fölsége fiaival itt vagyok az gyülésbe,³ ott fenn nem lehettem ezuttal, de revid nap alá várjuk ő fölségét is. Ennekutána is ha mit kegyelmed reám biz vagy ő fölségénél vagy pedik egyéb dologba, kegyelmednek kész és tisztaszívvel akarok szolgálnom. Ujságot Kegyelmednek semmit nem irhatok, mert sehonnan semmit mast nem hallonk. Eandem etc. Posonii 9 Martii 1572.

[Hátlapján:] Responsum Jauriensis ad litteras vaivodae contra Bekes.

166.

Gyulafehérvár, 1572 március 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Mivel a megnevezett polgárokról az a hír, hogy távozni akarnak, rendeli, ne engedjék őket addig elmenni, amíg adósságaikat meg nem fizetik.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Pátens-alakú, kettős papíron kiállítva, a fedelem nyolcszögű pecsétjével megerősítve.

Prudenteó Circumspecti, Nobis dilecti. Salutem et fauorem. Ertywk leueletekbeol, hogý Drwmar Mýhalý, Smelcher Gabriel,

² E szerint tehát Miksa király nem tudott magyarul.

³ Ezeknek a püspök ugyanis magyar nyelvi nevelőjük volt.

e6 Akler Balynt, kÿknek mÿ tewleonek Adoffagoknak meg fyze-
teleben fel eztendeÿg walo haladikok wolna, ez alat penig
eoreoklegetek Atton Adnak e6 ez orzagbol kÿ meneo zandekok
wolna, Haggÿwk azert Nektek, hogÿ ha vgÿyan Bÿzonnÿal lattÿatok
el meneo zandekokat, hogÿ azok kÿknek adoffok karba ne Maragÿa-
nak, Arestallÿatok meg mÿnden eoreoklegetek, hogÿ az prorogatio-
nak Jdeÿg el ne adhafflak. Nec Secu6 feceriti6. Datę Albę Julię,
die 12 Martÿ, Anno do(mi)ni 1572.

Stephanus Bathorj
de Somlÿo. ppa

167.

Gyulafehérvár, 1572 március 21.

Báthory István vajda Fabio György kolozsi esperesnek.

*Könyörgésére igyekezni fog valamely egyházi javadalmat
biztosítani számára.*

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. I. köt. 5. l.

Literas vestras una cum munusculo vestro benevole accepimus.
*Ami kívánságodat illeti, jól ismered a nehézséget, quo enim in statu
negotium religionis et bonorum ecclesiasticorum in hac provincia
nunc versetur, miután non ita pridem his in locis peregrinati sitis;
de azért rajta leszünk, ut impietate et abusibus sublatis, vera re-
ligio postliminio reducatur, piorumque desiderio quoadusque fieri
possit satis fiat; etc.*

168.

Gyulafehérvár, 1572 március 23.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

*Véleményét kéri a szultántól kapott két levél tárgyáról. Mi-
után a váraiban szolgáló katonái most sem szűntek meg az Er-
délyhez tartozó földek pusztításától, kéri intézkedését, hiszen csak
minap is Tokaj és Szatmár őrségének katonái Debrecenbe törtek
s ott sok kárt tettek.*

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Sajátkezű aláírású eredeti.

Quid respondit Orator meus, quem proxime ad Imperatorem
Turcarum amandatum esse significaram, ad me exactis hisce
proximis diebus, rediens, attulerit, ex literis eiusdem Imperatoris
ad me datis, *amit hűségem jeléül mellékeltien felküldök, claris-
sime Maiestas V^{ra} S. intelligere dignabitur. Kérem, dignetur me*

a levél tárgyáról plenius informare, atque literas ipsius Imperatoris statim mihi remittere.¹

Ceterum. Quod indesinentes faciant milites Sacra^{mae} M^{tis} V^{rae} per ditionem et provinciam mihi commissam excursiones, direptioni miserę plebis, atque adeo desolationi terrę satis superque afflictę insistentes, obsequenter M^{ti} Vestrę S. significaveram. *De mivel azok nem szűnnek, sőt nuper aliquot ex his, qui in Tokaj et Zathmar militant, oppidum Debreczen ingressi, tumultu concitato oppidanos ad arma provocassent, duo ex iisdem ab oppidanis interempti sunt, et ob id factum miseri oppidani miris modis a militibus M^{tis} V^{rae} S. affliguntur, pecora eorum e pascuis oppidi abiguntur, et rebus direptis verberantur, vulneranturque usque, adeo, ut miseris tuto oppido egredi minime liceat és miután Felséged kapitányait megkerestem, hogy azokat törvényszék elé állítsák, kérem dignetur capitaneis severe committere, ne citra iuris ordinem cives Debrecenienses insectentur és törvényt látoa a tettesek felett, ők debita poena animadversurus; etc.*

169.

București, 1572 március 23.

Sándor havasalföldi vajda Báthory István vajdának.

Válasz. Menti magát, hogy a portáról jövő emberét híre nélkül fogták el, ő maga akkor Moldvában lévén hadban. Ezért megbüntette azokat, akik elfogták, hogy a jó szomszédság megmaradjon a két ország között.

M. Nenz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 8. 1. Kiadva Döbrentei: Régi Magyar Nyelvemlékek III/2 köt. 92—95. 1. Szalay: id. műve 36—37. 1. Lenyomatva Hurmuzaki: Documente II/1 köt. 617. 1.

Alexander Dei gratia Vayuoda dominus et verus Heres perpetuus Terrae Transalpinensis.

Spectabilis et Magnifice domine et frater Nobis observandissime. Salutem. Bone vicinitatis nostre commendationem. Kwdette te Nagysagod mý hozank ez el multh napokban Racz Petert az Nagysagod zolgáját az Nagysagod Lewelewel, kýben N. mýnekwnk Jelente hogý Jw wolt N. egý Embere az portarul

¹ Ez megtörténhetett, mivel a kapott két szultáni levélnek csupán német fordítása hever a fejedelem leveléhez csatoltan. Keltük: Geschrieben yn den leczten tag des monats Ramasan ym neunhundert vnd neun vnd sibenzigsten, dass ist den 12 oder 13 des monats februar anno ym 72 czu Adrianopoly. Mellőzzük közlésüket, még kivonatosan is, mivel tárgyük azonos a szultán egyebünnen ismert magyar leveleiből, melyeknek azok itt tökéletlen fordításai vagy gyöngé fordításai.

L(e)wellel, kýt az mÿ vamasswnk meg fogtak volna es az Lewelet twle el weottek volna, kÿ mÿnekwnk igen neheznek tecczeth. Mÿerthog mÿ hÿrwnkel nem wolt, merth mÿ az N. emberÿt tÿztessegele fogagyök es tartÿok mÿndenkor, De twgÿa N. hogÿ mÿ az Jdeoben az hatalmas Cÿasar paranczÿolattÿa zerenth Moldwa fele voltwnk hadba, azert az mÿ tÿztartoÿnk is Erÿztek es nem twttak hogÿ N. Embere, sem az Lewelet nem mwttatta, hanem Arros Embernek mondotta magat, es megh az vamotois Selemmel fÿzette megh, wgÿ ment el es az N. Leweleth wgÿ hatta ott, azvtan talaltak megh, De mÿ mÿnd az által Armasswnkat kwldettek es fogwa Jde hozattak es megh Bwntettek es mastan is tÿmlechben wannak, ez vtan is Bwntettiek megh hogÿ pelda legÿen egebeknek is, hog az mÿ közettwnk valo jo zomzedsagh megh tartassek, merth mÿ aszon igekeaszwnk hog mÿ koztwnk es orzagwnk keozet jo kerestenÿ attÿafÿwsagh tartassek, Im az Lewelet is Nag[ysagod]nak megh kwldettek, az vristen te N. megh tar(czÿa) sok esztendeÿgh. Datum in oppido nostro Bwkwresth 23 Marcÿ anno dominj 1572

Az selmet is kÿt az Vamba fÿzettet Nag[ysagod]nak kwldeo(tteok.)

[Kÿlçime:] Spectabili et Magnifico domino [Stephano] Bathorÿ de Somlyo, Dei gratia w[aivodae] Transsilvaniae et vicino nobis observan(dissimo.)

170.

Gyulafehérvár, 1572 március 28.

Báthory István vajda a Szebeni és többi káptalannak.

Küldjenek képviselőket a Medgyesre hirdetett zsinatra.

Burzenländer Capitular-Archiv. Brassó. Kiadva Teutsch: Urkundenbuch 200—1. l.

Cum nos ex consilio dominorum consiliariorum nostrorum Synodum provincialem super eligendo Superintendente Saxonicarum Ecclesiarum... ad primum diem mensis Maii proxime affuturum in civitate Meggiensem... decrevimus, *intünk, hogy arra a kitűzött napra személyesen megjelenjete a zsinaton, amelyre mi is: oratores nostros cum plena instructione expedire curabimus; etc.*

Megjegyzés. Érdekes tudnunk, hogy a hirdetett medgyesi zsinaton megjelent az erdélyi magyar (református) superintendens, Dyonisius Alesius és azon a fejedelem nevében hét pontból álló kívánságát terjeszté elő a zsinat megtartására s egyben a szász papok által fizetendő contributio megszavazására vonatkozólag. Ezek az előterjesztések a fe-

jedelem erős vallásos érzéséről s a protestánsok hitét is méltányló rendkívül mély érzéséről tanuskodnak. (Ugyanott, 201—3. l.)

171.

Gyulafehérvár, 1572 március 30.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Mivel Szamosújvár várában házat kíván építeni, rendeli, hogy udvarbírája kívánságát teljesítsék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Statuimus in Arce Vywar quafdam aedeo extruere, in quarum aedificatione, si quando prouifor n(olte)r illiu6 loci operam ueftram requifiverit, mandamu6 vobi6 vt in eo ipfi omni ope et auxilio adefse debeati6. Nec lecu6 feceriti6. Valet. Datę Albę Julię 30 Marey Anno D(omi)ni 1572.

172.

Gyulafehérvár, 1572 március 30.

Báthory István vajda Albert diák bihari jegyző és társai részére.

Idézzék meg személye elé Szalontai Tholdy Mihályt és Albertet, akik (Sombory László jelentése szerint) nemrég a békésmegyei Simándon fegyveresen rajtaütöttek a törökökre, ami a kolozsvári országgyűlés végzése ellen való cselekedet és alkotmányunkat s az ország jó hírét, nevét sértette.

Sombory levéltár. Budapest. A fejedelemhez intézett hivatalos jelentésbe foglaltan.

Stephanus Bathory de Somlyo, waywoda Transylvanus et Siculorum Comes etc. Nobilibus Alberto literato Notario Comitatus Bihoriensis, Paulo Waradj et Jacobo Desy Requisiteores literarum et literalium instrumentorum in Sacristia sive conservatorio Ecclesiae Waradiensis repositarum ac quarumlibet judiciarum deliberationum legitimorumque mandatorum nostrorum executorum Salutem et favorem. Exponitur Nobis in persona Egregii Ladislai de Sombor directoris causarum et fiscalis nostri, qualiter circa dominicam Judica proxime praeteritam¹ Egregii Michael Tholdy de Zalontha et Albertus similiter Tholdy de Nagyfalw, nescitur unde moti et qua temeritate ducti, nonnullos servitores suos, qui videlicet ipsis placuissent in et ad dicionem atque contra milites potentissimi Imperatoris Turcarum armatis et potenciarum manibus hostiliter contra constitutiones publicas in comitiis generalibus Colosvarienses editas amandassent² misissentque, qui se

¹ Azaz március 23-án.

² Az ilyen önkényes becsapásokat az 1571 november 19-én megnyílt országgyűlés 13-ik végzése tiltá el. (Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 498/9. l.)

coniungentes nonnullis militibus Caesaris Romanorum in et ad oppidum Sýmand vocatum in Comitatu Bekesiensi existentem habitum,³ consequenterque milites et copias eiusdem potentissimi Imperatoris Turcarum irruissent in detrimentum huius patriae, tranquillitatisque communis perturbationem maximam, et licet nonnulli ex eisdem ibidem per Turcas truncati, alii vero fugę p̄sidio sibi consuluisent, nihilominus tamen apud Eundem potentissimum Imperatorem et eius milites contra nos et totam hanc nationem Hungaricam non mediocrem suspicionem de non observanda obedientia, qua Eidem devincti sumus peperisset in maximum praeiudicium nostrum et totius gentis Hungaricę; vellet itaque idem Exponens iuxta contenta eorundem articulorum memoratos Michaellem et Albertum Tholdy medio vestri in curiam nostram, nostram scilicet in p̄sentiam ammoneri et evocari facere ac ex parte eorundem a nobis iudicium et omnimodum exequendum fieri iure admittente. Cum autem huiusmodi causę extra omnes terminos iudiciorum continue per nos discuti soleant: Proinde hortamur vos et nihilominus autoritate nostra, qua publice fungimur vobis serio iniungimus, quatenus praesentes literas nostras per unum ex vobis fide dignum praefatis Michaeli et Alberto Tholdy exhibere et praesentare faciatis, qui si personaliter reperiri poterint ibidem personaliter, alioquin de domibus habitationum sive solitarum suarum residentiam ammoneatis eosdem dicatisque et committatis Eisdem verbo nostro, ut ipsi decimo quinto die festi Beati Georgii Martyris proxime venturi coram Nobis in curia nostra comparere debeant et teneantur rationem extra omnes terminos octavales et brevium iudiciorum de praemissis reddituros efficacem, certificantes eosdem ibidem, quod sive ipsi termino in praescripto coram Nobis compareant, sive non, Nos tamen ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis quod iuris erit ordo. Et post haec vos seriem huiusmodi ammonitionis et certificationis vestrae ut fuerit expedienda Nobis terminum ad praedictum fideliter et conscientiose referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Albę Julię in dominica Ramispalmarum. Anno domini Millesimo quingentesimo Septuagesimo Secundo.

Megjegyzés. A kapott rendelet értelmében Albert diák bihari jegyző társa, Désy Jakab kíséretében húsvét napján felkereste Tholdy Mihályt Váradon, *in vico Velencze* lévő házában, másnap pedig Tholdy

³ Ez a híres becsapás a simándi vásár alkalmával történt s a két Tholdy-testvér rendkívüli vakmerőségét bizonyította.

Albertet *in vico eiusdem praedictae civitatis Pentekhel vocatae*, ahol lakott, megidézvén őket a kitűzött határidőre.

Ez a simándi fegyveres csepepaté nagy port vert fel ekkoriban az országban; folytatólagos iratainkban is sokszor reá térnek és sajátosképpen semmi nyoma nincsen történeti irodalmunkban.

173.

Gyulafehérvár, 1572 március 31.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Újra sürgeti a Debreczenben és vidékén kárt okozott császári katonák megbüntetését és további kitöréseik eltiltását.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Sajátkezű aláírású eredeti.

Prioribus aliquot literis meis már jelentettem volt, mily kárt okoztak milites M^{tis} V^{rae} S. ex confinibus per ditionem praesertim Varadiensem *betöréseikkel*; így hisce diebus proxime exactis Zathmar, Tokay, Cassouia ac aliis finitimis locis egressi, direptis et abductis secum per vim ex oppido Debreczen plusquam ducentis equis oppidanorum, a közeli falvak szegény lakóit is rabolva, sőt post direptum, devastatumque oppidum Turcorum Sýmand dictum, sokakat megöltek. Ezért újból kérem, dignetur modum invenire, hogy legalább Várad vidékét kíméljék, nam ad primam occasionem atque opportunitatem Turcae eum tractum nullo negotio occupabunt, eiulatus et execrationes miserae plebis aures offendunt, periculumque portendunt; neque vero expilata plebe in aedificanda et conservanda arce Varadiense sumptus necessarii suppeditabuntur; etc.

[Hátlapján, kancelláriai kézzel:] Ex Consilio Secreto die 18^{va} Aprilis 1572.

174.

Istanbul, 1572 április 11—12.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Fogassa meg a Bogdán vajda seregében lévő martalócokat.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Egykorú fordítás valószínűleg magyarból.

Sollst also wissen, wie dass Etzliche böse und obtrunnige bey dem Bogdan Vojuode in Dienst und Bezahlung sich einschreiben lassen s miután azokat meg kell büntetni, rendeljük, hogy levelemet látván őket megfogasd und also nach meynen Bevelch nach aller gebührsam strafen sollst; etc. Geschrieben den letzten dits monats Silcade im 979 Jar Mahometischer Zahl, das ist im 11 oder 12 des monats Abrilis im 1572 Jar. In der Statt Constantinoppell.

Megjegyzés. Hasonló parancsát ismétli meg a szultán három nap múlva (das 14 oder 15 Monats Abril 1572) írt levelében. (Hurmuzaki: Documente II/2 köt. 618—9. l.)

175.

Gyulafehérvár, 1572 április 18.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Miután titkára, Fejérvári Tamás Ilosva környéki jószágait az ő Felségével kötött egyezés folytán elcsatolták s azok helyett másokat nem kapott, kéri támogassa ez iránti kérvényét.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Sajátkezű aláírású eredeti.

Ante annos aliquot, cum nondum inter M^{tem} Vestram S. et Ser^{num} principem defunctum pacificationis tractatus cepti et firmati fuissent, collatae fuerant ab ipso Ser^{mo} principe Egregio Thomę literato Albensi Secretario nostro tunc servitiis eiusdem principis addicto aliquot sessiones jobagionales in possessione Iloswa, in comitatu Crazna existentes, olim ad Erdewd pertinentes, sicuti id ipsum nobis quoque clarissime constat, que tandem post firmatam pacem vigore transactionis ab ipso Secretario nostro ad Zathmar distractę et occupatę sunt. *Habár azok helyett dictus SER^{mus} princeps neki más jószágot adni ígért, közbejött halála miatt az elmaradt s ezért most Felségedhez folyamodik s magam is kérem, kegyeskedjék neki clemens responsum dare ügyében;* etc.

Megjegyzés. Fejérvári Tamás titkár II. János király udvarában kezdte meg iródiáki pályáját. Mint ilyen Báthory Istvánnal ment Bécsbe, megosztván vele ottani fogsága idejét is. Tulajdonképpen székesfehérvári volt, mivel egy 1578 április 19-i magyar levele élén így írta a nevét: Zekes Feyeruari Tamás deak.¹

176.

Gyulafehérvár, 1572 április 22.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Faragott ablakokat kíván a görgényi vár épületeihez, amilyeneket embere megmagyaráz.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum pro domibus in arce Gergen edificandis Lapidibus fabricandis pro fenestris videlicet postibus, liminibus et sustentaculis fumariorum opus sit, Neque commodiores vltiam propter propinquitatem inueniantur latomę, quam in pertinentibus Biltricienis, hortamur te et committimus quoque firmiter, vt iuxta demonstrationem prouisoris nostri et lapidę, quem ob id tantum ad te missurus est lapidum Sectionis et fabricandarum fenestrarum, maiorum quidem in formam duplicatę Crucis pro maiori

¹ Szabó T. Attila műve 21. sz. a.

domo vna, pro alijs vero minoribus in formam Simplicis tantum crucis curam Solertem habere debeat, Simul etiam pro postibus, liminibus et sustentaculis fumariorum quicquid fabricandum erit Summa diligentia fabricari curet. Nec secus faciat. Datę Albe Julę 22 die Aprilis. Anno dominj 1572.

177.

Gyulafehérvár, 1572 április 18.

Báthory István vajda Pernstein Vratiszlávnak.

Miután a császárhoz induló titkára, Fejérvári Tamás diák útján neki is üzent egyetmást, kéri adjon hitelt szavainak.

Arch. Comitum Lobkowitz. Radonice. B. 123.

Spectabilis Magnifice domine nobis observandissime. Salutem ac servitiorum nostrorum benevolam commendationem.

Misimus ad Sacratissimam Caesaream Romanorum, Regia-que Maiestatem etc Dominum nostrum Clementissimum hunc egregium Thomam literatum Albensem, secretarium et oratorem nostrum in certis et arduis negotiis fidei et diligentiae suae commissis, per quem quoque V^{rae} Sp. Magnificae nonnullos benevole nuntiavimus; rogamus igitur illam diligenter, velit dictis ipsius secretarii et oratoris nostri plenam et indubiam fidem habere et negotiis nostris pro sua erga nos benevolentia favere, eaque ex usu nostro apud Sacra^{mam} Caesaream Regiamque M^{tem} evehere id, quod erit nobis gratissimum, omnibus benevolentis et gratitudinis officii per occasiones reponendum. V^{ram} Sp. Magnificam reverentissime valere optamus. Datae Albe Julie, decima octava die Aprilis. Anno Domini 1572.

Amicus parat[issimus]

Stephanus Bathory
de Somljo mpr

178.

Wien, 1572 április 23.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Büntesse meg azokat, akik a simándi esethez hasonló betöréseket végeznek tartományában.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Accepimus literas tuas de militum nostrorum excursionibus, praesertim vero de irruptione in oppidum Symand facta, die ultima mensis proximae praeteriti datas.¹ *Erről magunk is érte-*

¹ Közöltük fentebb, kivonatosan.

sültünk, hallván, hogy azt a betörést turbulentis et nefariis quibusdam hominibus követték el s habár közülök a törökök is sokat levágtak, Tui autem erit officii, ut et tibi subiectos eadem severitate cohibeas, et praedatores illos communes undique extirpari cures, hogy az a vidék megtisztuljon azoktól a gazemberektől; etc.

179.

Gyeke, 1572 április 25.

Báthory István vajda Zalai Boldizsár és társai részére.

Keressék fel Beszterce város tanácsát és követeljék Apafi István jogtalanul elvett birtokainak visszaadását.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Exponitur nobis in persona Egregy Stephani filii quondam... Appaffy, qualiter annis superioribus Egregiis quondam Ladillau filius olim... Appaffy portionem suam possessionariam in possessionibus Alfo et Felso Borgo In Comitatu Dobocensi existentibus habitam sine ulla legitima admonitione a *besztercei tanács* pro certa quadam summa pecuniae *elvette* in praedictum iuris successoriis sui. *Ezért rendeljük, hogy nevezett város tanácsát felkeresve, tőle a jószág visszaadását követeljétek, amit ha megtesz, bene quidem; de ha nem idézzétek meg udvarunkba a törvény értelmében, hogy eljárásukról számot adjon; etc.* Datum in possessione Gyeke feria Sexta proxima post dominicam Misericordiae. Anno domini 1572

Az irat alján: Exhibitae die 14 Junii.

180.

Torda, 1572 május 1.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Köszöni, hogy Szamosújvár építéséhez oly gyorsan küldtek téglaletőket, de hasonlókat kér Varadra is.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Quod diligentiam adhibeatis in ferendo auxilio in vobis edificiorum arcibus Wywar, facitis quidem rem gratam vestre erga nos obsequentiae convenientem, Verum diligentiam etiam in mittendis Varadinum laterum confectoribus, qui in portionem Veltram vedunt, secundum limitationem veltram prestare debetis, *de halasztás iránti kéréseteket nem teljesíthetjük, mivel oly nagy a szükség, que multorum indiget opera; etc.* Datę Thorde die prima May Anno domini 1572

181.

Medgyes, 1572 május 1.

Báthory István vajda Alesius Dénes fenesi lelkész magyar superintendensnek.

Követeként küldvőn képpiseletében a szászok zsinatára, 15 pontba foglaltan szabta meg utasításul, mily erkölcsi és vallási szempontok szerint tartsák meg a szász papok az általa nekik engedélyezett zsinatjukat: a Szentháromság nevében s a régi szertartások megtartásával; meghagyván templomaikban az oltárokat s a képeket is.

M. Nemz. Múz. Budapest. Quart Lat. 2538 köt. 92—94. I. A XIX. század elejéről való Miscellanea Rerum Transsilvanicarum című erdélyi másolat, szász ember kezéből.

Articuli praescripti ab Illustrissimo Principe et Domino, Domino Stephano Bathori Waivoda Transylvaniae per Legatum suum Venerabilem Dominum Magistrum Dionysium Alesium Fenesiensem Pastorem in Synodo Pastorum Saxoniorum congregatorum in urbe Medyesch Anno 1572. 1. Maii.

1. Synodus Sancta debet congregari in ecclesia maiori et invocato Numine Spiritus Sancti unanimi voce et corde, et pure mente ad tractanda Dei et Ecclesiae negotia procedere debeat.¹

2. Et quemadmodum in omnibus tam generalibus, quam partialibus et nationalibus synodis fieri consuevit, data fide, iurent singuli, quod sepositis omnibus vitiosis affectibus, ira, odio et simultate et aliis animi perturbationibus, flammis vitiorum, pio candidoque pectore in electione quilibet sua suffragia dare velit, cuius rei exempla tum veteres historiae, tum etiam praesentium temporum acta in synodicis congressibus abunde subministrant.

3. Et singuli ministri ecclesiarum data fide iurent, quod normam Sanctae Doctrinae, cuius summa comprehensa est et exstat in Confessione Augustana, inviolabiliter velint conservare, nec ab illius sententia vel latum unguem discedere et ab ea deficere, nec quidquam contra ipsam innovare, immutare vel etiam detrahere. Cum enim illa tempore difficillimo, durissimo et periculosissimo

¹ De Dionysio Alesio vide Christophori Pelargii librum, cui titulus: Admonitio de Arianis! Blandrata Doctor Iohannis Secundi regis istum Dionysium, postquam Iohannem Secundum Regem in suas partes Arianismi duxisset, hominem nostrae confessionis et concionatorem Regis ex aula submovit et Franciscum Davidis in eius locum substitui curavit, qui duo non tantum conviciis et minis, sed etiam interdum proscriptionibus nostros persecuti sunt. Vide Articulos 1572 die 2. Iulii. (Nota Com. Jos. Kemény.)

ab iis sit scripta, quae Ecclesiae lumina invictissimo Imperatori Carolo V. Augustae exhibita et ab ipso est recepta, approbata et confirmata, et consensum habeat ferme totius Germaniae et aliorum regnorum, ut Daniae, Sueciae etc. non poterit, nec debet sententia approbati iudicii citra grande (praeiudicium) sacrilegium et Ecclesiae Catholicae offendiculum abrogari, aut saltem labefactari.

4. Ut administrator Superintendentiae habeat potestatem exsequendi omnia, quae sunt iuris Superattendentiae, donec accesserit ad hanc unionem ecclesiarum Saxonicarum in Transylvania iudicium et approbatio ecclesiarum rite, pieque fundatarum in Germania, aut alioquin detur aliquis eruditione, pietate et moribus gravissimis, qui perfecte sedere valeat ad ecclesiae gubernacula ut hoc pacto infirmi confirmentur, consensu et confessione, testificationeque ecclesiarum confirmatarum et errantes revocari sanarique possint.

5. Vult denique Princeps Illustrissimus decreto synodi statui firmiter, ut violatores Augustanae Confessionis et turbatores consensus et ordinis ecclesiae ab officio deponantur, et bona ad fiscum Suae Celsitudinis cedant.

6. Mandat hoc quoque Sua Celsitudo, ut si qui per superbiam *ουμῶν* simultatem et aliorum inordinatos animi affectus administratori Superattendentiae in rebus honestis, et gloriam Jesu Christi et salutem Ecclesiae, denique ad concordiam salutarem, ad consensum tuendum spectantibus parere nollent, per unam atque alteram admonitionem, si non resipiscit, ab officio deponatur.

7. Eadem Celsitudo vult symbola synodica, Apostolicum, quod dicitur Nyaenum, Athanasianum confessione et attestatione synodi illustrari, repeti et confirmari, ut posteritas agnoscat et intelligat fidem Catholicae Ecclesiae Christi, et discernat eam ab omnibus fanaticis opinionibus, et gentium idololatrarum hereticorumve erroribus.

8. Vult quoque assidue proponi doctrinam de poenitentia, de fide, iustificatione et bonis operibus, Lege Dei, mandatis in Ecclesia, similiter doctrinam de sacramentis divinitus institutis, de baptismo et Coena Domini.

9. Et quia, quemadmodum in Ecclesia Jesu Christi, Domini nostri una est fides, ita etiam uniformis debet esse externarum caerimoniarum cultus. Quippe domum Dei decet rectitudo (sanctitudo) et domus Dei debet esse ornata. Ideo vult statui Piissimus

Princeps de cultu externarum caerimoniarum observandam, utpote indumentorum, luminarium et similium, ut ex unitate illorum, quae sunt visibilia, ad eorum, quae sunt invisibilia, ad agnitionem scilicet Dei, unius fidei, baptismi, secundum Apostolorum dictum homines producantur. Siquidem non immerito Principem piissimum coepit admiratio in praeterita peregrinatione, dolor denique non parvus propterea, quod Bistricienses et nonnullas ecclesias Saxonicas ab unitate Ecclesiae segregatas et profanatas in caerimoniis tantum conspexerit: curanda est igitur reformatio ecclesiarum diffamatarum et statuenda unitate fidei unitas, cultus quoque ad laudem Dei omnipotentis, qui est benedictus in saecula. Amen.²

10. Anathemate sunt feriendi omnes, qui de Jesu Christo et Spiritu Sancto ab Ecclesia Catholica dissentientes Mahomedismum aut Atheismum inferre volunt.

11. Anathemate item sunt feriendi omnes negantes animarum immortalitatem et resurrectionem corporum, in quibus viventes vitam animalem, poenas peccati originalis et alias persecutiones pro veritatis confessione ferre cogantur.

12. Quia vero magistratus omnes omnium ordinum et graduum sunt et dicuntur Servi Rom. 13, custodesque utriusque tabulae Decalogi, diligenter edocere debent de dignitate et officiis magistratus politici, ut sciant se divinitus edoctos esse, non tantum, ut corpora hominum tueantur, aut divitiis cumulandis inhient, sed ut honorent vocem Decalogi in externa disciplina, honestas leges sanciendo, interpretentes verba Legis divinae,³ prohibeant publico edicto falsa dogmata, blasphemias horrendas adversus Deum unum et trinum; arceant ab ovili Christi lupos, aut si furore non desinant, et poenis corporalibus affectos tollant e vivis, ut sit pax Ecclesiis Dei et scandala, quibus Dei ira provocatur, cessent.

13. Statuant etiam de aliis utilibus Ecclesiae Dei pro iudicio sanctae synodi rebus.

A másoló megjegyzése, az irat végén: His articulis subscripserunt omnes pastores Saxonici.

² Bistritzienses; quod nullas imagines aut tabulas in templo habuerant, suspecti putabantur et assentiri Calvinianis, dederuntque responsi loco cuidam, se conari quidem, ut imago elegans depingeretur, sed pictorem mortuum esse, et hoc responso sedatus est.

³ Oldalt; Notarius Zacharias Weirauch existens studiosus apud Dominum Dyonisium Alesium.

182.

Medgyes, 1572 május 1.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Bogdán moldvai vajda háborúskodása Jován vajdával a Dneszter és Prut közt.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Egykorú hiv. más. Hurmuzaki: Documente II/2 köt. 622. 1. Hibásan Tordán írottak jelezve.

Quis status res Moldavicas in praesentiarum maneat, protinus ut compertum accepi, obsequenter M^{ti} V. Sacrae significare volui. Bogdan vayvoda, qui Polonorum suffultus fuerat manu et alter Jowan, penes quem Bogdano eiecto rerum summa stabat, circa hos dies exactos, aperto Marte conflixere. *Bogdán mégis, bár megperetett, új erőt gyűjtoén* ad praeterlabentem non longe fluvium Nezter castra posuit; alter quoque inter eundem Nezter et Prwt fluvios e regione tentoria fixit... *Egyebet nem tudok e dologrót, még portai követemtől sem, hanem:* ubi certi aliquid inde quoque acceperim. M^{ti} V. Sacrae pro mea erga illam fide et obsequentia fideliter perscribere curabo; etc.

183.

Torda, 1572 május 4.

Báthory István vajda a szász zsinati lelkészeknek.

Közöljék vele három paptársuk nevét, hogy azok közül egyet superintendensökül kinevezhessen.

Burzenländer Capitular-Archiv. Brassó. Kiadva Teutsch: Urkundenbuch 204—5. 1.

Ex literis Reverendi Domini Superintendentis Ecclesiarum Hungaricarum, Domini Dyonisii ad nos datis *értessültünk mély vallásosságokról, melyet a zsinaton tanusítanak; intünk azonban,* ut etiam in confirmandis ceremonis et institutionem Augustanam *egyesek legyetek. A választás dolgában rendeljük, hogy:* tres ex vobis, autoritate, doctrina et pietate praestantes designare, et designatorum nomina *közöljétek velünk,* ut unum ex illis in Superintendentem constituamus; etc.

184.

Wien, 1572 május 4.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Kéri, bocsássa vissza az özvegy Thörök Ferencné Guthi Ország Borbála gyerekeit illető jószágokat.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Conquesta est nobis generosa et Mag^{ca} domina Barbara Orzagh, Mag^{ci} condam Francisci Thewrek relicta vidua, *hogy*

mivel oppidi Debreczen birtokát magad hatalma alá hajtottad, ők örökségükből megfosztva állniak. Miután non ignores, quid per nos de talium bonorum possidendorum modo et ordine conclusum sit s ez egyezség alapján liberi dictorum Ioannis et Francisci Thewrek suis bonis privari non debeant, Te clementer requirimus, hogy azokat nekik bocsásd vissza; etc.

185.

Kolozs, 1572 május 6.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Sürgösen küldjék a három felfogadott téglavetőt Szamos-újoárra.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Ex literis egregii Joannis Thorma prouiloris Arcis wywar Intelligimus Iplum tribus laterum confectoribus seu eictoribus in illa Ciuitate Byztricienſi commorantibus certam pecuniam pro confectione laterum in edificationem eiusdem Arcis wywar necessarios Soluisse s ti mégis azokat most Váradra akarjátok küldeni. Mivel azonban a megkívánt három mester in dicta Arce noua Sint valde necessaria, rendeljük, hogy őket mielőbb oda küldjék; etc. Datę in Colos die 6. May Anno domini 1572.

186.

Torda, 1572 május 10.

Báthory István vajda szabadutazást biztosító útlevele.

Székely Nemz. Múz. levéltára. Sepsiszentgyörgy. Kiadva a Székely oklevéltár IV. köt. 19—20. l.

Proficiscuntur ex annuentia nostra in arcem Agriensem hii Egregii Petrus Damakos et Laurentius Lazar aule nostre familiares és intünk mindenkit, hogy őket útjukban ne akadályozzák.

[Ellenjegyezte:] Franciscus Forgach de Gimes.

187.

Torda, 1572 május 12.

Báthory István vajda Gicz János váradi vicekapitánynak.

Váradi vicekapitányságra nevezőn ki, utasítja, hogy tisztségét mindenben bátyja, Báthory Kristóf kapitány rendelése szerint teljesítse, megállapítván fizetését s minden járandóságát.

Erd. kápt. Itár. Budapest. Kiadta Szilágyi Sándor a Történelmi Tár 1882. évf. 581—2. l. Tévesen idézi május 22-inek, Jelentése 7. l.

Megtekéntvén Gyczy Jánosnak hűséges emberségét, tekéletes-ségét és az gondviselésre elegendőségét fogadtam meg az váradi

viczekapitánságra és minden külső-belső dolognak gondja viselésére. Miérthogy penig az váradi és magyarországbeli birodalmak gondja viselését teljességgel és főképpen az én uramra bátyámra Báthori Kristophra biztam, szükség, hogy Gyözý János és mindenek egyebek is otlétében tőle hallgassanak, és az mit parancsol, abba járjanak.

Mikor penig uram bátyám közölek eljő, akkor minder vár, város és vármegyére való gondviselést és vigyázást Gyözý Jánosra biztunk.

Hagyjok azért minden mihozzánk tartozóknak, lovagoknak és gyalogoknak, várban, városban lakozóknak, hadnagyoknak, kapitánoknak, biráknak, közönséggel penig mindeneknek, hogy Gyözý Jánost minden mi szolgálatukban és őrizésben, vigyázásban engedelmességgel hallgassák és szavát fogadván az szolgálatban kedvetlenség nélkül eljárjanak.

Hogy penig valaki magát elfelejtván, szavát nem fogadná s nem becsüllené, avagy az szolgálatra vakmerőségből nem indulna és nem fogadna szót, szabadságot adtunk, Gyözý Jánosnak, minden rendet az ő vétkének grádicsa avagy mívolta szerént méltó büntetéssel megbüntetni. Azonképpen az törvények, melyek az kapitán előtt szoktak itiltetni, uram bátyám otthon nem lívin, az mód szerint, mely ezelőtt observaltatott, megítélje az rendelt assessorokkal egyetembe.

Fizetése leszen Gyözý Jánosnak esztendeig szömélyére hat-száz forint; effelett huszonöt lóra fizetése, minden lóra három-három forint; kétszáz csöbör bor; száz böcsü buza; zab avagy árpa száz böcsü; szalonna tiz és verődísznó az ő idejekor azonképpen tiz; bárány kétszáz; huszonöt szekér széna. Miért penig hogy neki mindenkor jelen kell lenni ott Váradon Christoph uram távol létében, az várban leszen tisztességes asztala. Datum Tordae, duodecimo die mensis Maii. Anno domini Millesimo, quingentesimo septuagesimo secundo etc.

Stephanus Bathory
de Somljo ppr

[*Kívül, későbbi írással:*] Giczi János instructiója és fizetése.

188.

Bucureşti, 1572 május 16.

Sándor havasalföldi vajda Báthory István vajdának.

Válasz. Megengedi Rádul főkapitány (Armas) fiának, hogy szolgálatába álljon. Kéri, védelmezze a lámkeréki monasteriát, melyet János király¹ idejében Erdélybe menekült havasalföldi boérok építtettek. Datum in oppido nostro Bukuresth, 16. Maii. Anno 1572.

[Hátlapján:] 1572. Apertae per me Magistrum Nicolaum de Wÿsselen protonotarium etc.

¹ Itt II. János király értendő, 1559—1571 közt.

189.

Torda, 1572 május 17.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Megérkezőén embere a portárol, küldi az általa onnan hozott leveleket. Hírei közül legfontosabb az, hogy a török az elmúlt Szentgyörgy-napkor megindítá hajóhadát. A keresztény hadak két teherhajót foglaltak el. A török szárazföldi hadáról kevés biztosat tudott meg, de nevezetes eset volt, hogy a szultán Schender pasát megfojtatta és holttestét Konstantinápolyban az általa emelt templomban földelték el. Egyéb moldoa-havasalföldi hírek.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 99. Az üdvözlő sor és aláírás sajátkezű. Kis gyűrűpecsét nyomával. Hurmuzaki: Documente II/2 köt. 625—6. 1.

Hac ipsa hora qua presente ad M^{tem} Veftram S. dedi, rediit ad me ab excelsa porta Imperatoris Turcarum homo ille meus, quem a multis diebus ob res maxime novas ex eo cognoscenda expectabam, qui quod paulo cunctatior fuerit, quam oportebat, rerum memoratu dignissimarum inopiam in causa esse Maiestas Veftra S. noverit. Iam iam nunc rediens, quid ex porta ipsa mandati mihi attulerit, ex ipsius Turcarum Imperatoris et eius primarii vesirii ad me dati literis, quas ad M^{tem} Veftram S. obsequenter mitto, clarissime intelligere dignabitur. Meum certe erit ab ipsa porta mihi literis istis iniuncta, per omnia opportuna media, quibuscumque ratio ipsa obviari suaserit, diligenti cautela preterire, neque in hac parte Turce morem gerere. Verumtamen super his pleniorum M^{tis} Vestre S. exspecto instructionem; etc.

Deus Optimus Maximus M^{tem} V^{ram} S. recertissime diuturnissimeque in bonum Reipublicae christianae conservare dignetur. Datē in oppido Thorda die 17 May. Anno 1572.

Eiusdem Sac: Ces: Regique M^{tis} V^{rae}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathory
de Somlyo. ppa

Post scripta. Supervenit ad me nuntiu6 ab Alexandro, Vaiuoda Transalpino cum literis Imperatoris Turcarum de subsidio Joan Vaiuode contra Bogdanum ferendo, quas quidem litera6 una cum prioribus M^{ti} V. S. obsequenter mitto.¹ Eadem hora nuntiu6 alter ab ipsomet Joan vaiuoda subsidium a me requirente advenit, de quibus M^{tis} V^{re} S. pleniorer exspecto instructionem.

¹ Már nincs a levél mellett.

190.

Torda, 1572 május 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce. Naszód vm. levéltára lappangó eredetijéről Berger Albert által készített regeszta.

Fordert alle fürstlichen Behörden auf dem Valentin Ackler in der Beforderung der Arbeiter und Geräthe nach Radna zu an die Hand zu gehen.

191.

Torda, 1572 május 22.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjenek sürgösen négy kőművesmestert a váradi vármunkálatokhoz.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. A végén lévő három sornyi sajátkezű utóirattal.

Prudentes Circumspecti nobis dilecti, Salutem et fauorem. Cum in edificationem Arci waradiensis Muratoribus et lapicidibus summpere indigeamus, Committimus vobis harum ferie firmiter, vt ad decimum diem a die datarum praesentium computandum, huc ad nos in oppidum Thorda quatuor Muratores et lapicidas ex illa Ciuitate Biltriciensis Waradinum emittendos mittere et expedire debeatis, quos nos hinc statim emittere curabimus. Secus igitur ne feceritis. Datum in dicto oppido Thorda die 22 Maij. Anno domini 1572.

Stephanus Bathorj
de Somlyo. ppa

Ceterum, an laterarios in Vestram portionem ceden(dos) Varadinu(m) expedieritis, nobis Statim rescribatis.

192.

Torda, 1572 május 31.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjék be termelt arany-ezüst készletüket Szebenbe a levélben jelzett beváltó napra.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum nob decimo quinto die mensis Junij in ciuitate Cibinienfi Cementum celebrare statuerimus, Antiqua autem huius Regni consuetudine receptum sit vt illorum locorum homines vbi Aurum emitur et cambitur tempestiue per literas super administratione Auri commune fiant, Volumus et vobis ferie presentium committimus firmiter vt vobis presentibus vniversum Aurum in illis pertinentiis erutum et apud vos existens ad diem praefixum Cibinium administrare modis omnibus debeat et teneamini. Secus non facturi. Datum Thorde 31. die Maij. Anno domini 1572.

193.

Szamosújvár, 1572 június 8.

Báthory István vajda közrendelete a cigányok adója ügyében.

Értesülvén, hogy a cigányok adója szedése elé a földesurak akadályokat gördítenek, magát a régi szokáshoz tartván, rendeli, hogy abban az adószedőket semmiképpen ne akadályozzák.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Pátens-alakú egykorú másolatban.

Ex grauibus querelis Egregij Georgij Barbelij et Lazari Lazar de Karanfebes waywodarum Ziganorum in hoc Regno Transilvaniae constitutorum intelleximus *hogy vannak, akik embereinket in exigendam prouentibus et censibus eorum quotannis ab ipsis ziganis Eisdem waywodiis pendere solitis mindenféle kifogásokkal akadályozzák a nevezett vajdák nagy kárára.* Volentes itaque nos pristinam et receptam consuetudinem tam in Ziganorum prouentuum administratione, quam reliquis in rebus illisae conservare, *rendeljük, hogy őket az adószedésben senki akadályozni ne merészelje.* Datae in arce wywar 8 die Junij. Anno Domini 1572.

194.

Gyalu vára, 1572 június 14.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz. A császári katonák betörései miatt a szultán elhatározta Erdőhegy kastélyának újból való megerősítését. Egyébként 90 hódoltsági falut visszabocsátott.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Eredeti.

Literas, quas perendie ab Oratore nostro e Porta excelsa Imperatoria Turcarum de rebus illic gestis accepimus *mellékeltén küldjük meg*, ex quibus inter caetera *megértheti*, quod istorum grassatorum militum et Haydonum insolentia et temeraria licentia *miatt a szultán elrendelte* castellum in possessione Erdeohegy denuo erigendum atque muniendum, *ami, ha meg nem akadályozzuk*, toti illi terrae alioquin multae pressurae et calamitati expositae ruinam minari videtur. *Kérem tehát Felségedet, gondoskodjék*, ne erectione eius castelli maior sequetur calamitas.

Praeterea idem Orator noster Imperatorem Turcarum ad intercessionem nostram aliquot pagos numero ferme nonaginta per Turcas occupatos remisisse scribit, *ami soha eddig nem történt meg*; etc. Datae ex Arce Gyalw XIII die Juny Anno Dominj M D LXXII.

195.

Kolozsvár, 1572 június 16.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Mielőbb küldjék vissza a javításra adott hegedűket.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Serie praesentium vobis Jniungimusb, vt illa instrumenta virginalia, quae pridie reficien(di) gratia ad vos transmiseramus per vestrum hominem certum et fidedignum nobis quamprimum remittere velitis. Secus non faciatis. Datę Colofvarý 16 die Juný Anno do(mi)ni 1572

196.

Torda, 1572 június 18.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Rendeli, hogy a kivált oláh jószágokban előforduló sok gonosz-ságot szigorúan büntessék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Egykorú más.

Quamvis lingulis vestrum optime constat, praesertim in possessionibus Vallachalibus *rengeteg gonosz-ságot követnek el az emberek, rendeljük, hogy azokat üldözzétek és a Vásárhelyi 1571 vizkereszti országgyűlés végzése szerint büntessétek.*¹ Datum Thordae decima octava die Mensis Juny Anno domini Millefimo Quingentesimo Septuagesimo Secundo.

Ellenjegyzte: Franciscus Forgach de Gimes.

¹ Tévesen 1570 írva. A jelzett országgyűlés végzései, közölve az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 373—379. l. Azokban van ugyan szó a gonosz-tevőről és kergetésükről, de büntetésök neme nincs felsorolva.

197.

Torda, 1572 június 20.

Báthory István vajda a székely székek közönségének.

A Marosvásárhelyre menekült székely jobbágyok visszatérésének megtiltása.

Marosvásárhelyi ltár. Kiadva a Székely oklevéltár IV. köt. 21—22. l.

Megtiltja a székely székek tisztjeinek s a székely földön lévő királyi adományosoknak — donatariis in Siculia existentibus — a székely felkelés előtt (ante insurrectionem plebeam Siculorum) Marosvásárhelyre költözött jobbágyok visszavitelét, minthogy a nevezett felkelés előtt a székelyek közt szabad költözési jog volt és addig ott királyi adományosok nem laktak.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes Canc.

Megjegyzés. Az oklevélszövegben idézett népfelkelés az 1562 elején keletkezett székely fegyveres lázadás volt, de lehetett az 1571-i is, melyek leverése Báthory István fővezér nevéhez fűződik.¹

198.

Gyulafehérvár, 1572 június 30.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjön két hordó hamut a zalatnai ércolvasztó szükségére.

Beszterce-Naszód vm. levéltára, Beszterce.

Committimur vobis firmiter vt vifis praesentibus Itatim ad necessitatem conflatorij nostri Zalathnenfi, Cinereis ad eum de more paratis duobus valis cum praesentium exhibitore transmittatis. Datę Albe 30 Juny 1572.

199.

Gyulafehérvár, 1572 július 4.

Báthory István vajda a Szász univerzitásnak.

Az elibe járult Ungleich Lukács evangélikus superintendens vezetése alatti lelkészekről tudomást szerezvén arról, hogy minapi zsinatukon vallást tettek az ágostai hittételről, amely kizár minden ariánus felfogást, kívánságukra ahhoz maga részéről is hozzájárulását adja.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1020. Apró eltérésekkel kiadva Teutsch: Urkundenbuch 207—8. l. Dück brassai gimnáziumi története 48—50. l.

Stephanus Bathori Vaivoda Transylvaniae et Siculorum Comes etc. Prudentibus, magistro civium Regio ac sedis iudicibus, item villicis et ceteris senatorii ordinis viris, ac toti Universitati

¹ Lásd bővebben Kővári: Erdély történelme III. köt. 169—175. l.

civitatis et sedis Cibiniensis, salutem et favorem. Ad vestri universorumque, quorum interest notitiam pervenire volumus, quod Reverendus Magister Lucas Unglerus, parochus ecclesiae Birthalmenensis¹ ac Ecclesiarum Saxonicarum pro tempore Generalis Superintendentens, et Venerabilis Matthias Calvinus, parochus ecclesiae Rihonfalva² Decanusque generalis, nec non Iohannes Aunerus, parochus ecclesiae civitatis Cibiniensis cum aliis compluribus ecclesiasticis viris, suis ac ceterorum universorum ecclesiasticorum virorum ac Universitatis Ecclesiae in Christo unitae, totius gentis Saxonicae nominibus et in personis coram nobis personaliter constituti, humiliter et devote exposuerunt, quod hisce ante perpauca dies per Reverendos et Honorabiles universos pastores Ecclesiarum Saxonicarum Transsilvaniensium in principali eorum synodo in civitate Megies³ pro confirmanda eorum religione vera indicta, communi eorum suffragio publice sancitum est, ut ipsi pastores Saxones in suis ecclesiis, reiectis et detestatis aliis omnibus impiis et cyclopiceis abusibus et sectis, ac Arianorum nefandis opinionibus, per inquieta et monstrosa ingenia in ecclesiam in vectis et intrusis, ipsam veram et Sacrosanctam atque cum puro verbo Dei consentientem Augustanam, ut vocant, confessionem profiterentur; cui quidem honestae et piaee institutioni ac ordinationi ad eorum instantem requisitionem consensimus: Immo in praesentiarum quoque tenore praesentium consentientes, eam approbamus et ratificamus.⁴ Cum autem Saxonica gens ab initio in eadem perstitisset fide potestatemque habuisset schismata inter sese prohibere, temerarios autem punire aut loco privare, Vos quoque per Oratores vestros una cum aliis Oratoribus nominibus et in personis universae gentis Saxonicae in Conventu publico Thordensi proxime celebrato, magno omnium vestrum assensu et zelo eandem Religionem approbaveritis et supplicaveritis nobis humiliter, uti tam conscientiarum vestrarum, quam Reipublicae adeoque totius Regni tranquillitati, cum inter tanta et tot interna externaque incendia tranquillitas et firmus vestrae Reipublicae status plurimum et ad permansionem regni pertinere dignoscetur clementer consulere dignemur; et nunc Ecclesiarum Dei pastores praesentata nobis Synodali decretorum formula, idem

¹ Brassai példányában: Birthalbenensis.

² Amott: Reichenfalviensis.

³ A brassai példányban: Mediensis.

⁴ Idáig kiadva a Verfassungszustand der sächsischen Nation 101—2. I. Lenyomatva Schlözer: Kritische Sammlungen 101—2. lapján is.

a Nobis suppliciter et per viscera Jesu Christi Salvatoris nostri precati essent: Idcirco vobis harum serie firmiter committimus, ut a modo in posterum praefatis pastoribus ubique in ditone vestram praedictam puram et synceram Augustanam confessionem, citra omnium impiorum scandalum profiteri et ceremonias ac ritus antiquitus ordinatos, quod tamen vos sponte fecisse et facturos esse intelligimus observare permitti facere debeatis. Secus non facturi. Praesentes autem literas post eorum, quorum intererit lectionem in conservatorio vestro et Capituli reservari volumus. Datę Albae Juliae die quarta mensis Julii. Anno domini Millesimo quingentesimo septuagesimo secundo.

Stephanus Bathorj

de Somlyo ppr

Franciscus Forgach Cancell mpr

Megjegyzés. Ez a fontos rendelet megtalálható jóformán minden erdélyi szász község levéltárában.

200.

Gyulafehérvár, 1572 július 4.

Báthory István vajda közrendelete a hatóságoknak.

Az erdélyi szászok elhúnyt superintendense helyébe kinevezi a tanult és kegyes Ungleich Lukács berethalmi lelkészt.

Haner G. J. másolatából kiadva Teutsch: Urkundenbuch 205—6. l. Csonka kiadása — 1572 július 10-i kelettel — a nagyszebeni Siebenbuergische Quartalschrift 1790-i I. köt. 392—3. l.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, *hogy az elhúnyt Mathias Hebler superintendens helyére Reverendum Magistrum Lucam Unglerum, Pastorem ecclesiae Birthalbensis, quem integritate fide, doctrina, pietate ac multis aliis animi dotibus eximiis ab Altissimo ornatum esse cognovimus, in generalem Superintendentem ecclesiarum Saxonicarum Transsilvanicarum ex ea auctoritate nostra, qua publice fungimur firmiter, durante nostro beneplacito eligendum et praeficiendum duximus. Rendeljük tehát, hogy őt e minőségében mindenki s mindenütt elismerje az országban;* etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancellarius.

201.

Gyulafehérvár 1572 július 6.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Reg. Koncztól a Századok 1889. évf. 44. l.

Rendeljük, hogy Borbél György nevű szolgánkat támogassátok, avval bízván meg, hogy a moldvai vajda nemzetségéből való

Gyalu várából megszökött István vajdát gyalog és lovas csapatával üldözze, mivel Moldova ellen támadást és ott felkelést akar támasztani.

202.

Gyulafehérvár, 1572 július 6.

Báthory István vajda Syger János udvarhelyi provizor és Nagy Máté várnagy részére.

Solymossy család levéltárából kiadva a Székely oklevéltár IV. köt. 23. l. Reg. Orbán: A Székelyföld leírása I. köt. 58. l.

Rendeli iktassák be Solymossy Mátyás udvarhelyi kapitányt a neki Udvarhely városában adományozott üres telek (sessio deserta) birtokába.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes.

203.

Gyulafehérvár, 1572 július 6.

Báthory István vajda Miles Simon és Szócs Ágoston szebeni polgármestereknek.

Rendelet a Váradról megszökött kőművesek elfogatása iránt.
Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Egykorú más.

Dominus frater vester Varadino perscriptit ad Nos, hogy bár fizetésük rendben folyt, e lateri paribus in vltum aedificationib propugnaculorum Varadienlium néhányan megszöktek, munkájukat félbehagyván. Hagyjuk tehát, hogy levelünket látván őket ott felkutassátok és Váradra visszaküldjétek, a Váradon maradtakat pedig segítsétek aratási munkájukban. Datę Albe Juliję 6 die Julj Anno domini 1572

204.

Gyulafehérvár, 1572 július 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A Váradról távozó téglavetők helyébe másokat küldjön.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Egykorú más. Reg. Koncztól a Századok 1889. évf. 44 l.

Intelligimú laterarios Waradienles távozni akarnak, de mivel ott az erődítési munkálatok nem nélkülözhetik a munkásokat, rendeljük, hogy helyükbe másokat küldjétek ad oppidum Meggyeó, ahonnan tovább fognak menni. Datę Albe Juliję 12 die Julj. Anno domini 1572.

205.

Torda, 1572 július 19.

Báthory István vajda közrendelete szabók ügyében.

Szabadalomlevél a kolozsmonostori szabómestereknek, hogy eladásra szánt készítményeikkel az országban szabadon járhasanak.

A kolozsvári szabócéh levelesládájából kiadva Jakab: Kolozsvár oklevéltára II. köt. 94—95. l.

Memoriae commendamus... quod nos ad instantem intercessionem Magnifici domini Francisci Forgach de Gyemes... nobis pro parte universorum magistrorum sartorum in oppido Colosmonostoriense degentium et commorantium factam, tum vero tam usibus et emolumentis publicis huius regni consulere, quam ipsum oppidum Colosmonostoriensium ampliari volentes, *megengedtük valamennyi otllakó szabónak, hogy ők is, mint az ország másutt bárhol tartózkodó szabói, mindenütt a nyilóános köz- és heti vásárokon portékájukat úgy Erdélyben, mint a magyarországi és alávetett részekben szabadon és akadálytalanul árulhassák, elcserélhessék és eladásra bárhol kirakhassák; e szabadságukban pedig senki őket megháborítani ne merészelje,*¹ etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach Cancell. mpr

Megjegyzés. Forgách kancellár ekkoriban a kolozsmonostori apát-ság birlalója volt s erre való tekintettel adta meg a fejedelem a Kolozsvár közvetlen szomszédságában fekvő község szabómestereinek azt a kiváltságot, melyet az ország egyéb szabói is ősidők óta élveztek. Ez természetesen Kolozsmonostor forgalmát is hivatva volt növelni, amit az okmány külön ki is emel.

206.

Gyulafehérvár, 1572 július 21.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Aratás után küldjenek a görgényi vár építésére faragott köveket.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Committimus vobis, vt post Messem exactam in edificationem Arcis Georgeny lapideis sculptis et elaboratis ad Requifitionem Egregy Blaszy Tholdalagy prouiforis eiusdem Arcis Georgeny, ftatim ad ipsam Arcem deduci facere debeatis et teneamini. Datę Albę Julię die 21 Julý. Anno domini 1572.

¹ Jakab Elek kivonata szavaival, id. műve leíró része II. köt. 212—3. l.

207.

Gyulafehérvár, 1572 július 25.

Báthory István vajda nyiltparancsa szabadutazási ügyben.

Szabadutazási salvus conductus egy szerzetesnek.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 652. l.

Regreditur in Moldaviam hic kalugier Avram s ezért rendeljük, hogy mindenütt szabadon és békében engedjétek járni absque impedimento; etc.

208.

Gyulafehérvár, 1572 augusztus 3.

Báthory István vajda Máramaros megye hatóságának.

Megerősíti hivatalában a Macharia patriárka által kinevezett Euphthimia oláh püspököt s meghagyja, hogy működésében senki akadályozni ne merészelje.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kiadva Iorga: Analele XXVII. köt. 31. l. Lenyomatva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 653. l.

Cum ex literis Machariae patriarchae de Pegy intelligimus honorabilem Euphthimiam presbyterum Wallachum in episcopum creasse seque in bonis et ditione nostra Wallachos erudire et instituere velle, megtekintve hűségét és a hithirdetésben való buzgóságát, ubique in pertinentiis arcium nostrarum ac etiam nobilium az őt követők közt neki facultatem docendi, praedicandi et ceremonias pias exercendi concessimus és rendeljük, hogy őt működésében támogassátok; etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gymes.

209.

Gyulafehérvár, 1572 augusztus 20.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Az erdőhegyi kastély megerősítésének elhalasztását kérte a portától, sőt még pénzt is ígért ez ügyben a temesvári basának.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Sajátkezű aláírású eredeti.

Superioribus diebus jelentettem Felségednek, Turcas in Erdőhegy castellum velle erigere.¹ E végett cursorem meum ad Turcharum Imperatorem expediveram, hogy ha lehetséges, annak a kastélynak az építése halasztódjék. Responsum autem Imperatoris hoc ipso die accepi s mellékelten küldöm meg.² Et licet Cas-

¹ Lásd 1572 június 14-i levelében. ² Sajnos, nincs az akta mellett.

tellum iam ante erectum, vix demolituros sperare possim, tamen mandatum Passae Teomeoswariensi statim remisi, ac etiam quo promptius id exequeretur summam Quingentorum Aureorum illi promisi; etc.

210.

[Gyulafehérvár, 1572 augusztus 20.]

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

*Az erdőhegyi kastély ügye. A debreczeniek török adója le-
szállításáról.*

M. N. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum. Szalay id. műve 39—43. l.

Köszöni kegyelmességét, melyet a tefter küjül való faluknak megeresztésében iránta megmutatott. Azt is köszöni, hogy megporonycsolta az tömösvári bassának, hogy az erdőhegyi kastélycsinálást abbahagyja; de míg embere az fénes portáról megjuta, addig azt már elkezdték és egyik rész palánkját fel es fonták. Könyörög azért, hányassa el onnét az kastélyt, mert az egész földnek el kell miája pusztulni. Kéri, könnyítsen a debreczeniek évi adóján is, lévén az a saccz minden esztendőbe két ezer forint, de immár hétezer forintra ütötték fel; aztán engedje szabadon a debreczeni nemes nép közöl Bodó Imrét, akit azért fogtak el a szolnaki bék emberei feleségestől, gyermekestől, hogy adót nem fizetett az debreczeni község közibe; etc.

Megjegyzés. E levél hozzávetőleges keltét az állapítja meg, hogy az egyidejűleg, másod ízben portára küldött követe, Kendi Sándor kezébe adott másik levél Zsigmond Agost lengyel királyt néhainak mondja, az pedig 1572 július 7-én húnyt el.

211.

Gyulafehérvár, 1572 augusztus 25.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Miután a Váradra küldött kőművesek megszöktek, küldjenek oda másokat a várépítéshez.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Reg. Koncztól a Századok 1889. évf. 44. l. Egykorú más.

Intelligimú6 laterarió6 ac Muratoré6 Edificationem Arció6 Waradienió6 ordinató6 részint útközben, részint Váradról megszöktek. Cum autem iplam Edificationem Waradiensem Comunió6 Saluó6 patrię certió6 de Caulió6 maturet, *rendeljük, hogy vidékekről másokat küldjeteK emberetekkel oda, de ne legyen köztük brassai, mivel ott peftis dúl jelenleg s nem akarjuk, hogy azok pefte infecti ceteró6 sua contagione inficiant.* Datę Albae Juliae die 25. Auguſti, Anno domini 1572

212.

[Istanbul, 1572 augusztus vége.]

Todor portai követ Báthory István fejedelemnek.

Előbbi két magyar levelére hivatkozva híreket jelent a Portáról, ahol igen jó néven vették, hogy a váradiak segélyével megverte a hajdukat. De nagy a panasz a végbeliek beütései miatt. Ezért inti, büntesse meg azokat, nehogy majd kárát lássa a dolognak. A török hadi készülete az idén csupán tengeren folyik.

Staatsarchiv Wien. Hungarica. Kiadta Károlyi Árpád a Történelmi Táf 1879. évf. 731—2. l. (Nem találtam helyén.)

Örökké való szolgálatomat ajánlom nagyságodnak, mint kegyelmes fejedelemnek. Minden dolgok felől irtam nagyságodnak az két magyar levélben, kit odaküldtem nagyságodnak.¹ Az uristennek legyen hála most sem nagyságod felől, sem országod felől semmi gonosz hír nincsen. Most nagyságod felől, kegyelmes uram, minden jót beszélnek itt az portán. Hogy megérték itt azt, hogy nagyságod az hajdukat megverte, azt igen jó néven vették nagyságodtul. De erősen panaszolkodnak, mind az gyulaiak, mind pedig az több végbeliek Ártándira és Toldy Albertra. Az gyulaiak ismét ujjobban sakaiakra² igen panaszolkodnak, ezt pedig az gyulaiak vették azok szavából, kiket --- hoztak az portára, hogy ott az kastélyokba gyülekezzenek meg az latrok, kik ha mikor kijönnek és megúzik őket, ismét oda esnek, sőt ű magok is együtt csatáznának velek. Azért te nagyságodnak arra oly gondja legyen, hogy erős fenyték alatt megtiltsad őket, meg is büntesd, hogy megszünjenek afféle dologtul. Mert nagyságodnak leszen miá busulása.

Ezt is mondják, kegyelmes uram, hogy te országoddal az urakkal semmit nem birsz, mely csatázásból következik az nagyságod kára. Azokon is csudálkozom, hogy nem tudják megböcsülni feleségeket, gyermekeket és hogy nagyságod szárnya alatt maradhatnának meg békességgel; kik sem az országnak, sem nagyságodnak, sem magoknak javát nem akarják, ki miá következik, hogy Erdőhegynél is az kastélyt megcsinálják;³ oly dolog soha semmi ott az nagyságod országában és az végekben nem esik, kit minden nyilván az portán nem értenének.

Az had felől ezt irhatom, kegyelmes uram, hogy az idén az szárazon had semmi nem leszen. Itt erősen készülnek az hadban jó móddal, az mi kevés vagon; az mint aránzom, lesznek kétszáz

¹ Egyik sem maradt reánk. ² Károlyi hibásan vélte ezt Sarkadnak.

³ Erről ekkoriban esett szó gyakrabban.

gályával. Ismét négy megmondhatatlan öreg gályát csináltak. Az mint ertöttem nem akarnak ez esztendőben az hadra menni, sem erősségöket venni, hanem csak akarják az ő magok birodalmát ótalmazni; etc.

Az mi híreket tudtam mindeneket az magyar levélben nagyságodnak megirtam. Továbbá, gyakorta emberrel értessen engem nagyságod, mert az mi hírek volnának is néha, nincs ki által megírnom nagyságodnak. Az mikor pedig nagyságod valakit küld, olyat küldjön udvarából, ki nyelvével is meg tudja nagyságodnak mondani az miről izenek. Az passa kérdé én tőlem, ha nagyságod megírta-e énnekem azt, hogy nagyságod az váradiakkal megverte az hajdukat. Tartsa meg isten nagyságodat sok esztendeig.

Az irat élén: Exemplum litterarum oratoris nostri rutenice scriptarum.

Megjegyzés. Báthory István portai követe (oratora) ekkoriban Daczó János volt, aki később Konstantinápolyban elhunyt. Ezért még sem tulajdoníthatom neki e jelentést, lévén az „rutén“ eredetiből fordítva, talán szerb nyelvről, miként Todor egy másik istanbuli szerb levelét később közöljük. Todor szerzőségére vall az is, hogy irata elején két magyar levelére hivatkozik.

213.

Gyulafehérvár, 1572 szeptember 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Válasz. Nagyobb gondosságra inti a várost az ezüsttermelés dolgában, nehogy a kincstár károsodjék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Redditę funt nobiő literę vestřę, in quibuő scribitiő de vrbura Argenti, *hogy a munkások nem fejezőn be dolgukat in fodina Argenti nem birtátok annak jövedelmét beszoáltatni. Intünk tehát jövendőre nagyobb gondra, ne per negligentiam veltram quoquomodo filco nostro incommodetur. De Muratoribuő előadott mentségteket elfogadtuk.* Datum Albę Julię die 12 Septembriő Anno domini 1572

214.

Gyulafehérvár, 1572 szeptember 15.

Báthory István vajda XIII. Gergely pápának.

Követe útján köteles hódolatát jelentvén, értesíti a katolikus vallás Erdélyben való szerencsés térhódításáról. Egyben támogatását kéri rokona és kancellárja, Gimesi Forgách Ferenc báró

ügyében, hogy mentse fel a kisebb rendekről szóló fogadalma alól, melyet fiatal korában tett.

Arch. Vat. Roma. Theiner; Annales Eccl. I. 35. I. Kiadtam a Documente I. köt. 329. l.

Etsi in regno nostro Transilvaniae hereticorum vis tempore Ser^{mi} principis Ioannis II. Regis, antecessoris nostri eo eruperat, ut catholica religio maximo in periculo fuerit, quemadmodum etiam Sanctitati V^{rae} constare arbitror; tamen, postquam Dei benignitate ad huius imperii summam evecti sumus, orthodoxa religio non modo veluti postliminio revocata est, sed etiam subinde divina accedente gratia eius magnos progressus fieri videmus: Nam in Ungaria quamplurimi, et Sicularum provincia fere tota sacrum missae sacrificium ceterosque Romanae Ecclesiae ritus recepit; aliquot monasteria religiosorum hominum doctrina et morum integritate praedictorum, omnibus item Ecclesiasticis functionibus instructa visuntur, nostrum autem patrimonium, tota porro familia nostra a maioribus inde nostris integerrime eandem fidem et ritus semper conservavit; etc.

Megjegyzés. A levél, de meg Forgách Ferencnek egyidejűleg a pápához intézett kérvénye szövegéből megtudjuk azt is, hogy 1556-ban tért haza Olaszországból, ahol tanulmányait (a páduai egyetemen) végezte.¹ Hazatérve, 21-ik évében járt mikor Ferdinánd kinevezte váradi püspökké; de nem lévén felszentelve, soha semmiféle egyházi tevékenységet nem fejtett ki s ennek a reá nézve terhes és kényes állapotnak kívánt most véget vetni, kérve a kisebbrendek alól való felmentését.

¹ Ottani tanulási körülményeit lásd Olaszországi magyar tanulók c. kötetem 204—5. l.

215.

Gyulafehérvár, 1572 szeptember 23.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz. Bekes Gáspár portán járt szolgájának elfogatása azért történt, mert Bekes ellenséges viselkedése sok gyanura adott okot s neki vele szemben védekezni kellett. Ezért a portán járt két oláh küldöncét visszatérő útjukban elfogatta. Kihallgatásukkor bevallották, hogy uruk nevében a portán egy Antal nevű olasznál jártak, de a császári követtől való levelet nem találtak náluk. Az országnak ártó ilyen titkos követjárások meggátlása végett országgyűlési végzés folytán mondotta ki, hogy senki salousconductus nélkül ne járhasson s ezt a rendszabályt minden utassal szemben érvényesíteni fogja.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 99/3. Idegen kézzel írt sajátkezű aláírású eredeti.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc. Domine et Domine clementissime.

Post servitorum meorum fidelium in gratiam M^{tis} V. S. humilem commendationem. Ex litteris M^{tis} V. S. per nuntium meum ad me remissis intellexi, relatum ad eandem esse servitorem quendam Becessii ab oratore M^{tis} V. S. in Porta agente litteras ad eam ferentem, me intercipi curasse ablatisque litteris in carcerem detrusisse et nunc captivum esse. Sed Maiestas V. S. clementer audire dignetur, ut res ipsa se habet. Posteaquam enim Caspar Becessius nullam ob certam et rationabilem causam atque adeo immerito, inimici plane animi voluntatem erga nos detexisset, aequum et iustum putavimus non solum omnium opinione, sed etiam iure naturali, ut nobis quam diligentissime caveremus: Itaque, praeter id, quod largiendo, promittendo, sollicitando nihil non movere rescissem, cum etiam duos Valachos Constantinopolim amandasse inaudissem, in regressu intercipiendos curavi; qui interrogati responderunt se ad quendam Antonium Italum ab eo mandata habuisse, caeterum de oratore V^{rae} M. S. verbum nullum, neque litterae illius apud eos visae sunt. Etenim, si repertae ullae fuissent, ad M^{tem} V. S. fideliter remissem et homines liberos fecissem, uti quidem nuper contigit, cum veredarius Mag^{ci} Domini Ioannis Ruberi per sinistram fortunam retentus esset, litteras ad eum remisi. Iam vero etiam illud Maiestas V. S. cogitet, si homines illi ambo transfugae Transalpini levissimi atque egentissimi ad Turcas indicium detulissent, et id etiam litteris, si habuissent, confirmare potuissent, quid periculi nobis concitaturi fuissent: nonne in manifestum exitium nos detrusissent? Cuius sane evitandi causa conventus generalis sanctione, privatorum hominum sine publico salvo conductu missitationes interdictae fuerunt. Equidem memini me pridem M^{ti} V. S. supplicasse, ut in missionibus litterarum nostra fide atque opera uti dignaretur: et nunc idem illud demisse supplico, quod ego, quam alius quicumque rectius, fidelius, libentiusque curare possim et velim. Perinde ac proximis diebus hominem domini Ruberi non euntem modo et redeuntem, sed isthic quoque morantem per oratores meos salvum praestiti.

Quod vero litteras nonnullorum interceptas esse Maiestas V. S. intellexit, non eo inficias; quippe tot practicarum et conspirationum pertesus: itaque, ut deprachenderem laborandum atque curandum fuit; etenim, si defendendae salutis causa, id nemini unquam fuit denegatum, M^{tem} V. S. suppliciter oro, ut me de optima nota sibi probatissimum esse velit; et me nihil minus un-

quam quicquam cogitare aut velle, quod non etiam M^{tem} V. S. merito approbaturam sciam; in cuius gratiam me humiliter commendo. Deus M^{tem} V. S. felicissimam conservare dignetur. Albae Iuliae 23 Septembris 1572.

Eiusdem M^{tis} V^{rae} Cesareę Regiętque
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo: ppa

216.

Gyulafehérvár, 1572 szeptember 25.

Báthory István vajda országos közrendelete.

Fogják el az enyedi származású Gyulay Farkast és társait, ha kereskedés céljából arrafelé járnának.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Beszterce. Pátens-alakú. Egykorú más.

Cum iusti pro iniusti et innoxÿ pro reorum excessibus delictiis ac debitiis aliorum nulquam et nequaquam impedire, turbare et damnificare debeant, proinde *rendeljük, hogy ha* Nobiliis Wolfgangus Gywlay inhabitator oppidi Enyedienis ac familiares sui ... cum rebus et mercibus suis gratia quaestus diuersas partes Regni perlustranda *arrafelé járna* extunc eundem, hominesque ac familiares ipsius ad quorumvis instantiam detineri, arrestari seu prohiberi facere nulquam et nequaquam praelumatis; etc. Datum Albae Iuliae die 25 mensis Septembris. A. d. 1572.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes

217.

Istanbul, 1572 október 10.

Mehmed dragomán Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 57. l. Prot. Bathorianum.

Visszatérő embere, Balogh Ferencz által küldi a szultán levelét arról, hogy ami pénze maradt Bebek Györgynél, azt neki feleségétől megszerezze és Bekes Lázár is adja meg száz és egy aran forintját. Datum Constantinopoli die decima Octobris 1572.

218.

Gyulafehérvár, 1572 október 12.

Báthory István vajda nyiltparancsa szabadutazási ügyben.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Beszterce. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 655. l.

Proficiscitur Egregius Fridericus Pongarach de Owar, seruator Spectabilis ac Magnifici Ioannis Rueber ... una cum con-

servis suis, *hogy valami juhokat hozzon urának Moldovából; ezért rendeljük, hogy őket tam euntem quam redeuntem mindenfelé békésen jární engedjétek.*

219.

Istanbul, 1572 október 13.

Murát bég császári első tolmács Báthory István vajdának.

Támogatását kéri fia és társa mellett a szultánnál.

Szalay id. műve 57—59. l. Prot. Bathorianum.

Kéri, írjon érdekében a szultánnak Talis nevű fia fizetésének öreghítése végett, mert sokat fáradt mellette itt a portán, ahol mégis Amhád csausz elkapja előle a konczot, pedig csak hallgassa meg Grujo Pétert, Tódort és Balogh Ferenczet, megtudhatja, mennyit fáradsolgaiban, holott megelégszik avval a kisebb díjjal is, amelyben Ferhát dragomán idejében részesült vala. Irjon Hasszán Ben Musztafa, bulukspahi fia érdekében is, akit tizenkét esztendeje tart szolgálatában, hogy valami fizetéshez jusson; etc. Kelt Konstantinápolyban, october 13-án 1572.

220.

Torda, 1572 november 7.

Báthory István vajda Trautson János tanácsúrnak.

Figyelmébe ajánlja az oda utazó Kenderesy Istvánt.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Eredeti.

Advenit huc ad nos Egregius Stephanus Kenderesy *kérve, hogy szíves lenne ő Felsőége kegyébe ajánlani; tamen cum in re ambigua haesitaremus, officium humanitatis efflagitanti in hac parte denegare non potuimus, őt ezennel jóindulatába ajánljuk;* etc. Datum in oppido Thorda, die VII. Novembris, Anno Domini M. D. L. XXII.

S. M. do: V^{re} Amicus deditis^s:

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo ppa

Megjegyzés. Kenderesy Pozsonyba érve, 1572 december 12-én hét lapnyi hosszú jelentést nyújtott át Miksa részére az erdélyi állapotokról, Ali passa Turcharum Hasznadar et cubicularius levele kíséretében, hogy avval jóindulatát megnyerje arra az alkalomra, ha majd személyesen járulhat elibe.¹ Kenderessy azonban csúnyán visszaélt Báthory István bizalmával, amennyiben a pozsonyi magyar kancellárián egymásután négy beadványt adott át a császárnak, a legképtelenebb dolgokról. Ezek elsejében például, ámbár Báthory udvarában szolgált beámulja, mondván róla, hogy mindvégig a császár híve és kész érette életét is

¹ Ugyanott, a 36—39. lapon.

adni; kívált, hogy Waÿwoda, nescitur quo stimulo aviditatis ductus iam diu per certas personas clam tractaverit cum Imperatore Thurcarum, quo Imperator principatum illius ita confirmare velit, quod non solum Waÿwoda Transilvaniae, sed verumetiam Princeps et Dux in perpetuum una cum posteritate crearetur, ita ut ne M^{ti} quoque V^{rae} subiectum se existimaret, sed liber per se Princeps et Dux penderet, cuperetque tale foedus ab Imperatore Thurcharum et ab omni posteritate Domus Ottomanichae, quod perpetua fide, foedere ita essent conglutinati, ut nulla vis, nullius perterritus bello, nullave foelici aut adversa fortuna unus ab altero avelli vel in rancorem, invidiam, aut bellum deduci possent.

Írásában Kenderesy folytatólag bőven kifejti, hogy ennek folytán Báthory soha a törökre fegyvert nem fog, sőt bárki ellene indulna a töröknek 40.000 embert küld segítségére; jutalmul pedig a szultán még nagyobb támogatásban fog részesülni, mint János király fia részesült. E szövetség részleteit az Aly csasz kiséretében Erdélybe jött Kemény István tárgyalta meg Báthoryval titokban, míg a pápával való tárgyalásra Berzeviczy Márton indult Rómába.

Az állítólagos titkos török szövetségről való jelentés teljesen légből kapott, de arra minden esetre jó volt, hogy annak révén Miksa Kenderesy ajánlkozását igénybe vegye titkos tudósítóként. Így 1573 április 7-én már Raguzából írt az udvarnak az eleinte papi kinevezést váró erdélyi áruló, aki utána évekig állott a bécsi udvar kémszolgálatában. Az udvar azonban megjárta vele, mert — miként Forgách Zsigmond bőven megírta — leveleket hamisított, a portára jelentést tett a császár erőtlensége felől és hogy elgyűlöltek volna az országai s így most volna ideje, hogy „indolnának“ reá. Ezek az alávaló üzelmei kitudódván, Bécsbe vitték, kínzásokkal kivallatták és sokáig fogva tartották a hóhérházban. (Forgách Ferenc históriája 419—420. l.)

221.

Torda, 1572 november 18.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Hibás az a követének is kinyilvánított felfogása, mintha Erdélyt utódaiban a töröknek kötelezte volna el, mert csupán az történt, hogy a testamentumosok végzéséből is az athnamét leküldte a portára, hogy azt személyére nézve újra kiállítsák s aztán visszaküldjék. Ez azonban nem jelent semmit, mert az ország kormányzása nem az illető okmány szellemében, hanem saját hűsége és ő Felsege meg az ország iránti kötelessége szerint folyik. Az elhúnyt Csáky Mihály vagyona a bíróság végzése után jut felosztásra, az ingóságok felét örököseinek juttatva. Bajt okozott azonban Bornemisza Boldizsár váratlan halála, amiért a nála volt értékek kiadását özvegyétől fogja kívánni. De miután értékek hevernek Bekes Gáspárnál is, kéri intse meg, hogy azokat az országnak szintén kiszolgáltassa.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 100/1. Idegen kézzel írt, sajátkezű aláírási eredeti. Regesztája (tévesen november 14-inek írva) az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 424. lapja 4. jegyzetében.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc et Domine, Domine clementissime.

Post servitutis meae in gratiam M^{tis} V. S^{mae} addictissimam commendationem. Intellexi ex litteris nuntii mei, quod vehementer cupiebam: quid scilicet esset id, quod in me potissimum adversarii repraehenderent, nimirum me apud Turcarum imperatorem id maximopere agere, ut regnum in posteritatem quoque meam transferretur. Hoc ex sermone M^{tis} V. S. exceptum nuntius meus ad me perscripsit, quod quale sit, etsi omnes vident, sed tamen falsissimum esse facile convincitur, si Maiestas V. S. intellexerit, nihil tam integrum et sanctum esse, quin illi excogitatis et ementitis cavillis distorqueant et pro suo posse corrumpant. Initio enim administrationis Maiestas V. S. clementer nos hortari dignata est, ut communi consilio negotia publica tractaremus: quo mihi nihil potuit accidere gratius. Itaque ex sententia non nostra solum, sed etiam Michaelis Chaky, Casparis Bekes et aliorum testamentariorum placuit omnibus, uti defuncti principis diploma sive donationales litteras, quod Athname illorum lingua vocatur, ad portam remitteremus et in personam meam confirmandum curaremus; id autem eo consilio, ut mature in omnem fortunae casum nobis et patria consultum esset. Itaque litterae illa qualescunque fuerunt, ita et confirmatae sunt, et mihi remissae. Sed de verborum et sententiarum continentis, quia opus non fuit, nec mihi fuit curae, non apertas, sed clausas et obsignatas nunc quoque habeo: nec adhuc scio, quid illis ipsis contineatur. Sed esto, sit iisdem litterarum tenor, non enim fuit tutum gratiae illius contradicere aut reluctari; non tamen, quod ego ad id unquam aspiraverim, aut peculiariter in porta egerim doceri potest, sed ex confirmatione diplomatis factam esse certo constat; quae res tantum abest, ut M^{ti} V. S. displicere debeat, ut, quotiescunque occasio ita tulerit, in promptu sit conservandae huius provinciae modus, tam diu, donec praesentis administrationis termini duraverint. Cum igitur, Imperator clementissime, non in diplomatibus Turcarum imperatoris, sed in fide mea omnis huius provinciae administratio sita sit, Maiestas V. S. clementer sibi persuadere dignetur me nequaquam egressurum esse limites meos, nec unquam iuribus corona derogaturum esse, sed id, quod debeo patriae ac M^{ti} V. S. per omnem vitam exhibiturum me promitto.

De rebus Chaciorum volebam quidem nonnisi re penitus absoluta M^{ti} V. S. scribere, sed quoniam ipse Bekes, ut in aliis, ita in hoc quoque impedimenta vana quaerit et excogitat, se pro testamentario gerens, licet ille intestatus decesserit, sic res eorum habere clementer accipiat. Intellecta benigna voluntate M^{tis} V. S. in exigenda ab illo ratione, regnicolas sedandos esse suscepti. Sed, quod Dominus Chaky iam dudum a suis fratribus divisus, intestatus ac sine semine decesserit,¹ more solito regni propinquos in iudicium vocavi, quoniam autem litterae donationales per eum in propinquos etiam impetratae essent, bona et iura possessionaria ipsis sunt adiudicata: res vero mobiles, ut divisi ac intestati, fisco sunt universae adiudicatae. Tandem ad eorum intercessionem, maxime tamen M^{tis} V. S. admonitionem benignam universas agrilationes, allodiationes, sed et vestes ac omnia domus clenodia ipsis integre, auri vero et argenti partem mediam condonavi. Unde litterae compositionales utrinque factae sunt, ac ad recipiendas res eius missi sunt homines idonei cum altero fratrum Chaciorum. Sed cum Bornemyza de totalibus apud se habitis rebus quietantiam postularet, nostri vero fide mediante, ex iudicii decreto, omnia reddenda postularent, moram obtulit causae: inter haec vero subitanea morte obiit, ac ita tandem cum coniuge de reddendis rebus transactum deliberatumque fuit. Ad Becesium autem cum ventum fuit, dixit, se habere mandatum a M^{te} V. S. ut, nonnisi ad litteras M^{tis} V. S. eas tradat: Ita legitimum cursum et compositionem turbat ac omnia tentare non cessat, quibus mihi magis ac magis detrahat. M^{ti} igitur V. S. supplico, dignetur mandare, ut ex contractus ratione res apud se depositas bona fide semota cavillatione reddat, id enim M^{tem} V. S. pro sua erga nos perspecta et oblata saepe clementia nostraeque auctoritatis per M^{tem} V. S. confirmatae habita benigna et decenti consideratione, ut faciat vehementissime obsecramus. Denique in gratiam M^{tis} V. S. nos omnibus temporibus etiam atque etiam commendamus, quam Deus omnipotens felicissimam vivere et imperare faciat. Datae in Torda XVIII. Novembris. Anno domini M. D. LXXII.

Eiusdem Sac^{mae} Cef: Regi^{que} M^{tis} V^{re}
 fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
 de Somlyo: ppa

¹ Értendő Csáky Mihály volt kancellár hagyatéka, amivel sok baj volt.

Megjegyzés. Az egykor oly nagy befolyású kancellár — Csáky Mihály — halála napját sajátosképen nem ismerjük pontosan. Gyulafy ugyanis ennyit jegyzett fel róla: Moritur Albae Iuliae intra 11. et 12. horam meridianam,¹ de elfeledte hozzá tenni a hónapot. Ez azonban valamelyik tavaszi hónap lehetett, mert az 1572 május 25-én megnyílt tordai országgyűlésen mint megholtról emlékeznek róla.² Viszont e gyűlés végzései már Forgách Ferenc kancellár ellenjegyzésével adattak ki.³

¹ Gyulafy följegyzései II. rész 13. l.

² Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 529. l. ³ Ugyanott, az 531. lapon.

222.

Kolozsvár, 1572 december 6.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Meghívó a Kolozsvárt, 1573 január 1-én megnyíló részleges országgyűlésre.

Megjegyzés. A hat napig tartott országgyűlés végzései megjelentek az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 531—5. l.

223.

Kolozsvár, 1572 december 9.

Báthory István vajda Mehmet pasának.

Válasz. Értesíti Bogdán moldvai vajda üldözése és Kassa felé való menekülése felől.

Staatsarchiv. Wien. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 646. l.

Rendeletét véve gondom van palatinus Moldaviae Ioannes Vaivoda Bogdanum kézrekerítésére, hogy azután a portára küldhessem. Ezért amint hírért vettem, quod ipse cum 27 hominibus de Polonia exivisset et in ditionis nostrae villam quandam pervenisset, praefectus meus statim summa celeritate ipsum opprimens duos ex eius comitibus pugnantes interfecit caeterosque una cum Bogdano captivos cum ad me, secundum mandatum meum adduceret, subito milites Germanici mit sem sejtő embereimet meglepték s a vajdát kezökből kiragadva abduxerunt; miként erről élőszóval Mustapha chiaust is bővebben tájékoztattam. Datum Coloswarij, nono mensis Decembris 1572.

224.

Roma, 1572 december 28.

XIII. Gergely pápa Báthory István vajdának.

Válasz. Örömmel vette Berzeviczy Márton által nyilvánosan és magánkihallgatáson átnyújtott leveleit. Dícséri a katolikus vallás ügyéért való ügybuzgóságát és kéri állítsa vissza az Erdély-

ben megszüntetett püspökséget. Szeretné, ha Forgách Ferenc megmaradna választott papi hívatásában, de azért — a fejedelem iránti tekintetből — hajlandó foglalkozni kérése tárgyával, habár nem tudja, felszentelt pap-e vagy nem.

Arch. Nat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. I. köt. 36—37. 1. Hibásan 1572 dec. 29-i kelettel.

Dilecto Filio Nobili viro Stephano Bathorio Transylvaniae Vaivodae.

Gregorius PP. XIII. Dilecte nobilis vir. Salutem et Apostolicam benedictionem. Gratissimae fuerunt nobis literae nobilitatis tuae, tum illae, quas in praestanda tuo nomine nobis, atque huic Sanctae Sedi obedientia coram Venerabilibus fratribus nostris Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus reddidit dilectus filius Martinus Berzevicus, orator tuus, tum etiam, quas privatim reddidit.¹ Quod catholicam istic religionem pergas reducere et tueri quantum potes; id agis eo maiore apud bonos omnes cum laude apud Deum cum praemio, quo nihil potes facere praestantius, neque eidem Deo gratius. Cui quidem tuae optimae voluntati et labori non ignoras quanto adiumento sint pastores, quamque male cum ovibus agatur, ubi desunt, qui lupos arceant, quique gregis ipsius iacturam suam ducant. Cura igitur, ut Episcoporum istic ordo restituatur, quem Superiorum Principum iniuria oppressit; a quorum sententia et moribus, ut longissime abis, sic eorum impie facta, te tua pietate correcturum, neque tam egregiam occasionem amissurum tibi ipsi, tuis, Catholicae Ecclesiae praeclare consulendi non dubitamus: haec enim suas recuperabit Antistites; tui pastores; tu ipse fidissimos atque assiduos ad Deum deprecatores. Agnoscunt nunc illi, sed sine fructu suam impietatem, qui tam graviter Ecclesias oppresserunt, quorum gloria periit cum sonitu; cernitur memoria cum infamia; sempiterna cum interitu manent supplicia.

Franciscus Forgachius tuus gratius nobis fecisset, si ex Apostoli sententia in ea vocatione, in qua a Deo positus erat, stetisset. Sed nolimus tibi roganti deesse, itaque cum ignoraremus quosnam ille sacros ordines suscepisset, id quod potuimus fecimus, ut de subdiaconatu et diaconatu dispensaremus, praesbyteratum attingendum non duximus, quod si forte Franciscus in tali ordine est, poterit tuo benefico in eo facilius retineri, si eum alicui ex ipsis Episcopatibus, quos diximus, ab aliis princi-

¹ Követsége részleteit előadtam Berzeviczy életrajza 74—80. 1.

bus oppressos fuisse praeficiendum curaveris, atque hinc restituendorum Episcopatum initium feceris, quo etiam facto, uterque sua potestate, tu laica, ille ecclesiastica vestrum populum in catholica religione retinebitis habebisque in ea re adiutorem hominem, ut tibi propinquitate coniunctum, sic etiam fidelissimum. Si quid autem erit, in quo nostra et Apostolica auctoritate atque opera catholicae istic religioni, aut tuae dignitati et amplitudini adiumento esse possimus, nihil est, quod magis facere cupiamus. Haec omnia et ab oratore tuo, et a dilecto filio nostro Cardinale Comensi fusius accipies, quibus eandem, quam nobis fidem adhibebis. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XXVIII. Decembris 1572. Pontificatus Nostri Anno primo.

225.

Kolozsvár, 1573 január 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Elismervény Beszterce város huszadjövedelme bérletéről.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Pátens-alakú. Az állami pecséttel lezárva.

Nos Stephanus Bathorÿ etc. Recognoscimus per praelentes nos Vigesimam Ciuitatis Bistriciensis hoc anno praelenti Dominis Iudici Juratis ciuibus et consulibus Ciuitatis illius, solito arenda pro florenis aureis Septuaginta, qui quidem aurej in monetis cum additione denariorum 58 resoluti faciunt in currentibus florenos Centum decem denarios 60 locauisse. De quorum restitutione ipsos testimonio praelentium securos facimus. Datę in Colofwar die quinta Januarÿ. Anno Domini 1573.

Stephanus Bathorj

de Somlyo. ppa

(L. S.)

226.

Kolozsvár, 1573 január 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjék Szebenbe termelt aranyukat-ezüstjüket a megnevezett aranybevéltő cement-napra.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

I. 20

Cum No6 ad festum beatorum Fabiani et Sebaltiani Martirum proxime venturum in Ciuitate Cibiniensi Cementum celebrari facere instituerimú6, Pro eo committimú6 vobis firmiter, vt vos quoque ex illa Ciuitate veltra Byztriciensi Totum et omne Aurum

elaboratum et per vos campum ad praescriptum diem in Ciuitatem Cibiniensem in Cementum Nostrum administrare ac ibidem in medio vestri proclamari et publicari facere debeatis vt ex pertinentiis etiam eiusdem Ciuitatis vestre omne Aurum in Cementum inferre debeant assecurantes eisdem, totum Aurum per ipsos in cementum illatum integre recepturis saluisque personis redituro; nec secus feceritis. Datum in Ciuitate Colofwariensi 5 die Ianuarij Anno domini 1573

227.

Kolozsvár, 1573 január 9.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Staatsarchiv. Wien. Kiadva az Erd. org. gyűl Emlékek II. köt. 535—6. l.

Tudósítja a török szárazon és vizen való készülődéséről, továbbá, hogy az évi adót neki megküldte s azt, mint rendesen, kedvesen fogadták.

228.

Gyulafehérvár, 1573 január 22.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A házasságtörésen ért Weres Jakab besztercei kórházfelügyelő halálos ítéletét megváltoztatván, könyörgésére elrendeli, hogy őt csupán a városból, ne az egész besztercei megyéből utasítsák ki.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Pátens-alakú.

Stephanus Bathory etc. Quamuis nos ad instantem intercessionem Circumpecti Jacobi wereb, Magistri xenodochy ciuitatis vestrae Biltricienſis, ex leuitate misericordiae nostrae super crimine adulterij, in quo ipse extra Thorum suum coniugalem cum quadam puella Anna vocata, ancilla videlicet sua deprehensus est gratiam mediante literis nostris capiti, rebusque suis vniuersis fecerimus, tamen cum Intelligamus ex Significatione vestra Eundem Jacobum wereb, alia etiam vice, fide et promissione sua interposita videlicet se ab Eiusmodi crimine Immunem praeserturum, hoc facinus adulterij iterasse, Id vobis ad instantem petitionem vestram propter deuitandum huiusmodi facinus per praesentes Annuimus et concessimus, vt rebus ita se habentibus vt praefertur, Annotatum Jacobum Vereb ob iterati criminis et facinoris et adulterij e ciuitate saltem Biltriciensis, et non ex districtu eodem Biltriciensis amovere et propellere possitis et valeatis, prout Annuimus et concedimus praesentium per vigorem, salutis tamen persona, rebus, Bonisque Eiusdem Jacobi wereb,

univerſi6 Exiſtenti6. Datum In Ciuitate Alba Julia, die vigefima Secunda January, Anno domini Milleſimo Quingentefimo Septuageſimo Tertio.

Ellenjegyzte: Franciſcus Forgach: de Gimes: mp:

Megjegyzés. A beſztercei kórház (xenodochium) létezése 1295 óta követhető oklevelesen s mivel annak felügyelője mindig egy szenátor volt,¹ a fenti kellemetlen eſet nagy feltűnést keltett a városban.

229.

[Istanbul,] 1573 január 25.

II. Szelim ſzultán Báthory Iſtván vajdának.

Rendelet a Szalonta körüli magyar rabló katonák kiirtására.

Allami levéltár. Iſtambul. Kiadva Karácson: Török-magyar oklevéltár 104—5. l.

Érteſülvén, hogy Bethlen Károly, aki annak előtte az iſzlámra tért, de Erdélybe visszatérve, újra keresztény lett és Szalonta faluban sövény-építkezéſű udvarban lakik, néhány haramia kíséretében rabolja és pusztítja a Sarkad körüli falvakat rendeli, hogy hűséges ſzolgalat és őszinte odaadása követelménye szerint az említett párkányt felégetvén, a bennök levő gonosztevőket kézrekerítse és megfenyítse. A 980. évi Ramazán 21-én.

230.

Gyulafehéroár, 1573 január 25.

Báthory Iſtván vajda Blandrata Alfonznak.

Malacarne: Commentario su Biandrata 116. l.

Salvus conductus pro iuvene Alphonso Blandrata, qui cum duobus ſervitoribus et equo ad manum pro gestandis reculis Poloniam proficiscitur.

231.

Wien, 1573 január 26.

Miksa eſászár-király Báthory Iſtván vajdának.

Figyelmébe ajánlja Kápolnai Bornemisza Boldizsár ügyét, miután annak elintézése a reá bízott erdélyi részekben az ő hatás-körébe tartozik.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Mittimus tibi his nostris inclusam supplicationem fidelis nostri Mag^{ci} Baltasaris Bornemýzza de Kapolna, melyben sokat pana-

¹ Molitoris Károly beſztercei lelkész tanulmánya alapján.

szol de variis incuriis, amiket a noverca sua és másoktól szenvedett.¹ Néhai atyja iránti tekintelből könyörgését meghallgatván, ügye elintézését reád bízuk: Nam, quum te in partibus istis Regni nostri Hungariae Transsylvaniae ea auctoritate et potestate constituerimus, ut vices illic nostras geras et nostram personam repraesentes,² az ilyen ügy elintézése tibi incumbit; etc.

232.

Gyulafehérvár, 1573 január 27.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Nemes Bárány Pétert fegyverekért a hatalma alá tartozó részekbe küldvén, engedélyét kéri, hogy azokat zavartalanul meghozhassa neki.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Eredeti, sajátkezű aláírással.

Misi hunc servitorem meum nobilem Petrum Baran in certis negotiis in partes Superiores ditionis S. M^{tis} Vestrae, cui arma quoque aliqua et instrumenta militaria, partim in usum nostrum, partim meorum inibi coemenda commisi. Kérem tehát, dignetur literas annuentiae ipsi Petro Baran concedere, hogy azokat szabadon meghozhassa, mivel tanta enim apud nos est artificum armoriorum inopia, ut nisi aliunde nobis in hac parte provideamus, competentia nusquam hic habere possumus et instrumenta; etc.

233.

Gyulafehérvár, 1573 január 28.

Báthory István vajda Brassó város tanácsának.

Nyugtázza az idej adójuk számlájára küldött sós hal és olaj vételét.

M. N. Múz. kvár. Budapest. Törzsanyag. Eredeti.

Prudentes Circumspecti nobis dilecti. Salutem et fauorem. Pisces Barillas trecentos et viginti florenis quinquaginta et vno emptos, olei autem oliue libras octoaginta octo pro florenis septemdecim et denariis sexaginta emptas nobis administrarunt, quorum praecium ex praesenti contributione leuare potestis. Datum Albe Julije 28. die Januarii. Anno domini 1573.

Stephanus Bathorj
de Somlyo ppa

Külcíme: Prudentibus Circumspectis Judici et Juratis Ciuibus Ciuitatis Brassowiensis. Nobis dilecti.

¹ Nincs a levél mellett s így ennél egyebet róluk nem tudunk.

² Ime, miként értelmezték Báthory István annak idején tett hűségi esküjét a bécsi udvarban, ahol „az erdélyi részeket“ a császár adományaként adottnak tartották, őt meg a császár-király helyettesének tekintették!

234.

Venezia, 1573 január 31.

Naiboda Bálint tanár Báthory István vajdának.

Neki ajánlja csillagászati művét, azért is, mert arra Páduában magyar tanulók közt készült, amilyen unokaöccse, Báthory István, aki ott Kovachóczy Farkas vezetése alatt folytatta tanulmányait, de maga is szívesen foglalkozott vele. Művét a Rómából megtért s most Erdélybe visszainduló Berzeviczy Márton aranysarkantyús vitéz által küldi neki, miután jog szerint az őt illeti meg és munkája is nő értékében, ha ajánlását elfogadja.

Naiboda: Primarum de Coelo et terra institutionum előszavából. Apponyi: Hungarica no. 457.

Illustrissimo Principi ac Domino, Domino Stephano Batoreo de Somlio, Vaivodae Transsylvaniae, Domino suo clementissimo Valentinus Naiboda S(alutem) D(icit.)

Non est locupletior, nec nobilior, nec antiquior, nec firmior, aut cognitu dignior ulla pars Philosophiae, quam de motibus corporum coelestium disciplina, Dei donum maximum, et praecipuam procul dubio humanae sapientiae partem complectens. In univ-
ersum vero omnium artium genitricis causae, plurimum distant ab usurpatione seu exercitatione earundem; etc.¹

Verum haec et his similia vana commenta, si quis congerere vellet, non una epistola, sed pluribus opus esset voluminibus. Neque feci ipsorum mentionem, ut mordicarem quempiam, vel aliquam acuminis aucuparer gloriam ab expositione earum rerum, a quibus omnem abesse subtilitatem maximus laus est, sed potius, ut recte, fideliterque monerem studiosos et ad hanc disciplinam primum accedere volentes lectores, maxime vero eos, in quorum gratiam haec elementa condebam, et quibus auctor et suasor fueram, ut cum reliquis Philosophiae studiis, has quoque necessarios et ad excolendum pariter ac vegetandum, acuendumque ingenium humanum aptissimas artes coniungerent, inter quos praecipuas partes tenebat illustris iuvenis Stephanus Batoreus, nepos tuus. Ipse, ut non solum nomine et natalibus illustribus patruum referat, verum etiam ipsa virtutis, actionumque praeclararum pulchritudine suo tempore, locoque imitari possit, pro viribus sibi laborandum esse recte iudicat in omnibus iis disciplinis, quibus et Plato naturas optimas instrui praecepit, et illustrium natalium splendori maxi-

¹ Következik egy több lapnyi értekezés a csillagok járásáról s a mértan és csillagászat fontosságáról, telve tudós idézetekkel és kitérésekkel, amit — helyszűke miatt — még kivonatossan sem mutathatunk be.

num decus accedere solet. Ac habet ille quidem secum suarum actionum inspectorem, studiorumque ducem virum solertissimum, nobilissimumque atque ingenio et doctrina multiplici aequae ac diligentia praestantissimum. Wolffgangum Kovaciocium: audit autem et alios in Italia viros in tota Philosophia clarissimos. A me vero tanquam fortuito adveniente, exceptoque contubernali, accepit numerorum, figurarumque instructiones necessarias, et de rebus coelestibus seu astronomicis talem fere institutionem, qualem hic typis excusam in suum omnium studiosorum emittebamus; etc.²

Tibi vero, Princeps Stephane, hoc opus esse iudicabam offerendum, tuaeque tutelae commendandum, tum quia in contubernio tuorum natum esset, et ob id iure quodam ad te pertinere videretur tanquam evidens argumentum, unde ex parte videres, qualibus et quam dignis, sibi que convenientibus studiis ii ducerentur; tum vero, ut hic noster labor maiorem assequeretur dignitatem, pariter ac gratiam, et calumniis obtrectantium fieret minus obnoxius, ad quae omnia plurimum valere persuasum habebam illustrissimi tui nominis auspiciis, neque defuturam tuam virtutis studio tuitio-nem. Videbam enim, quomodo maximis in bello rebus praeclare gestis et singulari circi totam gubernationem sapientia, iustitia, benignitate, continentia, mansuetudine et aliis summis virtutibus, quae tibi Transsylvaniae principatum sublimemque illam Vaivodae dignitatem pepererunt, ubique gentium egregie floreres et ad haec omnes ingenuas, Dei indicativas et ad liberalem educationem, vitaeque hominum necessarias disciplinas serio tutari et plurimorum honesta studia fovere et erigere, imo vero ipsemet omnium optimas quasque scientias excolere dicereris a multis, maxime vero in tota Philosophia peritis; etc.³

Quapropter minime diffidebar, quin has quoque nostras de coelo et stellis tuoque illustrissimo nomini inscriptas paginas esses admissurus et excepturus benigne et convenienter iis virtutibus, quae in te sunt et celebrantur heroicae et singulares. Nec fui deter-ritus a proposito locorum dissidentia tam magna, nactus oppor-tunitatem ex Legato tuo, viro clarissimo aequae ac humanissimo Martino Berzeuiceo, Equite aurato, cui hinc ab expeditis negotiis, quorum causa Romae praesertim abfuerat, in Ungariam reversuro, committere licuit deferendam hanc strenam, tibi in huius novi anni principio, omnis boni gratia destinata, quae ut tibi ne sit

² Elhagyunk 26 sort, melyben szerző tudományos szaka fontosságáról szól.

³ További három lapnyi elmélkedés, idézetekkel.

ingrata, rei vero literariae utilis, vehementer opto.⁴ Bene et feliciter vale, Princeps Illustrissimus. Venetiis, anno salutiferi partus. MDLXXIII. Pridie Kalendas February.

Megjegyzés. A sajnálatunkra csupán szemelvényekben bemutatott fenti szép levél írója kölni születésű matematikus volt, aki sok vándorlás után, tanulmányai végeztével Páduában telepedett meg és tanításból, külföldi pénzes diákok előkészítéséből élt. De amellet csillagászáttal is foglalkozott. Később az az előérzete támadt, hogy erőszakos halállal fog kimulni s ezért (jövedelmező konviktusát felosztatva) egy nyomorúságos lakásban meghúzódva tengette életét, magába zárkózva tanulmányai közt. Midőn azonban egy ízben házbérével adós maradt gazdájának s az érdeklődni kezdett iránta, kénytelen lévén ajtaját rátörni, a tudós férfit vérbefagyva találta dolgozószobája padlóján; hanem gyilkosát soha megtalálni nem sikerült a hatóságoknak. Így szegény, nyilván a Báthorytól remélt anyagi támogatástól is elesett, amire levelében célzott és érdekes műve alapján joggal számíthatott a mecénás fejedelemtől.

235.

Istanbul, 1573 február 2.

Bálintit Tódor követ Báthory István vajdának.

Jelentés az elmúlt ősszel lefolyt vízi csatáról, amelyben az olasz gályák a törökökét leverték és Haszán pasa fiát is megölték. Erre most a szultán újabb nagy hajóhadat rendelt, míg szárazföldön maga fog indulni Nándorfejérvárig s onnan tovább Magyarország felé. A gyulai bég levele Bethlen Istvánról, aki egy kastélyt csináltatott s benne lévő embereivel sok kárt tesz a törökökben; éppúgy mint Bethlen Farkas is. Ezért levélíró vigyázásra inti a fejedelmet.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Egykorú másolat.

Nagylagos Kegielmes Vramnak Bathory Iitwannak Erdely wajdanak Eoreoke walo zolgalatomat ayanlom Nag[yfagod]nak mintt kegielmes vramnak.

Ezt akarom Nag[yfagod]nak twttara adny az Eozy Chiazar hada az vyz had feleol. Az olazok meg zallottak wolt Theoreok Chiazarnak egy varat kynek Nerawyn newe azt negied napig wittak. Az Theoreok Galliak Mottwinnal egy varnal woltak chiak egy meelfeold hozzaÿok vgy erttywk hogy azert zallotak wolt azt az warat meg hogy az Theoreokeot ky chialhalsak Mottw[i]n alol wiadakra. Azert azok nem jwttenek ky mert Chiazartwl nem wolt hagywa hogy meg vyanak, hanem Hwzayn palsanak hirre teottek e6 Zyawznak. Azok jewttek wolt az war

⁴ Fontos adat Berzeviczy Márton hazaindulása idejéről.

legittfegetere, es egy nagy hegyre fel wontak wolt az Algywkatt wgy leonek wolt az olazokra. Az olazok hogy meg lattyak hogy nem maradhattnak az war alat fel keoltenek es chiak ottan keozel egy edef wÿzre Zallotanak, e6 kÿ wontak wolt az Galliakbol az Taraczkokatt, es az vÿz parton helyheoztetek wolt ewket es az Theoreokeok ereofsen harchioltanak welek. Azert wontak wolt ky az Taraczkokat hogy nem hadnak wolt az olazoknak az vÿzbeol itattnÿ. Azert ewk igaz amitt wettek az wyzben menÿ Szewkleg wolt nekik e6 onnet fel keoltenek el mentenek. Meg izente wolt az olaz Capitan az Theoreok Capitannak, hogÿ kÿ Jewÿen az war alol es meg vÿyanak. Az Theoreok Capitan azt Izente hogy nem Ewe sem az nep sem az Galliak hanem Chiazare, Nÿncz hagywa nekem wgymond hogy meg vÿyak weletek, hanem chiak hogy az varakat eorÿzem. De wagion en magamnak eott Galliam kÿwel Zabad wagiok, Teis Jewÿ eott Galliawal kÿ, azokal vywuk meg az kynek iften agia legien aze. Azonkeozben Chiazar ky akar wala menny ket napy Jaro feoldre Constantinapolytwl negywen napra nyw laznyÿ. Jwta azonban az Tengerÿ Capitan es mond Chiazarnak hallom wgymond hatalmas Chiazar hogÿ ky akarÿz mennÿ Constantinapolybol. Azert keonÿeorgeok Hatal[malsagod]nak had el azt az vtat chinallyunk Galliakat. Azert Chiazar meg halwan el hagia az vtatt. Ez eozel az olazok kwltek wolt wyzen egy Nagy Galliat eleol az Teoby Lesben wolt. Hazon palsa fia meg lattia az egy Galliat, welÿ azt hogÿ eleft wyznek az olazok wtan rayta Eot Galliawal rea ewtt, az Lesbeol az teobÿ kÿ jeonnek, meg wÿnnak az Theoreokkal az Hazan palsa fiat meg eolÿk az ew faiat el wezik az teobÿ el Zaladnak. Ez eozzel teortent dolog ez.

Moft az Chiazar nagy hadatt Inditot az wyzen, harom za Gallia lezen az kikett eweznek, e6 nagy Barkak ky azt mongia hogy Tyzen eot lezen ki azt mongia hogy hwz lezen. Tyzen meg Maonna hayo lezen. Mind ezek eleot Pihalÿ Passa lezen few e6 az Tengerÿ Capitan, e6 mind az vdwarbelÿ Zpahiakat wetik az Galliakra es az mely Zpahiak Jancharok Az vÿzÿ Beglerbegleg alatt wannak azokatis az Galliakra wetik. E6 myndenwtt Chiazar Soldott kyaltatt, azokatt az Soldosokatt Barkakra es Maonnara wetÿ. Azoknak afelett Chiazar alaphãtt ad Annekwl Etelett. E6 az lewantak¹ az ewnnen Gallaiokon lez-

¹ A mai „levente“ szó értelmében, másképp *levend* azaz önkéntes csapat, különösen az, amely a helytartó pasák zsoldjában állott vagy a hajóhadon szolgált. (Thury.)

nek. Most oly hada megien Chiazarnak az vÿzen hogy Zabaddon zemben wyhattnak az olazokal. Az Zarazon Chiazar Zemelye zarent el Indwl es wgy Erttywk hogy Nandor Feyerwarig el megien. Immar onnet nem twgia lenkÿ howa akar mennÿ. Ky azt mongia hogy Eger ala megien, ky penig azt mongia hogy Zador ala E6 wgÿ erttywk hogy Martiufnak hwzad napian Indwl ky Conftantinapolybol. Azt hallywk hogy az Ky6barÿamok Drinapolnal lezen az ew Kis bariamok penig efik Zentgieorg nap eleot Tyzen cotteod nappal.² E6 az Tatarokerthi6 el mentek hogy kett negywen ezert hÿanak kÿ benne. E6 az Tatar hamnak kewldeot Chiazar egy lowat egy Barfont, egy zabliat. Kewlde ilmet egy Bwdaÿ Chiawzt e6 az Nemett Keowetis egy Emberet Nemett Chiazarhoz Bogdan waÿdaert. Most Chiazar hetedik wezertis Chinala kÿ Mÿzyr palsa wolt Annak eleotte.

Az mikor el jeowe Daczo Jano6 Chiazar fiatwl meg adok az Chiazar fia lewelett Chiazarnak kit kwldeot wolt. Azert az palsa meg magiarazwan az lewelett monda azt iria az Chiazar fia az Erdely Vaÿda hyw az Chiazarnak. Ew magais ezert monda az palsa Twdom enÿ6 azt hogy hyw az Erdely Wayda mert En Gyergiam en gywgiottam ewtett meg. Annakwtanna Negied nap Mwlwa el hywa bennwnk az Palsa az Dywanban mind harman ot woltunk: az Gywlaÿ beg lewelett meg magiaraztata. kyben Iria hogy egy Bethlen Istwan newew legenÿ egy Castelt chynaltatot az Castelyban lok latrot tartt kik az Chiazar witeziben lok kartt teznek. Azert az Palsa monda nekunk hogy erreol elmerem meg ha az tÿ wratok az Chiazarnak hywe, hogy ha meg fogia Bettlen Iftwant e6 Lanczban ide kewldÿ Chiazarnak, e6 az Casteliat el hannia Az Bettlen Farkafrais lok panaz wacion hogÿ lok Latrot tartt e6 Chiazar feoldet pwztittiak. Azert hagia aztis az palsa hogy el wegie N[agyfag]od Betlen Farkastwl az Tyztett e6 Erdelyben agion N[agyfagod] tyztett neky. En ez halwa el menek az Gywlay beghez e6 zollek neky. Monda azt az beg hogy kerde twlem az palsa mint tarttia magat az Erdely wayda. Mondekwgmond ha az Pyacson wette wolna meg N[agyfago]dis de nem lehattne hyweb. Azert Na[gylag]od wgy wigiazon e6 wgy tarchia magatt hogy annak itt az portan igen hyzik Zawatt. Jo azert N[agyfagod]nak wele barattkozny e6 walamywel meg talaltaÿnÿ. E6 meg hadnÿ az wegekben. hogy ne archianak nekÿ ne panazolhasson N[agyfago]dra.

² Vagyis április 8-án.

Mynden dologra az mintt Isten Ertelmezt adot meg feleltem. Az wriften hozgabichia eletet N[agyfagod]nak. In felto Purificationio Marię Constantinopolj 1573.

In Scedis erat Icriptum:

Ezer Monda az Palsa hogy Bathorý Istwan en giergiam eó en gywtotam meg. Twdom penig hogy eorwl az hadnak. Azert kez legien az hadra.

Kegielmeó wram ezt Erteom az Ilmereok által az Chiazar hada feleol hogy Chiazar zemelye zerent Feyerwarig el megien onnet az Eleft az Zawan wyzý fel de ew magat lenkj nem twgia hol marad meg. De altalanfogwa az hadat Zador ala bochiattia. It ollian hyre wagion hogy N[agyfagod]dat Chiazar hozza eleyben hya eó ha nem hynais de N[agyfagod]nak eleyben kel menný Aian-dokal mint Kyraly ment wolt Az wen Chyazarhoz Ayandokal.³

[Az irat élen:] 1573. Exemplum literarum Theodori Balintit oratoris nostri in Porta Excelsa per Ioannem Daczo die 12 mensis Martii allatarum.

236.

Istanbul, 1573 február 9.

Ahmat csausz Báthory István fejedelemnek.

A szultán hadi készületéről. Panasz az erdélyiek török földre való becsapásairól. Ezer mázsa puskaport kíván Temesvárra a török gályák részére. Maga számára a csausz egy páncélt, négy igáslovat, egy társzekeret meg egy aranyozott sisakot kér pénzért, hogy avval indulhasson hadba; bár az indulás ideje még bizonytalan.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Mindvégig sajátkezű.

Eöröke walò zolgalatòmnek othanna minde[n] maga[m] aian-lafath Irom Nagýffagodnak mind bizòth Wramnak, Tòwabba azth Irhatòm nagýffagòd nak hògý az hathalmaó chazarnak nagý kýzòlethe wagýòn kýkelethre zemele zerenth Istennek segýchýgý wel hadban indòl bar az òzòk Ebideth bòwen kýzýchchenek merth elegý wendegegek lýzen Towabba az gýolaý begý panazòl kod wan Irtha wòlth porthara hògý mikòròn az zak marbòl eó thòkaibòl eó Echedbòl thýz Ember kiìone chethara hath az Erdel hòz thartò zò palankòk ròl eó kastelòk bòl azòk melle annyra gýòlakòznak hogý zanthalan nagý feregý lýzen ozthan ògý Jònek chazar biradal maban nagý kar thewýn El mennek mikòròn

³ Az 1566-ban elhalt II. Szulejmán szultánhoz II. János király.

El òzònk hath wagÿ bethlen farkaf palank iaban be mennek wagÿ Izakaban belÿben ðe3nòben be mennek mikòron chazar zòlgaÿ oda war ala mennek hath az warak bòl hòz3a jòk lònek az lathòròkath penek be fogadnak ha azòk IlEn modon nem fe3ÿthene nek hath Egÿ IEM zaladna benne e6 az nagÿfflagòd mehemed passa nagÿfflagòd apia Im dacho ianofTòl Egÿ Ieweleth kòldòtthe e6 Enne kem e6 megÿ hatta hògÿ Iriak nagÿfflagòd nak e6 kÿwanfaga az nagÿfflagod]ihòl hogÿ Ezer malza pòrka pòrth kòldene Temefwarban e6 Temefwarÿ passa Ide kòldÿ merth azerth kÿwania hògÿ òmmaga galiäban thethethne az pòrth merth òmmaga penzen thÿz galiath chÿnal thatta e6 mind òmmaga zòlgaÿ Ie3nek benne mindE[n] galiaba[n] 3az 3az malza pòr lenne benne nagÿfflagod az Istennerth gòndòth wefeliòn Erre loha nagÿòb zòlgalattal nem kerel hethÿ ked weth mind awal az I[]tannerth nagÿfflagòd megÿ kòlgÿòn Ezer malza pòrth nem fokath thÿzen jòl thògÿgÿa nagÿfflagod hogÿ az Egÿ E[m]bernek kedweth kel kerelni megÿ ònnen maga wra az hathalma6 chazar IEM 3EGÿE az ò kedweth ha ò azth miwelÿ hath Egÿebek annal Inkab kedweth kel kerelnie de mind az althal nagÿfflagod megÿ kòlgÿòn az pòrth mi nem fokath thÿzen e6 hÿw lÿgh nek nagÿ iele en nagÿfflagòd [nak] hÿwen megÿ akaròm zòlgalni

Towabba EN e6 Nagÿfflagod nak Azòn kònòrgòm hògÿ nagÿfflagod megÿ fe3ÿthene moltanÿ zòkfÿgembEN Egÿ zÿp wikòn panchÿlth e6 nÿgÿ òregÿ zekerel lòwakath Egÿ thar zekereth e6 Egÿ Egÿ zÿp araniaf lÿfakòth e6 kòlchÿgeth kerek nagÿfflagòdthol hògÿ kiwel EN e6 hadban mehellek e6 nagÿfflagò[d] newiwel dÿchekediEM ògÿan nagÿfflagòd hÿzem kihaiaiath Illek hadban kezÿthene Egÿ rÿzre nem chak az EN zòkfÿgemre hanem nagÿfflagòd nak EN e6 awal zòlgal hathòm dògÿa nagÿfflagod had dòlgath mindenth pÿnzen adnak Inkab a keth zer walò ðeragaban adnak ith penik Igen foztha az kalaltòròm ha maftanÿ zòkfÿgemben megÿ nem fe3ÿthÿ nagÿfflagòd hath thodòm hògÿ ma6 wilagòn megÿ nem fe3ÿthÿ hezem zòlga az wrathòl Illek kÿrnÿ bizòn Ennekem nagÿòb zòkfÿgem nem leheth mind mafta ha nagÿfflagòd mafta nem wefeli gòndòmath EN nem thòdòm mimodo[n] Indòl hathòm Im themefwar bòl az EN IeweleMwEL Egÿ E[m]BEREM megen nagÿfflagòd hòz hath attòl kòlgÿòn nagÿfflagòd EN e6 megÿ zòlgal hallam nagÿfflagod nak

Tòwabba hathalma6 chazar bizonial El indòl hadba[n] megÿ bizonial nem Irhathom nagÿfflagodnak: merth lenki nem thògÿgÿa

merre megyn az òthan ýó mikòròn megý Erthem hath megý JE-
 lenthòm nagyfflagò[d]nak az isten Irth minde[n] thýzen òthed
 napra egy zabadòl Jòion Ide ký thòl minde[n] hýrth megý
 Irhaffam nagyfflagod nak merth ha zabadòl nem Jò hath El bòfò-
 lònk merth nem Iezen kithòl Izennem eó minden nel Iriòn awagy
 Izeniòn az nagyfflagòb passanak merth ò nagyfflagaýf lòk zer
 emberth kerely Izenne nem lizen kithòl Im Pether wramthòl
 thòda kòzzòn nagyfflagòd bizòni loha Pether nel Jòb ember nem
 leheth pòrthara, nagyfflagod az paffa kýwanlagara az Istenerth
 gòndòth wefeliò[n] hýzem az en kònörgýfymeth sem feleithý
 nagyfflagod Istèn tharchòn megý minde[n] iawawal Ez lewel kòlth
 kòzthan chý na pòlban gerka zenthòlò bòdògh azzòny nap òthan
 walò hethfòn 1573.

Ahmath chawòz derna pòlò fò nagý

hýw zòlgaýa

[Külcíme:] Ez lewel adaffýk az Erdely waydanak az nagyffa-
 gòl lomlòy bathori Istewannak En nekem minde[n] kòr bizòth
 wra ònnen maganak.

237.

Gyulafehérvár, 1573 február 10.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

*Küldjék sürgösen Görgénybe az ottani kastélyépítéshez
 kívánt faragott köveket.*

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Intelligimú6 vob deuehendió lapidibú6 ad praeparationem
 Caltri Georgen Necessaryó hactenuó Moram haud Exiguam fecisse,
 propter quod opuó quoque eiufdem arcio inceptum magna adhuc
 ex parte imperfectum manere. *Ezért hagyjuk, hogy oda a meg-
 kívánt köveket mielőbb elküldjétek.* Datę Albę Julię 10 die
 February Anno domini 1573

238.

Wien, 1573 február 10.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Kívánsága szerint fog eljárni a portán.

Staatsarchiv. Wien. Fogalm. Erd. org. gyúl. Emlékek II. köt. 536—7. l.

Helyesli a január 9-i levelében foglaltakat¹ s elfogadja azt a
 tanácsát, hogy oratorai a portán — pro forma — Báthoryra pa-
 naszkodjanak.

¹ Kivonatosan jelezve fentebb, idézett kelte alatt.

239.

Gyulafehérvár, 1573 február 13.

Báthory István vajda vallásügyi nyíltparancsa.

Megengedi, hogy az oláhok püspöke, Euffthymia az országban taníthasson és prédikálhasson s ezért elrendeli, hogy őt működésében senki ne akadályozza: sem itt, sem az ország hozzátartozó magyarországi részeiben és Máramaros vármegyében.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Beszterce. Kopialbuch, II. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1 kötete 655—6. l.

Stephanus Bathory de Somlyo Wayuoda transsilvanus et Siculorum Comes etc. Miwel hogy Macharyas Pegy patriarkanak lewelybowl ertywk hogy Euffthymiat az Olahoknak puspeokke eo zentelte volna es Euffthymia ez okaert az my byrodalmunkban es waraynk tartomanyaban leoveo Olahokat akarna tanytany my es meg tekintetwen es meg gondolwan Euffthymianak az isten igit hirdetteseben walo fzorgalmatossagot, megengetwk neky, hogy az my birodalmunkban es waraynk iozagyнк tartományba mindenit a hol az eo wallasat eo tanitassat akaryak wenny, zabadon tanithasson predicalhasson es ceremonyakat gyakorolhasson az mikeppen engegywk ez my jelen leweo levelünk ereynek altala. Annak okayert haggywk es parancholywk nektek ereossen, hogy ez my lewelewnket wewen walamikor effelwl newezet Euffthymia olah pyspek az my byrodalmunkba waraynk iozaghink tartományba tudni illik ahol az ew tanitasat welfik menend awag iwtand mindenwt eo neky es az eo utanna walo olah papoknak kik az eo wallasat tartyak zabadon minden bantas nelkwl haggyatok es allatatok walok es haggyak iarni mullatny praedicallны tanytany az ceremoniakot gyakorlany szentsegeket folgaltatny; az tyztartok pedig az ew tiztekbe awagy ieowedelmeknek vetelyben ne merefzellyk magokat avatni. Ebben egyebet ne chelekeggyetek. Presentibus perlectis, exhibenti restituti. Datum Albę Iulie, 13 die februarii, anno Domini 1573.

Stephanus Bathory de Somlyo ppr

Franciscus Forgach de Gyemes mpr

240.

Gyulafehérvár, 1573 február 28.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Rendeli, hogy a váradí vár erődítési munkálataira tanult kőfaragókat s újabb rendelkezésre téglavetőket küldjenek.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Meminisse optime potiftib *hogy az elmúlt országgyűlésen is szóbahoztuk abbeli hanyagságtokat, hogy ad aedificationem propugnaculorum* Waradra jó mesterek helyett incerto et rude quoddam Jueneb kőműveseket küldtetek,¹ *amiből kettős baja származott a kincstárnak: Hogy hiába ment reájuk a költség és hogy quia opus tam perneccsarium imperitia et infortia eorum retardatum est. Rendeljük tehát, hogy levelünket véve statim magistro Lapidib et Muratoreb küldjetez, qui tam in poliendib et cidendib lapidib, quam in extruendib murib peritioreb elsecentur etc.*

Porro hoc quoque sedulo vobib Jniungimub vt Lateripares etiam eo quoque Numero, quo anno praeterito Waradinum emiseratis, *amint arra felhívunk.* Datę Albę Julię vltimo February Anno dominj 1573.

241.

Gyulafehérvár, 1573 március 3.

Báthory István vajda Miksa császár- királynak.

Miután bécsi ügyeiben két megbízottja is van, kéri, engedje haza a beteges Fejérvári Tamás diákot.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Eredeti.

Thomas Albensis isthic apud M^{tem} V. S. noster internuntius litteris suis de se revocando aliquoties nos interpellavit, obsecrans ut cum aetatis, tum vero valetudinis eius aliquam rationem haberemus *és engedjük távozni, illetve visszatérni.* Cum autem alioqui in negotiis nostris duos internuntios apud M^{tem} V. S. habeamus *és így az ő jelenléte ott fenn tényleg felesleges, kérem, bocsássa mielőbb vissza; etc.*

Megjegyzés. Nem csoda, hogy Fejérvári Tamás visszatérését kérte és szorgalmazta Bécsből, ahol immár majdnem esztendeje tartózkodott és koptatta az udvari hivatalok küszöbét. Ott ugyanis neki saját birtokügyén kívül, a fejedelemtől is volt megbízatása, unokahuga, Kerecheny Judit vagyonyügyében. Ez Báthory István testvérhuga, Báthory Ilona, Pekry Lajosné leánya volt, de a Gyula elestével török fogságban meghalt Kerecheny László után nemsokára elhunyt úgy ő, mint fia, Kerecheny Kristóf, az árván maradt Judittól pedig a kamara elvette néhai apjuk szerzeményét, Nikolsburg várát és uradalmát. Visszaadása iránt az árva éveken át fáradozott sikertelenül s ezért küldte most fel a fejedelem titkárát az udvarba, remélve, hogy erélyes fellépésével célt fog érni szegény atyjafia érdekében. A dolog igen nehezen ment, mert

¹ Ez a szemrehányás nyilván csak szóbelileg hangzott el, mert a váradi építkezéssel kapcsolatban a végzésekre nem vették fel; Erd. org. gyűl. Emlékek II, köt. 333. l.

egyik beadványából megtudjuk, hogy a jó deák hat hónap óta járta egyik hivatalt a másik után, megbízója igazát szorgalmazva. Végre azonban 1572 november 15-én azt a szerencsés megoldást találták, hogy az árva nikolsburgi vagyonát csupán úgy adják vissza, ha férjhez megy Zlwny horvátországi bánhoz. Esküvőjüket december 14-ikére tűzték ki Nikolsburgban, de mivel ott a tisztartók hanyagsága miatt semmi rendben nem volt, Fejérvári deák a gazdaság rendbehozatalát kívánta, a mellett ezer magyar forintot kért előlegül a lakodalmi költségekre; minthogy pedig a menyasszonynak egyetlen gyászruhája volt, az állásához és származásához méltó ruházat elkészítését is kérelmezte.¹

¹ Az erre vonatkozó iratok megvannak a bécsi kamarai levéltár id. Sieb. Urkunden I. csomagja 649—660. lapján.

242.

Gyulafehérvár, 1573 március 11.

Báthory István vajda Hosszuaszói Mihály és társai részére.

Hatalmaskodás és rablás miatti kivizsgálás iránti rendelet.

Erd. kápt. ltára. Gyulafehérvár. Beke 890. regesztája.

Forró János panaszára meghagyja, hogy tartsanak vizsgálatot Nagy Menyhárt juratus assessornál, aki a küüllőmegyei Péterfalva templomának lovait, arany- ezüst- művét és szénarétjeit meg földet elfoglalta s az igazságot kiderítvén, tegyenek róla jelentést. Albae Iuliae feria quarta proxima post Dominicam Judica M° D° septuagesimo tertio.

243.

Istanbul, 1573 március 11.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 65—67. l. Prot. Bathorianum.

Levelét véve arról, miként estek a budai jancsárok és gyulai pattantyusok a váradi kapitán fogságába, örvend, hogy azokat illő módon szabadon engedték. Hamisnak tartja azonban amit Bugdán volt moldvai vajdáról izent, hogy az Kassán lenne. Ezért amint biztosat tud róla, adja értésére s legyen tovább engedelmes és hűséges; de inti, hogy: az hivsügnék és egyenességnek útján az lábadat erősen nyomjad; etc.

Megjegyzés. Ezt a levelet Thodor hozta a portáról és adta át az udvarban a fejedelemnek 1573 június 21-én.

244.

Gyulafehérvár, 1573 március 12.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Értesülvén hazatért követe, Fejérvári Tamás előadásából amiatti nehezteléséről, hogy Rómába küldött követe a pápát üd-

vözölőén, őt fejedelemlékiént említette, megnyugtatta, hogy ez nem változtat semmit iránta való hűségén. Verrokoná, Forgách Ferenc azért ment le Rómába, hogy a pápa mentse fel egyházi rendje alól s ha üdvözlő beszédében őt fejedelemlékiént címezte is, az ő titkos dolgairól nem volt tudomása. Biztosítja a császárt, hogy miként neki is fő törekvése birodalma nyugalmát fenntartani, ő is azon fáradozik, hogy a sok nehézség ellenére Erdély biztonságát fenntartsa, mert különben belepustul személyével együtt az egész ország. Kéri, legyen tehát továbbra is bizalommal iránta, kinek legfőbb igyekezete a haza s a kereszténység fennmaradásának biztosítása. Köszöni unokahúga ügyének támogatását, Forgáchra pedig ne nehezteljen s ne higgyen vádlóinak.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Mindvégig sajátkezű.

Sacratissima Cefarea Regiaqu[e] M[ai]tas Domine d[omi]ne clementissime.

Post fidelium seruiciorum meorum subiectionem. Posteaquam noster nuncius Thomas Albenfis redyt, inter alia M^{tem} V. S. moleste tulisse retulit, nunciu[m] n[ost]rum apud Pontificem oracionem² cum principis ap[er]ellacione habuisse, quem nos cum eo mitteremus, in re minime digna nolumus uestram M. S. interpellare: Est enim negociu[m] ut confanguineu[m] nostrum Franciscum Forgacy, ex ordine clericali dispensaret, qua in re nullum certe alium, nisi v[er]itatu[m] titulum nos usurpasse, ex lite[ris] n[ost]ris, ad quas nos referimus, est uidere: in oracione si uberius loquutus est, in causa est, quod is de secrecioribus rebus nullam cognitionem habeat: Nam sepelepius significauimus perniciosissimu[m] esse et presentis exicy propalare condicionem n[ost]ram. Sed M^{tis} V. S. utilitatem eam esse, ut regnum permaneat, et nos quam longissimam securitatem propiciamus: contra, si regnum pereat, nullu[m] ea in re officiu[m] prestari posse, quando exicium istius prouincie, reliquarum ruinam secum traheret, nos uero uituperacio stulticie et pena acerbissima crudelissimorum hostiu[m] maneret. Itaque ad superiora n[ost]ra acta et Vestre M^{tis} responsa prouocamus: Quod si Deo adiuuante, nostris periculis et nostra, ut dicitur cute, nullo M^{tis} V^{re} Sac: impendio, quouis arte aut racione, patriam n[ost]ram preferuaremus, quid est, quod maius aut iucundius a nobis posset prestari? quid est, quod M^{ti} V. S. optacius esse deberet? quod si hoc ita est, ergo unu[m] Regnu[m] deperdere, patriam, libertatem, communia

¹ Hibásan írva így: apud. ² Mindenütt ci írva ti helyett.

pignora nobis triste est, Vestre autem M^{ti} periculofu[m] atqu[e] metuendu[m.] Equidem ambicionis uel scintilla nobis in mentem uenit nunqu[am,] sed ad vnam salutem patrię, quicquid est quod facimus uel excogitare possumus, conferimus: fatemur autem nolle ut verbi uel nominis uanitate, unam et supremam harum iam infeliciu[m] reliquiaru[m] eladem, fumu[m], et cineres intueamur, nostrisque acerbissimis fatis experiamur: tametli eo iam ydem ac similibus ex causis deuenimus, ut illa, illa tristia fata propediem affutura, nisi Deus ex Immenfa clemencia auertat, expectanda uidean[tur]: Quapropter obsecramus M^{tem} V. S. vt tandem in n[ost]ra fide conuiescat, et ad benigniora fata has aerumnofas reliquias, si d[omi]ni placet, referuari clementer paciatur: Nam pro eo quod per n[ost]ros alsiduos labores, curas, pericula, et incredibilia infortunia, laudes et p[re]mia ab M^{te} V. S. et Christianitate speraremus, cum indignitatem, metum, suspicionem ceruimus, quis animus nobis cogitet Maieftas V. S. else potest? Ergo ne nos periculis obi[i]ciamus? ergo ne mortem et si quid durius est rerum humanar[um] sexcencies obeamus? Quin potius ut tranquillo animo expectemus et obeamus omnia fata pro V. M. S. ut prestet M. V. et nos securos reddat per Deu[m] obftestamur, pro cuius dignitate, et prouincys, nostris fortunis et capitibus decertamus.

Intelleximus neptem n[ost]ram ex forore² et eius negociu[m] M^{ti} V. S. commendatu[m] else, eoqu[e] M^{ti} V. S. immensas agimus gracias. Tamen ut adhuc M. V. S. prefectis nouis mandatis illius curam iniungat, ne quid ad puellarem etatem deesse possit, obsequenter supplico. Deus M^{tem} V^{ram} S. diu feruet incolumem. Datum Albe Julię 12 Mens[is] Marcę. An[no] 1573

Eiusdem Sac^{me} Cesar[is] Regiequ[e] M^{tis} V^{rae}
fidelis Seruitor

Intellexi autem quod Maieftas V. S. indignet[ur] contra Franciscu[m] Forgacę qui cum meo iudicio, nullam dignam causam indignacionis dederit, M^{ti} V^{rae} sup[p]lico, ne delatoribus aurem prebeat, sed velit se ei clementer placatam exhibere, vt maiori alacritate mecum una rebus M^{tis} V^{re} inferuire ualeat.

Stephanus Bathorę
de Somljo ppa

[Külcíme,] latinul, mint rendesen.

¹ Báthory István egyik nővére az 1566 végén elhunyt Kerecheny László gyulai kapitány neje volt, tehát ennek árva leányáról, Juditról lehet szó.

245.

Gyulafehérvár, 1573 március 12.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Engedély papírgyár felállítására dolgában.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. IV. 1034. Kiadtam a Documente II. köt. 5—6 l.

Kívánságukra megengedi, hogy: in communem usum et commodum eiusdem civitatis in territorio et intra metas eiusdem praedictae civitatis, sedis et pertinentiae Cibiniensis, ubicunque maluerint, officinam papiriam extruere et erigere, ac in ea papirum conficere eamque ubique in hoc regno Transsilvaniae publice distrahere, divendere ac in usus civitatis illius publicos convertere possint et valeant; etc.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach cancellarius.

246.

Gyulafehérvár, 1573 március 14.

Báthory István vajda Miksa császár-hercegnek.

Konstantinápolyba küldött magánnyomozója híradása alapján értesíti a török nagyarányú hadi készülődéséről. Szelim szultán Nándorfehérvárra menni készül, hogy onnan induljon idei hadjáratára. E végből Báthorynak is meghagyta, hogy megsegítésére élelmiszert küldjön, meg ezer mázsa puskaport a török határra. Ehhez járul Erdélyben Bekes Gáspár fészkelődése, továbbá a szatmári őrség kitörése. Tanácsát kéri tehát mitevő legyen a szultán követelésével szemben, az esetre is, ha őt magához rendelné vagy éppen hadat kívánna tőle Miksa ellen; amiket egyszerűen megtagadni nem lehet a haza veszélye nélkül. Bővebb tájékozódása végett emberét indította Nándorfehérvárra, meg követét Konstantinápolyba s egyúttal mellékeli az utóbbi, meg Amhát császár jelentését.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Üdvözlő sorai és aláírása sajátkezűek.

SACratissima Caesarea Maiestas domine et Princeps nobis clementissime.

Post perennis fervitutis meae in gratiam M^{ti}s V^{rae} S. humillimam oblationem. Diuturni filentii rerum Turcicarum Maiestas V^{ra} Caesarea caulam incertitudini potius vulgi rumorum, quibus omnia scatebant, quam vel oclitaniae, vel negligentiae nostrae tribuat. Multis enim interea et lumpibus expolitit, et longissimis itineribus eo nomine me authore confectis, li quid solidi ad tan-

tam Maiestatem Ictu dignum atque negotiorum pro Maiestate comperisse possem, quae extra ambiguum ad me perlata sint, eidem M^{ti} V^{rae} Caesareae perscribenda iudicavi. Non modo enim sede ipsa Byzantini Imperatoris explorata, sed superato Bosphoro, quaelitisque occasionibus nonnullis, Asia ipsa tota pene pervagata, Regiaque filii Selimi in urbe Magnesia, perlustrata eodemque salutato, quae illic gerantur, quantique sint animerum et armorum motus per privatum nostrum hominem relata sunt. Delectum scilicet haberi ad Georgianos usque ingentem armari etiam classes et instrui ingentibus conatibus eaque omnia Constantinopolim comportari summis studiis et laboribus; qua in urbe vexilla septem ad publicas aedes fixa esse, ad quae quicumque mererj velit, lectissimo aequae atque infimo generi hominum promiscue paratissima offerri et solvi stipendia eumque numerum in immensum iam excrevisse, accedere hys camelorum mirum dictu quantum apparatus, equorum onerariorum immensam multitudinem coemptam, tentoria iam passim atque arma pretorianis et militi distributa, sollicitari etiam Tartariae Principem, ut octuaginta sagittariorum milia submittat; Nostra vero in vicinia in Hungaria atque Valachia utraque commeatum omnem presenti conquiri pecunia inulitatum atque inauditum propemodum, quod ipse Imperator Selymus Albam Græcam, quae ab hac Alba Julia sex iusto dierum itinere distat, venturus; atque inde expeditionis initium sumpturus consiliorumque suorum executionem tentaturus certo certius confirmetur. Quae per se horrenda ipsa fama tristiora nobis atque magis formidanda reddunt benevolorum quorundam non obscurae commonefactiones, Transilvaniam mulsitari clandestinaque in nos parari arma, quod licet nobis quidem occultum sit, sed illud palam a supremo Vesirio significatur, ut collectis ammis atque armis expeditio Imperatoris Selymi a nobis iuветur mutuaque conferantur auxilia quodque paulo maius est, ut mox mille pulveris bombardici centenarii in fines Turcicos a me mittantur. Qua rerum omnium incredibili difficultate atque angustia cum presentibus pavoribus plena omnia sint, tum illud mirifice omnes angit conscientia quedam occasionis a nostris prebitae, qui ultro indignationem hanc atque hos conatus velis equisque in nos attraxerunt, uti palam quotidianis expostulationibus ea ad nos perscribuntur, de quibus cum superioribus diebus saepenumero a me scriptum sit ad M^{tem} V^{ram} Cæsaream, finis tamen optatus impetrari nunquam potuit. Cuius generis sunt: Arcis Hwzt retentio atque in eandem statutio certo

ad Imperatorem delatae; continui item atque quotidiani congressus, circumcurfationes, literarum missiones, ultro citroque nostrorum, quae haud consulte occultata sunt, maximeque illud, quod contra M^{tis} V^{rae} S. edictum atque voluntatem accidit, ut secretissima status nostri negotia stentorea voco a Bekes et complicibus suis debaccharentur. Quae omnia auxerunt militum Zathmar et reliquorum temerariae atque fummae noxiae excursionsiones in hisce finibus, quibus nonnulli ex nostris aequae patriae atque larium domesticorum obliti se se coniungentes, eam de nobis suspicionem iniecerunt eaque hic morbus incrementa in dies fumpfit, ut veluti in desperatis rebus, medicinam prope nullam patiatur.

Quae cum ita sunt, Deus inprimis Optimus Maximus, cuius nutu imperia stabiliuntur et evertuntur, synceris a nobis votis exorandus est, ut haec tonitrua clementer a nobis avertat iniiciatque frenum et extinguat Titionem fumigantem. Hinc ad sapientissimum M^{tis} V^{rae} Caesarea consilium iustaque eius auxilia nobis confugiendum est. Ea pro innata fummaque in suos pietate, vigilantia atque ope dilpiciat, quid e re nostra maxime futurum sit, quidve omnibus viribus cavendum sit, ne haec mala accelerentur. Et quid in omnes occasiones a nobis tentandum sit ut si illud, quod ab Amicis significatur, usu veniat, nostrae scilicet personae ad Selymum evocatio in morem mortui Principis; an parendum sit edicto, aut si id nostra industria intercedendo impediatur. Si forte edicto nos cogat ad arma in imperium et ditionem M^{tis} V^{rae} S. fumenda, aut si nonnulli in suspicionem antea vocati, ut tradentur illi iniungat presensque fecus facientibus inflet periculum, qua ratione saevę tyrannidi occurrendum et consulendum sit, denique, quid de pulvere tormentario faciendum sit, qui neque temere denegari, neque sine ingenti patriae iactura donari illi possit in hoc presertim armorum motu. Quod vero M. V^{ra} S. pro solita sua in omnes Regia benignitate suum amorem atque subsidium vigilantiae offert, de eo semper prolixè nobis promittentes nunc quoque submissee M^{ti} V^{rae} S. gratias eo nomine agimus Deumque precamur, ut sacrosanctis conatibus foelices addat successus, verum quo ad consilium ea in parte prestandum nostrum requirit M. V^{ra} S. iudicium, id equidem divino secundum Deum M. V^{rae} S. atque limatissimo ingenio inde sapientissimi Senatus gravissimae relinquimus deliberationi. Etsi illud silentio pace M. V. S. preterire nos quoque nolimus, quod id eadem a nobis postulet, ne quid in tantis Europae atque Asiae

motibus temere atque furdis pretercurratur auribus, sed nervos primum bellorum sollicitate conquiri debere, inde primum quibus temporibus militem usitatum numero atque stipendio augeri certisque in limitibus ita constitui, ut si quid tale tempus postulet occasione, ne quidquam desit et Imperii fines pro M^{ie} defendat supplicibus opem ita ferat, ne quid inopinatis triste, et quod deplorari potius, quam emendari possit. Accidat, nam, ut secus aliquid hostis cogitet, si negligentiam tamen nostrorum comperiet, accepta uti solet occasione ea procul dubio utitur. Nos quoque interea precibus atque amplissimis muneribus tyrannum venerabimur et simul divino primum auxilio M. V^{rae} S. sapientissimo consilio rebus nostris quam optime fieri poterit non deerimus, quidcunque diligentia hac qualicunque et exiguis nostris viribus proficere poterimus.

Cui rei ut rectius consuli possit industrium servitorem Albam Graecam aliis quidem in speciem de causis, sed explorandi imprimis gratia ablegavimus aliumque iterum Constantinopolim celerrimo itineri expeditivimus, submissuri in dies continuum quoque oratorem. Etsi autem ita, uti M. V^{ra} Caesarea clementer nobis significavit nos quoque nonnullis argumentis eo inducimur, ut in tanto nostrorum maritimo apparatu distrahi Selymus in continentem versus orbem Christianum non facile possit, tamen accurate pensitato regionis nostrae statu apparatuque vicinorum quoque hostium fieri aliter non potest, quam ut metuendum nobis quoque ardenti proximo pariete merito iudicemus.

Haec sunt, Potentissime Caesarea Maiestas, quae citissime eidem significanda duximus, expectaturi eiusdem responsum in negotiis supra ascriptis, quae dubitationem nobis ingentem pariunt, si quid eiusmodi accidat, de quo dubium non est, se ita, uti scribitur, Alba Graeca in urbe sedem belli Selymus locaturus est. In cuius documentum literas nostri residentis in autographo ipsiusque maximae autoritatis Chyawzy Amhat interpretis et rerum nostrarum oratoris ad M. V^{ram} Sac^{mae} misimus: fidem simul atque observantiam M^{ti} V^{rae} Sac^{mae} offerentes. Quam Deus altissimus diutissime salvam atque incolumem conservare dignetur. Datae Albae Juliae die XIII mensis Marcii. Anno Domini M D LXXIII.

Eiusdem Sac. Cesar[e] Regi^eque M^{ti} V^{rae}
fidelis servitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo ppa

247.

Gyulafehérvár, 1573 március 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjék sürgősen Váradra a rendelt négy kőművest.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Significavit nobis Egregius Blasius Tholdalagy prouisor nolter in Arce Georgen, *hogy négy kőművesmestert vitt hozzátok, hogy azokat Váradra küldjétek.* Pro eo committimus vobis firmiter, vt dictis quattuor Magistro lapicida ab eodem nominando (do) *mielőbb* waradinum emittere *igyekezzetek.* Datum Albae Juliae die 20 Martij, Anno domini 1573.

248.

Istanbul, 1573 március 25.

Mehmet pasa Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Fordítás magyarból, titkos írással.

Megértettük amit a megszökött szolnoki beglerbégről irtál és jelentjük, hogy aki helyébe ment, annak keményen meghagytuk, ut nullatenus ditionibus et colonis vestris ullum damnum nocumentumve inferreat; etc. Datum Constantinopoli, 25 Martij Anno 73.

249.

Gyulafehérvár, 1573 április 3.

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

Ismételt panasz a szolnoki szandsákbég ellen, aki két falut elfoglalt, a lakosokat pusztítva és Hunyadmegyébe is betört.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Fordítás magyarból, titkos írással.

Ujból jelentenem kell, quomodo sangiachus Zolnokensis ex ditionibus nostris duas villas Bolcz et Sentmarton depopulatus erat et captivos inde colonos adduxerat. Miután a jobbágyok még mindig fogva vannak, kérem, parancsolja meg szabadonbocsátásukat, mert azok soha tributarii non fuerunt, neque in registro scripti sunt, miként azok sem, akiket ex provincia Jofew, de villa Sadis, Anas, Mihalyetz et Roszkan his proximis mensibus milites Potentiae V^{rae} in Totuaragia existentes elhurcoltak; etc.

250.

Wien, 1573 április 5.

Miksa császár- király Báthory István vajdának.

Válasz. Köszöni a török veszedelemről szóló híreit és megnyugtatta, hogy megtett minden intézkedést a határok védelmére.

Várad megerősítését azonban figyelmébe ajánlja, de egyúttal figyelmeztesse a moldva-havasalföldi vajdákat az őket is fenyegető veszélyre. Erdély megvédésére legyen gondja a szorosok és erdők bevágásával s ha kell, fegyveresen is megsegíti. Amit Bekes Gáspár ellenséges viselkedéséről írt, azt rosszalással fogadta s többször elítélte. Ha a török Báthoryt magához hívatná, mentse ki magát avval, hogy országát el nem hagyhatja, puskaport pedig nem adhat, mert híjjában van, inkább valami eleséget küldjön. Tanácsáért és egyéb szolgálataért elismerését fejezi ki.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Fogalmazvány.

Maximilianus etc. Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte. Accepti6 tui6 literi6, qua6 14 proxime tranfacti mensis Martii ad nos dedisti, intelleximu6 ea, quae de rebus et apparatibus Turcarum, periculi6que inde imminentibus pluribus ad nos scripsisti.¹ Gratum itaque nobis accidit, quod hisce de rebus omnibus solita fide atque diligentia nos in tempore feceris certiores. Et quum eadem fere omnia nos quoque diversis ex locis iam antea habuerimu6, imo vulgata ubique fama circumferantur, nil dubitandum, quin vero quoque sint similia. Quamvis autem ex ista tanti hostis propinquitate, de qua fertur, non immerito colligi queant, quae Transsylvanię ipsi cumprimis quidem, non minus tamen toti quoque Hungarię imminent pericula, nihilominus tamen confidendum et nequaquam desperandum est, quin si ex nostra quoque parte singula ad hostem istum excipiendum pertinentia in tempore rite disponantur, et collatis fideliter tuis consiliis pariter et auxiliis, nobismetipsis deesse nolumus adversę hostis istius cogitationes parum vel nihil sint nociturę.

Quapropter licet verisimile videatur, quod Turca ipse, sicut publica fama fertur, suam expeditionem contra solos Venetos versus Dalmaciam suscepit et propterea hoc bello occupatus nec Transsylvaniam aggressurus, neque Hungarię aliquam vim illaturus putari possit, perfido tamen hosti, etiam quantumcunque promittentj nullo pacto credendum esse censemus. Nam esto quod re ipsa forte in animo habeat in Transsylvania et Hungaria hac vice se continere, cum tamen illj peculiare sit in omne intentum esse occasione6 easque oblatis accipere, et illis utj, nullum esse debet dubium, quin si in Alba Gręca, tanquam in specula eaque sit propinqua constitutus, videat Transsylvanos

¹ Közöltük fentebb, jelzett kelte alatt.

pariter et Hungaró6 de se minú6 sollicitó6 in nullo esse annorum apparatu, et Transsylvanó6 quidem óuib6 promissió6 et amicitíe nob6 vero pacte6 pari paulo securiú6, quam oporteat invitj, íple cum parato et copioso milite rebú6 sui6 minime bit defuturu6.

Atque ea de causa decrevimú6 primum omnium confinia nostra et illa precipue, quae versus ipsam Nandoralbam spectant, copiosiore milite, munitione et instrumenti6 militaribú6 sufficientique commeatu in tempore providere. Deinde nob6 cetera6 reb6 nostra6 adiuvante divina gratia ita disponere, ut hosti6 íple intelligat nob6 si quid adversi moliri velit, vigilare et ad resistendum parato6 esse.

Tibi quoque itidem faciendum erit, et signanter de Varadino precipua bit tibi cura provideab6que summa diligentia, ut loca ipsa finitima creda6 probate6 fidei atque integritati6 hominibú6, ne vel fraude circumventj vel soli6 territamenti6 percussi, loca ipsis concredita, ut sepe factum fuit, deserant. Provinciales quoque isto6 nostró6 non ab6 re fuerit in tempore premonere de imminente periculo eis6 committere, ut omni momento parati6 sint, armi6 instructi, ad publicam patrie6, si qua vis inferatur, defensionem. Ab utroque autem Walacho, Moldauo scilicet et Transalpino, ói quid óenseris periculj, casu quo Turca illi6 contra te arma imponeret, more alia6 óervato, commoda legatione illo6 avertere debebi6, allegando mutua inde ab antiquo istarum provinciarum foedera et amicitia6, et declarando, quantum ipsomet maneat periculum Transsylvania a Turci6 occupata, cum hactenu6 Turca illi6 pepercerit óolo Transsylvanie6 respectu eaque in suam potestatem redacta, illorum provincia6 simili modo pro se occupaturú6 et pro Wajwodi6 Passa6, sive Beglerbeghe6 in illi6 collocaturú6 sit. Quod tamen, ói nihil proficiat, angustie in Alpibú6, per qua6 in Transsylvaniam illi6 patet aditu6 succisione6 óylvaram claudende6 et competenti peditum pixidariorum praesidio muniende6 erunt. Intus vero in provincia defensio ab omnibú6 forti et praesenti animo suscipienda, quo in casu nob6 quoque tibi, ói necessita6 ita postulaverit, non deerimú6, óed opportuni6 quibusvi6 auxiliii6 teneabimú6, nec intermitemú6 quicquam, quod ad propullandum, vel saltem avertendum istum hostem pertinere visum fuerit, modo cum capitaneis nostris et praecipue generalj, qui futuru6 est, mutua habeab6 intelligentiam, et nob6 de periculo in tempore certiores facia6. E contra tu quoque unacum fidelibú6 nostri6 Transsylvani6 ita vob6 accommodare debebiti6, ut si qua vi6 Hungarie6 inferatur, cum vestri6 auxiliii6 vicissim, óecundum quod a nobi6 requisitu6 fueri6, parati6 biti6.

Et haec ita quidem in casu, quo ille vim inferre pararet, alioquin omnib erit danda opera, ut quemadmodum te facturum scribis, omnem huius tyranni cum impetum et violentiam, tum vero iniquas et perniciosas postulationes, precibus et muneribus avertere studeas, diligenter interim in omnes partes advigilando. Neque desperandum est, quin promovente Deo, locum ea habitura sint, quando finis susceptae huius expeditionis longe sit aliud quam ut Hungaricam vel Transsylvanicam hac vice nocere proposuerit, solaque crassa nostra negligentia nobis obesse, contingere vero possit, ut aspirante deo conatibus classis christianae, graviores curae et occupationes illum ab hac sua cogitatione distrahant.

Ceterum, quod horum malorum culpam revere videris in retentionem arcis Hwzth, item in Transsilvanorum cum nostris habita commercia et evulgata per Bekes, ut scribis, statum Transsylvanicis secreta, de his quidem iam antea sepius tibi indicimus. Et licet velimus nunc quoque diligenter caveri, quantum usque erit possibile, ne qua Turcis prebeatur suspicio, nichilominus tamen cum ad unquam id praestare res sit difficillima, non usque adeo curandam putamus omnem suspensionem, sed si qua coacta fuerit commodis quibusvis excusationibus diluendam, praesertim cum quantum ad mutua commercia attinet semper illa fuerint etiam defuncti principis Transsylvanicam temporibus, et inter unam et eandem nationem illa caveri vel prohiberi difficile possint; illud tamen, quod de Bekes scribis, nobis summopere displicet, nec dubitamus illum cessaturum, quum eius rei causa aliquoties a nobis graviter obiurgatus sit.

Quod autem scire cupis, quid faciendum tibi censeamus, in casu, quo forte Imperator Turcarum te ad se evocet, vel arma tibi contra nos imperet, aut etiam aliquos in suspensionem vocatos tibi tradi postulet: Imprimis, ut illum convenias nullo pacto tibi consulimus, sed potius questis omnibus idoneis viis illius congressum evites, eo quod is non minus tibi, quam provinciam isti sit periculosus. Et cum verisimile sit Turcam cupidiores fortassis munerum, quam tui videndi, non abs re fuerit, si munera tantum idonea per oratores tuos mittas, et absentiam tuam cum aliis, quae tibi non deerunt, aptis rationibus, tum eo praecipue excuses, quod novus adhuc sis in isto officio, nec confirmata satis adhuc apud omnes auctoritate, ita ut verendum sit, ne te forte extra limites provinciam absente, tumultus aliquis et alienationes apud plebem instabilem suboriantur.

Deinde, quod ad arma contra nos et Imperium nostrum levanda attinet, persuaderi tibi hoc nullo pacto permittas, cum id

per se foret impium, et non ignoreb, quid non minub Reipublicae christianae, quam nobib debeab, et quam hoc tibi non liceat, quocunque sub colore vel praetextu. Exstant autem praeteritorum temporum exempla, quibus praedecessor istius Imperatoris a quondam Regina Isabella, fratre Georgio et Petro Pethrowyth sepius idem petiit, nec tamen unquam obtinuit: asserentibus illis nullo pacto provinciale adduci posse, ut vireb suab provincia sua eductab armib Turcarum coniungent. Et alioquin nihil periculosiub Transsylvanię accidere, neque Turca illiub occupandę commodiorem modum habere posset, quam si militiam Transsylvanicam, et ipsum quasi florem totius gentis sub specie auxiliorum ad se pertractum, simul et semel extinguet. Et sic evacuatam defensoribus provinciam sine labore (quod deub avertat) occupet.

De tradendis quoque in suspicionem vocatis nihil minub in animum demittab, quam ut tyranni postulationibus pareab. Qua in re inter alias exculpationeb hec tibi sit praecipua, ut primum suspicionem animo illiub eximere studeas, deinde suspectob exculesb, tanquam graviub, quam reb ipsa sit accusatos, et quod non ita facile tibi sit id prestare, cum id sine conturbatione totiub illiub provincię fieri non possit, eo quod illj cum per se, tum vero consanguineorum et amicorum clientela sint potenteb, et hac occasione facile maioribus malis anfa praeberi queat.

Pulverem quoque tormentarium mille centenariorum minime dandum censemus, sed in hoc quoque exculpationes queraab, cum nomine provincialium, tum vero taliub materiej apud vob paucitate. Et si aliud fieri nequeat, loco pulveris offer illj, ut alias fieri solebat, victualia potiub aliqua. Quid enim magis impium Reipublicaeque christianę nocentiub, quam fidei nostrę hostem materia tam perniciofa in nosmet ipsob armare. Et patet hinc arę Turcica, quomodo Transsylvanos obliquib sub praetextibus cum milite, tum vero reb ad defensionem necessariis exarmare intendat.

Consilium denique tuum, quo consulis bellorum nervos, et copiosum militem in tempore conquirendum et advigilandum, ne quid praeter opinionem periculi accidat, clementer laudamuab et probamuab idque a nobis hactenus factum et adhuc fieri persuasum tibi habeas. Ceterum diligentiam adhibeaab, ut sicuti facturum te scribis, hostium consilia et progressub solerter exploreb iisque compertis, nob crebro certioreb faciaab. Reliqua tuae prudentię et industrię fideique perspectae commendamus, nihil dubitanteb, quin si secundum praemissis processeris, letum et felicem

Deus succedum in omnibus tibi largiturus. Datum Vienne, 5. Aprilis 1573.

251.

Gyulafehérvár, 1573 április 13.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Válasz. Nem engedi, hogy emberöket küldjék a moldvai vajdához, azt az ügyet majd elintézi ö maga.

Beszterce-Naszöd vm. levéltára, Beszterce. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 657. 1.

Értesülvén, hogy ob bonae vicinitatis respectum, tum vero tutioris itinerationis gratia embereteket akarjátok a moldvai vajdához küldeni ajándékkal, ezt nem helyeseljük s ezért, si quid itaque apud Moldavum conficere vultis, id volumus, vt medio nostri ac per literas nostras conficiatis; etc.

252.

Gyulafehérvár, 1573 április 16.

Báthory István vajda Miksa császár- királynak.

Válasz. Köszöni jóindulatú tanácsát arra nézve, miként viselkedjen a törökkel szemben, kivált az esetben, ha az ö Felsége birodalma ellen támadna s ebben támogatását kívánná. Biztosítja, hogy mindenben a kereszténység ügyét szolgálja és ellenáll minden támadásnak, még ha az életét és becsületét fenyegeti is. Közli a portai magántudósítójától érkezett híreket a törököknek a velencésekkel kötendő új békéjéről s kéri közölje vele, ha teheti, annak a békekötésnek a szövegét.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Konv. 1573. IV—V. fol. 22. Kis gyűrűpecsét nyomával.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas Domine et Princeps mihi clementissime.

Post fidelis et perennis servitutis meae in gratiam Matris Vrae S. humillimam subiectionem.

Benignam Matris Vrae S. resolutionem ad superiores meas literas accepi, in qua Maiestas Vra S. quid per me, in casu a Turcarum Imperatore nobis imminente, fieri velit iubeatque, fatis luculenter nobis demonstrat.¹ Cui ego pro obsequentiae nostrae erga Matrem Vram S. et suscepti officii nostri munere per omnia obsecundari cupiens, in quantum Dei benignitate per me licebit, omnes vires meas ad id extendo, ut nihil eorum a me praetermittatur, quae salutem

¹ Közöltük fentebb, előbbi számunk alatt.

afflictæ nostræ patriæ, ac honori et exspectationi de me conceptæ consentanea esse videbuntur. Itaque etiam M^{tis} V^{rae} S. clementiæ ac altæ et imperialis providentiæ erit fatiscens tandem viribus nostris maturam opem ferre; ne tam opulenta et omni commoditate referta provincia impune hostis potiatur.

Video inter cætera M^{tem} V^{ram} S. vehementiori et longiori quodam stylo mihi respondisse de articulo, ubi informari a M^{tis} V^{rae} S. sapienti consilio cupiebamus, quid nobis, si forte Turca contradictionem M^{tis} V^{rae} S. arma nos capere ediceret, faciendum esset; verum equidem Maiestas V^{ra} S. id de me clementer sibi persuadere dignetur, nunquam me animum meum ad id induxisse, ut ullis Tyranni persuasionibus aut minis contrarium meæ fidei et honestati admitterem. Sed id eo iudicio M^{ti} V^{rae} S. influendum esse censeo, ut profundissimo M^{tis} V^{rae} S. consilio accepto, maturius impiae et prophanae illius postulationi resisterem aut responderem. Quare supplico M^{ti} V^{rae} S. nihil alieni a meâ exspectatione sibi persuaderi patiatur. Nam procul omni dubio, etiam si vitam ipsam, quæ cuique omnium chara esse debet, et alia omnia amifero honorem tamen illæ conservare studebo.

Porro hodie ab excelsa porta, per privatum nostrum hominem explorandi saltem causa res et conatus Turcicos Byzantium usque non ita pridem ablegatum, relata nobis sunt universos ipsius Byzantini Imperatoris bella apparatus, quos in totius fere Christianitatis communem perniciem deligere ab omnibus predicabatur, conticuisse atque deferbuisse, neque ipsum ullum in continenti, præter Beglerbegi Græciæ, qui in Albania exercitum ductitare fertur, delectum hoc potissimum anno habiturum. Cuius quidem mutationis et intermissi tanti apparatus bellici causam Turcæ palam profitentur, Venetorum, ad pacificationem cum Turca ineundam intentionem existere, qui bello fracti debilitatique ultropacem quaerere et impetrare dicuntur. Quæ res nos non minus quam pristinus Tyranni illius insignis apparatus sollicitos anxiosque tenet. Credibile enim est ipsum facta cum Venetis pace nova quæque moliturum, unde nobis verendum est, ne latens et simulata in nos indignatio iam antea concepta tandem in apertum prodeat.

Quia autem e re nostra esse ducimus Tractatus ipsorum Venetorum, si qui sunt, quo in cardine versentur cognoscere, Supplico M^{ti} V^{rae} S. si quid certi Maiestas V^{ra} S. in iis compertum habet, dignetur mihi rescribere, ut hys etiam praevisis minus nocere queant. Cui nos nostraque fidelia obsequia humiliter offerimus. Deus optimus Maximus M^{tem} V^{ram} S. in totius reipublicæ Chris-

tianae salutem sanam et incolumem conservare dignetur. Datae
Albae Juliae die XVI mensis Aprilis. Anno Domini MDLXXIII.
Eiusdem Sacr^{mae} Cesar[*e*] Regi^{ue} M^{tis} V^{rae}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorj
de Somlyo: ppa

[*Külcíme*] latinul, mint rendesen.

[*Alatta, kancelláriai kézzel:*] Redditę 2 Maii 1573.

253.

Gyulafehérvár, 1573 április 25.

Báthory István vajda Beszterce város főbírájának.

A bemellékelt minta szerinti vasvezzőt kér.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. A fejedelem nyolcszögű gyűrű-
pecsétjével lezárva.

Pruden6 Circumspecte Nobis dilecte. Salutem et fauorem.
Haggywk neked hogy effele wa6 wesseot kyt Jm ez leuelbe be
keottwe Neked kewltheonk az mynek ot gerýt teheted kewlgy ide
myngyaraft mynden haladek nelkewl. Nec Secu6 feceris. Datae
Albae Juliae die 25 Aprilis Anno dominj 1573.

Stephanus Bathorj
de Somlyo. ppa

Külcíme: Prudenti ac Circumspecto Judici primario ciuitatis
Biftricien6i Nobis dilecto.

254.

Gyulafehérvár, 1573 május 3.

Báthory István vajda Forgách Ferenc kancellárnak.

*Rendeli, kerestesse meg a levéltárban és állítsa ki nevében
a Kendy Gáborné Balassa Margit almási várára vonatkozó
adománylevelet.*

Orsz. Itár. Budapest. Gyulafehérvári lymbus IV. 12. Literae truncatae
csomójában; átirrt, éve leszakadt.

Stephanus Bathory de Somlyo Wayuoda Transfylvanus et
Siculorum Comes etc. Mag^{co} domino Francisco Forgach de Gyemes,
Cancellario et Confiliario Nostro. Salutem et favorem. Exponitur
Nobis in persona Generosae dominae Margarethae Balassa con-
fortis Egregii Gabrielis Kendy de Radnolt, qualiter ipsa Exponens
ad presens pro iurium suorum tuitione et defensione paribus qua-
rundam literarum donationalium factum collationis portiois
castrj Alma6 et pertinentiarum suarum, primum Mag^{co} quondam
Francisco Nemethy de Zethen, ac tandem relictas eiusdem Sophiae

Balassa, ac Sigismundo Nemethy filio, necnon ipsi exponentis nova donatione per Ser^{mm} principem et dominum quondam Joannem Secundum Electum Regem Hungariae felicitis recordationis collati tangentes et concernentes in voluminibus seu Libris Regiis descriptarum plurimum indigeret effectque necessaria; pro eo hortamur vos ut paria praescriptarum literarum donationalium in libris seu voluminibus Regiis diligenter requirere, requisitarum et reinventarum tenore in transsumpto literarum nostrarum sub sigillo nostro extradari et emanari facere, praesentes vero pro vestra expeditione reservari debeatibus et teneamini. Secus non facturis. Datum Albae Juliae tertio die Martii Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Tertio.

Megjegyzés. A fenti szöveg folytatólagos soraiból megtudjuk, hogy a kancellár a gyulafehérvári káptalani levéltárban megtalálta II. János király Némethy Ferenc tokaji várparancsnoknak nyújtott almási adománylevelét s azt hiteles átiratban ki is adta a fejedelem nevében a jelen oklevélben, melynek dátumos alsó része azonban hiányzik. Fontosabb ennél az, amit belőle megtudtunk, hogy II. János királynak is volt már Liber regius-a. Ennek mindössze utolsó kötete maradt reánk csonkán, a kolozsmonostori konvent levéltárában, az 1569—1570 közti kiadványok egyrészével.¹

255.

Wien, 1573 május 6.

Miksa császár- király Báthory István vajdának.

Válasz. Támogatását és védelmét ígérve, hűségajánlását köszönettel fogadta. Konstantinápolyi híreit köszöni és viszonzza a töröknek Velencével kötött újabb békéjéről szóló értesítésével. Néhai Kendi Ferenc fiai két jószáguk visszaadásáért könyörögvén, tanácsát kéri ebben a dologban.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 101. Fogalmazvány.

Maximilianus etc. Spectabilibus et magnifice fidelibus nobilibus dilectis. Ex literis tuis, quas 16. die proxime praeteriti mensis Aprilis ad nos dedisti,¹ libenter cognovimus nostram informationem, quam in casu periculorum illorum, quae a Turcis nuper imminere videbantur periculis tuis fuisse tibi redditam. Nos quidem pro rei necessitate periculorumque ipsorum magnitudine, et non quod vel minimum aliquod nobis de te fuisset dubium, omnibus viribus tunc id dedimus operam, ut nostro consilio, nostraque

¹ Ismertette Szabó Károly, közölvén belőle a székely adományozások jegyzékét a Székely oklevéltár II. köt. 265—8. és 306—310. l.

¹ Báthory fentebb közölt levele.

uberiore aliquantum instructione salutis provinciae istius nostrae prosperante et adiuvante divina gratia quamoptime consulere. Quod ipsum facturi sumus etiam in posterum promptissimo animo quociescunque necessitas postulare videbitur. Quod autem tuam erga Nos obsequentiam, fidem atque officium diligentissime offeres, atque commendas, sunt ea nobis longe gratissima, neque tamen illa nunc primum nobis de te persuademus, sed quum ab initio de summa tua fide integritate atque constantia plurimum semper nobis polliciti fuerimus, atque in his etiamnum multum bonae spei collocatum habeamus, facile ea vel te tacente credimus, nedum quid finistri de his persuaderi nobis patiamur.

Ceterum gratum nobis est, quod quae ex Constantinopoli habuisti, nobis indicaris. Nos quoque intelligimus omnem belli apparatus apud Turcam post factam cum Venetis pacem cessasse, nisi forte maritimam aliquam expeditionem facturus videatur. De Venetis autem ipsis hoc tibi significare possumus, illos renovata et confirmata denuo proximo mense Februario cum confederatis Liga seu foedere, sequenti statim mense Martio clam sociis cum Turca pacem constituisse. Qua quidem ex re non est, quod provinciae istae nostrae vel reliquae nostrae ditioni aliquod nocuum submereris. Dubitatum de illis semper fuit, in foedere non fore constantes. Postremo nolumus te latere, filios condam Francisci Kendi vehementer apud nos supplicando instare pro remittendis omnibus bonis condam parentibus ipsorum, et signanter pro arce Wech et castello Zenthyan. Qua in re quum hactenus aliquid certi deliberare, illisque respondere distulerimus, sed tuum prius hac de re consilium cognoscere voluerimus, fidelitatem tuam clementer hortamur, eidemque committimus, ut quae tua sit hac de re sententia atque consilium nobis primo quoque tempore perscribas. Datum Vienne 6. Maii 1573.

256.

[Istanbul,] 1573 május 13.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Válasz. Tudomásul veszi, hogy a váradi kapitány (Báthory Kristóf) oltalmába fogadta a török rabokat és csaust.

Allami levéltár. Istanbul. Karácson: Török-magyar oklevéltár 105—6. 1.

Leveléből elégedetten értesült, hogy a váradi kapitány a gonosz embereket elfogta s az elfogott, de a nép által kiszabadított csaust maga mellé vevén, költséget adott neki és elbocsátotta. Inti, továbbra is legyen az őszinteség és állhatatosság útján erős és a

gonoszok iránt elnézést ne mutasson... Egyben rendeli, értesítse, hogy a bogdáni vajdának¹ Kassán léte igaz-e?

A 981. évi Moharrem 12-én.

257.

Torda, 1573 május 29.

Báthory István vajda Beszterce város bírójának.

Fenyődeszkát kér a kolozsi kamaraház kijavítására.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Eredeti, nyolcszögű gyűrűpecsétjével lezárva.

Pruden6 et Circumſpecte Nobi6 dilecte Salutem et fauorem. Mÿerthhogÿ az Colofÿ kamarahaz tellÿeffegel el Romloth, wÿonna(n) hattwk megh epÿthetnÿ, Melÿnek epewlethÿre feneo dezkkak Igen zewkſleg[el]jek, Agÿak erteneonk hogÿ Jth Beztercze wÿdÿken fenÿeo dezkkaknak zeret tehetnÿ Hagÿwk teneked hogÿ az dezkkaknak megh zerzeleben Az Colofÿ kamor[a]ÿſpan Embere nek Segÿtſegel Iegÿ Az Camorÿſpan Embere az dezkkaknak az arrat Megh agÿa, Melÿ dezkkakat mÿnden kefelelemnelkewl hozab Colofra. Egÿebet ebben Ne Tegÿ, Vale. Datum Thorde, 29 Maÿ, Anno 1573

Stephanus Bathorj
de Somljo ppa

258.

Lyon, 1573 június 1.

Brutus János Mihály író Báthory István vajdának.

Köszöni megtisztelő meghívását udvarába s azt iránta való tekintetből elfogadja, miután értesült, mennyire nagyrabcsüli a tanult embereket, kik közzé őt is sorozni kegyeskedik. Bővebben Forgách Ferenc.

Bruti Epistolarum libri V. p. 32—33. Itt-ott javítgatva a mű berlini, 1697-i kiadásából.

Nunc vero est, maxime princeps, cum mihi mea vita, quam insigni fortunae iniurias, casus adversi multi ad hanc diem iactarunt, spe omni, atque exspectatione debeat esse carior mea: Ita enim me expetis tantus princeps, *hogy nem érzem magam méltónak a belém helyezett bizalomra*, ac quamquam est perhonorifica conditio, quae est mihi tuo nomine oblata, non me tamen illa

¹ A török a moldvai vajdát olykor bogdáni-nak, Moldvát meg Bogdániának is szokta nevezni s a vajda ekkoriban véletlenül csakugyan Bogdán volt 1572 elejéig, mikor a török elől országából elszökvén, valóban hazánkba jött és sokáig ott bujdosott.

magis movet, quam certa abs te mihi injecta spes fore, ut Indies meae apud te industriae fructus uberiores referam: in quo quidem facile intellexi, ingens tuae benignitatis argumentum et munificentiae exstare in studiosos homines optimarum artium, in quorum me numero haberi audisti, certe nunquam indignum visum, qui haberer, si voluntas quaedam praeclara semper laudanda est, ubi etiam minus pares consequantur vires; etc.

Vale, princeps illustrissime, atque augustissime, et quando coepisti me in tuorum numero habere, perfice constantia et gravitate tua singulari, ut cum tibi ego omne animi studium, omnem ingenii vim et facultatem volens, prudensque consecrarim, non praesentibus modo hominibus, sed posteris etiam testatum hoc tuum tam praeclarum de me iudicium, multo praeclarius de te meum litterarum monumentis esse velis. Certe, ne quando te poeniteat de me ita sensisse, ut vir amplissimus Forgachius tibi sua praedicatione persuadere conatus est, neve eum aliquando de mea fide sponsozem apelles, operam dabo. Iterum vale. Datum Lugduni Kal. Iun. CIO. IO. LXXIII.

Megjegyzés. Ez legelső Báthory Istvánhoz intézett levele az olasz származású tudós humanista Brutusnak, akire Forgách Ferenc Franciaországban akadt, ahová páduai tanulmányainak befejeztével peregrinációra indult.¹ Báthory kívánságára hívta be aztán hazatérve, később Erdélybe, ahol a fejedelem Magyarország története megírásával bízta meg, folytatván ott, ahol Bonfini Antal műve elmaradt.²

Báthory válasza nem maradt reánk, de Brutus (a kapott útiköltség birtokában) nem is igen várt reá, hanem útnak indult és egyes városokban kényelmesen pihengetve csak 1574 február 7-én érkezett Kolozs-várra, ahol épen a fejedelem tartózkodott. Brutus lelkes szavakkal emlékezett meg arról a fogadtatásról, amelyben Báthory István részesíté, megemlítvén azt is, hogy a gyulafehérvári várban külön lakóházat, megévi 800 tallér fizetést rendelt neki. Ily viszonyok közt kényelmesen dolgozhatott nagy művén, kivált miután gyengélkedéséből honfitársa, Blandrata György udvari orvos szerencsésen kigyógyította.³

259.

Wien, 1573 július 2.

Trautson János tanácsúr Báthory István vajdának.

Válasz. Megnyugatja további meleg támogatásáról.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

¹ Páduai tanulása körülményeit összeállítottam és részletesen megírtam Páduai kötetemben, valamint „Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai” című kötetem 190. és 204—5. l.

² Erdélyi szerepelését és nagy műve keletkezése történetét megírtam róla tartott velencei olasz felolvasásomban, 1929-ben.

³ Brutus levelei alapján, Magyar törtériája I. köt. Előszava 31—32. l.

Redditae sunt mihi Sp^{lis} et Mag^{cae} Dominationis V^{rae} literae die 12 elapsi Junii ad me datae¹ s ami azt a mentségét illeti, hogy ritkán írhat, nem fontos, mivel a kancelláriába érkező egyéb levele is mind kezébe jut s így dolgairól mindíg tud; etc.

260.

Gyulafehérvár, 1573 július 7.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Salusconductus-levelet kér Kolosvári Gábor diák részére.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Eredeti.

Expedivi in Italiam hunc Egregium Gabrielem literatum familiarem meum pro reducendo fratre germano nostro s ezért kérem, dignetur literas suas salvi conductus dare, hogy biztonsággal mehessen és térhessen vele meg útjából.

Megjegyzés. A fentiekben hivatkozott unokaöccs ifjabb Báthory István, aki 17 éves korában jutott Paduába 1571 végén s ott nagybátyja költségén tanult majdnem két esztendeig, mikor az utána küldött Kolosvári Gábor diákkal hazaindult (1573 augusztus végén) tanulmányai befejeztével. Az előírt humanisztikus tárgyak mellett csillagászatot is tanult és e téren való haladásáról sziléziai származású tanára — Naiboda Bálint — igen előnyösen emlékezett meg a királyhoz intézett levelében.¹

261.

Gyulafehérvár, 1573 július 24.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz és felvilágosítás Bánffy László ügyében, aki felesége jószágai dolgában bírói eljárást kíván s ahhoz ő Felsége közbenjárását is igénybe vette. Ezt Báthory feleslegesnek vélte, miután az a rendek elé tartozik, de meg az elhúnyt fejedelem a rendeket esküvel kötelezte arra, hogy birtokadományait megtartsák s ezt Báthory maga is tiszteletben tartja. Ezért kéri, bízva reá az ily birtokügyeket, hisz azok sérelem nélküli rendezése amúgy is állandó feladatai közzé tartozik.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 101/6. Idegen kézzel írt, sajátkezű aláírású eredeti.

Sacratissima Caesarea regiaque Maiestas etc. Domine clementissime.

Post servitorum meorum, in gratiam M^{tis} V. S. Caesarcae subiectionem. Ex litteris M^{tis} V. S. quas Mag^{cus} D. Ladislaus Banffy

¹ Sajnos, nem maradt ránk vagy lappang.

¹ Ld. bővebben a F. R. H. I. köt. 81—83 és Olaszországi magyar tanulók c. munkám 203—4. l. Kivonatossan besoroztuk 1573 január 31 alatt.

ad nos misit intelleximus, eum supplicasse, uti causa ratione bonorum uxorem suam concernentium¹ per iudicium regni discuteretur idque M^{tem} V. S. nobis clementer mandare. Quo in negotio ego M^{ti} V. S. et antea humiliter respondi, et illi dominae statum huius provinciae cum hic adfisset coram diserte proposui, ut facile intelligere potuisset, non debuisse M^{tem} V. S. ulterius ea de re compellare: siquidem causam hanc non ita privatam esse sciat, ut non etiam universi regni statum publicum implicet. Etenim ita se res habet, quod M. V. S. sine dubio exacte novit, universa bona totius provinciae istius, temporum superiorum iniuria conversionem sortita sunt: tum vero pleraque ex illis in recompensam amilsarum hereditatum donata; multi denique sunt in ista provincia, qui hereditates in Hungaria amilsas doleant. Quae omnia componere, et sine iniuria in ordinem redigere quantae molis sit, M. V. S. iam prudentissimo suo consilio iudicet. Hanc rem tanquam difficilem et impossibilem M. V. S. cernens, in tractatibus defuncti principis, sed etiam nostris id admisit et confirmavit, uti donationes defuncti principis vigorem et robur perpetuum obtineant, neque ex alterutra ditione iudicio contendere liceret: quin etiam assecutorias ordinibus istius regni M. V. S. publice et privatim attribuit; insuper adhuc defunctus princeps omnes ordines viritim sacramento obstrinxit, uti donationes suas ratas et perpetuo validas habeant, neque ullo tempore, ullouo modo violari et invalidari permittant; eodem sacramento ego quoque teneor et obstringor. Iam M. V. S. videt petitionem domini Banffy et mandatum ab eo per importunitatem, ut credimus extortum, tractatibus et confirmationi pacis directe adversari, et proinde statum quoque publicum in discrimen vocari; cum nemo sit per universum hoc regnum, modo alicuius notae, qui non hoc nomine de suis bonis sibi metuendum putet. Quod si iam fiat, ut bona omnium convellantur, qui sit futurus status, qui finis, quae conversio; nec conicere non possumus, sed M. V. S. sapientissimo iudicio relinquo. Et quidem uti et decreto M. V. S. contrarium est, ita etiam impossibile plane censeo cum ob id, tum vero ob Turcicam suspicionem, de qua aliud decretum M. V. S. exstat, ut modis omnibus illam evitemus, et saluti nostrae regnoque salubriter consulamus. Quamobrem cum potior salutis nostrae et regni ratio habenda sit, supplico M. V. S. ut homines importunos et nullius, nisi proprii commodi cupidos, ad publicarum rerum considerationem clementer relegare, confirmationem praeterea pacis

¹ Felesége: Harinnai Farkas Anna. (Nagy Iván id. m. I. köt. 169. l.)

et tranquillitatis publicae per M. V. S. sancitae nobis conservare et manutenere dignetur. Denique in gratiam M. V. S. nos humiliter commendantes ex animo Deum precamur, ut M. V. S. diutissime ac felicissime valeat. Datum Albae Juliae xxiiii Julij M. D. LXXII J.

Sacr^{me} Cesar[e] M^{lis} V^{rao}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorj
de Somljo ppa

[Hátlapján, kancelláriai kézzel:] Waywoda respondet in negotio Banfj de Almas.

262.

Torda, 1573 október 2.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután vidékükön egyedül Antal ötvösnek van joga ezüstválasztással foglalkoznia, rendeli, hogy Szabó Boldizsárt tiltsa el attól a foglalkozástól.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Ex Relatibus Prudentis Circumspecti Antonij Aurificis commensorio veltrió értesülvén, hogy bár arra a vidékre őt egyedül neveztük volt ki pro separatore Argenti mégis Circumspectus Balthasar Zabo concivió vester is foglalkozik vele, rendeljük, hogy neki azt ne engedjétek meg, nam aliaó, li qui extra hió comperti fuerint, feure in eoó animaduertemüó.

263.

Gyulafehérvár, 1573 október 3.

Báthory István vajda országos nyiltlevele.

Felszólítás az iránt, hogy Winter Lestyán besztercei gyógyszerész vallomását mindenütt hitelesnek elfogadják.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Beszterce. Pátens-alakban kiállítva és aranyporral leszárítva.

Stephanus Bathory de Somlyo Waiuoda etc. Exponitur Nobis in perlona Circumspecti Eustachij Wynthor Apothecarii Inhabitori Ciuitatis Biltricienli, qualiter Ipse ad praefenó ratione certorum negotiorum coram latiuó declarandorum, In presentia Prudentum et Circumspectorum Judició et Juratorum Ciuium eiusdem Ciuitatis Biltricienlió ad praefenó pro iurium suorum tuitione quandam fallionem et attestationem celebrari facere vellet jure admittenté. Cum autem veritatió fallio et Justitię recognitio nemini sit abnegandum, pro eo harum ferie Mandamüó vobió fir-

mitter vt dum et quodcumque per Ipsum exponentem cum praesentibus simul vel diuifim fueritis requisiti Statim sub oneribus fingularibus sedecim Marcarum grauius ponderibus ad terminum per Ipsum exponentem vobis praefigendum in praesentiam Memoratorum Iudicibus et Juratorum Civium hominum scilicet Nostrorum waiuodialium, quibus serie praesentium passionem vestram recipere Mandamus personaliter accedere, Ibi ad fidem vestram deo debitam super coram interrogandam omnimodam veritatem fateri et attestari debeatibus et teneamini. Super qua quidem passione et attestatione vestra literas tandem per praefatos homines nostros sub sigillis ipsorum fide mediante Jurium dicti exponentis pro cautela dari volumus et jubemus communi Iustitia suadente. Secus non facturibus. Praesentibus perfectibus exhibenti restitutibus. Datum Albe Julii tertia die Octobris. Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo tertio.

(L. S.)

Lecta

264.

Gyulafehérvár, 1573 október 3.

Báthory István vajda Teuffenpach Kristóf szatmári kapitánynak.

Miután Bekes Gáspár viselkedése nemcsak magát, hanem az egész országot fenyegeti, türelmevesztéssel kénytelen a haza ellenessége ellen fegyverrel szembeszállni, hogy a hazát tőle megszabadítsa. Ezt bővebben is kifejtően a császárhoz írt csatolt levélben, kéri méltassa azt előtte ily szempontból.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 102. Egykorú másolat.

Magnifice Domine amice nobis observande. Salutem et officiorum nostrorum commendationem. Quamdiu salvo honore nostro, salvis legibus, patriaeque statu incolumi licuit, Casparis Bekelsy iniurias infinitas et incredibilem insolentiam, quibus non tantum nos, sed etiam totum hoc regnum perdere voluit, patientissime tulimus: Qua de re M^{tem} Caesaream creberrime, multisque modis a nobis interpellatam, ipsa nobis Caesarea Maiestas testis est; Sed nos inprimis Sacrae Caesareae Regiaeque M^{tis} duximus habendam rationem, deinde vero publici etiam boni, quando intestinis malis implicari quam sit periculofum et grave nos non latuit: Cum itaque interim tam diuturna patientia nostra, quam ipse impudenter atque adeo ad infaniam usque abutebatur, vel hostes ipsi, ac etiam vicina regna, dum sibi ex nostro periculo mirifice metuunt, mirum in modum offenderentur: Importuna autem eius malicia, et male sana mente incitati,

tandem et coacti fumus extremis uti remediis, id est, hominem improbum, patriaeque perniciosissimum hostem armis compescere, ut patriam ab impendenti ruina liberaremus. Rem totam plenius Dominatio V^{ra} M^{ea} cognoscet ex literarum ad Sacram Caesaream M^{tem} exemplo, quod cum his accipiet,¹ ex quibus apparet, nos nihil vel temere, vel in offensam Caesaris egisse, in hoc certe unicum omnes nostras cogitationes defiximus, ut has exiguas reliquias, quarum gubernatio nobis secundum Deum contigit, illaefas, quantum possumus commodo Christianae Reipublicae conservemus, quod nostrum consilium a M^{te} Caesarea probatum iri non dubitamus. Petimus tamen Dominationem V^{ram} Magnificam, ipsa quoque suam navet operam ad M^{tem} Caesaream, quo et benigne interpretari velit totam huius facti nostri rationem, nec ullam hoc nomine concipere indignationem, aut omnino aliquo modo adversum nos commoveri, quando tota consilii nostri ratio, eo quo retulimus, pertinet. Bene Do. V^{ram} Mag^{cam} valere optamus. Albae Juliae III. Octobris. Anno MDLXXIII.

Amicus paratissimus

Stephanus Bathorj
de Somljo ppa

265.

Istanbul, 1573 október 7.

Amhát iszpahia Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 82—83. I. Prot. Bathorianum.

Mivel az Uristen annyi nyomorúsága után most csudálatosképen az hatalmas császár után egy falat kenyeret rendelt számára, aki több nyelvhez ért s nemsokára a török nyelvet is megtanolja, ajánlja szolgálatait s egyúttal kéri, támogassa, miután elei mindenköron hüven szolgáltnak az ő előtte való fejedelmeknek Erdélyben.

266.

Istanbul, 1573 október 10.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 84—85. I. Prot. Bathorianum.

Válasz. Amit megjelentett neki, megértette s azt akarja, hogy országában az emberek csendességben legyenek, az kalmároknak és áros népeknek pedig sohul bántásuk ne legyen. Inti, vigyázzon arra, hogy a jobbágyokat szépen igazgassa s ne legyen bán-

¹ Sajnos, nincs a levél mellett.

tódásuk az uraktól, ha pedig valami ellenség támadná meg rögtön értésére adja.

267.

Istanbul, 1573 október 10.

Mehmet nagyvezér Báthory István vajdának.

Szalay: id. műve 86—88. l. Prot. Bathorianum.

Levelére válaszolva értesíti, hogy amint reá szüksége lészen, megsegíti sereggel az áruló Bekes Gáspár árolóval szemben, aki a bécsi királlyal egyé lett. Az erdélyi uraknak is megírta, hogy vele egyesek legyenek, vigyázva, hogy az árolót várából el ne szalasszák. Értesülvén, hogy emberei újra három falut hódoltattak meg, megkereste azokat a tefterben és megparancsolta, hogy senki az ő faluit ne bántsa. A kért tumiam orvosságot megküldte.

268.

Buda, 1573 október 10.

Musztafa basa Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 83. l. Prot. Bathorianum. Budai basák levelezése 60. l.

Válasz. Hűségét köszönve, amit a szegény rabok elbocsátásával is megbizonyított, ő is kész minden órában segítségére lenni, ha arról izen vagy ír; etc.

[*Külcíme:*] Az Tekyntetős es nagisagos vrnak Somliai Batori Istuannak, Erdeli orzagnak neömös gond uyselöienek nekwnk tyztölendőö barátunknak.

269.

Istanbul, 1573 október 12.

Mehmet és Musztafa bég magyar renegátok Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 88—91. l. Latinul. Prot. Bathorianum.

Miután szorgalmasan tanulják a török nyelvet és udvari szokásokat, remélik, hogy nagy szolgálatjára lehetnek itteni dolgaiban, úgymint az adó bemutatásában és egyéb ügyei végrehajtásában, hírek és újdonságok közlésében, csak legyen irántuk teljes bizalommal; etc.

270.

Istanbul, 1573 október 13.

Amhát csausz Báthory István vajdának.

Visszainduló követe, Balogh Ferenc útján is kéri, legyen gondja, hogy itt a porta főurai megfelelő ajándékot kapjanak rendszere-

sen, legalább annyit amennyit János király idejében kaptak, mert anélkül dolgai nem fognak kedvezően haladni.

Szalay id. műve 92—101. l. Prot. Bathorianum.

A Magyar ház dülőfélben lévén, kéri küldjön javítására valami pénzt, mert amit erre Gyulai Mihál hozott, szőnyegekre költötték és csak egy szegfarkat sem csináltatott vele. Bővebben üzen a hazainduló Balogh Ferencz útján, de kéri, jobbjítsa itteni megbízottjai fizetését, így Ferhát bégét is, aki itt tolmácsa; kivált, hogy János király idejében többet kapott, mint most. A pasáknak való ajándék is fontos, holott eddig még azt sem küldte meg, amit itt Tompa István és Gyulai Mihál a fejedelem nevében ígért, pedig ily adományok nélkül itt a dolgok nem mennek elé. E miatt a nagyvezér gyakran panaszkodik neki, valahányszor dolga van nála. A Nagyságos Mehemet passa után való Piale második passának sem küldött semmit, a madaraknál egyebet,¹ holott a királ idejében ez évente ezer tallért kapott, egy kupával. Ferdom aga fő kancellár köszöni a kapott ajándékot, de nagyon szeretne egy hintót szép négy lóval. Adomány illeti a többieket is, mert még egy levelet sem adnak ki három arany alól és újjal mutatnak reánk az utcán, ha nem kapnak eleget... Saját dolgára térve, köszöni a szekeret és négy lovat, de azok közt egy sem ér öt tallérnál többet. Igéretében bízva kéri, küldjön valami költséget sok fáradozásáért, mert házát is meg kellett javítania és szüksége van reá. Aztán ha mi hírt hall, adja értékére, mert azt itt számon tartják a portán; etc.

271.

Istanbul, 1573 október 13.

Mehmet pasa dragomán Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 101—3. l. Prot. Bathorianum.

Itteni dolgaiban jóakaratomról biztosítom, de pénzemet, kit ígért vala, a mi benne hátra vagyon, küldje meg mostan. A jancsárok dolgát elégítse ki, a lengyeleknek pedig hagyjon békét, mert a császár haragszik reájuk, mivel egy hajóját Neszterfejérvár mellől elvitték volt.

272.

Istanbul, 1573 október 13.

Daczó János portai követ Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 103—4. l. Prot. Bathorianum.

¹ Ezek erdélyi solymok, melyeknek Konstantinápolyban nagy értékük volt.

Szolgálatát ajánlja, de kéri, mindenről értesítse ami ide tartozik, nehogy megharagudjanak; ne adjunk mi semminek okot. Az mely gyermeklovat óhajtja, megtalálta, de neki nem tetszik, mert szertelen vékony, pénze sincs a megvételére, a nagy drágaság miatt.

Az Erdélyből hozott mercurium okáját száz oszporán kéri; választ vár, adja-e vagy nem?

Ez levél költ Konstantinápolyban, szent Gál nap előtt való kedden, anno Domini 1573.

273.

Istanbul, 1573 október 16.

Amhát csausz Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 107—111. I. Prot. Bathorianum.

Nagy örömmel vette Járai Tamástól küldött leveleit, melyekben tudtára adta itt a Bekes Gáspár dolgát és németté lését. Megsegítésére elmentek a parancsok s most indul hozzá Muztafa csausz Mehemet tolmács kíséretében. Ám ne feledkezzék meg róluk sem, hadd legyen látszatja szolgálatuknak. Ez az ifjú Járai Tamás is várja a neki ígért Széplaknak bár negyedét, hiszen már a megholt királt is hűséggel szolgálta; etc. Költ Konstantinápolyban, szent Gál napján, anno 1573.

274.

[Gyulafehérvár, 1573 október közepe.]

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

Beküldvén az ország adóját, hűségét jelenti. Egyben kéri, ne adjon hitelt a némettel barátkozó áruló Bekes Gáspárnak, aki az országban háborúságot akar szítani.

M. Nemz. Múz. Prot. Bathorianum 68. I. Szalay id. műve 104—5. I.

Az hatalmas Isten hozzu eletet, yo zerenchet aggion the hatalmassagodnak. Az orzagh adayat the hatal[massagodnak] embere[m] által Balogh Ferencz által meg küldette[m.] Annak utanna, Bekeó Gaspar arolo ky az nemetekhöz szököt, en felele[m] gonofzot mondot, embery által leuelet küldet, valamyt szolt nem ygazan szolt. ő nekie szandékya ez hogy az orzagot haboruffagba hoznaya, vezteneye en velem egyete[m]be. Azon könörgök the hatal[massagodnak] hogy az ő hazug zavaynak helt ne aggion. Tuggya hatal[massagod] hogy annak előtteiő Janos kyralynak eő az ő fyanak e fele arolok nemet tanachbut vezzedelmere yartanak. de Isten eltesse az hatal[maó] chazart,

hogy sem nemzeteknek sem e fele aroloknak nem engedet az ország vezedelmeire törefeket, melly mindenkoron az hatal[mas] chazar szarnya alatt megh nyugot. Mostiö ö nekie szandekya volna hogy az országba valamy haboruflagot inditana. En kedigh reghy nemzetlegbül ez országba leuen azon ügyekeztem hogy az orzagbely vrakkal eö nemefekkel hatalmassagodnak yamborul el hyven zolgallyak, nem akarnank egy lator arolo myat orzagoftul meg haborodny, my mindenkoron az the hatalmassagod parancholattya zerinth kezsek vagiu[n]k hyuen zolgalny, nem chak zoual, ha nem chelekedete[m]melis meg akarom byzonytany. Halaat adunk az hatalmas Istennek eö hatalmassagoderth nekie könyörgünk, hogy mi uelünk fok yot töttel, ennekutanaiö az the hatalmassagod ruha pereméhez ragazkodunk etc.

275.

[Gyulafehérvár, 1573] október közepe.

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

Küldi az ország adóját. Köszöni, hogy az áruló Bekes Gáspár leveleit neki megküldte. Az ország állapotáról bővebben üzent Balogh Ferentől, de írásban is hűségéről biztosítja.

M. Nemz. Múz. Prot. Bathorianum 68. l. Szalay id. műve 105—6. l.

Az vr Isten aggion hozu életet Nag[yfagod]nak. Az ország adayat im be küldtettem emberem Balog Ferencz által. Bekeö arolo ky az nemzetekhez futot en ream leueleket küldet Nag[yfagod]nak, vgian azon leueleket Nag[yfag]od emberem által hozsam küldet. megh erttetem mi szandokya volt, ezért Isten aggion Nag[yfagod]nak minden yot hogy en uelem olly yol chelekedet; meg lattya Nag[yfag]od ha Isten eltet, melly hyuen en az hatalmas chazarnak akarok zolgalnom. Nag[yfagod]nal nyilvan vagon mikeppen a fele arolok az nemzet tanachbul szegeny Janos kyrallyal es az ö fyaval chelekettenek eö reaok történek. Az hatalmas Isten eltelle az chazart, az ö szarnya alatt nyugalomba vagiunk. mostiö nemzet tanachabul az orszagha eö en ream gonoz zandekal vannak. Nag[yfag]od yol tuggya, myulta ennekem az hatal[mas] chazartul az vaydalsagot zerzette, hogy en az orzagoft hyuen eö yamborul meg oltalmaztam. az orzagbely köleget bekeffegbe tartottam, mellyek az hatal[mas] chazarerth eö Nag[yfagod]ert az Istent ymagyak. ez vtaniö holtomigh meg akarom hyvfegemet mutatnom, az hatal[mas] chazarnak. valamikor paranchol engemet, mindenkoron az orzaggal kész vagok szolgalny.¹

¹ Előbb így írta: kézfzen talál. (Áthúzza.)

könörgök Nagy[lagod]nak hogy illyen fele arolo Izauanak ez utanió helt ne aggyon. en az hatal[mas] chazar es Nagy[lag]od yavarul el'nem feletkezem. az hatal[mas] chazart mind feyemmel mind verem hulafommal akarom Izolgalnom. böven yzente[m] Nagy[lagod]nak Balog Ferencztul, kynek Nagy[lag]od meg higgye zavát.

276.

[Istanbul, 1573 október közepe.]

Firidin aga Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 111—2. l. Prot. Bathorianum.

Érti, hogy beküldté az adót s köszönettel vette a mit neki is szánt. De adja meg a nisansibégnek¹ a régi tervén szerént való jargallását; aztán neki magának is küldjön egy szekeret, az melyre temagad felülsz, szép és jó lovak legyenek benne, olyat küldj. Ő is küld helyében lovat vagy egyebet, amit kíván.

277.

[Istanbul, 1573 október közepe.]

Murat főtolmács Báthory István vajdának.

Ismétellen sürgeti fáradozásai jutalmát, példákat idézve, hogy a kancellária emberei a moldva-havasalföldi vajdától mit szoktak évente kapni.

Szalay id. műve 112—4. l. Prot. Bathorianum.

Gruyo Péter bizonyoságot tehet róla, hogy a vajdaság átadásakor mennyit fáradt érdekében s még sem volt meg jutalma, Gyulai Mihál gonoszsága miatt. Ferhat dragománnak esztendőnkint háromszáz tallért küldtek, holott mellette minden nehéz írást ő maga végzett. Ne feledje hát, hogy az vajdaság újonnan adásakor az porta tolmácsainak is tizenhét ezer oszpora szokott járni, miként Tompa Istvánnal is megüzente. Ezt a pasa számon tartja. Legyen hát kellő tekintete hozzá, mert im az oláh és moldovai vajda esztendőenként hat ezer oszporát és egy lovat küld neki. Aztán legyen gondja az adó menediklevele kiváltására is, miként az királ fia is kivötte vala, mert különben az emin pasátul nem kapja meg újra.

¹ Nisanszi, az államtitkár neve, aki a fermánokra s általában a szultán nevében kiállított hivatalos okmányokra (miután azokat a rejsz-efendi szignálta) felrajzolta a tugrát és később — II. Mohammed kora óta — egyszerűsmind veziri vagy beglerbégi jelleggel is felruházták. (Thury.)

278.

Medgyes, 1573 október 17.

Báthory István vajda az Erdélyi szász papoknak.

Rendelet, hogy senki felszentelés és papi hivatalában való jóváhagyása nélkül ne szolgáljon és egyházi javadalmazást ne élvezzen.

E Supplementa annal. eccl. Teutsch: Urkundenbuch 211—2. 1.

Intelligimus nonnullos inter vos existere, qui videlicet ad officium ministerii et parochias ad certa loca vocati essent, neque tamen aut in plebaniis per nos more solito confirmari, aut a Superintendente ecclesiarum Saxonicarum ritu ecclesiastico ordinare se hactenus curaverunt, immo etiam neque vestibus et habitu ecclesiastico, sed seculari et plebeio uterentur in manifestum contemptum ministerii verbi divini, ac etiam praeiudicium fisci nostri valde magnum. *Ezért intünk, hogy akiket hibában találnak, azok késedelem nélkül ordináltassák magukat a superintendens által, ac per nos quoque in plebaniis confirmare curent, adeoque tales, tanquam bonorum morum et disciplinae ecclesiasticae violatores. nec non fisco nostro derogantes, tam perceptis hactenus per ipsos proventibus, emolumentis et decimis, quam etiam deinceps percipiendis privari faciemus.*

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach de Gimes.

279.

Istanbul, 1573 október vége.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Rendelet az elfogott jancsárok szabadonbocsátása érdekében.

Szalay id. műve 116—8. 1. Prot. Bathorianum.

Panasz jöven a Budáról Erdély felé kiindult kilenc jancsár elfogásáról, akiket fejenként 200 forinton eladtak Kassán, rendeli, nézzen utána s ha ez igaz, adassa meg a gazdának a pénzöket és bocsássa a jancsárokat szabadon. Így cselekedjen Haszon agá dolgában is, aki azt panaszolta, hogy mikoron Barda falubeli dézmáját dézmálja vala, valami harminc ember rea ment és kirabolták, ő magát megkötözték s egy falka ideig fogságban tartották, amiből csak háromszáz forint váltságon bocsáták szabadon.

280.

Gyulafehérvár, 1573 november 10.

Báthory István vajda vallásügyi közrendelete.

Értesülvén Ungleich Lukács dekántól, hogy némely szász papot a földesurak elűztek, bár azok feletteseik részéről megvoltak

erősítve, meghagyja a közhatóságoknak, hogy őket szabadságaikban megoltalmazzák és bántalmazni ne engedjék.

Superintendentialarchiv. Nagyszeben. Kiadva Haner: Historia eccl. Trans. 295—7. I. Teutsch: Urkundenbuch 209—210. I.

Stephanus Bathori de Somlyó Vayvoda Transylvaniae et Siculorum Comes etc. Universis et singulis, Spectatissimis, Magnificis Dominis Comitibus, Vice Comitibus quorumcunque comitatum, item Capitaneis, Castellanis, Provisoribus arcium et aliorum quorumlibet locorum Praefectis, arendatoribus eorundemque vices gerentibus, nec non Prudentibus, Circumspectis Magistris civium, Iudicibus et iuratis civibus quarumcunque civitatum, oppidorum, villarum et possessionum earumque Rectoribus modernis et futuris, ubivis in ditione nostra constitutis et existentibus, praesentes visuris salutem et favorem. Ex significatione Honorabilium Magistri Lucae Ungleri pastoris ecclesiae Birthalbensis et superintendentis, et Christiani Costii pastoris similiter ecclesiae Muschnensis et Decani generalis Ecclesiarum Saxonicarum intelleximus, quod quamvis iam inde ab antiquis temporibus parochias et plebanatus dictarum ecclesiarum Saxonicarum, sub sua administratione existentium, non ex simplici collatione Dominorum terrestrium, verum confirmatione Dominorum Praelatorum legitima tenuerint possederintque, nihilominus tamen essent plerique, qui dictos plebanos nulla habita ratione confirmationis eorum, eos eiicere niterentur. Volentes igitur omnes Status et Ordines, quantum in nobis est, in hactenus usitata eorum firma consuetudine conservare, cum et alioquin indignum censeamus privatis quibusvis Ecclesiasticam potestatem sibi usurpare, pro libituque suo personas Ecclesiasticas tractare aut eiicere: Pro eo harum serie committimus Vobis et mandamus firmiter, quatenus a modo deinceps vos quoque universos pastores dictarum Ecclesiarum Saxonicarum sibi subiectarum in praescripta eorum parochia et plebanatu inque suis libertatibus et consuetudinibus hactenus observatis modis omnibus conservare et per vestros conservari facere debeatis et teneamini, neque in illis ipsos quovis modo turbare et damnificare praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus non facturum. Datae Albae Iuliae, die 10. Novembris. Anno domini 1573.

Megjegyzés. Haner kiadásának kelte sajtóhibával 1673-nak szedve. A kiadás további hibája, hogy körülbelül a levél közepén egész sor kimaradt a szövegeből, amit egy XVIII. századi másolatból sikerült (másik négy hely hézagaival együtt) kiegészítenünk.¹

¹ A M. Nemz. Múz. kvtár Quart. Lat. 2538. kézirat 147-ik lapján.

281.

[Gyulafehérvár, 1573 november közepe.]

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

Balogh Ferenc megtérvén a portárol, megértette az általa küldött parancsokat és köszöni az iránta és országa iránt mutatott kegyességét. Bekes Gáspárt ostrom alá vetvén Fogaras várában, onnan kiszökött a német császárhoz s ezért minden jószágát elfoglalta.

M. Nemz. Múz. Budapest, Prot. Bathorianum 229. I. Szalay id. m. 122—3. I.

Hatal[ma6] Gyézhetetlen chýazar.

Hozza nekem ez el mult napokba az hatalmallagod parancholattýath az hatal[mallagod] hýw zolgaya Muztafa chýawz. Az vian egnýhan nappal az en emberemý6 Balog Ferencz meg ýwtwan az hatal[mallagod] fene6 portayarol meg ada ewýs nekem hatal[mallagod] ma6 rendbelý parancholatýath. az Beglerbegeknek valo parancholatokatý6 az segitleg felöl e6 az hodoltatot falwk meg bochyatafa felöl, kýk az Halwlbeg Tefftterebe nynchenek be ýrwa, az teob parancholattal meg adak: melý hatal[mallagod] parancholatýt alazatosan e6 engedelmelen meg ertetem. Elteffe az Vrítten te hatalmallagodat nag sok ýdeig hog te hatalmallagodnak ýlyen nagy kegyelmeflegel valo tekýntetý e6 gondvifelese vagyon ream e6 ez zegin nyomorwlt orzagra, ký mint hogý ez eleot mynd eddiglen az hatal[mallagod] zarnya alatt tartatot e6 otalmaztatot meg; maftý6 chak az hatal[mallagod] kegye6 e6 er66 otalmaba býzyk velem egyetembe, e6 myndenekbe az hatal[mallagod] parancholatýahoz akarýwk magwnkat tartany meg emlekezven az hatalmall[agod] kegyelmefleger6l e6 gondvifelefer6l.

Az Beke6 Calpar dolga feleol ez el6ttý6 meg ýram te hatal[mallagodnak] ennen emberem által; mastý6 hatal[mallagodnak] tutara adom, hog en meg ertwen e6 ezembe vewen az ew gonoz alnok igyekezetyth, hatal[mallagod] parancholatýabol hadamat ýndýtottam vala rea, ew maga mykor az hadnak eleýt ezebe vette volna, csak harmad magawal zeokeott el Nemet kýralhoz, varayt e6 minden birodalmath iften segitlegeb6l az hatal[mallagod] zerencheýewel kezembe vettem, az melýk vara leg erefb vala, Fogara6vara aztý6 hadamal meg zalwan e6 algýwymal meg rontwan meg vettem, e6 maft ýmmar ez orzag nagy ýo chendeflegbe vagyon. Semmý igyenetlenleg vyzsavonya6 nýnch benne, az keofflegneký6 az vraktwl semmý bantafa nýnch, myn-

denek mýnd nag mýnd kichý az hatal[maffagod] hýwfegehöz tartýak magwkath. Az Nemet felölys nem ertek maít semmý ýndulatott mýndazonaltal zorgalmatoíon vigyazok mýndenfele, eé hog ha valahonnan valamý ellenfeg tamad hatal[maffagodnak] eé az Beglerbegnek tuttara adom, eé eggýetertwen az Beglerbegekél az hatal[maffagod] parancholattýa zerenth, az ellenfegnek rontafara lezek.

Tovaba meg kýlde Nekem az Budaý Beglerbegýé az hatal[maffagod] parancholattýat az lengýelek segítfege felöl. Azert mýnd ebbe mýnd az teob dolgokba az mýg eleok azon erelkeo-deom hog az te hatal[maffagod] parancholattýa be telýeffegýek te hatal[maffagod] kýwaníaga zerenth. Mert en te hatal[maffagodnak] velem valo kegyelméé yo teteröl soha el nem akarok feletkeznóm. Sót verem hulafawalýé zolgalný akarok te hatal[maffagodnak] kýnek ruhája peremýhöz nag erőífen ragazkottam. Ííten tarcha meg.

282.

[Gyulafehérvár, 1573 november közepe.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

A német királynak két követe is jött udvarába, számon kérve tőle, miért űzte ki az országból Bekes Gáspárt, holott most a királynak a szultánnal frigye van. Megadta a kellő választ kívánságukra, megtoldván avval is, hogy az áruló embernek semmiféle lefoglalt jószágát vissza nem adja; nem túrvén olyat, aki a szultánnak nem híve.

M. Nemz. Múz. Budapest, Prot. Bathorianum 253. l. Szalay id. műve.

Illustrissime domine etc. Saluten etc. Akaram Naglagodnak hýrre adnom el meg ýelentenem hogy mýkor Muítafa chyawz maítan az hatal[mas] chýazar parancholattýara yde hozzank ýutot volna, vgýanakkor ýwtanak ýde hozzam Nemet kýraltwílys ket kewe-tek, kýk engemet megfenýegetenek, hog Bekeé Calparth az ew vrvk hýwet meg bantottam eé ez orzagból ký kergettem volna; okat kerdek mýert mýweltem, azt mondwan, hog nem kellett volna bantanom, mýert hog maít az hatalmaé chazar nepenek eé az ew vrvk nepenek egmaítal frigyeuk volna. En az valaít tewem nekýk, hog azert mýweltem, hog nem ýllyk ket fele kýlembezeo embernek eé azfelenek ký nem az hatal[maé] chýazar hýwe ýtt erdelý orzagba az hatal[maé] chazar birodalmaba lakný. Kýwannýak vala tewlem, hog Bekeínek mýnden el veott vrafágat meg adnam; En azt felelem, hog soha nem adom, sem engedem, hog ýtt chak eg talpalýa feoldetýé býryon azfele ember, fem hogy

ýtt lakafa legýen, ký velem e6 ez orzagal eggyet nem erth, e6 az hatal[ma6] chazar hýwlegehez nem tariya magath. Azert akaram ezt N[agilagodnak] tuttara adný, hogy ha az fenes portatýs meg talalyak rola, erchýe ez dolgoth. Mert en Nag[ilagodnak,] mynt býzodalmas apamnak zovát akarom fogadný.

283.

Buda, 1573 november 22.

Musztafa basa Báthory István vajdának.

Szemére hányja, hogy a Bekes Gáspártól elfoglalt javakból még nem részesítette a portai embereket.

Szalay id. m. 125. l. Budai basák levelezése 61—62. l. Prot. Bathorianum.

Hire jövéen, hogy mastan az kassay kapitán Tokayban ala jwít, kéri: vigyázzon s ha valamy ellenközö dologra igieköznek, közölje vele hiu embeöre által, es my myndön oraban kezök lezönk segitseggel lönyy; etc.

Myuel hogy te n[agisago]d Istennek kegielmessegeböl az hatalmas cyazar zöröncieuel, mastan gazdag niereseggel jart,¹ kit byzoniaban igön eörwönk; azt mutatna az jo zomzedsag hogy egyk az masikat meg latna belöle, de az mint lattiuk nd, ez elseö nieresegöt nem akaria mindönnel közleny; etc.

284.

Buda, 1573 november 22.

Musztafa pasa Báthory István vajdának

M. N. Múz. Prot. Bathorianum. Budapest. Szalay id. műve 125. l. Budai basák levelezése 61—2. l.

Vigyázásra inti s ha valami gonoszt hallana, ami a török fejedelemnek kárára esnék, tegye hírré, hív embere által, hogy segítségére siethessen; etc.

285.

Kolozsvár, 1573 november 25.

Báthory István vajda Dudith András tanácsúrnak.

Válasz. Öroend közléseinek. Bekes Gáspár ellene immár semmit nem tehet.

Staatsarchiv. Wien. Polen. Fasc. 12. A fejedelem kis kerek állampecsétjével megerősítve.

Magnifice domine et amice nobis honorande.

Litteras dominationis Vestrae Magnificae accepimus eaque omnia, quae ad nos amanter et officiose perscripsit, gratissimo

¹ Vonatkozik arra, hogy Bekes Gáspárt Fogaras vára alatt megverte és vagonát lefoglalta.

animo intelleximus, et præcipue novas illas res, quas eadem eleganter et copiose persecuta est maximo cum voluptate perlegimus. Quae omnia cum eiusmodi sint ut optimo a nobis ab eadem et benivolo animo accipi debeant, eidem significare voluimus, nihil nobis hac officii sui et optimæ voluntatis demonstratione, ab eadem gratius iucundiusque accidere potuisse. Pro quibus omnibus nos quoque eidem omnem nostram benevolentiam deferimus. Quod autem scribit, bello nos Bekeffium adortos fuisse, id ita factum esse intelligat, ut nulla alia ratione temerarius et turbulentus homo in suo officio contineri potuerit. Do. V. M. bene valere optamus. Claudiopoli, 25 Novembris 1573.

Amicus Stephanus Bathorj
de Somljo ppa

[Külcíme:] Magnifico domino Andreae Dudith, Consiliario et Internuntio S. Caesareae M^{tis} etc. Amico nobis honorando.

[Alatta:] Reddidit D. Wrzesć 15 Decembris.

286.

Szék, 1573 december 11.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Meghívó a Kolozsvárra hirdetett 1574 január 1-én megnyíló részleges országgyűlésre. Datę in oppido Zeek die 11. Decembris 1573.

Megjegyzés. Az 1574 január 6-án eloszlott országgyűlés végzései megjelentek az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 547—9. l.

287.

[Gyulafehérvár, 1573.]

Báthory István vajda egy magyarországi főúrnak.

Értesíti a szultánnak a magyar királyra való haragjáról, amiért a lengyel királynak nem adott szabad átmenést Németországon át, meg amiért Kálló várát építteti. Tájékoztassa a királyt Bekes Gáspár szándékairól.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 149 l. Szalay id. m. 118—9. l.

Spectabilis et Mag^{ce} d[omi]ne frater oblervan[dissime.] Salutem et n[ost]ri benevolam commen[dationem.] The kegielmedteol el nem akarivk týtKolnýt az mýt ertewnk az orzagnak eó az hazának vezedelmere. Mert az portarol býzonnýtal ertýewk hogý ez keet dolog az chazarnak igen ellene vagio[n,] eggyk az hogý lengiel kyalýnak chazar eo feollege vtaat meg allatta, es Nemethorzagon zabad pafswft nem adot neki. Masik a' Kalonak chýnaltatasa, kire

tanolsaga vagon az budai es temefuari pallanak hogi rea menienek. Melý keet okert hýzzewk hogý vgian veeghez lem megien az frigy, mert az franciaý kewet myndenkepen eze[n] vago[n.] feot felewnk hogý reovýd valo nap el veesz az oda ký valo maradek feold. Azert, myert hogy lenkynek nagjobbba ne[m] iar mynt keg[iel-med]nek, lenkýhez lem illýk inkab, az en tecczelem zarent keg[ielmed]nek kellene eo feolfeget chazart rola intený, informalni e6 keonyeoreogný hogy eo feolfege ez fele okot távoztatna el, ha kedwe es alkalmatolsaga nem lehend az hadakozafhoz.

Twdom hogi Bekes Galpar mynden vton erte lezen hogi ha ciagart hadakoznj ellenewnk fel indethatia, de soha nem velhetem hogý ew fell[ege] az en zolgalato[m]at es ez orzaget az egi latorert hatra velle: es az my nagiwb, terek ciazaral Bekes kedwejrt ewzevezen: Myndazonaltal keg[ielmedet] kerem keg[ielmed]js Informalia vgý ew fell[eget], kibe tessék meg az keg[ielmednek] en hozam walo atiafifaga, es ez nyomoru feldekhez es moftani ciendefleghez valo jo akaratia.¹

288.

[Gyulafehérvár,] 1573.

Báthory István vajda Küküllő megye tanácsának.

Indítson eljárást a templomrabló Nagy Menyhárt ellen.

A Gyulafehérvárt maradt káptalani levéltár hibásan, 1473-ból valónak jelzett eredeti regesztája Beke: Czimjegyzék, 47 l.

Ammonitoria et evocatoria egregii Melchioris Nagy super eo, quod ipse bona quaedam mobilia et immobilia resque argenteas, terras item arabiles ecclesiam Peterfalvensis concernentes potentia mediante occupatas teneret.

289.

[Istanbul, 1574 január eleje.]

Todor szerb tudósító Báthory István vajdának.

Hírek a szultán lovas divánján történekről s a megejtett előléptetésekről. Várják Báthory követét, viszont ha Amhát csausz odaér hozzá, ajánlja, hogy a legjobb módon fogadja és kedvező választ adjon kérdéseire.

M. Nemz. Múz. Budapest. Törzsanyag. 1572-es csomag. Fínom török rizspapíron írva. Mellékelve olvasása és fordítása.

¹ Ez a bekezdés (és előbb néhány szónyi betoldás) más tentával Báthory saját kezével, amit a gyakran használt kettőspont (:) is bizonyít.

†Milostvi Poglavje. Ovo mogu pisati tvojemu gospostvu. / Na božič car učini ajak^b-divan na konech, divan na polju. Kada bi / potom divan onde¹ tako ču i vide, jere Perbtva baše dadose ôturak^b a dadoše / beg^bler^bbegu da bude vezir-baša ida / doše Sija-ušu janičarskomu² age da bude beg^bler^begiju (!) i da / doše jednomu Kapiči baše Šustave janičarsko ag^bstvo. / A druge glasove sada nemogu pisati, štobi istini bili; gla / sova je mnogo svakojakech i za tvoje gospostvo meču na / rodom, ali toga sada neču pisati; negô ovo mogu pisati / tvojemu gospostvu za Achmat čauša, jere go je preče bio baša / zvaô pr^b sebe tere mu je dao bio knige, da ide ovamo, i s n/im^b je mnogo besedio i pitao je, kada će doći tvôjega / gospostva čovek ovamo; i on je tako kazaô, er^b svaki / dan ga čekomo (!) ovamo; i baša mu je tako rekao: da ich po / čeka dokle doče tvøjega gospôstva čovek^b ovamo. / I kadagode tamo doče Achmat^b čauš^b tvoje gospostvo / štogode možešc na^bpolju volju, tômu pokaži / i što možeš^b na^blepšu reč^b, to mu podaj. I kapitan^b / stvo morsko dadoše Uruč alije. Za to dajem tvo / jemu gospostvu ovaj pôsao na znanije, ako bude pot / reba. Komu da pišeš^b knigu ili drugu koju čast^b uči / niti, neka znaš^b tvôje gospostvo. I bog^b te dr^bži. / tvôje gospostvo na mnoga leta u svakem samire / niju. Amin.

Tvôjega gospostva
na^bmani sluga
Twdwra

[*Külcíme magyarul, de cyrillbetűkkel írva:*] Ez^b level^b adasik^b nad^bsa / gos^b Batori Istvanag^b Er^b / deli chvejedlem^bnek^b.

[*Fordítása:*] † Kegyelmes Uram. A következőt írhatom uraságodnak. Karácsonykor a császár ajak-divánt tartott lóháton, divánt a mezőn. A mint aztán ott a diván tartatott, hallottam és láttam miként Pertav basának oturákot³ adtak s a beglerbéget vezirbasának kinevezték, Szijaust meg a jancsár agát beglerbeggé tették, Szusztavát pedig bizonyos kápicsi-basát jancsár-agává. Más híreket most nem írhatok, melyek valóik volnának, sok mindenféle hírek járván a nép között uraságod felől is; de azokat nem akarom most megírni; hanem Achmat csauszt illetőleg írhatom uraságodnak, hogy őt a basa nemrég magához híván, levelet adott neki, hogy vele ide jöjjön, és sokat értekezett vele, azt is kérdezvén, mikor érkezik ide uraságod embere, mire ő azt felelte, miként

¹ A „de“ szótag fölött van még egy cyrillféle s (c) betű.

² Az „s“ helyén a sorban „o“ áll s e fölé az „s“ betű írva.

³ Azaz: nyugdíjat.

őt mindennap várjuk ide; a basa meg is hagyta neki, miszerint várja be őket, míg uraságod embere ide jön. És ha majd oda megérkezik Achmát csausz, uraságod amennyire kitelik, a legjobb indulattal viseltessék iránta és a lehető legkedvezőbb feleletet adjon neki.⁴ És a tepgeri kapitányságot Urucs-Alira ruházták. Azért tudatom ezeket Uraságoddal, hogy annak idején, ha levelet kellenék valakihez írni vagy valami megtiszteltetést valakihez irányozni, uraságod tájékozva legyen. És isten tartsa meg uraságodat sok éveken át teljes megalégedésben Amen.

Uraságodnak legcsekélyebb szolgálja

Todor

Megjegyzés. Nyomdánk nem lévén felszerelve cyrill-betűkkel, azt a szláv szavakban s főleg azok végén előforduló bizonyos néma b jelt kénytelenek voltunk kisebb b betűvel szedetni és érzékeltetni.

290.

Kolozsvár, 1574 január 13.

Báthory István vajda Kolozsvár város tanácsának.

A becsületügyekben való esketési kötelezettség szabályozása.

Kolozsvár város levéltára. Jakab: Kolozsvár oklevéltára II. köt. 95—96. l.

Panaszukra megtiltja, hogy Kolozsvár város területén „contra libertatem, consuetudinemque antiquam et usitatam“ nemes és nem-nemes embereknek becsületügyben egyszerű esketési parancsra, bírói ítélelhozás és törvényes kibocsátás előtt, valamint külső idegenek által magános esketést és tanukkal való bizonyítást végbevenni vagy vitetni lehessen, kivéve ha a fejedelemtől külön volnának avégre kibocsátva.¹

291.

[Torda, 1574 január 24.]

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

Köszöni küldött gazdag ajándékát és biztosítja további hűségéről.

M. Nemez. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 162. l. Szalay id. m. 136—7. l.

Hatalma6 gyézhetetlen chýazar etc.

Hoza e6 meg ada nekem ez el mult napokba az te hatal[maffagod] jambor zolgaýa Amhat chýawz az hatal[malsagod] parancholat leueleth, e6 vele eggyewth az hatal[malsagod]

⁴ Amhát csausz udvarába érkezteről Báthory István 1574 január 24-i levelében írt Szelim szultánnak s ez határozza meg hozzávetőleg a fenti szerb levél keltét is.

¹ Jakab kivonata id. műve leíró része II. köt. 209. l.

tiztelege6 e6 Bechÿewlete6 ayandekath melyel maftys ew al-
tala te hatal[malsagod] az en hÿw zolgalatamerth tizteletelen meg
latogatoth e6 hozzam valo ÿo kedueith kegÿelmefsegeth ebbenÿ6
meg mutatta. Elteffe az isten te hatal[malsagodat] mÿnden hozzam
valo kegÿelmefsegeyert. e6 szerenchÿefÿchÿe mÿnden dolgaÿba,
igyeybe. En az hatal[malsagod] parancholattyath e6 ayandekat
olÿ tÿzteffelgel bewchÿewlettel lattam e6 wettem mastÿ6, mÿnt
Illeth ÿlÿ hatal[mas] felleges e6 velem yo tett k[egyelme6] feÿe-
delmemet vennem, vgÿ hog ez vtannÿ6 valamÿ az te hatal[mal-
lagod] parancholattya lezen, abba hÿwen e6 igazan hatal[mal-
lagod] kedve zereneth vgÿ akarok el jarnom, hog ez vtannÿs mÿnden
tehetfe gemel az hatal[mal-
lagod] segitfege mellettem leuen, mÿn-
den ellenfe gnek, valakÿk hatal[mal-
lagodnak] gonozt kÿwannak
e6 nekemÿ6 e6 ez zegÿnÿ orzagnak vezedelmere igyekeznek,
rontafara legyek. es nem zanom az hatal[mal-
lagod] zolgalattÿaba
sem verem hulafath sem eletemeth az mÿg ilten eltet az hatal[mal-
lagod] kegÿelmes zarnÿa e6 otalma alath.

292.

[Torda, 1574 január 24.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

*Megértette amit Amhat csauz által üzent s további hÿségéröl
biztosítja. Az országán át menekült Bogdán vajdával utasítása sze-
rint fog elbánni. Meggyözödbén Amhat csauz emberségéröl,
kegyeibe ajánlja, hogy legyen kellő előmenetele.*

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 162. l. Szalay id. m. 137—8. l.

En ez vtannÿ6 az te Nagyf[agod] tanacholafahoz e6 paran-
cholattÿahoz tartom magamath mindenbe, e6 vgÿ akarok chÿele-
kednem, hogÿ valamÿt te Nagyf[agod] En elembe ad, abba hÿwen
e6 zorgalmatolon el Jaryak. Kenyergek Nagyf[agodnak] hogÿ
ez vtannÿs azon kegÿelmefleggel legyen hozzam.¹ Towaba az
mÿtt Nagyf[agod] Amhat chawz által ÿzenth zowal, aztÿ6 meg
ertettem, e6 azokrol az dolgokrol ilmeg vgÿyan Amhat chyawz
altal bewfegefen ÿzentem te Nagyf[agodnak.] Kerem Nagyf[ago-
dat] higÿye meg zowath.

Az Bogdan vaÿda dolga feleol az Nagyf[agod] parancho-
lattÿath meg ertettem, azon valek hogÿ vgÿyan masth Amhat
chyawz ÿtt letebe vegheoz vigÿem az dolgoth az te Nagyf[agod] pa-
rancholattÿa zereneth. vgÿyan azert keflelem megÿ6 eddig ÿtt Amhat
chyawzth de mast ÿo modot nem talalank benne. mÿert hog

¹ Ez a mondat oldalt más kézzel és tentával.

Bogdan mast zýnte oda fel ment hanem vegezenk ezt, mýert hog ýgý tetszek Amhat chýawznaký6. hog mýkor Bogdan onnett fe-lyeul ýdeb alab jew Eperýes fele ahol helye e6 lakafa vagyon, akkor kezgyewnk ez dologhoz, e6 akkor vigýewk wegheoz. Mert ha maft mýndýaraft az NagyI[agod] leueleth el kýldenem, felelme6 volna az vt, hog netalan valahog az leuel kezbe akadna. Mýhelt azert ala jew, gondom lezen nekem az dologra: Býzonýo6 e6 hýw emberem által oda kýldem az NagyI[agod] leuelet neký, e6 vgý chýelekedem az dologba hog mýnd az hatal[ma6] chýazar í mýnd te NagyI[agod] ebbenýs meg tapasztalhassa az en hýw zolgalato-math. Valamý allapattýa lezen penig az dolognak, meg ertwen mýndýaraft ertený adom te NagyI[agodnak.]

Mýert hog latom hog ez Amhat chýawz hýw zolgaýa az hatal[ma6] chýazarnak e6 te NagyI[agodnak,] e6 ezes ember, haznofon szolgálhat ez vtanný6 ew hatal[massaganak.] Nekemý6 penig ýo akarom, kerém NagyI[agodat] ne hagýa NagyI[agod] az mýbe lehet, terekeggýek mellette hog az hatal[ma6] chýazar kegýelmeffegebe meg ne fogýatkozzek. Seot NagyI[agod] által az menýre leheth legýen eleomente dolganak e6 zerenchýeýenek. Mýnd azon által vgý legýen az mýnth az NagyI[agod] kedwe e6 ýo akarattýa.

293.

Torda, 1574 január 24.

Báthory István vajda Daczó János portai követnek.

Pénzt küld neki az ott látott két csikó megvételére. Nézzen utána az ottani híreknek, főleg annak, lesz-e frigye a szultánnak a Némettel vagy nem?

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 163 l. Szalay id. m. 140. l.

Ertem leueledbeol hogý ott egy chýawznal vannak valamý ket Gyermek lowak kýket mýndenýket szaz szaz arany forýnton hattak. Im azert kýltem oda te kezedhez ket ízaz aranyath. hog az lowakat lafd meg. ha ílmered hog ýewendeore ýok, e6 nekem valok leznek, vedd meg. ha penig nem ýde valok leznek az arany legýen kezednel addig ým ký keletre, mýkor az ýdeo ký nýlýk, emberemeth bochýatom oda, akkor vafarolýatok oztan, akkor ne talan ýobbý6 lezen, vgýan akkor keoltchegethýs kýldek te magadnaký6. Nemýs kellellek ýmar ott. Bewýt keozepre el bochýatom emberemeth, vgý hogý Zent gýeorg nap eleott ýtthon lehetfz.

Towaba ýol lehet hogý eddigýs Nekewnk wýlagokat ýrtal egreol masrol, de kýwalkeppen valo gondolth wifely erre, hog ha mýtt erthelz az Nemettel walo frigreol, meg vagyón e awag meg

lezen vőoban az frigý vele az mýnth ýtt hírdetýk lezen e ký-keletre hada az hatal[ma]b] chýazarnak e6 ha Perlia feleol nem lezon e gongýa az chýazarnak. Towaba az velenczefeokkel valo frigý ha vegheoz mehetett e e6 mehete vag nem. Ertekezzel azoktwl az kýket híw emberýnknek ifmersz. Szolhalz Ayazal, e6 teobbekely6 ez felekel. de chak azokal az kýkheoz býzhatol. es valamýth Erthesz. add meg mýndýaralth ertenewnk. egýeb dolgokrolýb az mýth erthesz býzonyfokat ýrný el ne feletkezzel.

294.

Beszterce, 1574 február 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Polgárainak hűséges munkája és odaadása fejében megszünteti Csepán község harmincadját és helyette csak a besztercei huszadot tartja fenn az iratban megállapított összegben.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Pátens-alakú, az állami nagy pecséttel lezárva.

Nos Stephanus Bathory de Somlyó Waýwoda Tranffýluanus etc. Memorię commendamus ... quod nos cum ad Nonnullorum dominorum confiliariorum Noltrorum singularem intercellionem Nobis pro parte Prudentum Circumspectorum Judici6, Juratorum ac vniuerforum Ciuium et inhabitatorum Ciuitati6 Biztricienfi6 factam. Tum vero dignum habent6 respectum fidelium oblequiorum et gratuitorum Meritorum eorundem Ciuium, quib6 ipso6 singulariter erga nob affect6 esse agnoscimus Tricesimam possessi6 Chýepan, ob quam subditos eorum interdum magni6 incommodi6 affect6 esse perhibebant, deponendam et prors6 abolendam duxim6 ... et abolem6 per praelentes: Ea tamen Conditione vt vigesimae ei6 vrbis Biztricienfi6 Nomine, *amely évenként 70 aranyforint volt a jöv6ben centum florenos aureos hungaricales legyen, de vigyázva ne Equos, aliasque res publico edicto prohibitas azon az úton kivitessenek az országból. Egyben nyugtázzuk a huszad fejében átvett száz forintot;* etc. Datum Biztricý quinta die mensis Februarij. Anno domini Millefimo quingentesimo Septuagesimo quarto.

Ellenjegyezte: Mart. Berzeuicei9 Consil. et Secret.

295.

Gyulafehérvár, 1574 február 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Rendelet Baksay Tamás törvényes ügye felülvizsgálata iránt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Relatum nobis extitit in persona Cuiusdam Thomae Baxay Mancipij, res cuiusdam Fabiani Nagij apud vos iure detinuisse et arefuisse, *habár az ő vétke nem valami nagy.* Cum autem Judicium et Iustitia Nemini abnegarij debeat, *rendeljük, hogy ügyét törvényesen megvizsgáljátok s ha nem forog fenn benne aliqua legitimo impedimento intézzétek el.* Datum Albe Julij die 20 Februarij Anno domini 1574

296.

Temesvár, 1574 február vége.

Dzsáfer temesvári pasa Báthory István vajdának.

M. N. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum. Kiadva Szalay id. m. 141—4. l.

Jelenti, hogy a jenei tartományhoz való Hazon nevű spahiát Barda faluban két embere harminczmagokkal meg támadván, el fogták, marháját is el vették, annak utánna három száz forintón el bocsátották. E miatt Hazon panaszt tett a portán s onnan levelet hozott a dologról.

Megjegyzés. A temesvári pasa második leveléből megtudjuk, hogy az izpaját saját falujában Csucsi Miklós és Ferton Mihál fogta meg néhány latorral, de bár ez nem Báthory idejében történt, hanem azelőtt, az izpaja mégis tőle vár elégtételt; ezért kéri, büntesse meg azokat a latrokat, ne kelljen ismeg az hatalmas cászárhoz mennie panaszolni miattok.

297.

Roma, 1574 március 6.

XIII. Gergely pápa Báthory István vajdának.

Válasz. Örönd annak, amit Fabius György kolozsi esperessel küldött levelében a katolikus hit érdekében kifejtett buzgóságáról írt és további sikeres működésre buzdítja. Fabius esperest ajánlja jóindulatába, hogy legalább fejevári kanonokságot kapjon s a sepsiszentgyörgyi templom javadalmához is hozzájuthasson.

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. I. köt. 273. l.

Dilecto filio Nobili Viro Stephano Bathorio, Transilvaniae Vaivodae. Gregorius PP. XIII.

Dilecte fili Nobilis vir. Salutem et Apostolicam benedictionem. Renovarunt mirifice gaudium nostrum de tua excellenti pietate ea quae Nobilitatem Tuam scripsisse accepimus ad dilectum filium Georgium Fabium Archidiaconum Colosiensem:¹ sic enim cognovimus scripsisse te vehementer cupere, daturumque operam, ut omni impietate isthic sublata vera Religio quasi postliminio redeat, atque omnes tuum Catholicae Religionis zelum et pro Sede Apostolica

¹ Hibás olvasással írva: Colocensem.

devotionem agnoscant. Quod tametsi te facturum non dubitamus, tamen, quia cupiditati celeritas ipsa tarda est, nihil longius habemus, quam dum ecclesiis earumque praepositis suas res restituas caeteraque, quae tantopere tamque praeclare cupis, per te constituta videamus. Incumbe igitur, charissime fili, in istam curam, quam Sanctissimi Spiritus gratia animo tuo immisit: quaeque *recta esse intelligis sine ulla cunctatione exequere neque ulla molestias aut labores defuge: reddet enim omnia levia atque expedita eiusdem Spiritus Sancti gratia, quae talem tibi animum elargita est. Ipsum autem Archidiaconum commendamus, quantum possumus Nobilitati Tuae rogamusque, ut ei sua beneficia archidiaconatum scilicet Colosiensem, canonicatum Albensem et altare Sancti Georgii eorumque beneficiorum res restitui cures. Erit hoc Nobis gratissimum, tuque spectata pietate dignissimum. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die sexta Martii MDLXXIII. Pontificatus Nostri anno secundo.*

298.

Borosjenő, 1574 március 11.

Amhát jenei szandsákbék Báthory István vajdának.

Kéri őrizze meg fegyvereit, amíg utánok küldhet.

Szalay id. műve 142—3. l. Prot. Bathorianum.

Ismételten megírta volt, hogy egy rabja szükött vala el szabályával és buzogányával s azt emberei elfogván, megölték utában és marháját beadták a váradi kapitánynak. Miután annak már egynéhányszor írt azokért, minden eredmény nélkül, kéri, legyen gondja marhájára, amíg a pasa csauszával az ő embere érte meg; etc. Datum ex Jenő, 11. die Martii 1574.

299.

Gyulafehérvár, 1574 március 24.

Báthory István vajda Amhát borosjenei bégnek.

Értesült káráról, melyet egy megszökött embere okozott, de bár érdekében írt Giczy János váradi kapitánynak, kártérítést nem nyújthat áruló gonoszok rablásáért.

M. Nemz. Múz. Budapest, Prot. Bathorianum 47. l. Szalay id. m. 145—6. l.

My Bathorj Ithuan Erdely Vayda. Jeney Bégnek kolzene-tünket eb Izomzedságunkat ayanlyük. Az minemő marha felöl irt volt Nag[yfagod] leweleben, vgyan arrul Themelvary Balla ió moftanlaggal az hatalmaó chalzar parancholo leweleuel talalt megh minketh, ky leuele által yelenti, hogy egy rabya Nag[yfagod-

nak] ezüste6 e6 aranya6 zablyayual, bottyauual es penzeuel [zö-
köt volna el, kyth ozton Varadhoz tartozo latrok utaba megh
öluen, az marhaba lakmant töttek volna.¹ Irya Nag[yfagod], hagi
ezelewtjs Irt ennekem ket leuelet ezen dolog felewl, de en nekem
errewl ennel tewb lewelet keg[yelmednek] nem hoztak, sem nem
hallottwk ez dolgot ennek elewte. Azert Im Irtwnk Giczí Janosnak
varadi kapitannak, megh hattuk erefen, hogy mind azokra, mind
az marhara vigyazzon, ha mit találnak benne, hýrre teg[ie], mý
keg[yelmed]nek tuttara aggyúk es meg kulgiwk. Ez leuel költh
Feyervarath 24. napian böt mafodykxonak 1574.

Irya thowaba Nag[ifagod.] hogý tanwflaga volna az hat[al-
ma6] C[azartul] es az Nag[isagos] paffatwl, honnat vege meg
karat. En hýzem hagi Nagi[ifagodnak] arra zabadlaga ninc hagi
ezert az mý birtokunkat meg haboricia keg[ielmed] az keg[ielmed]
zolgaya gonoflagaert: Ith keztewnkj6 sok vagon affele lator ki
vrat meg lopja es elzekik de kire vethetiwk az bewnt, hanem az
ki marhaya.²

300.

Istanbul, 1574 április vége.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Rendeli, küldjön katonaságot Sándor vajda megsegítésére.

M. N. Múz. kvttár. Budapest. Prot. Bathorianum. Szalay id. m. 146—7. l.

Értesíti, hogy az előbbi moldvai Jován vajdától az ő bűneiért
és gonosz cselekedeteiért az uraságot elvötte s a vajdaságot
Alexander vajda öccsének, Péter vajdának adta, de amint erről
értesült, Jován vajda Sándor vajdára ment, népét levágta s a vaj-
dát elkergetvén, helyébe egy latrot tett, melyet úrfi gyanánt tar-
tottak az országban. Sándor vajda könyörgésére rendeli tehát,
hogy amint levelét Muztafa csausztól megkapja, azonnal népét

¹ Közöltük fentebb kivonatosan.

² Folytatólag az alábbi szöveg következett, utólag, a levél tisztázásakor
áthúzva: Kyn my ygaz eleghet busongottunk lehetetlen dolognak eteluen min-
den lator igyekezetinek eleyth venny, főkeppen latwan hogy az hatalmas
Chazar byrodalmaba i6 e fele gonoz teü emberek ygaz eleghen vannak bud-
sóban, kyk myath az myenek nagy karokath fzoktak fzenuedny. Dhe minth
hogy my az hatalmas Chazar portayath soha e fele dolgokkal nem bufyttyük,
chodalkoztunk hogy az pankotay Bék az hatalmas chazart e6 az Baffat eucl
az dologgal meg bantoth, mint ha my tartoznank mindennek kararol felelny
es valakyth elegeteny. Ninchen az or ellen yob orvoffág az ayton valo yo
zarnal. Mi megh yrtuk az Baffanakis hogy kegelmedi6 talalt megh bennünket
e marha felöl leuele által, ayanlottuki6 magunkat az fele latroknak megh ke-
refteteffere es bünteteffere ha valahogy kezbe akadnak.

küldje Sándor vajda mellé, kiknek valami főember hadnagyok legyen; etc.

Megjegyzés. E rendelettel hasonló tartalmú levélben Mehmet nagyvezér arra is inti, hogy ha Bogdán vajda arrafelé lenne, küldje le a portára, biztosítván, hogy semmi baja nem leszen, sőt megadjuk neki az uraságát. (Ugyanott, 148. l.)

301.

Gyulafehérvár, 1574 május 3.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

A portai dolgokról ugyan nincsen híre, de annál többet jelenthet kötelességszerűen a moldva-havasalföldi vajdák közt kitört háborúskodásról. Ezt az idézte elő, hogy Sándor havasalföldi vajda a moldvai vajdai széket testvére, Péter számára kérte, miután az sck ideig élt a török udvarban. A Braila mellett keletkezett hadakozás Bukurestben ért véget, melyet Ventila (Petráskó vajda fia) foglalt el, megfutamítván Sándor vajdát; habár a zavaroknak még nincsen vége.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 104. Gyűrűpecsét nyomával. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 682. l.

Post fidelium nostrorum servitorum, in gratiam M^{tis} V^{rae} S. Caesareae humilem subiectionem. Quamvis hoc tempore ex aula Turcarum Imperatoris nihil eiusmodi habeamus, quod ad M^{tem} V^{ram} S. Caesarem perscribendum esset: quia tamen inter vicinos nostros Moldavos et Transalpinos his diebus novi motus excitati sunt, de iis M^{tem} V. S. Caesarem certiosem facere operaepretium esse duximus. Causam autem huius belli hanc esse Maiestas V. S. Caesarea sciat: Alexander Vaiuoda Transalpinus regnum Moldaviae pro fratre Petro, qui in aula Turcica multos annos fuit, a Turcarum Imperatore impetravit. Eum in Moldaviam inducturus conscripto satis magno exercitu castra posuit ad Brailam oppidum Danubio proximum ditionis Turcarum Imperatoris; etc. Datum Albae Juliae tertia die mensis May 1574.

Eiusdem M^{tis} V^{rae} S. Caesar[ae] et regiae

fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo. ppa

[*Külcíme*] latinul, mint rendesen.

302.

Gyulafehérvár, 1574 május 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kiadva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 659. l.

Moldvai híreiket köszönve, további vigyázásra inti, dispositis per itinera fidelibus custodibus, közölvén intézkedéseit cum Ioanne Thorma, akit hozzájuk küld.

303.

Gyulafehérvár, 1574 május 6.

Báthory István vajda Kápolnai Bornemisza Boldizsárnak.

Csáky Gábor meghozta Miksa király levelét, melyben elrendeli, hogy az annak idején tett adománylevél értelmében Huszt vára és jószágai egyharmadát adja át néhai Csáky Mihály örökösének. Felszólítja tehát, hogy ezt hatvan nap alatt teljesítse, mert különben végrehajtja.

Egy. kvtár. Budapest. Lit. orig. no. 124. Szamosközy gyűjt.

Magnifice domine, nobis honorande. Salutem et nostri benevolentiam commendationem.

Attulit nobis literas S(acrae) Caesareae Regiëque Maiestatis etc domini nostri clementissimi Egregius Gabriel Chyáký haeres M(agnifici) quondam Michaelis Chaký, in quibus significat dicta Maiestas Cęsarea tertiam partem arcis Huzt ea ratione parenti tuo tibi que ac tuis fratribus collatam a Sua M^{te} fuisse, ut pro ea, qua inscripta fuerat heredibus Michaelis Chyáký summa eandem redimeres omnesque redditus, si quos inde percepisses ad tempus usque occupationis iisdem restitueres; qua quidem in causa, ut nomine S. Cęsareę Regiëque M^{tis} dicto Gabrieli Chaký opera nostra adsimus eadem Maiestas Cęsarea nobis iniunxit. Cum igitur id et M^{tis} Cęsareę edicto nobis serio commissum sit, et ius etiam non minus civile, quam divinum exigat, ne quispiam suo iure temere privetur, ac vera contractuum ratio utrinque servetur, Nos quoque significantum tibi volumus, ut intra sexagesimum diem a data praesentium, iuxta nutum S. M^{tis} Cęsareę dictis heredibus Michaelis Chyáký de dicta summa inscriptionis pro tertia parte arcis Huzt satisfacias redditusque ante tempus occupationis perceptos restituas omni modo, alioqui annotatis diebus sexaginta elapsis, sive te abesse contingat, sive praesens restitutionem dictorum deneges sine evidenti ratione, noveris certo nos id facturos atque etiam executuros, quod nobis a S. M^{te} Cęsarea iniunctum est, sine ulteriori dilatione, qua quidem de re tempestive certiore te facere volumus. Bene vale. Albe Sexta die May. Anno domini 1574.

Stephanus Bathorý
de Somlyó ppa

[Külcíme:] Magnifico Domino Balthasari Bornemýzza de Kápolna, nobis honorando.

304.

Gyulafehérvár, 1574 május 6.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Moldva-havasalföldi hírek. Ventilla vajda nem sokáig örvendhetett szerencsésének, mivel Sándor vajda őt megvervén, Bukarestben lefejeztette. Sándor vajda testvérét, Pétert a török támogatja és érdekében Báthoryt is segítségadásra inti a porta.

Staatsarchiv. Wien. Ungarn. Fasc. 104. Berzeviczy Márton kezéirásával. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 690. 1.

Post fidelium servitiorum meorum in gratiam M^{tis} V^{rae} S. Caesarae humilem subiectionem. De mutatione Moldaviae cladeque Alexandri Transalpinensis Vaivodae breviter nudius tertius litteris indicavimus M^{ti} V^{rae} S. Caesarae. Hodie denuo recentibus nuntiis allatum est, Ventilam illum, cui fortunam in occupanda sede Transalpinorum mirifice arrisisse perscripseramus, fortuna commutata ab Alexandro oppressum, eique in oppido Bukeresto, caesis fere ad unum suis, caput amputatum esse; ex altera parte Petrum, Alexandri fratrem auxiliis Turcicis, quorum Dux est Kapocibassa¹ Moldaviae incumbere; etc.

Sacr^{me} Cel. Regieque M^{tis} Vestrę
fidelis Servitor

Stephanus Bathorj
de Somlőo ppa

305.

Wien, 1574 május 17.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Köszöni a moldva-havasalföldi zavargásokról szóló tudósítását. A portai dolgokról való híreket is szívesen veszi.

Egy. kvtár. Budapest. Lit. orig. no. 122. Szamosközy gyűjt. Magyarra fordítva Szalay id. műve 156—7. 1. Hurmuzaki: Documente II/2 köt. 695. 1.

Maximilianus Secundus Imperator etc.

Spectabilis et Magnifice, fidelis nobis dilecte. Ea, quae literis tuis, tertia et sexta huius mensis ad Nos datis de motibus et bello inter Waýwodas Transalpinum et Moldaum suborto eiusdemque successu ad Nos scripsisti, intelleximus; et gratum nobis accidit, quod de iis ad Nos perscripseris. Qualitercunque autem imposteriorum quoque hi motus et turbæ inter illos successerint, hortamur

¹ Kapudsi-basi politikai küldetésekre alkalmazott udvari csauzok. A szultán parancsából ezek hajtották végre a halálbüntetést, száműzetést a vezíreken és helytartókon vagy ezek vagyonának elkobzását. (Thury.)

² Mindkettőt közöltük fentebb.

te clementer, ut quemadmodum facturum te et alioquin significasti, de eo Nos simili modo certiores facere non omittas. Ex Porta quoque Imperatoris Turcarum, quicquid cum alias, tum vero praecipue, quod Nostra et afflictivi huius regni nostri interesse putaveris, tam nunc, quam deinceps habebis, pergratum nobis facies, si crebrius ad Nos perscribes. Quod reliquum est, gratiam et clementiam nostram offerimus et pollicemur tibi quovis tempore admodum propensam. Datum Viennae, decima septima die Mensis Maij, Anno Domini M. D. LXXIII.

Maximilianus mpr

Jauriensis etc

[Hátlapján, erdélyi kancelláriai kézzel:] Vasarhelire ala hoz-[z]a keg[elmed] vele ewket. (A győri püspök, kancellár, Liszthy János kezével.)

306.

Temesvár, 1574 május közepén.

Dzsáfer pasa Báthory István vajdának.

Vigyázzon a Mezőtúr körüli kártevőkre. Huszaim szpahiát elfogatta és megbünteti a lefolytatandó per alapján.

M. Nemb. Múz. kvttár. Budapest. Prot. Bathorianum. Szalay id. m. 54—6. l.

Válasz. Levelét véve arról, hogy a németek népet fogadnának és soldot keáltanának, értesíti, hogy amint kívánja, azonnal segítségére siet. Ámde értesülvén, hogy túl Debreczenen felől az Tur nevű városon egynehány lator kastélt akar csinálni, inti, menjen jó végére, hová az ő gyülekezetek, hogy ennek idein eleit vehetnének.

Arról értesült a portára tett panaszleveléből, hogy Jenőhöz közel lévő Bély nevű kastélya mellett, hű szolgálja Pota Ferencz búzasztagját Jenei Balogh Husszaim zpahia megégettette és egyéb sok kárt is tett neki. Ezért a császártól kapott parancsra inti, hogy bizonyos napra pörösét leküldje Bélyre és valamit rea raknak törvénnel és bizonsággal, mindeneket megjelent a portára, miután azt a zpahiat megfogatta.

307.

Gyulafehérvár, 1574 május 27.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután Offenbányán egy elhagyott arany-ezüst bányát újra meg akar nyittatni, küldje oda annak előzetes megvizsgálására a megnevezett két radnai szakértőt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum nob̄ pro utilitate nostra et Regni quandam fodinam antiquam auri et argenti in territorio oppidi offombania existentem, nunc desertam restaurari et elaborari facere statuerimus, placuit priusquam elaborationem eius inchoaremus per Nobilem Joannem Cementeum Camerarium nostrum seu praefectum Cementi nostri atque alios Magistros Montanistas peritos *megvizsgálni s ezért rendeljük* vt ex oppido Radna Albertum Smelcher cum Georgio filio suo ad id deligere, eosque ad festum Sacratissimi VI. 10 corporis Christi *a megmondott helyre küldjétek*; etc. Datę Albe Julię die 27. Maý. Anno domini 1574.

308.

Gyulafehérvár, 1574 május 27.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldjék be termelt aranyukat Szebenbe a jelzett napra.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum Nos ad festum Corporis Cr̄isti proxime venturum in ciuitate Cibiniensi coementum celebrare statuerimus, pro Eo *hagyjuk, hogy arra a napra* omne Aurum per vos preparatum et campsum *kamarásunk kezébe küldjétek*. Datum Albe Julie 27 die Maý. Anno domini 1574.

309.

Gyulafehérvár, 1574 június 6.

Báthory István vajda Kristóf román papnak.

Kinevezi a megüresedett oláh püspöki székre.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce. Kiadta Iorga: Analele XXVII. köt. 32—33 l. Lenyomatva Hurmuzaki: Documente XV/1. köt. 559—560. l.

Memoriae commendamus... quod nos cum ad singularem intercessionem nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum nobis pro parte religiosi Christophori presbyteri factam, tum vero inducti meritis ac virtutibus et singulari scientia eiusdem, quibus ipsum praeditum insignitumque intelleximus, eiusdem igitur Christophorum presbyterum in episcopum Valachorum presbyterorum transsilvaniensium romanam videlicet seu graecam religionem profitentium per spontaneum discessum discreti Euphthimiae ipso episcopatu vacante, durante beneplacito nostro eligendum, nominandum et instituendum duximus, ita tamen, ut ipse religionem romanam sive graecam illis quibus interest libere profiteri ac erudire, perversos vero ac malis moribus imbutos castigare ac omnia sui muneris officia diligenter exsequi possit et valeat

bárhol országunkban s ezért elrendeljük, hogy őt mindenki püspöknek tartsa, tisztelje és működésében támogassa; etc.

Ellenjegyezte: Mart. Berzeviceius cons. et secret.

Megjegyzés. A fenti kinevező oklevél tartalmának igen nevezetes az az adaléka, amely szerint Erdélyben római hit szerint való oláhok is voltak, már ekkor is.

310.

Gyulafehérvár, 1574 június 6.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Újabb részletek a moldvai és havasalföldi vajdák közti háborúról s a Moldvába nyomult beglerbégek seregeinek pusztításairól. Félős, hogy a belháború Erdélybe is átterjed a határon, kivált ha majd Moldvába a vajda helyére valami török kormányzó jut. A havasalföldi vajda megsegítésére ezer katonát küldött. A török tengeri hada gyengült, miután a velencésekkel szövetségre lépett.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 104/3. Idegen kézírású, de sajátkezű aláírású eredeti. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 703—4. l.

Exortum inter Vaiuoda6 Moldauię et Transalpinę bellum, nuper M^{ti} V^{rae} S. obsequenter perscripti. Nunc quoque pro eodem fidei meę candore atque obsequentia, quib6 status rerum illorum in praesentiarum maneat, sicuti compertum accepi, M^{ti} V^{re} S. significandum duxi. Advenerunt enim iam, et sese Vaiuodeę Transalpino coniunxerunt Turcarum auxiliare6 copię quinque aut sex Szanchakbegorum fine6que Moldauię par6 invalit, quę ferro atque igni quicquid sor6 obtulit vastat, et in predam agit; etc.

Datę Albę Julię sexta Juný. Anno d[omini] 1574.

Eiusdem Sac: Ces; Regięque M^{tis} V^{re}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorý
de Somlyo: ppa

311.

Istanbul, 1574 június 6.

II. Szelim szultán Báthory István vajdának.

Újabb rendelet Sándor havasalföldi vajda megsegítésére.

Szalay id. műve 171—2. l. Prot. Bathorianum.

Levelét véve rendeli, küldjön sereget Sándor havasalföldi vajda megsegítésére, mivel országát Jován vajda, az lator égette, dulta. Mehmed csauszt is azért küldte hozzá, hogy ha már elindította volna hadát, még többet is küldjön utána és meg sem álljanak a Szered vizéig; etc.

Mellékelten Mehmed nagyvezér levele, csodálkozását fejezván ki Báthorynak, hogy annyi ideig késleltette a segítségküldést, mert miko-

ron a császár parancsolatja odajutott volt hozzád és arra választ tettél, huszonhárom nap elmúlt.

312.

Tör, 1574 június 11.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Újabb hírek Konstantinápoly felé igyekvő követétől arról, hogy valami 400 katonával megrakott hajó indult ki Konstantinápolyból s azokat további 60 fogja követni szpahikkal, míg egy más kikötőben 35.000 lovas vár indulásra. Más had is készül a moldvai Jován vajda ellen. Kazul pasa meghalt és helyébe fia lépett.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 104/3. Idegen kézzel írt sajátkezű aláírású eredeti. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 705—6. l.

Nova ea, quę nuntius meus proxime ad portam Imperatoris Turcarum amandatu6 ad me ex itinere a Danubio scripserat, ante paucos dies M^{ti} V^{rae} S. perscripsi. Cum autem nunc alia subsecuta sint a nuntio meo, quem in porta ipsiu6 Imperatori6 continuum habui, diversa, at prioribu6 certiora, volui ea quoque, ut se habent M^{ti} V^{rae} S. significare. Scribit siquidem ex porta nuntiu6 ipse me6 presente et spectante eo classem Turcicam maximi apparatus fere quadringentarum navium decima octava die May Zynan passa vezirio et Kalýchalý Capitaneo ducibus Constantinopoli movisse, restare tamen sexaginta naves, sed ea6 quoque post paucos dies, ut cetera6 sequerentur famam fuisse, et nihil ad istarum quoque expeditionem defuisse, nisi militum adventum, qui in nave6 illa6 conscripti, iam iam adfuturi exspectabantur. Quorsum tot et tanti apparatus tendant, se quidem nescire, hoc autem pro certo habere, iustos esse Izpahia6 equites nobiliores cum instrumentis equestribu6, sellis, frenis et aliis id genus armis et epiphys nave6 conscendere, preterea circa portum quendam triginta quinque millia equitum selectorum paratorum expectare sociorum cum classe adventum, chausios autem, ut militibu6 ipsi6 naves ingressis equos colligant premissos dudum esse, neque ad hanc expeditionem maritimam animum et spem victorie illi6 deesse; etc.

Datę ex possessione Thewr undecima Juny. Anno D[omini] 1574

Eiusdem Sac: Ces: Regieque M^{tis} V^{re}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorj
de Somljo: ppa

313.

Marosvásárhely, 1574 június 17.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Részletes tudósítás (a szemtanú havasalföldi követ előadása alapján) a hat napja Kilia mellett történt csatáról. amelyben Jovan moldvai pajdát levertek és elfogták, helyébe pedig — a szultán megbízásából — Péter pajdát ültette az akandsibég.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 104/3. Idegen kézzel írt, sajátkezű aláírású eredeti. Hurmuzaki: Documente II/2. köt. 707—8. l.

Post fidelium nostrorum servitorum, in M^{is} V. S. Caesareae regiaeque gratiam humilem commendationem. Hac hora magna cum celeritate pervenit cum literis nuntius Alexandri Transalpinensis, qui se proelii illius versus Kileam ad Danubium XI Junii commissi spectatorem fuisse affirmavit, in quo Acancibegus¹ et Petrus designatus Moldaviae Vaiuoda deleto Moldavorum exercitu captisque aeneis tormentis numero septuaginta, ipsum Jouanum vivum ceperunt. Res autem ita gesta est. Quanquam Turcarum viginti millia fuisse aiunt, Moldavorum vero quindecim millia tantum, qui quandam Danubii satis patentem peninsulam pro castris delegerant eiusque perangustum aditum tormentis bellicis egregie munierant: tamen Moldavius castrorum suorum opportunitate fretus, Turcarum adventum non dubitavit exspectare; simuletiam praemissis nonnullis suis hostem levibus certaminibus provocare. Sed Moldavi semel atque iterum repulsi, tandem se in castris continuerunt exspectantes rei dubiae exitum; etc.

Datum ex oppido Zekel Vasarhel XVII Juny M. D. LXXIV.

Eiufdem Sac^{me} Cēs: Regieque M^{is} V^{rae}

fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
de Somlyo ppa

314.

Marosvásárhely, 1574 június 21.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Torma János szamosujvári udvarbíró fedélcseréért.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Amandauimuó ifthuc Egregium Joannem Thorma prouiflorem nostrum Castri wýwar, vt quarundam testarum seu tegularum numerum ad aedificiorum tecta conficienda compararet s ezért adjatok szavának teljes hitelt; etc. Datum in oppido Zekelywafarhely 21. die Junÿ. Anno domini 1574.

¹ Akandsi (akindsi) portyázó, dúló lovasság. (Thury.)

315.

Mezőbánd, 1574 június 24.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután Szűcs Ádám besztercei polgár kiskorú házi cselédje tőle teherbe esett, de ebben a dologban nejével megegyezett, kegyelemért esedezőén, kérvényét átküldi, jelentést várva arról, milyen volt a leány azelőtti élete, hogy ez peres ügyében figyelembe veendő lehessen.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudenti etc. Salutem etc. Accessit huc ad nos prouidus Adamus Pellio commanor vester, significans Nobis se anno proximo quendam Ancillam domi suae aluisse, quae ab ipso aliquo modo per fragilitatem carnis imprægnata, fuga sibi confuisset, ipseque ob id delictum à vobis impeteretur. Supplicauit nobis demisse, vt super delicto suo cum iam de eo cum coniuge etiam concordasset et in gratiam redisset, gratiam sibi faceremus. Verum hoc negotium uti se habeat prius à vobis informari volumus, supplicemque libellum eiusdem praeferentibus inclusum vobis transmissimus.¹ Pro eo committimus vobis firmiter, vt nos quam primum per literas vestras informetis quoquo modo haec res se habeat, an antehac innocentem integramque vitam gesserit, nec aliam in huiusmodi facinoribus sit deprehensus. Nec secus feceritis. Datum in possessione Band die 24 Junij. Anno dominij 1574.

316.

[Gyulafehérvár, 1574 június vége.]

Báthory István vajda II. Szelim szultánnak.

Melegen ajánlja Mahmut szolnoki béket temesvári basaságra, mert igen derék, vitéz embernek ismerte.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 69. l. Szalay id. m. 176—7. l.

Mahmut Bekert melly Zolnokba vagon konorgök hatal[malsagodnak] hogy Themesvary Ball[as]agot nekie adna, merth ő ytt az vegekbe regy szolgalo e[m]ber, az orzagnakió allapattyat yol tuggya. minden emberrel yol eó ygazan el ennek előtt[e] Munkach alattió elég vytezséget myelt. Ha ő szolnokbul nem ment volna. meg Tokaytió az nemetek nem vöttek volna. ha Themelvary Balla lezen, az orzagnak nagy haznara lezen. mostany kasteltió, kyt cinaltanak talam könnyen meg venneye. my ió az ő zomzedlagaba megh nyugzunk, konörgek hatal[massagod] tekenchen reya.

¹ Sajnos már nincs a levél mellett.

317.

[Gyulafehérvár, 1574 június vége.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

Hír Henrik lengyel király szökéséről. A Havasalföldéből Erdélybe jött Dombravát elfogatta s visszaküldte urának. A gyulai bék túlkapásai. A Várad mellett elfogott jancsárok ügyéről nincs tudomása. Nem is hiszi, mert ott bátyja, Báthory Kristóf a várparancsnok s az nem tűr ily dolgokat.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 69. l. Szalay id. m. 176—7. l.

Nagy[lagod]nak tuttara adom Lengyel orzag felöl, hogy az lengyelek fő embereket küldettek kyraly utan, vyzza hiyak, ha el yö ilmeg vrallyak, ha nem yü, gyuleft köztek teüen, eggyet valagtnak, most ebbe ez alapatba vannak.

Az en emberem levelet küldet ennekem, kybe yelenty, hogy Nagy[lag]od leuelet küldet volna yde Dombraua felöl. en hozzam Nag[yfag]od levele nem yütöt. Nag[yfagod]nak yelentem hogy az utakat minden felöl erőffen öryztettem hogy el ne zalagyion, iftennek segítfegeuel rea talalkoztanak, elevenen megh fogak, annak utanna az hauasaly Sandor vaydanak küldettem. az utanió e fele gonoz embereket az kyk chazarnak nem hyvey kez vagiok kergetne[m.] vgy tuggya Nag[yfag]od.

Az mostany Gyulay Bek varad tartomanyaba Kölöferre ment volt, ot valo vamolnak feyet vött, kynek lemmý büne nem volt. annelkül keth falura, Tolkosra éb Janoldra varad tartomanyahoz valokra embereket küldet: öket meg fogdoltatta, és minden marhayokba sakmant tetetett, barmat, yühat éb menesfet el haytatta. annak előtte az zomzedlagba olyan dolgok nem este nek, nem tudom mi okaerth chelekedett. éb az melly zegenffig Themesvara megyen kerefkedny eletet kerefny, öket fogua tartyak, lzekeret marhayat tolek el vejzyk. Nag[yfagod]nak könörgek ne zenuedgyen illyen dolgokat chelekedny zomzedlagba.

Nag[lag]od emberemnek Gruyo Peternek szolt, hogy Varad mellet valamý yancharokat meg fogtanak, melly dolog felöl Nag[lagod]nak levele yde nem yütöt. az en emberem levelet küldet ennekem. Nag[yfag]od ugy tuggya hogy ez e dolog en ydömben nem esfet,¹ merth en Varadon gonoz embereket nem tartok: az ky en velem egy az en batyam ott vagon, en velem az hatal[ma6] chazarnak ygazan éb hyven zolgal, vgy vagon hogy Artandj eltében estenek olyan dolgok. effele dolgokat en loha nem szenvettem. ha ö elt volna en ötet regen meg büntettem

¹ Tudniillik, amíg ő váradi kapitány volt.

volna, mikoron meg holt varat el foglaltam, ott valamenny foglokot talaltam Buday Bassanak küldtettem. ez dolog három határ között effet, Gyulahoz és Nemet határhoz közelb volt hogy nem Varadhoz, megh mosti6 ottegyen mindennap haydu latrok yarnak. Megh hattam emberymnek hogy vigyazzanak reayok ha valami-modon kezbe akadnanak. Nag[yfagod]nak könörgök Nag[yfag]od akarmelly panaznak helt ne aggyon. en ilyen dolgokat nem keuantam loha nem ió akarnam törtenny.

318.

Wien, 1574 július 13.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Kéri, bocsássa szabadon fogságába jutott futárját.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Redditae nobis ternae tuae literae 1, 11 et 17 proximique elapsi mensis Junii ad nos datae¹ és szíves készségedet köszönve, kérünk ezentúl is tudósíts az ottani eseményekről.

Ceterum perlatum ad nos est fidedigna relatione, hogy egyik Konstantinápolyból jövő és arrafelé tartó emberünk a tuis esse interceptum, literas, quas portabat ademptas et resignatas, ipsumque nunc in castro tuo Somlyo asservati in vinculis. Ha ez tudoddal történt, non parva nos admiratione merito afficeret, de bármint esett is elfogatása, Fidelitatem tuam clementer hortamur, hogy őt szabadon bocsássad és mielőbb hozzánt küldd.

319.

Gyulafehérvár, 1574 július 15.

Báthory István vajda Teuffenpach Kristóf szatmári kapitánynak.

Válasz. Panaszára jelzi, hogy embere azért fogatott el goroszlói tisztje által, mivel nem volt salvousconductusa.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Hiv. másolat.

Conqueritur Do: V^{ra} G. et Mag^{ca} in postremis literis suis¹ de officiali nostro Gorozloieni, quod ille quendam hominem cum literis, quae notis seu cifris erant scriptae Constantinopolim redeuntem interceptisset. Ezt azért tette, mert az illető engedélyünk nélkül járt országunkon keresztül. Ezért az ilyenekre különösen ügyelünk, nam plurimos esse scimus, qui contra nos statumque publicum non obscure machinentur periculumque nobis struant. Ennek dacára pro hac vice hominem detentum dimittemus, ro-

¹ Az első ismeretlen, a másik kettőt fentebb közöltük jelzett keltök alatt.

² Sajnos, nem maradt reánk.

gantes Do. Vram generosam et Mag^{cam} alioque, quorum interest amice, praecaveant in posterum, *hogy embereik országunkban engedélyünkkel járjanak.*

320.

Gyulafehérvár, 1574 július 16.

Báthory István vajda Sulyok Imre és Sombory László bécsi követeknek.

Külön emberével sürgeti meg a portai dolgot, várjanak hát türelemmel, amíg az onnan remélt választ felküldheti. Pénzt is küld költségükre s egyuttal kéri, vegyék meg számára a jelzett két ritka könyvet.

A Nemz. Múz. kvttár törzsanyagában. Berzeviczy Márton kezeírásával. Aláírása sajátkezű. Kiadtam hasonmásban Berzeviczy-életrajzom 85. lapján, átfírásban a 209—210. lapon. Betűhíven kiadva Zsinka Ferenc id. m. 14—15. l.

Egregy nobis dilectj. Salutem et fauorem. Ne vellyetek valamy feledetlenflegnek, a vagy gondvyfeletlensigne, hogy annyra kefleltettyuk az valasztetelt, mert yeles okaý vadnak, nem keflünk ymmar vele, mellyet bizonyos okokerth kelletet edig el hallaztonunk. azonközbe myuel hogy az keves vartataft eó haladekot könnyebben el fzenuedhesfetek im kültünk egy Debreceny embertül kölchegtekre kéet l3az forintot. Dhe hogy meg yelenchem az okat az kefelelemnek, egy postat bochattunk Vafarhelrül az portara, melly mihent meg yó azonnal fel külgyük az valasztot, velem hogy tyzen ötöd napnal touab nem hallad az dolog. ez ió legien vygaztalastokra, hogy ott fen valo leteletekkel mind nekünk, mind penigh az hazanak eó magatoknak l3olgaltok. Azerth patienter l3enuegyetek az ott valo ylefth eó kesedelmet. Touabba az Debrecenyek mellett yrtunk chafzarnak. az dolgot penigh vgian ö tülek megh ertytek böuebben. Azerth az my leuelünket aggiatok be velek az Callay Camaráfloknek informatioyauaal egietembe ö fellegynek eó yo valaztherth törökegyetek.

Keg(ielme)tek talalt volt egy historiat, kit tyzen nyolcz talle-ron tartnak volt, az mint Thamas vra(m) mond(gia.) Aze(rth) vegietek meg en nekem, eó egy Hieronymus Zanciust de tribus Elohim etc. Isten tarchon meg hennetek yo egiffigbe. Datum Albae Juliae 16. Julý 1574

Stephanus Bathory
de Somljo ppa

[Külcíme:] Egregiis Emerico Sulyok protonotario, ac Ladislao Sombory, directori causarum nostrarum et apud S[acram] Caesa-

ream et Regiam Maiestatem etc. Oratoribus nostris. Nobis sincere dilectis.

Megjegyzés. Hogy mily nehézséget okoz gyakran az úgynevezett betűhív közlési mód, megítélhetjük abból, hogy Zsinka nem vette észre, hogy levelünk írója az é hangtani kifejezésére farkas e betűt (e) használt következetesen, miként azt most fenti közlésünkben pontosan figyelembe vettük; de épp így mellőzte az s betű különböző írásmódja feltüntetését és nem vette figyelembe, hogy levélíró é helyett olykor i betűt ír, mint az egissig szóban; stb.

321.

Gyulafehérvár, 1574 július 19.

Báthory István vajda általános rendelete a dézsmálókhoz.

Miután értesülése szerint a szász papok tizede szedésekor sok visszaélés történt, rendeli, hogy a szászok maguk végezzék azt el a körükből választandó emberekkel, akik aztán a tizedet a királyi vártiszteknek átadják.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Egérrágtá egykorú más.

Noueritió, quod cum ex significatione Egregiorum Simonis Mileó Cibinienió, ac Joachimi Khoch Meggyefienió ciuitatum Magistrorum ciuium intelligamus per decimatoreó noltróó in accumulandió illió decimió particulatim a plebanis Saxonició coemptió diuerfa onera et grauamina, ac damna, villició imponi, maleque interdum mulctari, *hogy ez a jövőben megszűnjön, rendeljük, vt è medio Saxonum választottak végezzék a dézsmálást s az összeszedett gabona per arcium noltrarum praefectóó szállítassék el pénzen fizetett szekerekkel;* etc. Datum Albae Juliae die 18 mensió Julii. A. d. 1574.

322.

Gyulafehérvár, 1574 július 29.

Báthory István vajda Hesdáty Márton aranybevéltónak.

Kinevezi a Jára vize aranytermelése vezetőjévé.

Városi ltár. Kolozsvár. Kiadta Szabó Gyula a Tört. Tár 1883. évf. 510. l.

Egregie nobis dilecte. Salutem et favorem. Értvén Szilvásy Imrétől elegendendő voltodat, az Jára vize arany váltását reád bizzuk és hagyjuk, hogy gondját viseljed; nem leszen elfelejtve, munkádnak méltó jutalma leszen. Azért valamit Szilvásy Imre mi nevünkkel neked mondand, szavát meghigyjed és minket minden szándékodról tégy bizonyossá. Nec secus facturus. Datum Albae Juliae, die 29 July Anno 1574.

Stephanus Bathory de Somlyo ppr

323.

Gyulafehérvár, 1574 augusztus 7.

Báthory István vajda P. Maggio Lőrinc provinciálisnak.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 15—16. l.

Válaszát köszönve négy jezsuita atyát kér s velök Szántó Istvánt, kiket Varadini daturi sumus, dum modo illis placeat locus; etc. Datum Albae Juliae, 7. Augusti 1574.

324.

Gyulafehérvár, 1574 szeptember 14.

Báthory István vajda XIII. Gergely pápának.

Válasz. Csókkal illette a Fabius György kolozsi esperessel küldött levelét. Országában húsz esztendő alatt (amióta a katolikus vallás törültetett) nagy hanyatlás mutatkozik a hit terén. Ezért mindent elkövet annak megerősítése érdekében: főleg az ariánus szekta terjedésének meggátlása által. Tűrhetőbb az ágostai hitvallás, mert kevésbé veszedelmes.

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. I. köt. 273. l.

Beatissime in Christo Pater et Domine Nobis Colendissime.

Post osculorum Sanctissimorum pedum filialemque obedientiam in gratiam Sanctitatis Vestrae officiosissimam commendationem. Reverendus Dominus Georgius Fabius Bochnensis Praepositus, alias Archidiaconus Colosiensis¹ reddidit nobis Sanctitatis Vrae litteras,² quas ea qua debuimus reverentia exosculari perlegimus. Etsi antea quoque submissee Sanctitati Vestrae, cum quo in statu sint res nostrae, tum nunquam nobis in promovenda Dei gloria Sanctissimaeque Sedis Romanae augenda dignitate voluntatem defuisse, neque nunc deesse iudicatum est: tamen id ipsum Sanctitas Vra ex eodem Domino Fabio cui huius regni status, hominum mores errorumque initia progressusque notissimi sunt, denuo copiose poterit intelligere. Hi autem adeo altas radices a viginti inde annis in hoc regno egerunt, atque ita perpetuo usu confirmati sunt, ut si quis iis tollendis extrema et violata adhibere remedia vellet, nunquam profecto id citra popularem funestum tumultum, simul etiam tam sui, quam regni ingens periculum praestaret. Nec tamen ideo zelus noster in Catholica religione restituenda refrixit; imo in dies etiam atque etiam in nobis augetur: atque eo magis, quod conatum nostrum in repri-

¹ Újra hibásan olvasva és közölve: Colocensis.² A levél kelte: 1574 március 6. Ld. fentebb.

mendis sensim Arianae sectae praestigiis, quae non ita pridem principis defuncti patrocinio magnam regni partem peruaserant, Deus Sanctus Spiritus gratia mirandum in modum adiuuat. Nam licet radicitus pestis illa nondum sit excissa, tamen cum auctores illius sectae iusto Dei iudicio brevissimo temporis spatio ad unum pene interierint, in reliquis non est magnopere laborandum, quibus nimirum omnis pullulandi facultas praeclusa est. Superest igitur tantum confessionis Augustanae secta, quae inter alias ut minus mali sapit, ita etiam magis toleranda videbatur. Eius quoque, si non in totum, in parte saltem exstirpandae bona nobis spes est. Eandem de capitulo reformando concepimus, quae omnia Reverendus Dominus Fabius et bene intelligit, et etiam res ipsa loquitur, nihil ante tempus, quod laudem aliquam mereatur, constitui, nedum se spoliatis per antecessorem nostrum bonis restitui posse. Etenim nobis nihil antiquius est, neque erit in tota vita, quam nostram pietatem a parentibus nostris haustam etiam externis factis declarare. Ceterum ad nutum Sanctitatis V^{rae} nostram obedientiam atque obsequia grata accommodare semper conabimur, precantes Deum Optimum Maximum ut Sanctitatem V^{ram} in honorem Ecclesiae Dei salutemque Reipublicae Christianae salvam et incolumem quam diutissime nobis praestet. Datum Albae Juliae XIV. Septembris MDLXXIII.

Eiusdem Sanctitatis Vestrae

Obsequentissimus filius et servitor

Stephanus Bathory

Vaiuoda Transilvanus

325.

Buda, 1574 szeptember 18.

Musztafa basa Báthory István vajdának.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Kiadva a Budai basák levelezése 71. l.

Válaszát és híreit köszönve, ajánlja jóindulatát Bekös¹ dolgában is; ha igaz leszön jöveteli, mindjártást hív embere által hírével adja; etc.

¹ Ez az írásmód is amellet szól, hogy Bekes Gáspárt az egykorúak sohanem nevezték Békésnek.

326.

Wien, 1574 október 18.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

Legátusa, Sulyok Imre bővebben tájékoztathatja a magyar követekkel folytatott tárgyalásáról s az itteni nehéz viszonyokról.

miután az oda szánt atyák innen a jövő évnél hamarabb nem indulhatnak be.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Germ. 121. p—119. Copia R. Dyonisii Szittyay.

Egi cum Domino Swlyok et legatis Celsitudinis Vestrae. Post diurnam deliberationem nostrorum ad Transylvanos profectio- nem in sequentem annum reiiciendum esse ipsorum quoque iudicio et comprobatione decretum est. In causa haec fuerunt. Missio, de qua agitur, cum summi momenti est, tum ardua et periculosa. Nam, ut longinquitatem periculosi itineris et propinquam Turcarum vicinitatem praetermittam, avitam certe sanctimoniam in ea provincia ita exstinctam esse audio, vix ut aliqua, adumbrata imago appareat. Eorum etenim, qui aperte ac impudenter catholicam ecclesiam infinitis propemodum mendaciorum generibus oppugnant, tanta est, tamque numerosa multitudo, rarus ut inveniatur, qui Petri cathedrae consocietur. Aditus vero illius regionis tot, tantisque itinerum angustiis ac periculis circumseptus est, ut iis qui illic ex nobis in acie postmodum constituantur, necessaria hinc subsidia, cum opus fuerit, difficillimum sit cum commoditate transmittere. Et ob eam causam qui mittendi sunt, ii, et natione potissimum Hungari, numeroque sufficientes scientiarum cognitione praestantes, caeterisque ornamentorum animi praesidiis ita muniti debent, ut dum grave, periculosumque totius pugnae pondus viriliter sustinendum fuerit, eorum, qui illos accersiverunt et animos confirmant, et exspectationi faciant satis.

327.

Wien, 1574 október 18.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

Válasz. Kivánságát készséggel teljesíti, de néhány fiatalon kívül mindössze két magyar felszentelt pátere van, ezek közül is az egyikre itt van szükség, a másikat meg Rómába kéri. Biztosítja azonban teljes jóakarataról s a részletekről visszatérő követe, Sulyok Imre fogja tájékoztatni.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Germ. 121 p. 122. Conceptus.

Quae de mittendis istuc fratribus nostris per Ill^{mae} D. V. Legatum respondi gratissima illi fuisse, ex proximis eius literis pietatis et officii plenis, libenter cognovi. Nihil enim magis ego, Societasque nostra exoptamus, quam ut hos pios et orthodoxo Principe dignos conatus, quos Ill^{ma} D. V. pro sua singulari pietate, virtute, ac religione in instauranda, restituendaque istuc avita sanctimonia collocare, complectere ac promovere valeamus. In quam sane rem

tanta voluntatis nestrorum inclinatione propendemus, nihil ut praetermissuri simus, quod ad hoc tam sanctum Ill^{mae} D. V. institutum perficiendum pertinere posse arbitrabimur, cum hac tantum exceptione, quantum valeamus, quantumque possimus. Quod vero Ill^{ma} D. V. suę tantum nationis homines, quorum summa apud nos raritas est, ad se mittere postulavit, id plane magnam nobis curam et rei perficiendę sollicitudinem iniecit. Nam praeter paucos iuniores, necdum maturos, fratres nostros, duos tantum hungaros habemus sacerdotes, quorum nihilominus alter nobis hic pernecessarius est; alter vero praeter omnem exspectionem meam nomine Summi Pontificis (a quo tamen hoc pium Ill^{mae} D. V. desiderium summo amore, ac studio suscipi certo scio) a me nunc primum postulatur, qui hungaris in Urbem religionis causa proximo Jubilei anno profecturis operam suam in rebus divinis ibidem navare possit. Etsi autem Ill^{mae} D. V. legati, qui nuper his de rebus mecum tractaverunt, non ingratum illi fore arbitrabantur, si hungaris aliarum quoque nationum aliqui adiungerentur; rationi nihilominus consentaneum esse iudicavimus, si in hac voluntatis Ill^{mae} D. V. ignorance illius petitioni hæc observantia a nobis deferretur, ut ipsa inconsulta nihil moliremur, ne quid a nobis fieri contingeret, quod illi minus probaretur. Equidem non ignoro, hac temporis interceptione, huius negotii confectionem procrastinari et, ut hoc anno aliquid fieri possit, ob inopinati casus importunitatem vix integrum futurum. Verum illud vicissim aequo animo nos esse iubet, hac necessaria cunctatione fore, ut commodius, utiliusque sancto Ill^{mae} D. V. desiderio, fient satis et alioqui sat cito, si sat bene, ut vulgari proverbio dici solet. Quod si Ill^{ma} D. V. voluntatem suam circa nationum varietatem mihi declaraverit, dabo operam, ut hunc pium conatum suum nobis summę curę esse, ipsa non modo intelligat, sed etiam opportuno tempore experiatur.

Caeterum ne Ill^{ma} D. V. graviorum reipublicae negotiorum mole oneratam mearum literarum longitudine interturbem, Domino Emerico Swlyok et collegę, ipsius legatis omnia copiosius, planiusque exposui, quę ipsi coram apertius Ill^{mae} D. V. declarabunt. Quam opto rectissime valere, et nostri meminisse. Viennae 18 Octobris 1574.

328.

Wien, 1574 október 20.

Trautson János tanácsúr Báthory István vajdának.

Emberei útnakindulásával arra kéri ő Felsége nevében is, halasszuk az általa bejelentett ügy tárgyalását csendesebb időkre.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Fogalmazvány.

Parantibus tandem reditum hominibus anno superiore a Sp^{le} et Mag^{ca} Dominatione V^{ra} ad Sacram Caesaream et Regiam M^{tem} certis quibusdam de causis, praecipue vero de eo negotio, quod M^{ti} Suae tantopere cordi esse novit huc ablegatis, praetermittere non potui, *hogy miként Nagyságod* suam hac in parte mentem mihi per literas et eosdem internuntios suos aperire voluit, ita eidem, quid mihi ea in re videretur, confidenter exponerem, *kérve, halasszuk ezt a mostani körülmények közt más időkre, miként ő Felsége is kívánja, elkerülni törekedvén* scandala atque incommoda, *mélyek belőle keletkeznének*; etc.

329.

Gyulafehérvár, 1574 október 23.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miután a csepáni harmincadot könyörgésükre a városnak engedte át, most pedig arról értesült, hogy azon a vámon törvényellenesen lovakat hajtanak ki, rendeli, hogy ezt a jövőben cselekedni ne engedjék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Vobis lummopere efflagitantibus, Tricesimam possessionis Czepan arenda superinde deposita, benigne et fauenter concesseramus: Nunc autem cum in custodia viarum homines vestros ibidem constitutos nimis negligentes atque delides (quod ipsum et abductio Equorum Gabrielis Bekes per seruos latis superque testificarj potest) ex officialibus nostris certo intelligamus talesque abductiones communi lege Regnicolarum sicut prohibitaе atque cautaе, Volumus et firmiter vobis per praesentes committimus, ut homines vestros sub poena statuta diligenter admoneatis, ne ad requisitiones quarumcunque personarum citra mandatum nostrum abductiones Equorum in Euidens nostrum damnum liberis fore patiantur; etc. Datum Albae Julij 23 Octobris Anno domini 1574.

330.

Gyulafehérvár, 1574 november 19.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz. Köszöni jóindulatát, melyet kiérdemelni és megtartani fő törekvése. Szavai azonban nem megnyugtatók Bekes Gáspár ügyében, mivel most is (szeptember elején) újabb árulást követett el Báthory ellen bizonyos embere: Trombitás János által, aki nevében hamisított levéllel izgat. Ezért vigyázatra kéri Erdély — Magyarország tagja — megvédése érdekében.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 105/3. Idegen kézzel írt, sajátkezű aláírású eredeti.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc domine nobis clementississime.

Post fidelium servitiorum nostrorum in gratiam M^{tis} V^{rae} S. Caesareae humilem commendationem. Decima septima die mensis praesentis, responsa M^{tis} V^{rae} S. Caesareae tam ex ipsis oratoribus nostris, quam eius litteris intelleximus, quorum duo sunt capita primaria; alterum, quod Maiestas V^{ra} S. summam clementiam, et candidi cordis affectionem diserte nobis declaravit; alterum, quod negotii Bekessiani ad finem usque perductionem flagitavit, obiectis et propositis ante oculos, quae et publice, et privatim conducibilia nobis viderentur. Atqui tanta est magnitudo oblatae clementiae, et nunc potissimum, et antea perspectae M^{tis} V^{rae} S. ut certissimum sit mihi omnia in gratiam eiusdem praestare, et M^{tis} V^{rae} S. iussa quaecunque capessere; nihil enim est nobis neque prius, neque antiquius, quam clementissimi et christianissimi Imperatoris gratiam benevolentiamque retinere. Quamobrem, clementissime Imperator, si id ageretur modo, quo pacto, quae ratione M^{ti} V^{rae} S. officia nostra probari videremur, quanti ponderis negotium esset, ut tantillae pecuniae iacturam pateremur? Sed non de pecuniae iactura agitur, verum maiora et plurima in immensum quoddam pelagus cumulata sunt et adhuc cumulantur; quae omnia inextricabilem causam efficiunt; ut nos quid potissimum agendum et sequendum, quidue omittendum sit dispicere non possimus. Nam licet grave molestumque sit, Bekessium, practicas suas ab eo loco praesidii nostri attentare ausum impune tulisse, nec ulla ex parte castigatum aut prohibitum fuisse; vinceret tamen adhuc nos benigna exhortatio ac mandatum M^{tis} V^{rae} S. si novam proditorem Bekessii contra nos statumque publicum non fuisset exorsus. Hinc fit, clementissime Imperator, ut iustum animi dolorem dissimulare non possimus, dum demiramur, unde isti improbo tanta audacia et licentia patrandi facinoris concessa, ut scilicet isthinc regnum hoc, nobile videlicet Hungariae membrum, legationibus, promissis aperte oppugnare liceat. Constat autem mihi certo certius, eum sub initium Septembris novas prodiones, nova tela contra nos, atque adeo pacem publicam, opera cuiusdam Joannis Trombitas molitum esse; quin et litteras nescio quas sub nomine nostro acqulivisse, iisque ad promovendam improbam suam cupiditatem abusum fuisse. In hoc igitur rerum statu iterataeque proditionis cursu, cum quid illud sit, aut quantum efficere potuerit, nondum compertum habeamus,

nulla ratione adduci potuimus, ut prius quicquam certi statueremus mentemque nostram pro benigna exhortatione M^{tis} V^{rae} S. in solidum declararem, quam artes et machinamenta perversi hominis penitus introspeciamus, atque effectus etiam exacte cognoscamus. Fortasse enim eas tempestates iam nobis creavit, quas non in potestate eius erit, quantumvis maxime vellet sedare, sed salutis nostrae remedia, secundum Dei optimi Maximi clementiam, cui iustam causam nostram commendavimus, magno nostro sudore erunt redimenda. Itaque M^{ti} V^{rae} S. tanquam Imperatori clementissimo humiliter supplicamus, dignetur hanc moram nostram in bonam partem accipere; quinpotius pro sua alta prudentia rei indignitate deprehensa, eas inire rationes, ne afflictum hoc regnum e M^{tis} V^{rae} S. domicilio, quod unicū iustitiae, pietatis ac dignitatis praeclarum fuit exemplar, se petitum ac proinde in manifestum periculum coniectum esse merito queratur. Deus optimus Maximus M^{tem} V^{ram} S. Caesaream ad multos annos praestet incolumem, cui nos nostraque fidelia servitia iterum atque iterum commendamus. Datum Albae Juliae XIX Novembris M. D. LXXIV.

Eiusdem Sac: Cef: Regiequ[e] M^{tis} V^{re}

fidelis Seruitor Stephanus Bathorÿ
de Somlÿo: ppa

331.

Gyulafehérvár, 1574 november 19.

Báthory István vajda Liszthy János kancellárnak.

Biztosítja igyekezetéről, amellyel ő Felsége jóindulatát kiérdemelni törekszik. Bekes Gáspár azonban nem nyugszik s most az ariánus Trombitás János által követ el ellene újabb árulást. Kéri tehát, támogassa igaz ügyét ő Felségénél, nehogy az ország Bekes miatt veszélybe jusson.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 105/3. Idegenkézzel írott, sajátkezű aláírású eredeti.

R^{me} domine amice nobis observande, Salutem officiorumque nostrorum commendationem. Reddiderunt nobis litteras S. Caesareae Regiaeque M^{tis} etc oratores nostri, qui etiam de summa do. V^{rae} R^{mae} in nos benevolentia abunde testati sunt. Equidem sincere do. V^{rae} R^{mae} significare possumus, nos omni studio in hoc incubuisse, ut gratiam et benevolentiam S. Caesareae Regiaeque M^{tis} etc nobis illaesam conservarem; quam tanti semper fecimus ac faciemus in posterum quoque, quanti facere convenit et necesse est, in quo proposito tametsi plurimis adversitatibus atque im-

pedimentis subinde fuerimus turbatj, homine inimico ZiZania superseminante: inter alia tamen id omnium acerbissimum nobis accidit, quod privatj illius nefarii hominis audaciam, quae dom. V^{rae} R^{mae} satis nota est, non solum impune, verumetiam maiore quam antehac temeritate ac petulantia isthic grassari intelligamus. Existimavimus autem, postquam Bekessii practicas, quibus tractatum turbavit, antea detexissemus fore ut Maiestas eius Caesarea hominis importuni perniciosos conatus reprimeret; sed tantum abest, M^{tem} eius eum cohibuisse nedum repressisse, ut eandem coeptam machinationem ad initium Septembris iterum renovatum omni cum securitate tractare pro certo sciamus quodam Joanne Trombitas per occasionem mutuae impietatis Arrianae negotia prodicionis eius procurante, quin et litteras quasdam sub nomine meo emanatas acquisivisse dicitur, quas ad demonstrandum suam prodicionem legatis suis in portam transmisit; nihil denique reliquum fecit, quod ad explendam suam improbam cupiditatem excogitari potuit. Sed quantum in eo perficiendo arte sua proficere potuerit, et quo loco sint iam tandem res nostrae nondum plenam cognitionem habemus. Quod si postremam hanc tantum practicam recens non movisset, pedibus sane manibusque ultro nos in Caesaream M^{tem} benignam sententiam concessissemus. Sed prius quam eius molitiones penitus introspeciamus, non existimavimus consultum esse nos interim ad unguem declarare debere; maxime, quod videamus dissimilium tractatum longe dissimiles consequi solere exitus. Maxime autem miramur, iam eius M^{tem} Caesaream principem videlicet sapientissimum et christianissimum, quam dom. vestras, quae in intimis eius M^{tis} consiliis versantur haec videntes ferre huicque provinciae non maxime consultum cupere, simuletiam plus scelerati illius cupiditati, quam publicae tranquillitati salutique huius patriae tribuere. Quapropter rogamus do. V^{ram} R^{mam} velit causam nostram apud M^{tem} eius Caesaream ita agere, ut eius Maiestas hanc moram non coloribus adumbratam, sed firmissimis et evidentissimis rationibus innitentem in bonam partem accipiat, aequi bonique consulat. Interim vero do. V^{rae} dent operam, ac ita se gerant, ne ab ea Augustali domo telis et cuniculis Bekessianis oppugnatum hoc regnum, in manifestum periculum se expositum esse merito queri possit. Ceterum prospere et feliciter valere dom. V^{ram} R^{mam} ex animo optamus. Datum Albae Juliae XIX Nouembris M.D.LXXIV.

R: do: V^{re} Amicus paratifs[imus]

Stephanus Bathorj

de Somljo. ppa

332.

Gyulaférvár, 1574 november 25.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Emberét küldvén szerencsétlen nővére hazahozatalára, kéri, adjon neki szabadutazási engedélyt.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Eredeti.

Quandoquidem res sororis nostrae eo reciderunt, ut destituta omnium ope se iam sub aliena tecta recipere cogatur,¹ dedimus negotium Egregio Petro Kouachy, ut eam huc in Transiluaniam quamprimum adducat. Sanguinis enim propinquitas atque adeo ipsa humanitas id a nobis in primis requirit, ut eius curam suscipiamus *s ezért kérjük*, velit dare illi literas fidei publicae, quibus salva ad nos pervenire possit; etc.

333.

Gyulaférvár, 1574 december 3.

Báthory István vajda Vingárt kastély urainak.

Rendeli, járjanak el soronkívoül Horváth Gáspárné Likerka asszony ottani ügyében.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Gr. Kemény József gyűjt. Egykorú más.

Magnifice et Egregie domini Generosaeque dominae Nobis honorande. Salutem et favorem. Nylwan wagyon Kegyelmeteknel, hogy az Wýngarthÿ Horwath Gaspar felesegenek Likerka azzonak attyafia ide jwth es az w igassagath Výngarthon tartomanialwal egetembe megh akarÿa keresny, ky minket megh talalwan koniorgessewel, my Kegyelmeteknek tuttara attuk wala, de ÿm esmeth az wtan latwan az Kegyelmetek chelekedetit wyabban megh talalt minket es protestaltanak, nem chÿak az elebj es regÿ kereset felol de megh ez az kolthssegrwlis es karwallasrwl ky a'mÿath nekÿ essik, kith Kegyelmeteknek irwa pecheth alath kywldottwnk. Azerth lassa Kegyelmetek es egmassl wegezzetek ne tartoztassanak es kesedelmeztessenek ssok ideigh ith az mÿ valazwnknak warasara, megh gondo[l]wan azth kywalthkepen hogy mezzwnnen jottenek es hogy az köz igassagh megh nem tagadhattatik senkitul kire mindenkor tekintetnek kel lennj. Secus non fecerint. Datum Albae Juliae 3 die decembris Anno domini 1574.

Stephanus Bathorj

de Somljo ppa

[*Külcíme:*] Magnifico et Egregio dominis ac Generosis dominabus possessoribus Castelli Výngarth eiusque pertinentiis. Nobis honorandis.

¹ Nem tudjuk igazi nővéréről van-e szó vagy unokanővéréről.

334.

Wien, 1574 december 28.

Trautson János tanácsúr Báthory István vajdának.

Válasz. Sajnálattal értesült betegségéről.

Szalay idézett műve 185—8. I. Prot. Bathorianum.

Accepi Sp^{lis} et Mag^{cae} Dominationis V^{rae} literas die 4 praesentis mensis ad me datas, quibus posito ob oculos gravissimo incommodo in quod non ita pridem eandem incidisse *jelenti, sajnálattal vettem, de remélem, hogy paulatim vires iterum recipere, etiam rectius sese habere; etc. Arra vonatkozó kérésében, hogy itteni dolgait az udvarnál támogassam régi jóindulatomról biztosítom; etc.*

Megjegyzés. Báthory István betegségeivel részletesen foglalkoztam életrajzában. Ennek dacára nem bírom megállapítani, hogy mostani betegsége melyik lehetett? De írásos nyoma van, hogy erdélyi fejedelem korában krónikus fülgyulladásban és fülfolyásban szenvedett, amin orvosai alig tudtak segíteni.

335.

Istanbul, 1574 december 28.

Grujo Péter portái megbízott Báthory István vajdának.

A nagyvezér intelme az erdélyiekhez, ne álljanak Bekes Gáspár mellé.

Szalay id. műve 183—5. I. Prot. Bathorianum.

Jelenti a nagyvezér-pasával való beszélgetését. Ez avval kezdődött, hogy karácsony előtt magához hivatván, kijelenté, hogy Bekes neki azt írta, hogy sok pártja volna Erdélbe. Ha így lenne, szomorúan tapasztalja a pasa, hogy az erdélyiek nem tanulnak a multhól és újra elveszteni akarják országukat. Ezért inti őket, ne álljanak melléje, mikor jó vajdájuk vagyon, akit a hatalmas császár adott nekik és az ország is azt választotta. Ezért jobb volna nekik, ha ezt uralnák, ha el nem akarnak veszni mind országotul, mert a császár soha nem engedi, hogy Bekes Erdélyben lakják.

336.

Istanbul, 1574 december 28.

Ahmát csausz Báthory István vajdának.

Jelentés II, Szelim haláláról és utódjáról.

Szalay id. műve 185—8. I. Prot. Bathorianum.

Jelenti, hogy Szelim szultán elhunytával most Murád lett fejedelmük¹ s ajánlja, hogy megmutatván iránta hívségét, kellő

¹ Szelim szultán meghalt 1574 december 12-én, fia pedig III. Murád néven követte a trónon.

ajándékkal kedveskedjen neki, hogy nála is kegyelmességet nyerhessen. De mutassa meg kegyelmességét a mellette működő Mehemet bég és társa iránt is, kiknek segítsége nélkül még egy levelet sem írhat érdekében. Azonkívül ismételten kéri, küldene neki egy jó öreg rókasubát vagy ha az nem volna kéznél, vagy hatvan jó bőrt, kiből egy jó subát csináltathatna, annakfelette egy szép ezüstös és aranyas hegyestórt, kiben az hatalmas császár előtt dicsekedhessen és nagyságod jó nevét hirdethessem; etc. Bekestől pedig ne tartson, mert Mehemet passa kegyelmessége vele vagyon és megsegíti ellene. Datum Constantinopoli, feria tertia post festum nativitatis Christi anno 1574.

337.

Istanbul, 1574 december 28.

Musztafa és Mehemed bég Báthory István vajdának.

Kérik, támogassa őket levéllel az új szultánnál.

Latinból fordítva Szalay id. műve 188—9. l. Prot. Bathorianum.

Megemlékezvén irántuk gyakorta és bőségesen tanúsított jó hajlandóságáról, esedeznek, nyilvánítsa most is irántuk való jószágát azzal, hogy őket az új császárnál s a nagyságos pasánál ajánló levele által támogassa s azt a visszatérő Musztafa csauz által küldje le nekik; etc. Kelt Konstantinápolyban Krisztus születésének ünnepe után harmadik nap 1574.

338.

[Gyulafehérvár, 1575 január eleje.]

Báthory István vajda III. Murád szultánnak.

Üdvözli trónralépte alkalmából és kéri, legyen jó iránta és országa iránt, amilyen elhalt atyja, Szelim szultán volt.

M. N. Múz. kv. társ. Budapest. Prot. Bathorianum 14. l. Szalay id. műve 190—1. l. Utána még két más (elhagyott) levél a nagyvezérhez meg: ad ceteros vezirios.

Hatalma6 gyezhnetlen chazar etc. Hozza nekem te hatalmagsagodtwl ez el mult napokba az te hatal[magsagod] lewelet Muztafa chawz te hatalmagsagodnak yambor zolgaya, melybeol alazato6 fewel meg ertettem, hogy az iften az ew erektewl fogwa valo tanachyabol e6 rendeletebeol az hatalmagsagod bodog Emlekezetew attyat, az hatalma6 gyezhnetlen Selim chazarth Ez arnyek vilagbol az ma6 wylagra az Erék eletre hÿtta volna, e6 hog ymar holta vtan az Nag chazarlagnak zekÿbe fo zerenchelen hatalmagsagodat ewltette volna, e6 most az hatal[magsa-

god] zerenchyeueel az hatalmalfagod býrodalmaba mýnden orzagokba chýendeffeg volna, Mely dolgot meg ertiwen az hatal[malfagod] leuelebeol, nag zýwem zerenth erwltem ezen, e6 halat attam az istennek hogy te hatalmalfagodath az ew attya zekýbe ýly zerenchefen mýnden Býrodalmaba valo chýendeffegel helyhezette e6 ewltette. kýwanomý6 ew istenfegetwl te hatalmalfagodnak ýo egelseget hozzu eletet, e6 mýnden ýo zerencheje6 birodalmath, Isten minden ellensegýt az hath[almalfagod] talpa ala vesse. ez mellett aýanlom te hatalmalfagodnak ez zeginý nyomorulth orzaggal egyetembe igalsagos hýwlegemeth e6 engedelmé6 zolgalatomath, azonkeppen mýnth voltwnk az te hatal[malfagod] eoffýnek es attyanak, Baratýnak baraty ellenfegenek ellenfegý lezewnk, zýksegnek ýdeyen verewnk hulafaval e6 halalunkalý6 zolgalni kezek vagiunk. Kenýergek azert te hatal[malfagodnak] alazatoson. hog te hatalmalfagodý6 legyen en hozzam e6 ez zeginý orzaghoz azon kegýelmefegel, otalomal, mellýel volth az te hatal[malfagod] eoffý e6 attya e6 tartchon meg e6 Ereffýchen meg engemeth ez orzag býrodalmaba, azonkeppen mýnth az te hatal[malfagod] attya telye6 azon igasfagal, melyel az meg holt kýralý Býrta Ez orzagoth Legyek ený6 azon kegýelme6 tekýntetbe te hatal[malfagodnal,] mýnt volt az meg holt kýral. Mely te hatal[malfagod] kegýelmefegeyerth ez orzagal egetembe mýnden tekelletes hýwsegel halalunkal akarunk zolgalný, es jo zerenchyeýrt, hozw eleteýrt az Istentek imadunk. Tarta meg az Vriften etc.

339.

[Gyulafehérvár, 1575 január eleje.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

Figyelmébe ajánlja Recheff borosjenei béget, kéroe nevezze ki gyulai bégnék, mert igen derék embernek ismerte, ki alatt a hódoltság magyarak nem szenvedtek, mint régebben.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 15. l. Szalay id. műve 192. l.

Akaram Nag[lagodnak] tuttara adnj, hog mýolta fogwa te Nag[lagod] Recheff Begeth ýde az vegbe az jeneý Beglegbe zerze, az uj tiztbe, attwl fogwa az zeginý kellefeg nagy6[n] chendefsegbe vagyon. Meg nyugoth, Az mýnemw latrok tolwayok haýduk mýa ez eleoth Bantafok e6 puftalagok volt azokat az feldreol mýnd ký tiztýtotta. ýo wigýazo e[m]ber, mý welwnký6 erdely[ekkel] az zo[m]zedfagba bekefegel lakýk. Kerem azert Nag[lagodat] zeretettel: vigýe felýeb dolgat az hatal[ma6] chya-

zarnal, wigye Nag[lagod] az Gyulay Begsegre. Ne hagyya, mutaffa hozza evvely6 nagyob kegyelmesleget, mert meg higye Nag[lagod] yo[l] zolgalja e6 megerdemlj az hat[alma6] chazar kenyereth. Hyzem az iftenth hogy az uy chazar[nal] meg ne[m] pyrul, ew felele valo dychytetbe.

340.

Gyulafehérvár, 1575 január 28.

Báthory István vajda Bohemus János orvostanárnak.

Miután Magyarországra készül menni s onnan újra vissza Erdélybe, szabadutazási menetlevelet ad neki.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Pátens-alakú. A nagy állampecséttel lezárva.

Stephanus Bathory de Somlyo Vayuoda etc. Salutem et fauorem. Hic praesentium exhibitor Egregius Joannes Bohemus a Ciuitate Planice, artio medicinae et Chyrurgicae professor, et practicus non poltremus, constituit exire in Vngariam, vnde ingeny fui, et artio experimenta facien6, iterum in hoc Regnum Transyluaniae redire vult. Proinde harum serie committimus et mandamus vobis firmiter Quatenus vobis praesentibus praefatum Joannem Bohemum, vna cum suis familiaribus, et Rebus vbique libere ac pacifice, citra quodlibet impedimentum, solutio tamen de Jure soluendis, ire et redire permittatis, ac per vestros modis omnibus permitti facere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis Exhibenti Restituti6. Datum Albe Julie vigesimo octava die Januarij. Anno domini Millesimo quingentesimo Septuagesimo quinto.

Ellenjegyezte: Franciscus Forgach: de Gimes: pp

341.

Gyulafehérvár, 1575 február 3.

Báthory István vajda a szász városok és székek papjainak.

Aki közülök továbbra is tiltott rokonsági fokúak közt esketést végez, 200 forint büntetést kap.

Capitular-Archiv. Szászkézd. Kiadva Teutsch: Urkundenbuch 217—8. 1.

Cum Regna, urbes beatuae benemoratae oppidaque inclita et gentium ac populorum quies et unio non alia ratione in suis splendoribus, pace et tranquillitate conservatae ab initio fuerint, quam bono ordine et disciplina, sine qua ea vel momento temporis stare non posse, urbes cecidisse, regna eversa fuisse in propatulo est, merito disciplina et ordo politicus probandus et retinendus est; *értelvében, hogy sokan a papok közül contra bonum*

ordinem et antiquam ac approbatam usitatamque consuetudinem vestram et huius regni in prohibitis gradibus connubia contrahere ... pertranseant, *rendeljük, hogy aki ezt a jövőben megteszi, sub poena¹ ducentorum florenorum büntetődjön*; in duabus nostris, in tertia vero partibus magistratibus civitatis vel possessionis illius, ubi haec fuerint acta cedere debentium; etc.

342.

Medgyes, 1575 február 3.

Báthory István vajda Szilvásy Imre gyalui udvarbírónak.

A kapott panasz folytán nézzen utána, kell-e a kolozsváriaknak Gyaluban vámot fizetniök avagy nem?

Kolozsvár város ltára. Jakab: Kolozsvár oklevéltára. II. köt. 96. l.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et fauorem. Attak erte-
newnk az Colosuarjak hogy raytok az Gyalwý wamon wamot
wennenek, mely zabadsagok es teorwenyek ellen wolna. Azert
haggywk hogy meny wegere, az eleot ha weottek wamot raytok
vagý nem. Es walamint az eleott wolt teorwenyek es zokasok,
most is abba tarch eeket. Nec secus facturus. Datum in ciuitate
nostra Meggyes, die 3 Februarij. Anno Domini 1575.

Stephanus Bathorj
de Somljo ppr

[*Külcíme:*] Egregio Emerico Zylwasý, Prouisori arcis nostrae
Gjalw, fideli nobis dilecto.

343.

Gyulafehérvár, 1575 február 7.

Báthory István vajda Hesdáty Márton aranybevéltónak.

*Előbbi levelére hivatkozva, reá bízza a Jára vize aranyter-
melését és kéri 200 forint aranyra váltását.*

Kolozsvár város levéltárából kiadta Szabó Gyula a Történelmi Tár
1883. évf. 510. l.

Egregie nobis dilecte. Salutem et favorem. Irtunk volt neked
azelőtt is, hogy az Jara pataka aranyát mi számunkra váltanád,
kiről most ujabban izentünk Szilvássy Imrétől; tanuságotis ad-
tunk neki ezen dologról. Parancsoljuk azért, hogy az mit veled
végez Szilvássy Imre, ahhoz tartsd magadat és míg többet külden-
énk, ez 200 forintot váltsd el. Az te szolgálatodnak jutalma meg
leszen. Secus ne feceris. Albae 7. Februarij 1575.

[*Külcíme:*] Egregio Martino Hesdathi de Felső-Jára, Auri-
campsoni nostro nobis dilecto.

¹ Kiadásában hibásan: plena.

344.

Gyulafehérvár, 1575 február 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Nyugtázza a huszad fejében kapott száz aranyforintot.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Pátens-alakú, az állami nagy pecséttel lezárva.

Recognoscimus per praesentes Prudentes Circumspectos Judicem et Juratos ciues Ciuitatis Biltricienlis in rationem Vigesimo illius Ciuitatis reddidisse nobis in auro cuso flor(enos) Centum. De quibus ipsos testimonio praesentium securos facimus. Albe 12 Februarij. Anno Domini 1575.

Stephanus Bathory
de Somljo. ppa

(L. S.)

345.

Gyulafehérvár, 1575 február 13.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Értesülvén, hogy törvény ellenesen Bekes Gáspár számára lovakat küldtek ki Magyarországba, nagyobb ügyelésre inti a várost, mivel másként nem kerülheti el megbüntetését.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. A multis nunciatur vobis in observandis vobis, qui res vestras in regno efferunt nullam diligenter adhibere; quo factum est, ut nuper quoque ad rationem Gabrieli Beke nonnulli equi vobis conuenientibus vel potius negligentibus in Hungariam educerentur. Scitis autem qua nam conditione Tricessimam Schepan vobis summa cum Instan(tia) supplicantibus) aboleuimus, quae etiam in literis nostris Annuentibus expresse habetur. Quare vobis serio committimus, ut in his rebus in posterum litis et cautiore, et vigilantiore, nam si vestra negligentia nobis fraudi fuisset deprehenderetur, licetote nos id impune non laturo. Datum Albe Julij 13. die Februarij. Anno 1575.

346.

Gyulafehérvár, 1575 február 20.

Báthory István vajda Kendy Sándor portai követnek.

Kapott utasítása kiegészítéseül írva.

Egy. kvrtár. Budapest. Lit. orig. no. 128. Kiadva Szalay id. műve. 197. l. Veress: Documente II. köt. 58. l.

Rendeljük: terekeggýel ezennýs az passanal aggya kezewnkbe az Bekes kewetyth, amivel Muztafa chýawz igen býz-tata; etc.

Megjegyzés, Kendy ezúttal másodszer járt portai követségben, 1572-i első küldetésének keletnélküli utasítása Bethlen históriája II. köt. 258—9. l.

347.

Roma, 1575 február 20.

XIII. Gergely pápa Báthory István vajdának.

Válasz. Dicséri hitbuzgóságát. Bővebben a visszatérő Fabius préposttól üzen.

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. II. köt. 87. l.

Fabius Bochnensis praepositus által hozott leveledből magna cum voluptate recognoscimus antea Nobis perspectam pietatem tuam, melyet a katolikus egyház iránt tanusítasz és helyeseljük a jezsuiták behívását, propter inexhaustam illorum in iis rebus, quae ad pietatem pertinent operam; de ahhoz szükséges lenne mindenek előtt Episcopos Ecclesiis restituere. Bizunk e tekintetben kegyességben és bővebben ex Fabio ipso cognosces, eique fidem tribues; etc.

348.

Gyulafehérvár, 1575 február 27.

Báthory István vajda Ruszkai Kornis Gáspár máramarosi alispánnak.

A szatmári németek fenyegető készülődésével szemben, inti, hogy addig is, amíg megsegítheti (Máramaros) megye felszedett pénzéből fogadjon fel 25 drabantot a maga és háza védelmére.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 106. Kiadta fonétikus átírásban Károlyi Árpád a Történelmi Tár 1879. évf. 741. l. Berzeviczy Márton kezével, még külcíme is. Szokott nyolcszögű gyűrűpecsétjével megerősítve.

Egregie nobis dilecte. Salutem et fauorem. Ertyük mybe vagion az keg^{ed} alapattya, hogy az Zathmari németek Ban[yan] gyülekezzenek, hinnye keg^{ed} hogy read akarnanak menny. My azth hízfük hogy ha valami effele zandekok volt, mig embered leueleddel yde yart, addegh chelekettenek raytad ha penig semmit nem miueltenek, minemö hertelenfeggel özve gyültenek eő fel bodultanak, azon modon el ozolnak. sewt en vgian nem hihetem, hogy chyazar hire eő parancholattya kyül effele haborut meryenek kezdeny. Dhe mi nekünk keg.^{re} nagy gondunk vagion. hagy-maffy vra[m]nak iő yrtunk postan, hogy mennyen vegere mi zandekyok, nekiünk tuttunkra aggya. ha zükfeg vgy hozza nem hagyu[n]k fegechfegnekül. Miuel penig hogy az varmegyet nem mindenkor veheted fel, az my penzünk feyebe, az varmegye penzébül, mellyet mi Izamunka fel Izettel fogi hulzon ött

drabantot magad oltalmara, e6 hazadat epichy meg olly modon, hogy hertelen valo kapdoloktu[l] magadat oltalmazhasd, e6 my6 fegetfegetre erkezhelfunk. Datum Albae Juliae 27 febr[uarii] 1575.

Stephanus Bathorj
de Somljo. ppa

[Külcíme:] Egregio domino Caspari Kornys de R wzka, uicecomiti Comitatus Maromarusiensis. Nobis dilecto.

349.

Roma, 1575 február 27.

P. Mercurian Eberhard jezsuita generális Báthory István vajdának.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 18. l.

Kegyess óhajtását teljesíti s a bőjt után küld néhány jezsuita atyát Maggio ausztriai tartományfőnök útján.

350.

Gyulafehérvár, 1575 március 6.

Báthory István vajda Brassó város tanácsának.

Intézkedése a törökországi posztókióitel ügyében.

Városi levéltár. Brassó. Reg. Trauschenfels: Kronstädter Zustände 16. l.

Értesíti, hogy: de litteris vero passus pro pannificibus vestris impetrandis Constantinopolim brevi scribemus; etc.

351.

Gyulafehérvár, 1575 március 7.

Báthory István vajda Kolozsvár város tanácsának.

Mivel Dávid Ferenc lelkész neje, Barát Katalin válóperében végső ítélet még nem volt, rendeli küldje be fejedelmi kúriájába annak iratait további döntés végett.

Kiadta Szabó Károly az Erdélyi Prot. Közlöny 1881. évf. 349. l. Benczédi Gergely a Keresztény Magvető 1885. évf. 368. lapján, nem ismervén első kiadását.

Exponitur Nobis pro parte et in persona honestae mulieris Catherinae, filiae Prudentis et Circumspecti quondam Stephani Barát civis civitatis Coloswariensis, alias consortis honorabilis Francisci Davidis pastoris ecclesiae eiusdem civitatis, qualiter temporibus praeteritis a közte és ura közt előbb elöttetek lefolyt válóperében, postea vero subsecuta appellatione, in sedeque nostra iudiciaria folytatott ügyben a felperesnő részére új törvény nap rendeltetett, de azon az elintézés nem nyert, ezennel rendeljük, hogy az ügy iratait felküdjétek in curiam nostram, nostram

Gregori nobis dilecte Salutem et favorem. Ex patre meo
 regno ad legem alacritate, hanc ad castro n. m. b. k. Bam
 g. h. l. e. t. e. n. e. k. h. i. m. i. g. i. k. e. g. h. e. d. h. o. g. g. e. a. d. a. k. a. r. u. n. a. k. n. e. m. y.
 N. y. a. r. t. h. i. g. u. i. k. h. o. g. g. h. a. r. e. a. l. a. m. i. i. f. f. o. l. e. I. n. d. i. k. e. k. r. e. l. i. g. i. o. s. y.
 i. n. t. e. r. e. d. e. l. e. d. d. e. y. d. e. y. a. r. t. a. d. d. i. g. i. t. e. l. e. t. e. t. e. n. e. k. m. y. s. t. a. d.
 h. a. p. a. n. g. s. u. m. m. i. t. m. e. m. m. i. n. e. l. l. e. n. e. k. m. i. n. e. m. o. h. e. r. e. t. i. c. i. s. s. e. g. g. e. l.
 o. r. e. g. y. u. l. e. n. e. k. i. s. f. e. l. b. a. t. u. l. a. n. a. k. n. s. o. n. n. o. d. o. n. e. l. o. f. o. l. a. n. a. k.
 s. a. n. d. o. t. i. n. r. e. g. i. o. n. n. i. m. h. i. r. e. h. o. m. h. o. g. g. e. t. y. a. l. f. a. r. h. a. x. i. s. t. p. a. r. a. n.
 d. i. s. t. i. n. k. t. i. o. n. i. s. i. f. f. e. l. h. a. b. o. r. u. t. m. e. r. g. y. n. e. k. k. e. l. s. o. m. y. i. s. b. e.
 m. i. n. e. l. i. n. k. k. e. l. s. a. g. y. z. o. n. d. u. n. k. r. e. g. i. o. n. h. o. g. g. e. n. e. t. y. r. e. n. a. l.
 i. s. y. o. r. u. n. k. p. o. s. t. u. r. h. o. g. g. e. m. i. m. y. n. e. r. e. g. i. o. n. i. I. n. d. i. k. e. h. o. g. g.
 n. e. k. i. n. e. h. i. t. a. n. k. h. o. n. a. p. p. r. a. h. u. g. i. k. e. s. i. g. r. e. g. y. h. o. l. l. a. n. e. m. h. o. g. g. u. t.
 p. r. o. f. e. s. s. i. o. n. e. l. M. i. n. i. s. t. e. r. p. e. n. g. h. o. g. g. a. d. r. e. m. y. g. y. e. l. m. i. n. i. s. t. e. r.
 d. e. n. t. e. t. r. e. h. e. n. d. f. e. l. a. s. m. y. p. r. o. f. e. s. s. i. o. n. e. l. f. y. s. i. c. i. a. s. r. e. m. y. g. y. e. l.
 q. u. e. p. r. o. f. e. s. s. i. o. n. e. l. m. i. n. i. s. t. e. r. m. i. s. p. a. n. n. i. k. o. n. f. e. l. s. t. e. t. t. e. l. f. o. g.
 h. u. s. o. n. i. s. t. d. e. b. a. n. d. o. t. m. a. g. a. d. o. l. u. m. a. n. i. s. i. s. h. a. p. a. d. a. t.
 i. p. e. r. t. y. n. a. g. o. l. l. y. n. o. d. o. n. h. o. g. g. h. e. r. e. l. e. n. r. e. l. i. g. i. o. s. y. h. o. l. l. a. n. e.
 m. a. g. a. d. a. t. o. l. u. m. a. n. i. s. i. s. i. s. m. y. b. f. g. r. e. s. s. i. g. e. t. o. r.
 s. h. e. r. e. t. i. c. i. s. i. n. k. O. d. a. m. A. l. b. e. r. t. u. l. i. u. 27. f. e. b. r. 1575.

Stephanus Balthaz
 de Somlo. ff.

scilicet in praesentiam maturius discutiendam, *ha csak felküldésöknek valami törvényes akadályja nincsen; etc.*

Megjegyzés. A fejedelem az eléje került ügyben úgy határozott, hogy a válóperben Alesius Dénes superintendens döntsön s így az a magyar és szász papok Enyeden 1576 január 10-én tartott zsinatán hozott végítélettel ért véget.¹

352.

Gyulafehérvár, 1575 március 11.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz. Tudomásul vette, hogy a magyarországi ügyek intézését Károly főhercegre bízta. Ami Erdélyt illeti, továbbra is békéjének fenntartása fő törekvése. Nemsokára megküldi az új szultánnak a felemelt évi adóösszeget.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Berzeviczy Márton kezével írt eredeti. Báthory sajátkezű aláírásával és egykori bécsi fogságában készült kétfejű sasos, ovális gyűrűpecsétjével lezárva.

Ex litteris M^{tis} V^{rae} S. hodie redditis cognovi, cum quam graves causae M^{tem} V. S. impulerint, ut Pragense iter hoc tempore susciperet; tum etiam M^{tem} V^{ram} S. inter summas atque crebras occupationes, pro sua erga nos clementia, nostri huiusque provinciae curam habere totamque gubernationem Hungariae M^{tem} V^{ram} S. Ser^{mo} principi et domino Karolo, Archiduci Austriae etc cum plena auctoritate demandatam esse. Opto equidem M^{ti} V^{rae} S. hoc iter feliciter omnibusque consiliis et actionibus gratissimum exitum obtingere. Quod ad hanc provinciam attinet, in ea tuenda, ut antehac, ita etiam nunc nihil reliqui facimus; quippe qui conservandarum harum reliquiarum causa, neque labores, neque sumtus ullos defugimus. Id enim et fides studiumque, et amor patriae a nobis requirit, cuius incolumitate, cum nihil in vita antiquius habeamus, quantum a nobis praestari poterit, non committatur, ut Majestas V^{ra} S. aut ipsa patria, mea culpa ullum detrimentum accipiat. His diebus oratorem nostrum cum muneribus ad novum Turcarum Imperatorem misimus, ut vel ingentibus sumtibus publicae quieti consulamus. Si qui illinc habebitur, quod autem M^{tem} V^{ram} S. aut Ser^{tem} Archiducem Karolum etc scire intererit, dabimus omnem operam, ut id celerrimis nuntiis isthuc perferatur. In reliquo fidem atque propensum serviendi studium nostrum M^{ti} V^{rae} S. Caesariae et Regiae deferentes, eam quam felicissime et diutissime vivere ex toto corde optamus. Datum Albae Juliae 11 Marty M. D. LXXV.

¹ Bővebben Jakab Elek: Dávid Ferencz emléke 212—3. 1.

353.

Gyulafehérvár, 1575 március 18.

Báthory István vajda Csanády Imre szentkirályi lelkésznek.

Könyörgő levelét olvasva, keményen megrója hitvallásáért és tanításáért. Igyekszik meggyőzni hibáiról és ígéretek meg fenyegetések által megnyerni a katolikus hitnek. Támogatására bort és bűzát rendelt neki Gyaluban és megtérése esetén további kegyéről biztosítja.

Archiv des Min. des Innern. Wien. Landsteiner: Jacobus Palaeologus 40. l.

Discrete nobis dilecte. Salutem et favorem. Legi libellum tuum supplicem, fateor autem multum posse et debere aliquem movere exemplis Illustrium virorum. Nec immerito. Maior est dignitas et authoritas Scripturae prohibentis et dicentis, non esse communicandum cum hereticis, nec cibum capiendum cum iis, et Paulus vult nos maxime erga domesticos fidei esse liberales. Neque est, quod servitii tui memoriam refrices, aut enim ea servitia fuerunt deo invisae gentique meae nociva, nec ob id remuneratione digna, aut vero opinio ea, qua nunc duceris, manifeste est falsa et erronea. Quod autem pristinam illam fidem, quam tot annis docueras, nusquam scriptam esse scribas, vide, quam tibi sis contrarius; eundem enim librum sacrum ad manus habebas, et uti videri volebas, divino spiritu (fateor tamen diverso) prophetabas.

Quid est igitur, quod tot scandalizaveris moniales, asserens eam fidem, quam nusquam videras; nonne, qui unum scandalizet, mola asinaria collo appensa demergendus iudicatus est. Tu vero qua poena tandem dignus sis, ipse videris, cum scandalizasti plurimos, et deum, qui te redemit, abnegasti, et quantum in te est, multifariae scripturae testimonia illustria non solum retorquere, verum etiam expungere non erubescas. Pueris et stultis mulierculis hanc vanitatem tuam obrudas; ego enim certus sum et scio cui credidi, qui potens est, debitum meum reddere, cui omnes prophetae testimonium perhibuerunt. Ne tamen id, quod iustissimis rationibus facere cogitabam, aliorum iudicio avaritiae notam subeat, et alioqui videar desperare, te tandem ad meliorem mentem rediturum, quod sane facies, si perire noles; decrevi tibi in Gyalu vas vini et modios tritici decem dandos. Quod si alioquin gratia miserentis dei te ab hac caeca opinione tua in gremium ecclesiae suae Catholicae aggregaverit, experieris me et liberalem, et in familiam meam praestitorum officiorum tuorum memorem futurum. Datum Albae Juliae, die 18. martii anno domini 1575.

Stephanus Bathorj

de Somljo ppr

[Külcíme:] Discreto Emerico Chiana/ni nobis dilecto.

Megjegyzés. A levél kiadása telve hibával. Maga a chiosi származású unitárius Palaeologus működéséről és erdélyi szerepléséről írt tanulmány sok új dolgot tartalmaz és irodalmunkban bővebben ismertette *Fraknói* Vilmos a Századok 1874. évf. 45—50. l.

354.

Gyulafehérvár, 1575 március 23.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Kőműveseket és kőfaragókat küldjenek Váradra.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum iam tempus mittendorum Lapidarum, Muratorum et Laterariorum ad ceptum opus waradiensis continuandum inflet, *rendeljük, hogy jó tanult mesterembereket küldjetek szerszámostól annyi számban, mint tavaly ad primum diem futuri mensis Aprilis Thordam, még pedig most numero videlicet in toto Septuaginta quinque, hogy amíg azok ott dolgoznak, a másik hasonló rész a nyári mezei munkát végezhesse, hogy aztán ezeket a mostaniakat felcserélhessék.* Datę Albe Julię die 23 Martij, Anno domini 1575.

355.

Gyulafehérvár, 1575 március 27.

Báthory István vajda P. Maggio Lőrinc provinciálisnak.

Tizenkét jezsuita atyát kíván székhelyére, köztük azonban legyen három-négy kiváló tudományú és képzettségű.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 18—19. l.

Régi, forró vágyam „erigendi collegii Ordinis vestri“ s mivel azt hiszem, hogy az ő gondolkozása is megegyezik az enyémmel, kérem, küldjön be 12 jezsuita atyát, miután: in hoc regno neque amoeniorem, neque commodiorem isto Albensi, quo etiam nos residemus, reperimus; *de legyen köztük duo aut etiam tres, qui reliquis tam gravitate, quam eruditione praestent; etc.*

356.

Gyulafehérvár, 1575 március 28.

Báthory István vajda XIII. Gergely pápának.

Kéri nevezze ki Maróti János krasznai esperest erdélyi suffraganeussá.

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. II. köt. 88. l.

A katolikus hit megerősítését célzó szándékaról már többször tájékoztatta, csak hogy ad promovendam et restituendam veram religionem mindenek előtt az szükséges, ut videlicet aliquis suf-

fraganeus, aetate gravis, moribus et doctrina probatus auctoritate Beatitudinis V^{rae} in hoc regno constituatur. *Miután itt kevés a lel-kész vagy aki van, az sincs felszentelve, mi suffraganeussá nevez-tük ki honorabilem virum Joannem Marocium Archidiaconum comitatus Craznensis; így csupán megerősítésére lévén szükség, kérem,* dignetur huic candido nostro ea de re diploma seu bullam mittere, attributo ei aliquo titulo muneris honestandi causa. Haec benignitas Sanctitatis V^{rae} et renasciturae Ecclesiae vehementer profuerit, et nos ad promovendam religionem etiam atque etiam accendet; etc. Datum Albae Juliae, XXVIII. Martii MDLXXV.

Eiusdem Beatitudinis Vestrae

Devotus servitor et filius
Stephanus Bathory Vaivoda
Transilvaniae ppr

Megjegyzés. Miután Marok nevű családnevet nem ismerek, azt hiszem, hogy az ajánlott esperes neve Maróti volt s a magyarul nem tudó kiadó a Marotium írásmódot olvasta tévesen Marocium-nak; miután Maróti család ezidőben volt a székelyek közt és oklevelesen még a XVIII. század végéig is előfordul, még Szatmár és Heves megyében is.

357.

Praha, 1575 április 6.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

A Kornis Gáspár által emelt és katonákkal megrakott Huszt alatti kastély lerombolásáért. A hozzá átpártolt Perneszy Pál lévai kapitányt adja ki és ily hűtleneket a jövőben többé ne tartson szolgálatában.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Aláírás nélkül maradt eredeti.

Maximilianus etc. Spectabilis et Magnifice, fidelis Nobis dilecte. Perlatum est ad Nos quendam Gasparem Kornis, Nobilem in Comitatu Maramarusiensi his paucis ante diebus incepisse extruere quoddam fortalitium, sub ipsis quasi radicibus castris nostri Hwzth, statuisseque illud munire militum praesidio, et in hunc finem proclamare stipendium, atque iam non paucos pedites, latrociniis alias in partibus illis vivere consuetos, ad illum confluere. Quae, si ita sese habent, prouti quidem Nobis certo affirmatur, miramur, nec satis scire possumus, in quem finem fiat eiusmodi Castelli erectio stipendiique militum in illud proclamatio: quum nullus sit hostis vicinus, propter quem Nobilis ille vel loco munito, vel militum opus habere videatur praesidio; et alioquin etiam nemini fidelium subditorum nostrorum liceat, sine speciali nostro consensu fortalitium aliquod in Regno nostro

erigere, praesertim, si id tendat in damnum antiquioris et maioris alicuius Castri vicini, prouti hic cernere manifestum est. Quum itaque hoc cum propter istas, tum alias causas minime ferendum censuerimus: Fidelitatem tuam clementer requirimus eidemque committimus, ut Nobilem illum ab erectione praedicti Castelli statim prohibeas, et si quid iam munitionis erexisset, id per eum destrui facias ipsumque ita in officio contineas, ne quid damni aut molestiae circumvicinis illi fidelibus subditis nostris per milites ab eo conductos inferatur. Cupimus enim, atque adeo volumus omnibus modis caveri, ne studio inquietorum aliquorum hominum publica pax et quies quovis modo turbetur: quemadmodum te quoque hoc ipsum diligenter prohibere decet, atque ita facturum etiam ex officio plane confidimus.

Porro, quum praeteritis hisce diebus Paulus Pernezzÿ, Capitaneus Noster Lewensis¹ derelicta sua statione nullaue a Nobis accepta venia, sese clandestine subduxerit; atque intelligamus eum ad partes istas Nostras Transylvuanas transfugisse, et ne forte iam ad servitia quoque tua receptum esse: tutemet considerare potes, quam non honeste locum suum deseruerit, sese ita furtim subducendo.² Quapropter tibi clementer committimus, ut illum, tanquam fugitivum Nostrum servitorem Nobis ad manus fidelis nostri Magnifici Joannis Ruberi, Exercitus Nostri Supremi Capitanei et Consilarii Nostri etc remittas, vel saltem apud te, et in provincia ista Nostra non patiaris, verum inde eum ableges: Imposterum vero neminem talium servitorum aliorumque fidelium subditorum nostrorum istuc recipias, nisi quem cum bona venia et licentia Nostra dimissum a Nobis cognoveris. Quum enim in ista Militum hungarorum paucitate, eorum, quos in stipendio nostro ad defensionem Regni alimus, maior hic, quae istic requiratur necessitas, et plerique haud gravatim sese conferre soleant ad otioso magis stipendia, publico Regni nostri confiniumque eiusdem bono, hoc pacto consultum esse volumus. In reliquo gratiam et clementiam nostram tibi offerimus propensam. Datum in arce Nostra Regia Pragensi, sexta die Mensis Aprilis, Anno Dominj, Millesimo, Quingentesimo, Septuagesimo quinto.

Joan: Listhius, E.

Jaurien[is] etc.

¹ Utána a következő szavak, áthúzva: et locumteaens fidelis nostri Magnifici Simonis Forgach de Gyemes, supremi capitanei partium regni nostri Hungariae Cisdanubianarum. (Ista possunt omitti.)

² Folytatólág, de áthúzva: quantum confinium nostrum tanti momenti, suae concreditum fidei periculo exposuerit.

358.

Istanbul, 1575 április 15.

III. Murád szultán Báthory István vajdának adott atnáméja.

A korábbi atnámé szerint kiállítva, de évi adóját „régí szokás szerint“ öregbítve.

Szalay id. műve 201—4. I. Prot. Bathorianum. Egykorú latin fordításból kivonatolva.

Előre bocsátván, hogy a fényes portára érkezett követségével küldött leveléből megértette, hogy István király¹ halála után Erdélyország rendei őt választották a vajdai tisztre, aki iránta is teljes hűséget mutat, kijelenti, hogy a vajdai tiszttel neki adta, kötelezván őt, hogy a közügyeket és a lakosokat igazságosan és méltányosan kormányozza s az országot és várakat minden ellenségtől megoltalmazza, amint illik. Ha pedig reá támadván az ellenség s a fényes portának segítségét szükségesnek tartja, a végek pasái és bégjei vagy személyesen vagy hadaik által Erdélyországot s annak részeit megóvják. Egyebekben is a jóemlékezetű atyja (Szelim szultán) által adott atnámé pontjai maradnak érvényben, a hódoltsági földek pedig Halul bég regestruma szerint, ami ellen senki ne merészeljen cselekedni. De a szokott adót, mely mindenik új császár uralkodása kezdetén régi császári szokásból öregbítendő, minden esztendőben szabott időben küldje be; etc. Kelt április 15-ik napján a Hedsra 983-ik, Krisztus 1575-ik esztendejében, Konstantinápolyban.

Megjegyzés. Az okmány tartalma — úgylátszik — nem elégítette ki Báthory Istvánt s ezért szorgalmazására évvégén még egy atnámét kapott a szultántól. (Szövege Szalay: Adalékok 254—7. l.)

359.

Istanbul, 1575 április 25.

III. Murád szultán Báthory István vajdának.

Küldi Ahmád csauzt az évi adóért, melyet most 5000 arany forinttal emelt.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 106. Hivatalos fordítás lappangó magyar eredetijéből.

Magnifice Vir Stephane Bathori, splendidissima Jesum comitantium gloria cunctarum actionum tuarum beatissimum incrementum. Praesenti tempore ex clementia Dei altissimi ad sedem Caesaream evecti dignitatemque Caesaream nacti sumus.¹ Quicumque igitur in fiscum nostrum Caesareum tributa soliti sunt dare,

¹ János Zsigmondot a törökök (születése óta) így nevezték.¹ Arra vonatkozik, hogy a szultán 1574 december 12-én lépett trónra.

antequam secundum Caesaream consuetudinem eorum tributa augeri solita sunt, tributum itaque, quod ad Excelsam portam mittitis, annuatim quinque millibus aureorum florenorum augeas. Hunc chiausium nostrum Achmat cum literis misimus ad te, aulae nostrae familiarem, et quamprimum ad te nostro mandato venerit, tributum, quod soles annuatim dare, et insuper secundum nostrum mandatum auctionem tributi quinque nempe millia aureorum florenorum, sine ulla mora et dilatione ad splendidam nostram portam mittas. Hoc facturum nostro insigni Caesareo fidem adhibeas. Datum Constantinopoli, 25. Aprilis Transmigrationis 984. Christi vero 1575.

Mellékeltten új atnáméja: Privilegium Imperatoris Turcharum ad Regnum Transylvaniae.

360.

Kaca, 1575 április 30.

Báthory István vajda a Szász univerzitás tanácsának.

Miután Szászvároson az „arianus eretnekség” igen terjed, küldjenek megfélemezésére az elhalt helyébe egy tanult lelkészt.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1057. Teutsch: Urkundenbuch 213—4. 1.

Cognovimus ex literis vestris, heresim Arianam in Zazwaras in dies maiores vires sumere, cui vos neque auctoritate vestra, neque fraternis admonitionibus hucusque occurrere potuistis, utpote qui maluistis sine tumultu aut aliqua animorum exacerbatione totam rem componere, quam ulla vi experiri. *Addig is, amíg szigorúbb eszközöket alkalmaznánk ez ellen, amiről katarozatunk nem fog késni,* volumus, ut quamprimum doctum atque probum aliquem virum, qui mortuo pastori succedat illo mittatis. Datum ex possessione nostra Saxonicali Kacza, ultimo die Aprilis, 1575.

361.

Praha, 1575 május 2.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

A Jézus Társaságnak állandó törekvése kegyes óhajának teljesítése. E végre a Rómából várt Szántó István atya van kiszemelve. Kéri tehát, közölje vele, mily úton küldheti be társaival.

Arch. Soc. Iesu. Germ. 121 p. 137. Conceptus.

Quid superiore autumno de iis Societatis nostrae viris istuc mittendis, quos Ill^{ma} D. V. per literas et per legatos suos ad se mitti flagitavit, cum ipsismet legatis tractatum, constitutumque

fuerit, Ill^{ma} D. V. cum ex meis literis, quas tum temporis ea, de re ad ipsam dedi, tum ex legatis ipsis in provinciam reversis et tunc scivisse, et iam memoria tenere persuasum habeo. Eadem quoque deinceps fuit semper constans, propensaque nostrae Societatis voluntas, ut pio Ill^{mae} D. V. desiderio, ac religiosae petitioni satisfaceret, cum primum ab ea literas acciperemus, quibus voluntatem suam circa mittendorum conditionem nobis declararet. Quae etsi nondum ad nos perlatae sunt, nihil tamen praetermittendum esse censuimus, quod ad huius rei confectionem pertinere arbitraremur. Nam P. Stephanus ad hanc provinciam destinatus ex Urbe ad nos iam dudum ob eam causam remittitur; qui vero cum ipso proficisci istuc debebunt, parati iam demum et ipsi erunt. Non omnes illi quidem natione hungari, quemadmodum aliis meis literis significavi, esse possunt; sed omnes tamen eiusmodi erunt, quos Dei beneficio et Ill^{mae} D. V. desiderio, exspectionisque cumulate responsuros; et isti provinciae plurimum utilitatis in restituenda, reparandaque orthodoxa religione allaturos maxime confido. Quamobrem nihil aliud superesse iam videtur, quam ut Ill^{ma} D. V. quid fieri velit, suis mihi literis significare non gravetur; simulque etiam rationem declarare, ac modum praebere, quo nostri hoc iter conficere, et tuto istuc pervenire queant. Dabo enim operam, ut Ill^{ma} D. V^{ra} non modo intelligat, sed etiam re ipse experiatur studia Societatis nostrae illi esse paratissima. Quam opto rectissime valere, et S^{mis} Dei donis quotidie magis augeri. Pragae, sexto nonas Maii 1575.

362.

Torda, 1575 május 8.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Válasz. Megvizsgálatván Kornis Gáspár máramarosi alispán ügynevezett várépítési ügyét, kiderült, hogy ő csak egy kerítéssel körüloett udvarházat épített magának a vár tövében, hogy védelmezhesse magát és vagyonát a Bekes-pártiak támadásaival szemben. Erre szükség is volt, mert sok erőszakoskodás érte, amit ő csupán drabantokkal birt megtorolni. Erről Rueber kassai kapitány is tud, de Perneszy Pál ártatlan a neki tulajdonított dolgokban s ezért kéri, adja fel iránta való haragját.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Báthory kurzivval szedett beszűrésával.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc. Domine nobis clementissime.

Post fidelium servitiorum meorum in gratiam M^{is} V^{re} humilem commendationem.

Ex litteris M^{tis} V^{re} S. Cęsareę penultima die Aprilis redditis¹ cognovi quosdam sinistre M^{ti} V^{re} S. Cęsareę Egregium Casparem Kornýs vicecomitem nostrum comitatus Maromarusiensis detulisse, quod ipse ad radices arcis Hwzt eo consilio munitionem construxisset, ibidem praesidio imposito; ut M^{tis} V^{re} S. Cęsareae fidelibus plurimis damnis atque iniuriis illatis, pacem publicam turbaret. Ut autem rem penitius cognoscerem, lectis M^{tis} V^{re} S. Cęsareae litteris, peculiarem nuntium maximis itineribus illuc misi, qui reversus ita se rem habere verissime confirmavit, eo nempe loci nullum fortalitiū erectum, eđes tantum humilioribus sepibus circumductas esse. Ut Caspar Kornýs se adversus Bekesianorum aliorumque malevolorum impetum subitaneum protegeret, nam preterquam, quod Bekessius ei suspendium minatus est, Georgius quoque Pereny, hostili et aperta vi eum nuper adortus, parum abfuit, quin hominem opprimeret. Nec se ante quieturum iure iurando multis contumeliosis minis additis confirmavit, quam eum e medio tolleret. Sed et Capitaneus Zathmariensis ad auditum tumultum, qui nuper inter castellanos Bekessii et Christophori Hagmasý exortus fuit, milites illico eo misit, Rivulienses ad arma capienda concitavit, atque in comitatum invasit, Casparis Kornýs tantum trucidandi causa, re tamen infecta has iniurias non parum auxit Domini Ruberi factum, qui quendam Georgium Barbel, prećipuum et veteranum servitorem nostrum ad Castellum Kallo, innocentem nihilque hostile metuentem interceptum inde Cassoviam, post ad arcem suam Saros vinctum missum ad teterrimos carceres detrudendum curavit aliisque serio mandavit. Ut meos sicubi eorum potestas fieret, caperent, simile ratione milites M^{tis} V^{rae} S. Cęsareę Kalloienses servitorem Dionisii Chaký in possessione sua Ežtar invaserunt inque servitutem redegerunt, ab iis itaque sine causa contumelioseque me oppugnari, a quibus bonam vicinitatem, et si opus esset, etiam defensionem exspectabam, non potui non ferre gravissime, quibus de causis incolumitati et fortunis servitoris nostri Casparis Kornýs consulere cupientes, ipsius eđes eo modo, quo supra diximus muniri, addito viginti tantum peditum prećidio iussimus, ut eo commodius insultus, nec opinatos emulorum sustinere posset. Quapropter rogamus M^{tem} V^{ram} S. Cęsaream humiliter, ut id in bonam partem interpretari velit, culpam conferendo in inquietos atque turbulentos homines. Cavebo deinceps, ne Cas-

par Kornýs in edificatione ulterius progrediatur, neve inde cuique vis inferatur.

Ceterum D. Ruber captivitatem Georgii Barbel non sufficienti causa excusat, ait enim eum ob plerosque fideles M^{tis} V^{re} S. Varadini retentos comprehensum esse. Atqui Imperator clementissime nullus adhuc alicuius nominis miles M^{tis} V^{re} S. eo abreptus est, præter manum predonum, quos haidones vocamus, qui in miseram plebem inauditam crudelitatem exeruerunt, ideoque in ipso scelere reprehensi iudicioque convicti, pars eorum carcere, pars vero in qua latronum duces erant, ad terrendos alios supplicio affecta est, in quos, ut animadverterem, Maiestas V^{ra} S. Cæsarea non solum litteris suis concessit, sed et strictissime mihi mandavit. Universa enim illa Regio alioqui impietate talium hominum deserta et inculta iaceret, quemadmodum maxima pars solitudinis tristissimam faciem iam repraesentat, reliquis in maximo luctu et planctu miserandam vitam agentibus, quo tristissimo spectaculo domini Capitanei M^{tis} R^{re} S. Cæsareae pace eorum dixerim, parum aut nihil movetur, imo spe exigui lucri, quod se de uno aut altero Turca habituros putant, aure obturata mente occicata, siccis denique oculis excidium subditorum spectant. Sit sane aliquis a meis captus, quod tamen non est factum, nonne Dominus Rueber litteris me prius requirere debebat, quam in contemptum nostrum simulato quodam odio servitorem nostrum indignis modis tractaret eaque ratione spectaculo Turcarum nos temere obiiceret. Ex quibus iam non desunt, qui ut par pro pari referrem incitant ex dissidiis nostris commoda eorum venantes, quæ omnia, ut vitentur supplico M^{ti} V^{re} S. velit hæc pro sua prudentia ita moderari, ne malevolorum artibus amplius lacessamur. Nam hucusque autoritatis M^{tis} V^{re} S. Cæsareae tantum habita est ratio, alioqui defendendi et propulsandarum iniuriarum rationes nobis non deessent.

Quæ autem causa Paulum Pernezy huc transire coegit, ea et Bekessio notissima est, a quo Maiestas V^{ra} S. Cæsarea intelligere poterit, nam defuncti adhuc principis temporibus huc venire in animum induxerat propter bona, quæ cum fratre Stephano aequali iure hic sibi erant collata, tum vero salvo suo honore propter bellicas occupationes, stationem suam deserere non erat ei integrum, imo summa spe de gratia M^{tis} V^{re} S. ductus, perseverandum sibi in servitiis suis iudicavit, fere ut ipsius quoque virtutis atque servitiorum ratio aliquando haberetur, utpote qui patriis laribus per Turcas expulsus sub alienis tectis uxorem cum liberis multos annos.

aluit. Quod cum non sit assequutus, spe sua cadens, cum monitu fratris tum dura necessitate compulsus in has regiones transeundi consilium capere coactus est, possessionem honorum, quę ex defuncti principis collatione ei debebantur, capturus, id quod *Sac: M^{ti} V^{re} per l[i]te[r]as ac²* etiam commissariis atque magistris pecuniarum *M^{tis} V^{re} S. Cesareae* se facturum sepius palam, ut dicit affirmavit. Eum itaque, quod salva gratia *M^{tis} V^{re} S. advenisse* existimarem, quod literę *M^{tis} V^{re} S. Cesareae* tardiuscule mihi allatę sunt, in numerum meorum domesticorum cooptavi, non sane offendendi animo *M^{tem} V^{ram} S(acram.)* Sed quia hęc provincia aequę ac reliquę sub clementi tutela *M^{tis} V^{re} S. Cesareae* sit posita, nec minus indigeat viris militaribus tempore pacis atque belli arbitratus sum nihil adversum *M^{tem} V^{ram} S. Cesaream* hoc facto commissum iri. Itaque supplico *M^{ti} V^{re} S. Cesareae*, dignetur omnem deponere offensionem causa Pauli Pernezý conceptam nostroque honori benigne consulere, quem enim iam semel tuendam suscepimus, eum citra ignominiam aliquam deserere non possumus, in posterum autem mandato *M^{tis} V^{re} S. Cesareae* morem geremus, nostra autem servitia humilia *M^{ti} V^{re} S.* obsequenter commendamus. Deus optimus maximus præstet salvam et incolumem *M^{tem} V^{ram} S.* in bonum Reipublicae Christianę. Datum in oppido Thorda octava die Maii Anno Domini 1575.

Eiusdem *Sac: Cesareę Regię M^{tis} Vestreę*

fidelis Seruitor

Stephanus Bathorý

Vaiuoda Transs. ppa.

Hátlapján: Redditae mihi per Obernb(urger) 2 Julii 1575.

363.

Gyulafehérvár, 1575 május 19.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. IV. 859. Kiadtam a Documente II. köt. 62—63. l.

Intelligimus ex hoc regno per illas partes vestras triticum in Walachiam asportari; amit ezennel szigorúan megtiltunk.

364.

Gyulafehérvár, 1575 május 22.

Báthory István vajda Erdélyi Gergely belsőszolnokmegyei főispánnak.

Nyugtázza az általa befizetett megyei adórészletet.

Gr. Teleki cs. levéltára. Budapest. Missilisek 887—965. Pátens-alakú. Ketté szakadva, vízfoltos.

² A fejedelem sajátkezű beszúrása.

Nos Stephanus Bathorj de Somlyo Wajwoda Transsilvaniae Et Siculorum Comes etc. Recognoscimus per praesentes Egregium Gregorium Erdelÿ Comitum Comitatus Zolnok interioris Ex Contributione d(enarios) 50 ad festum Beatae Luciae Virginis¹ in Comitibus Segeswariensibus ordinata reddidisse nobis in monetis florenos Quadringentos Septuaginta quatuor denarios triginta. De quibus ipsum testimonio praesentium quietum Et Expeditum facimus. Datum Albae, 22 Majÿ, Anno Domini 1575.

Stephanus Bathorj
de Somljo ppr

(L. S.)

365.

Gyulafehérvár, 1575 május 29.

Báthory István vajda P. Mercurian Eberhard generálisnak.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Kiadtam hasonmásával a Fontes Rerum Trans. I köt. 20—21. l. Berzeviczy Márton kezeírásával.

Jóindulatáról értesülvén az onnan hazatért Georgius Fabius préposttól, megismétli kérését, hogy küldje sürgősen az ide szánt atyákat: nam moram ulla tantum in re committere, quam sit Ecclesiae periculosum Dominatio V^{ra} Reverenda iudicare poterit; etc.

366.

Praha, 1575 június 5.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Támogatásába ajánlja a Dr. Pisano Alfonz jezsuita atya kísértében hozzáinduló Szántó István pátert.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Epp. Ext. 27 p. 290. Copia R. P. Szittyay.

Maximilianus etc. Spectabilis et Magnifice, fidelis, dilecte. Edocti praesentium exhibitores, honorabiles, devotos, nobis dilectos Alphonsum Pisanum, Sacrae Theologiae Doctorem et Stephanum Aratorem liberalium artium et philosophiae magistrum, religiosos de Societate Iesu, cum aliis nonnullis eiusdem Ordinis de itinere in Transylvaniam suscipiendo cogitare, praetermittere non potuimus, quin eosdem benigno consensu nostro recedentes, tibi de meliore nota redderemus commendatos, te benigne requirentes, ut religiosos illos, propter praeclara in rem literariam merita, omni favore et beneficentia dignos humaniter suscipere et tractare ac tanto chariores habere velis, quanto plus illorum vigilantia in Ecclesiam et rempublicam christianam commodo redundare videtur. Erit illud tuae aequanimitati et

¹ Azaz az elmúlt év december 13-ikára hirdetve.

sincerae erga Ecclesiasticum ordinem affectioni consentaneum nobisque singulariter gratum. Datum in arce nostra regia Pragae, die 5. mensis Iunii, Anno domini 1575.

367.

Gyulafehérvár, 1575 június 9.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Ami solymuk van küldjék udvarába, hogy a szultánnak küldhesse.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Cum falconibus ad portam excellentiam Imperatoris Turcarum opus sit et aliquibus in alpibus quoque illis Bisitricianis inventi sint atque collecti, committimus vobis firmiter ut si quos habetis collectos Statim per hunc Seruitorem Nostrum Galporem Thodor¹ ad Nos mittere curetis, imo etiam alibi perquiri faciatis vbi reperire poteritis. Nec Secus feceritis. Datę Albe Julię Nona die Mensis Junij. Anno Domini 1575

368.

Gyulafehérvár, 1575 június 10.

Báthory István vajda Udvarhelyszék tanácsának.

Meghívó a tordai részleges országgyűlésre.

M. Nemz. Múz. Budapest. Törzsanyag. Pátens-alakú.

Stephanus Bathori de Somlyo, Waiuoda Transsilvaniae et Syculorum Comes etc. Egregiis, Agilibus, Judicibus Regiis, potioribus, primoribus et universitatis primipilorum Sedis Siculicalis Vdvarhely. Salutem et fauorem. Instant certa et ardua negotia, publicum Regni statum concernentia, de quibus, habito consilio cum Dominis consiliariis nostris placuit Comitiam partialia Thordam, ad primum diem mensis Julii, proxime venturi indicere et supra iisdem negotiis, una vobiscum, ac aliis Dominis Regnicolis in iisdem comitiis tractare et concludere. Quare vobis harum serie committimus et mandamus firmiter, quatinus quatuor fratres vestros cum Judicibus Regiis, viros graves deligere eosque cum plena instructione ad diem et locum praenotatum ad Comitiam praedictam mittere et expedire debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum Albe Julię, Decima die Junii. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Quinto.

Stephanus Bathory (L. S.) Mart. Berzeuicei⁹
de Somlyo ppra Secret. et Consil. mpr

¹Eredetileg Chýany volt írva s azt a rendelet aláírásakor a fejedelem áthúzván, Thodor-ra javította.

Megjegyzés. A fenti meghívó szövegét ismertük már a Szeben városához intézett példányból,¹ de jellemző, hogy míg a fejedelem a magyar városoktól négy képviselőt kívánt, a szászoktól csupán kettő küldésére jogosítá fel az illető várost.

369.

Gyulafehérvár, 1575 június 22.

Báthory István vajda Mészáros Antal szebeni polgárnak.

Rendeli, hozza fel hozzá megtekintésre azokat a Lisimachos-aranyakat, melyeket egy szászvárosi polgártól vásárolt.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 856. Amlacher: Urkundenbuch 162—3. 1.

Circumspecte nobis dilecte, salutem et favorem. Numismata antiqua seu monetas Lysimachy aureas quinque a provido Valentino Warga de Szazwaros te coëmisse intelligimus, quae nos cum suis inscriptionibus inspicere magnopere cupimus. Quare hortamur te et committimus quoque firmiter, ut eas monetas ab ipso Valentino Warga coëmptas statim ad nos adducere debeas, quas ubi perspexerimus, tibi iterum restituemus; etc.

370.

Gyulafehérvár, 1575 június 24.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Válasz. Hűségét köszöni. De mivel híret vette, hogy a római császár Bekes Gáspárt Kassára küldte, hogy onnan seregével országunkba törjön, ő is készen várja. Inti tehát András deák által, hogy továbbra is megmaradjon eddigi hűségében.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1065.

Prudentes ac Circumspecti nobis dilecti salutem. Literas vestras accepimus; ex quibus promptum animum fideliumque operam vestram in propulsantem communi periculo plani perspectam habemus; gratissimum autem nobis accidit, quod eam, quae nos de vobis iam ante conceperamus spem, non solum perseverastis, sed et erexistis, nihil de solita vestra fidelitati remittentes. Ceterum sciastis nos invitos adhunc praesentem et subitaneum bellum parandum perfrahi, nil enim minus in animo unaque habuimus, quam ut pro alta parte amoenoque otio funestum exitiosumque bellum cuperemus; verum cum non obscuro nuntio ad nos perlatum esset Imperium Romanum Bekesium Cassoviam misisse, ut quam posset occultissimi milites et capitaneis suos in unu cogeret subitaneaque irruptione facta nos in-

¹ Kiadva az Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 557. l. Benne a mondatot kezdő Quare szó hibás olvasással így szedve: Quam.

vaderet et quid denique sui auderent; amici iam tandem experirentur, factiones suos convocaret et nil, quod ad subvertendos nos pertinere praetermitteret: hoc, inquam, cum mihi relata essent 20 die mensis huius sese movisse confirmaretur, nolentes rebus nostris deesse, igitur imparatos ac inopinatos nos offenderet, pari celeritate illis occurrendum sensuimus. Sed quoniam ad praesentem usque horam dicti rumores silent, a nemineque alio aliquid tali adferatur, quid ad praesens statum non habeo; docebit fortassis crastina lux quid agendum, quid denique omitendum sit. Interea vero Andreae Literato rationistae nostro mentem nostram amplius declarantes ad eum nos remittimus: simul et hortamur, ut quemadmodum hactenus alacriter perrexistis, ibidem et deinceps faciatis; facturi rem nobis gratam patriaeque communi pernecessariam. Quos felicissime valere cupimus. Albe Julię 24 Junii 1575.

371.

Gyulafehéroár, 1575 június 26.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Válasz. Hűségét köszöni és meghálálja. Mivel az ellenség már Huszt várát fenyegeti, teljes erejével ellene fog állni.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. 1062. Utóirata meg aláírása sajátkezű.

Prudentes et Circumspecti nobis dilecti. Salutem et favorem. Ex literis vestris diligentiam et industriam vestram, quam nobis et patriae alacri animo atque summa fide praestare conabitis (!) accepimus, quod nos omni favore aliquando vobis compensabimus. Porro, quod sit hostium nostrorum consilium cum usque adhuc ignoratum sit, hodie primum certis nuntiis allatum est, id autem iam celare vos nollemus. Omnis, si quidem eorum conatus eo intendit, ut proditione arce Hwzt potiantur. Quibus incommodis adhuc occurri posse non dubitaremus, modo in expediendis militibus nostratis magnam celeritatem adhiberent. Quod ad vos, de nostro studio nihil pro salute patriae remitemus. Datum Albae Juliae die 26 Junii anno domini 1575.

Si quae certiora cognoverimus uos non latebunt.

Stephanus Bathorj

de Somljo ppr

372.

Buda, 1575 június 27.

Musztafa basa Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 218. l. Budai basák levelezése 78. l. Prot. Bathorianum.

Ma érkezett hyu emböre, Szeremy Giörgy kezéből vette az ciazár levelét s mindent meg értett, de azért meg ennek előtte egy holnappal meg értöttük, hofi az lengielök közöih valamiy kiralt akarnanak emelny es arra valo volna az giwlés...¹ ki felöl azonnal irtunk az ciazarnak... de ha szüksege van rea, az hadat az menire lehet im mindiarast inditattuk, es az hatalmas ciazar jozogat hiuen meg akariuk oltalmazni; etc.

373.

Gyulafehérvár, 1575 június 29.

Báthory István vajda a szász székek vezetőinek.

Rendelet köteles ágyúlovaik és melléjük rendelt kocsisaik sürgős kiállítására iránt.

Haner G. J. másolatából kiadva Teutsch: Urkundenbuch 214—5. l.

Cum pro consuetudine alias observata, equorum pro bombardis, tempore belli vehendis ordinatio plebanis ecclesiarum vestrarum, aurigarum vero dandorum vobis ex singulis sedibus incumbat, *rendeljük, hogy mivel ez a dolog moram ulla patiat, azokra sürgősen legyen gondotok.*

Megjegyzés. Ez intézkedés sürgősségét a Bekes Gáspár elleni háborús készülődés indokolta, mivel Báthory seregeinek felállítására már folyamatban volt.

374.

Kapusi tábor, 1575 július 11.

Báthory István vajda körrendelete a pártosok ellen.

Bekes Gáspár és pártjának leverése után megbízta Apafi Gergely tanácsurat a pártosok jószágainak a kincstár részére való hadadéktalan lefoglalásával.

Bethlen család levéltára, Budapest. Pátens-alakú, a fejedelem nagy kerek pecsétjével lezárva; egérrágta.

Stephanus Bathory de Somlio, Waiuoda Transyluanie et Siculorum Comes etc. Vniuersis et singulis fidelibus nostris Magnificis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus, Prudentibus, Circumspectis ac alterius cuiuscumque status et conditionis ditionis nostre hominibus, praesentes vobis, Salutem et fauorem. Minnyayatoknál nyíltan wagon, minemew tewizet, keozeonfege wездеlemre való haborwlagot tamasztottak nemely orzagwnkbeli hytwan partoi emberek, Mellyek mind tyztessegekreol, emberfegekreol, mind peneg hywfegekreol, e6 hazayok zeretetyreol el feletkezwen, Be-

¹ Mivel t. i. királyuk, Valois Henrik kiszökött az országból és szégyenszemre otthagya a lengyeleket.

keffel eozwe coniuralwan, e6 hadat mÿ ellenewnk tamaztwan, minket e6 az zegeny hazat el akartak rontanÿ e6 veztenÿ, kÿt veghezis6 wÿttek wolna, hogÿ ha az Vristen segetsegebeol fegywerewnkkel eleit nem weottewk wolna, e6 meg nem wertewk wolna eoket. Mÿerthogÿ peneg Istenÿ e6 ez Vÿlagÿ teorwenÿ zerent effele sediciosus lator embereket, minden rendbely feyedelmek, mind teltetekbe, smind marhayokba meg zoktak byntetnÿ, My6 kenzeretetewnk, Az mÿ meltoflagwnk zerent ezeknek meg byntetefere minden modon az eo erdemek zerent gondot wÿfelnÿ. Azert effele hÿtwan embereknek jozagok marhayok el foglalafara bohattwk az Nagÿlagos Apaffÿ Gergelyt, mÿ tanachwnkat, kÿnek tellye6 autoritast, e6 hatalmat attwnk, Hagywan tÿ nektek hogÿ eo nekÿe ebben ez dologban, minden fegetfelegel e6 engedelmeflegel legyetek valamibe benneteket requiral. Ebben egyebet ne mywellyetek femmÿkepen. Datum ex castris nostris ad Kapws politis, Vndecime die Julÿ. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo quinto.

Stephanus Bathorj

de Somljo ppr

(L. S.)

Mart. Berzeuicei9

Secret. et Consil. pr:

Megjegyzés. Ez a rendelet első cselekedete volt a fejedelemnek Bekes előző napi leveretése után, amelyről egykorú szász naptári feljegyzés így szól: 10. Julii 1575 Gaspar Bekesch cum suis fusus est, aufugit cum seditiosis nobilibus; alii suspensi sunt.¹ Rendelete egyébként latia példányban is kibocsáttatott.²

375.

Nyulasi tábor, 1575 július 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Miöel az ellenség kitörése miatt az országgyűlés napját el kellett halasztani, de közeledik a török adó megfizetésének ideje, küldjön négy férfit táborába, hogy annak felszedési módját a magyar rendekkel és székelyekkel együtt megbeszélhessék.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Egykorú másolat. A fejedelem négy sornyi sajátkezű utóiratával.

Prudentes etc. Salutem etc. Quoniam per inopinatum vaniffimi atque ambitiosi hostis nostri irruptionem dies Comitÿs destinatus certis de caulis dilatatus est, Necessitas vero atque solitum potentissimo Imperatori Turcarum deponendi tributum in-

¹ A szebeni Archiv 1848-i III. köt. 367. l.

² Gr. Kemény József másolatából kiadva a román *Transilvania* 1874. évf. 190. lapján, a szövegben lévő „bona immobilia” két szó hibásan így szedve: bona innobilia. Így lenyomatva Hurmuzaki: Documente II/5. köt. 749. lapján is.

dies appropinquet: Mandamus vobis firmiter, vt mox acceptis praesentibus, quatuor viros graves ad nos deligatis, qui cum reliquis statibus, Dominis scilicet Nobilibus atque etiam Siculis, qui nostra nunc castra sequuntur, de dicto Censu colligendo, caeterisque arduis de rebus statum negotiaque Regni Transsilvaniae concernentes conferre atque deliberare possimus. Nec secus faciatis. Bene valete, Datę in Castris ad Nywlas positis 12 Julij 1575.

Stephanus Bathory
de Somlyo

Propter temporis angustiam, negotiorumque multitudinem singulis Judicibus Regys atque etiam Sedibus non scripsimus, sed in genere nobis hoc significandum duximus.

376.

Nyulasi tábor 1575 július 12.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Sürgösen küldjön eleséget Bethlenben táborozó hada számára.
Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. Quoniam propter publicam Regni necessitatem atque componendis tumultus, quos Vanissimus hostis proximis diebus excitavit, castra nostra ad arcem Bethlen posituri sumus, Mandamus vobis firmiter, quatenus acceptis praesentibus Meis sine mora de copioso comaeatu cuiuscunque generis exercitu nostro prospicere debeatis et teneamini. Nec secus facitis. Datae in Castris ad Nyulas positis, 12 Julij 1575.

377.

Nyulasi tábor, 1575 július 12.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Megvolt a Hevenes-gyűjtemény elveszett TT kötete 277. l. Gr. Kemény József alábbi regesztája szerint, az Apparatus epistolaris II. 115. l.

Jelentés Bekes Gáspár és párthívei támadásáról.

Literae Stephani Bathori ad Maximilianum, in quibus conqueritur, turbas a Casparo Bekes, praeter omnem expectationem his diebus adversus se excitatas esse.

378.

Nyulasi tábor, 1575 július 12.

Báthory István vajda Mielecki Miklós podoliai vajdának.

Tudatván a szentpáli diadalt, kifakad Miksa császár ellen, aki miután nyílt erőszakkal nem boldogult ellene, alattomos utakon kísérelte meg elvesztését, ámbár gyakran esküdözött, hogy sem nyíl-

vánosan, sem titkon nem tesz ellene semmit. S íme Bekes Gáspárt felbízta és Erdélyre küldte, hogy bosszút álljon rajta, amiért a lengyel királyságra törekszik. Itélik hát meg a lengyelek, méltó cselekedet volt-e ez a császárhoz őt ezért haddal megtámadni?

Staatsarchiv. Wien. Polonica. Dudics András másolata alapján Szádeczky Báthory-ja 167. l.

Nunquam existimassem Imperatorem tam inique nobiscum acturum fuisse, qui blandis promissis et iureiurando saepe nobis confirmatis, neque aperto, neque clam se contra nos ulla consilia initurum esse. Cum publica vi non posset, clandestinis et insidiosis machinationibus ex improviso Casparum Bekesium in nos armavit... Deum autem testem appellamus, nos nullam Imperatori aut ulli huius belli causam dedisse. Vulgo autem affirmatur, propterea Imperatorem nobis infensum esse, quod audiverit senatores et populum ipsius regni nobis bene affectos esse. Quae an satis iusta tantae tragoediae causa sit, vobis iudicandum relinquo; etc.

379.

Nyulasi tábor, 1575 július 13.

Báthory István vajda talán Rueber János főkapitánynak.

Nagyon meglepte ő Felsője méltatlan fellépése, miután régebben teljes jóakarataról biztosította. Különösen fáj, látva, hogy amit nyíltan nem tehetett, most Bekes Gáspár támogatásával tett meg ellene, elnézően, hogy prágai ösztönzésre seregeket gyűjtsön határainkon és reánk törjön velük. Ezért védelmünkre hadainkkal sietve felvonultunk ellene és tegnapelőtt a kerelőszentpáli csatában megvertük, seregét megfutamtottuk s akit lehetett elfogtunk belőle és levágtunk.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 107/2. Egykorú másolat.

Spectabilis et Magnifice Domine amice nobis observantissime.

Salutem et officiorum nostrorum commendationem.

Nunquam existimaveramus Imperatorem Romanorum ita indigne nobiscum acturum, qui antea, non modo largissimis promissionibus, sed etiam iureiurando oblata nobis sua benevolentia se praestitutum caverat, ne, aut ipse, aut quisquam suorum, sive clam, sive aperte sine causa nos ulla iniuria afficeret. Quorum autem bona illa verba spectarint, tempus ipsum iam detexit. Quod enim aperta vi efficere non potuit, id clandestinis atque insidiosis machinationibus opera Casparis Bekesii perficere conatus est. Hic Caesaris Praga allato mandato Capitaneis et

militibus selectissimis Imperatoris, in confiniis paucis degentibus, clanculum convocatis, ita repente exercitum coëgit, ut antequam fines regni nostri attingeret de dolo instructo plane suspicarem nihil, nedum quidquam sciremus. A nobis Deum et homines testamur, huic motui nulla causa data est, cum inviti et nihil tale meditantes, defendendi tantum nostri causa, arma capere coacti sumus, qualisnam tragediæ metæ finis sit futurus. Vulgo sane circumfertur eius Maiestatem, quæ fortasse suas rationes habet, ideo nobis vehementer indignari, quod amplissimum regni Poloniae ordinem atque statum summa nos benevolentia et humanitate prosequi sentiat. Quæ res an iusta causa belli movendi fuerit boni censores iudicent. Cum itaque tantæ insidiæ nobis detectæ fuissent, magna et nos celeritate exercitu comparato facinorosi hominis conatibus occurrimus collatisque nudius tertius signis, ad castellum Sancti Pauli in ripa fluvii Marusii omnes hostes, Dei beneficio profligavimus. Quorum magna pars in acie cecidit, pars vero in fugam præcipitata, a nostris adhuc profectitur, intercipitur ac caeditur; nec dubitamus, quin pauci sint evasuri, ob viarum angustias, quæ undiquæque clausæ, diligenter a nobis observantur.

Haec breviter de nostro statu significare volumus. D. V. Sp. et Mag^{cam} quam felicissime valere ex animo optamus. Datum ex castris nostris ad villam Nywlas positis, die 13 Iulii Anno 1575.

Sp. M. Dó. V^{rae} Addictissimus amicus

Stephanus Bathory
de Somlyó

Megjegyzés. A kerelőszentpáli csatáról sehol másutt elő nem forduló becses részleteket találhatunk Possevino Antal jezsuita atya Erdélyről írt műve 12. fejezetében. (Transsilvania-ja 116—122. l.)

380.

Szamosfalvi tábor, 1575 július 19.

Báthory István vajda az erdélyi hatóságoknak.

Kiküldbén Apafi Gergelyt a lázadók s főleg Kendy János vagonának lefoglalására, rendeli adjanak kezébe mindent, amit tudnak, fejeosztés terhe alatt.

Az Erdélyi fiskális levéltár nagyszebeni eredetijéről vett másolat Kemény: Dipl. Trans. Suppl. VII. köt. 361. l. Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár.

Stephanus Bathory de Somlio Vaivoda Transilvaniae et Siculorum Comes. Fidelibus nostris universis et singulis Magnificis, Egregiis, Nobilibus, Agilibus, item Prudentibus, Circumspectis, Providis, ac alterius cuiuscunque status et conditionis hominibus,

ubilibet in ditione nostra existentibus et commorantibus, praesentes visuris Salutem et favorem. Dedimus plenum mandatum Magnifico Domino Gregorio Apaffy, Consiliario nostro investigandi res mobiles rebellium nostrorum, et maxime Joannis Kendy. Ideo committimus et mandamus vobis firmiter harum serie, ut quidquid vobis de rebus eorum constiterit, fideliter indicare atque etiam, qui eas in manibus suis haberent, easdem Gregorii Apaffy manibus tradere, sub poena capitis debeat et teneatur. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restituti. Datum in castris nostris ad possessionem Zamosfalva positis 19 die Julii Anno Domini 1575.

Stephanus Bathory de Somljo ppr

Mart. Berzeuicei⁹

(L. S.)

Secr. et Consil. mpr:

381.

Szamosfalvi tábor, 1575 július 19.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Válasz. A fogságukban lévő nyolc székelyt bocsássák szabadon, orrcimpáikat s mindkét fülüket levágva.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. In literis vestris cognoscere cupitis sententiam nostram de octo Siculis apud vos in custodia habitis. Ne autem rebelles atque perfidi homines nulla mulctati poena dimittantur, volumus ut non nisi singulorum nominibus et alterutra aure amputatis, eos illinc dimittatis. Nec secus facturi. Datum ex castris vestris ad Zamoffalwa positis, die 19 Julij. Anno Domini 1575.

382.

Szamosfalvi tábor, 1575 július 19.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

A fogságukban lévő Ferenc diákokat küldje át Bethlenbe. A bethleniektől ellopott holmikat adassa vissza, kivéve ha az illető Bekes-párti volt.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. Est quidam Franciscus literatus officialis antea Patochiorum apud vos captivus, quem volumus ut in Arcem Bethlen vinctum devehendum, manibusque Danielis Thorma tradendum curetis. Praeterea, quia in hoc tumultu bellico Res colonorum ad Arcem Bethlen pertinentium cum per alios, tum

per vestro⁶ Ablatę esse dicuntur, Si qui itaque ex eis in pagi⁶ vestri⁶ apud colon⁶ Re⁶ eorum ablata⁶ repererint, volum⁶ et mandam⁶ vt Illi⁶ restituantur. Sed videndum vtrum \ddot{y} quorum Re⁶ asportatę sunt in Bello Bekefiano fuerint, nec ne, quib⁶ si in bello fuisse deprehendantur reddi omnino nolum⁶. Datum ex Caltri⁶ nostri⁶ ad Zamoffalwa polit⁶ die 19 Jul⁶. Anno domini 1575.

383.

Szamosfalvi tábor, 1575 július 20.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Székely foglyaikat bocsássák szabadon, előbb levágva orrcimpáikat és mindkét fülüket.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Nyolcszögű gyűrűpecsétjével.

Prudente⁶ et Circumspecti fidele⁶ nobi⁶ dilecti Salutem et fauorem. Heri quoque vobi⁶ sententiam nostram indicaueram⁶ de captiui⁶ Siculi⁶ apud vo⁶ habit⁶. Nunc quoque committim⁶ et mandam⁶ vt lingulorum narib⁶ et alterutra aure amputati⁶ eo⁶ dimittati⁶. Nec secu⁶ facturi. Datum ex caltri⁶ nostri⁶ ad Zamoffalwa polit⁶, die 20 Jul⁶. Anno Domini 1575.

Stephanus Bathorj

de Somljo. ppa

384.

Gyulafehérvár, 1575 július 23.

Báthory István vajda a Szász egyház dékánjának.

Rendelet 320 ágyúvonó ló sürgős küldésére.

A besztercei evang. egyház Amicinus-kodexéből kiadva Tentsch: Urkundenbuch 215 l. (1939 óta a nagyszebeni Sieb. Nat. Archivban.)

Sparguntur certi rumores, propter quos nos quoque bellico more paratos esse oportet pro vestro atque omnium ordinum publico bono et pace. *Ezért rendeljük, hogy levelemet látván hívdjad össze a plébánosokat et pro bombardis octo maioribus vehendis 320 equos idoneos et fortes cum attinentiis et hominibus pro more alias observato ordinare debeatis, küldvén sürgősen amit már is küldhettek, ita ut dominicam proxime venturam¹ usque ad numerum 200 ad nos mittere possitis. Secus sub gravissima poena ne feceritis.*

Summa diligentia vestra requiritur. Adhibete igitur diligentem curam, ut mea de vobis vestraque fide concepta spes eo facto declaretur.

¹ Július 24-e volna, de nyilván 31-e értendő, hiszen akkor még oda sem érkezhetett a rendelet, még váltott lovakon sem!

385.

Buda, 1575 július 25.

Musztafa basa Báthory István vajdának.

Szalay id. műve 229. l. Budai basák levelezése 79—80. l. Prot. Bathorianum.

Levelt küldött volt neki marusi Szöke Andrastul, aki Bekösnek szóló levelet is vitt magával, melyben kerdeztük, my vegre legiön az nemöttel valo tarsalkodasa . . . E miatt az embert elfogták es erős fogsagban tartattak . . . Kéri, bocsiassa bekeuel, mert abban az leuelben semmy artalomra valo dolog nincien; etc.

386.

Kolozsvár, 1575 július 25.

Brutus János Mihály Báthory István vajdának.

Üdvözl a Bekes Gáspár és hívei leverése alkalmából, addig is, amíg személyesen bővebben kifejtheti elismerését afelett is, hogy a hadjárat befejeztével most országépítéshez lát. Kéri közölje vele a döntő csata leírását, hogy azt művészi módon leírva megörökíthesse.

Brutus: Epistolarum libri V. 1583-i kiadása 51—52. l.

Ad Stephanum Bathori, Transilvaniae Principem. Gratulatur partam de exulibus victoriam, anno CIOIOLXXV.

Non dubito fore, quin iis sera mea gratulatio videatur, qui sciunt, quantopere a me illam summa atque illustria tua in me merita requirant. Equidem non solum hoc fateor, sed illud etiam de meo addo, ita illam a me requiri, ut, etiamsi tibi tantum non debeam, quantum multi sciunt, et ego prae me fero, una tua virtute tamen sentiam me ad hoc ipsum gratulationis munus mea sponte impelli. Non ita vero matura gratulatio, sed multo illa nunc tamen, quam est a me coepta deberi, opportunior. Tum enim in magno summorum hominum concursu, qui quasi apud te gratulandi munere certabant, tamquam minima res, inter maximas, si mea fortuna magis, quam animus esset spectandus, obruta delitisset: nunc, id quod mihi maxime optandum erat, ita nunc ingentis animi agnoscis a me exiguum munus, ut non tu quidem, a quam tenui fortuna homine, sed a quam praeclare affecto animo, hoc proficiscatur, tibi esse statuendum existimes. Neque tamen committam, ut pluribus de his agendo, quam publicae occupationes multae et graves patiantur, quibus distineris, videar sperare ad animi mei voluptatem declarandam, ullam orationem parem fore: sed illud tantum enitar, ut ostendam, hoc uno etiam videri magnam hanc ipsam voluptatem meam debere, quod me illam consequi ulla facultate dicendi haud sperem. Ac, quoniam in tanta gerenda re,

quo minus insigne ullum meum meritum exstaret, meae vitae rationes prohibuerunt, a prima mea adolescentia susceptae: quod reliquum est, operam dabo, ut stilo eam causam suscipiam tuendam, quam alii defenderunt armis, tu invicta manu, consilio atque animi robore incredibili, ab inimicorum subita conspiratione vindicasti. Id est futurum, si quam primum, de tota gesta re conscriptum commentarium mihi iubeas tradi, unde mihi liceat integram historiam uberiore certe et, si modo mea modestia id dici a me patiat, ornatiorem luculentioreque contexere. Quae mea in hac tota re ratio sit, si licebit agere coram, quod ut mihi liceat et opto, et spero adeo, paucis ostendam. Interim brevitati meae ignosces, quae eadem est tota aut tempori, aut meae modestiae tribuenda. Plane vero illa videar carere, nisi gravissimarum tuarum occupationum, quae te manent, constituenda republica defunctum bello, sim memor. Vale, augustissime et fortissime princeps, in quo uno positum est nostrum praesidium, decus, et cum tua coniuncta totius regni salus. Claudiopoli, IIX. Kal. Sextiles, CIOCLXXV.

Megjegyzés. Erős a meggyőződés, hogy levélíró kívánságát Báthory István teljesítette, ha nem is most, ezernyi országalapító elfoglaltságában, hanem lengyelországi valamelyik pihenő órájában élőszóval, miként Brutus kézírata bemutatásakor a hadadi csatáról szóló részét sajátkezű írásával bővítette. Am Brutus reánk maradt műve csupán 1552-ig halad s így István király e visszaemlékezését nem ismerjük.

387.

Buda, 1575 július 25.

Musztafa pasa Báthory István vajdának.

M. N. Múz. kvrtár. Budapest. Prot. Bathorianum. Szalay id. műve 229. l. Budai basák levelezése 70—80. l.

A multkorin kívül Bekösnek is írt volt, választ kérve tőle, hogy az némóttel való társalkodás mi végre legyön, mert valaki tanácsából mivelte azt, nem jól gondolta; etc.

388.

Kolozsvár, 1575 július 26.

Báthory István vajda Czementes János kamarásnak.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. No. IV. 1008. Kiadtam a Documente II. köt. 68—69. l. Közölte már Seivert Guszta a szebeni Archiv 1863-i VI. köt. 327. l.

Szeben város tanácsának kívánságára kinevezzük elhunyt atya helyébe: Circumspectum Ioannem Srew¹ szebeni polgárt

¹ Seivert olvasása szerint: Rew.

pénzverőül és rendeljük, ut a modo deinceps eum pro nostro aureae monetae cusore habere et recognoscere debeatis et teneamini; etc.

Ellenjegyezte: Mart. Berzeuiceius secret. et consil.

389.

Wien, 1775 július 27.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

Válasz. Várja emberét, aki a kívánt pátereket Erdélybe bekíséri. Többet azonban nem küldhet még most, mint amennyit előbbi leveleiben ígért. De ezek az előőrsök, az igazi had idővel utánok megy, ha a viszonyok jobbra fordulnak. Ami az országában keletkezett nyugtalanságot illeti, sajnálja, hogy az most támadt, de reméli, hogy lecsendesítése ugyancsak az Egyház célját fogja szolgálni.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Germ. 121 p. 139—140. Conceptus.

De constanti, propensaque Ill^{mae} D. V. erga ordinem nostrum, tum complectendum, tum in istas oras accersendum nulla sane sive literarum ipsius raritate, sive in conficiendo negotio tarditate adduci potui, ut vel dubitem iam, vel dubitarim unquam. Neque enim ignoro, permulta in publicis rebus accidere saepe solere, quae conatus nostros praeter opinionem et contra voluntatem nostram retardare frequenter consueuerunt, quemadmodum Ill^{mae} D. V. in hoc pietatis opere, quod religiose molitur, perficiendo evenisse persuasum habeo. Quod si quae forte intermissi operis reformidatio (cuius ne minima quidem apud me potuit esse suspicio) in mentem meam subrepsisset, proximę tamen Ill^{mae} D. V. literae 27. quidem die Martii ad me datae,¹ sed nonnisi sub medium praesentem Julium mihi reddite, omnem illam ex animo meo prorsus exemissent. In quibus quod necessaria cunctatio, sancti propositi sui non modo firmitate, sed etiam incremento (sive personarum, quę expetuntur, numerum, sive locum figendę illis sedi in ipsa Transylvania destinatum spectemus) abunde compensetur singularem ipsius pietatem cum summa animi magnitudine coniunctam agnosco, in qua declaranda et exercenda cum cęteris satisfaciat omnibus, sibi tamen ipsa nunquam satisfacere videtur. Nos quoque in eadem sententia et semper perseverasse, atque etiam nunc perseverare Ill^{mam} D. V. ne quidem subvereri velim. Cuius nostrae constantię cum binę meę literarum eodem argumento iam pridem scriptę (quarum etiam exemplum his adiunctum mitto, si forte illę aliquo casu vel interceptę fuissent, vel innocentes periissent)

¹ Közöltük kivonatos szövegét megadott kelte alatt.

testes locupletes esse potuerint; dabimus praeterea operam, ut rebus ipsis eam comprobemus, cum nuntium suum, qui nostros in Transylvaniam abducat, Ill^{ma} D. V. (quemadmodum se constitutum habere significavit) huc expedierit. Etsi enim maiorem illorum numerum, quam quem prioribus literis ad se mitti flagitavit, iam mittere non possumus, propterea, quod et angustę rationes nostrę, et praesentis temporis conditio secus fieri non patiuntur, in eo tamen confidimus, qui Ill^{mam} D. V. ad hoc pietatis opus inchoandum excitavit, hunc pusillum gregem talia futuri aedificii fundamenta, divino auxilio, brevi iacturum, ut et ipsa fructum boni operis magno suo solatio colligere incipiet; et plures alii ad perficiendum inchoatum aedificium commodius, utiliusque accedere deinceps possint.

Quod enim in ciendis proeliis militares praefecti observare consueverunt, ut scilicet expeditos aliquot pugnatorum manipulos ante praemittant, qui hostilem exercitum hinc inde lateque ad pugnam irritent, deinde reliquum robur exercitus in inchoatum proelium opportunius inducent, id nos quoque nunc faciendum esse existimavimus, ut nimirum quos Ill^{ma} D. V. aliis literis flagitaverat, ii primum mitterentur, tum plenior acies, sicut postremis literis postulat, opportuno tempore submitteretur. Etenim cum Societas nostra iuxta instituti sui rationem nihil aequę cupiat, quam ut Dei gloria imprimis, tum honestę, liberalesque disciplinae ubique locorum prosemmentur; contendemus semper, quantum viribus nostris eniti poterimus, ut Ill^{ma} D. V. studium nostrum et operam in promovendo hoc sancto instituto quidem pro sane in ecclesiam catholicam zelo aggressa est, reipsa potius experietur, quam ex meis literis cognoscat. Precor divinam bonitatem, ut sicut dedit velle, det et perficere pro bona voluntate et hęc novella plantatio tam feliciter plantetur, ut profunde fixis, ac benefirmatis radicibus, in magna arborem evadat, sub cuius umbra multi requiescant, et cuius fructibus plurimi reficiantur. Id vero et Summo Pontifici gratissimum fore minime dubitandum est, cum nihil antiquiorus habere videatur, quam ut hęc sancta molitio ad exoptatum finem perducatur.

Ad eius Sanctitatem Ill^{mae} D. V. literas iamdudum perferendas curavi. Siquid autem illinc responsum fuerit, id ad Ill^{mam} D. V. citra moram mittere non pretermittam, si, cui recte dare possim, nancisci potero. Posteaquam enim in Hungaria tumultuari coeptum est, multo difficiliorem, quam antea, quae per literas

fit coniunctionem experimur, quam tamen difficultatem III^{mae} D. V. sapientia, studio, industria et opera submovendam atque omnia ad pristinam tranquillitatem revocanda esse non minus speramus, quam necessario desideramus.

Caeterum, quod ad excitatos motus attinet, nondum satis constitui molestiae plus, an voluptatis mihi attulerint, quaecunque nobis renuntiata sunt. Nam, quod III^{mae} D. V. victoriam de hoste suo tanta foelicitate reportarit, ex animo illi gratulandum censeo; utque ista victoria ad gloriam Christi Domini nostri, et orthodoxe eius ecclesie utilitatem utatur, precor et opto. Quod vero tam importuno tempore motus isti excitati fuerint, merito dolendum existimo, propterea quod iacta esse videntur cuiusdam incendii principia, quod universae christianae reipublicae miserandum in modum incommodare possit, nisi divina misericordia mature in his suis primordiis restinguatur. Etenim barbarus christianorum hostis (ut caetera praeteream) dum christianis adversus christianos suppetias ferre se simulat, nihil aliud moliri consuevit, quam ut viribus eorum omnium attritis, vel omnes crudeliter opprimat, vel eorum saltem bona fraudulentè sibi usurpet; quorum illud in universa Græcia patratum legimus, hoc vero in Hungaria factum esse non ignoramus. Verum spe bona sum, brevi fore, ut omnis ista perturbatio sapientia, ac studio III^{mae} D. V. submoveatur, et omnia ad pristinam tranquillitatem revocentur. Quod ut illi feliciter succedat, divinam Maiestatem toto pectore precamur.³ Quam opto rectissime valere et s^{mis} Dei donis quotidie magis augeri. Viennae 27. Iulii 1575.

390.

Praha, 1575 július 30.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Biztosítja, hogy Bekes Gáspár gonosz beütési tervéről nem volt előzetes tudomása. Sőt valahányszor panaszos dolgaival előállott, mindig csillapító módon hatott reá, miként most is nyugtalan híveire. Egyébként címzett hűségében változatlanul megbizik.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Gr. Kemény József: Apparatus Epistolarum Supplementum I. köt. 101. darabja. Kemény másolata egykorú másolatáról.

Összevetve 1805-i kiadásával, ahol fordításban is megjelent, a Kultsár által kiadott Krónika 37—42. l.

Maximilianus Secundus Dei gratia Electus Romanorum Imperator etc.

³ Ez a fejezet áthúzza, vagyis a fogalmazvány letisztításakor mellőzték.

Spectabilis, Magnifice fidelis Nobis dilecte. Ex literis tuis cognovimus ea, quae tibi a Gaspare Bekes praeter omnem tuam exspectionem evenisse conquereris,¹ quibus quidem cognitis, imprimis persuasum tibi benigne cupimus nos statim auditis istis turbis, pro eo, quo erga regnum hoc nostrum partesque illi subiectas, et eorundem tranquillitatem sumus animo, de iis non minus doluisse, quam periculosam illarum concitationem aegerrime tulisse; deinde Nobis illas aequae ac tibi ex insperato accidisse. Licet enim Bekessius ipse ab initio, quo ad nos venit, non raro quidem sua consilia nobis detexerit, ex quibus suspicari potuimus illum cupere aliquid hostile contra te aggredi, illud tamen ei semper non disuasimus tantum, verum etiam serio interdiximus. Unde, quod non ita pridem alio sub praetextu se se hinc a nobis subducens, has turbas moverit inque societatem suam nonnullos ex gentibus et subditis pellexerit, cognosces haud multo post, quo erga illum et eius auxiliores simus animo, nec deerunt manifesta Deo volente indicia, quae demonstrant, quidquid horum motuum et turbarum factum sit, sine nostra voluntate factum et perpetratum esse nihilque turbulentis hisce gestis nobis accidere potuisse ingratius. Quod autem reductis in irritum perversis illis conatibus, ita te moderatus sis, ut nostri potius, et patriae Republicaeque Christianae rationem habere, quam affectibus tuis indulgere, aut non salutaribus aliquorum sollicitationibus et consiliis auscultare, iniuriamque vindictae tuae urgere volueris, est cur tam insignem tuam in his modestiam non laudemus tantum, verum etiam eo abs te cupiamus animo, quo optimum quemque Principem, tantam virtutem merito aestimare omnique gratiarum genere iustis ex causis amplecti ornareque par est. Et quoniam, quis sit inter nos noster animus, certior fieri cupis, nulla est causa, cur inimicum et hostile quicquam a nobis et capitaneis aliisque subditis nostris verearis, aut aliud tibi de nobis pollicearis, quam quod multoties iam diu cum literis nostris, tum vero ultimo per Legatos hic nos tibi abunde testati sumus. Quem quidem animum, quam mentem nostram ita nihil de pristino immutatam esse tibi persuadeas, ut potius multum illi vel pro certo hac vice accrevisse credas, neque enim omitteremus, quin, si quid contingeret, quod nobis in te vel displiceret, vel merito nos commovere posset, potius te commonefaceremus, quam inimicum quid adversus te aggredieremur, aggredique pateremur, atque ea de causa nihil vel a capitaneis, vel aliis subditis nostris est tibi, ut diximus periculi,

¹ Sajnos, nincs meg, csupán az a levele, melyet talán Rueber főkapitányhoz intézett.

quibus non solum statim post auditas illas turbas, verum etiam nunc denuo strictissime mandavimus, ut sint quieti seseque intra eos, quos antea illis praescrpsimus pacis limites contineant. Tantum enim abest, ut tibi noceri a nostris velimus, quem nostrae protectioni subiectum esse scimus, ut potius contra alios id molientes, te quovis tempore defendere cupiamus atque velimus. Quae cum ita se habeant, te clementer hortamur, ut et sine nostra voluntate praemisso modo te impetiturum, et pristinum nostrum animum tibi adhuc integrum omnimodaque gratia et clementia non minus, quam antea admodum propensum esse plane nihil dubites. Praeterea cum nobis te in posterum quoque, quem hactenus bonum et fidelem suiue Principis amantem subditum declares eoque facto non solum Dominum nos tibi clementissimum demereas, verum etiam eum, qui provinciae istius una tecum talem absque ulla sumptuum et laborum parsimonia (praesertim, si qua ingruat necessitas) curam semper ex animo gerere velit, quali bonis et commodis, quieti et tranquillitati illius, pariter et tuae, quovis tempore quam optime prospectum esse iudicari merito possit. Idque ad tuas literas clementer sic respondere voluimus. Datum in arce nostra Regia Pragensi, penultima die Iulii. Anno Domini 1575.

Maximilianus mpr Ioannes Listhius Eps Iaurinensis mpr
[Külcime:] Spectabili ac Magnifico Stephano Bathory Vajvodae partium regni Hungariae Transylvanarum, et Siculorum Comiti. Fideli nobis dilecto.

Megjegyzés. Bekes Gáspár leveretésének híre nagy zavarba hozta a bécsi császári udvart, amely azt fel sem tételezte. Így aztán (nyilván a magyar kancellár, Liszthy János tanácsára) Miksa fenti levelében egyszerűen letagadta, hogy Bekes fegyveres betörési szándékáról tudott volna, sőt valahányszor terveiről szólt — úgymond — igyekezett azokról lebeszélni. Évvel szemben mainapig fennmaradt írásos bizonyítéka annak, hogy Miksa utasítására Rueber kassai főkapitány Bekesnek 4000 rhénes forint kölcsönt adott. Miután pedig — természetesen — azt tőle soha vissza nem kapta, de pénztárából hiányzott, azt Rueber még Bekes halála után három évvel is hiába sürgette az udvartól!²

391.

Kolozsvár, 1575 augusztus 3.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Néhai Ficsor Mátyás árváinak ingóságait adják át törvényes gyámjuknak, Nagy Mihálynak.

Beszterce-Naszód vm. ltára. Beszterce.

² Rudolf császár-király 1583 július 10-én a Szepesi kamarához intézett átirata alapján; az Országos levéltárban.

Prudentes etc. Salutem etc. Ex significatione Egregy Michaelis Nagy, Aule nostre familiaris intelleximus vniversas res orphanorum fidelis nostri Mathie Fychor, quorum tutor legitimus dictus Michael Nagy esset, tum aureas, argenteas, quam pecunias paratas, et alias inter res infidelis Joannis Harynnaÿ, in vestra ciuitate haberi. Itaque rebus sic stantibus, Committimus et mandamus vobis firmiter harum serie, vt eadem vniversas res orphanorum dicti Mathie Fychor manibus praefati Michaelis Nagy tutoris, tradere debeatis et teneamini. Praesentes autem literas pro vestra expeditione retineatis. Secus non facturi. Datum ex ciuitate nostra Colofwar tertia die Augusti. Anno Domini 1575.

392.

Kolozsvár, 1575 augusztus 6.

Báthory István vajda ítéletlevele a levert Bekes-pártiak hűtlensége miatt.

Előadván azokat a nehézségeket, amelyekkel meg kellett küzdenie fejedelemmé választása után, felsorolja a hűtlenné vált Bekes Gáspár és társai cselekedeteit. Ezeket Isten segédelmével fegyverrel ellensúlyozta és ügyüket az országgyűlésen a rendek elé vivén, azok határozatából fej- és jószágvesztésre ítéli Bekest és nevezetesebb társait.

A gyulafehérvári káptalan példányáról kiadva Bethlen Farkas históriája II. köt. 332—380. l. A főbenjáró perben jelen volt rendek és bírák kimaradt nevét kiadta az ítéletlevél Erdélyi Múzeum-i példányából Szilágyi Sándor az Erd. org. gyűl. Emlékek II köt. 564—7. l.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo Vaivoda Transsylvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod cum Serenissimus quondam Princeps Dominus Ioannes Secundus felicis memoriae, Divina ita ordinante providentia ex hac luce decessisset, Nosque Dei Optimi Maximi nutu et providentia, omnium Statuum Ordinumque et Nationum huius regni Transsylvaniae pari voto et consensu ad gubernationem huius provinciae in eius locum electi et assumpti essemus, considerantes provinciam istam inter duos potentissimos Orbis terrarum monarchas ceu in arcto positam humanisque viribus et auxilio prorsus destitutam non aliter, quam utriusque Imperatoris favore Nobis conciliato (quoad Domino visum fuerit) conservari et gubernari posse, omni tempore totisque viribus iuxta officium nostrum id dedimus operam omnesque huius provinciae reditus et facultates eo convertimus, ut altero Imperatorum obsequio, altero vero muneribus et subiectione Nobis con-

ciliato, provincia ista quam maxime tuta et quieta ab externis hostibus omnique periculo conservata maneret, ut miserae huius gentis reliquiae tot iam calamitatum fluctibus et procellis iactatae aliquem quietis et otii portum invenirent; pro quo, ut Deo Optimo Maximo gratias agere et vitam inter se degere honestam et tranquillam possent... *dacára ennek akadtak az országban némelyek, akik ellenünk áskálódtak és zavarokat igyekeztek csinálni.* Horum Dux et author fuit Casparus Bekessius, *kinek mindjárt eleitől kezdve semmi egyéb törekvése nem volt, quam Nobis apud utrumque Imperatorem per litteras et crebros nuntios suos falsis criminibus et delationibus odium et invidiam conflare, ut Nobis tandem oppressis tyrannidem sibi diu affectatam pararet. Állításainkat a hűtlen Bekes három elfogott és ide csatolt levelével igazoljuk a rendek s az egész világ előtt. De Isten segedelmével őt híveivel együtt levervén, felettük törvényt láttunk, amely őket hazaárulóknak találta és nyilvánította.* Propter quod eosdem In causa attractos pro praemissis ipsorum non contemnendis factionibus cum praedicto Casparo Bekes patratiss et commissis, in nota perpetuae infidelitatis, ex eoque in sententiis capitalibus, amissione scilicet capitum et omnium honorum condemnamus harum nostrarum litterarum privilegialium patrocinio et testimonio. Datum in civitate Kolosvariensi in festo Transfigurationis Domini nostri Jesu Christi congregationeque et conventus nostri generalis praescripti quinto decimo die. Anno Domini 1575.

Lecta, correcta et extradata per
Magistrum Nicolaum de Vesselen
Protonotarium

Megjegyzés. A nevezetes, de itt — térszűke miatt — csak hiányosan bemutatott okmányt, a kor szokása szerint egyfolytában írva adták ki, egy 350 cm. hosszú és 50 cm. széles papírtekercsen s ez azt önmagában véve is érdekessé teszi. Nevezetes azonban bírói és közjogi szempontból is, megfogalmazása pedig egyformán dicséri a fejedelem tudását és józan ítéletét, mint az öreg, tapasztalt Wesselényi Miklós protonotárius nagy jogi jártasságát és szép írályát. A fontos államokmány történetéhez tartozik annak megemlézése is, hogy szigorúsága miatt Wesselényi sírva olvasta fel a rendeknek az országgyűlésen,¹ amely azt jóváhagyta.

393.

[Istanbul,] 1575 augusztus 23.

III. Murád szultán Báthory István vajdának.

A portai adónak 5000 forinttal való emeléséről.

Allami levéltár. Istanbul. Karácson: Török-magyar oklevéltár 106—7. 1.

¹ Említve (nyilván Szamosközyből véve) Bethlen id. h. 332. 1.

Mivel az évi adót régi törvény szerint felemelte, rendeli, hogy amint Ahmed csaus hozzájut parancsával, az ötezer forint adó-többletet általa sietve megküldje fényes Portájára.

A 985. évi Moharrem hó 12-én.

394.

[Istanbul, 1575 augusztus 23.]

Mehmed pasa nagyvezér Báthory István vajdának.

A felemelt adó dolgában előadott kifogásai alaptalanok s ezért inti, küldje be azt sürgősen, nehogy kénytelen legyen hitelt adni azoknak, amiket róla Bekes Gáspár terjesztett.

Szalay id. műve. 243—6. l. Prot. Bathorianum.

Az keresztyén valláson való uraknak urának Báthori Estvännak, Erdélyországnak vajdájának köszönetemet és szolgálatomat írok; etc.

Vettem panaszos leveledet az adó dolgában... hogy ha azt öt ezer arannyal megjobbitsák, az egész község eloszol és el idegeneszik... Erre az a válaszom, hogy ez így van minden új császárnál, de különben is: Erdélyország gazdag ország, ha többet adsz öt ezerrel vagy tíz ezerrel, avval az ország el nem szegényedik. Az öt ezer forintat, ha el osztanák az községre, öt emberre egy oszpora nem jutna. Azért az község tereád nem haragszik, ha megjobbitod öt ezerrel az adót. Ilyen keves dologért neked nem kellett volna parancsolatot várnod, mert ilyen kicsin dologért az község tetüled számat nem veszen... Egyébként is, ha az országot mi el akarnánk foglalni, avagy több aranyat kívánnánk, nem Bekesnek adtuk volna, ki 30 ezer aranyat ígirt vala; etc. Tehát mikoron az mi levelünk oda jut, küldd be az adót... Ha pedig az császár parancsolatja szerént be nem külded, tehát az mit felelőled Bekes szólott, igaz lészen; etc.

395.

Gyulafehérvár, 1575 augusztus 29.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Figyelmébe ajánlja odainduló titkára, Brutus János Mihály történetíró ügyét.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyszeben. Kiadva a Székely oklevéltár V. köt. 98. l. Veress: Documente II. köt. 73—74. l.

Miután törvény szerinti ítélettel (a ministris ecclesiae Ungaricae factum) Brutus elvált feleségétől s most onnan, a szebeniek közül házasodott, amihez a fejedelem szerencsét kívánt, kéri támogatását, mivel őt magát nagyrabcsüli és haladását is bizto-

sítani ígérte: nam nobis ipse Brutus ob eius virtutes gratus est locumque apud nos tenet honestissimum; etc.

396.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 5.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Értesülően a bethleni két gyalogos ottani korcsmai kihágásáról, miután az elfogottak ügyében a feljelentő Tanács nem lehet egyúttal bíró is, utasította a bethleni várnagyot, hogy menjen át ügyükben hozzájuk Besztercére. Ha aztán az ítélet halálos lesz, a katonáknak fejét veszik, ha bűnük nem oly nagy, fellebbezhetnek hozzá.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudentes etc. Salutem etc. Intelleximus ex literis vestris, quod proxime tempore nundinarum duo pediteo nostri, qui ex arce Bethlen ad vestram civitatem venissent, temulenti grauter isthic contra priuilegia et libertatem vestram deliquissent, nam in taberna vinaria alioo ex vestratibus vulneribus, alyo conuicyo ignominiosio affecerunt, quoo (vt par fuit) custodiy tradidistis, quo ad iure de eorum facto decerneretur. Cum autem Actores voo esse atque etiam Iudices causa in eadem minime deceat, volumus ergo vt castellanus noster Bethleniensis certo aliquo die constituto Biltriciam ingrediatur, dictosque pediteo ad manus suas receptioo iure sistat. Qui si iure capitio conuicti fuerint, plectantur. Si autem causa criminalio non fuerit, in ea appellatio ex more et consuetudine regni admittatur. Datum Albe Juliy 5 Septembris Anno Domini 1575.

397.

Wien, 1575 szeptember 5.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

Egyelőre több atyát nem küldhet a már jelentettnél. Ezeket pedig lehet, hogy a lengyelországi biztosabb úton indítja be Erdélybe.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Germ. 121 p. 142. Conceptus.

Scripti non ita pridem ad Ill^{mas} D. V. per quendam hungarum huius nostri Viennensi collegii olim studiosum, qui ex aula Caesaris in Transylvaniam post excitatos, repressosque isthic bellicos motus, per veredarios revertebatur. Etsi autem non dubito Ill^{mas} D. V. tanta negotiorum istius provinciae mole ab eo tempore continue distineri, ut aliarum rerum molitioni operam dare non

possit; quia tamen merito suspicari compellor, ne illę literae in hac rerum perturbatione, itinerumque difficultate, vel innocentes perierint, vel iniuria interceptę fuerint, nolui praetermittere, quin hanc denuo epistolam exararem, simulque aliarum, de quibus sollicitus sum exempla transmitterem, ut et summam Societatis nostrę erga Ill^{ma}m D. V. propensionem et sollicitudinem nostram in curando negotio, cuius conatum a nobis ipsa expetit, apud eam testificarer.

Quod ad numerum personarum attinet, illud addendum censeo, et si tantus numerus iam mitti non possit, quantum postremis suis literis petivit, me tamen daturum operam, ut maior ille sit, quam secundis literis ad se mitti flagitarat. De ratione porro itineris, cum per Hungariam minus iam tuto id confici posse videatur, Ill^{mae} D. V. prudentiae deliberandum, diiudicandumque relinquo, utrum per Poloniam, ubi omnia tutiora esse renuntiantur, id magis expediat. Equidem cupio ex animo, ut qui ad nostros deducendos venturus est, is talis sit, cuius peritiae et integritati omnia tuto committi possint. Quam rem, quia Ill^{ma} D. V. maxime et curę, et cordi fore non dubito, totum negotium pendentis illius solertię libenter et facile permitto. Quod si praeterea fieri poterit, ut saltem per unum mensem ante ego praemonear, quam ille ad nos mittatur, erit mihi non minus opportunum, quam pergratum, ut scilicet in tanta rerum incertitudine, in qua hactenus versamur, res omnes ita disponi possint, ut cum ille advenerit, moram perfectionis fieri minime contingat. Opto Ill^{ma}m D. V. rectissime valere et Sanctissimis Dei donis auctam nostri meminisse. Viennae nonis Septembris 1575.

398.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 16.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Kemény: Notitia I. köt. 221. l.

Litterae, quibus orphanis Hallerianis ad intercessionem Cibiniensium gratia vitae datur.

399.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 18.

Báthory István vajda Mehmed pasa nagyvezérnek.

Válasz. Megértette üzenetét és biztosítja békés gondolkozás módjáról.

Staatsarchiv. Wien. Turcica. Hiv. másolat. Valami bizalmas udvari embe-
réhez intézve, miután így van aláírva: Amicus paratus.

Intelleximus ea, quae D. V^{ra} M. familiari suo Egregio Stephano Gal nobis ac domino fratri nostro¹ referenda commiserat: ac quemadmodum Do. V. M. pacis ac tranquillitatis studiosam semper agnovimus, id ipsum re ipsa iam nunc experimur: praestaret sane omnibus nobis in id unum incumbere, hoc potissimum tempore, quo Christianorum principum dissidiis, summa in rebus confusio, maximas ac periculosas mutationes ni Deus provideat, propediem subsecuturas non obscure minitetur... *Csak haladjon bölcsen tovább a megkezdett úton...* Quod ad me attinet, nulla profecto vindictae aut ambitionis cupiditas a studio Pacis avocare vel dimovere me poterit: nisi in casu defensionis maximis morbis, extremis remediis occurrendum nobis necessarium fuerit. Superest ut M. V^{ra} valeat diu incolumis; etc.

400.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 20.

Báthory István vajda Kornis Gáspár máramarosi alispánnak.

Válasz. További vigyázásra inti. Bekes Gáspár lengyel földön való elfogatásáról már egyebünnen is értesült. A kívánt birtokot már másnak adományozta. A kért higanyt hamarosan megküldi.

M. kir. hadi levéltár. Budapest. A fejedelem nyolcszögletű gyűrűpecsétjével lezárva. A bécsi hadi levéltár anyagából.

Egregie fidelis Nobis dilecte. Salutem et favorem.

Meg ertettewk leweledbeol hogy az oda fel walok el oztottak volna, illehet ez eleottib ertettewk wala, mind azon által wygyazalodat e6 az wy hyrekettib tewled io Newen veote(m) e6 ennek vthannaÿ6 haggyyk hogy wygyaz zorgalmatoson, az my Byzonyoft erthez ad twttonkra.

Az Beke6 foglagatt onnat Lengyel orzagbol my Nekeonk meg Irtak wolt, mely dologrol az lengyel keowettewl mellyet oda hozz[ad] Bochyatank, nylwaban meg ertekezhetel.

Az mely iozrag feleol Irtal wolt nekeon[k] Gavaÿ myklofnak meg attwk ez napok[ban] amaz dologrol el jndwoltatom Keg[yelmed] által.¹ Az kynyseo² el Indytala, myerthogy ez nyhany Napokban, fok foglalatoslagynk woltak tewleonk nem lehetet, de Immar ez ket Nap el Indÿttywkw, e6 ha oda erkezyk

¹ Értendő bátyja: Báthory Kristóf.

¹ A *dült* betűvel közölt szavakat a fejedelem sajátkezüleg pótolta az elibe tett levél aláírásakor.

² Értendő keneső azaz higany, Erdély ritka fontos külkereskedelmi cikke ezidőben.

wýfelte6 gondot reaya, hogy az hawaffon Bekewel wygyek által. Nec Secu6 fecerib. Datę Albae Juliae die 20 Sep[tembris] 1575.

Stephanus Bathorj

de Somlyo ppa

Külcime: Egregio Galparo Kornys de Rwzka, vicecomiti comitatus Maramarufiensis etc. Fideli Nobis dilecto.

401.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 21.

Báthory István vajda általános postaügyi rendelete.

Kolozsvár város levéltárából idézve Jakob: Kolozsvár város története II. köt. 210. l.

Rendeli, hogy mid6n Kolozsvár város polgárai a fejedelem postáit és követeit ökrös szekerekkel a kitűzött városokig elszállították, azokat rögt6n váltsák fel, hogy a kolozsváriak visszamehessenek.

402.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 21.

Báthory István vajda III. Murád szultánnak.

Szalay id. műve 246—7. l. Fog. Prot. Bathorianum.

Jelenti, hogy az minemű ellenség ez elmúlt napokba ide reá jött vala, azt megverte... és könyörög, ezután is kegyelmes segítségét ne vonja meg tőle; legyen te hatalmasságod ennekutánnais azon kegyelmes tekintettel és ótalommal, kivel eddig volt és voltak az te hatalmasságod bódogemlékezetű atyja és ősi ez országhoz, hogy az te hatalmasságodnak az ő szerencséjeért ez országgal egyetembe mindörökké Istent imádhassunk; etc.

[*A fogalmazvány élén:*] Missae hae litterae per Nagy Máté, qui discessit 5. Octobris.

403.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 24.

Báthory István vajda Mocenigo Alajos velencei dogénak.

Figyelmébe ajánlja Gyimesi Forgách Ferencet, aki gyógykezeltetése végett megy Páduába.

Arch. di Stato. Venezia. Kiadva Bártfai Szabó: Forgách Ferencz Évkönyvei 193. l. Veress: Olaszországi magyar tanulók 512—3. l.

Hic Generosus et Magnificus Dominus Franciscus Forgach Baro de Gyemes, Cancellarius, Consiliarius et consanguineus noster, a multis iam mensibus adversa valetudine hic pressus, in Italiam ad medicos Patavinos *indul tanácsunkból*, nam ob medica-

mentorum recentium penuriam aliasque difficultates a nostris medicis curari commode non potuit s így ajánljuk szíves figyelmébe; etc.

Megjegyzés. Az elbetegesedett tudós Forgách Ferenc (a történetíró) most másodízben ment Páduába, ahol ifjúkorában, 1553-tól kezdve két éven át tanult és 1555 február 12-én avatták orvosdoktorrá,¹ de onnan vissza sem térhetett, mert bár betegsége javult, 1577 január 19-én pestisben elhunyt s ott is temették el a jezsuiták temploma sírboltjába.²

404.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 25.

Báthory István vajda Szeben város tanácsának.

Gyulafehérvári kápt. ltár. Kemény: Notitia I. köt. 221. l.

Litterae praecipientes, ut orphanis Hallerianis omnia mobilia restituantur.

405.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 25.

Báthory István vajda III. Murád szultánnak.

Jelentést téve Bekes Gáspár leveretéséről, köszöni támogatását s kéri azt továbbra is, teljes hűségéről biztosítván.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum. 208. l. Szalay id. m. 246—7. l.

Hatalma6 gyödzhetetlen chyazar velem io töt kegielme6 vram. Elteffe az vristen te hatalmassagodat, Az meg nyomorodat arwaknak e6 özwegieknek kegyelme6 gondgia wyléldiet, e6 býrodalmat algia meg tegye nyomolfa.

Az mýnemw ellenfeg ez el mwlt napokba Ide reank e6 az hatalmassagod orzagara jöt vala az te hatalmassagod zerencheyewel Iten azokon gyözedelmet ada, e6 wket meg vere kyert az vristen te hatalmassagodat tarchya meg e6 elteffe lok ezten-deig azon kepen Eozwegyek e6 arwak te hatalmassagodnak hozzw eleteert e6 io zerencheyeert eýel nappal Itent Imadnak. Eni6, ky te hatal[massagod]nak talpa alat valo alazato6 rabya e6 zolgaia vagiok Illýen kegyelmefféget, nem chyak meg zolgalny de halalommalí6 meg mwatný Igyekezem, valamikor az Iten e6 az wdo hozándgia. Keonyörgök te hatalmassagodnak te hatalmassagod, ez vtani6 kegielme6 legitfeget ne vonnia meg twlem, legien te hatal[massag]od ennekvtannai6 azon kegielme6 tekintettel e6 otalomal, kywel edig volt es voltak az te hatalmassagod bodog emlekezetew Attia es ewfj ez orzaghoz hogý az te hatal[massag]od

¹ Veress: Páduai magyar tanulók 54—212. lapján többszöri adalék.

² Veress: Olaszországi magyar tanulók 190. és 205. l.

io zerenchejert ez orzagal egyetembe mind öröke Iftent imad. halfwnk. Datę Albe 25. 7-bris.

Megjegyzés. Feltűnő, hogy jelentésében egy szóval sem említi Bekes nevét. Ezt nyilván óvatosságból tette, Miksa királlyal szemben, habár volt reá gondja, hogy a Bekes leveretése részleteiről kellően tájékoztassa a portát. Tartozott evvel azért is, mert — miként újabban kiderült — seregében török csapatok is támogatták győzelmében.¹

406.

[Gyulafehérvár, 1575 szeptember 25.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

Bár igen nehezen tehette, megküldte a felemelt adót, de kéri, ne emeltesse ezentúl. Nem tudván mire vélni a Német hadi készüldését, kéri, hogy ha netán az országra törne, küldje segítségül a temesvári pasa valamelyik bégjét. A borosjenei bég ellopott szabljájaról nem tud, de emberei elfogták elrablóját s lefejezték a váradi várban.

M. Nemz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 208—9. l. Szalay id. m. 247. l.

Nag[isag]o6 paffa nekwnk kegielme6 vrwnk, keonyörgöttwnk vala nag[ifagod]nak az Ado feleol hogy az előbi Adon hadna meg ez orzagot az zokas kÿwwl fellÿeb valo adora ne kenzerittene nag[isa]god. De meg ertwen mafodzori6 az Nag[ifag]od kegielme6 akarattiat hogy az Adot eoreoghÿleffel kÿwania be zolgaltatnÿ, mÿ az hatalma6 chazar e6 az Nag[ifag]od parancholattia zerint, Jollehet ez orzag zenebonaba e6 haboruba lewen nem tetwek¹ hogi hÿrre tegem, mindazaltal Im meg kÿlwtÿk azon summat kÿt az hat[almas] c[hazar] e6 n[agifag]od parancholt az orzag hire nekwl. De kÿnyörgÿwnk te nag[ifagod]nak, hogy nag[ifag]od az mÿkepen kowetewnk által meg igerte kÿlgyen nekwnk olÿ biztato lewelet, hoğj ez vtan ez orzagot nagiwb adoual sem moft sem ez vtan nem kefergeti, hoğj ha mÿkor ez ez orzagnak ertefere lezen, legjen mÿ mellet ez vtan wket bÿzttatwnk e6 batoritanwnk.

Te Nag[ifagod]nak hÿrt azt Irhattiwk hoğh az Nemet igen kezwl e6 gÿwlekezÿk, zandekokat mÿ legien nem ertÿwk, mongiak azt kÿz hÿrrel hogy teelbe mÿkor az hatalma6 Chazar hada nem zokot fel wlnÿ e6 legitlegre jÿnÿ, akkor akarnanak reank e6 ez orzagra wtnÿ. De mÿerthoğj Igjekezeteket meeg nem ertÿwk,

¹ Említi Possevino már idézett művében, miután adatait magától a fejedelemtől kapta. (Fontes-kiadványom erdélyi sorozata III. kötetében.)

¹ Arrább, áthúzva: Sem tehattwk.

emlekezwnk penig arrai6 hogj az meg holt kyal6 ideyebe6 m6kor tealbe ez orzagra wt6ttek az nemetek az hatalma6 Chyazar hada e6 segits6ge tealbe6 melle6e ment, e6 raitok gy6zedelmet vt minden kor: Te Nag[ilagodn]ak azért k6ny6rgwnk aggion parancholatot az Teom6fwar6 palfara, hog6 ha rez zerint Bekeket kelletnek bochatn6, bochatna Bekeket. ha penig az z6kleg vg6 hozna hog6 zemel6e zerinti6 kelletnek j6n6, j6ne zemel6e zerinti6, zolgalhatnank az hatalma6 chyazarnak h6w6legel.

Irt vala te Nag[isag]od ez el6t valo Jene6 Beg fel6l hog6 valam6 pribekek z6ktek volt el t6le e6 zabliaiat hoztak volna el. Ennek ez dolognak azonnal vegere mentwnk, ky ekepen volt, hog6 m6kor el z6ktek az pribekek az zabliawal akkor vtokba Tolwaiok talalkoztak reaiok k6k meg foztottak, e6 mindeneket el veottek twleok, ez h6rekkel az varad6 zolga6ynknak hertelen nem leot, hanem m6kor meg ertettek keelen, az eggiket azoknak az Tolwaioknak zerencze6kel meg kaptak lemmit annal az marhaba nem talaltak, be v6ttek varada, e6 fe6ewel f6zettek nekj. Ezt nag[isag]od minden b6zonnial ig6 erche. Tarchia meg l6ten etc.

[H6tlapj6n, kancell6riai k6zzel:] Paria literarum ad portam die 29 Septembris confectarum.

407.

Gyulafeh6r6ar, 1575 szeptember 26.

B6thory Istv6n vajda Beszterce v6ros tan6cs6nak.

Megtiltja az idegen orsz6gb6l val6 r6zbehozatalt.

Beszterce-Nasz6d vm. lev6lt6ra. Beszterce. Az ir6di6k 6ltal hib6san irt k6t sz6v6gzetet al6f6rskor a fejedelem kijav6totta igy: *propria* helyett *propri6* 6s lejobb *an* helyett *in-re*.

Prudentes etc. Salutem etc. Quandoquidem regnum hoc noftrum tanta cupri proprii in eo effolli copia abundet, vt aliunde aducto non indigeat: Itaque placuit prohibere, ne exoticum in hoc regnum cuprum adveheretur; Committent6 vobi6 firmiter, vt inductionem alieni et extranei cupri siue in massa existenti, siue elaborati sub poena ademptioni6 et confiscationi6 ei6 per vo6 fient6 prohibere, idque vbique in fori6 publici6 et nundini6 publicare et promulgare debeati6 et teneamini. Secu6 non facturi. Datum in ciuitate noftra Alba Julia, die 26. Septembri6. Anno Domini 1575.

408.

Gyulafehérvár, 1575 szeptember 26.

Báthory István vajda Liszthy János kancellárnak.

Békés magaviselete Bekes Gáspár leveretése után, bár e miatt a török igen neheztel reá. Bekes ármánykodása, fejedelemsége kezdete óta. Erre idejében figyelmeztette a királyt, de nem hallgattak tanácsára. Példák Bekes tökéletlenségéről, amivel az Erdélyi tanácsüléseken is sok bajt okozott. Igazi oka amiért Báthory Bekes ellen erélyesen fellépett s az országból kiűzte. Bekes további ármánykodásának bizonyítékai. Most is betörésen töri a fejét a budai basával és másokkal való titkos tárgyalásaiban. Ennek esetleg az lehet a következménye, hogy Erdélyt is beglerbégséggé teszi a török. Figyelmeztesse tehát erre a királyt. Avval is fenyegetik, hogy Rueber János főkapitány Erdélybe tör, de e tekintetben nyugodt, a király levele birtokában. Ennek dacára kéri, támogassa a Felségnél a béke érdekében, melynek őszinte híve.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 107/2. mindvégig sajtátkezű, hét oldalnyi, kissé vízfoltos, gondosan írva. Kétsornyi aláírását — későbbi — barbár kéz kivágta!

Reuerendissime domine Amice obseruan[di]si]me: Post Salutis et Seruiciorum n[ost]rorum com[m]en[dat]ionem]: Az Bekes Gaspar haborwlag ynditala vhan, meg yrtam vala Ciazarnak ew fell[ege]nek hogý en mynden bozzwth hatra hagwan, es az keth balsanak zorgalmatos hywalokat el halgatwan, azon lezek, hogý az fel yndwlt had le zalion, es az el bontoth bekefeg heliere alyon: Meli en lewelemre ew fell[ege]: mynth kegelmes fejedelem nekem oly valagt tewth vala, kybewl nyłwan meg teccyk wala hogý az haborwlagnak okayth es kezdewth meg akarna bwntethny es awal meg mytatny hogý ew fell[ege] hyre es kedwe ellen ynditotak volna az haborwth: es hagi en tewlem sem uewtte volna gonoz newen azt, hagi magamath ellenek meg oltalmaztam uolna: vegezetre ew fell[ege] Securufa tezen hagi az ew fell[ege] Byrodalmabol es kapitanýtwl semyt ne felnek mert semy hostile onnath nem esnek: meli ew fell[ege] kegelmes valag tetelet en eremelt es ygen meg elegendeth zywel wewthem: Es enys az en ew fell[ege]nek valo magam ayanlafomrwl meg emlekezwen, zorgalmatos voltam aban hagi az myre lewelem által feleltem, azt cyelekedetel meg mwntalsam: kyben Istennek kegelmelegebeol nem hazontalan mwnkalotham, mert az tereket mynden ew fell[ege] byrodalma ellen valo Maleficium nalkewl sok adomanyomal ynneth erdelibel es varad mellewl viza bociatotam, es en magamys

el ozolwan, heliemre yewthem: meli dologert az Ciazar portaiatwl es Budai palsatwl nem kewes haragoth es nehelseget zenwedek, meliet az ew magok lewelebawl, kÿket Ciazarnak e fell[egenek] in specie kewltem, colligalhat Naghl[ag]od. Meli leweleketh az meg olwasas vthan vÿza kewanok az mÿnt ew fell[egenek]ÿs keniergetem.

De latom hogi vadnak oli nÿwghatatlan emberek, kÿknek mÿnden tanaciok es cieledetek arra nÿz, hogÿ egÿ gonozbol tewb lok gonozth tamazanak, es cÿak ewk az eccer be wewt bozwt ewzhelsek, az kezenfegetes bekelegeth es meg maradaft kewefnek, awagi vgan femÿnek aletiak, kÿket ha az thÿ Nagh[f]agtok tanacia es az ew fell[ege] kegelmes ÿo termezety es bewlcÿ ytilejt nem mertekel es ÿgazgath, ketfeg nekewl helt adnak az sok hÿtwan prognostico[n]nak, kÿk nagÿ mutaciokat lennÿ predicalnak:

Emlekezek meg the Nagh[lagod] rwla mÿkoron mÿngiarast az en vaidalagomnak vtanna Bekes Gaspar nemeli ÿrÿg tarlaiwal egetembe kezde engemeth Ciazar ew fell[ege] es az tanacÿ elewth vadlanÿ criminalnÿ, es az ew nagi hÿw woltat intrudalnÿ, es ez alat ÿt ben partot zerzenÿ es az keztenk valo egiefseget zagatnÿ: Sokzor kenÿergetem en ew fell[egenek] meg ÿrtam the Nagh[lagodnak] es traucen¹ vramnakÿs, uegiek eleÿt es tÿlcÿak meg ez gonoz embert affele fondorlastul, kÿbel femÿ ÿo nem kewetkezhetik, hanem ew fell[ege]nek en bennem valo meg ketfegewelefe es graciaianak twlem meg vonasa, kewztenk penÿg vÿza uonas, kÿnek az vege hadra fordulhatna: vaÿha akor ew fell[ege] ez vanus embert ugian Serio cohercealia uala, fem ew fell[egenek] annÿ gongia, fem nekewnk enÿ vezekedelewnk nem kewetkezett uolna: mert el hÿge nagh[lsagod] oli ÿo mester Bekes uram az tanacÿlalba hogi mÿndenkor in extremis uerfatur, es egi uÿnÿ uafat adig kalapal hogÿ egÿ ewlnÿt nÿwt belewle: Az dolgoknak ew ciak az eleÿt nÿzÿ, es az consequenciat az menebe ÿo anneba ÿgen affirmalia, az mÿ penÿg subest, awagi tertenhetik azt hatra hagia, lewt ha kÿ elew terÿtÿ nekÿ azt nem raciowal dilualia hanem eskuefekel es maganak feÿere ketefewel uegezÿ el, mÿ kewztenk ÿlien uala mÿnden tanacia, talam most fem dissimilis magaban: hogi penig ez nÿlwaban legen eleg legen Sok peldaj kewzewl ez eget elew hoznom: Mikoron az meg holt kÿralÿ Jdeÿ nemÿ mesterlegewel gondolta volna egez magari orzagnak

¹ Trautson János császári tanácsúr.

birodalmat ew fell[ege] Ciazartwl el vennÿ es azt az tanacÿba proponalta volna es kÿnek mÿ teccenek rendel kerte volna: myn-
dennek egenlew kepen tecÿk uala hogi ÿo volna ha mogia es fun-
damentoma uolna: mÿkoron azert ÿlÿen nagi dolognak semy bi-
zonÿos es tekÿlletre ualo fundamento[m] az veghez uitelre, nem
mutathata: kÿwalikepen hogÿ az terek sem engette uala lennÿ,
nem hogi segetleget adoth volna: Min[d]azaltal Sok elkwefewel
es ciaciogafawal az zegenÿ fejedelmet ÿo exitufarol ez dolognak
anÿra confirmala, hogi ew maga ez Sentenciat mondana: wala-
mÿnt walahogi lezen en el kezdem, akar kÿ vegeze ozton el: Bekes
penÿg reank forduluan monda, Venecei modra zolion keg[elmed]
most ehez, az venechefek mÿkor valamÿ nagÿ dologrol, vgmond,
tanacikoznak ewel vegezÿk el tanaciokath, awagi el vezen az
Respublica, awagi meg legen ez etc. haliatok-e hogi mond ew
fell[ege] ahoz zoliatok: Es mÿrt hogi akor piaculum uolt valakinek
magat opponalnÿ, en penÿg zabadban zoltam volna es ÿo argumen-
tomokal meg mutaiam volna ez dolognak lehetetlen voltat, hozwan
elew az Jdeõt meliben az elfew Janos kÿrali bwdaba nagÿ bÿro-
dalomba, es az tewreknekÿs nagiwb tekenetibe liwÿn, es mÿn-
dent meg kefertwen Semÿt nem effÿcialt uolna: Nemet partnak
az fejedelemnel ezert titkon newezwen, nagi haragba esem mÿata.
De nem sok Jdewre az Tewrek Ciazar kemÿn fenetek lewele
ÿwthwan, meg esmere az ew velekedefenek bolond es vanus voltat,
es benne hagwan azokat kÿket az elewth nekÿ kewzewrewlnÿ
akar uala, zegenere el nÿele vegezet tanaciath: Es mÿndiarast
azonal Meg bozonkodwan azon hogÿ az tewrewk ezt meg nem
Engette volna: vgÿ kezde ew fell[ege] Cÿazarnal az Bekefeget
tractalnÿ: Jtelie keg[elmed] mÿcioda tekellertes tanaciw ember
akÿ egi ÿdewben fundamentom nalkul ÿgi haboz ÿlÿen nagÿ ket
ellenkezew dologban.

Vgan effele gonoz tanaciawal es perfualioiawal vitte ew
fell[ege] Ciazart arra hogi nekÿ ÿde be Suma penzt vegezen
kewldenÿ (hã az Elfthwan deak² lewele ÿgaz) meli mikor kezem-
ben akada, nem tecek hogi meg kelien varnom mÿg feiemre ne-
wekedik es kezewl: ez lewn oka hogj ez orzagbol kÿ kellették
ewznm: nem az ew fell[egeben] valo hÿwÿege, az mÿnt ew
hamifsan iactalia.

Az vtan penÿg mÿkor ew fell[ege] paranciolt volna kewetÿ
altal hogi ha ÿt ben nem zenwednem, kararwl contentatnam, es

² Földvári István, Bekes embere.

en engedelmesen annak el vegezefere kewetimet bociatam uolna: Az ew termezet zerent valo tekelletlenfege mÿat: hatra hagywan az ew fell[ege] Ciazar ÿnde tota bekeltetelt, az portara kewetet bociata: ez orzagoth kewanta es en nekem ÿletemet tÿztelsegemet kerefte: Ez orzagnak tÿtkayt, gazdaglagat publicalta lewt hamifan magiarazta az en lewelemet meliet kezemel ciazarnak Jrtam portara kewlte, Nÿgzer 3az ezer forint Sumath ÿgerth, es ketanÿ adoth, ha az Ciazar ez orzagoth nekÿ adnaÿa: kÿbewl ez kewetkezek hogÿ noha ciazar ez orzagoth nekÿ nem attha, de ez orzag hadaÿat felieb ewtek az ew nag ÿgeretihiez kepest, es uth mutatatek nekÿk arra hogi ez orzagotÿs moldwawa hauafelfeldewe tegek: lewt az nagi gazdaglagert, kÿt hamifan ew magiarazot felelenk vgan el vege el³ foglalia: Meliben ha en nekem awagi ew fell[ege] Ciazarnak uetet nagiwbat, az keg[elmed]- Jteletire hag[i]om, most enÿm az terhe, de vegre ew fell[egere] es az ew fell[ege] polteritalara zal[1] az sulifaga.

Ezek vtan nem lÿwÿn az portatwl kedwe zerent valo valaza az Bwdaÿ palsawal adomanÿ által vegezte el hogi ream ÿehelsen hadal, meli dolgot tewb baratinak Segetfegÿwel am megÿs keferete: kÿbewl az keuetkezek hogi az ÿo bekefeg fel bomlek, mÿ kewz-tewnk nagÿ karok dulas foztafok ewldeklefek kewetkezenek ew fell egenekÿs egÿnehanÿ varaÿ el vezenek:

Melÿ Bwdaÿ palsanak Bekesfel ualo ertelmeth mÿkor az portan detegaltam volna, altalanfogwa tÿztitewl priualtatot uolna, hogiha az oth fen ualo varaknak meg uitele nem Segetete volna: melÿ dologert most annal nagiwb gÿwlefegeben estem, es ÿol ertem hogÿ mÿnden melterfeget rea uetete az mÿwel nekem es ez orzagnak arthalsan: Melÿ dologban az mÿnt bÿzot emberÿm ertelemre agiak ÿlÿen modot talalt es kezÿth mostan, hogÿ esmet awagi bekeft, awagÿ Rubert animalia hogi ream ÿewÿen es ha en terek segetfeget kerek ew magaÿs el ÿewÿen, az portarwl beglerbeg ÿndulion, es az Segetfegnek zÿne alat elewzer az ellenfeget az wtan mÿnketh conficialion, es ez orsagot epen az mÿnt vagon uege kezehez: Sewt ha ez el mwlt bekes hada kefewdhetet uolna ÿt ben ezen tanacÿok volth, az mÿnth nekem bÿzonyios emberim nilwan ÿzenik: ha azert effele haborw tewbzer fel ÿndwl ezt ez exitult uarom belewle: melibewl akarkÿ meg Jtelhetÿ ha yob wolt volna ez mostanÿ alapatoth oltalmaznÿ es meg tartanÿ, awagi egi nagi Beglerbegfeget ebewl cinalnÿ: kÿ ketfegnelkeul meg lezen ha ezt

³ E szócska elé vessző képzelendő a nagyobb értelem kedvéért.

fel yndetyak: es akoron az exitus meg mutatia az Bekes tanacianak, es az ew haborwra nezew tarlainak perfluafioianak haznath.

Ezeket the nagyl[agodnak] azert yrom ylien biwen hogi yewendebe byzonlagh legen az en tyzta ygaz kereztyeny ygekezetem felewl, meliet ha ualakik en bennem meg haboretanak ew magokra teryen az oka, mykepen hogy ed[d]ygy's affele yryg es sugarlo emberek tettek zakadaft az ew fell[ege] Ciazar en hozam ualo kegelmelege kewzth es az en tyzta zybel ualo debitumum kewzt.

Mofty's penyg sokat hallok es Sokak mongiak hogy Ruber vram ygen kezewl, es rewyd nap ream yew, de en annak ez ydeyg semy hytelt nem atham, merth elewtem vagion az ew fell[ege] kegelmes yrala lewele meliben engem securufa tewth: kerem penyg the Naghl[agodat] terekegel ew fell[egenel] hogi agion vgan olj asecuraciot, kj mellet effele rettentew hireiket⁴ hatra uethwen vifelhelsek arra gondot az my Jleti az my meg maradafwukat es yo bekefegewnket.

Paranciolion ew fell[ege] Capitaninak, tilciak meg az profugulokat az reank ualo ciatazastol, merth mofty's ciakj pal rea kewldet egi falwra kj az elewt ewe wolt es egi drabantot le vagatot es az zegeny Nephén fogwa viteteth.

Vegezethre the naghl[agodat] ezen kerem ygekezek ew fell[ege] Ciazarnak perfluadealný hogy awagi ciak ylien alieno tempore, mikor az kereztiensleg rakwa haborwlagal es yryglegel: az terek penyg elatus az sok victoriawal, es kezen wagion az ew Ewreke walo yo rend tartafawal, es alata valoknak engedelmefsegewel: ew maga penyg yffjw es belli audius: amputalia ew fell[ege] affeleknek affectulokat es tanaciokath, kjk Semit az Jewendewkrewl nem gondolkodwan elewl vetik es yobnak ytilik az hadnak dubius exitulat, hogi nem mynt az bizonios bekefegeth.

En az my az en kewes tehetfezem, mykepen hogi soha ez elewt sem atam haborwra okoth, azonkepen ez vtan sem adok. Sewth mynd eletemet f mynden eremeth eremelt el veztem az en hazamnak meg maradafa mellet es az kezenfezes bekefeznek meg tartafa mellet: Tarcia meg Jsten Nagh[agodat] Datum Albe Julie 26 Septembr[is] Anno 1575

R^{me} do. v[est] re Amicus

Stephanus Bathorj

Vaiuoda Tranff ppa

⁴ Hibásan így írva: hireikeket.

Ez lewel vÿwew kereztury Cristof ha mÿth en zomal zol,
the Nagh[lagod] hÿge meg zawath.

[*Kÿlcíme*] latinul, a szokott módon.

[*Alatta, cancelláriai kézzel:*] Redditeꝝ Posonii 3 Octobris 1575.

409.

[*Gyulafehérvár,*] 1575 szeptember 28.

Báthory István vajda Kornis Gáspár főispánnak.

Heeresarchiv. Wien. Feldakten 1575. 3. 9. Feljegyzés. Das Original wurde für die Hofbibliothek ausgehoben.

Ein Schreiben mit Beschwerden über die Behandlung des Franz Pap, ohne Erheblichkeit.

410.

[*Marokháza,*] 1575 szeptember 28.

Báthory István vajda nemes Kechety László és társai részére.

Beszterce-Naszód vm. Itára. Egykorú másolat. Pátens-alakú másolat.

Miután Balthasar Zalay de Gegeo és Lucas Pistaky de Bongart panaszára, hogy a város hatalmasul elfoglalta a Dobokamegyei Bongárt községben lévő Berkes nevű erdőrészüket; a hatalmaskodási ügyek elbírálása pedig az udvarban történik, rendeli, hogy ott megjelenjenek és eljárásukról számot adjanak.

Datum in possessione Marokhaza feria quarta proxima ante festum Beatj Michaelis Archangelj Anno Domini Millefimo Quingentesimo Septuagesimo Quinto.

411.

[*Roma,*] 1575 szeptember 30.

Szántó István atya Báthory István vajdának.

Bibl. Vat. Roma. Kiadtam a Fontes Rerum Trans. I. köt. 20—24. l.

Miért nem mehettek hívására eddigelé országába a jezsuita atyák? A fejedelem erényeit dicsérve megemlíti, hogy Rómában is nagyon szeretik s a generális már ki is nevezett 10—12 atyát, kiket nemsokára hozzá indít.

Datae Romae, e Poenitentiaria Basilicae Principis Apostolorum, Pridie Kalendas Octobris, anno iubilei 1575.

Tuae Ill^{mae} Dominationis addictissimus

Stephanus Arator Pannonius
pro tempore Poenitentiarius Apostolicus

412.

Gyulafehérvár, 1575 október 1.

Báthory István vajda Forgách Ferenc kancellárnak.

Mivel gyógykezeltetése végett Olaszországba indul, könyörgésére elvállalja birtokai védelmét és gondozását távolléte idejére.

Forgách-Itár. Budapest. Kiadva Bártfai Szabó: Ghymesi Forgách Ferenc 200. lapján, hasonmása kíséretében.

Birtokai: Oppidum et Castellum Colosmonostor, cum totalibus possessionibus Bachy, Kaianto, Tyburcz, Bogartelke et Jenyē, in comitatu Colosiensi, item totales portiones suas possessionarias in possessionibus Diozeg et curia nobilitari ibidem habita; item Eggyed et Samson, in comitatu Bihoriensi existentes.

Ellenjegyezte: Mart. Berzeuicei⁹ Secret. et Consil. ppr

413.

Gyulafehérvár, 1575 október 2.

Báthory István vajda Berzeviczy Márton és Blandrata György követeknek.

Teljhatalmú meghatalmazás a Lengyelországban saját nevében folytatandó tárgyalásokra, egymás helyettesítésére s bármely kötelezettség esküvel való vállalására.

Győri kápt. orsz. Itár 58. fiókjából kiadva a Hazai okmánytár III. 1866-i köt. 452—4. l. Vörös méhviaszba nyomott teljesen ép gyűrűpecséttel megerősítve

Stephanus Bathori de Somlio, regni Transylvaniae Vaivoda et Siculorum Comes etc. Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium, quorum interest universis et singulis, praesertim vero inclyti regni Poloniae ac magni ducatus Lithuaniae Senatoribus ac Ordinibus omnibus ad Electionem novi Regis Varsoviam coeuntibus aut coactis, quod commodo Reipublicae Christianae, cuius bonum semper spectavimus, fieri possit, Dominum precamur. Nos igitur, qui alioqui sorte nostra contenti sumus, confisi fidei, integritati rerumque peritiae Generosorum ac Excellentium Dominorum Martini Berzevicii et Georgii Blandratae Consiliario-
rum nostrorum, quos in Regnum Poloniae oratores ablegavimus, Eisdem sponte et ex certa scientia nostra animoque deliberato facimus, constituimus ac deputavimus, et tenore praesentium facimus, constituimus et deputamus in nostros veros et legitimos Legatos, Commissarios Actoresque, data illis plena, sufficienti et non limitata facultate... tum proponendi in futuram Regis Electionem, cum offerendi personam nostram, ac Regnum accep-

tandi s' *egyszóval bármely egyéb avval kapcsolatos tevékenység ellátására, valamint okmányok aláírására vagy hitelesítésére, promittentes verbo nostro, hogy azokat hiteleseknek és kötelezőeknek ismerjük el harum nostrarum testimonio litterarum, manu nostra subscriptarum, sigilli nostri impressione munitarum; etc.*

414.

[Istanbul, 1575 október eleje.]

III. Murád szultán Báthory István vajdának.

Biztosítja arról, hogy bármikor kell, megsegíti a budai és temesvári beglerbégekkel.

Orsz. ltár. Budapest. Már nem létező eredetijének regesztája az Acta publica indexe 254. lapja 30. sz. a.

Paria literarum Imperatoris Turcarum Principi Transsilvaniae Stephano Bathory de ferendo eidem contra hostes suos per Beglerbegos Budensem et Temesvariensem, necnon vaivodam Moldaviae auxilio, die 28. Octobris medio Petri Vass allatarum. In versione hungarica.

415.

[Istanbul, 1575 október eleje.]

Mehmet nagyvezér Báthory István vajdának.

Inti, küldje sürgősen a portára a hűtlen Balassa János fiát, Bálintót.

Orsz. ltár. Budapest. Acta publica fasc. 45 no. 31. Regesztája a Protocolum 253. lapja 24. sz. a.

Literae Mehmet Passae ad Principem Transsilvaniae Stephanum Bathory exaratae, quibus eundem monet, ut filium infidelis Ioannis Balassa apud se in captivitate detentum sine mora ad Portam Imperatoris Turcarum transponi curet; una eundem de auxiliis per Passas Budensem et Temesvariensem atque vaivodam Moldaviae adferentes assecurat.

Megjegyzés. A pasa e ma már nem létező magyar levelére vonatkozik Báthory kitérő válasza, kötetünk 425 sz. a.

416.

Regensburg, 1575 október 13.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Jelentését megértette és megnyugtatja, hogy tőle, meg magyarországi kapitányaitól nincs mit tartania, mert újból meghagyta nekik, hogy békében hagyják s őt bántani ne merjék. Meghagyta ezt Rueber János felsőmagyarországi főkapitánynak

is, aki ellen — úgy vette észre — Báthory gyanakvással viselkedik. Csáky Pál betörése tudtán kívül történt. A Rueber kapitánysága alatti helyek őrségét azért kellett megerősíteni, mivel azok már elégteleneknek bizonyultak a (török) ellenség állandó fenyegetéseivel szemben, de eszeágában sincs erejüket ellene felhasználni. E tekintetben feltétlenül biztosítja és teljességgel megnyugtatja. A portai leveleket köszöni és visszaszolgáltatja.

Staatsarchiv Wien. Hungarica. Fasc. 107/3. Hiv. másolat.

Maximilianus etc. Spectabilis et Magnifice fidelis nobis dilecte. Tum ex literis tuis die vigesima septima praeteriti mensis Septembris ad nos datis,¹ tum iis, quas Consiliario nostro ac per Regnum Hungariae Cancellario, Reverendo devoto et fideli nobis dilecto Episcopo Jauriensi eodem tempore scripsisti,² quaeque insuper nuntius tuus, Christophorus Kereszthwry nobis retulit, benigne cognovimus, in id te hactenus sedulo incubuisse, ut iis satisfaceres, quae prioribus tuis literis pollicitus eras. Quod uti nostrae de te benignae expectationi consentaneum est, sic nobis vicissim istud potissimum curae fuit, ut nihil a Capitaneis, militibusue nostris admitteretur, quod a nostro ad tuas illas literas responso alienum videri posset. Neque sane tibi etiamnum vel a nobis, vel iisdem Capitaneis et militibus nostris quicquam timendum erit. Nam praeter id, quod illi iam antea a nobis in mandatis habent, ut quieti sint pacemque colant, nunc denuo Consiliario nostro et in partibus Hungariae superioribus Capitaneo generali Joanni Ruebero de Puechsendorff, quem tibi nonnihil suspectum esse intelligimus, serio mandamus, ne quid contra te moliri ausit, quinimo et ipse quieti ac paci conservandae studeat, ac a minis, si quae forte per illum vel suos sparsae sunt, abstineat et alios, novas turbas concitandi cupidos, ab suo isto instituto severe cohibeat, uti ex literarum nostrarum, hac de re ad illum scriptarum exemplo cognosces. Neque dubitamus illum suo officio haud defuturum esse.

Quod vero ad irruptionem a Paulo Chiaky in ditionem tuam nuper factam attinet, sic tibi de integritate nostra persuasum omnino cupimus, tantum abesse, ut irruptio ea nobis vel iubentibus, vel scientibus facta sit, ut molestissimo etiam animo feramus, huiusmodi irrequietorum hominum ausu et temeritate nostrum pacis colendae syncerum studium in dubium vocari.

¹ Nincs meg, ismeretlen.

² Ezt a Liszthy János győri püspökhöz intézett levelet fentebb közöltük.

De novo autem milite, tam pedite, quam equite, qui partim nostro iussu a praedicto Ruebero conscriptus, partim a nobis istuc missus est, res sic se habet, quod cum illarum partium locis finitimis de milite praesidiario non ita prospectum esset, uti ea, quae de hostis consiliis non ita pridem spargebantur, ac etiamnum circumferuntur, postulare visa sunt, praesidia illa aliquo, exiguo tamen peditum ac minori equitum numero augendum duxerimus. Ut autem milite isto contra te uteremur, nobis nunquam in animo fuit, vel etiam posthac futurum est, nisi (quod minime exspectamus) alia amplectendi consilia necessitas nobis abs te imposita fuerit. Ideoque ab omni huiusmodi cura te securum esse, etsi forte a capitaneis vel militibus nostris non ea ac par est, mandatorum nostrorum haberi velit ratio, sed (quod absit) iisdem contravenire ausint, id ad nos referri cupimus. Neque enim omissuri sumus, quin ea adhibeamus remedia, ut, quantopere nobis illa displiciat, re ipsa perspici atque istud cognosci possit, nihil nobis prius, neque potius tranquillitate publica nostrorumque salute esse. Confidimus autem te vicissim iis, quae tuis literis prolixè polliceris praestandis non esse defuturum. Quod autem ad literas, tam Imperatoris Turcharum, quam Mehemetis et Budensis Bassarum attinet, nos illarum communicationem benigno admodum gratoque animo accipimus: easdem per praesentium latorem tibi remittentes. Pergratum vero nobis feceris, si in posterum etiam de iis, quae ex porta Turcica quoquo tempore ad te perferrentur, nos certiores reddideris. Quae quidem memoratis literis tuis clementer respondenda duximus. De caetero gratiam nostram Caesaream et Regiam tibi benigne deferimus. Datum Ratisponae, die xiiij^a Octobris. Anno Domini 15. 75.

417.

Roma, 1575 október 15.

XIII. Gergely pápa Báthory István vajdának.

Válasz. Suffraganeus iránti kívánsága nem teljesíthető püspök hiányában.

Arch. Vat. Roma. Kiadva Theiner: Annales Eccl. II. köt. 88. l.

Dicsérjük ügybúzgóságodat,¹ bár kívánságodat nem teljesíthetjük, miután neque enim potest ibi suffraganeus constitui, ubi nullus est Episcopus, cui suffragetur. Ezért előbb püspököt kell oda kinevezned és biztosítunk, hogy quem Nobis ad hanc curam idoneum proposueris, libentissime eum praeficiemus; etc.

¹ Vonatkozik címzett fenti, 1575 március 28-i levelére.

Megjegyzés. Ez a késve (majdnem hét hónapra) jött válasz lehűtötte Báthory István vallásos ügybuzgóságát; kivált hogy most minden idejét a lengyel királyság megszerzése érdekében kifejtett diplomáciai tevékenysége kötötte le.

418.

Warszawa, 1575 október 20.

Blandrata György orvos Báthory István fejedelemnek.

Tárgyalásai a lengyel nemességgel királysága ügyében reményeége felett jól folynak. Ezekről bővebben a visszainduló Filipowski Jeromos útján tájékoztatja, ép így Bekes Gáspár üzelmeiről is. A Forgáchtól várt pénzt megkapta, újabb kölcsönt itt igen nehéz találni.

Egy. kvttár. Budapest. Lit. orig. no. 132. Kiadva pontatlanul Pray: Epistolae procerum III. köt. 195—202. 1.

Illustrissime princeps. Domine clementissime. Cum actiones et consilia omnia nostra praeter spem et omnium expectationem optatum cursum teneant, et tum vel maxime emergamus, cum omnia deplorata fore censentur, aliud dicere non possum, quam quod olim Albę praesagiebam, Deum videlicet tanti negotii autorem fuisse, et nunc directorem et moderatorem esse; quae de re quotidie etiam divinę eius Maiestati gratias ago. Mitto D(ominum) Philipovium vel potius remitto, reversus enim fuerat ex itinere cum Domino Georgio die quarto, quem penes montes obvium habuerat; etc.

De Bekessio dicit Philipovius. Ego Andrassii Petri consilium probo. Bornemiza quoque nescius, quo se vertat, bis apud me fuit noctu, et bis quoque suum Joannem Pechy misit oravitque, ut veniam impetrem se velle suam illam tertiam partem arcis libenter concedere; sed petit restitui in honore bonisque mobilibus et immobilibus; etc.

Soderini totam Domini Forgaczii pecuniam mihi reddiderunt, quę Tallerorum summa facit 3.3.35. et Polonorum flo. 3.8.35. Poterit illi totam hanc summam suo tempore reddere... Emi etiam duas quadragenas Zibell(inorum) pulcherrimorum mille Talleris. Cetera adhuc supersunt... Pecuniam mutuo invenire erit difficillimum, cum presertim Henricus rex omnia exhausserit; faciemus tamen, quicquid fieri per nos possibile erit. Ex comitiis generalibus Varsouiensibus, 20. Octobris 1575.

D(ominationis) V(estrae) Ill^{mae}

G. Blandrata D(ocor) Et Legatus

Megjegyzés. A szép jelentés elhagyott részei (Jakab Elek kivonatos fordításában) ezek: Dolgaimban, uram, előmegyek. Nagy-Lengyelországban ismét miénk a többség, az Kis-Lengyelországban is; ott az előkelőknek 1500 tallért adtam s azok megígérték a közreműködést és szavazatukat. Fölkerestem a lengyel nemesség főbjeit: a Studnicki, Ossolinski, Chykowski, Olesznicki és Stadnycki családok tagjait, kik valamennyien ígérték szolgálataikat; lehet jó reménységünk kétség kívül, sőt én csaknem bizonyosan hiszem győzedelmünket. Nagyságod is legyen erős lélekkel, szüntelen kérje az Istent s kitaratóan reméljen; mert noha itt minden változó s az emberek elméje és hite ingatag, a kivitel nehéz, sőt én a cél elérése fő eszközének a pénzt látom; mind a mellett is nem szabad elcsüggednünk és a győzelemről kételkednünk, mert a mi pártunkon többen vannak és a nemesség jelesebbjeiből valók. Küldök egyben némi pontozatokat is, mikről Nagyságod gyorsan határozzon és velem elhatározását tudassa. Küldjön különösen két diplomának való tisztá beíratlan hártját saját kezével írva rá nevét és függő pecséttel ellátva, mert erre igen nagy szükségem van; a többit aztán bízuk a dolog kifejlődésére.¹

419.

Torda, 1575 október 28.

Báthory István vajda Miksa császár-királynak.

Futárja érkezőén a portáról, közli híreit a nyolcéves fegyverszünetről és egyéb ottani dolgokról. Sürgetik Balassa János fia s a többi fogoly kiadását és Konstantinápolyba küldését, de azt különböző ürügyek alatt megtagadta s meg fogja tagadni továbbra is. Egyben várja ez irányban tanácsát.

Staatsarchiv. Wien, Hungarica. Fasc. 107/3. Idegen kézzel írt saját aláírású eredeti.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas etc. Domine nobis clementissime.

Post fidelium servitiorum nostrorum, in gratiam M^{tis} V. S. Caesareae et Regiae humilem commendationem. Quamvis M^{tem} V. S. Caesaream de pace conclusa omnia explorata habere ex aula Turcica non dubitamus; praetermittere tamen nolumus, quin et nos, quae tabellarius noster hac hora Constantinopoli reversus, de pace transacta nobis renuntiavit, literis nostris M^{ti} V. S. Caesareae indicaremus. Confirmat enim inducias inter M^{tem} V. S. Caesaream et ipsos Turcas octennales pactas esse. Nec se ullos Turcarum bellicos motus animadvertisse, praeter triremium aliarumque navium refectionem, panis item nautici summam provisionem; etsi frumenti inopia apud eos maxima esse dicitur. Porro in consiliis capiendis eos praeter consuetum

¹ A Keresztény Magvető 1877. évf. 13—14. l.

morem, singulis diebus magnam temporis partem consumere; quae ad noctem usque protrahuntur. Ex quibus rebus adhuc conici non potest, quid moliri velint, aut quorsum consiliorum rationes tendant. Quod breviter pro nostra fide et erga pacem publicam singulari affectione M^{ti} V. S. Caesareae perscribere volumus.

De Magnifici domini Ioannis Balassae filio aliisque captivis potioribus creberrimis literis et nuntiis requirimus; instant serio, ut eos Constantinopolim mittamus. Quantum potuimus, equidem hactenus variis modis rem excusavimus; idem conabimur in posterum quoque, quoad rebus nostris salvis licebit excusandique rationes nobis non deerunt. At si pergent impertune flagitare, propositis periculis additisque minis, quid in hac difficultate statuendum sit, sapientia et consilio M^{tis} V. S. Caesareae nobis subveniri humiliter contendimus. Quid Christiana pietas a nobis requirat, nos non fugit. Sed ut sunt res nostrae, talia sunt capienda consilia, quibus extremis periculis occurratur. Ceterum Deus optimus Maximus prosperet M^{tis} V^{rae} S. Caesareae et Regiae conatus et consilia eamque diu salvam et incolumem nobis conservet. Datum Thordae XXVIII Octobris M. D. LXXV.

Eiusdem Sac: Cef: Regiëque M^{tis} V^{rae}
fidelis Seruitor

Stephanus Bathorÿ
Vaiuoda Transs. ppa

420.

Torda, 1575 október 28.

Báthory István vajda Liszthy János kancellárnak.

Válasz. Támogatását köszöni. Portai követének hírei a török-magyar nyolcéves frigy megkötéséről és a szultán tengeri hadi készületeiről. Panasz Csáky Pál fegyveres betörése miatt.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fasc. 107/3. Kilenc sornyi magyar utóirata sajátkezű aláírásával együtt.

R^{me} domine amice nobis observande. Salutem et officiorum nostrorum commendationem. Tabellarius noster, ex aula S. Caesareae Regiaeque Maiestatis nuper rediit, qui et literas dominationis vestrae R^{mae} nobis reddidit, ex quibus cognovimus dominationem vestram R^{mam} in rebus illis, de quibus ad S. Caesaream M^{tem} scripseramus, summam nobis benevolentiam praestitisse, quod nobis vehementer gratum fuit. In literis autem suis inter alia, sub finem do. V^{ra} R^{ma} etiam rerum Constantinopolitanarum

meminit, unde aliquot tabellarii, ab eius M^{te} Caesarea missi, nondum rediissent. Noster quoque veredarius diutius solito abfuit, qui hac hora tantum celeri cursu rediit, sed in itinere ob nives copiosas maximas difficultates duobus in locis expertus est. Ingenti enim earum copia et altitudine obfesus, uno in loco quinque dies, altero vero tres dies hesit. Is nuntiat inter Turcas et eius M^{tem} Caesaream etc octennalem pacem factam esse. Bellici autem apparatus nulla illic se indicia vidisse, praeter triremium instructionem inque parando pane nautico, quantumvis annonae caritate praemantur, summam diligentiam. Porro assidue purpuratos in aulam convenire, consilia agitare, quae praeter morem ad noctem usque protrahuntur. Quid his rebus velint, et quo spectent adhuc ignoratur; interea haec literis nostris M^{ti} Suae Caesareae etc quamprimum significare non praetermisimus. Quod reliquum est, dominationem vestram R^{mam} feliciter valere ex animo optamus. Datum Thordae XXVIII. Octobris, M. D. LXXV.

Amicus

Stephanus Bathorj
Vaiuoda Tranfl ppa

Ciaký Pal meeg fem zewnýk meg: esmet vőoban bociatot volt Ciatat Adorianra, meli Varadhoz ket melfeld: es az Ciaký lazlo zolgaýban Sakmant tetetethet: kerem keg(ielmedet) agya ertenem ha ew fellegehez tartozo, es ha paranciolt ew fellege neký hogi meg zewnýek: mert en ew tewle meg tudnam magamat oltalmáznom. Nekem ciak az nehez hogi az ew fell(ege) hazabol cielekezej ezeketh.

[Hállapján, kancelláriai kézzel:] Redditę Posonii sub noctem 8 Novembris 1575.

421.

Torda, 1575 november 4.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Küldi Bornemisza Gáspár szállásmestert, hogy szétnézzen, van-e városukban vagy környékén döghalál?

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce.

Prudens Circumſpecte Nobiſ dilecte. Salutem et fauorem. Miſimuſ ad voſ Biſtriciam diſtributorem hoſpitiſorum aule noſtre vt exactiuſ cognoſcat an apud voſ et pertinentiſ illiſ peſtiſ in praefentiarum graſſetur. Quare vobiſ committimuſ firmiter vt an peſtiſ in pertinentiſ illiſ et ciuitate veſtra graſſetur re ipla citra dubium Nobiſ per dictum Magiſtrum hoſpitiſorum Calparem Bornemyzſa reſcribatiſ. Nec Secuſ feceritiſ. Datę Thorde quarta die Nouembriſ 1575.

422.

Torda, 1575 november 9.

Báthory Iſtván vajda Szeben vároſ tanácaſának.

Meghívó a Beſztercére hírdetett orſzágyűléſre.

Sieb. Nat. Archiv. Nagyſzeben. Erd. org. gyűl. Emlékek II. köt. 568, 1.

Emerserunt certa et ardua regni negotia, *hogy azokat részleges (partialia) orſzágyűléſen tárgyaljuk meg s ezért azt ad diem XII. 6 festum beati Nicolai episcopi proxime venturum, in civitate nostra Bistrieciensi kihirdetvén, rendeljük, hogy arra közületek duos fratres vestros, viros graves, cum magistro civium aut Iudice regio küldjete* oda; etc.

Megjegyzés. Az öt napig tartott beſztercei orſzágyűléſ elozlott 1575 december 10-én.

423.

Wola, 1575 november 15.

Blandrata György oratioja a varſói orſzágyűléſen.

Báthory Iſtván fejedelem kiválóaſágáról és tehetségeiről.

Nationalbibliothek. Wien. Cod. 8668 p. 87. Kiadva Szádeczky: Báthory Iſtván királylyá válaſztása 318. 1.

Sor kerűlvén az orſzágyűléſen Blandratára, előadása kapcaſán felſorolván Báthory Iſtván érdemeit, egyéni tulajdonaſágairól a következőket terjeſztette elő:

Deinde regiae principis dotes: summa pietas fideique catholicae constantia, educatio ingenua, insignis eruditio, mores candidi, modestia et humanitas incredibilis, sagax liberalitas, rerum humanarum longa experientia et disciplinae militaris ingenita peritia, par in bellis gerendis, in pace iustitiaque servanda, et felix promptitudo par laboris; consilio gravi et profundo iudicio tenacique memoria dotatus, corporis vero forma, fortitudo et sanitas admiranda, quae in Rege potissimum requiruntur. Quod autem nonnulli obiiciunt linguae imperitiam, non erit cur sint solliciti, quum proceres omnes latinam, et maior equestris ordinis pars intelligat, et omnia negotia regni latino sermone transigantur. Prin-

ceps vero facundus est et elegantissimus, et eodem anno Polonam facile discere possit, quum illam iam dudum subintellexerit.

Megjegyzés. A választó gyűlésen, három nap mulva meg Krasinski Ferenc krakkói püspök mutatta be ajánlásában Báthory Istvánt többek közt e szavakkal: Difficili in loco versor, veteri et incunda necessitudine cum illo coniunctus sum. Virtus, quae vel in hoste amabilis est, me iam pridem etiam amore illius incendit. Do itaque illi summum ingenium, concedo multas et expositas literas, tribuo spectatam fidem, non adimo scientiam rei militaris, suavitatem suorum, fortitudinem in periculis, iustitiam domi, charitatem inter suos, summam gloriam foris, quae tanta omnia sunt in hoc uno, quanta vix in omnibus Transylvanae principibus fuerunt. (Ugyanott, 213. l.)

424.

Wien, 1575 november 28.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Válasz. Köszöni a török békéről szóló híreit.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. Fogalmazvány.

Quae literis tuis de pace Turcica ad nos scripsisti benigne cognovimus et tuum in re officium eo animo acceperimus, ut nihil nobis gratius, nihil tua in nos fide dignius abs te proficisci potuerint és kérünk, hogy ezt a hűségedet tartsd meg számunkra imposterum quoque; etc.

425.

[Gyulafehérvár, 1575 december eleje.]

Báthory István vajda Mehmet pasa nagyvezérnek.

Válasz. Nem adhatja ki a fogságba esett Balassa Bálintot és társait, már csak azért sem, mert néhai Szulimán szultán is kiadta János királynak és fiának a fogságába jutott magyar főurakat s ő maga sem akar a kért fogoly kiadatása miatt gyalázatba jutni.

M. Némz. Múz. Budapest. Prot. Bathorianum 213. l. Szalay id. m. 250—1, I.

Az hatal[mas] Chyazar e6 te Nag[ilag]od lewelet meg kwlte az Teomeofwarý passa, paranchollia Nekem hogy Balaffý Jano6 fýat, e6 Sarkeozý Mihalý fiat, egýeb feorabokal az kýk volnak be kwldenem az hatal[mas] Chyazar portaiara, En mint hýw rabia e6 engedelme6 zolgaia mindenbe az hatalma6 Chyazarnak e6 te nag[lagod]nak akaram tudafara adny Nag[ilagod]nak hogy az Balaffa Jano6 fia itt kezbe vagion, de ezen kýwwl few fogoly lemmi nýnch, mert az harchnak vtannai6 az mellýek Bekeffel valo arultatafba e6 practicaba rezelek e6 few Jndito okaý voltak, azokat le vagattwk az teobýnek peldaiert. Az Bodog emlekezetw Zwlman Cyazar jele6 few rabokat kýket zab-

liaiawal hatalmawal meg fogot, Nadaldit, Prinÿ Petert, Bornemÿ33a Farkaft, Bebek Gÿeorgieot az meg holt Jano6 kÿrlnak e6 attianak meg atta, kÿb6l nagyÿ tÿzteslege e6 io hÿre newekedet az Magiar nemzet k6zt latwan az hatalma6 chÿazar hozza valo kegyelmesseget e6 tekintetit: hogÿ ha penig engemet the Nag[ifag]od rea kenzerit hogÿ be kÿlgyem zÿdalma6 lezen keozteok az en newem e6 minden tekintetek el fordwl en rolam; ha valamely ez Jde valokba foglia eÿyk loha lemmikepen meg nem zabadethatom. Mosti6 penig eÿy feo zolgam Barbelÿ Gÿeorgÿ fogva vagion nalok; ha ez nem volna mÿ nem teorekednek effele arwlak mellett. Ezÿs elewtem al hagi nekewnk kereztieneknek, hewtewnk elen vagon, es az meg holt feidelmekj6 soha egi rabot sem kewltek portara, sewt sokat zabadetotak es abol jo hÿrt newet vewltek es zereteket mindenektwl. Keonÿeorgeok azert te Nag[ifagod]nak tekinczen kegyelmelen az en keonÿeorgefemre, e6 menchen meg engem ez nagyÿ gialazattwl, mindazaltal minde nekbe az hat[almas] Chÿazar e6 te Nag[ifag]od io akarattia legjen. Mÿkor eÿy zolgank az Balaffÿ fÿyat meg fogta eÿy bottal wteotte volt agion, kÿbe meg lÿwketwlt e6 az korlagi6 gÿyakorlatoffagal wtÿ el, vgÿ annyra vagion hogÿ sem elhet, sem halhat el wajwt.

426.

[Gyulafehérvár, 1575 december eleje.]

Báthory István vajda Mehmet nagyvezérnek.

Értette a szultánnal együtt tett rendeletét, hogy Balassa Bálintot beküldje a portára, De azt nem teljesítheti, miután ő Bekes Gáspárral tartván, hűtlenné vált s még sem adhatja ki nagy gyalázata nélkül.

M. Nemz. Múz. Budapest, Prot. Bathorianum 212. l. Szalay id. m. 251—2, l.

Nagysagos Passa. Ezÿj6 akartwk Nag[ifagod]nak ertelere adnyÿ hogÿ az Nag[ifag]o6 Bwdaÿ Mwztaffa Palfa mÿ reank megio6 nehezal e6 hozzank kedwetlenleggel vagion, kÿnek mÿ lemmi okot nem attunk. Azt twgywk hogÿ t6b kapwt az hatalma6 Chÿazarenal e6 az Nag[ifago]denal nem elmertwnk, mindenkor erre volt chÿak nekwnk zemwnk e6 vigiazafwnk, Te Nag[ifagod]nak k6ny6rgwnk mint kegyelme6 vramnak Apamnak, incze lewele altal legien io akarattal e6 zÿwel hozzank, ne lenne illÿen kedwetlenlegel e6 idegenlegel hozzank, hogÿ ha mÿkor az wdeo hozza zolgalhaffwnk eÿy zÿwel az hatalma6 Chÿazarnak.

En kez vagok ew Nagh[lagahoz] mynden tiztelseges barat-fagal lennem.¹

427.

Beszterce, 1575 december 6.

Beszterce város tanácsa Báthory István vajdának.

Kérik, fenyítse meg azokat, akik a törvény által tiltott vérségi akadályok dacára házasságra lépnek ariánus papok előtt s aztán bántatlanul visszatérve, közbotrányt okoznak.

A. besztercei ev. egyházi ltár Liber Amicinusából, regesztája Wittstock: Beitrage 44. l.

Cum ecclesiarum salus vera doctrina et disciplina pietatis regatur, et multi desertores et desertrices violatores etiam prohibitorum graduum matrimonialium ecclesiarum nostrarum disciplinam turbent, ad Arianos confugiant et ab illis copulati ad nos redeant, et hic per indulgentiam Magistratus tolerantur cum multorum scandalo, petimus ut Illustris Celsitudo Vestra sua autoritate petulantiam illorum cohercere... dignetur. Bistricii, die S. Nicolai 1575.

428.

Beszterce, 1575 december 11.

Báthory István vajda Beszterce város tanácsának.

Szigorú szabályokat rendel a törvény megkerülésével létrejött, valamint a tiltott rokonsági házasságok megakadályozása érdekében.

Beszterce-Naszód vm. levéltára. Beszterce. Kiadva Teutsch: Urkundenbuch 216—7. l.

Cum ex significatione Honorabilium Decani et totius Capituli Bistriciensis intelligamus esse nonnullos in eorum iurisdictione, saecularis potissimum ordinis viros, pariter et mulieres lege matrimonii invicem copulatos, qui contra datam semel ac depositam fidem matrimonium susceptum deferere non verentur, instituto Ecclesiae orthodoxae abutentes in contemptum praeccepti divini manifestum, mások pedig tiltott rokonsági fokon kötnek házasságot s az idézéseket mellőzve, nem jelennek meg a lelkészek előtt, szigorú szabályokat rendelünk e tekintetben és intünk, hogy azok végrehajtására gondotok legyen. Secus non facturi; etc. Datum.

¹ Ez az utolsó mondat (nyilván a tisztázása előtt benyújtott levél átadásakor) a fejedelem kezével és más tentával írva.

429.

Beszterce, 1575 december 12.

Báthory István vajda Siger János udvarhelyi várkapitánynak.

Rendeli, vizsgálja meg Petki Mihály királybíróval együtt, igaz-e Csákány Balázs mentsege, hogy az ellene tett vallomások csupán bosszúból történtek.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Mike Sándor-gyűjt. Kiadva a Székely oklevéltár IV. köt. 37. l.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et favorem. Mentý magat nalwnk Chakaný Balas, hogý az mely wallasokat rea teottek wolna, azok az wallasok mind bozzwbol walok wolnanak. Azert ennek meg latasat býztkw read, Petký Myhalllyal az kyraly býrowal, hagýwan hogý az býzonsagokat wed ele, es mywel menty magat Chakaný balas, erth meg. Meny wegere annakys ha bozzwbol wallottake rea, es ha meltoe mentsege vagý nem. Mýkor ala jeowendesz hozzank, nekewnk referalyad. Nec secus facturus. Datum Bistricę, die 12 Decembris 1575.

Stephanus Bathorj

de Somljo ppa

[Külcíme:] Egregio Joanni Syger, praefecto arcis nostrę Vdwarhely, fideli nobis dilecto.

430.

Mezőbánd, [1575] december 14.

Báthory István vajda portai követe, Nagy Máté részére.

Utasítás a hódoltató török tisztviselők elleni panasz előterjesztésére. A nép elkeseredése a németek és törökök rablásai miatt.

Erd. Nemz. Múz. Kolozsvár. Oklevelek törzsgyűjteménye. Csonka, csupán első lapjának baloldali fele maradt meg, rothadt állapotban, többi része hiányzik. Papírba nyomott nagy pecsétje ép.

Neked --- Iráswnk ze[renth] --- az portanak --- ugan az Diuanba --- az my yraswnk [zerent] keornykbe valo --- [ne]kyk welem egye[tembe] hewsegeth [fogadott] volt tegywk --- dologhert melyeket ---el ydegenesznek es --- Az nep el keseredet mýrthogi egi f[elew]l az Nemet rabolia ewket mas felewl az terek.

Mýnden dolgokról mý[nket tudass] es az mý híreketh Ert-he[tsz] --- certificaly irasodba Ezen mý --- Nec secus feceris. Vale. [Datum ex] Band 14 Decembris E[zer ---]

Az rablas dolgarol vg --- Es exhibeald az hodolt --- oda kyltenek kyltewnk az mýnt az [yras]abol elege meg teccik hogi soha hodlot nem volt tew falwkatýs fenegetnek, es tala[m] mjg ez en lewelem oda jwtot, adig esmeth rablottak.

Towaba az zathmarý kapita[ný kuldeot] eg keotes leueleth mely czud --- kewethnek, kj az portan [wagion] ým aztýs oda kýltewk keze[dhez] --- Nemet kewethnek, es ha [mit ad] kwld meg en nekem.

Ha lezen Ciazarnak hal[ala] --- es mýcioda bizonyos [hirt] mýndenekrewl bewen J[rj.]

Stephanus Bathorj

de Somljo ppa

[Külcíme:] Egregio Matheo Nag, oratori nostro in excelsa porta potentissimi Imperatoris Turcarum etc. Fideli Nobis sincere dilecto.

431.

Warszawa, 1575 december 15.

Báthory István és Jagiello Anna királylyá választási diplomája.

A lengyel rendek kijelentik, hogy miután az eltávozott Henrik király az ígért időre nem tért vissza s az ország koronás vezető nélkül nem maradhat, Varsóban, országgyűlésre jöttek össze s azon érett megfontolás után (ex matura deliberatione) királynévá választották Jagiello Anna hercegnőt s utána királyul Báthory István erdélyi fejedelmet, már csak az ősi lengyel-magyar kapcsolatok és barátság alapján is. A jelen ünnepélyes diplomát a benne felsorolt nemesekkel küldik be neki s amint a feltételeket Báthory elfogadja és bejön Lengyelországba s megesküszik a királynéval, esküje után királyukká koronázzák s neki hűséget fogadnak.

Orsz. ltár. Budapest. A Rákóczi—Aspremont levéltárban fennmaradt pergamenre írt eredeti, a róla lelógó 78 címeres függőpecséttel megerősítve. Kiadva Szádeczky Báthory-ja 322—6 l. Kiadásunk a hasonmásban is bemutatott eredetiről készült.

NOS CONSILIARII Spirituales et Seculares, Dignitarii, Officiales, Nobiles, Status, Ordines, Civitates, ac tota communitas Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, Rufsiae, Prufsiae, Mazouiae, Samogitiae, Kiouiae, Wolchiniae, Podlachiae, Liouoniaeque etc. Ad uniuersorum, quorum interest, intereritque notitiam deducimus: Quod cum Ser^{mus} princeps ac dominus HENRICVS Dei gratia Rex Poloniae et Magnus Dux Lithuaniae etc. post mortem olim Serenissimi et Christianissimi Principis, ac domini CAROLI noni Dei gratia Francorum Regis in Galliam recessisset, nec ad praefinitum tempus rediisset, resque ad interregnum, tum quod molem duorum tantorum Regnorum adeo longo intervallo a se remotorum, sustinere unus non possit, tum

vigore iuris libertatum conditionumque, a praedicto Serenissimo HENRICO Rege susceptarum et promissarum, ac etiam confederationum nostrarum venisset, fuit a nobis in conventu ad Stézi-
ciam, a duodecima Maii proxime praeterita continuato, in orbitate Reipublicae nostrae praementibus nos, quae imminebant ab hostibus periculis, tum etiam domesticis necessitatibus coeptum tractari de electione novi Regis. Ad quem quidem tractatum nobis accedentibus, cum de quibusdam capitibus inter nos convenire non posset, factum est, ut is conventus tum dissolveretur: Inde vero successive electioni futuri Regis ac domini nostri dies et locus ad Warschouiam pro die...¹ Novembris proxime praeterito, ad praesentem generalem conventionem legitime per consiliarios deputatus, decretus et assignatus est, fuereque universi status, ordines, Consiliarii, Dignitarii, Officiales, Nobiles, Civitates Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, omniumque terrarum omnes de iure et consuetudine ad electionem regiam pertinentes, edictis proclamationum publicis et literis, cum ipsam electionem futuram intimantibus, denunciandisque vocati, certiores facti, ut pro eligendo futuro Rege convenirent: Conveniente tandem pro dicta die, ex uno quoque ordine, multitudine nobilissimorum atque praestantissimorum hominum in loco campestri sub Warschouia ad hanc electionem tractandam peragendam, concludendam, decretumque electionis faciendum communi consensu destinato et fossa ac aggere circumducto, articulis pro securitate publica latis, tunc omnium consensu et sanctis privilegiato, legationibus praecipuorum omnium prope Christianorum principum, qui vel personam suam nobis in Regem nostrum eligendam offerebant, vel dignitatem Regiam apud nos postulabant, vel alios commendabant, necessitatibusque et commoditatibus Regni perpendendis, ac sententiis dicendis, et rationibus ponderandis, votis conferendis, fuit haec eadem electionis conventio ad diem praesentem continuata. Qua quidem hodierna die, omnibus rite perpen-
sis, ac inprimis rationibus retinendi iuris Regum libere eligendorum, non devio aliquo errore, sed ex matura deliberatione, nec abutendo nostra libertate, et privilegio regis eligendi, in praeiudicium aliorum, sed eo sincere, ac iuste utendo et retinendo, nec ex affectione carnali, sed inspirante spiritus almi gratia, votis, voluntatibus, affectibus, desideriiisque unanimibus: nemine ex nobis discre-

¹ Üres hely hagyva a november 7-ére hirdetett gyűlés napjának, amí aztán kitöltetlen maradt.

pante, libere, publice, aperte, non comparentium absentia, prout ius consuetudinesque regni dictat, non obstant, in dicto loco, communi omnium consensu, ad electionem novi Regis tractandam, perendam, concludendam, delecto, Serenissimam principem et dominam dominam ANNAM virginem regiam, natam ex Jagiellonum familia, non ex debito successione, sed ex ultronea voluntate nostra, ob praeclara eius familiae, erga Rempublicam nostram, ac nos, maioresque nostros merita, in Regni Poloniae, et magni ducatus Lithuaniae, Rufsiae, Prufsiae, Mazoviae, Samogitiae, Kiiouiae, Wolchiniae, Podlachiae, Liuoniaeque reginam et magnam ducem, sicut ius nobis liberae electionis competit, et competere consuevit, elegimus et decrevimus, eligimusque et decernimus praesentibus. Cui quidem in maritum ac consortem regalis thori, Regemque Poloniae, ac magnum ducem Lithuaniae, Rufsiae, Prufsiae, Mazoviae, Samogitiae, Kiiouiae, Wolchiniae, Podlachiae, Liuoniaeque etc. Illustrissimum dominum STEPHANVM Transilvaniae etc. Principem, Oratoribus ipsius plena facultate, literisque mandatorum sufficientibus ad id suffultis postulantis, et suscipientibus id nomine eius, ac alias quoque conditiones Regno huic honestas et utiles proponentibus, tum etiam a nobis propositas acceptantibus, destinavimus, elegimus, et decrevimus destinamusque, eligimus, ac decernimus. Atque id quidem eo libentius, ob veterem gentis Polonae ac Hungariae, iam inde ab initio iunctarum et colligatarum, ex qua is ex clarissima et antiquissima familia ortus est, coniunctionem et amicitiam. Quam quidem reginam, ac item regem, postquam Deo favente, ad nos in Regnum venerit, matrimoniumque dictum consumaverit, et pactis ac conventis inter nos ac Oratores eius factis satisfecerit, iuraque, privilegia, libertates, litteras, immunitates, omnium statuum ac personarum, quas ab aliis regibus, et principibus, Ducibus, ac dominis Regni Poloniae, atque magni Ducatus Lithuaniae et aliarum terrarum iis annexarum habuimus et habemus, tum etiam articulos circa electionem HENRICI regis pro iure libertatis nostrae et statu Reipublicae conservando, et amplificando sancitis, ac deinceps in conventu futuro regni ante adventum moderni electi, vel in conventu Coronationis Serenitatis eius sancientos et illi offerendos iuramento corporali, ac litteris et privilegiis autenticis confirmabit, ratificabit, munit, et approbabit, Sacra Corona, qua Reges Poloniae consueverunt coronari, insignire et Coronare promittimus et spondemus, Promittentes sibi bona fide et fideliter pollicentes, eandem fidem, reverentiam,

obedientiam, devotionem, et obsequia nostra debita et honesta semper iugiter observare, et facere, quemadmodum aliis regibus nostris exhibuimus, servavimus et fecimus, exhibereque, servare et facere debemus, et tenemur. Eius vero Serenitas praedicta iura, libertates nostras, articulosque et condiciones praedictas servare, custodire, adimplere et exequi; realiter et cum effectu debet et tenebitur. Quam electionem, praesensque decretum nostrum, nostro et omnium nomine laudandum, ratificandum, tenendum, confirmandum, promulgandum duximus, laudamusque, ratificamus, tenemus, confirmamus, promulgamusque tenore praesentium mediante. Quicumque vero tam extraneus, quam intraneus, quovis praetextu aut colore quaelito, in praeiudicium iuris nostri libere electionis regno bella inferre, aut motus aliquos procurare, societatesque et colligationes inire et facere voluerit, contra talem, et tales omnes simul promittimus sub fide et honore, sine dolo et fraude infurgere et in eorum destructionem nos movere, cuiuscunque status, vel praeeminentiae fuerit, live secularis, live spiritualis. Quam quidem electionem nostram in virtute Dei omnipotentis exequi, et ad optatum effectum deduci cupientes de certa scientia, communique consensu nostro, ac omnibus melioribus modo, iure, stilo et forma dominos infrascriptos, videlicet Magnificum et Generosos Joannem Tarlo de Sczeharzwicze, Palatinum Lublinensem et Capitaneum Pilznensem, Joannem de Sienio et in Pomorzani Castellatum Zarnoviensem, Georgium Mnizek de magna Kunczicze incisorem regium, ac Sanoensem et Sokaliensem Capitaneum, Albertum Starzechowski de Starzechowicze Succamerarium Leopoliensem, Nicolaum Jaslowieczki de Buczacz Capitaneum Lubaczoviensem, Joannem de Oltorog, Martinum Lwowski ab Ostorog, Joannem Plaza de Grzegorzowicze, Georgium Niemlta de Chrzeczicze, Adamum Goraiskj de Goraj, Stanislaum Lascz de Sterzemieliecz, Stanislaum Prstokunski, Joannem Beldowski, Joannem Badzieiewskj, Stanislaum Ganonski, fratres nostros ad Serenissimum dominum STEPHANVM Dei gratia Regem Poloniae et magnum ducem Lithuaniae etc. electum etc. ad infrascripta gestores, actores et nuncios deputavimus, et deputamus: Dantes ipsis plenariam potestatem electionis nostrae conclusionem, ac decretum intimandum, notificandum, et ad indubitatum notitiam suae Serenitati deducendum, aliaque omnia et singula, quae circa electionem per nos hic definita, et ordinata, ac conclusa sunt, cum ipsius Serenitate transigendum et concludendum, aliaque omnia, quae

negotium ipsum requirit, quaeque ipsis a nobis in literis instructionis praescripta sunt, statuenda et firmanda unius vel aliorum ex ipsis absentia non obstante.

Serenissimae vero principi ANNAE in curia Warschauiensi hic agenti, per dominos infrascriptos, videlicet Magnificos et Generosos Joannem Kostka de Sternberg, Palatinum Sendomiriensem et Capitaneum Marienburgensem, Andream Comitem a Theczin, Palatinum Belzensem et Capitaneum Hrubieloviensem, Stanislaum Comitem a Gorgan, Capitaneum Bulcensem et Colensem, Andream Firlięy de Dambrowicza Capitaneum Sandomiriensem, Stanislaum Czikowskj Succamerarium Cracoviensis terrae generalem, fratres nostros, hoc idem intimavimus ac renunciavimus. In cuius rei fidem et testimonium sigillo deputatorum ad id a nobis nomine omnium nostrorum sunt appensa. Actum et datum sub Warschauia in loco campestri, ad tractandum et concludendum electionem omnium consensu destinato, die...² Decembris. Anno domini Millefimo Quingentesimo Septuagesimo QVINTO.

² Az 1575 december 15-én tartott királyválasztó gyűlés napjának üresen hagyott helye, amely aztán — a sietségben — kitöltetlen maradt.

432.

Istanbul, 1575 december 17.

III. Murad szultán Báthory István vajdának.

Gerlach Tage-Buchjából magyarra fordítva Szalay id. műve 253. l., meg Erdély és a Porta c. másik műve 238. l. magyar fordításban.

Ismételten rendeli: adja át a hozzá küldött Ahmát csausznak Balassa János fiát és Sárközy Mihályt, kiknek kiadatását már „a közelebbi múlt napokban“ meghagyta volt. Nem fogadja el mentségét, hogy a Bekes háborújában elfogottak, mint lázadók, halállal lakoltak, Balassa János fia pedig megsebesült és halálos sebben nyavalyog; etc.

433.

Warszawa, 1575 december 18.

A királyválasztó rendek által Báthory István elé terjesztett feltételek.

A 17 cikkelyből álló államokirat magában foglalja mindazokat a biztosítékokat, melyeket a rendek az előttük ismeretlen magyar fejedelemtől megkoronáztatása előtt eskü alatt kívántak.

Staatsarchiv. Wien. Polen. Fasc. 15. Konv. 1575. Egykorú másolat.

Articuli, quos Rex Stephanus iureiurando promisit.

1. Senatores et Consilarii, tum Nobilitatis et omnis status, tam Regni, quam Magni Ducatus Lithuaniae omniumque aliarum provinciarum ad Regnum Poloniae pertinentium hoc sibi caverunt et cavent. Nos vero iam statuimus et pro lege perpetua habere volumus, quod durante vita nostra nos et successores nostri Reges Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Kioviae, Volhinae, Podlachiae etc nihil de nominatione et electione successoris nostri in Regem Poloniae tractabimus, nec ullos conventus pro Electione eiusmodi indicemus viasque modos et occasiones ullas successoris nostri in Regem constituendi excogitabimus; propterea, ut perpetuis temporibus, post decessum nostrum et successorum nostrorum libera Electio Regis omnibus statibus Regni permaneat, propter quod etiam titulo haeredis uti non debemus, nec successores nostri Reges Poloniae uti debent.

2. Quoniam vero in Regno hoc et magno Lithuaniae Ducatu aliisque provinciis ad Regnum pertinentibus multi sunt homines dissidentes de Religione, praecavent in posterum aliquas seditiones et tumultus ex dissidio Religionis, caverent¹ hoc sibi quidam incolae Regni confederatione sua, ut libertas in Religione illis concederetur eam confederationem illis promittimus tenere et in toto conservare perpetuis temporibus.

3. Item in negotiis Regni, quae pertinebant ad personam et dignitatem nostram Regiam, utpote in legationibus tam ad exteras nationes expediendis, quam exterorum Regum et Principum suscipiendis et dimittendis, tum in conscribendo aliquo exercitu militibusque congregandis etc similibus nos et successores nostri nihil statuemus, nec statuere debemus, sine consilio Senatorum Regni utriusque Nationis curabimusque, ne ulla negotia ad Comitum Regni pertinentia commoveantur et ex statu ac ordine suo recedant. Attamen Legationes eiusmodi, quae ad Rempublicam non pertinebunt, secundum eorum qualitates poterimus semper expedire cum notitia Dominorum Consiliariorum Regni utriusque Nationis, quietum circa nos manebunt.

4. De bello aut expeditione generali nihil statuere debemus sine consensu Comitum omnium Statuum, neque extra fines Regni utriusque Nationis homines ullo modo, ullis precibus nostris Regiis, nec solutione quinque Marcarum super hastam nos et successores nostri ad militandum educemus et evocabimus idque

¹ Hibásan írva: caverunt.

verbo nostro Regio promittimus et pollicemur: Quod si vero ex laude Comitiorum Regni expeditio generalis constituatur, subditos nostros ultra spatium duarum septimanarum in loco, ad quem literis nostris bellicis evocati fuerint, non tenebimus, neque tenere debebimus. Si autem cum consensu omnium Statuum subditos nostros extra fines Regni educere voluerimus, illi vero ultro etiam ad id consenserint, tum in singulum quemque Equitem nullam personam excipiendo similiter etiam Nobilem peditem debemus dare, priusquam se extra fines Regni moverint, quinque Marcas stipendii, in quo stipendio non amplius eos tenere debebimus, quam per trimestre. Si vero intra spatium duarum septimanarum eos extra Regni fines non moverimus, tum diutius in illo loco circa nos et personam nostram manere non tenebuntur. Tempore autem belli debebimus et astricti erimus omnes res bellicas nostro sumptu comparare, utpote tormenta bellica, homines ad illa pertinentes, pulverem etc.

5. Confinia Regni utriusque Nationis et omnium dominiorum ad regnum pertinentium, ab incursione et invasione hostium omni praefidio tueri debemus sumptu proprio et astricti erimus cum successoribus nostris excipiendo et in suo statu relinquendo quartam partem, secundum statuta Regni.

6. Potest etiam hoc saepius accidere, quod in deliberationibus et consultationibus quibusvis inter tot Senatores non semper poterint esse unanimes sententiae et opiniones. Itaque nos et successores nostri arbitrio et potestate nostra nihil concludere debebimus, sed quam diligentissime curabimus, ut omnes in unam sententiam adducamus, considerando et ponderando omnes illorum rationes, quae cum legibus libertatibusque publicis, ac maiori utilitate Reipublicae esse viderentur. Quod si vero eos non possimus in unam sententiam conformare, tum penes hos conclusio nostra manere debet, qui videbuntur proximius ad leges, libertates eiusque consuetudines, secundum iura cuiusque provinciae accedere et sese inclinare, exceptis causis et negotiis Comitiorum, quae de more solito cum unanimi omnium consensu debent concludi et expediri.

7. Quoniam vero certum, probatum et manifestum est, quod sola persona Regia tantorum dominiorum Regni istius tot negotiis nequaquam sufficere potest, statuimus ac pro perpetua lege habere volumus, ut in singulis generalibus Comitiiis, cum scitu et notitia omnium statuum ad officiales tam Regni, quam magni Ducatus Lithuaniae assignentur et nominentur ex Senatu Polonico et Lithuanico aliarumque provinciarum ad Regnum pertinen-

tium 28 personae, quae assidue nobis adessent dignitatemque et M^{tem} Regiam nostram, tum et libertatem publicam in omnibus observent et tueantur. Nos vero absque eorum consilio nihil in rebus et negotiis communibus (exceptis negotiis, quae ad Comitia Regni generalia pertinebunt) statuemus aut successores nostri statuere debent. Quiquidem Senatores custodes futuri sunt tam dignitatis nostrae et existimationis Regiae, quam etiam legum et libertatum publicarum huiusque sui muneris et officii rationem facere tenebuntur in proximis generalibus Regni comitiis. Tamen, ne videretur iam hac ratione praeccludi via reliquis Senatoribus ad nos, in Aulam nostram, quandocunque voluerint veniendi, declaramus, quod unicuique illorum non solum liberum erit semper ad nos in Aulam nostram venire, ac tam diu manere, quam diu cuiquam visum fuerit; sed etiam omnibus negotiis communibus, quae tum in Aula nostra tractabuntur, una cum illis Senatoribus, qui ad personam nostram deputabuntur et assignabuntur adesse deque illis simul consultare. Ordo et assignatio dictorum sedecim Senatorum debet esse in generalibus Regni Comitiis ita, ut in singulis semestre octo constituentur et assignentur ad personam Regis, unus ex Episcopis, alter ex Palatinis, duo ex Castellanis talique ordine deputandi erunt, prout loca sua in Senatu habent. Quiquidem deputati debent suam provisionem habere ex Thesauris nostro et successorum nostrorum. Quod si vero aliquis eorum ob aliquod legale impedimentum nollet hanc provinciam suscipere, tum alter in eius locum necessario assignandus et deputandus erit. Episcopi ac Status secularis Senatores terrarum et provinciarum Russiae habebunt pro persona sua quisque in singulis semestre quingentos florenos, Domini vero Episcopi terrarum Poloniae, cum bonam a Republica provisionem habeant, non indigent eiusmodi sumptu et salario.

8. Comitia Regni generalia in decursu duorum annorum ad summum statui et indici debent. Quod si vero necessitas aliqua magna postulaverit, tum ut consensu Dominorum Consiliariorum utriusque nationis, secundum temporis opportunitatem et negotii exigentiam illa iudicemus. Quae quidem non in longum protrahere, sed infra decursum sex septimanarum concludere et expedire debemus. Haec Comitia pro more et consuetudine antiqua praecedere debent in singulis Palatinatibus. Particulares Conventus, in quibus per oratores nostros negotia in generalibus Regni Comitiis tractanda Nobilitati, uti mos est, proponemus.

9. Promittimus quoque Verbo nostro Regio, quod in negotiis Reipublicae tam intra, quam extra Regnum non alio sigillo ute-

mur, nec successores nostri utentur, quam quod Cancellarii et Vice Cancellarii tam Regni, quam Magni Ducatus Lithuaniae habent.

10. Officia Regni utriusque Nationis in integro confervari debent, sic etiam et Aulica omnia in antiquo ulu permanebunt, quae non nisi hominibus incolis utriusque Nationis benemeritis, non autem externis conferemus.

11. Ne vero aliqua dubietas vel ambiguitas de fundis et possessionibus Nobilium sit, volumus eas ita esse liberas, ut cum omnibus utilitatibus, quaecunque in illis reperiri possint, etiam si et Metalla et Sal inveniatur, illa possideant, habeant, teneant illisque pacifice temporibus perpetuis utantur.

12. Capitanei confinium et Judiciorum tam castrensium, quam civitatum praecipuarum, et civitates ipsae maiores, quae Capitaneos non habent, iuramentum Regi et Regno praestare debent, quod tempore Interregni Arces et Civitates non nisi Regi libere et cum consensu omnium Electo et Coronato tradere debeant, sub poena capitis, honoris et facultatum omnium amissionis.

13. Corona Regni Poloniae debet in Thesaurio Regni fervari Cracoviae per Dominum Thesaurarium, sub sigillis et clavibus horum Senatorum, videlicet Castellani Cracoviensis, Palatini Cracoviensis, Posnaniensis, Vilnensis, Sendomiriensis, Calisiensis et Trocensis. Quiquidem illam movere non poterint absque consensu Senatorum et Statuum Regni. Tamen absentia unius per adversam valetudinem aut alia accidentia et legalia impedimenta, non debet impedire consensum omnium, imo cum absens fuerit, admonitus per alios Senatores, tenebitur clavem ad reliquos suos Collegas mittere. Casu vero, quod aliquis eorum moriatur, tum liberum erit Collegis eius locum illum reservare et sigillum discernere.

14. Quoniam vero nonnullae provinciae Regni Poloniae administrationem Justitiae iudicalem ex persona Regia nostra deposuerunt, et sibi illam statuerunt, non possumus, nec debemus hoc illis negare et impedire, imo vero, si aliae provinciae idem quoque facere voluerint, liberum eis fore semper promittimus concedimusque etiam illis semper eorum Judiciorum correcturam eiusmodi, in quam unanimiter consenserint. Quod si vero voluerint iterum haec iudicia in Personam nostram imponere, nos cum successoribus nostris tenebimur illa recipere.

15. Similiter etiam Domini Confiliarii Magni Ducatus Lithuaniae et terrarum Volhiniae, Kioviae, Brazlaviae, qui Lithuanicum ius et statuta habent, statuerunt, quod in Comitibus futuris

pro Coronatione Regis indictis, Leges et Judiciorum suorum ordinem ita corrigere poterint, prout ex communi consensu eorum videbitur. Quicquid vero inter se statuerint et concluderint, et ad quod maior pars eorum, qui Lithuanicis utuntur iuribus consenserit, id nos eis tenebimur et astricti erimus in Coronatione nostra proxima iuramento confirmare.

16. Praecipue autem id cavemus, quod nullas contributiones et exactiones in quibusvis tam nostris Regalibus, quam Ecclesiasticorum bonis, tum et telonia ulla in civitatibus et oppidis nostris Polonicis et Lithuanicis aliisque provinciis ad Regnum pertinentibus statuere debemus absque consensu omnium Statuum in Comitii generalibus. Neque etiam monopolia rerum earum, quae Regnum et dominia utriusque Nationis defraudant et deficiunt statuere et permittere debemus.

17. Quoniam vero in matrimonio nostro multum Reipublicae interest, promittimus et pollicemur pro nobis ipsis et successoribus nostris Regibus Poloniae nunquam statuere quidquam de matrimonio, praeter consensum Senatorum utriusque Nationis, ac praeter causas et rationes, quae verbo Dei et lege Divina sunt expressae, nullam viam ac occasionem ad repudium vel divortium quaeremus.

Conditiones omnes per oratores nostros nostro nomine oblatas et confirmatas, explere tenebimur et astricti erimus Verboque nostro Regio promittimus.

Haec et alia omnia, quaecunque nobis circa Coronationem status utriusque Nationis ad stabiliendum libertatem Legum suarum attulerint recipere, explere ac iuramento in perpetuum ratificare sub fide nostra Regia promittimus. Si vero, quod absit, contra leges, libertates, articulos et condiciones aliquid admiserimus, aut eas non adimpleverimus, tum incolas Regni utriusque Nationis a fide et obedientia nostra debita liberos facimus.

Acta et scripta sunt haec omnia per Senatores Regni, Nobilitatem ac Status utriusque Nationis in Comitii generalibus Electionis sub Varsovia, XVIII. die Decembris, Anno Domini 1575.

Megjegyzés. A fenti — eddig ismeretlenül hevert — nevezetes okmány tervezetét Báthory István két küldöttje (Berzeviczy és Blandrata) készen vitte magával megbízójuk nevében, ünnepélyesen ígérvén, hogy azokra koronáztatása előtt kész megesküdni. Magyar szempontból az a végtelen nagy jelentősége, hogy az államokirat valósággal az erdélyi alkormányt tükrözi vissza, azokkal a politikai szervekkel, melyeket trónralépése után országában Báthory megteremtett s a lefolyt öt esztendő alatt Erdély közigazgatásában kitünően beváltak.

E feltételeknek egy rövidebb (s a választó országgyűlés 1575 december 14-én tartott ülésén bemutatott) példánya megvan — Szamosközy gyűjteményéből — a budapesti Egyetemi könyvtár Litt. orig. 153 sz. a.* Szövegét az erdélyi követek a Báthorytól kért íratlan, de aláírásával és függő pecsétjével megerősített és „in bianco” kiállított pergamen lapra vezették reá,¹ hogy aztán a négy nappal utána lefolyó ülésen még néhány pontot fűzzenek hozzá. Ezt mutattuk be fenti szövegében.

434.

Warszawa, 1575 december 19.

A lengyel és litván rendek Báthory István vajdának.

Jelentik, hogy bár meghallgatták követei előterjesztését, Miksa császárt választották királyukká.

Pray: Epistolae procerum III. köt. 204—8. l.

Illustris, ac Magnifice Domine, amice et vicine noster observandissime. Salutem et nostrae benevolentiae commendationem.

Illustritatis Vestrae legationem eo loco apud nos habuimus, quo merito debuimus habere eius Principis, qui vicinitatis et antiquae amicitiae vinculis, regno Poloniae est addictissimus... Primum enim nostris suffragiis electus est in regem Poloniae et Magnum Ducem Lithuaniae Serenissimus Princeps Maximilianus Secundus Imperator semper Augustus, de qua electione non modo Christianos, verum etiam reliquos alios Principes certiozem fecimus... *ámbar megvalljuk, hogy voltak köztünk, akik Nagyságodat kívánták királyuknak.* Reliqua in eo negotio Illustritati Vrae exponet Reverendus D. Iacobus Weronieczky¹ Praepositus, quem ad Illustritatem Vram ablegavimus, cui etiam ut fidem adhibeat, ab Illustritate Vra petimus; etc. Datum Varsoviae in conventu electionis, 19. Decembris, anno Domini 1575.

Illustritatis Vestrae amicissimi

ac Magni Ducatus Lithuaniae
Senatus et Ordines regni Poloniae

Megjegyzés. Miksa császár- király megválasztása az előző napon ment végbe, miután értesültek róla, hogy a Báthory-párti szenátorok már december 15-én megválasztották királyukká Báthory Istvánt és királynéjukká Anna hercegnőt, az utolsó Jagiello sarjat.

* Kivonatosan Bethlen id. m. I. köt. 407—9. l.

¹ Ez így van az oklevél végén kifejezve: In cuius rei maiorem fidem et perpetuam memoriam subscripsimus et sigillis nostris muni(v)imus.

¹ Praynál hibás olvasással: Waromsky.

² Az erre vonatkozó jelentések és oklevelek kiadva Szádeczky: Báthory István lengyel királyá választása 322—340. l.

435.

Gyulafehérvár, 1575 december 20.

Báthory István vajda Kolozsvár város tanácsának.

Megújítja a város régi kiváltságát, hogy a magtalanul elhaltaknak a fiskusra szállt vagyonát a város kapja és fordítsa saját hasznára.

Konventi 1638-i átiratából Jakab Kolozsvári oklevéltára II. köt. 97—98. l.

Az elibe járult „Circumspectus Laurentius Filistich primarius és Colomanus Nyreo Regius iudices“ a régi magyar királyoktól nyert kedvezményük megújítását kérvén, megengedi a város polgárainak, lakosainak és örököseinek, hogy ha közülök ezentúl bárki s bármikor és hányszor magtalanul elhal s javainak és minden vagyonának a fejedelmi fiskusra kellene szállania, azok a város javára és épülésére fordíttassanak; épen maradván azonban a végrendeletek és örökösödési jogok.¹

436.

Wien, 1575 december 21.

P. Maggio Lőrinc provinciális Báthory István vajdának.

Válasz. Szent György-napjára, kívánsága szerint, indulhatnak a már útrakész atyák országába.

Arch. Soc. Iesu. Roma. Germ. 121. p. 142. Conceptus,

Superioribus diebus redditae mihi fuerunt Ill^{mae} D. V. literae. 29. Octobris datae,¹ ex quibus meo magno solatio cognovi, nihil illam de suo pristino proposito remisisse. Quod etsi pro mea erga illam observantia et constanti de singulari illius integritate ac pietate, concepta opinione persuasum antea quoque habitam id tamen ex ipsiusmet literis etiam cognovisse, pergratum mihi fuit, ac periucundum. Dabimus nos quoque vicissim operam, ut piis illius votis pari constantia respondeamus. De numero personarum, itineris ratione, tempore profectionis, caeterisque omnibus quaeque Ill^{mae} D. V. suis literis ad me perscripsit, vehementer probata mihi sunt, nec dubito ipsam, quae est ipsius eius magnitudo, in hoc negotium perficiendo cum ceteris satisfecerit omnibus sibi nunquam satisfacturam. Quamobrem curabo diligenter, Christi Domini Dei nostri beneficio adiutus, ut ad festum Divi Georgii,² quemadmodum Ill^{ma} D. V. fieri postulat, omnia (quod ad nos attinet) ita parata sint et expedita, ut nulla ex parte nostra

¹ Jakab kivonata, id, műve leíró része II. köt. 187. l.

² Sajnos, ez sincs már meg. ² Vagyis 1576 április 24-re, amikor már István király koronáztatása előtt állt Krakkóban.

mora esse possit. Spero enim atque etiam confido, Dominum Deum pro sua benignitate hoc opus pietatis ita promoturum, ut nullus deinceps casus nostros conatus elusus sit. Foelix anni principium cum omnium divinorum donorum incremento Ill^{mae} D. V. precor, quam opto rectissime valere et nostri meminisse. Vienne XXI. Xmbris 1575.

437.

Wien, 1575 december 22.

Miksa császár-király Báthory István vajdának.

Miután őt — a császárt — a lengyel rendek többsége királlyá választotta, reméli, hogy az ő megválasztását nem fogadja el.

Staatsarchiv. Wien. Hungarica. (Nem láttam.) Reg. Szádeczky Báthoryja 238. l.

Köszöni, hogy a varsói gyűlésen követei oly méltányosan nyilatkoztak róla. Ezt tőle, eddig mutatott hajlandósága után várta is, de mivel őt december 12-én a lengyel szenátorok s a nemesség legnagyobb része törvényes módon királlyá választá, némely szakadárok azonban más királyt akarnak s többen köztük Báthoryra vetik tekintetöket: hiszi és reméli, hogy azt nem fogadja el s meggondolja a következményeket, főleg azt, hogy ő szerzett jogát a lengyel trónra nem engedi.

438.

Gyulaféhérvár, 1575 december 24.

Báthory István vál. király Devleth hán tatár császárnak.

Jelenti, hogy a varsói országgyűlésen királlyá választották s a régi szerződések alapján barátságát ajánlja.

Nat. Bibl. Wien. Kiadva Szádeczky Báthoryja 353—4. l.

Amice, frater et confoederate charissime etc. Voluimus tibi significare 15. die mensis Decembris in comitiis Warsoviensibus, novi eligendi regis causa habitis, Dei imprimis benignitate, deinde summo Ordinum et Statuum regni consensu regnum Poloniae cum Regia dignitate nobis esse delatum, quod nos brevi adire volentes constituimus, etc. Datum in civitate nostra Alba Julia 24 die Decembris anno 1575.

Stephanus Dei gratia Electus Rex Poloniae etc.

439.

Istanbul, 1575 december 28.

III. Murád szultán Báthory István királynak.

Értesülvén, hogy a lengyelek királyukká választották, ajánlja, tartsa meg a méltóságát. Ha pedig valaki megtámadná, kész fegyverrel segítségre sietni.

Pray: Epistolae procerum III. köt. 223—5. l. Valószínűleg magyar eredetijéből fordítva.

Nos Amuratus Imperator etc. Salutem etc. Rumores, qui ad nos sunt allati, te iam esse electum in Principem in regno Poloniae, valde nos delectant, triumphos in urbe nostra Constantinopolitana celebrare mandavimus. *De bár némelyek, propter privatum suum commodum ita, ut aiunt, Maximilianum regem Viennae választották meg,* tamen te nihil moveat, praesertim cum universi equites, ad quos magis pertinet electio Principis, animum ad te accomoderint, quibus nos, cum necessitas postulaverit, promptissimos offerimus. *Igyekezz hát mielőbb bevonulni in primariam civitatem Cracoviae és ne bántson superbia regis Viennae, ferocitas Ducis Moscorum, mert mi kész vagyunk téged seregeinkkel is támogatni.* Et, si aliqua pericula a rege Maximiliano senseris, *értesítsd magyarországi hadainkat, amelyek segítségedre fognak sietni.* Dabimus operam, ut tu in regno Poloniae sine aliquo impedimento commode regnare possis; etc. Datum Constantinopoli, 28. mensis Decembris anni Hegyrae 984.



Felelős kiadó: Veress Endre.

DUNANTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József igazgató.

A
MONUMENTA TRANSILVANICA

sorozatban eddig megjelent:

VARJAS BÉLA:

XVI. SZÁZADI MAGYAR ORVOSI KÖNYV.

Kolozsvár, 1945.

Ára: 80— P.

	Ára P
<i>Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. Budapest, 1941. — —</i>	10.—
<i>Tamás Lajos: Magyar-román közigazgatási szótár. Budapest-Kolozsvár, 1941. — — — — —</i>	6.—
<i>Roska Márton: A Torma Zsófia-gyüitemény az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárában. Kolozsvár, 1941. — — — — —</i>	70.—
<i>Erdély régészeti repertoriuma I. Roska Márton: Óskor. Kolozsvár, 1941.</i>	60.—
<i>Bónis György: Erdélyi perjogi emlékek. Kolozsvár, 1942. — — — —</i>	14.—
<i>Szabó T. Attila: Kalotaszeg helynevei I. Adatok. Kolozsvár, 1942. — —</i>	40.—
<i>Varjas Béla: Envedi Györgv Gismunda és Gisquardus széphistóriája. Kolozsvár, 1942. — — — — —</i>	7.—
<i>Tamás Lajos: Fogarasi István kátéja. Fejezet a bánási és hunyadmegyei ruménség művelődéstörténetéből. Kolozsvár, 1942. — —</i>	8.50
<i>Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1940—41. Kolozsvár, 1942. —</i>	25.—
<i>Az erdélyi magyar szövetkezeti hálózat térképe 1940. augusztus 30-án. Összeállította: Nagy Zoltán. Kolozsvár, 1942. — — — — —</i>	2.—
<i>Szabó Dénes: Apor-kódex (Hasonmás-kiadás). Kolozsvár, 1942. — —</i>	24.—
<i>Az északerdélyi szász szövetkezeti hálózat térképe 1942 december 31-én. Összeállította: Nagy Zoltán. Kolozsvár, 1945. — — — — —</i>	2.—
<i>Az északerdélyi román szövetkezeti hálózat térképe 1942 december 31-én. Összeállította: Nagy Zoltán. Kolozsvár, 1945. — — — — —</i>	2.—
<i>Az északerdélyi iskolaszövetkezeti hálózat térképe 1942. december 31-én. Összeállította: Nagy Zoltán. Kolozsvár, 1945. — — — — —</i>	2.—
<i>Hankó Béla: Székely lovak. Kolozsvár, 1943. — — — — —</i>	5.50
<i>Székely Zoltán: A komollói erődített római tábor. Kolozsvár, 1945. —</i>	5.—
<i>Friedrich Krauss: Nösnerländische Pflanzennamen. Beszterce, 1945. —</i>	35.—
<i>Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve 1942. Kolozsvár, 1945. — —</i>	35.—
<i>Arvai József: A barcasági Hétfalu helynevei. Kolozsvár, 1945. — —</i>	20.—
<i>Járdánui Pál: A kidei magyarság világi zenéje. Kolozsvár, 1945. — —</i>	8.50
<i>László Gyula: A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben. Kolozsvár, 1945. — — — — —</i>	9.—
<i>Vajkai Aurél: Népi orvoslás a Borsavölgyébe. Kolozsvár, 1945. — —</i>	24.—
<i>Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance. I. köt. Kolozsvár, 1945. kötve 114.— füzve 102.—</i>	
<i>Hantos Gyula: Kétvízközi majorok. Kolozsvár, 1945. — — — — —</i>	12.—
<i>Az északerdélyi magyar, román és szász szövetkezeti hálózat térképe 1942, december 31-én. Összeállította: Nagy Zoltán. Kolozsvár, (1944.)</i>	5.—

